

**Державна служба статистики України
Національна академія статистики, обліку та аудиту
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
Львівський торговельно-економічний університет імені І. І. Мечникова
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
Академія прикладних наук WSHIU (Польща)
Університет Кантабрії (Іспанія)
Університет Мухаммадії Маланг (Індонезія)**

**МАТЕРІАЛИ
XII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА
ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТИ
(в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення)
Частина I**



**присвяченої пам'яті першого ректора
Національної академії статистики, обліку та аудиту,
доктора економічних наук, професора,
заслуженого економіста України**

**Івана Ісаковича
Пилипенка**

Київ, 16 жовтня 2025 р.

Київ – Інтерсервіс – 2025

УДК: 330.3+316.4](477)(082)
С 83

Стратегія розвитку України : фінансово-економічний та гуманітарний аспекти (в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення) : матер. XII Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2-х ч. Ч. 1. Київ, Інтерсервіс, 2025. 618 с.

ISBN 978-966-999-575-9

Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції містять тези доповідей, повідомлень і виступів її учасників, де викладено наукові результати аналітичного осмислення сутності сучасних проблем модернізації соціально-економічного, гуманітарного, освітнього, наукового простору та перспектив розвитку України. У частину I збірника увійшли тези доповідей 1 та 2 секцій.

Для наукових, науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів і студентів економічних і соціально-гуманітарних спеціальностей.

Адреса оргкомітету конференції:
Україна, 04107, м. Київ, вул. Підгірна, 1
тел.: (044) 486-15-02, (044) 486-13-10, +38 063-257-69-50
e-mail: finconferenceNASOA@ukr.net

Матеріали публікуються в авторській редакції. Відповідальність за науковий рівень тез доповідей, обґрунтованість висновків, достовірність результатів, дотримання академічної доброчесності несуть автори.

УДК: 330.3+316.4](477)(082)

ISBN 978-966-999-575-9

© Національна академія статистики, обліку та аудиту, 2025

Редакційна колегія

Голова редакційної колегії:

Осауленко О. Г. – доктор наук з державного управління, професор, академік НАН України, ректор Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Заступники голови редакційної колегії:

Мельник В. М. – доктор економічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи Національної академії статистики, обліку та аудиту;

Бондарук Т. Г. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Члени редакційної колегії:

Пилипенко О. І. – доктор економічних наук, доцент, декан обліково-статистичного факультету Національної академії статистики, обліку та аудиту;

Євтушенко Н. М. – кандидат економічних наук, доцент, декан фінансово-економічного факультету Національної академії статистики, обліку та аудиту;

Мотузка О. М. – кандидат економічних наук, доцент, завідувач редакційно-видавничого відділу Національної академії статистики, обліку та аудиту;

Чебанова В. Г. – літературний редактор редакційно-видавничого відділу Національної академії статистики, обліку та аудиту;

Спіжова С. М. – заступник завідувача редакційно-видавничого відділу Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Відповідальний секретар редакційної колегії:

Ковернінська Ю. В. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Національної академії статистики, обліку та аудиту.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Gudz O.

Financial Instruments For Stimulating Mortgage Market
Development Under Martial Law And Post-War Recovery Conditions 17

Lobodina Z. M., Trush V. L.

The Role of Budget Programs in Ensuring
the inclusive Development of Territorial communities 22

Lushney Y. I., Lobodin R. M., Karhut I. B.

Current Trends in Planning Revenues of the State Budget
of Ukraine in the Context of European Integration 25

Lytvyn R.

Digital Tools in Resilient Fdi Attraction of Agricultural Industry 28

Акопян Р. Р.

Віртуальний банкінг в Україні 30

Алексеев І. В., Угрин А. П., Яремкович М. Т.

Венчурне інвестування як фінансовий інструмент розвитку
територіальних громад 34

Андрійчик О. Я.

Вдосконалення механізмів гарантування та страхування
на фінансовому ринку як інструменту підвищення довіри
інвесторів та активізації капіталу 38

Андрухів А. І.

Тенденції розвитку ринку небанківських фінансових інститутів
України в умовах війни 41

Арутюнян С. С.

Перспективи розвитку міжнародного партнерства
для реалізації проєктів впровадження джерел
відновлюваної енергії на транспорті 45

Багатченко О. М.

Синергетичні ефекти фінансових інструментів стимулювання розвитку
територіальних громад: трансформація в умовах воєнного стану 47

Береславська О. І., Дідківська К. О.	
Роль ОВДП у фінансуванні держбюджету України	52
Біський С. М.	
Адаптація інструментів бюджетного фінансування цільових програм до викликів воєнного стану та повоєнного відновлення	55
Бліновський А. Ю.	
Способи досягнення ефективної бюджетно-податкової підтримки суб'єктів аграрної сфери України	59
Богдан І. В.	
Критерії та фактори стійкості банківського сектору	63
Богріновцева Л. М.	
Теоретичні аспекти впровадження інновацій у страховій сфері	66
Бондарук Т. Г., Бондарук О. С.	
Трансформація системи економічної безпеки України в умовах війни	71
Борисенко Д. А., Коляда О. В.	
Фінансова політика: залучення іноземного капіталу в умовах військової економіки	75
Бороденко Т. М., Городненко О. В.	
Сучасні тенденції розвитку банківської діяльності в Україні	78
Босак В. І.	
Управління кредитним портфелем банку в сучасних умовах	81
Бровар М. С.	
Український досвід регулювання економіки через реформування готівкового обігу	83
Брохівський Ю. А., Вавричук О. С.	
Землевпорядкування як інструмент фінансової стабільності місцевих громад	87
Бруньковська С. Т.	
Монетарні інструменти регулювання як засіб стримування інфляції в Україні	90
Бруцький Є. Й.	
Роль фінансової політики в поствоєнному економічному відновленні	93
Брянська Ю. О.	
Розвиток фінансового ринку України у воєнних умовах	97

Буряк Д. І. Лізингове фінансування ресурсного потенціалу аграрних підприємств в повоєнні роки	101
Бутенко В. В., Делі О. Д. Бюджетна політика та її вплив на економічний розвиток регіонів України	105
Вавричук О. С., Гойда М. П. Використання фінансових послуг для внутрішньо переміщених осіб (ВПО): проблеми та рішення	108
Ванькович Д. В., Лягера А. В. Оцінка ролі Національного банку України у фінансуванні урядових видатків	113
Васькун О. М. Міжнародні фінансові інструменти в міжнародній економічній діяльності України	117
Вергелюк Ю. Ю. Резистентність економіки в умовах зростання державного боргу	122
Власюк Н. І. Середньострокове бюджетне планування публічних фінансів України	126
Гаврищук А. С., Коляда О. В. Фінансові механізми регулювання впливу транснаціональних корпорацій на економіку України	129
Ганцяк М. О. Глобальні підходи до реструктуризації державного боргу	132
Гвоздєй Н. І. Грошова система України в умовах воєнного стану	136
Гелей Л. О., Банера Н. П. Податкова система як важіль впливу на економічний розвиток	139
Герман Я. І., Діденко Л. В. Фінансова інклюзія для населення України	144
Голиш С. С., Рубаха М. В. Фінтех як елемент креативних індустрій	148
Гришина Л. О., Зарубін А. В. Тенденції фінансово-кредитного забезпечення підприємницької діяльності	152

Гуменюк Т. М.	
Стратегія підвищення довіри до банківської системи України	156
Гуцул І. А., Супівська Т. Р.	
Аналіз ефективності використання фінансових ресурсів митної служби в умовах воєнного стану	161
Дацкевич В. С., Міняйло В. П.	
Корупційні ризики у публічних закупівлях	165
Дем'янишин В. Г., Кириленко О. П., Дем'янишин В. В.	
Фінансовий інструментарій стратегії управління публічними фінансовими ресурсами	170
Дідковська Л. І.	
Особливості державної підтримки тваринництва	175
Дзекунов С. М.	
Адаптивна бюджетно-податкова політика як чинник економічної стійкості держави	178
Дмитренко А. В., Юр'єва П. Б.	
Роль державного кредиту в економічному регулюванні національних економік	183
Дяченко Л. А., Голінська Т. А.	
Управління ризиками у діяльності комерційних підприємств	186
Дячук А. В.	
Лізинг як джерело проєктного фінансування в Україні	188
Житар М. О.	
Інноваційні фінансові інструменти відновлення та розвитку економіки України в умовах воєнного стану	190
Зимовець В. В.	
Стійкість корпоративного бізнесу в Україні під час війни: фінансовий вимір	194
Зіник О. Б.	
Оцінювання інвестиційної привабливості України в контексті прямих іноземних інвестицій	199
Зубченко А. Ю., Борисова В. А.	
Фінансова трансформація кредитного ринку України	202

Івахно П. В. Інформаційна асиметрія як фактор ризику при оцінці вартості децентралізованих бізнес-проектів	206
Індус К. П. Регулювання фінансових ринків для забезпечення економічної стабільності	208
Іроденко Р. М. Щодо впливу російського вторгнення на світові та вітчизняний ринки капіталу	211
Казанцев Б. В. Організація відносин з бюджетом суб'єктів малого та середнього бізнесів	215
Капляр К. Г. Недержавні пенсійні фонди як інструмент залучення довгострокових інвестицій	218
Клименко Є. С. Цифровізація сфери туризму та її вплив на конкурентноспроможності національної економіки	221
Клиновий Д. В., Петровська І. О. Структура та інструменти фінансового механізму реконструктивного розвитку національної економіки	225
Кміть В. М. Податкові і неподаткові платежі як бюджетні інструменти регулювання національної економіки	231
Коваленко В. В., Азаренков С. Г. Фінансова безпека банків в умовах циклічності національної економіки	236
Ковальчук О. О. Міжнародні фінансові організації: їх роль у підтримці економічного розвитку України	239
Ковернінська Ю. В. Поведінкові патерни інвесторів і стратегії управління фінансовими активами в умовах ринкової нестабільності	244
Ковівчак А. В. Антикризові фінансові рішення та сценарне планування для забезпечення стійкості ТОВ «КОНТІ»	248

Колісніченко П., Чуницька І. І.	
Роль інновацій на ринку цінних паперів	252
Корешников Ф. Ю.	
Інвестиційна диверсифікація як інструмент зниження ризиків у високоволатильних ринкових середовищах	256
Кравченко А. О.	
Фінансові ринки нового покоління: виклики для інвестиційної корпоративної політики	258
Крехівський О. В.	
Сім функцій держави для забезпечення технологічних зрушень в економіці України	260
Крикун В. В.	
Сучасний стан та тенденції інноваційного розвитку підприємств лісового господарства України	266
Кричевська Т. О.	
Стейблкоїн як феномен нової монетарної реальності: масштаби та сфери застосування	269
Кузнецова С. О.	
Цифрові фінансові технології як драйвер трансформації фінансових інститутів: теоретичні та методологічні аспекти	274
Купригін М. О.	
Організаційні аспекти реалізації інвестиційної політики промислового підприємства у кризових умовах	277
Ладиненко О. А.	
Інновації як інструмент підтримки вартості бізнесу в умовах фінансових криз	280
Лейчук А. Г.	
Шляхи та резерви підвищення ефективності використання грошових активів підприємства	283
Лемешев О. О.	
Еволюція стратегічного контролінгу в контексті цифрової трансформації бізнес-моделей	286
Линник В. М.	
Інноваційні фінансові інструменти забезпечення місцевого самоврядування в умовах бюджетної децентралізації	288

Литвинов І. Ю. Порядок впровадження результатів стрес-тестування фінансової стійкості комерційного банку у його діяльності	293
Ліневич С. А. Виклики виходу українських компаній на міжнародний фондовий ринок	296
Малихін А. Г. Ринок фінансових послуг: сутність та роль у функціонуванні фінансової системи	298
Матвійчук А. О. Вплив економічних факторів на банківське кредитування населення в умовах сталого розвитку	301
Матвійчук Н. М. Основні фактори впливу на ефективність діяльності банків	304
Миколенко Т. М., Лега О. В. Антикризове управління: методи попередження та подолання фінансових загроз	307
Мирончук Ю. В. Цифровізація страхування та безпекові властивості Іншуртех	311
Мігай Н. Б., Тарасюк В. В. Сучасні методи діагностики фінансового стану та підходи їх адаптації до особливостей аграрних підприємств	314
Міняйло А. О. Методичні підходи до оцінки ліквідності та платоспроможності підприємств в умовах економічної нестабільності	318
Москаленко Н. В., Герман Я. І. Сучасні технології у сфері фінансового моніторингу	321
Москаленко Н. В., Семенова О. В. Вплив фінансового моніторингу на розвиток інвестиційного клімату України	325
Мунько А. Ю. Макропруденційні та фіскальні інструменти фінансово-економічної безпеки: світовий досвід для України	330
Назарова Т. В. Філософські та системні засади холістичного управління	333

Нечипоренко А. В.

Роль фінансових інструментів у регулюванні економічних процесів в Україні 337

Онишко О. В.

Перспективи нарощування потенціалу фінансового інструментарію у розвитку фінансових відносин 340

Онищук С. О.

Сучасні технології залучення фінансування соціальних ініціатив 342

Павленко І. Л.

Роль державного бюджету у забезпеченні фінансової стабільності України в умовах війни 347

Паєглє П. І., Кужелєв М. О.

Е-гривня та її роль у модернізації фінансових ринків 351

Пентелейчук М. Г.

Роль цифрових технологій у розвитку банківського споживчого кредитування 354

Перебзяк С. В.

Фінансові інструменти управління ризиками в діяльності підприємств готельного бізнесу 357

Періста Є. А.

Страховий ринок як фінансовий інструмент забезпечення економічної стійкості України в умовах війни 360

Плиса В. Й., Цюпка А. В., Мунтян Б. В., Рибачук Н. Т.

Проблеми забезпечення та діагностики потенціалу фінансової стійкості підприємства як запорука зміцнення його економічної безпеки в умовах війни й повоєнного відновлення економіки України 364

Прозоров Ю. В.

Фінансові інструменти метавсесвіту: банки у цифровому гібридному просторі-часі 369

Прокопішина О. В., Арендар А. А.

Принципи формування фінансової стратегії підприємства 373

Пуцента О. І.

Аналіз сучасних підходів до управління ризиками інвестиційних проєктів ... 378

Редзюк Є. В.	
Фінансове забезпечення відновлення економіки України: виклики, інструменти та рішення	381
Рибіна Л. О.	
Податкові інструменти забезпечення сталого розвитку економічних систем ..	387
Ринжук Д. Я.	
Стратегічні положення забезпечення цифрової трансформації банківських установ	391
Санницька А. І., Тесля С. М.	
Роль Національного банку України у стабілізації готівкового грошового обігу в умовах війни	393
Семенов К. О.	
Організаційно-правові особливості формування фінансової стратегії акціонерного товариства	395
Сербінов О. М.	
Особливості функціонування Ощадбанку в умовах війни	398
Сергієнко Т. О.	
Роль грошово-кредитної політики в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення економіки України	400
Синчак В. П.	
Митні платежі як об'єкти гармонізації податкового та митного законодавства України	403
Сташук О. О., Вавричук О. С.	
Земельний податок і орендна плата: сучасні тенденції та проблеми регулювання	406
Степаненко Ю. Ю.	
Сучасні тренди цифрової трансформації банківського сектору	410
Степанова О. В.	
Фінансове стимулювання нової індустріалізації Китаю та ескалація геоекономічної конфронтації	413
Стеценко В. В., Кондрєв П. В.	
Мікрофінансові механізми як драйвер відновлення повоєнної економіки України	418

Стець А. Ю	
Управління бюджетом: сучасний підхід до фінансового планування та досягнення стратегічних цілей	421
Страшна І. О.	
Бюджетна політика України в умовах воєнного стану: виклики та пріоритети	425
Сухомлин В. В.	
Хеджування в управлінні ризиками	428
Тесля С. М., Гоменюк К. В.	
Фінансові аспекти та ризики реалізації проєктів державно-приватного партнерства: міжнародний досвід і українська практика	431
Тіщенко Є. О.	
Механізми стимулювання цифрової трансформації економіки України	438
Трибусовська Н. І.	
Фінансове планування діяльності підприємств: виклики та особливості в умовах війни	444
Утенкова А. А.	
Теоретичний базис формування антикризової стратегії управління банком ...	449
Федина В. В.	
Трансформація банківського бізнесу в умовах розвитку цифрової економіки	452
Фомов Д. О.	
Безпекові аспекти цифровізації банківської діяльності	455
Фролов І. А.	
Формування фінансової стратегії страхової компанії на засадах управління даними (Data-Driven Finance)	459
Хом'як М. С.	
Державні кредитні програми як чинник стійкості та відновлення регіональної економіки України в умовах війни	462
Чередніченко І. С.	
Теоретичні положення управління фінансовими ризиками будівельних підприємств	467
Чигринець С. В.	
Адаптація зарубіжного досвіду фінансового забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств до вітчизняної практики	471

Чуднівєць А. Б.

Депозитна політика банків України 475

Шарапа В. Г.

Сучасні підходи до оцінювання ефективності реалізації
стратегії розвитку підприємств України 479

Шелудько С. А.

Фінансова циклічність у визначенні конфігурації
управління фінансовою безпекою держави 483

Шибанова М. В.

Напрями інтеграції фінансової інфраструктури України
до європейського простору 487

Шимко С. І.

Банківська система України в умовах війни 490

Ярошович А. Ю., Вавричук О. С.

Розвиток небанківських фінансових послуг в Україні:
виклики та перспективи 494

СЕКЦІЯ 2**ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТРУ****Бей С. О.**

Казначейська системи України в умовах реформування
фіскального простору: виклики та перспективи 498

Валігура В. А.

Трансформація податкового контролю через призму
перевірочної діяльності податкових органів України 502

Вінницька О. А., Чвертко Л. А.

Роль моделювання бізнес-процесів (BPM) у модернізації діяльності
Державної митної служби України 507

Герчаківський С. Д.

Конструкт митного простору України в умовах війни 510

Гіць У. З.

Трансформація податкової політики та її вплив
на стійкість фінансової інфраструктури України в умовах війни 514

Головач Н. А., Хвостик А. В.	
Вплив цифровізації на адміністрування податків в Україні	518
Гуцул І. А., Вовк А. В.	
Фіскальне значення митних платежів у системі доходів державного бюджету України	524
Данилюк С. Ю., Вавричук О. С.	
Боротьба з тіньовою економікою через фіскальні інструменти	529
Добіжа Н. В.	
Роль державного соціального страхування у формуванні сучасної моделі фіскального простору в Україні	533
Думич Д. А.	
Покращення податкової політики як інструмент стимулювання малого і середнього бізнесу та економічного зростання в Україні	538
Євченко В. В.	
Цифровізація публічних закупівель як елемент трансформації фіскального простору	542
Іванов В. Ю.	
Ефективність фіскальних важелів і стимулів сталого розвитку суб'єктів господарювання в Україні	545
Кваша Т. К.	
Глобальні шоки та фіскальний простір	548
Кіквідзе Д. А.	
Податкові інструменти формування доходів місцевих бюджетів в умовах повоєнного відновлення України	552
Луніна І. О.	
Напрями розширення фіскального простору в умовах війни	556
Малишкін О. І.	
Податкова грамотність студента і школяра: аналіз програм і посібника	561
Мельник В. М., Гребеношко В. О., Гребеношко Р. О.	
Модернізація фіскального регулювання сталого розвитку в Україні	565
Микуляк О. В.	
Цифрові інструменти співпраці митниці та бізнесу в Україні	568
Мітченко К. Ф.	
Бюджетно-податкове регулювання та фіскальний потенціал: синергетичний ефект в економічній політиці держави	570

Назукова Н. М. Фінансування освіти в умовах полікризи	574
Погріщук Г. Б. Фінансова безпека України в умовах трансформації фіскального простору	577
Радчук Ю. І. Трансформація податково-бюджетної системи в умовах глобальних викликів і післявоєнної відбудови України	582
Руденко В. В. Баланс фіскальних та соціально-економічних пріоритетів у системі сталого розвитку	584
Савка О. П. Механізм глобального мінімального оподаткування (Pillar Two) та перспективи його адаптації в українській податковій системі	589
Сімак С. В. Трансформація фіскального простору України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення економіки	594
Ткачик Л. П., Сичова С. Ю. Проблеми адаптації міжнародного досвіду оподаткування цифрових послуг до українських реалій	597
Халавчук В. О. Проблеми діджиталізації фіскальної системи	602
Шелест О. Л. Митна політика як елемент фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності у воєнний час	606
Шепиленко В. Ю. Поняття та структура фіскального простору	608
Шкулка А. М. Функціональні обов'язки митного брокера у зовнішньоекономічних відносинах	610
Яценко Л. О. Роль міжнародної допомоги у забезпеченні фіскальної стійкості України: ризики та перспективи розвитку	613

СЕКЦІЯ 1

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

*Gudz Olena,
Dcs in Economics, Professor,
Head of the Department of Financial Markets and Technologies;
State Tax University*

FINANCIAL INSTRUMENTS FOR STIMULATING MORTGAGE MARKET DEVELOPMENT UNDER MARTIAL LAW AND POST-WAR RECOVERY CONDITIONS

The exploration of new prospects and financial mechanisms aimed at revitalizing Ukraine's mortgage market under wartime conditions and during subsequent recovery is of critical importance for shaping effective public policy. Mortgage lending has the potential to become one of the key drivers of growth in the construction sector, stimulate investment activity, and generate additional employment opportunities.

Moreover, due to widespread housing loss and the growing need to improve living conditions caused by destructive military actions, the implementation of modern financial instruments to ensure housing affordability is essential for maintaining social stability. Providing access to homeownership through mortgage programs can help alleviate social tensions associated with homelessness or inadequate living conditions.

The challenges and opportunities for accelerating the development of the mortgage market have been actively discussed at numerous academic and public forums. Noteworthy contributions and well-founded proposals have been made by researchers such as N. Avadani, T. Andreykiv, A. Butov, A. Vynnyk, O. Vovchak, O. Zaslavska, I. Klyots, V. Kostetskyi, M. Lapishko, S. Reznichenko, V. Pavlyshyn, D. Schwartz, O. Shulyak, B. Yazliuk, among others.

Against the backdrop of military aggression against Ukraine, the national economy has entered a state of profound instability, significantly affecting the functioning of the mortgage market. In 2021, prior to the full-scale invasion, notaries certified over 33,600 mortgage agreements. However, by 2022, this number had dropped nearly fourfold to just 5,400. According to banking sector data, only 2,009 mortgage loans were issued in 2022, totaling UAH 1.96 billion, representing a 5.3-fold decline in the number of transactions and a 4.3-fold decrease in total financing compared to the previous year [2].

Despite the crisis, the mortgage segment has begun to show signs of gradual recovery, largely due to the launch of state programs such as "Affordable Mortgage" and "YeOselya." These initiatives offer housing loans at preferential interest rates of

7% and 3% per annum, respectively. It is noteworthy that under wartime conditions, banks have almost entirely focused on financing the purchase of housing on the secondary market, accounting for 99% of all mortgage transactions [2].

The “YeOselya” program, implemented by the state-owned company Ukrfinzhytlo, enables mortgage arrangements for up to 20 years with a minimum down payment of 20% of the property’s value [1]. This program serves not only an economic function but also a vital social role – providing housing for citizens affected by the war and supporting economic activity in the construction sector.

In Ukraine, as in many other countries, mortgage lending plays a strategic role in fostering socio-economic stability, extending beyond purely financial mechanisms. It contributes to investment mobilization, alleviates social tensions, and supports macroeconomic equilibrium [3, p. 36].

At the same time, Ukraine’s mortgage market exhibits a range of specific characteristics shaped by both the overall economic environment and the peculiarities of the real estate and banking sectors [3, p. 37]. Even before the war, mortgage lending in Ukraine was marked by stringent borrower requirements, high interest rates, and short loan terms – factors that posed significant barriers to broad access to housing [1].

In the process of Ukraine’s post-war economic reconstruction, particular attention should be devoted to the implementation of innovative financial instruments capable of stimulating the development of the mortgage market as one of the key segments of socio-economic stabilization. In particular, the anticipated restoration of critical infrastructure is expected to enhance the investment attractiveness of specific regions, which, in turn, will intensify demand for residential real estate.

As the population returns to permanent places of residence and new housing needs emerge, a significant increase in demand for mortgage lending is projected. In this context, the state must implement comprehensive support programs, including subsidy mechanisms, preferential interest rates, and government guarantees that can ensure access to financing, especially for vulnerable population groups such as persons with disabilities and internally displaced persons.

A crucial step toward stimulating the market involves adjusting the monetary policy of the National Bank of Ukraine, particularly through lowering the key interest rate, which would reduce the cost of mortgage products and invigorate lending activity.

The attraction of direct foreign investment into the housing sector opens up prospects for the implementation of new development projects, modernization of the housing stock, and improvement of its qualitative characteristics. Simultaneously, the digitalization of mortgage transaction processes, the development of online platforms for real estate transactions, and the integration of fintech solutions will facilitate easier access to financial resources.

Shifts in social priorities following the war – particularly the growing interest in environmentally friendly and energy-efficient housing – will shape a new demand structure, necessitating the adaptation of mortgage products to the evolving needs of the population. Moreover, improving citizens’ financial literacy will foster a more

responsible approach to borrowing, positively influencing the long-term stability and development of the mortgage market.

To ensure the effective and secure functioning of the mortgage market during the post-war reconstruction period, it is critically important that all financial mechanisms be introduced against the backdrop of macroeconomic stability and political equilibrium. Only under such conditions can long-term activation of mortgage lending as a tool for socio-economic development be achieved.

At the same time, the development and implementation of financial instruments must take into account a range of systemic risks and threats that could significantly constrain the potential of the mortgage market:

macroeconomic instability: the post-war recovery process may be accompanied by high inflation rates, rising unemployment, and currency fluctuations, all of which could adversely affect household solvency and suppress demand for mortgage loans;

housing stock deficit: extensive destruction of infrastructure and residential buildings will likely result in a shortage of real estate, leading to price increases and reduced accessibility of mortgage financing for broad segments of the population;

credit risks: financial institutions, facing elevated default probabilities, may restrict the volume of mortgage lending, thereby diminishing the availability of housing credit;

legal uncertainty: during the transitional period following the cessation of hostilities, regulatory challenges in the real estate market may complicate the legal processing of mortgage transactions;

political and social risks: potential political instability or social unrest could negatively impact the investment climate, hindering the development of the housing sector;

behavioral shifts: in the context of deformation and uncertainty, the population may exhibit caution in making real estate purchase decisions due to fears of renewed military conflict or economic crisis;

limited budgetary resources: significant expenditures on the restoration of critical infrastructure may constrain the state's capacity to finance social programs, including mortgage subsidies;

demographic transformations: war-induced migration processes are reshaping the structure of housing demand across different regions of the country, necessitating the adaptation of mortgage products to new demographic realities.

Thus, the identified set of risks and threats will have a substantial impact on the trajectory of mortgage market development. It is therefore imperative to incorporate these factors into the design of financial mechanisms, the formulation of strategic approaches to mortgage lending, and the determination of priority state interventions aimed at stimulating this segment.

To effectively stimulate the mortgage market, the state must implement a set of targeted financial instruments, including:

- **implementation of state support programs** that provide partial interest rate compensation and targeted subsidies for socially vulnerable groups such as internally displaced persons, young families, and military personnel;
- **introduction of government guarantees mechanisms** through the establishment of specialized funds that cover credit default risks, thereby reducing lending risks for banking institutions;
- **optimization of mortgage processing procedures**, including deregulation, simplification of property valuation processes, reduction of administrative burdens, and digitalization of document workflows;
- **infrastructure investment in heavily affected regions**, aimed at enhancing the investment appeal of residential projects and stimulating construction activity;
- **creation of a favorable investment climate** to attract foreign capital into the mortgage and housing sectors, particularly through tax incentives and guarantees of investor rights;
- **enhancement of financial literacy among the population** through educational campaigns that inform citizens about mortgage lending opportunities, financial planning, and debt management;
- **modernization of the legislative framework** to protect borrower rights, including the introduction of debt restructuring mechanisms in cases of financial hardship;
- **encouragement of the banking sector** to develop innovative mortgage products tailored to population needs – such as low down payments, flexible repayment schedules, and adaptive lending conditions;
- **support for the construction of social housing and affordable residential complexes**, thereby expanding the range of housing options available to diverse population groups.

The implementation of these instruments will not only revitalize the mortgage market but also broaden access to housing, stimulate the construction industry, foster economic growth, and contribute to social stabilization in the post-war period. This will generate a synergistic effect for the state, financial institutions, and civil society.

Finally, it is essential to consider the multi-dimensional effects that mortgage market development may generate in the context of Ukraine's post-war recovery. The activation of mortgage lending during the post-crisis period has the potential to produce significant positive outcomes for key stakeholders within the national economic system, namely the state, financial institutions, and households.

For the state, the expansion of the mortgage segment will contribute to the intensification of the construction industry, which, in turn, will create additional employment opportunities, stimulate related sectors of the economy, and foster growth in gross domestic product. Providing housing – particularly for internally displaced persons – through mortgage mechanisms will serve as a vital factor in promoting social stabilization. Moreover, the revitalization of the mortgage market will open new

avenues for attracting both domestic and foreign investment into the real estate and construction sectors.

For the banking sector, the growth of mortgage lending implies an increase in the volume of high-quality assets within credit portfolios, positively impacting the financial resilience of institutions. Mortgage loans typically carry low risk and have a long-term nature, allowing banks to diversify credit risks and reduce dependence on volatile sectors. Additionally, long-term credit relationships with borrowers help establish a stable stream of interest income and strengthen the client base.

For households, mortgage financing provides access to housing without the need for an upfront payment of the full property value, significantly expanding opportunities for homeownership. Property ownership not only satisfies basic needs but also serves as a form of capital accumulation that can be leveraged in the future. Furthermore, mortgage financing enables investment in improved living conditions, which positively affects household welfare and quality of life.

References

1. Klots, I. (2024). The mortgage lending during the time of martial law. *Sustainable Development of Economy*, 1 (48), 105–111. DOI: 10.32782/2308-1988/2024-48-14 [in Ukrainian].
2. National Bank of Ukraine. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/ipotechno-kredituvannya-postupovo-vidnovlyuyetsya-zavdyaki-derjavnim-programam--rezultati-opituvannya> [in Ukrainian].
3. Yazlyuk B. O., Kostetskyi V. V., Butov A. M. (2024). Social and economic effects of the development of the mortgage lending market under the conditions of the legal regime of martial law. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*, 9 (3), 36–40. DOI: 10.36887/2415-8453-2024-3-6 [in Ukrainian].

Lobodina Zoriana Mykolaivna,
Dsc in Economics, Professor,
Professor of the Department of Finance named after S. I. Yuriy;
Trush Volodymyr Lyubomyrovych,
Lecturer of the Department of Finance named after S. I. Yuriy;
West Ukrainian National University

THE ROLE OF BUDGET PROGRAMS IN ENSURING THE INCLUSIVE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES

In the current conditions of transformation of the public finance system of Ukraine and deepening of decentralization processes, the program-target method of budget resources management (PCM), as the basic technology of budgeting at the state, regional, and local levels, is of particular importance. Expenditures of the budgets of territorial communities for budget programs, as an important component of the PCM, are the main tool for implementing the policy of inclusive development of territorial communities.

“Inclusive development of territorial communities in the conditions of war and post-war reconstruction is a way to adapt to the challenges in the field of national security and preserve human capital left after the wave of migration, as well as a basis for the restoration of all sectors and spheres of public life, their return to peaceful functioning” [1].

The role of budget programs in ensuring inclusiveness is not only to direct funds to meet the needs of the population, but also to create mechanisms for transparency, accountability, and public participation in decision-making.

A budget program is a target set of measures coordinated on goals, objectives, results, and resources, the implementation of which is financed from the budget. Within the framework of the program-target method, the distribution of budget funds is carried out not only on an economic or departmental basis, but also on strategic priorities, which makes it possible to assess the efficiency of resource expenditure and the degree of achievement of socially significant results. This is especially important for territorial communities, as it allows them to take into account local characteristics, the needs of vulnerable groups of the population, and integrate the principles of inclusion into the budget process.

Inclusive development provides for equal access of all groups of the population to public services, the opportunity to participate in the formation, distribution, and use of resources, the creation of conditions for social sustainability, justice, resocialization, and overcoming inequalities. Budgeting technologies are a tool that allows you to convert these principles into practical solutions. In particular, through the introduction of gender-responsive budgeting (GBB), it is possible to ensure that the needs of women and men are taken into account in the formation of budget expenditures, adjust the

amount of funding depending on their impact on achieving gender equality, and increase the social efficiency of expenditures.

Participatory budget programs, or participatory budgets, also play a significant role, creating additional opportunities to involve residents in determining priorities for the development of the territory. Citizens' participation in the preparation and voting for participatory budget projects increases the legitimacy of decisions of local self-government bodies, contributes to the formation of trust in the authorities, and ensures the targeting of budget expenditures. In this aspect, budget programs are not only a financial tool, but also a communication tool for interaction between the community and local authorities.

An important area of ensuring inclusiveness is the use of a system of performance indicators of budget programs, which allows assessing not only the expenditure of financial resources, but also the results achieved in terms of inclusive development. Performance indicators reflect the volume and quality of public services provided, the level of their accessibility, and coverage of target groups, which creates opportunities for an objective assessment of the impact of budget decisions on community development.

At the same time, the practice of forming and implementing budget programs at the level of territorial communities in Ukraine reveals several problems: insufficient quality of formation of goals and objectives of programs, which sometimes leads to blurring of the expected results; a formal approach to the selection of effective indicators, when they do not reflect the real socio-economic effect; limited level of public involvement in the formation of budget programs, which reduces their inclusiveness and does not take into account the opinion of all stakeholders; the lack of digital solutions that would allow you to effectively track the progress of programs in real time.

In the context of digitalization of the economy, the use of electronic tools for managing budget programs is of particular importance. Online budget transparency platforms, electronic citizen cabinets, and integrated systems for monitoring and evaluating programs allow you to increase data openness, efficiency of analysis and feedback, as well as involve a wider range of participants in monitoring the budget process. This directly affects the efficiency of resource use and increases the level of financial stability of territorial communities.

It is also important that budget programs are the basis for risk management, because their structure allows for scenario planning and taking into account possible financial and social shocks. The presence of clearly defined goals, objectives, and resources facilitates the adaptation of programs in case of changes in external conditions, ensuring the flexibility and sustainability of the community's financial system.

Thus, budget programs play a significant role in ensuring the inclusive development of territorial communities, as they combine financial planning, social orientation of expenditures, mechanisms of citizen participation, and performance

monitoring systems. Their improvement requires the integration of the principles of transparency, accountability, innovation, and the involvement of digital technologies, which will improve the quality of local financial management and ensure the sustainable development of communities. In order to strengthen the role of budget programs in ensuring the inclusive development of territorial communities, it is necessary to take into account the goals of inclusive development of communities defined in their development strategies. For example, A. Zhukovska and T. Zheliuk propose the following goals for the inclusive development of territorial communities: “creating a safe environment for community residents, adapted to both war and peacetime conditions; ensuring the resilience of territorial communities and the cohesion of their residents; formation of an inclusive business environment; arrangement of an inclusive environment for the life of territorial communities; implementation of an inclusive approach to the process of service provision (public, educational and medical); formation and popularization of inclusive culture among residents of territorial communities; creation of a solid financial basis for the full implementation of the goals of inclusive development of territorial communities” [1].

References

1. Zhukovska, A., Zeliuk, T. (2024). Inclusive development of territorial communities in the conditions of war and post-war reconstruction. *Herald of Economics*, 4, 24–45. DOI: 10.35774/visnyk2024.04.024 [in Ukrainian].

Lushney Yuriy Ivanovych,
Applicant for PhD;
Lobodin Ruslan Mykolaiovych,
Applicant for PhD;
Karhut Ilya Bogdanovych,
Applicant for the second (master's) level of higher education;
supervisor:
Lobodina Zoriana Mykolaivna,
Dsc in Economics, Professor,
Professor of the Department of Finance named after S. I. Yuriy;
West Ukrainian National University

CURRENT TRENDS IN PLANNING REVENUES OF THE STATE BUDGET OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Planning of state budget revenues is an important stage of the budget process at the state level and determines the ability of public authorities to perform their functions, ensure macroeconomic stability, and stimulate economic development. In the context of European integration processes, which have become of strategic importance for Ukraine since 2022, the task of modernizing the income planning system in accordance with the principles of the European Union (EU) is being actualized. Such modernization involves the active use of medium-term planning and a program-targeted approach, strengthening transparency and accountability, expanding the analytical base for forecasting, as well as harmonizing tax policy with European standards.

Deepening cooperation with the EU determines the need for Ukraine to adapt the budget process to the requirements of the *acquis communautaire*. In the field of budget revenue planning, it is necessary to introduce multi-year budget forecasting, covering not only one budget year, but also the next two or three years. According to the Budget Code of Ukraine (Article 33), medium-term budget planning has been introduced since 2020, which is an important step towards ensuring the consistency of budget policy with the macroeconomic strategy of the state. In modern conditions, this approach allows taking into account long-term trends in the socio-economic development of the state, the impact of global risks, as well as the need for financing European integration reforms [1].

Of particular importance is the strengthening of the analytical function of the Ministry of Finance of Ukraine and the State Tax Service of Ukraine regarding the formation of realistic revenue forecasts. The European approach involves the involvement of independent fiscal institutions to verify macroeconomic forecasts and budget indicators.

An important direction of modernization of the income planning system is the harmonization of tax legislation with the EU Directives. This applies primarily to

value-added tax (VAT), excise tax, environmental taxes, and corporate income tax rules. In 2025, a gradual adaptation of excise tax rates on tobacco products and fuel to European minimum levels began, which will affect the projected dynamics of budget revenues in 2026–2028.

One of the trends in the formation of state budget revenues is the intensification of the fight against tax evasion and shadowing of the economy, which corresponds to the principle of “fair competition” enshrined in EU legislation. The introduction of electronic services (e-excise, e-consignment note, e-audit) allows for increasing the level of tax administration, reducing fiscal losses, and ensuring more accurate revenue planning.

Diversification of sources of income provides for a more active use of non-tax revenues: profits of state-owned enterprises, payment for the use of natural resources, dividends on the state share in the capital. The development of the market of state assets and privatization processes creates additional opportunities for the formation of a special budget fund.

European experience shows that one of the key principles of the budget process is transparency. In Ukraine, public dashboards of the Ministry of Finance have been introduced, which allow tracking the implementation of planned income indicators in real time. This helps to increase public confidence in the budget system and creates additional incentives for public authorities to comply with the established forecast benchmarks.

According to the Open Budget Survey 2023, the level of transparency of Ukraine's budget in 2023 has decreased to 38 out of 100 possible points, which is considered insufficient and leaves room for further improvement (Fig.).

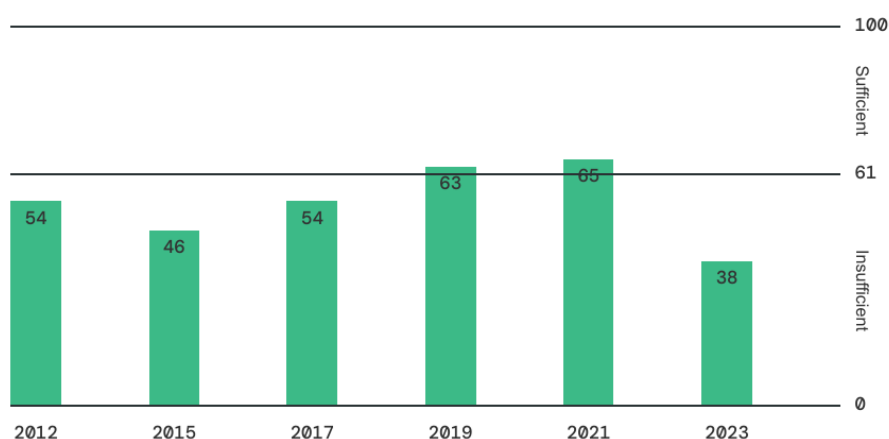


Fig. Dynamics of the Budget Openness Index in Ukraine in 2012–2023

Source: [2]

The main reasons for the decrease in the availability of budget information in Ukraine, according to international experts, are “producing the in-year reports, year-end reports, and audit reports for internal use only; failing to produce the citizens' budget. To solve these problems, to increase budget transparency, it is advisable to

implement the following measures: publish the in-year reports; year-end report and audit report online promptly; produce and publish the pre-budget statement, citizens budget, and mid-year review online promptly” [2].

Transparency of the income planning process is especially important in the context of European integration, as it allows you to implement the principles of “good governance” and enhances the investment attractiveness of the state.

In general, despite the positive developments in the field of public finances, the system of planning revenues of the State Budget of Ukraine faces a number of challenges. First, macroeconomic uncertainty remains, in particular due to security risks and dependence on external financing. This complicates the construction of accurate revenue forecasts and requires a scenario-based approach to budget planning. Secondly, the imbalance between the growth of social expenditures and the possibilities of the budget revenues, which forms a persistent deficit and debt burden, remains a significant problem.

The prospects for the development of revenue planning are related to the further implementation of European approaches to public finance management, in particular, the introduction of independent macro-financial forecasts, the expansion of tools for assessing tax expenditures, as well as the development of revenue strategies for the medium and long term.

Thus, modern trends in planning revenues of the state budget of Ukraine in the context of European integration are characterized by a transition from short-term to medium-term forecasting, harmonization of tax policy with EU norms, active use of digital technologies to increase transparency and efficiency of revenue administration, as well as diversification of sources of their formation. These processes aim to create a predictable, stable, and sustainable budget system that is in line with European principles of good governance.

References

1. Lobodina, Z. (2018). *The budget scheme: conceptual background and prospects of modernization*. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].
2. International Budget Partnership. Open Budget Survey 2023. Ukraine. URL: open-budget-survey-ukraine-2023-en.pdf

***Lytvyn Rostyslav,**
research assistant, history of Ukraine and economic theory chair;
Stepan Gzhytskyi Lviv national university of
veterinary medicine and biotechnologies*

DIGITAL TOOLS IN RESILIENT FDI ATTRACTION OF AGRICULTURAL INDUSTRY

The digital transformation of agriculture is a strategic goal for many countries in Europe and across the world. To accelerate and optimise these changes, modern research is needed that will comprehensively support the processes of digitalisation in agriculture, including by studying the conditions for the application and development of innovative products and services for different types and typical farms around EU countries. The most important measures to be taken include promoting public trust and acceptance of the created systems available in digital format, as well as the use of general exclusion rules to confirm that research and development meet the needs of promoting responsible research and innovative solutions [2].

The value of investing in digitalisation and digitalisation is recognised at the global and financial levels. Companies often realise the value of investing in digital technologies to expand their research and development (R&D) capabilities and reduce risks. However, digital transformation has led to certain changes in business models and structures, aimed primarily at increasing efficiency and effectiveness. Investments in innovative tools and processes are aimed at ensuring the sustainability of companies, innovation, prosperity, job creation, improving living standards and readiness for market changes that affect business activities [1].

Digital innovations also contribute to the introduction of environmentally friendly agricultural practices, such as precision agriculture and the rational use of natural resources in accordance with the principles of sustainable development. The effective implementation of digital solutions requires effective public policy, investment in infrastructure and the development of digital education programmes in agriculture. The digitalisation of the agricultural sector is a key element of its transformation and innovative development. The active implementation of digital technologies will increase the competitiveness, efficiency and sustainability of agricultural enterprises in the global environment. For countries seeking to modernise agricultural technologies and integrate into global value chains, attracting strategic foreign direct investment (FDI) is a priority [3].

Foreign direct investment is known to be a significant form of cross-border capital movement and cooperation, characterised by long-term relationships and significant influence of an investor from one country over a company from another. This influence is typically measured by ownership of 10% or more of the voting shares or an equivalent interest in management, rather than simply financial interest.

The motives for foreign direct investment in the agricultural sector are varied and extend beyond purely commercial considerations. Investors often seek for access to natural resources, secure raw materials, or expand their supplier base. Market access is another key factor influencing companies' global expansion and attracting new customers. Other motivations include leveraging the labour force potential of a foreign economy, acquiring or transferring advanced technology, ensuring supply security, or controlling the quality of specific products in the value chain. Host countries often view attracting foreign direct investment as a way to stimulate economic growth, create high-paying jobs, foster innovation, and expand international trade. However, policymakers also fear that some foreign direct investment may lead to the offshoring of production and jobs, potentially weakening a country's competitiveness or posing threats to national security, particularly in strategic economic sectors.

Digital media and technology have fundamentally changed the structure of foreign direct investment (FDI), particularly in the agricultural sector. Their impact extends to the entire FDI decision-making process: from initial market research and due diligence to investor engagement and the creation of mechanisms to ensure transparency and accountability.

Agriculture would benefit from innovations in precision farming. Energy management will prioritise sustainability and resilience. Smart solutions are more than just technological advances; they represent a paradigm shift in how industries operate and develop. The future of smart industry promises innovation and sustainable development. To thrive in this dynamic environment, industries must embrace smart solutions, embrace ethical considerations, and remain agile in the face of constant change. The implications are enormous, and the opportunities for progress are limitless [4].

References

1. Al Dhaen E., Gallear D., Weerakkody V., Chen W. (2025). *Ethical Standards for Technological and Business Education Sustainability*. Leeds: Emerald Group Publishing.
2. Kosior, K. (2023). Research and development projects for digital agriculture in Poland. *Annals PAAAE*, XXV (1), 124–139.
3. Tomashuk, I., Koliadenko, S., & Burdiak M. (2025). The impact of digital innovations on the development of agricultural business. *Baltic Journal of Economic Studies*, 11 (1), 361–375. DOI: 10.30525/2256-0742/2025-11-1-361-375
4. Zikria, Y., Kumar Shukla, V., Nijalingappa, P., Kumar M V, M. & Bashir, A. (2025). *Industry 5.0: A New Revolution Through Human-Centric Solution*. Berlin, Boston: De Gruyter. DOI: 10.1515/9783110736168

Акопян Ріта Рафіківна,
*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
науковий керівник:*
Тесля Софія Миколаївна,
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту;
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ВІРТУАЛЬНИЙ БАНКІНГ В УКРАЇНІ

У сучасному світі, де панує глобалізація та цифрова трансформація банківського сектору економіки, віртуальний банкінг відіграє значну роль у забезпеченні фінансових послуг населенню. Зараз, коли країна пережила пандемію, перебуває в умовах повномасштабної війни, економічної нестабільності та вимушеного переміщення населення, попит на дистанційне банківське обслуговування суттєво підвищився. Онлайн-доступ до рахунків, можливість здійснення різних операцій без фізичного відвідування банку стали життєвою необхідністю для населення.

Актуальність теми полягає в тому, що зараз практично всі юридичні та фізичні особи активно користуються банківськими послугами та іншими елементами банківської системи. Особливого значення набуває розвиток віртуального банкінгу, який є одним із найбільш прогресивних сервісів у банківській сфері та відображає зростаючий попит на дистанційне обслуговування. У багатьох розвинених країнах відбувається поступовий перехід від класичної філіальної моделі до моделі інноваційного онлайн-обслуговування, за якої клієнти здійснюють більшість операцій без фізичного візиту до банку. Цей підхід дедалі активніше впроваджується й в Україні, де з'являються перші необанки, тобто банки без фізичних відділень. Яскравим прикладом є Monobank [1].

Унаслідок «буму» цифрових послуг постають нові виклики, зокрема необхідність посилення кіберзахисту, підвищення рівня цифрової грамотності населення та забезпечення стабільності банківської системи. Це зумовлює потребу в ґрунтовному аналізі розвитку віртуального банкінгу в Україні, визначенні його сильних і слабких сторін, а також у розробленні практичних рекомендацій щодо вдосконалення функціонування цього сегменту в умовах сучасних викликів і в процесі післявоєнного відновлення економіки.

Віртуальний банкінг – це форма дистанційного банківського обслуговування, яка забезпечує клієнтам цілодобовий доступ до банківських рахунків і фінансових операцій через мережу Інтернет з будь-якого пристрою. Така технологія дає змогу виконувати більшість стандартних банківських

операцій без відвідування відділення, що знижує витрати банку та підвищує зручність для користувачів.

Віртуальний банкінг є сучасним етапом розвитку систем Home banking, які виникли ще в 1980-х роках і включали такі обслуговування, як-то PC banking (доступ через модемне з'єднання), telephone banking та video banking. Сьогодні віртуальний банкінг поєднує зручність, швидкість та економічну ефективність, стаючи ключовим каналом надання банківських послуг у цифрову епоху [2, с. 52].

Віртуальний банкінг відрізняється від традиційного тим, що надає можливість користування банківськими послугами без фізичного відвідування відділень, завдяки використанню цифрових каналів обслуговування. Основними інструментами такого обслуговування є мобільні застосунки, вебплатформи для доступу до рахунків, інтернет-банкінг, чат-боти, а також сервіси з автоматизованої підтримки клієнтів. Це дає змогу клієнтам здійснювати платежі, перекази, відкривати рахунки, контролювати залишки та отримувати консультації в режимі онлайн, що забезпечує зручність, економію часу та доступність послуг 24/7.

Яскравим прикладом віртуального банкінгу в Україні є Monobank – перший банк без фізичних відділень, що працює лише через мобільний застосунок. Усі основні банківські послуги, включаючи відкриття рахунків, перекази, оформлення кредитів, депозити, оплату та контроль за фінансами, доступні користувачам цілодобово у цифровому форматі. Для окремих операцій, як-то внесення або отримання готівки в іноземній валюті, обслуговування здійснюється через каси Універсал Банку або банків-партнерів. Monobank орієнтований на користувачів смартфонів з iOS та Android, а мінімальний вік клієнта становить 14 років.

Особливістю продукту є сучасні інструменти взаємодії з клієнтами – через месенджери Telegram, Viber, Facebook Messenger, iMessage та електронну пошту. Monobank пропонує картки Mastercard і Visa, рахунки в трьох валютах (UAH, USD, EUR), безкомісійні перекази до 10 000 грн на місяць між картками, а також оплату послуг із власних коштів. Однією з найпопулярніших функцій є кешбек: клієнт може щомісяця обирати категорії покупок для повернення частини витрачених коштів, що створює додаткову цінність для користувача. Отже, Monobank демонструє ефективну модель віртуального банкінгу, яка поєднує технологічність, зручність та високу адаптивність до потреб сучасного клієнта [4, 5].

Переваги віртуального банку для його засновників є очевидними: немає необхідності формувати мережу філій та наймати штат працівників, хоча деякі банки утримують колцентр і консультантів для контакту з клієнтами. Також зауважимо, що у таких банків зазвичай існує розвинена партнерська мережа як фінансових, так і торговельних організацій, що дає змогу віртуальному банку пропонувати клієнтам різні бонуси, знижки, пластикові картки з

накопичувальними балами або системою «кешбек». Але такі банки не позбавлені й недоліків. Головні з них пов'язані саме з їх віртуальністю, адже банк існує для клієнта лише за наявності мережі Інтернет та працездатного гаджету.

Виклики віртуального банкінгу для власників фінансових установ можна умовно поділити на дві групи:

1. Перешкоди до початку ведення віртуальної банківської діяльності:

- недостатній рівень розвитку цифрової інфраструктури (канали зв'язку, технічне забезпечення);
- дефіцит кваліфікованих кадрів у сфері цифрових фінансів;
- низький рівень фінансової та цифрової грамотності населення;
- початкові ризики, пов'язані з високими витратами, конкурентоспроможністю, недовірою споживачів і питаннями кібербезпеки.

2. Перешкоди у процесі здійснення віртуальної банківської діяльності:

- відсутність фізичних відділень і, відповідно, обмежений прямий контакт з клієнтами;
- загрози інформаційній безпеці (вірусні атаки, шпигунські програми, хакерські втручання);
- потреба у постійному оновленні інтерфейсів, технічній підтримці та модернізації систем;
- необхідність підтримання та зміцнення довіри клієнтів у цифровому середовищі.

Використання віртуального банкінгу має як переваги, так і недоліки для клієнтів. До основних переваг належать: зручність і гнучкість у здійсненні фінансових операцій, швидкий доступ до рахунків і транзакцій, нижча вартість обслуговування порівняно з традиційними банками, висока надійність завдяки сучасним заходам безпеки (наприклад, цифровий підпис), а також економія часу та можливість користування послугами у будь-який момент. Основними недоліками вважають: складну процедуру реєстрації з посиленою ідентифікацією, труднощі в навігації мобільними застосунками або сайтами, необхідність постійної адаптації до оновлень, а також недостатній рівень довіри частини користувачів до цифрових фінансових сервісів [6].

Сучасні тенденції розвитку віртуального банкінгу в Україні тісно пов'язані з упровадженням концепції Open Banking, яка передбачає відкритий доступ до банківських даних через API та стимулює конкуренцію і появу нових фінтех-продуктів. Активно розвиваються необанки – цифрові банки без фізичних відділень, які надають повний спектр банківських послуг онлайн. Широке застосування технологій штучного інтелекту та big data дає змогу персоналізувати фінансові сервіси, покращити управління ризиками та підвищити ефективність клієнтського обслуговування. Крім того, цифровізація банківської сфери відкриває нові можливості для підвищення фінансової інклюзії, зокрема серед населення у віддалених регіонах, а також сприяє

розвитку фінансової грамотності шляхом інтеграції освітніх інструментів у банківські додатки.

На основі проведеного аналізу можна стверджувати, що віртуальний банкінг в Україні посідає дедалі важливіше місце у трансформації фінансового сектору і довів свою ефективність навіть в умовах воєнного стану. Його стрімкий розвиток не лише забезпечує підвищення зручності й доступності фінансових послуг для широких верств населення, а й сприяє формуванню нових моделей банківської взаємодії, зокрема шляхом розвитку необанківських платформ, прикладом яких є Monobank.

Віртуальний банкінг має позитивний вплив на ефективність банківських операцій, сприяє зниженню витрат та зміцненню фінансової стійкості у кризові періоди. Водночас його розвиток супроводжується низкою викликів, серед яких питання кібербезпеки, рівня цифрової грамотності населення, довіри до онлайн-середовища та технічної стабільності банківських систем. Подолання цих бар'єрів можливе завдяки вдосконаленню цифрової інфраструктури, проведенню освітніх програм для населення, а також розвитку партнерств між банками та фінтех-компаніями [7].

Отже, віртуальний банкінг в Україні має значний потенціал для подальшого зростання та вдосконалення фінансової системи, особливо в умовах післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Котуранова Т. В., Вартоха Я. С., Александрова М. О. Інтернет-банкінг в Україні – інноваційний розвиток банківської сфери. *Економічний простір*. 2019. № 146. С. 43–46. URL: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/120>
2. WEB-та мобільні технології в економіці: конспект лекцій. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, 2017. 158 с. URL: <https://core.ac.uk/reader/81630530>
3. Кузьменко, О. В., Овчаренко В. О. Тенденції розвитку сучасних батьківських технологій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 24. Ч. 2. С. 98–103.
4. Монорік: як перший український банк без відділень прожив свій перший рік. Мінфін – все про фінанси: новини, курси валют, банки. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2018/11/28/35785973/>
5. Monobank з 1 грудня зменшує кешбек через угоду між Visa та Mastercard. Wayback Machine. URL: <https://web.archive.org/web/20220128233651/https://minfin.com.ua/ua/2021/11/26/76152528/>
6. Заславська О. І. Віртуальний банкінг: виклики та перспективи. *Бізнес Інформ*. 2020. №4. С. 350–356. DOI: 10.32983/2222-4459-2020-4-350-356
7. Kapinus L., Skrygun N. Development Of Electronic Banking Technologies in Ukraine. *Економічний часпис-XXI*. 2014. № 3–4 (1). С. 55–58. URL: <https://ea21journal.world/wp-content/uploads/2022/04/ea-V139-14.pdf>

*Алексєєв Ігор Валентинович,
доктор економічних наук, професор кафедри фінансів;
Угрин Андрій Петрович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Яремкович Мар'ян Тарасович,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
Національний університет «Львівська політехніка»*

ВЕНЧУРНЕ ІНВЕСТУВАННЯ ЯК ФІНАНСОВИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Загальновідомі чинні визначення венчурного інвестування відображають його багатогранність і різноманітність. У роботах деяких дослідників венчурне інвестування розглядається не лише як фінансова підтримка, а й як надання додаткової допомоги у вигляді консультування, менторства та доступу до мережі професійних контактів. Такий підхід підкреслює, що венчурне інвестування – це не лише капіталовкладення, а й активна участь інвестора у розвитку та управлінні підприємствами. З нашої точки зору варто зазначити, що розвиток підприємств є, за певних обставин, впливом на економіку територіальних громад. Тому поняття венчурного інвестування, охоплюючи широкий спектр діяльності з інноваційного підприємництва, також є чинником розвитку територіальних громад. Венчурне інвестування є динамічним процесом, який вимагає від інвесторів не лише фінансових ресурсів, а й глибокого розуміння специфіки розвитку високотехнологічних проєктів і безпосередньої участі в їх управлінні.

Крім того, венчурне інвестування зазвичай розглядають за стадіями фінансування, секторами економіки, а також за територіальними громадами, на яких впроваджуються інвестиції. Будь-яка класифікація надає ширші можливості для досліджень, зокрема для кращого розуміння специфіки та динаміки венчурних інвестицій у різних умовах і галузях. Процес реалізації венчурних інвестицій поділяється на декілька стадій залежно від рівня розвитку підприємств, які залучають фінансування. Кожна з цих стадій має особливості, ризики та очікування з боку інвесторів, підприємств, керівників територіальних громад. Основними стадіями венчурного інвестування є Pre-seed, Seed, Series A та наступні раунди (Series B, C, D тощо). Докладні характеристики зазначених стадій розглянуто в [1, с. 10–79.].

Венчурне інвестування є однією з основних складових інноваційного розвитку економіки, оскільки воно надає не лише фінансову підтримку, а й доступ до експертизи, мережі контактів і ресурсів для стартапів на ранніх етапах їх розвитку. Однак цей тип інвестицій супроводжується високим рівнем ризиків

і викликів, які виникають унаслідок дії як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. Аналіз цих ризиків і викликів є важливим для розуміння механізмів венчурного інвестування та розроблення ефективних стратегій з метою мінімізації можливих негативних наслідків. Ризики, пов'язані з венчурними інвестиціями, докладно розглянуто в [2, с. 2143–2154].

Венчурне інвестування є ключовим компонентом екосистеми інновацій, забезпечуючи не тільки фінансовий ресурс для розвитку новаторських проєктів, а й необхідну експертизу, менторство та доступ до мережі контактів. Його роль у фінансуванні інновацій є особливо важливою на ранніх стадіях розвитку технологій і бізнесу, коли ризики є високими, а потреба в капіталі є найбільшою.

Згідно з даними Національної асоціації венчурного капіталу (NVCA), венчурне фінансування є одним із основних рушійних чинників інноваційної економіки, сприяючи розвитку нових підприємств і технологій, здатних змінювати ринкові умови та створювати нові сектори економіки. Характерним у цьому аспекті є ринок США, де венчурний капітал має багаторічну історію успіху в підтримці компаній, які стали лідерами світової економіки, як-то Apple, Google та Facebook [3, с. 9].

Венчурне інвестування зорієнтоване на довгострокові вкладення у створення та оновлення підприємств. На стадії започаткування бізнесу або перепрофілювання підприємства виникають складності з отриманням банківських кредитів, випуском акцій. Залучення необхідних фінансових ресурсів може виявитися або недоступним, або недостатньо ефективним через високий рівень невизначеності та ризиків. За таких умов досвід венчурних інвесторів і використання ними найкращих методів ринкового аналізу дає змогу обрати кращі перспективні проєкти розвитку підприємства. Завдяки цьому підприємства можуть формувати потенціал лідерів у своїх секторах і отримувати необхідні фінансові ресурси для досягнення мети.

Венчурне інвестування відіграє особливо важливу роль у фінансуванні інновацій в періоди економічних змін або криз, коли інші джерела капіталу стають обмеженими. У такі моменти венчурний капітал може стати критично важливим ресурсом для інноваційних підприємств, надаючи їм можливість продовжувати розроблення нових продуктів і технологій навіть за відсутності доступу до інших форм фінансування. Цей висновок є важливим для періоду повоєнної відбудови національної економіки, а також економіки територіальних громад.

Відновлення та розвиток економік територіальних громад та економіки держави значною мірою визначатиметься масштабами венчурного інвестування. Оцінювання впливу венчурних інвестицій на економіку проводять в різноманітних аспектах: наявність стимулів для створення і впровадження інновацій, стимулювання участі в інноваційному процесі наукових і креативних інженерних кадрів, створення інноваційно облаштованих робочих місць, зростання ВВП, зростання експорту, залучення іноземних інвестицій,

підвищення конкурентоспроможності продукції та послуг національних товаровиробників, покращення інвестиційного клімату.

Створення інновацій і стимулювання їх впровадження у виробництво з подальшим просуванням на ринку є основним ефектом венчурного капіталу. Інвестиції в нові технології та інноваційні бізнес-моделі сприяють розвитку високотехнологічних галузей, підвищують ефективність виробництва та споживчі можливості. Інновації також відкривають нові ринки та послуги, що підтримує економічне зростання і розвиток.

Створення інноваційно облаштованих робочих місць – одна з найбільш очевидних короткострокових переваг венчурного капіталу. Інвестиції в стартапи та розвиток бізнесу створюють нові робочі місця, що сприяє зростанню зайнятості в економіці. Прикладом цього є досвід США. Згідно з даними NVCA (National Venture Capital Association), у 2019 році компанії, профінансовані венчурними фондами, створили у США мільйони нових робочих місць, що сприяло економічному зростанню [3, с. 9].

Загально визнаним є той факт, що покращення інвестиційного клімату в країні є важливим чинником для залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій. Успішні приклади стартапів, що отримали венчурне фінансування, стимулюють інтерес до інвестицій у нові проєкти, підвищуючи загальний рівень інвестиційної активності в країні.

Отже, венчурні інвестиції відіграють вирішальну роль у підтримці інновацій, економічному розвитку та підвищенні конкурентоспроможності національної економіки на глобальному ринку. Важливо бачити, що національна економіка складається з економік регіонів, територіальних громад. А тому значення механізму венчурного інвестування для економічного зростання та розвитку окремих територіальних громад, як і для національної економіки загалом, не можна недооцінювати. Адже венчурний капітал надає необхідні ресурси та підтримку для реалізації інноваційних ідей і проєктів підприємств, а опосередковано для відповідних територій.

Для кращого розуміння можливого впливу венчурних інвестицій на економіку України доцільно спершу розглянути історичну динаміку цього виду інвестицій та визначити причини змін рівня фінансування. Нижче представлено дані щодо венчурних інвестицій в українські стартапи в 2014–2024 рр.

В останнє десятиліття (2014–2024) обсяг венчурних інвестицій в Україні становив приблизно 8,8–9,2 млрд дол. з піковим значенням у 2021 році близько 2,7 млрд дол. [4, с. 1–2]. Багато дослідників відзначають, що основна частка венчурних інвестицій припадає на технологічний сектор (ІТ, програмне забезпечення, e-commerce, fintech). У 2022–2023 рр. відбулося значне падіння венчурного інвестування внаслідок повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Натомість у 2024 році кількість угод із венчурного інвестування зросла майже вдвічі, що свідчить про ознаки відновлення ринку, а серед тенденцій – зростання інтересу до військових технологій, «зеленої» енергетики, агросектору

та інфраструктури, створення нових фондів для підтримки стартапів, переміщення частини активів у безпечніші регіони та міжнародне партнерство, а також посилення фокусу на інноваційні технології для розвитку економіки. Такий перебіг подій може позитивно позначитися на розвитку тих територіальних громад, які створюватимуть сприятливі умови для венчурних фондів і підприємств.

Венчурне інвестування в Україні, як і в багатьох інших країнах, відіграє важливу роль у стимулюванні інноваційного розвитку, підтримці стартапів і впровадженні передових технологій в економіку. Воно допомагає молодим підприємствам подолати так звану долину смерті – критичний етап між створенням продукту та його комерціалізацією, коли доступ до фінансування є вкрай важливим. Проте розвиток венчурного інвестування в Україні стикається з низкою суттєвих ризиків, які обмежують можливості інвесторів і підприємців, сповільнюючи темпи інноваційного прогресу.

Однією з ключових перешкод є політична нестабільність, викликана війною. Це створює непередбачувані умови для ведення бізнесу, підвищує ризик втрати капіталу внаслідок можливих змін у регуляторному середовищі або критичних змін на ринку.

Економічна нестабільність, зокрема інфляція, коливання валютного курсу та нестабільність фінансових ринків знижують привабливість країни для інвесторів. Такі умови ускладнюють ведення бізнесу та створення сприятливого середовища для залучення венчурного капіталу, обмежуючи потенціал розвитку інноваційного сектору.

В умовах глобалізації та посилення конкуренції за інвестиції територіальним громадам України необхідно створювати сприятливі умови для залучення венчурного капіталу. Одним із перспективних напрямів є зменшення податкового навантаження та оптимізація бюрократичних процедур шляхом діджиталізації.

Список використаних джерел

1. KPMG. Q4'22 Venture Pulse Report – Global trends. P. 10–79. URL: <https://kpmg.com/ua/uk/home/insights/2022/02/q4-venture-pulse-report-global.html>
2. Haslanger P., Lehmann E. E., Seitz N. The performance effects of corporate venture capital: a meta-analysis. *The Journal of Technology Transfer*. 2022. Vol. 48. P. 2132–2160. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10961-022-09954-w>
3. NVCA Yearbook. National Venture Capital Association. 2023. URL: <https://nvca.org/nvca-yearbook/>
4. Over 1,400 Deals Worth Nearly \$9B closed in Ukraine Over the Past Decade. InVenture. 2025. URL: https://inventure.com.ua/en/news/world/over-1400-deals-worth-nearly-dollar9b-closed-in-ukraine-over-the-past-decade?utm_source=chatgpt.com

Андрійчик Оксана Ярославівна,
*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
науковий керівник:
Рудик Ольга Романівна,
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту;
Львівський національний університет імені Івана Франка**

ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ГАРАНТУВАННЯ ТА СТРАХУВАННЯ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ПІДВИЩЕННЯ ДОВІРИ ІНВЕТОРІВ ТА АКТИВІЗАЦІЇ КАПІТАЛУ

Сучасний фінансовий ринок України характеризується високим рівнем ризиків, що зумовлено як внутрішніми економічними проблемами, так і зовнішніми загрозами. У таких умовах довіра інвесторів стає визначальним фактором стабільності ринку. Одним із найважливіших інструментів її зміцнення виступають механізми гарантування та страхування, які дають змогу мінімізувати ризики втрати капіталу та стимулюють приплив інвестицій.

Система гарантування в Україні має фрагментарний характер. *Основними її елементами є:*

- Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО), який забезпечує захист вкладників банків [1];
- системи перестрахування та страхування кредитних ризиків, що охоплюють окремі сегменти фінансового ринку;
- міжнародні механізми – участь України в програмах БАГІ, DFC, ЄБРР [2].

Відсутність єдиної системи гарантування для небанківського сектору, зокрема інвестиційних фондів, кредитних спілок, страхових компаній, створює прогалини у захисті інвесторів. Недостатня капіталізація страхових фондів, слабка правова база та низький рівень страхового покриття стримують розвиток національного фінансового ринку.

Все це позначається на місці України у міжнародних рейтингах, що значно впливають на думку інвесторів. До 2022 року можна було спостерігати позитивні тенденції позицій України у цих рейтингах, зокрема щодо впровадження інновацій, цифровізації, легкості ведення бізнесу. Проте з початком повномасштабного вторгнення внаслідок макроекономічної та політичної невизначеності оцінки інвестиційної привабливості України погіршилися.

Наприклад, у Індексі глобальної конкурентоспроможності, що оцінює загальну конкурентоспроможність, інституції, інфраструктуру, макроекономіку, інновації, у 2025 році Україна посіла 83 місце серед 140 країн [3]. У Індексі

сприйняття корупції 2024 Україна набрала 35 з 100 балів, тобто посіла 105 місце серед 180 країн [4]. За даними агенції Moody's Україна має рейтинг на рівні «Са» [5]. Це означає, що кредитоспроможність дуже спекулятивна й існує ймовірність дефолту.

За даними дослідження, проведеного Європейською бізнес асоціацією у співпраці з NEQSOL Holding, індекс інвестиційної привабливості України у 2024 році зріс до 2,49 бала (з можливих 5) порівняно з 2,44 бала у 2023 році (рис.). Це свідчить про незначне покращення інвестиційного клімату в країні, в основному завдяки наданню Україні статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу, скасування мит і квот на український експорт, а також «транспортному безвізу» з ЄС [6]. Але це ще досить низький рейтинг, який мало ймовірно привабить іноземного інвестора.



Рис. Динаміка зміни балів України у Індексі інвестиційної привабливості, 2008–2024 рр.

Джерело: [7]

Для підвищення довіри як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів доцільним є проведення низки заходів:

1. Створити єдину національну систему гарантування інвестицій, що охоплюватиме всі фінансові інституції.
2. Запровадити державне або змішане страхування інвестицій у стратегічно важливі галузі та облігації державних і муніципальних емітентів.
3. Посилити співпрацю з міжнародними організаціями, як-то БАГІ, ЄБРР, DFI, Світовий банк, у сфері покриття політичних і фінансових ризиків.
4. Розвивати внутрішній ринок фінансових гарантій і страхових деривативів, що дасть змогу хеджувати ризики приватних інвесторів.
5. Удосконалити законодавство щодо захисту прав власності й прав інвесторів, покращити прозорість регуляторних процедур і діяльності судової системи.

Запровадження комплексної системи гарантування сприятиме не лише підвищенню довіри, а й формуванню ефективної інфраструктури управління ризиками. Це стане передумовою для розширення інвестиційної активності,

розвитку фондового ринку та збільшення обсягів капіталу, залученого до реального сектору.

Ефективна система гарантування та страхування є основою стабільності фінансового ринку. Її вдосконалення повинно ґрунтуватися на поєднанні державних, приватних і міжнародних механізмів, прозорому управлінні ризиками та забезпеченні захисту прав інвесторів. Реалізація таких кроків дасть змогу не лише підвищити довіру до фінансових інститутів, а й активізувати інвестиційні потоки в економіку України.

Список використаних джерел

1. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. URL: <https://www.fg.gov.ua/>
2. Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/international/financial-institutions>
3. Україна посідає 83-тє місце в Індексі глобальної конкурентоспроможності. Укрінформ. URL: https://www.ukrinform.net/rubric-economy/2560462-ukraine-ranks-83rd-in-global-competitiveness-index.html?utm_source=chatgpt.com
4. Індекс сприйняття корупції – 2024. Transparency International Ukraine. URL: https://ti-ukraine.org/en/research/corruption-perceptions-index-2024/?utm_source=chatgpt.com
5. Moody's зберігає рейтинг України на рівні «Са», оскільки наслідки війни тривають. Reuters. URL: https://www.reuters.com/markets/rates-bonds/moodys-maintains-ca-rating-ukraine-effects-war-continue-2025-05-30/?utm_source=chatgpt.com
6. Інвестиційний клімат в Україні покращується: 70% опитаних компаній інвестуватимуть в Україну попри війну. UkraineInvest. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/news/investycijnyj-klimat-v-ukrayini-pokrashhuyetsya-70-opytanyh-kompanij-investuvatymut-v-ukrayinu-popry-vijnu/>
7. Дослідження. Європейська Бізнес Асоціація. URL: <https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analitsya/>

*Андрухів Андріана Ігорівна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти;
науковий керівник:
Микуляк Олеся Володимирівна,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту;
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ІНСТИТУТІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Небанківський фінансовий ринок України пройшов суттєві етапи трансформації починаючи з 2020 року, коли його регулювання було передано під нагляд Національного банку України. Цей крок став визначальним у процесі реформування фінансової системи, адже він мав на меті зміцнення її стабільності, підвищення прозорості та приведення діяльності учасників ринку у відповідність до міжнародних стандартів. Особливо динамічним став 2024 рік – період активного впровадження нових регуляторних вимог, що суттєво вплинули на структуру та функціонування ринку.

Серед ключових змін – запровадження підвищених вимог до капіталу страхових компаній, що зумовило скорочення їхньої кількості та перерозподіл часток ринку. Для фінансових компаній і кредитних спілок цей рік став вирішальним у контексті дотримання обов'язкових нормативів, які змінили умови їхньої діяльності та конкурентне середовище. В період війни та економічної нестабільності ці трансформації стали важливими чинниками формування сучасної структури й тенденцій розвитку небанківського фінансового сектору України.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану небанківського фінансового сектору України та визначення перспектив його розвитку.

У Законі України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [1] відсутнє чітке визначення небанківських фінансових установ. Водночас у ньому наведено визначення небанківської фінансової групи як групи юридичних осіб, які мають спільного контролера (крім банку) та складаються з двох або більше фінансових установ, де основну діяльність здійснюють саме фінансові установи, що не є банками.

Отже, небанківський фінансовий сектор охоплює сукупність фінансових установ, які надають фінансові послуги, але не мають статусу банків і не здійснюють класичних банківських операцій (залучення депозитів і надання кредитів у традиційній формі). Цей сектор відіграє важливу роль у фінансовій системі країни, оскільки він сприяє розвитку конкуренції на ринку фінансових послуг, забезпечує диверсифікацію джерел фінансування, розширює спектр фінансових інструментів і підвищує доступність фінансових ресурсів як для суб'єктів господарювання, так і для населення.

Основними учасниками небанківського фінансового сектору є: фінансові та страхові компанії, ломбарди, кредитні спілки, лізингові компанії, страхові брокери, недержавні пенсійні фонди, інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні фонди) та бюро кредитних історій.

Небанківський фінансовий сектор України продовжує перебувати у процесі структурної трансформації, що супроводжується як очищенням ринку, так і поступовим відновленням активності в окремих його сегментах. За результатами II кварталу 2025 року загальні активи надавачів небанківських фінансових послуг знизилися на 11,7 % порівняно з попереднім кварталом, однак у річному вимірі спостерігалось зростання на 1,8 %. Основним чинником такого коливання стало виведення з реєстру однієї з великих державних лізингових компаній, що добровільно відмовилася від ліцензії.

Частка небанківських фінансових установ (НБФУ), що перебувають під наглядом НБУ, в загальних активах фінансового сектору скоротилася з 10,3 % до 8,9 %, що є найнижчим показником за останні роки. Така динаміка свідчить про зменшення ваги небанківського сегменту в загальній фінансовій системі країни, що зумовлено як зниженням обсягів діяльності окремих підсекторів, так і підвищенням регуляторних вимог до ліцензування.

У звітному періоді (I–II квартал 2025) з ринку виведено 28 установ, серед яких переважають фінансові компанії, кредитні спілки та ломбарди. Основною причиною їх вилучення стала невідповідність ліцензійним критеріям і регуляторним нормативам. Водночас на ринку продовжують функціонувати стійкі гравці, які демонструють здатність адаптуватися до нових вимог Національного банку України.

Страховий сектор залишається одним із найстабільніших сегментів небанківського фінансового ринку України. У другому кварталі 2025 року активи страхових компаній зросли на 6,2% порівняно з попереднім кварталом і на 20,9% у річному вимірі. Збільшення обсягів страхових премій на 18% квартал до кварталу та на 46% рік до року свідчить про відновлення довіри населення та бізнесу до страхових інструментів, попри складні економічні умови. Основним драйвером розвитку стали ризикові види страхування, тоді як сегмент страхування життя демонструє певну стагнацію. Страховики виконують вимоги щодо достатності капіталу за нормативами SCR та MCR, що свідчить про належний рівень їхньої фінансової стійкості. Зростання частки ліквідних активів у структурі балансу також вказує на підвищення рівня ризик-менеджменту та адаптацію ринку до міжнародних стандартів платоспроможності.

Кредитні спілки залишаються найвразливішим сегментом небанківського фінансового сектору, оскільки їхня діяльність істотно залежить від загальноекономічної ситуації та платоспроможності населення. У II кварталі 2025 року активи кредитних спілок скоротилися на 1,9 % квартал до кварталу та на 7,2 % у річному вимірі, що свідчить про триваючі проблеми з капіталізацією та кредитним ризиком. Попри зменшення активів, обсяги нового кредитування

зросли на 11% завдяки підвищенню попиту на споживчі позики. Однак рентабельність діяльності спілок залишається низькою: рівень операційних витрат перевищує доходи, що призводить до збитковості більшості установ. Крім того, зниження обсягів депозитів членів спілок на понад 6% свідчить про поступовий відтік ресурсів. Цей сегмент потребує структурного реформування, посилення системи гарантування внесків та вдосконалення регуляторних механізмів для забезпечення стабільності та довіри учасників ринку.

Фінансові компанії у 2025 році зазнали найбільшого впливу трансформаційних процесів на ринку. Активи цього сегменту знизилися на 16,4% порівняно з попереднім кварталом, що пов'язано передусім із добровільним виходом з ринку великої державної лізингової компанії. Водночас обсяги фінансових послуг демонструють відновлення: кредитування бізнесу зросло на 19,2%, а фізичних осіб – на 9,6%. Активізація фінансового лізингу, який збільшився майже на 30% за квартал, засвідчує поступове поживавлення інвестиційної активності та розвитку альтернативних джерел фінансування. Більшість фінансових компаній (понад 80%) працюють прибутково, а кількість установ, які порушують нормативи капіталу, постійно зменшується. Особливо важливу роль у підтримці сектору відіграють державні програми, зокрема «ЄОселя», що реалізується через «Укрфінжитло» і стимулює розвиток іпотечного кредитування. Отже, фінансові компанії поступово зміцнюють свої позиції як ключові посередники у наданні небанківських фінансових послуг.

Ломбардний сектор демонструє стійке зростання, підтверджуючи свою роль як найбільш прибуткового та стабільного сегменту небанківського фінансового ринку України. У другому кварталі 2025 року активи ломбардів збільшилися на 1,9% квартал до кварталу та на 15,4% у річному вимірі. Обсяги нових кредитів зросли на 17% за квартал і на понад 62% за рік, що свідчить про значне зростання попиту на короткострокове кредитування під заставу майна. Високі темпи приросту кредитних операцій забезпечили стабільну прибутковість і зростання власного капіталу ломбардів на приблизно 3% у звітному періоді. Цей сегмент характеризується високим рівнем фінансової дисципліни, прозорими умовами кредитування та мінімальними ризиками ліквідності, що робить його одним із найбільш життєздатних елементів небанківського сектору навіть в умовах війни та макроекономічної нестабільності. Така стійкість пояснюється гнучкою бізнес-моделлю, низькою залежністю від зовнішнього фінансування та орієнтацією на реальні потреби населення [3].

Перспективи розвитку небанківського фінансового ринку України визначаються низькою ключових напрямів. *По-перше*, продовження посилення регулювання та вдосконалення нагляду, зокрема шляхом застосування ризик-орієнтованого підходу та врахування специфічних ризиків воєнного періоду, створює передумови для підвищення фінансової стабільності сектору. *По-друге*, розвиток цифрових фінансових послуг відкриває нові можливості для

розширення доступу до фінансування, оптимізації операційних процесів і підвищення ефективності функціонування небанківських установ. *По-третє*, стимулювання інноваційної діяльності та адаптація до змін у технологічних і споживчих тенденціях дає змогу забезпечити конкурентоспроможність і довгострокову життєздатність фінансових компаній [4].

Отже, попри значні виклики, спричинені війною та економічною нестабільністю, небанківський фінансовий ринок України демонструє тенденції до очищення та структурного вдосконалення. Реалізація комплексних регуляторних заходів і впровадження інноваційних рішень є визначальними чинниками подальшого розвитку сектору, що сприятиме зміцненню його фінансової стійкості та адаптації до умов сучасного ринку.

Список використаних джерел

1. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 30.12.2024 р. № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>
2. Огляд небанківського фінансового сектору. Національний банк України. Серпень 2025 р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-nebankivskogo-finansovogo-sektoru-serpen-2025-roku>
3. Бондаренко Л., Скоропад І. Стан та тенденції вітчизняного небанківського фінансового ринку під час війни. *Економіка та суспільство*. 2025. № 76. DOI: 10.32782/2524-0072/2025-76-6

*Арутюнян Самвел Суренович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ПАРТНЕРСТВА ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТІВ ВПРОВАДЖЕННЯ ДЖЕРЕЛ ВІДНОВЛЮВАНОЇ ЕНЕРГІЇ НА ТРАНСПОРТІ

В умовах глобальної кризи та поступового переходу до «зеленої» економіки міжнародне співробітництво відкриває нові горизонти для української енергетичної та транспортної сфери.

Станом на початок 2024 року потужності відновлюваної енергетики України складали 8,7 ГВт. Протягом 2023 року енергетики ДТЕК Мережі під'єднали до системи понад 1400 нових об'єктів відновлюваних джерел енергії. Крім цього, введено в експлуатацію 182,3 МВт вітрових і близько 500 МВт сонячних електростанцій. У 2023 році український бізнес інвестував у сонячну енергетику близько 150 млн дол. До 2060 року планується зменшити викиди парникових газів до 35% від рівня 1990 року і досягти вуглецевої нейтральності, замінивши вугільну енергію відновлюваними джерелами [1].

Залучення світових партнерів сприяє не лише забезпеченню необхідних фінансових ресурсів, а й доступу до передових технологій, даючи Україні змогу інтегруватись у європейські і світові енергетичні мережі. Актуальність таких проєктів посилюється як внутрішніми, так і зовнішніми факторами.

По-перше, Україна прагне відповідати міжнародним кліматичним зобов'язанням і стандартам Європейського Союзу, що передбачає активне впровадження «зелених» технологій.

По-друге, геополітична нестабільність і зростання цін на традиційні енергоресурси стимулюють пошук альтернативних джерел, що підвищують стійкість енергопостачання.

По-третє, розвиток відновлюваної енергетики на транспорті сприяє модернізації інфраструктури, створенню нових робочих місць, посиленню інноваційного потенціалу та підвищенню конкурентоспроможності української економіки.

Особливу роль у реалізації таких проєктів відіграє міжнародне партнерство. Воно забезпечує доступ до фінансових ресурсів, сучасних технологій та кращого управління проєктами, що суттєво знижує інвестиційні ризики та пришвидшує впровадження інновацій. Міжнародні партнери, зокрема провідні фінансові організації (ЄБРР, Світовий банк, Європейська комісія), активно підтримують створення умов для розвитку електротранспорту, будівництва зарядних станцій та використання відновлюваних джерел енергії як основи для екологічного транспорту [2].

Перспективи розвитку міжнародного партнерства для реалізації проєктів впровадження джерел відновлюваної енергії на транспорті в Україні мають великі можливості і є важливим напрямом у контексті сучасних викликів світового економічного порядку.

Суттєвим чинником розвитку є впровадження фінансових інструментів, які допомагають мінімізувати ризики інвестування у відновлювані джерела енергії для транспорту. Зокрема, створення механізмів ризик-менеджменту, як-то *Ukraine Renewable Energy Risk Mitigation Mechanism (URMM)*, і участь міжнародних фінансових організацій, серед яких Європейський банк реконструкції і розвитку, Світовий банк та Програма розвитку ООН, значно покращують інвестиційний клімат. Вони сприяють не лише залученню капіталу, а й створенню зручних умов для розвитку зарядної інфраструктури, електрифікації транспортних засобів і підвищення екологічної безпеки транспортного сектору.

Інноваційний складник розвитку також є ключовим. Міжнародні партнерства уможливають технологічний трансфер і адаптацію найновіших рішень у сфері сонячної, вітрової, водневої енергетики та електротранспорту. Співпраця з провідними європейськими компаніями і державними органами відкриває шлях до впровадження сучасних стандартів, підвищення ефективності логістики і цифровізації транспортного процесу, що має вирішальне значення для підвищення конкурентоспроможності українського ринку.

Взаємовигідність такого партнерства проявляється у формуванні умов сталого розвитку, поліпшенні енергетичної незалежності України, а також у збільшенні доданої вартості в транспортній галузі завдяки новітнім технологіям і збільшенню кадрового потенціалу. Крім того, міжнародна співпраця сприяє прискоренню модернізації інфраструктури, розвитку нових бізнес-моделей та залученню широкого кола інвесторів, що є вирішальними факторами для сталого зростання.

Проте на шляху до повного використання потенціалу міжнародних партнерств існують різні виклики. До них належать необхідність створення стабільних регуляторних умов, подолання політичної непевності, вирішення питань локалізації виробництва та оптимізації логістичних маршрутів для інноваційних проєктів [3]. Подолання цих бар'єрів вимагатиме скоординованих зусиль з боку державних структур, бізнесу та міжнародних партнерів. У перспективі це дасть змогу Україні посісти важливу роль у глобальному «зеленому» ланцюгу вартості, стати ключовим транзитним і логістичним хабом для Європи.

Отже, міжнародне партнерство у сфері відновлюваних джерел енергії для транспорту є однією з провідних сфер, що здатна забезпечити технологічний прорив, підвищити енергетичну безпеку і сприяти сталому економічному розвитку України в умовах складних зовнішніх і внутрішніх викликів. Воно

відкриває нові можливості для інтеграції в європейські ринки, залучення інвестицій та формування інноваційної інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Альтернативна енергетика. Ukraineinvest. 2024. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/industries/energy/alternative-energy>
2. Yakymchuk Y., Mykola S., Ostapiuk N., & Zayachkivska O. Innovative Transport Technologies of Ukraine: Sustainable Development, Economy, Infrastructure. *13th International Conference on Applied Human Factors and Ergonomics*. 2022. DOI: 10.54941/ahfe1002297
3. Мещерякова О. В. Енергетичні інновації: майбутнє відновлюваної енергетики та водневих технологій. *Відновлювана енергетика та енергоефективність у XXI столітті: матер. XXVI міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21–23 травня 2025)*. С. 531–532.

Багатченко Олександр Миколайович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

СИНЕРГЕТИЧНІ ЕФЕКТИ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ТРАНСФОРМАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Реформа адміністративно-територіального устрою України, розпочата у 2014 році, створила принципово нові умови для економічного розвитку територій. Станом на 2024 рік в Україні сформовано 1469 територіальних громад, які отримали розширені повноваження та фінансові ресурси. Однак, попри десятирічний період реформування, за даними Міністерства розвитку громад та територій України, лише 37% громад можна вважати фінансово спроможними. Ця статистика свідчить про системну проблему: недостатню ефективність ізольованого застосування окремих фінансових інструментів стимулювання економічного розвитку.

Аналіз практики функціонування територіальних громад виявляє парадоксальну ситуацію: громади, які активно використовують різноманітні фінансові інструменти окремо, часто демонструють гірші результати, ніж ті, що застосовують обмежену кількість інструментів, але в координований спосіб. Це спостереження вказує на існування синергетичних ефектів – явища, коли комплексне застосування фінансових інструментів генерує додаткову економічну вартість, що перевищує суму ефектів від їх ізольованого використання.

В умовах воєнного стану, який кардинально змінив економічне середовище функціонування громад, питання синергетичних ефектів набуває особливої актуальності. Обмеженість ресурсів, зруйнована інфраструктура, масові переміщення населення та бізнесу роблять критично важливим максимально ефективне використання кожної гривні державної підтримки. Традиційні підходи до застосування фінансових інструментів, розроблені для мирного часу, виявилися недостатньо ефективними в нових реаліях.

Центральне дослідницьке питання полягає не лише у визначенні ефективних фінансових інструментів, а у розкритті механізмів їх синергетичної взаємодії: як різні типи інструментів взаємо підсилюють один одного, які комбінації створюють максимальний мультиплікативний ефект, як воєнний стан трансформує природу цих взаємодій, і в який спосіб можна оптимізувати поєднання інструментів для досягнення стійкого економічного розвитку в умовах безпрецедентних викликів.

Синергетичні ефекти від оптимального поєднання інструментів становлять особливий науковий та практичний інтерес. Особливої актуальності набуває дослідження синергетичних ефектів в умовах воєнного стану, коли традиційні механізми економічного розвитку зазнають фундаментальних трансформацій. Війна не лише змінює кількісні параметри функціонування фінансових інструментів, а й якісно трансформує канали передачі економічних імпульсів, створює нові типи взаємодій між інструментами та модифікує критерії оптимальності їх поєднання.

У довоєнний період синергетичні ефекти від поєднання фінансових інструментів формувалися через кілька ключових каналів. Інвестиційна комплементарність проявлялася у тому, що бюджетні інвестиції в інфраструктуру створювали передумови для ефективнішого використання приватних інвестицій, залучених через податкові стимули. Наприклад, будівництво індустріального парку за бюджетні кошти робило економічно доцільними податкові пільги для потенційних резидентів, оскільки знижувало їхні початкові капітальні витрати. Повномасштабне вторгнення РФ кардинально змінило природу та механізми синергетичних ефектів. Відбулася не лише кількісна модифікація параметрів, а якісна трансформація всієї системи взаємодій між фінансовими інструментами. Ця трансформація має кілька вимірів, кожен з яких потребує окремого аналізу. Прифронтові громади демонструють практично повне руйнування традиційних синергетичних механізмів. У цих територіях податкові стимули втрачають сенс унаслідок відсутності бізнесу, здатного на них реагувати, а бюджетні інвестиції спрямовуються лише на підтримання критичної інфраструктури та евакуацію населення. Парадоксально, але саме в цих громадах спостерігається унікальний тип «негативної синергії» – коли поєднання залишків різних інструментів дає змогу принаймні частково підтримувати функціонування базових систем життєзабезпечення.

Деокуповані території стикаються з проблемою «синергетичного вакууму» – повної відсутності передумов для взаємодії фінансових інструментів унаслідок руйнування економічної бази, інституційного середовища та соціального капіталу. Відновлення синергетичних ефектів у цих громадах потребує не стільки оптимізації поєднання інструментів, скільки їх послідовного «нашарування» – спочатку відновлення базової інфраструктури через бюджетні інвестиції, потім поступове запровадження податкових стимулів для повернення бізнесу.

Тилові громади з великою кількістю внутрішньо переміщених осіб демонструють «асиметричну синергію». З одного боку, приплив тимчасово переміщених осіб (ТПО) створює додаткове навантаження на інфраструктуру та соціальну сферу, знижуючи ефективність бюджетних інвестицій. З іншого боку, серед переміщених осіб часто є кваліфіковані кадри та підприємці, які за належної підтримки можуть стати драйверами економічного розвитку. Синергетичні ефекти в таких громадах досягаються шляхом поєднання програм підтримки ТПО зі стимулами для створення нових робочих місць.

Західні регіони, що стали реципієнтами релокованого бізнесу, демонструють «підсилену синергію». Переміщені підприємства вже мають досвід роботи, налагоджені бізнес-процеси та ринкові зв'язки, тому вони ефективніше реагують на фінансові стимули. Водночас конкуренція за релокований бізнес між громадами створює ризик «синергетичної пастки» – надмірного стимулювання, яке призводить до виснаження бюджетних ресурсів без відповідного економічного ефекту. Війна не лише змінила інтенсивність синергетичних ефектів, а й трансформувала самі механізми їх передачі через економічну систему. Інвестиційний канал, який у мирний час був основним провідником синергії, в умовах війни значною мірою заблокований внаслідок надвисоких ризиків і невизначеності. Підприємці не готові інвестувати навіть за наявності суттєвих податкових пільг і розвиненої інфраструктури, якщо існує загроза фізичного знищення активів. Натомість значно посилився сигнальний канал, але його природа якісно змінилася. Якщо раніше комплексна програма підтримки сигналізувала про економічні перспективи території, тепер вона сприймається насамперед як індикатор спроможності влади забезпечити відносну безпеку та стабільність. Синергетичний ефект виникає не стільки від економічної привабливості поєднання інструментів, скільки від демонстрації інституційної стійкості громади.

Мультиплікативний канал в умовах війни функціонує переважно через механізми виживання, а не розвитку. Поєднання різних типів підтримки дає змогу підтримувати мінімальний рівень економічної активності, який генерує ресурси для забезпечення базових потреб населення. Традиційні мультиплікатори споживання та інвестицій заміщуються «мультиплікаторами стійкості» – здатністю системи підтримувати функціонування за послідовних шоків. Виник новий канал передачі синергетичних ефектів – «солідарний»,

оснований на мобілізації соціального капіталу громади. Фінансові інструменти виступають каталізаторами самоорганізації населення, волонтерської діяльності, взаємодопомоги. Синергія досягається завдяки поєднанню формальних фінансових механізмів із неформальними соціальними мережами підтримки. Дослідження синергетичних ефектів від поєднання фінансових інструментів стимулювання економічного розвитку територій в умовах воєнного стану виявило фундаментальну трансформацію їхньої природи, механізмів і проявів. Війна не лише модифікувала параметри наявних моделей, а й створила якісно нове середовище, в якому традиційні закономірності перестають діяти, а нові ще тільки формуються.

Ключовим висновком є те, що в умовах екзистенційних загроз синергетичні ефекти трансформуються з інструменту оптимізації економічного розвитку в механізм забезпечення виживання та стійкості територіальних громад. Критерієм ефективності стає не максимізація економічного зростання, а здатність підтримувати функціонування базових систем життєзабезпечення за мінімальних ресурсів.

Водночас дослідження показує, що навіть в екстремальних умовах війни синергетичні ефекти не зникають повністю, а набувають нових форм і каналів реалізації. До того ж у деяких випадках війна створює передумови для виникнення унікальних типів синергії, неможливих у мирний час, – завдяки мобілізації соціального капіталу, підвищенню інституційної гнучкості, радикальному спрощенню регуляторного середовища.

Перспектива післявоєнного відновлення відкриває можливості для досягнення безпрецедентних рівнів синергетичних ефектів за умови правильного поєднання інструментів відбудови, міжнародної допомоги та внутрішніх ресурсів розвитку. Однак реалізація цього потенціалу потребуватиме не механічного відновлення довоєнних підходів, а створення принципово нової системи управління фінансовими інструментами, яка враховуватиме унікальний досвід функціонування в умовах війни та завдання побудови стійкої до майбутніх шоків економіки.

Список використаних джерел

1. Територіальні громади. Децентралізація. 2025. URL: <https://decentralization.ua/newgromada>
2. Казюк Я., Венцель В., Герасимчук І. Порівняльний аналіз фінансової спроможності територіальних громад на основі показників 2021 та 2023 років. Децентралізація. 2024. URL: <https://decentralization.ua/news/18171>
3. Податковий кодекс України: Закон України № 2755-VI від 02.12.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
4. Казюк Я., Венцель В. Оцінка фінансової спроможності територіальних громад за підсумками 2024 року. Децентралізація. 2025. URL: <https://decentralization.ua/news/19455>

5. За 2024 р. до загального фонду місцевих бюджетів надійшло 451 млрд грн (на 85,6 млрд більше ніж у 2023 р.). Міністерство фінансів України. 2025. URL:

https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_2024_r_do_zagalnogo_fondu_mistsevikh_biudzhativ_nadiishlo_451_mlrld_grn_na_856_mlrld_bilshe_nizh_u_2023_r-4980

6. За 1 кв. 2024 р. до загального фонду місцевих бюджетів надійшло 101,6 млрд гривень. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_1_kv_2024_r_do_zagalnogo_fondu_mistsevikh_biudzhativ_nadiishlo_1016_mlrld_griven-4542

7. Аналіз місцевих бюджетів за січень-квітень 2024 року. Портал «Децентралізація». 2024. URL: <https://decentralization.ua/news/18256>

8. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2024 рік. Портал «Децентралізація». 2025. URL: <https://decentralization.ua/news/19387>

9. В Україні збільшилась чисельність ФОПів, але зменшилась кількість платників ПДВ. Liga Zakon. 2024. URL: https://biz.ligazakon.net/news/226745_v-ukran-zblshilas-chiselnst-fopv-ale-zmenshilas-klkst-platnikv-pdv

Береславська Олена Іванівна,
доктор економічних наук,
професор кафедри фінансових ринків та технологій;
Дідківська Карина Олександрівна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
Державний податковий університет

РОЛЬ ОВДП У ФІНАНСУВАННІ ДЕРЖБЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

У період воєнного стану економіка будь-якої країни особливо потребує значних фінансових ресурсів, тому уряд зобов'язаний шукати шляхи забезпечення як соціальних виплат, так і військових витрат. В Україні одним із важливих механізмів наповнення бюджету стало залучення коштів через облігації внутрішніх державних позик (ОВДП), серед яких особливе місце належить військовим облігаціям.

Сьогодні ОВДП в Україні є цінними паперами, що підтверджують зобов'язання держави повернути інвестору вкладені кошти та виплатити відсотковий дохід. Військові облігації випускаються у коротко- та середньостроковій формі, і чим менший термін їх обігу, тим нижчою є ставка прибутковості [1].

Процедура придбання ОВДП, у тому числі військових облігацій, стала максимально доступною: фінансові установи скасували комісійну плату та вимоги для підтвердження джерел доходів. Багато банків і брокерів дають можливість клієнтам інвестувати кошти, починаючи з 1 000 грн, але мінімальні суми купівлі є різними. Наприклад, у Укрексімбанку та Укргазбанку обмежень немає, тоді як в Ощадбанку потрібно вкласти щонайменше 50 000 грн, у Приватбанку – від 100 000 грн, а в ОТП банку – від 500 000 грн. Перевагою для інвесторів є можливість одночасно підтримати державу фінансовими ресурсами та нагромадити власні кошти, їх погашення гарантується державою, вони продаються за ціною, нижчою від номіналу, та звільняються від оподаткування. Водночас інвестори мають враховувати ризики інфляції й дефолту, які під час війни залишаються актуальними [1].

У 2016 році в Україні було розміщено значний обсяг ОВДП, проте вже наступного року їх випуск істотно скоротився – майже на третину. У 2018 році спостерігалось подальше падіння, що свідчило про зниження активності на первинному ринку. Однак у 2019 році ситуація кардинально змінилась: попит на державні облігації різко зріс, і загальний обсяг їх розміщення перевищив показники попереднього року більш ніж утричі. У 2020 році тенденція тривала, адже ринок знову продемонстрував приріст – уже на понад 16 %. Подібні коливання пояснюються тим, що вітчизняні облігації стали більш привабливими

завдяки зростанню дохідності, особливо у коротко- та середньостроковому сегменті, що зробило їх вигідною альтернативою зовнішнім позикам і закріпило їхню роль як одного з головних інструментів інвестування для банків та індивідуальних інвесторів [2]. На рис. відображено структуру ОВДП, що перебувають в обігу станом на 2025 рік.



Рис. ОВДП, що перебувають в обігу за номінально-амортизаційною вартістю станом на 2025 р.

Джерело: складено автором на основі [3]

Загальний обсяг ринку складає 1879,1 млрд грн, з яких найбільша частка належить банкам (892,95 млрд грн), що свідчить про їхню ключову роль у фінансуванні дефіциту державного бюджету. НБУ володіє 671,02 млрд грн ОВДП, що також становить значну частину. Юридичні особи інвестували 173,81 млрд грн, фізичні особи – 102,18 млрд грн, демонструючи поступове зростання зацікавленості населення у цьому фінансовому інструменті. Частка нерезидентів складає 20,91 млрд грн, страхових компаній – 17,91 млрд грн, а територіальні громади володіють лише 0,32 млрд грн. Крім того, облігації емітовані у трьох валютах – гривні, доларах США та євро, що забезпечує диверсифікацію державного боргу.

Банківський сектор залишається основним інвестором у державні цінні папери України, що підкреслює його провідну роль у фінансуванні дефіциту державного бюджету. Водночас спостерігається зростання участі фізичних осіб, що свідчить про посилення довіри населення до внутрішніх інвестиційних інструментів. Частка нерезидентів на ринку залишається відносно невеликою, незважаючи на їхню присутність. Випуск ОВДП у різних валютах сприяє зниженню валютних ризиків, пов'язаних із коливанням курсу гривні. Загалом структура ринку демонструє стабільність та ефективну мобілізацію внутрішніх фінансових ресурсів для підтримки економіки.

Державні облігації виступають надійним і ліквідним інструментом інвестування, здатним забезпечити вищу дохідність ніж банківські депозити завдяки звільненню інвесторів від оподаткування отриманого прибутку.

Водночас інвестиції в облігації супроводжуються ризиками, серед яких знецінення гривні та переорієнтація вкладників на іноземну валюту. Додатковим викликом є зростання внутрішнього й зовнішнього державного боргу, що погашається коштами з бюджету. Для розвитку ринку державних цінних паперів потрібні нові фінансові інструменти, ефективна взаємодія учасників, зміцнення міжнародних зв'язків і посилений контроль за використанням фондів [4].

Основними ризиками для фізичних осіб при інвестуванні в державні цінні папери є політичний, дефолтний, відсотковий, інфляційний та ліквідності. Політична нестабільність може спричинити порушення зобов'язань держави перед інвесторами, як це сталося із сервісом Mono Invest після запровадження санкцій проти його брокера EXT Ltd. Ризик дефолту пов'язаний із потенційною неможливістю своєчасного погашення державою боргових зобов'язань, особливо за паперами в іноземній валюті. Відсотковий та інфляційний ризики можуть призвести до втрати вартості інвестицій внаслідок змін ринкових умов та емісійної політики держави. Попри це, рівень ризику вкладень в ОВДП для фізичних осіб є зіставним із банківськими депозитами, що робить їх привабливим фінансовим інструментом [5].

Підсумовуючи, зазначимо, що ОВДП загалом і військові облігації зокрема стали важливим інструментом залучення коштів до бюджету України під час війни. ОВДП дають можливість інвесторам підтримати фінансовими ресурсами державу і водночас нагромадити власні кошти, оскільки вони гарантуються державою та звільнені від оподаткування. Поки основними інвесторами залишаються банки, однак зростає зацікавленість фізичних осіб. Попри певні ризики – інфляційні, дефолтні та політичні – ОВДП залишаються привабливою та відносно надійною альтернативою банківським депозитам.

Список використаних джерел

1. Чубка О. М., Скоропад І. С. (2023). Роль військових облігацій у фінансуванні державного бюджету у воєнний період. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. № 7. DOI: 10.54929/2786-5738-2023-7-08-02
2. Ватаманюк-Зелінська У. З. Функціонування в Україні ринку державних облігацій внутрішньої позики. *Економіка та суспільство*. 2021. № 30. С. 1–7. DOI: 10.32782/2524-0072/2021-30-15
3. ОВДП, які знаходяться в обігу за номінально-амортизаційною вартістю. Національний банк України. 2025. URL : <https://bank.gov.ua/ua/markets/t-bills>
4. Кущик А. П., Фоменко С. С. Аналіз сучасного стану та обігу державних облігацій України. *The 7th International scientific and practical conference “Modern research in science and education” (March 7–9, 2024)*. BoScience Publisher, Chicago, USA. 2024. P. 471–475. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2024/03/MODERN-RESEARCH-IN-SCIENCE-AND-EDUCATION-7-9.03.2024.pdf#page=471>

5. Пернарівський О. Державні облігації як інвестиційний інструмент для населення в умовах цифровізації та воєнного стану. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 1 (48). С. 73–78. DOI: 10.32782/2308-1988/2024-48-9

Біський Сергій Миколайович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

АДАПТАЦІЯ ІНСТРУМЕНТІВ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ ЦІЛЬОВИХ ПРОГРАМ ДО ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Сучасні реалії функціонування української економіки в умовах повномасштабної війни кардинально трансформували підходи до державного фінансування та програмно-цільового планування. Традиційні механізми бюджетного фінансування цільових програм виявилися недостатньо адаптованими до екстремальних умов, що актуалізує потребу у розробленні принципово нових інструментів і методологічних підходів до управління публічними фінансами в кризових умовах. Теоретичні засади кризової трансформації програмно-цільового бюджетування ґрунтуються на концепції адаптивного управління публічними фінансами, яка передбачає гнучкість реагування на зовнішні шоки та здатність до оперативної перебудови фінансових механізмів відповідно до змінених пріоритетів державної політики. Аналіз впливу воєнного стану на систему фінансування цільових програм засвідчує радикальну трансформацію структури державних видатків із перерозподілом до 60% бюджетних ресурсів на користь оборонних та безпекових цілей [1, 4]. Функціональність традиційних інструментів програмно-цільового бюджетування значно знизилася внаслідок необхідності оперативного перегляду планових показників, скорочення горизонтів планування з трирічного до річного періоду та запровадження механізмів екстреного перерозподілу коштів між програмами. Критичними точками системи фінансування цільових програм визначено недостатню гнучкість процедур внесення змін до бюджету, обмежені можливості міжпрограмного маневрування ресурсами та відсутність ефективних механізмів координації між центральними та місцевими органами влади в умовах воєнного стану. Структурний аналіз змін у системі програмно-цільового фінансування показав необхідність формування нової архітектури бюджетних відносин, адаптованої до умов тривалої невизначеності та ресурсних обмежень.

Зарубіжний досвід адаптації програмно-цільового фінансування в кризових умовах демонструє ефективність запровадження механізмів флексибільного бюджетування, що дає змогу оперативно перерозподіляти

ресурси відповідно до змінних пріоритетів. Міжнародні стандарти антикризового бюджетування, розроблені ОЕСР та Світовим банком, підкреслюють важливість збереження базової архітектури бюджетних інститутів за одночасного запровадження тимчасових механізмів підвищеної гнучкості. Інноваційні інструменти бюджетного фінансування цільових програм воєнного та повоєнного періоду включають комплекс адаптивних механізмів, спрямованих на забезпечення ефективного використання обмежених ресурсів в умовах критичних викликів. Мобільні цільові програми із скороченими циклами планування дають змогу реагувати на зміни оперативної обстановки протягом 30–60 днів замість традиційного річного циклу, забезпечуючи гнучкість у розподілі ресурсів.

Особливої актуальності набуває питання інтеграції міжнародної технічної та фінансової допомоги у національну систему програмно-цільового планування, що потребує створення спеціалізованих інституційних механізмів координації між стратегічними цілями національного розвитку та умовами надання зовнішньої підтримки з боку міжнародних донорів. Інтеграція міжнародної технічної та фінансової допомоги у національну систему програмно-цільового планування становить складний багаторівневий процес, що потребує створення інноваційних інституційних архітектур для ефективної координації між внутрішніми стратегічними пріоритетами та зовнішніми вимогами донорських організацій. Цей процес характеризується необхідністю гармонізації різних методологічних підходів до планування, моніторингу та звітності, оскільки міжнародні фінансові інститути часто застосовують власні стандарти оцінки ефективності програм, які можуть не повною мірою відповідати національним особливостям бюджетного процесу та специфіці державного управління. Формування ефективних механізмів координації передбачає створення спеціалізованих міжвідомчих структур із розширеними повноваженнями щодо узгодження програмних документів, синхронізації циклів планування та забезпечення комплементарності між різними джерелами фінансування. Особливого значення набуває розроблення уніфікованих процедур управління змішаними фінансовими потоками, що поєднують державні кошти, кредитні ресурси міжнародних фінансових організацій та грантові надходження від двосторонніх донорів, за одночасного збереження національного суверенітету у визначенні стратегічних напрямів розвитку. Ефективність такої інтеграції значною мірою залежить від спроможності національних інститутів адаптувати міжнародні стандарти управління проектами до специфіки внутрішніх адміністративних процедур, забезпечуючи прозорість використання коштів та досягнення вимірюваних результатів відповідно до узгоджених індикаторів ефективності.

Результати проведеного аналізу засвідчують критичну необхідність системної трансформації механізмів програмно-цільового бюджетування у відповідь на виклики воєнного періоду та вимоги процесу національного

відновлення. Дослідження виявило фундаментальні обмеження чинної моделі програмно-цільового фінансування, які проявляються у недостатній адаптивності інструментарію до екстремальних умов функціонування та неспроможності забезпечити оперативну мобілізацію й ефективний перерозподіл бюджетних ресурсів відповідно до динамічних змін пріоритетів державної політики. Аналіз ефективності запропонованих адаптованих інструментів бюджетного фінансування демонструє їх безпосередню залежність від рівня інституційної спроможності органів державного управління, зрілості нормативно-правового середовища та наявності механізмів швидкого ухвалення й реалізації управлінських рішень у сфері публічних фінансів. Встановлено, що успішна імплементація міжнародних фінансових ресурсів у вітчизняну систему програмного планування потребує формування інноваційних організаційних структур, здатних гармонізувати стратегічні цілі держави з умовами надання зовнішньої підтримки шляхом створення спеціалізованих міжвідомчих координаційних механізмів. Інтеграція міжнародної технічної та фінансової допомоги у національну систему програмно-цільового планування становить складний багаторівневий процес, що характеризується необхідністю гармонізації різних методологічних підходів до планування, моніторингу та звітності, враховуючи специфіку національних особливостей бюджетного процесу та вимоги міжнародних стандартів управління проектами. Концептуального переосмислення потребує система моніторингу та оцінювання ефективності кризових програм, яка має бути побудована на науково обґрунтованих, але водночас раціоналізованих метричних індикаторах результативності, що забезпечують можливість динамічного коригування програмних інтервенцій відповідно до мінливих умов зовнішнього середовища та змінюваних потреб процесу національного відновлення. Ефективність запропонованої трансформації значною мірою залежить від спроможності національних інститутів адаптувати міжнародні стандарти управління змішаними фінансовими потоками до специфіки внутрішніх адміністративних процедур, забезпечуючи прозорість використання коштів, збереження національного суверенітету у визначенні стратегічних напрямів розвитку та досягнення вимірюваних результатів відповідно до узгоджених критеріїв ефективності.

Список використаних джерел

1. Козлов Є. Бюджетно-податкові інструменти в умовах воєнного стану: досвід України та міжнародна практика. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*. 2024. № 2. С. 27–31. DOI: 10.32782/2617-5940.2.2024.5
2. Дорожня карта реформ 2024 – податкова та бюджетна політика. Економічна експертна платформа. URL: <https://economics.org.ua/index.php/blog/402-dk-2024>

3. Звіт про виконання місцевих бюджетів України за 2022–2024 роки. Державна казначейська служба України. 2024. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/misczevi-byudzheti>

4. Куди перенаправлять кошти з податків військових і чому цього не зробили раніше. Громадський простір. 2024. URL: <https://gluzd.org.ua/articles/kudy-perenapravliat-koshty-z-podatktiv-viiskovykh-i-chomu-tsoho-ne-zrobyly-ranishe/>

5. Скрипник Г., Якименко В. Місцеві бюджети: сучасний стан та особливості формування. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-61-155

6. Фугело П. М. Місцеві податки і збори та їх роль у фінансовому забезпеченні реалізації власних повноважень органів місцевого самоврядування. *Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка*. 2024. № 42. DOI: 10.37406/2706-9052-2024-1.16

7. Публічні фінанси України у третій рік війни. Центр економічної стратегії, 2025. 56 с. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2025/01/doslidzhennya-1.pdf>

8. Бондарук Т. (2024). Фіскальна політика посвоєнного економічного відновлення та її вплив на розвиток економіки територій. *Економічні горизонти*. 2024. № 2–3 (28). С. 179–189. DOI: 10.31499/2616-5236.3(28).2024.309548

9. Government Financial Management and Reporting in Times of Crisis. OECD, 2020. 46 p. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2020/11/government-financial-management-and-reporting-in-times-of-crisis_578a927f/3f87c7d8-en.pdf

10. Medium-term and top-down budgeting in OECD countries. OECD, 2023. URL: [https://one.oecd.org/document/GOV/SBO\(2023\)10/REV1/en/pdf](https://one.oecd.org/document/GOV/SBO(2023)10/REV1/en/pdf)

11. PEFA Report: Crisis Budgeting Tools and Trends. PEFA, 2022. URL: <https://www.pefa.org/global-report-2022/en/report/crisis-budgeting/>

12. Voznyak H., Patytska Kh., Mulska O., Zherybylo I., Sorokovyi D. Resilience of territorial communities amid the war against Ukraine: The role of budgetary instruments. *Business Perspectives*. 2024. Vol. 13. No. 1. P. 41–54. DOI: 10.21511/pmf.13(1).2024.04

13. Bohdan T. Ukraine's fiscal developments and needs for economic recovery, reconstruction, and European integration. The Vienna Institute for International Economic Studies, 2024. URL: <https://wiiw.ac.at/ukraine-s-fiscal-developments-and-needs-for-economic-recovery-reconstruction-and-european-integration-dlp-7090.pdf>

Бліновський Андрій Юрійович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
ПВНЗ «Європейський університет»

СПОСОБИ ДОСЯГНЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Сільське господарство відіграє ключову роль в економіці України, забезпечуючи продовольчу безпеку, експортну виручку та зайнятість у сільській місцевості. У сучасних умовах, коли аграрний сектор стикається з викликами війни, кліматичних змін, порушенням логістичних ланцюгів і зростанням виробничих витрат, ефективна бюджетно-податкова підтримка аграріїв набуває особливої ваги.

Незважаючи на наявність державних програм допомоги, багато суб'єктів аграрної сфери, особливо дрібні та середні виробники, відчують брак фінансових ресурсів, складність доступу до субсидій, а також податковий тиск. Це знижує їхню конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку.

Актуальність дослідження зумовлена потребою: оптимізувати державну підтримку аграрної сфери відповідно до сучасних викликів; забезпечити справедливий розподіл бюджетних коштів та ефективне адміністрування податкових преференцій; запровадити інноваційні підходи до податкової політики, які стимулюватимуть розвиток виробництва, кооперації, інвестицій та модернізації в аграрному секторі.

Крім того, у контексті євроінтеграційних процесів України актуальним є гармонізація системи державної підтримки аграріїв з практиками ЄС, де аграрна політика ґрунтується на принципах сталого розвитку, екологізації та адресної підтримки фермерства.

Отже, дослідження способів досягнення ефективної бюджетно-податкової підтримки аграрного сектору є науково обґрунтованим і практично значущим, оскільки результати можуть бути використані для вдосконалення аграрної політики держави, підвищення ефективності управління галуззю та забезпечення економічного зростання країни в умовах кризових викликів.

В умовах сучасних викликів, зокрема повномасштабної війни, макроекономічної нестабільності, зміни клімату та трансформацій аграрного ринку, роль державної підтримки аграріїв суттєво зростає.

Питанням державної підтримки суб'єктів аграрної сфери присвячено низку праць вітчизняних науковців: Л. Костирко, Т. Соломатіної [1], Л. Поправки [2], Л. Сас, П. Матковського [3], П. Фененко, В. Онищенко [4] та інших.

Бюджетно-податкова політика у сфері сільського господарства покликана не лише компенсувати негативні впливи зовнішніх факторів, а й стимулювати модернізацію виробництва, розвиток малих і середніх фермерських господарств,

запровадження інновацій та ефективного використання природних ресурсів. Разом із тим, на практиці система підтримки часто характеризується фрагментарністю, обмеженим фінансуванням, недостатньою адресністю та непрозорим механізмом розподілу коштів.

У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність у комплексному аналізі чинної бюджетно-податкової політики в аграрній сфері та пошуку ефективних шляхів її удосконалення. Особливо актуальним є завдання забезпечення збалансованості між інтересами держави та сільгоспвиробників, формування сприятливого податкового середовища, адаптації української моделі підтримки до європейських стандартів у контексті євроінтеграційного курсу.

Нижче наведено основні способи бюджетно-податкової підтримки суб'єктів аграрної сфери України:

1. Оптимізація бюджетного фінансування аграрного сектору завдяки впровадженню прямих інструментів підтримки: прямого бюджетного субсидування (дотації на гектар, тваринницьку продукцію, органічне виробництво тощо); фінансування державних цільових програм (програми підтримки розвитку фермерських господарств; програми здешевлення кредитів для аграріїв; підтримки сільськогосподарської кооперації) та розвитку інфраструктури сільських територій через бюджетні програми (дороги, водопостачання, логістика, IT-рішення).

2. Податкові пільги та преференції шляхом створення сприятливого податкового режиму:

- застосування спеціального режиму оподаткування для аграріїв (наприклад, єдиний податок 4-ї групи);
- пільги на ПДВ – звільнення або часткове відшкодування для окремих видів аграрної продукції;
- податковий кредит або відстрочка податкових платежів для малих і середніх агровиробників;
- пільгове оподаткування інвестицій в агросектор (наприклад, податкові канікули на модернізацію або зелений перехід).

3. Фінансова децентралізація та регіональні програми підтримки шляхом:

- передачі частини бюджетних повноважень громадам для ефективного фінансування місцевих агропроектів;
- співфінансування аграрних програм на рівні об'єднаних територіальних громад за принципом «держава + громада»;
- підтримки локальних ініціатив – розвиток локального виробництва, ремісничих господарств, агротуризму.

4. Покращення адміністрування податків і субсидій шляхом:

- цифровізації процесів (електронний кабінет платника податків, аграрний реєстр);
- автоматизації розподілу дотацій через Єдиний державний реєстр отримувачів бюджетних коштів;

- моніторингу ефективності використання коштів через відкриті бази даних.

5. Залучення міжнародної фінансової й технічної допомоги (гранти та кредити від ЄС, Світового банку, МВФ та інших донорів; співпраця з міжнародними проєктами технічної допомоги, які включають не лише фінансову підтримку, а й експертну допомогу, навчання фермерів, цифрові рішення).

6. Інституційна підтримка та законодавчі ініціативи:

- удосконалення законодавства у сфері оподаткування аграріїв (спрощення процедур, зменшення бюрократії);
- розвиток державних інституцій підтримки фермерства, зокрема Фонду підтримки сільського господарства;
- створення прозорої системи моніторингу державної підтримки із залученням громадськості та експертного середовища.

7. Створення сприятливого інвестиційного клімату шляхом забезпечення:

- гарантії стабільності податкових умов для інвесторів у агросферу;
- захисту прав орендарів і власників землі;
- фінансової підтримки модернізації техніки та впровадження інновацій (AgroTech, точне землеробство та ін.).

У табл. відображено аналіз бюджетно-податкових стимулів підтримки аграрного сектору України.

Таблиця 1

Аналіз бюджетно-податкових стимулів підтримки аграрного сектору України

Тип стимулу	Форма реалізації	Цільова аудиторія	Переваги	Недоліки	Рекомендації щодо вдосконалення
Бюджетні субсидії	Дотації на гектар, на голову худоби, підтримка молодих фермерів	Малі та середні фермерські господарства	Пряме фінансове стимулювання, підтримка на старті	Недостатній обсяг фінансування, складні процедури отримання	Спрощення процедур, цифровізація, збільшення обсягу фінансування
Пільги з ПДВ	Звільнення від ПДВ на окремі види продукції, спецрежим для аграріїв	Виробники зерна, тваринники, переробники	Зниження податкового навантаження, стимулювання виробництва	Втрата доходів бюджету, ризики зловживань	Чітка адресність, тимчасовість, моніторинг ефективності
Єдиний податок (4 група)	Спрощений податковий режим для сільгоспвиробників	Дрібні та середні агровиробники	Простота адміністрування, низьке податкове навантаження	Обмежена база оподаткування, недоотримання доходів місцевих бюджетів	Перегляд критеріїв, посилення контролю за відповідністю умовам

Продовження таблиці 1

Державне субсидування кредитів	Компенсація частини відсоткової ставки за кредитами	Всі категорії аграріїв	Покращення доступу до фінансування	Залежність від банків, складність процедури подачі документів	Автоматизація, співпраця з банками, розширення охоплення
Інвестиційні податкові пільги	Податкові канікули на інвестиції в техніку, елеватори, інновації	Інвестори, великі та середні підприємства	Стимулювання модернізації, збільшення капіталовкладень	Обмежене застосування, низька поінформованість	Прозорість умов, популяризація серед підприємств
Фінансування через регіональні програми	Співфінансування з місцевих бюджетів	ОТГ, локальні кооперативи, фермери	Підтримка локальних ініціатив, розвиток сільських територій	Нерівномірність фінансування між регіонами	Вирівнювання можливостей об'єднаних територіальних громад, методична допомога громадам
Дотації на екологічне виробництво	Підтримка органічного землеробства, екологічних практик	Органічні господарства, екоспрямовані фермери	Підтримка сталого розвитку, експортний потенціал	Низький рівень фінансування, слабка популяризація	Збільшення обсягів, інформаційна кампанія, ринки збуту

Аналіз показує, що хоча в Україні існує чимало форм бюджетно-податкової підтримки аграріїв, ефективність багатьох із них обмежується складними бюрократичними процедурами, недостатнім фінансуванням і низьким рівнем адресності. Важливим напрямом удосконалення є цифровізація, прозорість, децентралізація та адаптація до вимог сталого розвитку та стандартів ЄС.

Ефективна бюджетно-податкова підтримка аграріїв в Україні повинна поєднувати прямі субсидії, податкові стимули, децентралізацію, залучення інвестицій та міжнародну допомогу. Важливо, щоб політика була прозорою, передбачуваною та адресною, а головне – орієнтованою на стійкий розвиток сільських територій і аграрного сектору.

Список використаних джерел

1. Костирко Л. А., Соломатіна Т. В. Бюджетна підтримка розвитку фінансового потенціалу суб'єктів господарювання аграрного сектора економіки. *Молодий вчений*. 2020. № 3 (79). С. 227–232. DOI: 10.32839/2304-5809/2020-3-79-48
2. Потравка Л. О. Напрями реалізації сталого сільського розвитку з урахуванням трансформацій бюджетної підтримки. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 10. С. 126–130.

3. Сас Л. С., Матковський П. Є. Бюджетна підтримка технологічного оновлення виробництва та модернізації діяльності сільськогосподарських підприємств. *Інноваційна економіка*. 2019. № 5–6. С. 199–206. DOI: 10.37332/2309-1533.2019.5-6.28

4. Фененко П. О., Онищенко В. В. Роль бюджетного фінансування у підтримці економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Ефективна економіка*. 2016. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_7_18

Богдан Іван Володимирович,
*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
ПВНЗ «Європейський університет»*

КРИТЕРІЙ ТА ФАКТОРИ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

В умовах сучасної фінансової глобалізації та зростання геополітичних викликів проблема підтримання стабільності банківського сектору набуває особливого значення. Банківська система відіграє провідну роль у функціонуванні економіки, оскільки забезпечує рух фінансових ресурсів, підтримує ліквідність ринку, здійснює кредитування бізнесу та населення, формує базу для інвестиційного розвитку. Стійке функціонування банків є необхідною умовою фінансової безпеки держави, збереження довіри до національної валюти та стійкості економіки в періоди нестабільності.

Під стійкістю банківського сектору розуміють здатність фінансових установ підтримувати збалансований стан у мінливому зовнішньому середовищі, забезпечуючи безперервність основних функцій – посередницької, кредитної, платіжної та інвестиційної. Такий стан досягається завдяки ефективному управлінню ризиками, достатній капіталізації, оптимальному рівню ліквідності та чіткій взаємодії між банками й регулятором, про що наголошували вітчизняні вчені-економісти [1, 2, 3]. Стійкість фактично відображає спроможність банківського сектору адаптуватися до макроекономічних коливань, мінімізуючи втрати та запобігаючи системним кризам.

Фактори стійкості банківської системи формуються під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. До внутрішніх чинників належать рівень капіталізації, якість активів, структура пасивів, управління ризиками та ефективність менеджменту. Зовнішні чинники охоплюють макроекономічну стабільність, валютну політику, довіру населення до фінансових інституцій, стан регуляторного середовища та ступінь інтеграції в міжнародні фінансові ринки.

Стійке функціонування банківського сектору ґрунтується на кількох ключових засадах: фінансовій стабільності, структурній збалансованості, гнучкості до змін і здатності до самовідновлення після криз.

Фінансова стабільність передбачає достатній рівень власного капіталу, який дає змогу покривати потенційні збитки та забезпечує впевненість вкладників у надійності банку. Важливим критерієм є якість активів, насамперед кредитного портфелю, структура депозитів, ефективність кредитної політики та дотримання нормативів ліквідності.

Структурна збалансованість характеризується оптимальним співвідношенням між активами і пасивами, а також диверсифікацією джерел фінансування. Рациональне поєднання коротко- та довгострокових зобов'язань запобігає дефіциту ліквідності, що є однією з основних загроз банківській стабільності.

Адаптивність банків до змін ринкового середовища відображає їхню спроможність оперативно реагувати на коливання валютного курсу, зміну облікової ставки, оновлення регуляторних вимог чи трансформацію поведінки клієнтів. Вона значною мірою залежить від рівня цифрової трансформації – автоматизації процесів, розвитку онлайн-банкінгу, мобільних сервісів і впровадження фінтех-рішень.

З урахуванням сучасних тенденцій доцільно виділити основні групи критеріїв стійкого функціонування банківського сектору:

1. Фінансово-економічні критерії. До них належать рівень капіталізації, дотримання нормативів адекватності капіталу (відповідно до вимог Basel III), ліквідність, прибутковість і рентабельність активів. Високі показники цих критеріїв свідчать про здатність банку виконувати зобов'язання перед клієнтами навіть у несприятливих економічних умовах.

2. Ризик-орієнтовані критерії. Вони визначаються якістю кредитного портфелю, питомою вагою проблемних активів (NPL), рівнем диверсифікації депозитної бази та обсягом концентрації ризиків за галузями. Зростання частки непрацюючих кредитів або залежність від зовнішніх ресурсів послаблюють стійкість системи.

3. Інституційні критерії. Йдеться про якість регулювання, незалежність центрального банку, дієвість банківського нагляду та прозорість звітності. Стабільна й передбачувана регуляторна політика є ключовою умовою формування довіри до фінансової системи.

4. Соціально-репутаційні критерії. Вони відображають рівень довіри суспільства до банків, етичність корпоративної поведінки, соціальну відповідальність установ і якість обслуговування клієнтів. Цей компонент часто стає вирішальним для забезпечення довгострокової стабільності.

У посткризовий період особливого значення набуває цифрова трансформація банківської системи, яка стає не лише інструментом підвищення ефективності, а й засобом зміцнення стійкості. Використання інтернет-банкінгу, мобільних додатків, електронних платіжних систем і технологій штучного інтелекту дає змогу скоротити операційні витрати, підвищити швидкість обслуговування клієнтів.

Водночас цифровізація висуває нові вимоги до безпеки – посилення захисту персональних даних і протидії кіберзагрозам, вдосконалення правового регулювання фінтех-інновацій. Тому забезпечення стійкості банків у цифровому середовищі потребує поєднання технічних рішень і стратегічного управління, орієнтованого на запобігання ризикам.

Стійке функціонування банківського сектору є комплексною характеристикою, що поєднує фінансову стабільність, управлінську ефективність, інституційну зрілість і довіру суспільства. Досягнення стійкості можливе лише за умови системного вдосконалення механізмів банківського нагляду, розвитку ефективного ризик-менеджменту, розширення джерел фінансування та впровадження інноваційних фінансових інструментів.

Список використаних джерел

1. Шульга Н. П., Міщенко В. І., Анісімова Л. Л. та ін. Інтегрована система управління ризиками банку / За заг. ред. Н. П. Шульги. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 440 с.
2. Система ризик-менеджменту в банках: теоретичні та методологічні аспекти. За ред. В. В. Коваленко. Одеса: ОНЕУ, 2017. 304 с.
3. Єпіфанов А. О., Васильєва Т. А., Козьменко С. М. та ін. Управління ризиками банків: у 2 т. / За ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. 283 с.
4. Попело О., Федішин М. Оцінка ризиків фінансової стійкості банківської галузі в умовах тривалих викликів. *Економіка та суспільство*. 2024. № 68. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-68-183

Богріновцева Людмила Миколаївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ У СТРАХОВІЙ СФЕРІ

У сучасному світі, що характеризується стрімким розвитком цифрових технологій, зміною соціально-економічних очікувань, нестабільністю економіки та зростанням нових видів ризиків (наприклад, кіберзагроз, кліматичних змін, пандемій), страхова сфера потребує активної адаптації шляхом інноваційних трансформацій. Інновації дають змогу страховим компаніям не лише підвищувати ефективність операційної діяльності, а й формувати нові конкурентні переваги, виходити на нові ринки та покращувати взаємодію з клієнтами. Ключовими тенденціями сьогодення є перехід до цифрових моделей ведення бізнесу, розвиток персоналізованих страхових продуктів, впровадження автоматизованих процесів урегулювання збитків, використання аналітики великих даних та штучного інтелекту. Отже, дослідження теоретичних аспектів впровадження інновацій у страховій сфері є надзвичайно актуальним і має як наукове, так і практичне значення.

Інновації у страхуванні – це впровадження нових або вдосконалених технологій, послуг, управлінських рішень, які забезпечують більш якісне, швидке, прозоре та економічно вигідне обслуговування клієнтів, а також удосконалення бізнес-моделі страхових компаній. Інновації можуть охоплювати різні аспекти діяльності страховика: розроблення нових страхових продуктів, автоматизацію процесів, цифровізацію сервісів, оптимізацію внутрішніх операцій, розвиток нових каналів дистрибуції, побудову взаємодії з партнерами через екосистеми [2]. Класифікація інновацій у страхуванні є важливою для розуміння масштабів, напрямів і наслідків їх впровадження. Виділяють кілька класифікаційних ознак інновацій у страхуванні: за об'єктом інновацій (табл. 1); за джерелом виникнення (рис. 1); за ступенем новизни (табл. 2).

Таблиця 1

Класифікація інновацій у страхуванні за об'єктом інновацій

Вид інновацій	Характеристика
Продуктові	Нові страхові продукти або суттєво вдосконалені наявні продукти (наприклад, страхування від COVID-19, кіберстрахування, мікрострахування для малозабезпечених верств населення)
Технологічні	Застосування новітніх цифрових рішень, як-то AI, Big Data, IoT, блокчейн, що змінюють способи надання послуг
Організаційні	Впровадження нових структур, методів управління, способів ведення бізнесу, зокрема на основі цифрових платформ

Продовження таблиці 1

Фінансові	Нові моделі ціноутворення, ризик-менеджменту, використання фінансових інструментів для забезпечення стабільності
Маркетингові	Застосування нових підходів до просування послуг, персоналізованих пропозицій, поведінкових моделей клієнтів

Джерело: складено автором за даними [3]

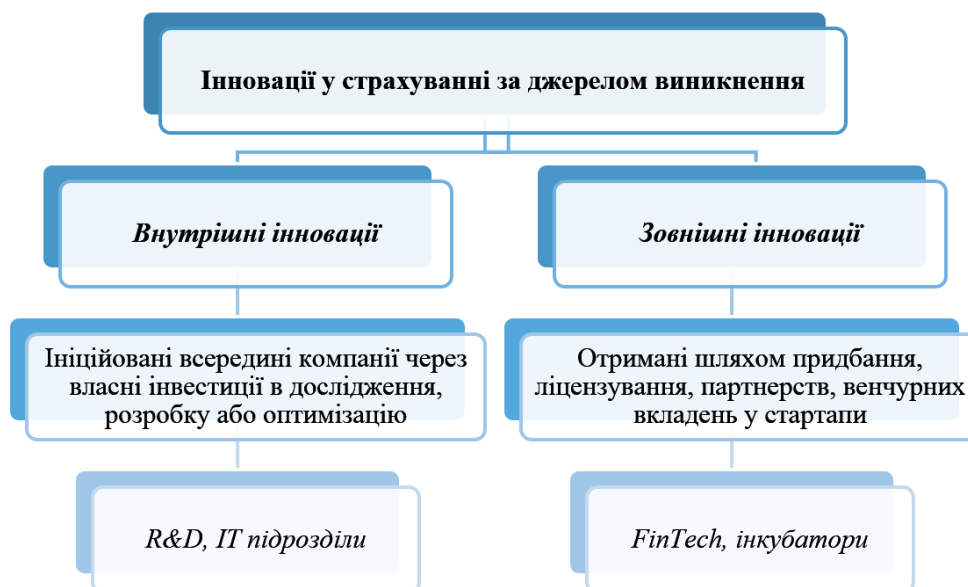


Рис. 1. Класифікація інновацій у страхуванні за джерелом виникнення

Джерело: побудовано автором за даними [7]

Таблиця 2

Класифікація інновацій у страхуванні за ступенем новизни

Тип інновації	Характеристика	Приклад
Радикальні	Повністю змінюють підхід до страхування	Повне онлайн-страхування без агентів; peer-to-peer-моделі; повна автоматизація процесів
Інкрементні	Поступові вдосконалення наявних продуктів або процесів	Новий тариф для автоцивілки; удосконалення мобільного додатку
Модульні	Впровадження окремих компонентів, що інтегруються у вже наявну систему	Введення е-полісів; верифікація через BankID
Системні	Зміна кількох взаємопов'язаних елементів системи	Упровадження комплексної CRM + ERP-системи для управління клієнтським досвідом

Джерело: складено автором за даними [7]

Розвиток цифрового середовища у страховій сфері дає змогу страховикам покращувати процеси управління страховими ризиками, розширювати асортимент страхових послуг, враховуючи потреби та інтереси споживачів. Проте результативність цифрової трансформації залежить від подолання інституційних, інфраструктурних і правових бар'єрів, які стримують

цифровізацію економіки України.

Цифровізація страхової сфери спрямована на створення сучасної, клієнтоцентричної системи страхування, яка зможе збалансувати інтереси громадян, бізнесу та держави. Водночас розвиток ускладнюють: низький рівень цифрової інклюзивності населення; висока вартість обладнання й програмного забезпечення; дефіцит фахівців із цифровими компетентностями у страховиків [4].

Економічна важливість цифрових технологій у страховій сфері, а отже попит на онлайн-страхування в Україні, продовжуватиме зростати. Швидкий розвиток цифрових технологій та нові ризики потребують трансформації традиційних бізнес-процесів у страхуванні [1].

До бізнес-процесів страховиків, які з найбільшою ймовірністю можуть бути охоплені цифровізацією, належать: продаж страхових продуктів, урегулювання збитків, андеррайтинг ризиків, бухгалтерський облік і звітність, а також документообіг (рис. 2).



Рис. 2. Інструменти цифровізації ключових бізнес-процесів страхових компаній

Джерело: побудовано автором за даними [6]

Впровадження цифрових технологій у страховій сфері України є незворотнім процесом, який має значний потенціал для розвитку страхового ринку. Завдяки цифровізації вітчизняні страхові компанії можуть: зменшити витрати через автоматизацію рутинних завдань і оптимізацію бізнес-процесів; підвищити швидкість і якість обслуговування клієнтів завдяки онлайн-сервісам і мобільним застосункам; розширити коло клієнтів завдяки виходу на нові ринки

та залучення нових груп споживачів [5].

Попри значний потенціал, інновації у страховій сфері супроводжуються низкою викликів і ризиків (табл. 3).

Таблиця 3

Основні виклики впровадження інновацій у страховій сфері та способи їх подолання

Ризик	Проблема	Потенційні шляхи вирішення
Технологічний	Кібератаки, застарілі системи, залежність від постачальників	Впровадження кіберстрахування, регулярний аудит
Регуляторний	Неврегульованість смарт-контрактів, обмеження P2P-моделей	Співпраця з регуляторами, участь у пілотних проєктах
Організаційний	Опір персоналу, відсутність фахівців	Навчання, кадровий рескілінг
Фінансовий	Високі витрати, невизначеність результату	Пошук грантів, стратегічне планування інновацій
Репутаційний	Негативний досвід користувачів	Якісна підтримка, тестування продуктів

Джерело: складено автором за даними [7]

Для побудови ефективної системи управління ризиками впровадження інновацій у страховій сфері необхідно вжити низку комплексних заходів (табл. 4).

Таблиця 4

Заходи для мінімізації ризиків від упровадження інновацій у страховій сфері

Загальний ризик	Заходи з мінімізації ризику
Ризик зворотного розвитку технологій	Систематична оцінка та оновлення технологічних рішень
Кібербезпека та конфіденційність даних	Інвестування в кібербезпеку, організація навчань з кібербезпеки, захист конфіденційної інформації
Недостатнє використання аналітики даних	Проведення аналізу великих даних, розроблення та впровадження аналітичних рішень
Несумісність технологій	Вибір сумісних технологій та стандартів, розроблення інтеграційних рішень
Законодавчі та регуляторні ризики	Співпраця з юридичними консультантами, виконання вимог регуляторів
Непередбачені наслідки інновацій	Ретельне планування, розроблення сценаріїв та реагування на зміни
Незадовільна підтримка клієнтів	Посилення комунікації з клієнтами, вдосконалення сервісу та підтримки
Ризик репутації	Інвестування в кібербезпеку, планування кризових ситуацій, ефективна комунікація

Джерело: складено автором

Отже, впровадження інновацій у страховій сфері є ключовою передумовою її стійкого розвитку й конкурентоспроможності. Цифровізація процесів і застосування інноваційних технологій забезпечують вищу ефективність бізнес-процесів, підвищують довіру клієнтів і знижують ризики за умов адекватного управління ризиками та захисту даних.

Список використаних джерел

1. Богріновцева Л. М., Ключка О. В., Заїчко І. В. Розвиток та впровадження інноваційних підходів до фінансового управління страховими компаніями в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-60-57
2. Житар М. О. Оцінка функціонування страхового ринку України в умовах глобалізації. *Інфраструктура ринку*. 2020. № 41. С. 261–266. DOI: 10.32843/infrastruct41-42
3. Інноватика на фінансових ринках / За наук. ред. д-ра екон. наук, проф. С. В. Онишко ; Ун-т держ. фіскальної служби України. Ірпінь: Університет ДФС України, 2018. 466 с. (Серія «Податкова та митна справа в Україні»; т. 110). URL: <https://ir.dpu.edu.ua/items/134d3f0f-7d6c-453d-a545-70afe6d10859/full>
4. Ключка О., Богріновцева Л. Розвиток страхування в Україні в умовах ризиків пандемії та війни. *Економіка та суспільство*. 2024. №70. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-70-15
5. Онишко С.В., Богріновцева Л.М., Ключка О. В. Трансформація страхового ринку України в умовах сьогодення. *Інтернаука. Серія: Економічні науки*. 2023. № 9. DOI: 10.25313/2520-2294-2023-9-9147
6. Череп О. Г., Хмельковська А. В. Особливості розвитку вітчизняного страхового ринку як складової фінансового ринку. Напрями активізації страхової діяльності в умовах становлення цифрової економіки. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. Т. 2. № 6. С. 240–244. DOI: 10.31891/2307-5740-2021-300-6/2-39
7. Чуницька І. І., Богріновцева Л. М., Ключка О. В. Аналіз впливу сучасних технологій на розвиток страхового бізнесу в Україні. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 7. DOI: 10.5281/zenodo.14603795

Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту;
Бондарук Олег Сергійович,
кандидат економічних наук, доцент,
старший викладач кафедри фінансово-економічної безпеки;
Національна академія Служби безпеки України

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах повномасштабної війни, що триває в Україні з лютого 2022 року, економічна система держави зазнала масштабних руйнувань. Значно постраждала транспортна, енергетична, житлова та комунальна інфраструктура, що призвело до перебоїв у логістиці, енергопостачанні та зниження рівня життєзабезпечення населення. В цих умовах питання зміцнення економічної безпеки України набуває особливої актуальності. Війна створила нові загрози фінансовій стабільності, збільшила навантаження на бюджет та підвищила потребу у масштабних відновлювальних та інвестиційних програмах [1]. Події 2022–2025 років підтверджують необхідність комплексного аналізу стану економічної безпеки держави, визначення ефективних механізмів регулювання в умовах війни та посилення міжнародної підтримки задля збереження макроекономічної стійкості.

Формування дієвої системи економічної безпеки України у період повномасштабної війни передбачає необхідність своєчасного виявлення ризиків і потенційних загроз, а також оцінки наявних ресурсів для їх нейтралізації. В Законі України «Про національну безпеку України» загрози визначено як чинники та тенденції, що можуть ускладнювати реалізацію національних інтересів і збереження державних цінностей [2]. У сучасній науковій традиції розрізняють внутрішні та зовнішні загрози економічній безпеці: перші виникають унаслідок структурних деформацій, тінізації економіки чи управлінських помилок [3], останні – під впливом глобальних процесів, міжнародних конфліктів або деструктивної політики інших держав.

На сучасному етапі до зовнішніх загроз економічній безпеці України належать наслідки збройної агресії Російської Федерації, дестабілізація енергетичних ринків, фінансова нестабільність. Водночас внутрішні ризики посилюються зростанням бюджетного дефіциту, падінням виробничої активності, втратою трудового потенціалу внаслідок міграції населення та зниженням рівня інвестиційної привабливості.

Аналіз динаміки інтегрального показника рівня економічної безпеки свідчить про його суттєве зниження під впливом воєнних і макроекономічних

чинників. Зокрема, у 2021 році різке падіння рівнів інвестиційно-інноваційної та демографічної безпеки призвело до зменшення інтегрального показника до 47%, що відображає системну вразливість економіки [1]. В умовах 2024–2025 років, коли війна продовжує впливати на фінансову, енергетичну та соціальну сфери, першочерговим завданням державної політики є розроблення комплексної стратегії стабілізації економіки, посилення інституційної стійкості та зміцнення фінансової безпеки як базової складової національної стійкості України.

У довгостроковій перспективі посилення зовнішнього впливу на економіку України є об'єктивною тенденцією, що зумовлює появу нових ризиків для її економічної безпеки. Серед ключових викликів можна виокремити зростаючу залежність національної економіки від іноземних кредитних ресурсів [4], вразливість експортно-орієнтованих галузей до змін кон'юнктури світових ринків і погіршення їх фінансової стійкості [5], а також недостатню оперативність державного управління у реагуванні на політичні, економічні й соціальні загострення, частина з яких має зовнішнє походження. Така ситуація створює додаткові ризики для формування збалансованої моделі економічного розвитку, орієнтованої на внутрішні резерви зростання.

У сучасному безпековому середовищі Україна стикається з низкою загроз, які безпосередньо впливають на економічну та фінансову стабільність держави. Тривала війна залишається визначальним чинником дестабілізації економічної динаміки: активні бойові дії уповільнюють процес відновлення промисловості, інфраструктури й інвестиційної активності, водночас потребуючи значних видатків на оборону та соціальну підтримку. Внаслідок цього держава продовжує перебувати у стані критичної залежності від міжнародної фінансової допомоги. Останні події свідчать про посилення ризиків неритмічності зовнішніх надходжень, затримок в ухваленні рішень міжнародними партнерами та політичної варіативності обсягів підтримки, що створює додаткову невизначеність для макроекономічної стабільності.

Забезпечення економічної безпеки держави в умовах повномасштабної війни потребує високої гнучкості, прогнозованості та комплексного підходу, який охоплює взаємопов'язані соціальні [6], економічні й оборонні компоненти національної безпеки. В умовах тривалої агресії Російської Федерації Україна має сформувати нову архітектуру економічної безпеки, спрямовану на стабілізацію макроекономічного середовища, підтримку критичної інфраструктури та забезпечення продовольчої, енергетичної й фінансової стійкості [7].

Одним із ключових напрямів є зміцнення продовольчої безпеки, адже гарантування доступу населення до продуктів харчування є питанням національної стійкості. Водночас важливим є підтримання життєдіяльності базових секторів економіки, передусім оборонно-промислового комплексу, енергетики, транспорту, зв'язку та виробництва товарів першої необхідності.

Вагомим чинником залишається співпраця з міжнародними партнерами. Міжнародна допомога у вигляді кредитів, грантів і прямих бюджетних внесків від ЄС, МВФ, Світового банку та інших донорів відіграє вирішальну роль у підтримці макрофінансової стабільності. Водночас актуалізується потреба у прозорому, підзвітному та ефективному використанні отриманих ресурсів, адже це є ключовою умовою подальшої зовнішньої підтримки. Поряд із цим, збільшення оборонних видатків залишається вимушеним, але стратегічно важливим кроком. Військові інвестиції стимулюють розвиток високотехнологічних виробництв, створюють нові робочі місця, проте водночас формують ризики бюджетного дефіциту та нарощування державного боргу. Тому державна політика має бути збалансованою – поєднувати пріоритет обороноздатності з необхідністю відновлення економічного потенціалу.

Серед найбільш актуальних зовнішніх загроз для економічної безпеки України слід відзначити зростання залежності від зовнішніх фінансових ресурсів, погіршення стану експортно-орієнтованих секторів економіки, логістичні труднощі, а також неритмічність міжнародної фінансової допомоги, що ускладнює бюджетне планування [7]. Тривалі бойові дії уповільнюють відновлення промисловості, інфраструктури та інвестиційної активності, що посилює потребу в розробленні довгострокової стратегії відбудови та модернізації економіки.

Внутрішні ризики пов'язані з високим рівнем корупції у державному секторі, неефективним контролем за виконанням законодавства, непродуктивним використанням бюджетних коштів і значною тінізацією економіки. Все це послаблює фінансову дисципліну та знижує довіру до інституцій державного управління. Зміцнення антикорупційних механізмів, удосконалення фінансового контролю та запровадження цифрових інструментів звітності є необхідною умовою внутрішньої економічної стабільності.

Підсумовуючи, можна зазначити, що подолання воєнно-економічних викликів потребує цілісної системи дій, орієнтованої на підвищення адаптивності економіки, підтримку ключових секторів, ефективну взаємодію з міжнародними партнерами та раціональне використання ресурсів. Збалансування оборонних і соціально-економічних пріоритетів, розвиток інноваційного потенціалу, модернізація промисловості та розширення експортних можливостей мають стати основою довгострокової стратегії економічної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Бондарук Т. Г., Богріновцева Л. М., Бондарук О. С. Методологічні підходи до оптимізації боргової політики України в контексті фінансової безпеки. *Статистика України*. 2025. № 1. С. 13–24. DOI: 10.31767/su.1(108)2025.01.02

2. Про національну безпеку України: Закон України № 2469-VIII від 21.06.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
3. Bondaruk T., Momotiuk L., Zaichko I. Budgetary policy of Ukraine in time of challenges and its impact on financial security. *Statistics in Transition new series and Statistics of Ukraine. Joint Special Issue: A New Role for Statistics*. 2023. Vol. 23. No. 5. P. 145–168. DOI: 10.59170/stattrans-2023-009
4. Bondaruk T. H., Momotiuk L. Ye., Bondaruk O. S. Budget Security as Factor of Economic Development of the State. *Statistics of Ukraine*. 2020. No. 2–3. P. 40–47. DOI: 10.31767/su.2-3(89-90)2020.02-03.05
5. Бондарук О. С. Аналіз бюджетних загроз та їх впливу на фінансову безпеку України. *Міжнародні відносини. Серія: Економічні науки*. 2017. № 1. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/issue/view/
6. Бондарук Т. Г., Бондарук І. С. Соціальні аспекти економічної безпеки держави. *Економічні горизонти*. 2018. № 2 (5). С. 76–86. URL: <http://eh.udpu.edu.ua/article/view/140678/137749>
7. Бондарук Т., Чеховська М., Бондарук О. Економічна безпека України під час військових дій: виклики та шляхи протидії. *Економічні горизонти*. 2024. № 1 (27). С. 129–141. DOI: 10.31499/2616-5236.1(27).2024.299201

*Борисенко Дарина Андріївна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Міжнародні економічні відносини»;
Коляда Олена Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики, маркетингу та бізнес-аналітики;
Державний податковий університет*

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА: ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Повномасштабне військове вторгнення РФ у лютому 2022 року кардинально змінило економічний ландшафт України, перетворивши її на військову економіку. У цих умовах, де домінують чинники безпеки, проблема залучення фінансового іноземного інвестування (ФІ) набула критичного, екзистенційного значення [4, с. 290]. ФІ є необхідним елементом не лише для підтримки поточної макрофінансової стійкості, а й для запуску процесів швидкої відбудови та модернізації. Однак інвестиційна привабливість України зіткнулася з безпрецедентно високим воєнним ризиковим бар'єром, що ефективно блокує приплив приватного капіталу [1, с. 15]. Традиційні фінансові інструменти регулювання, як-то стабілізація облікової ставки чи лібералізація валютно-фінансового ринку, виявилися недостатніми для нівелювання загрози фізичного знищення активів. Метою цієї доповіді є аналіз необхідності глибокої адаптації та впровадження антикризових фінансових інструментів регулювання, орієнтованих на ефективне стимулювання ФІ шляхом зниження військових ризиків.

Трансформація ризикового профілю, спричинена агресією, є багатовекторною. До звичних макроекономічних ризиків додалися прямі воєнні ризики (ризик фізичної втрати активів, перебої у ланцюгах постачання, мінна небезпека), юридичні ризики (невизначеність щодо дотримання контрактів і прав власності в умовах воєнного стану) та політичні ризики (зростання податкового навантаження, адміністративні перешкоди) [5, с. 360]. Інвестор, приймаючи рішення в такому середовищі, керується принципом не максимізації прибутку, а мінімізації ймовірності повних втрат. У цій ситуації фінансове регулювання повинно змінити парадигму. Стратегічний акцент має бути перенесений із класичних інструментів стимулювання прибутковості на інструменти компенсації та мінімізації ризиків [2, с. 410]. Такий перехід потребує ефективного використання концепції «де-ризикінгу», згідно з якою ризики, що перевищують можливості приватного сектору, перебирають на себе держава та міжнародні партнери.

Для ефективного залучення іноземного капіталу фінансова політика має акцентувати увагу на трьох адаптованих групах інструментів. *По-перше*, система

фінансового страхування воєнних ризиків є найважливішим фінансовим інструментом регулювання. Її архітектура повинна включати як міжнародний, так і національний компоненти. На міжнародному рівні це потребує інтенсифікації співпраці з Багатостороннім агентством гарантування інвестицій (MIGA), яке вже почало надавати гарантії проти воєнних ризиків, та експортно-кредитними агентствами країн-партнерів. Ці інституції повинні виступати ключовими провайдерами суверенних гарантій, що покривають збитки, спричинені бойовими діями або актами експропріації. На національному рівні необхідне створення державного фонду гарантування інвестицій від воєнних ризиків, який діятиме за принципом співфінансування з міжнародними донорами та частково з приватними страховими компаніями. Цей механізм має бути спрямований на захист основного інвестиційного капіталу, особливо в критично важливих секторах, що забезпечує необхідну довіру інвесторів [3, с. 88].

По-друге, необхідне впровадження цільових фіскальних стимулів, що компенсують підвищені операційні витрати та логістичні ризики, пов'язані з війною. Фіскальні інструменти регулювання повинні бути максимально секторально та регіонально цільовими, орієнтованими на сектори, критичні для стійкості (енергетика, агропереробка, оборонно-промисловий комплекс, цифрова інфраструктура). Сюди можуть входити «податкові канікули» (звільнення від податку на прибуток) для нових інвестиційних проєктів у регіонах, близьких до зони бойових дій, на строк до п'яти років, а також механізм прискореної амортизації основного капіталу. Ці інструменти прямо підвищують чисту приведену вартість інвестиційного проєкту, частково компенсуючи високі ризики завдяки збільшенню потоку вільних коштів у перші роки експлуатації [2, с. 410]. Фіскальні стимули мають бути жорстко прив'язані до чітких зобов'язань щодо створення робочих місць та обсягів інвестицій.

По-третє, важливим є створення механізмів спеціалізованого фінансування та використання інструменту Blended Finance (змішане фінансування). Це передбачає створення державних або міжнародних фондів відновлення, які акумулюватимуть міжнародну допомогу (гранти, пільгові кредити) та використовуватимуть її для «пом'якшення» ризику для приватного капіталу. Ці фонди повинні функціонувати як інструмент державно-приватного партнерства, надаючи пріоритетне концесійне або субординоване фінансування на першому, найбільш ризиковому, етапі проєкту. Виступаючи «якірним» інвестором, такий фонд підтверджує надійність проєкту, що створює ефект «мобілізації довіри» для інших приватних інвесторів. Також необхідно забезпечити доступ до пільгового рефінансування через Національний банк України для комерційних банків, що кредитують інвестиційні проєкти з ФП у стратегічно важливих галузях, сприяючи зниженню загальної вартості кредитного ресурсу [6, с. 145].

Отже, розвиток ФП в Україні в умовах військової економіки потребує не лише збереження, а глибокої адаптації та рішучого застосування фінансових

інструментів регулювання. Ключовим напрямом цієї адаптації є перехід від інструментів стимулювання прибутковості до інструментів компенсації та мінімізації воєнних ризиків. Успішна імплементація цих адаптованих фінансових механізмів у тісній координації з міжнародними фінансовими партнерами дасть змогу не лише втримати економіку від повного колапсу під час війни, а й закласти міцний фінансовий та інвестиційний фундамент для потужного і швидкого післявоєнного відновлення, забезпечуючи перехід України до стійкої та модернізованої економічної моделі. Це завдання вимагає політичної волі, інституційної гнучкості та інтеграції України у глобальну систему фінансових гарантій.

Список використаних джерел

1. Бурко В. П. Фінансові інструменти мінімізації воєнних ризиків для прямих інвестицій. *Економічний простір*. 2022. № 191. С. 15–22.
2. Заблоцька І. В. Адаптація фіскального регулювання в умовах кризової економіки. Київ: Знання, 2024. 410 с.
3. Лисенко Р. А., Олійник Г. П. Роль міжнародних фінансових інституцій у страхуванні інвестицій в країнах з військовим конфліктом. *Фінанси України*. 2021. № 10. С. 88–95.
4. Мельник О. І. Інвестиційна стратегія України в умовах військової агресії. Київ: НАН України, Ін-т економіки, 2023. 290 с.
5. Петренко С. С. Теорія і практика фінансового регулювання: нові виклики. Львів: Магнолія, 2020. 360 с.
6. Шевчук П. І. Концепція «Blended Finance» для залучення приватного капіталу у відбудову. *Економіка та держава*. 2024. № 3. С. 145–152.

Бороденко Тетяна Миколаївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів;
Городненко Олег Вікторович,
студент кафедри фінансів імені Віктора Федосова;
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Банківська діяльність є важливою складовою фінансової системи України, і її розвиток відображає загальний економічний стан країни. Сучасні тенденції в банківському секторі, зокрема впровадження новітніх технологій, створення нових продуктів і послуг, зростання інвестиційної привабливості, а також реагування на економічні та соціальні виклики, формують нові підходи до організації та функціонування банківських установ [1]. Тема є надзвичайно актуальною у зв'язку з необхідністю розвитку та модернізації банківської системи, особливо в умовах глобалізації та постійних змін у міжнародній економічній ситуації.

У сучасних умовах глобалізації банківська система України постає перед необхідністю адаптації до міжнародних стандартів та інтеграції інноваційних фінансових технологій. Це передбачає розвиток цифрових банківських послуг, підвищення доступності фінансових продуктів для різних верств населення та створення умов для ефективного функціонування банківського сектору [2]. Практичні етапи розвитку банківської діяльності охоплюють впровадження електронних платіжних систем, розвиток онлайн-банкінгу, мобільних додатків, а також стратегії підтримки малого та середнього бізнесу.

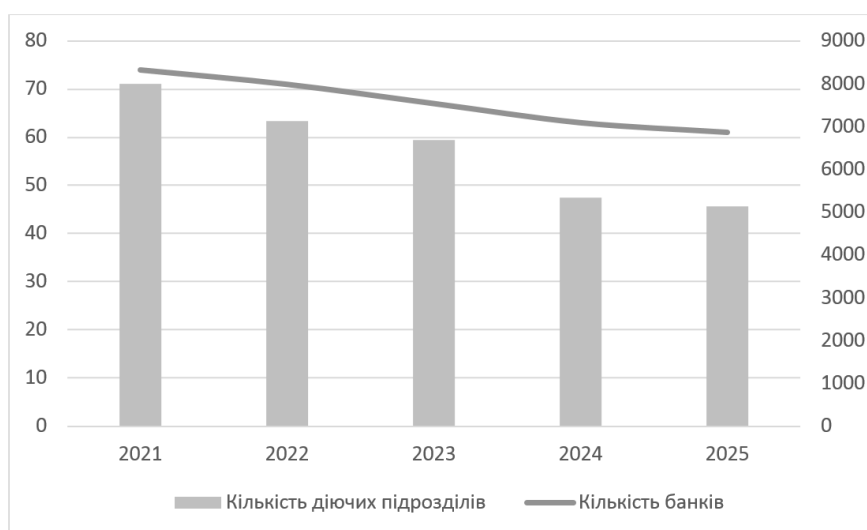


Рис. Динаміка кількості банків і діючих підрозділів, 2021–2025 рр.

Варто зазначити, що статистичні дані підтверджують наявність суттєвих змін у структурі банківського сектору України. Зокрема, протягом 2021–2025 років кількість діючих банків скоротилася з 74 до 61, а кількість їхніх підрозділів – із 8002 до 5138 [3]. Це свідчить про стійку тенденцію до оптимізації та укрупнення банківської мережі, що зумовлено як упровадженням цифрових технологій, так і необхідністю скорочення витрат на утримання фізичної інфраструктури. Такий процес є відображенням глобальних трендів у фінансовій сфері, де класичні відділення поступово втрачають актуальність, поступаючись місцем онлайн- і мобільному банкінгу. Для України це означає не лише адаптацію до сучасних стандартів, а й формування нової моделі взаємодії між банками та клієнтами, основаної на швидкості, зручності та технологічності.

На національному рівні впровадження електронних платіжних систем і цифрових сервісів підвищує зручність для клієнтів, скорочує витрати на обслуговування та оптимізує внутрішні процеси банків. Наприклад, автоматизовані системи онлайн-банкінгу дають змогу користувачам здійснювати платежі та контролювати фінанси у режимі реального часу, а мобільні додатки забезпечують доступ до послуг без необхідності відвідування відділень. Крім того, банківські програми кредитування малого і середнього бізнесу сприяють розвитку підприємництва та створенню нових робочих місць, що є важливим чинником економічного зростання країни.

Глобальний вимір розвитку банківської системи полягає у її інтеграції до міжнародних фінансових ринків і використанні новітніх технологій для підвищення конкурентоспроможності [4]. Значною інновацією останніх років є впровадження штучного інтелекту (ШІ) у банківські процеси. ШІ застосовують для автоматизації кредитного аналізу, управління ризиками, персоналізованого обслуговування клієнтів, прогнозування фінансових трендів і виявлення шахрайських операцій. Наприклад, чат-боти та віртуальні асистенти на базі ШІ дають змогу банкам оперативно реагувати на запити клієнтів, зменшуючи навантаження на кол-центри та підвищуючи швидкість обслуговування.

Водночас розвиток банківської діяльності передбачає забезпечення фінансової інклюзії. Розширення доступу до банківських послуг для всіх груп населення, включно з мешканцями сільської місцевості та людьми з обмеженими можливостями, підвищує соціальну стабільність і сприяє формуванню більш ефективної фінансової системи [5]. Особливу увагу приділяють підтримці високого рівня капіталізації та ліквідності банків, що дає їм змогу зберігати стійкість у періоди фінансової нестабільності та економічних криз.

Глобальна практика свідчить, що використання ШІ у банківській сфері дає змогу значно підвищити ефективність управління активами, аналітики поведінки клієнтів і стратегічного планування. Наприклад, системи машинного навчання аналізують великі обсяги транзакцій, виявляють ризикові операції, прогнозують фінансові тренди та оптимізують процеси прийняття рішень [6]. Для українських

банків це відкриває можливість інтеграції у світові фінансові платформи та підвищення рівня обслуговування клієнтів на міжнародному рівні.

Отже, практичні аспекти розвитку банківської діяльності в Україні проявляються у підвищенні ефективності фінансових операцій, впровадженні інноваційних технологій та ІІІ, забезпеченні доступності послуг для населення та підтримці малого та середнього бізнесу. Сучасна цифрова трансформація банківської системи стає не лише інструментом оптимізації процесів, а й засобом підвищення конкурентоспроможності та стабільності фінансового сектору на національному та глобальному рівні.

Список використаних джерел

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2121-14>
2. Кретов Д. Ю., Міндова О. І. Цифровізація банківського сектору України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 2 (49). С. 223–228. DOI: 10.32782/2308-1988/2024-49-35
3. Кількість банків в Україні. Статистика НБУ 2025. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/>
4. Global Outlook for Banking and Financial Markets. IBM Institute for Business Value. 2025. URL: <https://www.ibm.com/thought-leadership/institute-business-value/report/2025-banking-financial-markets-outlook>
5. Береславська О. Трансформація банківських послуг в умовах цифровізації. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-60-99
6. How Artificial Intelligence is Reshaping the Financial Services Industry. EY. 2024. URL: https://www.ey.com/en_gr/insights/financial-services/how-artificial-intelligence-is-reshaping-the-financial-services-industry

Босак Віталій Ігорович,
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
науковий керівник:*
Виклюк Мар'яна Іванівна,
*кандидат економічних наук, доцент;
Львівська філія ПВНЗ «Європейський університет»*

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Управління кредитним портфелем є одним із ключових напрямів діяльності банку, адже якість, структура та диверсифікація портфелю безпосередньо визначають стійкість, прибутковість і ліквідність установи. Українські підручники з кредитного менеджменту та ризикології підкреслюють, що портфельний підхід має поєднувати стратегічне планування з чіткими процедурами андеррайтингу, моніторингу та роботи з проблемною заборгованістю [1, 2].

Сучасні виклики – макроекономічна нестабільність, воєнні ризики, валютні коливання – роблять зростання кредитних ризиків структурним чинником. Узагальнення вітчизняних досліджень свідчить про потребу сценарного мислення, систем раннього попередження та застосування кількісних підходів до оцінювання очікуваних кредитних втрат (EL) із параметрами PD/LGD/EAD, що безпосередньо пов'язано з розрахунком резервів і плануванням капіталу в українській практиці [4, 7].

Процеси походження і супроводу кредитів (від збирання даних і скорингової оцінки до постмоніторингу та, за потреби, реструктуризації) мають бути стандартизованими й прозорими. Методичні орієнтири щодо оцінювання кредитоспроможності, роботи із забезпеченням, ризику базованого ціноутворення та класифікації позичальників подано у вітчизняних посібниках і статтях [1, 6].

Цифровізація управління ризиками (скорингові моделі, ML/AI, великі дані) прискорює прийняття рішень і підвищує точність оцінок, але водночас висуває вимоги до якості даних і валідації моделей. Українські автори відзначають роль безперервного моніторингу та комплексного підходу до управління кредитним ризиком в умовах економічної нестабільності [3, 4].

Стрес тестування – необхідний елемент сучасної кредитної політики: чутливісні, сценарні та «зворотні» тести дають змогу оцінити вплив шоків на якість активів, резерви, капітал і ліквідність. Для України важливо враховувати емпірично встановлений зв'язок між кредитним ризиком і ризиком ліквідності на прикладі українських банків та інтегрувати результати стрес тестів у

внутрішню політику відповідно до вимог НБУ щодо системи ризик менеджменту [5, 8].

Сегмент малого та середнього бізнесу (МСБ) має системне значення для економіки: він створює робочі місця й інновації, але стикається з вартістю ресурсу, вимогами до застави та інформаційною асиметрією. Українські огляди динаміки кредитування підтверджують волатильність пропозиції кредиту та значення інструментів державної підтримки; для зниження бар'єрів доступу банки можуть поєднувати ризик базованого ціноутворення зі «Стратегією з розвитку кредитування» та програмою «Доступні кредити 5-7-9%» [4, 9, 10].

Диверсифікація та структура портфелю – ключ до мінімізації ризику концентрації: доцільним є керування за галузевими, регіональними та строковими ознаками, а також контроль концентрацій відповідно до національних вимог і кращих практик, викладених у вітчизняних навчальних і наукових джерелах [1, 8].

У підсумку, управління кредитним портфелем в українських реаліях – це поєднання стратегічного планування, кількісної аналітики, цифрових інструментів і врахування національної специфіки (правове поле, воєнні ризики, потреби МСБ). Саме системність рішень – від якості даних і моделей до дизайну продуктів – визначає здатність банку утримувати якість активів, забезпечувати прибутковість і підтримувати відновлення економіки.

Список використаних джерел

1. Аржевітін С. М., Остапишин Т. П., Охрименко І. Б. та ін. Кредитний менеджмент у банку. Київ: КНЕУ, 2017. 500 с.
2. Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І. Ризикологія в економіці та підприємстві. Київ : КНЕУ, 2004. 480 с.
3. Павленко Л. Д., Крухмаль О. В., Попова К. Е. Теоретичні аспекти оцінки та управління кредитним ризиком банку в умовах економічної нестабільності. *Бізнес Інформ*. 2025. № 4. С. 411–422. DOI: 10.32983/2222-4459-2025-4-411-422.
4. Людковська Ю. Ю., Абдуллаєва А. Є. Оцінка сучасних тенденцій банківського кредитування в Україні протягом 2018–2023 років. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. DOI: 10.32782/2524-0072/2023-56-109
5. Цай Р., Чжан М. Вплив кредитного ризику на ризик ліквідності: приклад українських банків. *Вісник Національного банку України*. 2017. № 241. С. 22–35.
6. Штефан Л. Б. Проблеми управління кредитним ризиком в комерційних банках України. *Ефективна економіка*. 2015. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3904>
7. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: Постанова Правління НБУ від 30 червня 2016 р. № 351 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text>

8. Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: Постанова Правління НБУ від 11 червня 2018 р. № 64 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text>

9. Стратегія з розвитку кредитування на 2024–2026 роки. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Lending_development_strategy_2024.pdf?v=14

10. Фонд розвитку підприємництва. Державна програма «Доступні кредити 5-7-9%». Київ, 2024.

*Бровар Марія Степанівна,
здобувач першого(бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
науковий керівник:
Тесля Софія Миколаївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту;
Львівський національний університет імені Івана Франка*

УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ ЧЕРЕЗ РЕФОРМУВАННЯ ГОТІВКОВОГО ОБІГУ

Реформування готівкового грошового обігу є важливою складовою фінансової політики України, що виступає дієвим інструментом державного регулювання економіки. Готівково-грошовий обіг являє собою процес розрахунків і платежів за допомогою готівки. Грошовий обіг як базова фінансово-правова категорія позначає безперервний рух грошей у процесі виконання ними своїх функцій у готівковій і безготівковій формі, який обслуговує реалізацію товарів, а також нетоварні платежі і розрахунки в господарстві [1, с. 4]. Грошовий обіг має публічно-правовий характер і регулюється з метою захисту суспільних інтересів. Він тісно пов'язаний із грошовими фондами, які формуються та використовуються через рух грошової маси. Український досвід у цій сфері відображає прагнення держави забезпечити прозорість фінансових потоків, зменшити обсяг тіньової економіки та підвищити ефективність грошово-кредитної системи.

Гривня – єдиний законний платіжний засіб в Україні, що приймається всіма фізичними та юридичними особами без будь-яких обмежень на всій території держави для проведення грошових трансфертів і здійснення розрахунків у готівковому та безготівковому вигляді. Основні інститути

грошового обігу: Національний банк України, банківські установи, суб'єкти господарювання, фізичні особи та установи, що обслуговують і контролюють процес грошового обігу. Національний банк України послідовно впроваджує комплекс заходів, спрямованих на оптимізацію структури грошового обігу, зокрема на модернізацію інфраструктури оброблення готівки, удосконалення системи інкасації, впровадження інноваційних технологій та підвищення безпеки банкнот, а відтак систематично контролює пересування коштів в країні. Динаміку банкнот в обігу в 1995–2025 рр. показано на рис. 1.

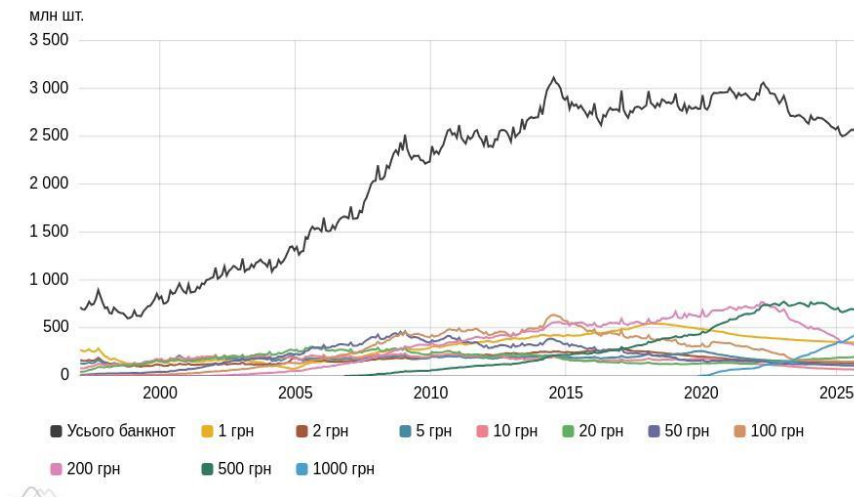


Рис. 1. Динаміка банкнот в обігу, 1996–2025 рр.

Джерело: [4, с. 4]

Одним із пріоритетних напрямів реформування економіки є поступове зменшення частки готівки в грошовому обігу завдяки активному розвитку безготівкових та електронних платіжних інструментів. Упродовж останніх років спостерігається тенденція до зменшення кількості монет в обігу, що зумовлено оптимізацією готівкового обігу та вилученням неефективних номіналів (рис. 2). У 2025 році заплановане карбування 20 млн нових монет номіналом 50 копійок, оскільки цього потребує готівковий обіг. Якщо на розмінні монети номіналом 50 копійок зберігається сталий попит, зокрема з боку торгівлі, то монети номіналом 10 копійок припинили відігравати істотну роль у готівкових розрахунках за товари та послуги. Рішення про поступове вилучення монет номіналом 10 копійок дасть змогу скоротити витрати держави та учасників готівкового обігу на виготовлення, оброблення, транспортування, зберігання та обіг таких монет.

У зв'язку з цим Національний банк України запропонував з 1 жовтня 2025 року розпочати поступове вилучення монет номіналом 10 копійок з готівкового обігу. Відповідно припиниться карбування монет номіналом 10 копійок і поповнення ними готівкового обігу. Проте ці розмінні монети й надалі залишатимуться в обігу. Банки України зможуть приймати від громадян і бізнесу монети номіналом 10 копійок для зарахування на рахунки, вклади, акредитиви та для виконання платіжних операцій. Водночас, потрапляючи в банки, такі

монети не повертатимуться в обіг, а вилучатимуться та передаватимуться до Національного банку України для подальшого їх перерахування та утилізації. Крім того, ці розмінні монети продовжать виконувати функцію засобу платежу в торговельній мережі: у разі наявності в покупця монет номіналом 10 копійок він зможе і надалі ними розраховуватися, а у разі наявності таких монет у продавця він зможе видати покупцеві решту цим номіналом [5, с. 4].

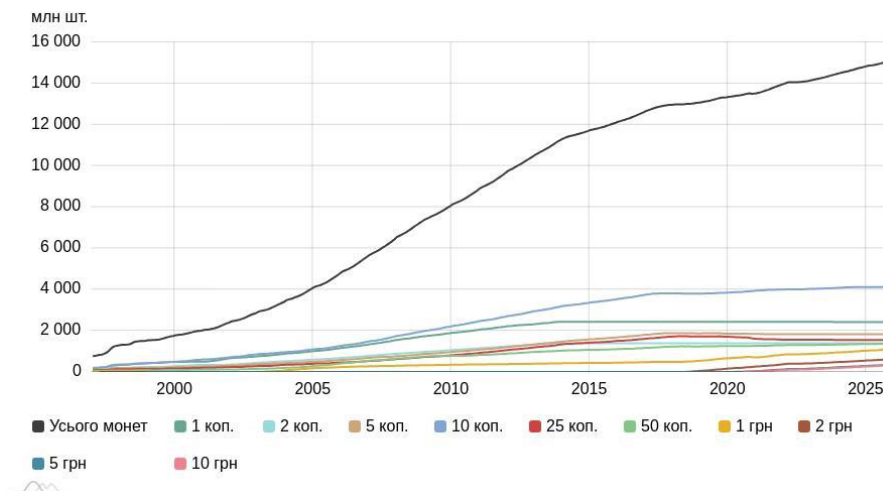


Рис. 2. Динаміка монет в обігу, 1996–2025 рр.

Джерело: [4, с. 4]

Така політика відповідає сучасним європейським стандартам фінансового регулювання та сприяє цифровізації фінансової системи, що підвищує ефективність управління грошовими надходженнями та забезпечує більшу прозорість фінансових операцій.

Аналіз інституційних засад організації та регулювання готівкового грошового обігу свідчить, що сьогодні в Україні цей процес є трьохрівневим [2, с. 4]. *Перший рівень* – це законодавча регламентація основних засад грошового обігу в Конституції та законах України і визнання грошової системи складовою економічної безпеки держави. *Другий рівень* – нормативне врегулювання та встановлення правил Національним банком України безпосередньо для структурних підрозділів НБУ та банківських установ. Інструментами управління та контролю на цьому рівні є: ліцензування, контроль дотримання економічних нормативів, планування та прогнозування основних показників готівкового грошового обігу, звітність, адміністративні та фінансові санкції, інспекційні перевірки банків. *Третій рівень* – встановлення банківськими установами правил та контроль за їх дотриманням із боку клієнтів цих банків – суб'єктів господарювання та фізичних осіб. Головні інструменти такого контролю: касові ліміти підприємствам і установам, обмеження на максимальні суми розрахунків і платежів готівкою, безпосередні перевірки ведення касових операцій та дотримання касової дисципліни.

Зниження залежності від готівки створює передумови для посилення фіскальної дисципліни, розширення податкової бази, а також формування довіри

до банківської системи, стимулюючи населення активніше користуватися легальними фінансовими інструментами. Переваги включають зменшення масштабів тіньової економіки, підвищення контролю за доходами та витратами домогосподарств, а також стимулювання інновацій у сфері фінансових послуг. Розвиток електронних платіжних систем також сприяє інтеграції української економіки у глобальні фінансові ринки, полегшує міжнародні розрахунки та підтримує впровадження сучасних технологій у банківському секторі [3, с. 4]. Такий комплексний підхід забезпечує не лише економічну стабільність, а й формування більш ефективної та прозорої фінансової інфраструктури, що є критично важливим для сталого розвитку країни.

Ефективність українського досвіду полягає у поєднанні інституційних і технологічних змін із нормативно-правовим удосконаленням механізмів контролю за рухом готівки. Поступова інтеграція України у світовий фінансовий простір зумовлює необхідність подальшої адаптації грошово-кредитних реформ до вимог ЄС, що забезпечить стабільність національної валюти, підвищить конкурентоспроможність економіки та зменшить залежність від неформальних фінансових операцій. Перспективою досягнень у цій сфері стало створення Центру обробки готівки (Cash Center), який запровадив нові стандарти зберігання, транспортування та сортування готівки. Отже, реформа готівкового обігу в Україні є не лише технічним процесом оновлення платіжної інфраструктури, а й стратегічним чинником економічного розвитку, який визначає рух до більш прозорої, ефективної та цифрової економіки.

Список використаних джерел

1. Гроші та кредит. За ред. М. І. Крупки. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка. 2010. 65 с.
2. Про Національний банк України: Закон України № 679-XIV від 20.05.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
3. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін. За ред. В. С. Стельмаха. Київ: Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2009. 404 с.
4. Звіт НБУ щодо динаміки банкнот та монет в обігу. URL: <https://bank.gov.ua/ua/uah>
5. Рішення НБУ про вилучення дрібних монет. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/moneti-nominalom-10-kopiyok-postupovo-viluchatimutsya-z-gotivkovogo-obigu>

***Брохівський Юрій Андрійович,**
здобувач фахової передвищої освіти,
спеціальність «Геодезія та землеустрій»;
Вавричук Оксана Степанівна,
викладач вищої категорії, старший викладач;
Галицький фаховий коледж імені В'ячеслава Чорновола*

ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ГРОМАД

Земля є одним із найцінніших ресурсів будь-якої держави, особливо для України, де сільське господарство та територіальний розвиток відіграють стратегічну роль. У контексті реформи децентралізації місцеві громади отримали розширені повноваження у сфері управління земельними ресурсами, що відкрило нові можливості для формування їхньої фінансової спроможності [1]. Однак сьогодні виникає низка викликів: відсутність актуальних даних у кадастрі, неефективне використання орендованих ділянок і недосконала оцінка земель [2, с. 125]. Це знижує потенційні доходи місцевих бюджетів. Отже, особливо актуальною є необхідність розгляду землевпорядкування як інструменту стратегічного управління фінансовою стабільністю місцевих громад [3].

Розкриємо значення землевпорядкування як інструменту забезпечення фінансової стабільності та розвитку місцевих громад.

Для цього слід дослідити сутність землевпорядкування у системі місцевого самоврядування; визначити його роль у формуванні доходів місцевих бюджетів; проаналізувати сучасний стан використання земельних ресурсів у громадах; виявити проблеми у сфері землевпорядкування та запропонувати шляхи їх вирішення.

Землевпорядкування – це не лише технічна діяльність, спрямована на облік, оцінку та розподіл земель. Це комплексний управлінський інструмент, який відіграє важливу роль у розвитку територій і забезпеченні фінансової самостійності громад [3]. Земельні ресурси є головним активом місцевого самоврядування, адже саме доходи від орендної плати, земельного податку та інвестицій формують основу місцевих бюджетів. Регулярне оновлення даних про землекористування та проведення нормативної грошової оцінки сприяють справедливому нарахуванню платежів і збільшенню бюджетних надходжень.

Аналіз сучасного стану використання земельних ресурсів показує, що у багатьох громадах спостерігаються проблеми з неоформленими земельними ділянками, нераціональним використанням територій та низьким рівнем контролю за землекористуванням. Впровадження сучасних геоінформаційних систем, ведення електронного кадастру й системна інвентаризація земель дають змогу підвищити ефективність управління, забезпечити прозорість і виявити додаткові резерви для поповнення місцевих бюджетів.

У результаті громади отримують можливість раціонально планувати територіальний розвиток, підвищувати власні доходи та забезпечувати сталий економічний розвиток.

Наявність актуальної землевпорядної документації дає змогу громадам ефективно управляти своїми земельними ресурсами, приймати економічно обґрунтовані рішення та забезпечувати прозорість земельних відносин [2, с. 127]. Це сприяє підвищенню довіри населення й інвесторів, а також збільшенню фінансової спроможності громад.

Сучасне землевпорядкування включає кадастрову інвентаризацію, нормативну грошову оцінку земель, моніторинг їхнього стану, планування територій та використання геоінформаційних технологій [4]. Виконання цих робіт на високому рівні сприяє ефективному наповненню місцевих бюджетів. Отже, землевпорядкування стає механізмом підвищення бюджетної ефективності.

Практика показує, що громади, які оновили нормативну грошову оцінку, змогли збільшити доходи від оренди землі на 30–50% [2, с. 129]. Отже, системний підхід до землевпорядкування безпосередньо впливає на фінансову стабільність і розвиток територій.

У підвищенні ефективності землевпорядкування важливу роль відіграють сучасні технології. Використання геоінформаційних систем (QGIS, ArcGIS) дає змогу створювати детальні карти землекористування, контролювати межі та цільове призначення земельних ділянок. Застосування дронів, GPS-технологій та аерофотозйомки уможливорює здійснення точної інвентаризації, моніторингу і контролю використання земельних ресурсів. Такі інновації сприяють прозорості, скорочують помилки у веденні кадастрових даних і забезпечують швидкий доступ до інформації.

Отже, ефективне управління земельними ресурсами є однією з ключових передумов фінансової стабільності та розвитку територіальних громад. Раціональне використання земельного фонду дає змогу не лише забезпечити справедливий розподіл земель, а й створити сталу базу для наповнення місцевих бюджетів. Основними джерелами доходів виступають земельний податок, орендна плата за землю, кошти від продажу чи приватизації земельних ділянок, а також надходження від регулювання земельних відносин [1].

Системне проведення землевпорядних робіт – інвентаризації, встановлення меж населених пунктів, оновлення кадастрових даних – дає змогу виявляти неоформлені або неправильно використані земельні ділянки, що безпосередньо впливає на зростання податкових надходжень [4].

Оновлення нормативної грошової оцінки земель сприяє справедливому визначенню розміру орендної плати та податків, що забезпечує прозорість у земельних відносинах і зменшує ризики корупції [2, с. 126].

Використання геоінформаційних технологій у сфері землевпорядкування дає змогу створювати інтерактивні карти, бази даних та аналітичні інструменти

для прийняття ефективних управлінських рішень [4]. Це підвищує рівень контролю за використанням земель, оптимізує планування територій і сприяє залученню інвесторів, які зацікавлені в прозорих умовах ведення бізнесу [3], що забезпечує громадам зростання власних доходів, підвищення економічної самостійності, покращення інфраструктури та формування умов для сталого розвитку територій.

Незважаючи на позитивні зміни, у сфері землевпорядкування існує низка проблем: застарілі кадастрові дані, несвоєчасне оновлення оцінки земель, недостатня кваліфікація фахівців, відсутність єдиних цифрових баз і мотивації до проведення інвентаризації.

Для подолання цих недоліків необхідно оновити кадастрову інформацію, створити єдину електронну систему земельних даних, підвищити кваліфікацію землевпорядників і запровадити сучасні цифрові інструменти управління територіями. Це зробить землевпорядкування дієвим механізмом фінансової стабільності та розвитку місцевих громад.

Землевпорядкування є ключовим інструментом фінансової стабільності місцевих громад. Рациональне використання земельних ресурсів збільшує доходи, підвищує інвестиційну привабливість і забезпечує прозорість у земельних відносинах. У період децентралізації землевпорядкування стало стратегічною основою розвитку територій. Подальші дослідження мають бути спрямовані на вдосконалення цифрових технологій управління земельними ресурсами.

Список використаних джерел

1. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Земельна реформа та розвиток громад. URL: <https://minagro.gov.ua>
2. Демченко В. С. Землевпорядкування як інструмент ефективного управління земельними ресурсами в умовах децентралізації. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. С. 124–130. URL: <https://economyandsociety.in.ua>
3. Борщ Г. А., Вакуленко В. М., Гринчук Н. М., Дехтяренко Ю. Ф., Ігнатенко О. С., Куйбіда В. С. та ін. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг. Київ, 2017. 107 с. URL: <https://surl.li/istgje>
4. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру. Геоінформаційні системи в управлінні земельними ресурсами. URL: <https://land.gov.ua>

Бруньковська Софія Тарасівна,
*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
науковий керівник:*
Осадчук Наталія Володимирівна,
*доцент кафедри фінансів обліку та економічної безпеки;
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

МОНЕТАРНІ ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК ЗАСІБ СТРИМУВАННЯ ІНФЛЯЦІЇ В УКРАЇНІ

Сучасна економіка України функціонує в умовах воєнного стану, масштабних фінансових викликів і структурних трансформацій. Різке зростання інфляції, девальваційний тиск на національну валюту та бюджетний дефіцит потребують ефективних заходів державного впливу на економічні процеси. За таких умов монетарна політика набуває особливого значення, адже саме вона спрямована на підтримання стабільності грошового обігу, контроль за інфляцією та збереження фінансової рівноваги в країні. Основною метою монетарного регулювання є забезпечення цінової стабільності та створення умов для сталого економічного розвитку.

Монетарні інструменти є основними засобами, за допомогою яких центральний банк впливає на грошову масу, вартість кредитних ресурсів, рівень інвестиційної активності та загальний попит в економіці. Вони дають змогу регулювати інфляційні процеси, стабілізувати валютний курс і забезпечувати передбачуваність фінансових рішень суб'єктів господарювання. В Україні реалізацією монетарної політики займається Національний банк України (НБУ), який використовує як прямі, так і непрямі методи впливу на фінансову систему.

До головних напрямів монетарного регулювання належать управління обліковою ставкою, проведення операцій на відкритому ринку, зміна нормативів обов'язкових резервів, валютні інтервенції, а також запровадження депозитних сертифікатів. Цими інструментами НБУ формує умови для підтримання рівноваги між грошовою пропозицією і попитом, стримуючи інфляційні очікування та забезпечуючи стабільність гривні.

Починаючи з 2022 року українська економіка зазнала суттєвих втрат, що призвело до підвищення інфляційного тиску. Внаслідок воєнних дій, руйнування логістичних ланцюгів і значного дефіциту бюджету інфляція у 2022 році сягнула 26,6%, натомість у 2023 році зусиллями НБУ її вдалося знизити до 12,9% [1]. Основними чинниками інфляції стали зростання виробничих витрат, брак товарів, підвищення тарифів і девальваційні очікування населення.

У відповідь НБУ застосував комплекс жорстких монетарних заходів. У червні 2022 року облікову ставку було підвищено до 25%, що допомогло знизити

споживчий попит і стабілізувати інфляційні очікування. Водночас валютний курс було зафіксовано на рівні 36,6 грн за долар США, що дало змогу уникнути паніки на ринку. Для вилучення надлишкової ліквідності активно використовувалися депозитні сертифікати з підвищеною дохідністю. НБУ також обмежив обсяги емісійного фінансування бюджету, що стало ключовим кроком у стримуванні інфляційного тиску. У результаті таких дій рівень інфляції у 2024 році вдалося знизити до 8,2%, що стало найкращим показником із початку повномасштабної війни [2].

Найважливішим інструментом монетарного регулювання є облікова ставка, за допомогою якої центральний банк впливає на вартість кредитних ресурсів у економіці. Підвищення ставки робить кредити дорожчими, зменшуючи попит і сповільнюючи інфляцію, натомість її зниження стимулює інвестиційну активність. У 2024 році НБУ поступово пом'якшив монетарну політику, знизивши ставку до 13%, що дало змогу підтримати бізнес і водночас не спровокувати новий виток інфляції.

Іншим напрямом регулювання стали операції на відкритому ринку, завдяки яким НБУ контролював обсяг грошової маси. Продаж державних облігацій сприяв вилученню зайвої ліквідності, а їх купівля – підтримці банківської системи. Важливу роль відіграли й валютні інтервенції, які давали змогу втримувати стабільний курс гривні, знижуючи вплив девальвації на зростання цін. Зміну нормативів обов'язкових резервів також використовували для регулювання кредитної активності банків.

Не менш важливою складовою сучасної монетарної політики стала комунікаційна діяльність НБУ. Регулярні звіти, публічні виступи керівництва, інфляційні прогнози та відкритість в ухваленні рішень сприяють формуванню довіри населення і бізнесу, що значною мірою зменшує інфляційні очікування навіть без прямого втручання у грошовий обіг.

Результативність монетарних заходів у період війни значною мірою залежить від рівня координації між національним банком та урядом. Збереження незалежності центрального банку, чітке дотримання принципів інфляційного таргетування та відповідальна фіскальна політика стали запорукою макрофінансової стабільності України. НБУ вдалося уникнути гіперінфляції, забезпечити контроль за грошовою масою та утримати стабільність банківської системи.

Водночас надмірно жорстка монетарна політика має і свої ризики. Високі відсоткові ставки можуть уповільнювати кредитування бізнесу, стримувати інвестиційну активність і гальмувати відновлення економіки. Важливо також мінімізувати практику емісійного фінансування бюджетних витрат, яка може нівелювати досягнуті результати у боротьбі з інфляцією. Отже, монетарна політика повинна залишатися гнучкою, поєднуючи жорстке інфляційне таргетування з помірною підтримкою економічного зростання.

Монетарні інструменти регулювання є ключовим елементом економічної політики держави, спрямованим на збереження стабільності цін, підтримання рівноваги грошового обігу та забезпечення передбачуваності фінансових процесів. В умовах війни вони довели свою ефективність, ставши головним інструментом стримування інфляції, стабілізації валютного курсу та підтримки довіри до гривні. Подальше вдосконалення монетарної політики України має відбуватися в напрямі зміцнення каналів трансмісії, розвитку фінансових ринків і підвищення узгодженості між монетарними та фіскальними заходами державного регулювання.

Список використаних джерел

1. Національний банк України. Звіт про інфляцію за 2023 рік. URL: <https://bank.gov.ua>
2. Державна служба статистики України. Індекси споживчих цін 2024 року. URL: <https://ukrstat.gov.ua>
3. Mishchenko V. I., Naumenkova S. V. Monetary Policy and Inflation Targeting in Ukraine. Kyiv: NBU, 2023. 124 p.
4. IMF. Ukraine: Country Report 2024. Washington: International Monetary Fund, 2024. 85 p.
5. Петрик О. І. Монетарна політика: теорія і практика. Київ: КНЕУ, 2022. 356 с.

*Бруцький Євгеній Йосипович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

РОЛЬ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В ПОСТВОЄННОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ВІДНОВЛЕННІ

Сьогодні економіка України функціонує в умовах високої невизначеності та нестабільності, зумовлених наслідками війни, макроекономічними викликами та зростанням боргового навантаження. Це підкреслює важливість ефективної фінансової політики для підтримки економічного відновлення. У нових реаліях критичною стає адаптація бюджетних, боргових, інвестиційних, податкових, монетарних і валютних інструментів для забезпечення гнучкості та швидкого реагування на кризові зміни. Системна взаємодія цих елементів дозволяє оптимально розподіляти обмежені ресурси держави відповідно до пріоритетів поствоєнного відновлення та безпекових вимог.

Особлива увага приділяється зміцненню фінансової стійкості через стратегічне планування, вдосконалення управління боргом і бюджетом, стимулювання інвестиційної активності та підвищення довіри до національної фінансової системи. Такий підхід створює умови для стабільного і ефективного економічного відновлення країни.

Сутність фінансової політики слід розглядати в широкому та вузькому розуміннях. Беззаперечно, фінансова політика держави належить до складових економічної політики і водночас включає бюджетну, грошово-кредитну, валютну, інвестиційну, податкову та боргову політики. У широкому сенсі фінансова політика є сукупністю заходів держави, що спрямовується на формування і ефективне використання централізованих фондів фінансових ресурсів. Вузьке розуміння визначає фінансову політику як сукупність її видів. Агрегувавши наукові підходи встановлено, що фінансова політика багатогранне явище, яке деталізує різні аспекти фінансових відносин з приводу перерозподілу фінансових ресурсів. Без сумніву, цей розподіл має сприяти економічному зростанню та досягненню стратегічних цілей. Проте сьогодні економіка України функціонує в кризових умовах, спричинених дією ряду екзогенних та ендегенних чинників. Це ускладнює розробку та реалізацію ефективної фінансової політики, адже на перший план виходять не стратегічні цілі, а поточна підтримка макрофінансової стабільності.

У глобальному вимірі фінансові відносини держави перебувають в тісному взаємозв'язку з процесами, що мають місце у світовій економіці. Сучасні фінансові ринки характеризуються глобальною взаємозалежністю та високим ступенем фінансіалізації, що ставить перед державою потребу перегляду підходів до регулювання. Натомість фінансова політика повинна не лише

підтримувати стабільність, а й активно забезпечувати гнучкість економіки та її здатність витримувати шоки, досягаючи фінансової резистентності [1].

Ще одним ускладнюючим моментом забезпечення дієвості фінансової політики повоєнного періоду є присутність серйозних боргових проблем. В Україні спостерігається посилення боргового навантаження на економіку, а державний борг та його характеристики демонструють перевищення безпекових лімітів. У цьому контексті слід підкреслити, що дефіцит державного бюджету є одним із пріоритетних факторів зростання державного боргу та спричиняє різке погіршення боргової стійкості [2]. За таких умов фінансова політика держави орієнтується на значне перевищення власних фіскальних можливостей, що знаходить своє відображення в структурі бюджету України в останні роки.

Спостерігається посилення фінансової залежності України від зовнішніх трансфертів. Натомість податкові та неподаткові надходження ілюструють помірне зростання, що неспівставне з галопуючим нарощенням державних видатків. Попри це бюджетна політика України мала скоріше обмежувальний (рестрикційний) характер, на відміну від класичних кейнсіанських підходів, які передбачають стимулюючу експансію бюджету під час економічного спаду. Це відображає прагнення уряду підтримувати фінансову стійкість і контролювати боргове навантаження навіть у складних умовах. Проте порушення загальноекономічних законів не може оминати виникнення дисбалансів в економіці. Висока боргова активність держави на внутрішньому та зовнішньому ринках визначили високу чутливість інвестиційної кон'юнктури. Попри складну фінансову ситуацію, багато підприємств продовжують інвестувати, спрямовуючи значну частину доходів на накопичення капіталу, навіть за обмеженого доступу до кредитних ресурсів. Активні державні запозичення, зокрема на внутрішньому ринку боргових інструментів, створюють ефект інвестиційного витіснення, обмежуючи доступ бізнесу до позикових та інвестиційних ресурсів [3].

Вищеописані тенденції ставлять під сумнів стимулюючий та рестрикційний механізми фінансової політики. Фіскальна та регулююча складові фінансової політики перебувають в певному протиріччі одне з одним. Так, фіскальна політика націлена на збалансування бюджету країни. У свою чергу, регулювання призводить до нарощення дефіциту. Така ситуація знаходить негативне відображення на стані монетарного регулювання. Все складніше утримувати монетарну стійкість під тиском інфляції.

В умовах воєнного стану ефективне монетарне регулювання набуває особливої важливості через прямий вплив на економічні процеси. Ключовою проблемою залишається недостатня орієнтація політики НБУ на стимулювання банківського кредитування реального сектору, що необхідно для стабільного функціонування банків і забезпечення економіки кредитними ресурсами. Сприяння економічному розвитку має стати пріоритетом монетарної політики, зокрема через цільову підтримку комерційних банків для нарощування

виробничого потенціалу, відновлення інфраструктури, реструктуризації реального сектору та розвитку обробної промисловості, особливо оборонного сектору [4].

Оптимізація фінансової політик в сучасних умовах зіштовхується з рядом складнощів. Її ефективність сьогодні створює передумови для поствоєнного відновлення та економічного зростання в майбутньому. Фінансова політика трансформується під впливом чинників, які слід враховувати під час реалізації її складових (рис. 1).

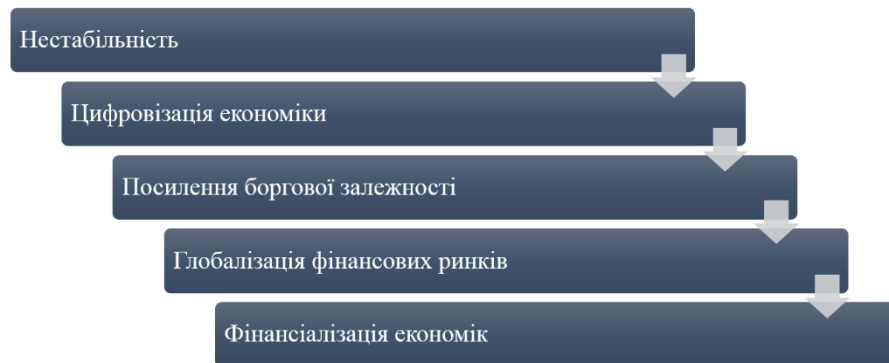


Рис. 1. Чинники трансформації фінансової політики держави

Джерело: побудовано автором

Отже, нестабільність макроекономічного середовища, стрімка цифровізація, посилення боргової залежності, глобалізація та фінансіалізація, визначають особливості фінансової політики, вимагаючи адаптаційних мір і гнучких рішень.

Фінансова політика України в умовах поствоєнного відновлення набуває визначальної ролі як ключовий інструмент забезпечення економічної стійкості та зростання. Її ефективність залежить від здатності держави гнучко поєднувати бюджетні, боргові, інвестиційні, податкові та монетарні механізми, орієнтуючись на пріоритети відновлення і безпекові виклики. Важливою умовою є підтримка макрофінансової стабільності поряд зі стимулюванням інвестиційної активності та підвищенням довіри до національної фінансової системи.

Водночас серйозним обмежуючим фактором виступає зростання боргового навантаження та висока залежність від зовнішніх трансфертів, що ускладнює досягнення стратегічних цілей. Необхідність одночасного поєднання рестрикційних і стимулюючих заходів створює внутрішні суперечності фінансової політики, які позначаються на монетарному регулюванні. За цих умов першочергового значення набуває орієнтація на фінансову резистентність, оптимізацію управління боргом і підтримку кредитування реального сектору. Таким чином, фінансова політика в сучасних умовах має трансформуватися в напрямі гнучкості, здатності протидіяти кризовим впливам і забезпечувати економічне відновлення.

Список використаних джерел

1. Вергелюк Ю. Ю. Підходи до формування фінансової резистентності України в умовах посилення боргової залежності. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2025. № 36(64). С. 69-75. DOI: [https://doi.org/10.25264/2311-5149-2025-36\(64\)-69-75](https://doi.org/10.25264/2311-5149-2025-36(64)-69-75)
2. Ганцяк М. О., Мамонова Г. В. Моделювання ієрархії загроз зростання державного боргу України. Стратегія економічного розвитку України. 2021. № 49. С. 54-66. DOI: <https://doi.org/10.33111/sedu.2021.49.054.066>
3. Вергелюк Ю. Ю., Ганцяк М. О. Варіативність «ефекту витіснення» на ринку Державного боргу України. Gesellschaftsrechtliche transformationen von wirtschaftlichen systemen in den zeiten der neoindustrialisierung: collective monograph; herausgegeben vom Pasichnyk Yu. Nuremberg, Germany Verlag SWG imex GimbH. 2020. P.46–54. URL: <https://ir.dpu.edu.ua/handle/123456789/2983>
4. Дзюблюк О. Антикризисні аспекти монетарного регулювання економіки. Десяті ювілейні всеукраїнські наукові читання пам'яті С.І. Юрія: збірник наукових праць, 2024. URL: [https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/52716/1/Дзюблюк - Антикризисні аспекти монетарного регулювання економіки.pdf](https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/52716/1/Дзюблюк%20-%20Антикризові%20аспекти%20монетарного%20регулювання%20економіки.pdf)

Брянська Юлія Олексіївна,
*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
науковий керівник:*
Береславська Олена Іванівна,
*доктор економічних наук,
професор кафедри фінансових ринків та технологій;
Державний податковий університет*

РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ У ВОЄННИХ УМОВАХ

У сучасних умовах фінансовий ринок має необхідні передумови для трансформації в ефективний інструмент мобілізації інвестицій, що сприятимуть сталому економічному розвитку. Водночас ключовими чинниками, які стримують його прогрес в Україні, залишаються недостатній обсяг фінансових ресурсів та відсутність комплексного, стратегічно узгодженого механізму реформування.

Великий вплив на фінансовий сектор та фінансовий ринок завдала війна в Україні. Події 2022 року стали критичним етапом у трансформації українського фінансового ринку, водночас виступивши своєрідним маркером для глобальної фінансової системи, що продемонстрував рівень її стійкості, гнучкості, здатності до оперативного реагування на кризові явища, адаптації до нових умов, а також готовності до впровадження інноваційних рішень і сприйняття викликів усіма учасниками ринку [1, с. 112].

Фінансовий ринок України характеризується підвищеним рівнем нестабільності, що проявляється у значних втратах фінансових ресурсів та обмеженому розвитку фінансового посередництва. Серед ключових чинників такої нестабільності слід виокремити наслідки пандемії COVID-19, воєнні дії, фінансово-економічні кризи та різкі коливання валютних курсів, які істотно впливають на його функціонування. Додатковими дестабілізуючими обставинами є низький рівень фінансової культури та грамотності населення, недостатня активність у депозитній сфері та значна частка проблемних кредитів. Такі тенденції зумовлені обережним ставленням до впровадження інноваційних фінансових послуг та інструментів [2, с. 4].

Фондовий ринок є основним сегментом фінансового ринку та займає ключове місце у фінансовій системі будь-якої країни. Проте в Україні за своїм розвитком він відстає від провідних фондових ринків розвинених країн. Підвищення його капіталізації та надійності здатне стати чинником довгострокового економічного зростання через активізацію інвестиційних потоків у реальний сектор економіки. Але у нинішніх умовах економічної та політичної нестабільності діяльність фондового ринку України супроводжується

низкою викликів, що зумовлює необхідність його системного та комплексного дослідження [3, с. 38].

Фінансовий ринок можна класифікувати за видами фінансових активів. У межах цього підходу більшість українських дослідників виокремлюють такі його складові: ринок капіталу, ринок страхових послуг, грошовий ринок, ринок цінних паперів, ринок нерухомості та валютний ринок. Однією з ключових ознак функціонування внутрішнього фінансового ринку є висока концентрація фінансових ресурсів у банках, які виконують головну роль у розвитку фінансового ринку України [3, с. 39].

Упродовж останніх років діяльність комерційних банків України зазнала суттєвих трансформацій, що відобразилося на розвитку фінансового ринку. Аналіз даних свідчить, що кількість функціонуючих банківських установ скоротилася з 75 у 2020 році до 60 у 2025 році, тобто на 18%. Така тенденція обумовлена процесами консолідації, закриттям економічно неефективних установ та посиленням регуляторних вимог. Водночас зменшилася й кількість банків з іноземним капіталом, що може свідчити про певні бар'єри для зовнішніх інвесторів у контексті економічної нестабільності [4].

Внутрішні та зовнішні кризи, а також воєнні дії на території України суттєво позначилися на економічному розвитку, спричинивши нестабільність фінансових ринків. Скорочення економічної активності було зумовлене девальвацією національної валюти й підвищенням адміністративно регульованих цін. Наслідком цих процесів стало погіршення якості кредитного портфеля, що змусило банки формувати значні резерви під можливі збитки [5, с. 17]. Саме резервні відрахування стали основним чинником збитковості банківського сектору на початку війни. Однак на початку 2023 року банки стали прибутковими. Попри зменшення кількості банківських установ, обсяги їхніх активів істотно зросли: з 1 494 460 млн грн у 2020 році до 3 422 600 млн грн у 2025 році [4].

Для посилення конкурентних позицій на фінансовому ринку банківські установи мають у першу чергу підвищити рівень ліквідності шляхом активної взаємодії з іншими фінансовими посередниками та учасниками ринку цінних паперів. Досягти цього можливо завдяки впровадженню нових форматів співпраці у сфері банківських послуг, застосуванню персоналізованих підходів до клієнтів зокрема через індивідуальні графіки погашення заборгованості та гнучкі механізми зміни заставного майна, укладанню угод між вкладниками й позичальниками на умовах, вигідних для банку та прозорих для клієнтів, удосконаленню традиційних банківських сервісів, створенню інноваційних фінансових продуктів, а також формуванню позитивного ділового іміджу [6, с. 87].

На сучасному етапі функціонування фінансового ринку Україна зіткнулася з певними викликами. Зокрема, рівень залучення населення до використання інструментів фондового ринку, зокрема операцій з корпоративними цінними

паперами, залишається низьким. Стримуючим фактором є непрозорість бізнесу та недосконалість законодавства, що знижує довіру до фінансового сектору та формує додаткові ризики для інвесторів. Важливою проблемою є також політична й економічна нестабільність, яка ускладнює повноцінне функціонування ринку та зменшує довіру з боку його учасників. Негативний вплив справляє і нестабільність макроекономічного середовища, що проявляється у високих темпах інфляції, валютних коливаннях та інших ризиках, які створюють невизначеність для бізнесу й інвестиційної діяльності. Крім того, обмежена мобілізація внутрішніх фінансових ресурсів істотно зменшує можливості подальшого розвитку ринку [7, с. 24].

З цього можна зробити висновок, що фінансовий ринок України потребує певних механізмів та заходів для його сталого розвитку. Його ефективне функціонування є важливим чинником стабільності та зростання національної економіки. Особливу роль у цьому відіграє його інституційне середовище, яке виконує ключові функції: акумуляція та перерозподіл фінансових ресурсів у просторі та часі, управління ризиками та запобігання руйнівних негативних наслідків фінансових криз. Рівень розвитку фінансового ринку тісно пов'язаний із загальним станом економіки країни.

Важливо також відзначити, що фінансовий ринок включає різні сегменти, зокрема: фондовий, кредитний, валютний та ринок дорогоцінних металів, забезпечуючи ефективний рух фінансових ресурсів між його учасниками. Для подальшого розвитку фінансового ринку в Україні банківські установи мають активніше залучати інвесторів і вкладників, адаптуючись до глобалізаційних тенденцій у сфері фінансів. Також розвиток фінансового ринку потребує стратегічного планування та ефективного забезпечення виконання визначених завдань як з боку державних інституцій, так і недержавних організацій.

Створення належної інфраструктури фінансових ринків вимагає узгоджених зусиль держави та професійних учасників ринку для формування необхідного ресурсного потенціалу та підтримки трансформаційних процесів. Лібералізація фінансового сектору передбачає впровадження умов, що забезпечують більшу автономію та незалежність його учасників від прямого державного впливу.

Список використаних джерел

1. Н. Кравчук., О. Луцишин. Фінансовий ринок України під час війни: реалії функціонування. Світ фінансів, № 4(73), 2023р., С. 112-28. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1564>
2. Дьоргачова М.І., Ковальова О.М., Коцюрубенко Г.М. Фінансовий ринок України: сучасний стан основних сегментів. Наукове видання «Ефективна економіка». URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/92.pdf.

3. Якимчук І.О. Розвиток фінансового ринку в Україні. Економіко-правовий розвиток сучасної України. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6d1bd4cf-1fe4-4d9e-8395-bb68fb1cdc49/content>

4. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 28.09.2025).

5. Ганзюк С.М. Фінансовий ринок. Конспект лекцій. Дніпровський державний технічний університет. 2024. 356 с. URL: <https://www.dstu.dp.ua/Portal/Data/7/36/7-36-kl73.pdf>

6. Борисюк, О., Матвійчук, Н., Хмелярська, Л. Особливості розвитку фінансового ринку України під час війни. Економіка та суспільство, (60). 2024. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-76>

7. Гатаулліна Е.І. Проблематика розвитку фінансового ринку України. Економіка та суспільство, (50). 2023. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-21>

*Буряк Данило Ігорович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Державний податковий університет*

ЛІЗИНГОВЕ ФІНАНСУВАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В ПОВОЄННІ РОКИ

Останнім часом значну увагу приділяють післявоєнній відбудові України, зокрема пошуку ресурсів для її реалізації. Стабілізація розвитку вітчизняного аграрного бізнесу є важливим завданням, обумовленим його значним впливом на національну економіку. Аграрний сектор не лише формує економічний потенціал держави, але й відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої та економічної безпеки, стаючи одним із провідних бюджетоутворюючих напрямів.

Для досягнення стабільного економічного розвитку аграрних підприємств важливим є підвищення ефективності їхньої діяльності, а також забезпечення конкурентоспроможності продукції та самих виробництв. У нинішніх умовах функціонування аграрних підприємств на основі ринкових принципів, таких як пропозиція і попит, конкуренція та боротьба за ринки збуту, вимагає швидкої адаптації до змін навколишнього економічного середовища і здатності мінімізувати потенційні ризики. При цьому товаровиробники повинні максимально ефективно використовувати доступні ресурси, зберігаючи конкурентоздатність.

Виробничо-комерційна діяльність аграрних підприємств постійно стикається з новими викликами та загрозами. Це потребує оперативного реагування на негативні фактори й одночасного виявлення та використання нових перспектив для розвитку. Основним чинником, що впливає на здатність підприємств долати ці виклики, є їхній ресурсний потенціал. Однак існуючий механізм управління цим потенціалом не завжди відповідає сучасним потребам підвищення конкурентоздатності та стратегічним перспективам галузі. Особливо гостро постає питання фінансового забезпечення відновлення ресурсного потенціалу, а тим більше його інноваційної модернізації. Ця проблема є актуальною вже сьогодні й набуде ще більшого значення у поствоєнний період глобальної трансформації та багатогалузевого відновлення.

Для досягнення такого масштабного оновлення потрібна значна інвестиційна підтримка. Одним із найефективніших механізмів у цьому контексті є використання лізингу, який виступає потужним стимулом для технічного модернізування, нарощування виробничих потужностей і структурних змін економіки. Відповідаючи на виклики сучасності, провідні лізингові компанії адаптують свої операції до актуальних потреб економіки, впроваджуючи інноваційні методи та розширюючи сфери застосування лізингу як інструменту розвитку.

Сучасні аграрні підприємства здебільшого фінансують свій ресурсний потенціал за рахунок власного капіталу. Проте стрімкий розвиток науково-технічного прогресу, розмаїті технологічні зміни, складнощі з відкриттям традиційних фінансово-кредитних ліній для стимулювання інновацій та обмежені можливості інвестування у технічне оновлення спонукають до пошуку альтернативних методів оновлення ресурсного потенціалу, зокрема техніко-технологічної бази. Одним із перспективних напрямів фінансування інноваційного відтворення ресурсного потенціалу є лізингові програми. Лізинг являється ефективним інструментом фінансування потреб аграрного підприємництва, оскільки допомагає бізнесструктурі формувати довгострокові активи насамперед виробничого призначення [1, с.1].

В наукових працях лізинг трактується як особливий вид фінансових операцій, що поєднують елементи оренди та інвестиційної діяльності. Цей механізм слугує як форма кредитування шляхом передачі майна в тимчасове користування або як ефективна альтернатива банківському кредитуванню. З правового погляду, лізинг можна визначити як пряму форму інвестицій, де лізингоодержувач компенсує витрати лізингодавця на придбання активів та сплачує винагороду за користування майном. Таким чином, лізинг може стати надійним джерелом фінансування, спрямованим на модернізацію технічного і технологічного рівня агропромислового виробника.

Відповідно до українського законодавства, фінансовий лізинг трактується як операція, що здійснюється фізичними або юридичними особами з передачею основного засобу в користування орендарю. При цьому на орендаря переходять всі ризики та винагороди, пов'язані з експлуатацією об'єкта.

Фінансування об'єктів лізингу для суб'єктів аграрного бізнесу можна трактувати двома способами: у широкому та вузькому значеннях. У широкому сенсі це процес трансформації капіталу, який переходить із грошової форми до інших – майнової чи виробничої. Цей процес сприяє створенню або перерозподілу основного капіталу, що є необхідним для розширеного виробництва.

У вузькому значенні фінансування лізингових об'єктів характеризується як рух фінансових коштів у рамках діяльності суб'єктів аграрного бізнесу. Це включає пошук оптимальних джерел фінансування для здійснення лізингових операцій, які забезпечують тимчасове використання фінансових ресурсів через поточні або довгострокові витрати.

Лізинговому фінансуванню притаманні особливі риси, що суттєво відрізняють його від інших видів фінансування: наявність посередника, який бере на себе обов'язки власника майна; тип майна, що надається у фінансовий лізинг, визначається лізингоотримувачем за погодженням з лізингодавцем та переважно представлений об'єктами основного капіталу виробничого призначення; термін лізингу майна, як правило, співвідноситься з періодом амортизації цього майна [3, с.5].

Галузевий розподіл лізингових операцій на 2024 рік наведено на Рис. 2.1.

Дані цього рисунка показують, що понад третину всіх лізингових операцій припадає на сферу сільського господарства.

В свою чергу, В. І. Захарченко зосереджує увагу, і ми погоджуємось з його думкою, на основних причинах активного впровадження лізингового фінансування у практику господарської діяльності суб'єктів аграрного бізнесу: швидке моральне старіння техніки; зростання конкуренції; значні зобов'язання зі встановлення й обслуговування обладнання при використанні капіталомістких проектів; економія коштів (оренда обладнання є дешевою по відношенню до вартості придбати об'єкта довгостроково активу за повну вартість) [2, с.345].

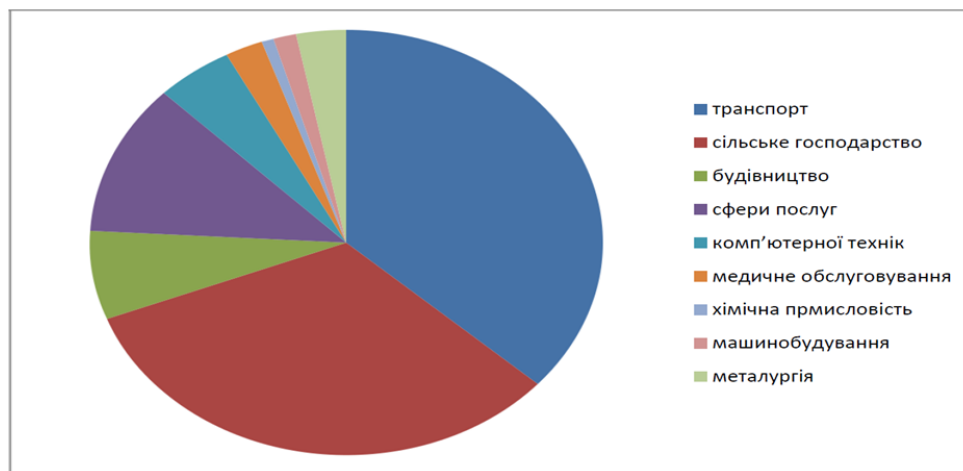


Рис. 2.1 Питома вага вартості галузей у сфері фінансового лізингу за 2024 (%)

Джерело: побудовано за даними [4,с.3]

До цих вагомих факторів відносяться втрати пов'язані із дією воєнних викликів. На розвиток лізингового фінансування в аграрному секторі впливає низка важливих факторів. Серед них – поширення глобальних інтеграційних процесів, що сприяють взаємопроникненню економік різних країн та застосуванню інноваційних методів господарювання. Також велике значення має активне впровадження цифрових технологій у лізингові операції, а також структурні зрушення в різних секторах сільського господарства та промисловості.

Таким чином, лізингове фінансування в аграрбізнесі є результатом взаємодії багатьох чинників, які стимулюють розробку ефективних форм використання фінансово-кредитних ресурсів на договірній основі. Метою такого фінансування є задоволення потреб і реалізація інтересів аграрних підприємств за допомогою економічних методів регулювання та управління.

Варто зазначити, що фінансовий лізинг має не лише переваги, але й деякі недоліки, які потребують детального аналізу. Зокрема, існують ризики, пов'язані з кредитоспроможністю орендаря чи виробника, зміною відсоткових ставок і податкових умов, неправильним чи недбалим використанням об'єкта лізингу,

його пошкодженням або випадковою втратою, його реалізація потребує від лізингодавця значних фінансових ресурсів на старті або надійного джерела фінансування тощо.

Список використаних джерел

1. Андрос С.В. Лізинг як ефективний фінансовий інструмент розвитку суб'єктів аграрного бізнесу. Економіка: реалії часу. 2024. № 4(74). С. 111–121.
2. Захарченко В. І., Корсікова Н. М., Меркулов М. М. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки. Київ : ЦНЛ, 2012. 448 с.
3. Трусова Н., Тулуш Л., Дараган А. Теоретичні аспекти лізингового фінансування суб'єктів аграрного бізнесу. Економіка та суспільство. 71. 2025. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-108>
4. Global leasing report 2025. White Clarke Group's. URL: Mode of access: <http://www.whiteclarkegroup.com>.

Бутенко Вікторія Василівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і фінансів;
Делі Ольга Дмитрівна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Соціально-економічний розвиток регіонів значною мірою залежить від ефективності бюджетної політики держави. В умовах модернізації економіки України пошук дієвих механізмів для забезпечення зростання добробуту населення як країни в цілому, так і окремих регіонів, є актуальним. Регіональний розвиток в Україні характеризується стійкою диференціацією рівнів розвитку територій, що зумовлює необхідність використання бюджету як інструменту вирівнювання та стимулювання зростання. Бюджетна політика – ключова складова фінансової політики держави – визначає масштаби перерозподілу ВВП, впливає на структуру заощаджень і динаміку боргів, тому потенційно є одним з найдієвіших інструментів державного регулювання регіонального розвитку[1; 2]. У середньостроковій перспективі саме бюджетна політика покликана стати інструментом реалізації внутрішнього потенціалу економічного зростання регіонів[2].

Протягом останніх років в Україні здійснюється реформа бюджетної децентралізації, яка суттєво вплинула на фінансові можливості регіонів. За 2015–2021 роки власні доходи місцевих бюджетів значно зросли, випереджаючи темпи зростання доходів державного бюджету. Наприклад, порівняно з довоєнним 2021 роком доходи загального фонду місцевих бюджетів у 2023 році зросли на 25,5%, тоді як доходи державного бюджету – на 13,9%[3]. Це відображає позитивні тенденції бюджетної децентралізації: регіони нарощували податкові надходження (насамперед за рахунок закріпленого за ними 60% податку на доходи фізичних осіб, єдиного податку, акцизів тощо) і стали більш фінансово спроможними. Частка доходів місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) у доходах зведеного бюджету України до 2021 року стабільно коливалася в межах ~22–23%, що значно вище рівня початку 2010-х років. У 2022 році, на тлі воєнних подій, цей показник навіть підскочив до 24,4%[4]. Парадоксально, але війна спровокувала різке зростання надходжень до місцевих бюджетів через так званий «військовий» ПДФО – податок на доходи військовослужбовців, які масово були мобілізовані і отримували грошове забезпечення, що оподатковувалося і за чинними правилами надходило до бюджетів громад за

місцем дислокації військових частин[5]. В результаті деякі прифронтові регіони у 2022 році отримали значні додаткові ресурси.

Однак ця ситуація виявилася тимчасовою. З жовтня 2023 року законодавство змінилося: військовий ПДФО був централізований і спрямований до державного бюджету (спеціального фонду) для фінансування оборони[5]. Через це, а також внаслідок випереджаючого зростання доходів державного бюджету (наприклад, різкого збільшення надходжень ПДВ та податку на прибуток банків у 2023 р.), частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету різко знизилась – з 24,4% у 2022 році до 17,8% у 2023 році. Це найнижчий рівень за останнє десятиліття (для порівняння, у 2015 році частка становила понад 20%, а рівень 17–18% спостерігався ще у 2011 році). Таким чином, війна частково відкинула результати децентралізації, підвищивши роль центрального бюджету. На 2024 рік тенденція продовжується: за перші місяці 2024-го частка місцевих бюджетів впала до 15,7%[4].

Варто нагадати, що ще Бюджетна декларація на 2022–2024 роки ставила завдання зберегти частку місцевих бюджетів не нижче 20% доходів зведеного бюджету та зменшувати залежність місцевих бюджетів від трансфертів[6]. Реалії воєнного часу змусили відступити від цих цілей: частка впала нижче цільового рівня, а централізація «військового» ПДФО фактично підвищила роль трансфертів у забезпеченні видатків громад. Уряд змушений був посилити підтримку територій через субвенції і дотації, особливо тих, що постраждали від бойових дій або прийняли багато переселенців.

Міжбюджетні трансферти та фінансова підтримка регіонів. У 2022–2023 роках держава продовжувала надавати місцевим бюджетам значний обсяг трансфертів, хоча їхня структура дещо змінилась. У 2023 році з державного бюджету було перераховано до місцевих бюджетів близько 183,8 млрд грн міжбюджетних трансфертів[4]. Серед них – освітня субвенція, медична субвенція (втім, медична субвенція з 2020 р. трансформована у фінансування через НСЗУ), різноманітні дотації. Базова дотація (вирівнювання для менш забезпечених громад) склала 2,4 млрд грн у 2023 р. і була перерахована на 100% запланованого обсягу. Крім того, надавалися додаткові дотації (зокрема на утримання окремих закладів освіти та медицини) – наприклад, у грудні 2023 додаткова дотація склала 3,5 млрд грн, що суттєво більше, ніж місяцем раніше[5]. У воєнний час держава також тимчасово скасувала вилучення коштів у вигляді реверсної дотації з тих громад, які мали перевищення доходів над середнім (так, у грудні 2023 р. 229 млн грн реверсної дотації було залишено на місцях, хоча у мирний час ці кошти перераховували б до держбюджету)[4]. Це свідчить про прагнення урівноважити фінансове становище всіх територій.

Загалом сучасна бюджетна політика щодо місцевих бюджетів характеризується подвійністю тенденцій. З одного боку, децентралізація дала свої результати: власні доходи місцевих бюджетів зросли, громади отримали стимул розвивати економіку. За період з 2014 по 2019 рр. (перші п'ять років

реформи) доходи місцевих бюджетів зросли у кілька разів – з ~70 млрд грн у 2014 р. до ~234 млрд грн у 2018 р. [4]. Частка місцевих бюджетів у ВВП та консолідованому бюджеті також підвищилася. Це дозволило регіонам більше інвестувати в інфраструктуру, місцеві проекти розвитку, підвищувати якість послуг. Було запроваджено Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР) – механізм фінансування інвестиційних проектів у регіонах на конкурсній основі, що сприяло спрямуванню коштів на пріоритетні для регіонів напрямки (дороги, школи, лікарні, водогони тощо)[5]. Одними з цілей реформи були зменшення фінансової залежності місцевих бюджетів від державного та підвищення ефективності видатків на місцевому рівні – ці цілі в цілому підтримувалися через зростання частки власних доходів і запровадження програмно-цільового бюджетування в громадах.

З іншого боку, виклики воєнного часу 2022–2023 років змусили бюджетну систему працювати в складних умовах. Багато регіонів зіткнулися з падінням ділової активності, міграцією населення, руйнуванням підприємств – все це негативно вплинуло на місцеві доходи. Особливо постраждали прифронтові області сходу і півдня. В той же час, деякі відносно безпечні області на заході та центрі країни отримали імпульс у вигляді релокації бізнесів і переселенців, що навіть збільшило їхні доходи. Поляризація у фінансових можливостях регіонів посилилася, і роль державних трансфертів як інструменту вирівнювання стала критично важливою.

Отже, вплив бюджетної політики на розвиток регіонів є значним і багатовимірним. Правильно сконструйована бюджетна політика може стати рушієм регіонального зростання: забезпечити ресурси для інвестицій, стимулювати ділову активність, вирівняти диспропорції між територіями. Нераціональна політика, навпаки, здатна загальмувати розвиток: надмірна централізація приглушує ініціативу громад, а недостатній контроль породжує нецільове витрачання коштів. Досвід України останніх років демонструє важливість пошуку балансу.

Список використаних джерел

1. Семів Л. К. Регіональна політика: людський вимір : монографія. Львів : Інститут регіональних досліджень НАН України, 2004. 392 с.
2. Пелехатий А. О. Патицька Х. О. Стратегічні пріоритети бюджетної політики розвитку територій України в умовах реалізації стратегії регіонального розвитку. Проблеми економіки № 2 (48), 2021 С. 86–94.
3. Лопушинський І. П., Козир О. В., Кучма А. А. Деякі аспекти формування та реалізації фінансово-бюджетної політики на місцевому рівні в умовах воєнного стану. Публічне управління та адміністрування. ВІСНИК ХНТУ № 4(83), 2022 р. С. 16-153
4. Офіційний портал Міністерства фінансів України. Бюджетні звіти та статистика. URL : <https://mof.gov.ua>. (дата звернення: 06.10.2025).

5. Державний фонд регіонального розвитку. Київ : Міністерство розвитку громад та територій України, 2023. URL: <https://dfrr.gov.ua>. (дата звернення: 06.10.2025).

6. Бюджетна декларація України на 2022–2024 роки. Київ : Міністерство фінансів України, 2021. 34 с.

Вавричук Оксана Степанівна
викладачка економічних дисциплін;

Гойда Мар'яна Петрівна
здобувачка фахової передвищої освіти, спеціальність «Право»;
Галицький фаховий коледж імені В'ячеслава Чорновола

ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ (ВПО): ПРОБЛЕМИ ТА РІШЕННЯ

Війна в Україні призвела до масштабного переміщення населення. Станом на кінець 2024 року, загальна кількість осіб, змушених залишити свої домівки через бойові дії, окупацію або руйнування житла, становить понад 11,4 млн (з них близько 4,6 млн ВПО в Україні та 6,8 млн за кордоном) [1]. Правовий статус внутрішньо переміщених осіб визначається Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. № 1706-VII, який гарантує їхні права, зокрема, на доступ до банківських і фінансових послуг [2]. Однак, попри законодавчі гарантії, доступ до банківських рахунків, кредитування та страхових продуктів залишається однією з ключових проблем інтеграції ВПО у нові громади.

Фінансові інституції забезпечують можливість отримання заробітної плати, соціальних виплат, грантів, зберігання коштів, ведення бізнесу та забезпечення економічної безпеки громадян. Для ВПО це питання має особливе значення, адже від доступу до банківських і страхових інструментів залежить їхня соціальна адаптація та відновлення економічної активності.

Попри зусилля держави та банківської системи, внутрішньо переміщені особи стикаються з низкою труднощів. Найпоширенішими проблемами є відкриття банківських рахунків та підтвердження особи. Часто виникають труднощі із верифікацією документів, адже деякі установи вимагають підтвердження місця проживання, яке ВПО не завжди можуть надати. Хоча інтеграція з додатком «Дія» значно спростила процедуру, проблема нерідко залишається [3]. Додатковою перепорою є обмежений доступ до відділень банків у сільській місцевості.

Другою серйозною проблемою є кредитування. Люди, які втратили роботу через війну, часто не мають стабільних доходів, що знижує їхні шанси на

отримання кредиту. Банки нерідко розглядають внутрішньо переміщених осіб як позичальників із підвищеним ризиком, особливо у випадках відсутності власного житла або застави. Іпотечні кредити для ВПО також залишаються малодоступними, оскільки фінансові установи неохоче йдуть на довгострокові зобов'язання з клієнтами, чий майновий статус є нестабільним.

Не менш складною є ситуація зі страхуванням. Багато громадян залишили своє житло на окупованих територіях або втратили його через руйнування. У таких випадках можливість отримати страхове відшкодування фактично відсутня. Водночас українські страхові компанії досі не розробили достатньо спеціалізованих продуктів для внутрішньо переміщених осіб, наприклад, страхування орендованого житла чи втрати доходу. Це знижує довіру ВПО до страхового ринку та обмежує його роль у забезпеченні соціальної безпеки. Відсутність спеціалізованих продуктів значною мірою спричинена тим, що українські страхові компанії не можуть самостійно покривати катастрофічні воєнні ризики. Для стимулювання ринку страхування нерухомості та майна ВПО необхідне запровадження державних механізмів перестрахування або спільних фондів ризиків, що розподілять відповідальність між державою та приватним сектором.

Окремим викликом залишаються цифрові бар'єри. Частина внутрішньо переміщених осіб, особливо люди старшого віку, не мають смартфонів або не вміють користуватися мобільними додатками, зокрема банківськими чи державними. Доступ до інтернету у деяких регіонах залишається нестабільним, що ускладнює роботу з онлайн-банкінгом і системами цифрової ідентифікації. Це формує цифрову нерівність, яку необхідно зменшувати шляхом розвитку фінансової грамотності та розширення офлайн-допомоги у відділеннях банків і ЦНАПах.

Разом із тим, держава та фінансовий сектор намагаються зменшити ці труднощі. Законодавство було змінено так, щоб внутрішньо переміщені особи могли відкривати банківські рахунки на підставі паспорта та довідки ВПО [4]. Державні програми «єОселя» та «єВідновлення» спрямовані на полегшення доступу до житла шляхом іпотеки під пільгові відсотки та надання коштів для ремонту або купівлі нового житла [5]. Крім того, держава започаткувала систему грантів та пільгового кредитування для бізнесу ВПО, що дає можливість започатковувати підприємницьку діяльність у нових громадах.

Банківський сектор в Україні активно адаптувався до потреб внутрішньо переміщених осіб. Великі роздрібні банки запровадили дистанційні сервіси для відкриття рахунків, включно з відеоідентифікацією та інтеграцією з державними е-додатками. Державні банки виступили ключовими платіжними каналами для нарахування соціальних виплат та реалізації програм відновлення житла, а також брали участь у програмах пільгового кредитування. ПриватБанк розширив можливості відкриття рахунків через мобільний додаток, що дозволило спростити обслуговування таких осіб. Ощадбанк традиційно забезпечує виплату

соціальних допомог і став партнером у програмах державної іпотеки для ВПО. Мобільні банки, зокрема Monobank, завдяки цифровим сервісам полегшили доступ до фінансових інструментів, що особливо важливо для людей, які часто змінюють місце проживання.

Частина комерційних і мобільних банків також пропонували спеціальні тарифні пакети для ВПО – безкоштовні картки, зниження комісій за зняття готівки або перекази. Водночас вони впроваджували програми підтримки малого бізнесу: мікрокредити, консультації та партнерські ініціативи з міжнародними донорами. Це дозволяє ВПО відновлювати економічну активність і створювати робочі місця у нових громадах.

Корисним є аналіз міжнародного досвіду, навіть якщо він стосується переважно біженців, адже проблеми цієї категорії населення значною мірою збігаються з викликами, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи. В обох випадках йдеться про втрату звичного середовища, відсутність постійного місця проживання, документальні труднощі, відсутність кредитної історії чи офіційних доходів. Тому рішення, застосовані в інших країнах для інтеграції біженців у фінансову систему, можуть бути корисними для України у розробці політики щодо ВПО.

У Польщі, яка у 2022 році прийняла найбільшу кількість українців, банки спростили процедуру відкриття рахунків для громадян України. Для цього було достатньо українського паспорта, навіть без підтвердження польської адреси проживання. Також банки скасували комісії за обслуговування рахунків і перекази в Україну [6].

Важливим є також досвід Канади, де для новоприбулих іммігрантів та біженців банки відкривають, так звані, «welcome accounts» із мінімальними вимогами. Крім цього, вони організовують курси фінансової грамотності, що допомагає новим клієнтам уникати ризиків та помилок при користуванні кредитними і страховими продуктами [7]. Подібні практики могли б стати корисними й для українських внутрішньо переміщених осіб, особливо для людей старшого віку.

Значний інтерес становить статистичний аналіз, що дозволяє кількісно оцінити роль банківських установ у забезпеченні потреб внутрішньо переміщених осіб. Як вже було зазначено, за даними Міністерства соціальної політики України, станом на 2024 рік зареєстровано понад 4,6 мільйона ВПО. Грошова допомога від держави особам, які набули статусу внутрішньо переміщених осіб, перераховується на спеціалізовану банківську картку ("єПідтримка" або іншу). Слід зазначити, що переважна більшість соціальних виплат цій категорії громадян здійснюється саме у безготівковій формі [8]. Цей факт демонструє критичну залежність переселенців від ефективності та безперебійної доступності банківської інфраструктури.

Позитивним є також розвиток підприємницької активності серед ВПО. За перший рік дії урядової програми «єРобота», яка передбачає грантову підтримку

бізнесу, українці подали майже 23 тисячі заявок [9]. Переважна більшість грантів виплачувалася через банки, що дозволяло прозоро відстежувати використання коштів і підвищувало довіру як до фінансової системи, так і до механізмів державної підтримки.

Переважна більшість внутрішньо переміщених осіб активно користується мобільними банківськими додатками, здійснюючи щоденні операції онлайн. Однак значна частина ВПО залишається поза цими процесами через такі бар'єри, як відсутність смартфонів, стабільних телекомунікаційних мереж або недостатній рівень цифрової грамотності. Це створює значну цифрову нерівність, яку необхідно долати за допомогою освітніх програм та доступних технологічних рішень.

Тому, у підсумку можна стверджувати, що вирішення проблем доступу ВПО до фінансових послуг вимагає комплексного підходу. Перш за все, необхідно продовжувати спрощення процедур відкриття банківських рахунків, розробляти спеціальні страхові продукти для таких осіб, а також надавати державні гарантії для банківських кредитів. Важливо розширювати освітні програми з фінансової грамотності та цифрових навичок, аби зменшити цифрову нерівність. Додаткову роль можуть відігравати фінтех-компанії, пропонуючи адаптовані мобільні сервіси для ВПО. Завдяки своїй гнучкості та мобільності, фінтех здатен стати ключовим каталізатором фінансової інклюзії, пропонуючи спрощену ідентифікацію, швидке мікрокредитування та інтегровані освітні модулі.

Доступ до фінансових послуг для внутрішньо переміщених осіб є одним із ключових факторів їхньої соціальної інтеграції та економічного відновлення. Попри значні зусилля держави, банків і міжнародних організацій, ВПО досі стикаються з бар'єрами у банківському обслуговуванні, кредитуванні та страхуванні. Вирішення цих проблем можливе лише шляхом поєднання законодавчих змін, нових фінансових продуктів, розвитку фінансової грамотності та широкої співпраці з міжнародними партнерами. Лише у такому випадку можна досягти справжньої фінансової інклюзії для мільйонів українських внутрішньо переміщених осіб.

Список використаних джерел

1. Міністерство соціальної політики України. Офіційна статистика щодо кількості внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://www.msp.gov.ua> (дата звернення: 03.10.2025).

2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовт. 2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 03.10.2025).

3. Дія. Офіційний державний електронний сервіс. URL: <https://diia.gov.ua> (дата звернення: 03.10.2025).

4. До уваги внутрішньо переміщених осіб: перелік документів для відкриття банківського рахунку. *Урядовий портал*. 2017. 05 трав. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/249962372> (дата звернення: 04.10.2025).

5. €Оселя та €Відновлення: чим ці програми допоможуть первинці у 2025 році? URL: <https://lun.ua/misto/yeoselya-ta-yevidnovlennya-2025> (дата звернення: 04.10.2025).

6. Куровцева Н. Найкращі банки Польщі для українців. *Monito*. 2025. 17 квіт. URL: <https://www.monito.com/uk/wiki/banky-polshchi-dlia-ukraintsiv> (дата звернення: 04.10.2025).

7. Для новоприбулих українців. *Ukrainian Credit Union : програма "Вітаємо, Україно!"* URL: <https://www.ukrainiancu.com/uk/personal-banking/accounts/new-to-canada/> (дата звернення: 04.10.2025).

8. Дія. Державні послуги. *Допомога для ВПО*. URL: <https://bf.diia.gov.ua/articles/yaka-finansova-dopomoha-peredbachena-dlia-vpo> (дата звернення: 04.10.2025).

9. Нові робочі місця і розвиток економіки: українці подали майже 23 тисячі заявок за програмою €Робота. *Дія. Державні послуги*. 2023. 06 квіт. URL: <https://diia.gov.ua/news/novi-robochi-miscya-i-rozvitok-ekonomiki-ukrayinci-podali-majzhe-23-tisyachi-zayavok-za-programoyu-yerobota> (дата звернення: 04.10.2025).

*Ванькович Данило Володимирович,
доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту;
Лягера Андрій Володимирович,
здобувач (першого) бакалаврського рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ОЦІНКА РОЛІ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ У ФІНАНСУВАННІ УРЯДОВИХ ВИДАТКІВ

В умовах повномасштабної війни України з російською федерацією актуалізувалася потреба у пошуку додаткових джерел наповнення державного бюджету для забезпечення безперервного фінансування потреб сектору безпеки та оборони, а також підтримки функціонування національної економіки. Одним із важливих інструментів залучення фінансових ресурсів у воєнний період, з метою фінансування видатків на оборону, забезпечення діяльності Збройних Сил України, відновлення інфраструктури та підтримку економічної стабільності, стали військові облігації, що є різновидом облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП).

Військові облігації характеризуються низкою переваг, серед яких:

- повна державна гарантія повернення вкладених коштів;
- звільнення від оподаткування доходів фізичних осіб;
- підвищена дохідність у порівнянні з банківськими депозитами (до 19% річних у гривні, до 4,5% у доларах США, до 3% у євро);
- можливість дострокового продажу на вторинному ринку;
- прозорість та простота процесу придбання [4].

З метою залучення широкого кола інвесторів держава створила сприятливі умови для придбання військових облігацій. На сьогодні їх можна придбати у провідних банках України, через ліцензовані інвестиційні компанії та брокерів, а також за допомогою мобільного застосунку “Дія”. Такий підхід забезпечив максимальну доступність інструменту для громадян, спростивши процедуру інвестування та підвищивши фінансову залученість населення.

Національний банк України (НБУ) відіграв ключову роль у становленні механізму випуску та розміщення військових облігацій. Варто зазначити, що відповідно до Закону України “Про Національний банк України” Національний банк не має права купувати на первинному ринку цінні папери, емітовані Кабінетом Міністрів України [2]. Проте у березні 2022 року Правління Національного банку України ухвалило постанову №43 «Про здійснення купівлі облігацій внутрішньої державної позики “Військові облігації” у період воєнного стану», а Верховна Рада України призупинила дію 54 статті закону «Про

Національний банк України», що відкрило можливість емісійного фінансування бюджету через купівлю Національним банком військових ОВДП [3].

У перші місяці повномасштабної війни він став основним покупцем військових ОВДП, придбавши їх на суму близько 400 млрд грн. У перші місяці повномасштабної війни він став основним покупцем військових ОВДП, придбавши їх на суму близько 400 млрд грн. Згідно з даними Національного банку України, обсяг облігацій внутрішньої державної позики, що перебувають у його портфелі, різко зріс із близько 300 млрд грн у лютому 2022 року до понад 700 млрд грн у грудні 2022 року (рис.1). Така динаміка свідчить про масштабне емісійне фінансування державного бюджету, що стало можливим після тимчасового скасування 54 статті Закону «Про Національний банк України», яка забороняла пряме кредитування уряду.

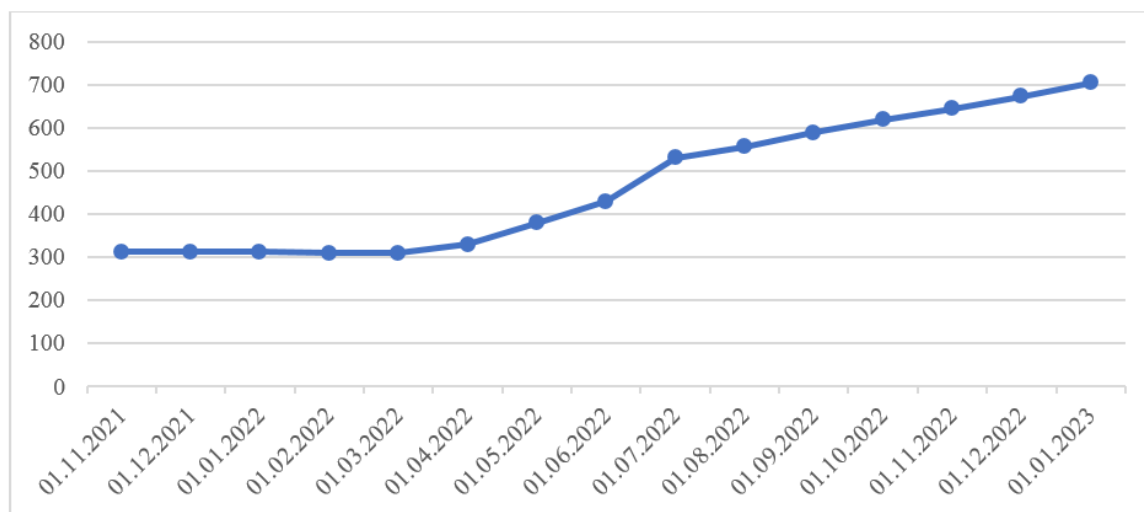


Рис. 1. Динаміка обсягу ОВДП, що перебувають у портфелі Національного банку України за номінально-амортизаційною вартістю, млрд грн (лютий 2022 р. – січень 2023 р.)

Джерело: побудовано автором на основі [5]

Починаючи з 2023 року, обсяг військових облігацій у портфелі НБУ стабілізувався на рівні близько 670–690 млрд грн, що вказує на зниження масштабів емісійного фінансування та поступове повернення до більш збалансованої монетарної політики. Станом на 2025 рік Національний банк підтримує незмінний рівень участі у ринку державних цінних паперів, утримуючись від нових прямих покупок військових ОВДП, що узгоджується з його стратегічною метою – відновлення монетарної незалежності та стримування інфляційного тиску (рис. 2).

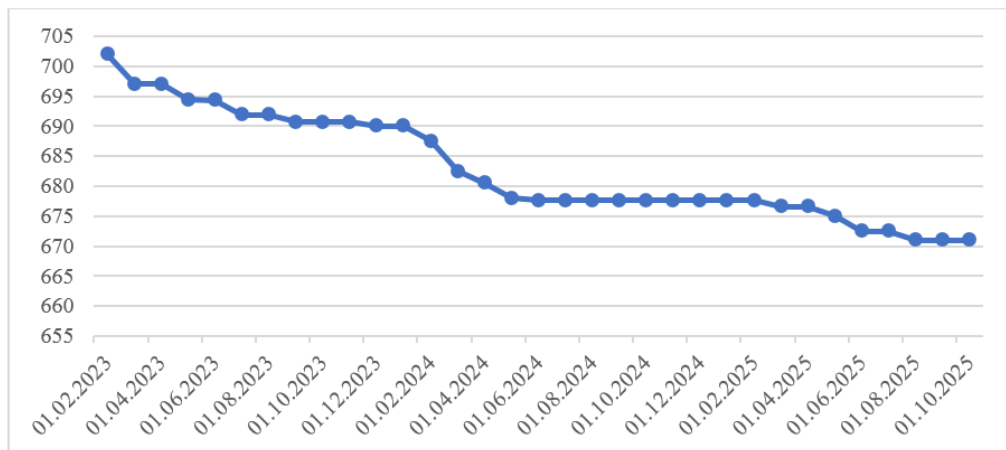


Рис. 2. Динаміка обсягу ОВДП, що перебувають у портфелі Національного банку України за номінально-амортизаційною вартістю, млрд грн (січень 2023 р. – жовтень 2025 р.)

Джерело: побудовано автором на основі [5]

Враховуючи високі темпи інфляції та макроекономічну невизначеність, дохідність військових облігацій не забезпечує повного захисту гривневих заощаджень від знецінення. Проте їх суспільна та економічна значущість полягає не стільки у максимізації прибутку, скільки у зміцненні фінансової незалежності держави та зменшенні залежності від зовнішніх джерел фінансування. Таким чином, військові облігації виступають важливим елементом системи державних фінансів України в умовах війни, поєднуючи інструменти ринку капіталів із завданнями національної безпеки.

Отже, досвід воєнного періоду в Україні засвідчив складну дилему між необхідністю оперативного фінансування державних потреб та дотриманням принципу монетарної незалежності. Тимчасове скасування заборони на пряме фінансування уряду з боку Національного банку України дало змогу забезпечити стійкість бюджетної системи та обороноздатність держави в умовах надзвичайних обставин. Водночас такі заходи мають розглядатися як виняткові та короткострокові, адже їх продовження створює ризики інфляційного тиску, фіскального домінування та підризу довіри до грошово-кредитної політики.

Військові облігації стали важливим інструментом мобілізації внутрішніх фінансових ресурсів і водночас проявом суспільної консолідації навколо захисту держави. Однак довгострокова макрофінансова стабільність можлива лише за умови збереження інституційної незалежності центрального банку, чіткої координації монетарної та фіскальної політики й повернення до принципів, визначених законодавством про НБУ після завершення воєнного стану. Таким чином, незалежність центрального банку є ключовим чинником не лише цінової стабільності, а й економічної стійкості держави у післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Ефективність та наслідки обмежень на кредитування уряду центральним банком. URL: https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781557751850/ch025.xml?utm_source=chatgpt.com
2. Про Національний банк України: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>
3. НБУ здійснив викуп військових ОВДП на 70 млрд грн та наголошує на необхідності активізації ринкових боргових залучень. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-zdiysniv-vikup-viyskovih-ovdp-na-70-mlrd-grn-ta-nagoloshuye-na-neobhidnosti-aktivizatsiyi-rinkovih-borgovih-zaluchen>
4. Роль військових облігацій у фінансуванні державного бюджету у воєнний період. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/download/2023-7-08-02/2023-7-08-02/648>
5. ОВДП, які знаходяться в обігу за номінально-амортизаційною вартістю. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/t-bills>

*Васькун Олександра Миколаївна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 073 «Менеджмент»;
науковий керівник:
Туніцька Юлія Миколаївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародного менеджменту;
Державний торговельно-економічний університет*

МІЖНАРОДНІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ В МІЖНАРОДНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Сучасна економіка України перебуває на етапі глибоких структурних трансформацій, зумовлених наслідками війни, глобальними економічними викликами та потребою переходу до інноваційної моделі розвитку. У цих умовах особливого значення набуває залучення міжнародних фінансових інструментів, які не лише відкривають доступ до додаткових фінансових ресурсів, а й сприяють інтеграції України у світовий інноваційний простір, стимулюють розвиток науково-технологічного співробітництва та підвищують конкурентоспроможність національної економіки.

Тому існує потреба у системному аналізі міжнародних фінансових механізмів, які можуть бути адаптовані до українських умов для підтримки інноваційних секторів.

Актуальність теми зумовлена тим, що розвиток інноваційної економіки є ключовим чинником післявоєнного відновлення та сталого зростання України. Інновації у сферах ІТ, енергетики, біотехнологій, агротехнологій та оборонного комплексу можуть стати основою підвищення продуктивності, створення нових робочих місць і збільшення експортного потенціалу держави. У цьому контексті міжнародні фінансові інституції відіграють важливу роль у мобілізації ресурсів для стимулювання інновацій та технологічного оновлення української економіки.

Метою дослідження є визначення ролі, особливостей та ефективності використання міжнародних фінансових інструментів у розвитку інноваційних секторів економіки України, а також розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів залучення зовнішнього фінансування для стимулювання інноваційної діяльності та формування сучасної інноваційної екосистеми.

На сучасному ринку фінансових технологій виділяють такі основні види інноваційних фінансових інструментів:

— краудфандингові платформи, що надають можливість стартапам та малим підприємствам отримувати інвестиції безпосередньо від приватних інвесторів;

- криптовалюти та технології блокчейн, які гарантують вищий рівень безпеки й прозорості фінансових операцій, а також відкривають перспективи для токенизації різних активів;
- фінтех-продукти, серед яких мобільні платіжні сервіси та інтелектуальні додатки для управління особистими чи корпоративними фінансами;
- платіжні системи нового покоління, що забезпечують швидші й зручніші розрахунки між компаніями, клієнтами, міжнародними партнерами [1, с. 66].

Перша група – краудфандингові платформи – стає дедалі актуальнішою в умовах пошуку альтернатив до традиційного кредитування. Їхнє значення для України полягає у створенні демократичного механізму інвестицій, який дозволяє кожному громадянину або інвестору з-за кордону долучитися до підтримки інноваційних проєктів. Платформи на кшталт «Спільнокошт (Велика Ідея)», «Na-Starte» чи «Mo.Cash» вже довели свою ефективність – лише у 2018–2021 роках через них було реалізовано понад 290 проєктів, що сприяло формуванню культури венчурного інвестування серед населення. Завдяки міжнародним партнерствам українські краудфандингові платформи можуть інтегруватися у глобальні екосистеми, співпрацюючи з такими світовими лідерами як «Kickstarter» чи «Indiegogo» [2]. Краудфандинг, у цьому контексті, стає не лише фінансовим, а й соціальним інструментом – він створює середовище, де суспільство бере участь у розвитку національної інноваційної економіки.

Але існує й ряд перешкод: відсутність повноцінного законодавства, що регулює краудфандинг як окремий вид діяльності, труднощі з оподаткуванням і юридичним статусом отримувачів коштів. До того ж проблемою є те, що більшість платформ і донорів схильні підтримувати швидкі проєкти або ті, які мають соціальний чи гуманітарний характер, але менш охоче інвестують у довгострокові інноваційні стартапи.

Друга група інноваційних інструментів в міжнародному фінансовому просторі, важлива також і для України, – це криптовалюти та блокчейн-технології. Криптовалюти є цифровими активами з розподіленим обліком, який реалізований за допомогою технологій блокчейн, тобто ланцюжка блоків транзакцій, що перевіряються й оновлюються одночасно у багатьох копіях у мережі. Найвідоміший приклад – Bitcoin, перша децентралізована криптовалюта, чи не найбільше привертає увагу як засіб зберігання та передачі вартості, а також з елементами інвестицій.

В Україні криптовалюти й блокчейн уже мають юридичний статус в рамках Закону «Про віртуальні активи» (Закон України від 17 лютого 2022 року № 2074-IX) [3], який визнає віртуальні активи, визначає права та обов'язки учасників ринку, хоча деякі аспекти (оподаткування, порядок обігу, реєстрація постачальників послуг) ще врегульовуються. Зокрема, на кінець 2023 року в Україні понад 15,7 % населення (понад 6,5 мільйонів людей) декларували або мали досвід володіння криптовалютами [4].

За даними дослідження українського fintech-сектору, блокчейн-технології в 2024 році використовували близько 12% опитаних fintech-компаній, порівняно з 4% у 2023 році. Це показує зростаючий інтерес та поступове впровадження блокчейн у бізнес-процеси [5].

Не лише у міжнародному, а й в українському аспекті криптовалюти і блокчейн-рішення можуть виступати як частина фінансових інструментів для інноваційних секторів: токенизація активів, використання смартконтрактів у грантових чи інвестиційних угодах, доступ до міжнародних криптобірж та інвесторів, участь у глобальних децентралізованих фінансах. Це дозволяє долати частину транскордонних бар'єрів, знижувати витрати на посередників, підвищувати прозорість і довіру – у тому числі міжнародних донорів і венчурних фондів.

Розглянемо докладніше третю групу фінансових інновацій – фінтех-продукти. Фінтех-продукти – це надання фінансових послуг і сервісів з використанням інноваційних технологій (таких як Big Data, штучний інтелект, машинне навчання, роботизація, блокчейн, хмарні технології та інші). Тобто це програмне забезпечення, мобільні додатки, бізнес-моделі та інші інноваційні рішення, які роблять фінансові операції більш швидкими, зручними та безпечними. Фінтех також визначається як сектор економіки, де компанії впроваджують новітні технології для конкуренції з традиційними фінансовими установами та залучення клієнтів. За даними щорічного дослідження Української асоціації фінтех та інноваційних компаній, у 2025 році було визначено ключові тренди та пріоритетні напрямки розвитку фінтех-сектору в Україні (рис. 1) [5].

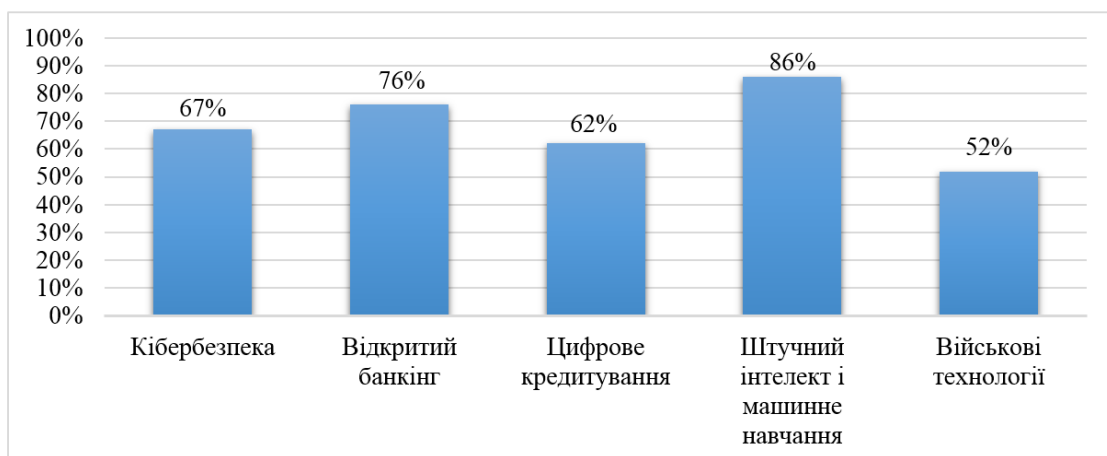


Рис. 1. Найбільш перспективні напрями розвитку фінтеху в Україні у 2024 р.

Джерело: [5]

Аналізуючи статистичні дані, подані на рис. 1, можна дійти висновку, що одним із найперспективніших напрямів розвитку фінансових технологій є кібербезпека. Це зумовлено тим, що після початку повномасштабного

вторгнення російської федерації суттєво зросла кількість кібератак, спрямованих на вебресурси банківських установ та органів державної влади.

Ще одним важливим сегментом інноваційних фінансових інструментів виступають платіжні системи. Під платіжною системою розуміють сервіс, який забезпечує здійснення грошових переказів або передачу інших засобів платежу (чеків, сертифікатів, умовних одиниць чи спеціалізованих фінансових документів) у фізичному або електронному форматі. Така система функціонує на основі певних правил і використовує програмні, технічні та апаратні рішення, що забезпечують передачу коштів між учасниками [6, с. 117].

В Україні активно функціонують платіжні системи NovaPay, Portmone, PROSTIR, EasyPay та інші. За даними Національного банку України [7], у 2024 році кількість емітованих платіжних карток досягла 109,8 млн одиниць, а безготівкові операції становили 95,3 % від усіх транзакцій з картками. Так, NovaPay у 2024 році здійснила 418 млн переказів на суму 1 336,6 млрд грн, що становить понад 90 % усіх переказів у межах країни. Платіжні системи нового покоління забезпечують швидкий доступ стартапів та інноваційних компаній до міжнародних фінансових ресурсів, підтримують розвиток фінтех-проектів і цифрових сервісів, а також сприяють участі України у глобальних фінансових ланцюгах.

Отже, фінансові інструменти мають вагомий вплив на діяльність підприємств, забезпечуючи їм низку переваг і позитивних наслідків. Насамперед, їх використання сприяє прискоренню розвитку бізнесу. Завдяки можливості залучити фінансування ще на початкових етапах реалізації ідеї чи проекту, компанії можуть швидше вивести свої продукти або послуги на ринок і здобути конкурентну перевагу. Це особливо важливо в умовах динамічного інноваційного середовища, де вирішальну роль відіграє швидкість реагування.

До того ж, такі інструменти стимулюють інноваційну активність і розвиток нових продуктів та послуг. Вони створюють сприятливі умови для підтримки та реалізації інноваційних задумів, надаючи бізнесу фінансові ресурси для проведення досліджень, впровадження новітніх технологій, розроблення інноваційних продуктів і освоєння нових ринкових ніш.

Список використаних джерел

1. Кондрат О., Крикуненко К. Аналіз інноваційних фінансових інструментів у сучасній українській науковій літературі. Український журнал прикладної економіки та технологій. 2024. Т. 9, № 2. С. 66–68. URL: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/ujae_2024_r02_a11.pdf.

2. Краудфандинг: гроші на власний бізнес, інвестиції для стартапу, залучення коштів від інвесторів. DIPFO Каталог підприємств. URL: <https://dipfo.com.ua/news/crowdfunding/> (дата звернення: 06.10.2025).

3. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

4. Кriptoактиви в Україні – перспектива чи утопія. Американська торговельна палата в Україні. URL: <https://chamber.ua/ua/news/kryptoaktyvy-v-ukraini-perspektyva-chy-utopiia/> (дата звернення: 06.10.2025).

5. Казанцев Д. Fintech в Україні 2025: проблеми, тренди, інновації. Mezha.Media. URL: <https://mezha.media/articles/chim-zhive-ukrajinskiy-fintech-sektor-300651/> (дата звернення: 06.10.2025).

6. Тесля С., Забара Ю. Фінансові технології у цифровізованому суспільстві: інноваційні моделі впровадження та фінансова інклюзія для післявоєнного відновлення України. Інвестиції: практика та досвід № 23/2024. 2024. С. 117. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.23.115>.

7. Національний банк України. Кількість та сума безготівкових розрахунків платіжними картками у першому півріччі 2025 року зросли. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/kilkist-ta-suma-bezgotivkovih-rozrahunkiv-platijnimi-kartkami-u-pershomu-pivrichchi-2025-roku-zrosli> (дата звернення: 06.10.2025).

*Вергелюк Юлія Юрївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансових ринків та технологій;
Державний податковий університет*

РЕЗИСТЕНТНІСТЬ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ЗРОСТАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ

Вразливість української економіки зумовлена тривалою залежністю від боргового фінансування стратегічних галузей. Повномасштабна війна посилила цю тенденцію, збільшивши обсяги внутрішніх та зовнішніх запозичень і загостривши боргові ризики. В умовах динамічної кон'юнктури особливої ваги набуває здатність економіки адаптуватися до зовнішніх потрясінь, що потребує обґрунтованої боргової та фінансової політики. Саме концепт фінансової резистентності дозволяє розглядати стійкість не як статичний стан, а як здатність до поступальної адаптації. Проте питання оцінки та забезпечення резистентності економіки в умовах зростання державного боргу залишаються недостатньо дослідженими.

Традиційні категорії стабільності та стійкості відображають радше статичний стан системи, коли чинники впливу залишаються незмінними. Водночас економіка функціонує у динамічному середовищі, що вимагає врахування здатності до опору й адаптації. Саме цю властивість відображає поняття фінансової резистентності, яке постало як альтернатива статичній фінансовій стійкості. У контексті наростання державного боргу для України воно набуває особливого значення, адже резистентність розглядається як умова збереження ефективності економіки за умов постійних зовнішніх і внутрішніх викликів.

Поняття «резистентність» засноване на властивостях мікроорганізмів протидіяти антибіотикам, адаптуючи життєздатність в умовах впливу негативних чинників. Втім, цей термін інтегрувався в соціально-економічні науки, де описує здатність економічних систем, ринків, інститутів, компаній протистояти зовнішнім негативним впливам, адаптуватися та продовжувати функціонувати ефективно [1].

У нашому випадку науковий інтерес прикутий до властивостей економіки пристосовуватись та налаштовувати своє функціонування в умовах виникнення негативних ефектів, зумовлених зростанням державного боргу. Задана проблематика актуалізується, адже сучасні економічні та фінансові відносини формуються під різким впливом фінансіалізації, зростання боргової взаємозалежності та цілковитої детермінованості від позикового фінансування. Все більше досліджень вказують на те, що не завжди високий рівень боргів у державі визначає наявність економічних проблем. Існує чимало прикладів успішних та ефективних економік з високим рівнем державного боргу. До того

ж, наукові статистичні оцінки все більше зсувають наукову обґрунтованість меж допустимих розмірів запозичень у більшу сторону. Це означає, що держави перебудовують власні економічні моделі в площину організації нормального функціонування в умовах нарощення державного боргу. Зважаючи на посилення ролі боргового фінансування дефіциту державного бюджету, обмеженості власних джерел та різкої необхідності підтримки пріоритетних сфер, необхідним для України вбачається побудова такої адаптованої економічної моделі.

У наукових публікаціях зустрічається термін «резильєнтність», що інколи вживається як синонім до терміну «резистентність», або ж відображає різні відтінки властивостей економіки:

- резильєнтність економіки – акцент на здатності відновлюватися після криз;
- резистентність економіки – акцент на стійкості до негативних впливів, «опірності».

Досліджуючи резильєнтність економіки, Д. Череватський диференціював її від економіки резильєнтності, однак, звернув увагу на цікавий для нашого дослідження аспект: «Українському господарству резильєнтність під час війни забезпечують країни партнери. Резильєнтність мікро-, мезо або макроекономіки залежить від сполучення природних (якість родовища, наприклад), географічних (близькість до портів, розвиненість залізничного сполучення та ін.), технологічних чинників і економіко-політичної кон'юнктури» [2].

Якщо детально проаналізувати вищенаведене твердження науковця, то очевидним є факт, що в кризовій ситуації партнери забезпечували резильєнтність економіки України переважно шляхом її фінансування. Структура та динаміка державного боргу свідчить, що це фінансування носило позиковий характер в тому числі. Тому зростання державного боргу може як підтримувати резистентність економіки так і провокувати її порушення. Переконані, що ефективна боргова політика інтегрована в резистентно-орієнтовану економічну модель здатна набувати рис: стабільності, опірності, адаптивності. У 2020 р. Світовий банк також акцентував увагу на важливості переходу до концепції резильєнтності, опублікувавши документ «Резильєнтна промисловість: конкурентоспроможність перед обличчям катастроф» [3].

Сучасні ринкові умови створюють для держав можливість планувати та контролювати фінансово-економічні показники, проте досягнення належного рівня фінансової резистентності залишається проблемним. Зовнішні шоки часто підривають стійкість, що негативно впливає на кредитні рейтинги, зменшує інвестиційну привабливість і ускладнює доступ до боргових ресурсів. Низька резистентність, у свою чергу, посилює труднощі з обслуговуванням державного боргу та актуалізує ризики дефолту й необхідність реструктуризації [4], що в умовах перебудови поствоєнної економічної моделі вбачається неминучим.

Традиційні економічні моделі базуються на припущенні про існування «ідеальних ринків». У більшості економічних вчень ігнорується концепція

економічного «тертя» (friction), під яким розуміють наявність певних дисбалансів, що відображають неефективність ринків і розглядаються як дестабілізуючий фактор. У нашому випадку таким фактором є надмірна державна заборгованість. Подібно до ньютонівської фізики, сучасні економічні моделі часто нехтують постійною присутністю «тертя». Проте, в контексті резистентності, економіка здатна чинити опір зовнішнім шокам та залежить від ідентифікації та інтеграції цих опірних механізмів, їх сприйняття як інструменту адаптації, а не перешкоди. Криза 2008 року яскраво продемонструвала втрату економіками здатності чинити опір шокам, що призводило до хаотичних коливань економічної кон'юнктури. Це контрастує з резистентною економікою, яка має вбудовані механізми для пом'якшення таких нестабільних зрушень. Концепція «самоорганізованої критичності» (self-organised criticality), що влучно ілюструється прикладом піщаної купи, яка балансує між стабільністю та хаосом, може слугувати метафорою для резистентної моделі економіки з високим рівнем боргу. У цьому контексті резистентність проявляється в здатності системи адаптуватися до поступового додавання «піщинок» (посилення боргового навантаження), уникаючи повномасштабних «лавин» (кризових ситуацій) завдяки внутрішнім механізмам опору [5].

Ефективне управління фінансовою резистентністю держави передбачає створення такої системи, яка одночасно виконує роль індикатора потенційних загроз і забезпечує механізми адаптації до них. Необхідність її впровадження в умовах зростання боргового навантаження обґрунтовується низкою чинників: інтеграцією управлінських функцій у сучасний інформаційний простір; формуванням системи показників для своєчасного виявлення внутрішніх і зовнішніх ризиків; дотриманням меж ключових параметрів, що гарантують стабільність фінансової системи; оптимізацією взаємодії у сфері боргової політики.

Отже, в умовах зростання державного боргу ключовим завданням для України стає формування такої економічної моделі, яка забезпечує не лише стійкість, але й здатність до адаптації. Концепція фінансової резистентності дозволяє розглядати боргове навантаження не виключно як загрозу, а як фактор, що за умови ефективного управління може підтримувати розвиток і стабільність. Важливим є створення механізмів, які поєднують виявлення ризиків із виробленням дієвих шляхів їх подолання.

Фінансова резистентність повинна стати основою боргової політики держави, спрямованої на мінімізацію кризових ризиків та посилення довіри інвесторів. Її впровадження дозволить знизити вразливість економіки до зовнішніх шоків, зміцнити кредитоспроможність та забезпечити стабільний доступ до фінансових ресурсів. Таким чином, резистентність постає як необхідна умова для довгострокового розвитку України в умовах боргових викликів.

Список використаних джерел

1. Вергелюк Ю. Ю. Підходи до формування фінансової резистентності України в умовах посилення боргової залежності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2025. № 36(64). С. 69–75. DOI: [https://doi.org/10.25264/2311-5149-2025-36\(64\)-69-75](https://doi.org/10.25264/2311-5149-2025-36(64)-69-75)
2. Череватський Д. Ю. Резильєнтність економіки та економіка резильєнтності. *Економіка промисловості*. 2023. № 1. С. 31-39. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry2023.01.031>
3. Resilient Industries: Competitiveness in the Face of Disasters. *The World Bank Group*. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/682501604040773738/pdf/Resilient-Industries-Competitiveness-in-the-Face-of-Disasters.pdf>
4. Ганцяк М. Дефолт та реструктуризація як можливі сценарії врегулювання боргових проблем. *Modeling the Development of the Economic Systems*. 2023. №1. С. 20–27. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-3>
5. Orrell D. The path of least resistance – understanding the important role friction plays in finance. *The voice of the market – World Finance*. 2020. URL: <https://www.worldfinance.com/markets/the-path-of-least-resistance-understanding-the-important-role-friction-plays-in-finance>

*Власюк Наталія Іванівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, економічної безпеки,
банківської справи та страхового бізнесу;
Львівський торговельно-економічний університет*

СЕРЕДНЬОСТРОКОВЕ БЮДЖЕТНЕ ПЛАНУВАННЯ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

Середньострокове бюджетне планування є важливим елементом удосконалення системи управління публічними фінансами в Україні, адже воно забезпечує узгодження державних пріоритетів розвитку з наявними ресурсами та створює передумови для підвищення прогнозованості та стабільності бюджетної політики.

Перехід від річного до багаторічного горизонту планування сприяє ефективнішому розподілу фінансових ресурсів, зміцненню довіри з боку суспільства та міжнародних партнерів, а також формуванню умов для досягнення стратегічних цілей держави.

Середньострокове бюджетне планування – це процес складання бюджету на плановий та два наступні за ним бюджетні періоди (загалом на три роки), що базується на бюджетній стратегії, яка визначає обмеження видатків і фінансові цілі. Цей механізм дозволяє узгодити стратегічне планування з бюджетним, забезпечує якісний фінансовий план, сприяє стабільності та дозволяє резервувати кошти на непередбачені витрати [1].

Водночас впровадження середньострокового підходу супроводжується низкою викликів, зокрема необхідністю підвищення якості макроекономічних прогнозів, зміцнення інституційної спроможності органів влади та забезпечення прозорості й підзвітності у використанні бюджетних коштів. Саме тому дослідження теоретичних та практичних засад середньострокового бюджетного планування має особливе значення для подальшого розвитку системи публічних фінансів України в умовах трансформаційних та кризових процесів.

Аналіз МВФ засвідчує, що ефективне запровадження середньострокового бюджетного планування в умовах війни можливе лише за наявності чітко визначених орієнтирів та прозорих правил розподілу державних ресурсів.

Середньострокове бюджетне планування стало важливим інструментом для багатьох країн, адже воно забезпечує стабільність та передбачуваність бюджетного процесу. В Україні спроби його впровадження розпочалися ще у 2010 році, проте на практиці цей механізм зіткнувся з численними викликами. Основними перешкодами стали слабка інституційна база та недосконалість системи прогнозування доходів і видатків бюджету.

Особливо актуальною проблема середньострокового планування постала в умовах війни, коли різко зростає рівень невизначеності, а більшість ресурсів

спрямовується на оборонні потреби. За таких обставин надзвичайно складно передбачити економічну динаміку на кілька років уперед, що ставить під сумнів доцільність та ефективність застосування середньострокового бюджетного планування в Україні.

Спрямування значної суми коштів на оборону та безпеку значно зменшує можливості для фінансування інших сфер, тоді як доходна база бюджету суттєво скорочується через падіння економічної активності, втрату підприємств і міграцію населення.

Важливою проблемою є й залежність від зовнішньої фінансової підтримки, обсяги та умови якої складно спрогнозувати на кілька років уперед. Міжнародні партнери України, зокрема МВФ та Європейський Союз, послідовно підкреслюють важливість запровадження середньострокового бюджетного планування як засобу стабілізації економіки та підвищення прозорості бюджетної політики.

Водночас окремі дослідники зазначають, що в умовах війни цей механізм може виконувати радше формальну функцію задля дотримання вимог кредиторів, ніж приносити реальну практичну користь для держави.

Ситуацію ускладнюють інфляційні та валютні ризики, які призводять до значних відхилень між плановими та фактичними показниками, а також обмеженість фінансових резервів, що не дозволяє ефективно реагувати на непередбачувані обставини.

Додатковим викликом залишається недостатня інституційна спроможність системи прогнозування та потреба у забезпеченні прозорості й підзвітності бюджетного процесу в умовах кризових рішень.

Середньострокове бюджетне планування в Україні має низку недоліків, що обмежують його ефективність. Серед основних проблем варто відзначити слабку інституційну спроможність органів влади, недостатню якість макроекономічних прогнозів і розрахунків, що зумовлює значні розбіжності між плановими та фактичними показниками доходів і видатків [2].

Важливим недоліком є низький рівень координації між різними учасниками бюджетного процесу та обмежене врахування довгострокових стратегічних цілей під час складання прогнозів.

Додатковими проблемами залишаються нестабільність законодавчої бази, часті зміни бюджетних пріоритетів, слабка прозорість та підзвітність у використанні коштів. У сучасних умовах ці недоліки посилюються ще й високою залежністю від зовнішньої фінансової допомоги, що робить середньострокове планування менш реалістичним та передбачуваним.

У 2023 році, враховуючи виклики воєнного часу та зобов'язання перед міжнародними партнерами, уряд відновив практику середньострокового бюджетного планування. Такий крок став важливим для посилення фінансової дисципліни та забезпечення більшої прогнозованості державної політики. Основою Бюджетної декларації на 2024 рік стали макроекономічні прогнози.

Зокрема, передбачається зростання номінального ВВП з 8,4 трлн грн у 2025 році до 11,8 трлн грн у 2027 році, тоді як реальні темпи зростання економіки коливатимуться в межах 2,7–7,5%. Хоча торговельне сальдо й надалі залишатиметься від'ємним, очікується поступове скорочення його дефіциту до 2027 року [3]. Водночас високий рівень інфляції, що перевищуватиме цільові орієнтири Національного банку, становитиме додатковий ризик для економічної стабільності.

Щоб підвищити ефективність середньострокового бюджетного планування в Україні в умовах війни, необхідно зосередитися на кількох ключових напрямках. Передусім важливо забезпечити реалістичність макроекономічних прогнозів шляхом їх регулярного оновлення та врахування різних сценаріїв розвитку подій.

Необхідним є створення більш гнучкої бюджетної системи з достатніми резервами для покриття непередбачуваних витрат і швидкого реагування на зміни.

Важливу роль відіграє посилення прозорості та підзвітності у використанні бюджетних коштів, що підвищить довіру суспільства й міжнародних партнерів.

Також варто зміцнити інституційну спроможність органів влади, удосконалити координацію між учасниками бюджетного процесу та активніше застосовувати цифрові інструменти для планування й моніторингу.

Окремо слід враховувати залежність від зовнішнього фінансування та інтегрувати міжнародну допомогу в середньострокові плани на узгоджених, прозорих умовах.

Список використаних джерел

1. Тимошенко М. В. Перспективи запровадження середньострокового бюджетного планування на сучасному етапі розвитку економіки України. *Економіка та держава*. 2020. № 12. С. 21- 26. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.12.21>

2. Кужелєв М. О. Управління публічними фінансами в умовах реформування економіки України. Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України: зб. матер. III Міжнар. наук. практ. конф. (м. Ірпінь, 26-27 березня 2020 р.). Ірпінь, 2020. С. 42-44.

3. Голинський Ю. О. Середньострокове бюджетне планування в Україні: подання невизначеності під час війни. *Фінансова політика*. 2024. Випуск 3 (167). С. 71-75.

*Гаврищук Анастасія Сергіївна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Міжнародні економічні відносини»;*

*Коляда Олена Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики;
Державний податковий університет*

ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ВПЛИВУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Транснаціональні корпорації (ТНК) є одними з ключових гравців у сучасній глобальній економіці. Вони здійснюють значний вплив на економічний розвиток держав, зокрема України, через інвестиції, розвиток виробничих секторів, впровадження інновацій, створення робочих місць і підвищення конкурентоспроможності економіки. Водночас їхня діяльність може створювати ризики, зокрема витік капіталу, ухилення від оподаткування, тиск на національних виробників і посилення залежності від зовнішніх ринків. Для мінімізації таких ризиків держава застосовує фінансові механізми регулювання.

Ефективність фінансових механізмів регулювання впливу ТНК залежить від законодавчої чіткості, інституційної спроможності державних органів, прозорості бізнесу та відповідності міжнародним стандартам. Комплексний підхід дозволяє Україні максимально використовувати переваги присутності ТНК і водночас зменшувати ризики фінансової залежності.

Серед основних фінансових механізмів регулювання ТНК є митно-тарифна політика, що включає використання мит, акцизів та тарифних пільг для стимулювання локалізації виробництва та захисту внутрішнього ринку. Значну роль відіграє валютне регулювання та контроль руху капіталу, спрямовані на запобігання виведенню прибутків у офшори та забезпечення репатріації дивідендів у межах закону. Додатково застосовується посилення вимог до фінансової звітності й аудиту, що забезпечує прозорість корпоративного управління та підвищує відповідальність ТНК. Важливою складовою є державна інвестиційна політика, яка включає створення індустріальних парків, спеціальних економічних зон та фондів підтримки стратегічних галузей [1].

Важливим інструментом фінансових механізмів регулювання впливу ТНК є податкове регулювання, зокрема контроль трансферного ціноутворення. В Україні основним нормативним документом є Податковий кодекс (розділ про трансфертне ціноутворення), а також постанови та інструкції ДПС. Законодавство передбачає: обов'язкову фінансову звітність ТНК, визначення ринкових цін для внутрішньогрупових операцій та моніторинг трансакцій для запобігання ухиленню від оподаткування. Наприклад, якщо дочірня компанія

ТНК в Україні продає продукцію головному офісу за заниженою ціною, це зменшує оподатковуваний прибуток в Україні. Для боротьби з такими схемами податкові органи застосовують методику порівняння з ринковими цінами. Крім того, держава використовує податкові стимули, як-от пільги чи податкові канікули для новостворених виробництв, проте такі інструменти потребують чіткого регулювання, щоб уникнути зловживань [2].

Водночас діяльність ТНК часто супроводжується агресивним трансфертним ціноутворенням, коли корпорації переміщують прибутки між юрисдикціями з метою мінімізації податків, що призводить до зниження податкових надходжень до державного бюджету та формує залежність ключових секторів економіки від іноземних гравців. Також ТНК можуть впливати на політичні та економічні процеси, що потребує додаткових фінансових механізмів державного контролю [3].

Важливим напрямом протидії є посилення вимог до фінансової звітності та розкриття бенефіціарних власників. Обов'язкове декларування і моніторинг фінансових потоків дозволяють державі контролювати, куди і як переміщуються прибутки ТНК. За даними Національного банку України, лише частина ТНК виконує вимоги повного розкриття інформації, що ускладнює контроль і створює додаткові ризики.

Україна поступово інтегрує міжнародні стандарти прозорості. OECD розробила програму BEPS (Base Erosion and Profit Shifting), яка спрямована на боротьбу з трансфертним ціноутворенням і мінімізацію використання офшорних схем. Україна приєдналась до цих рекомендацій, зокрема через імплементацію правил звітності та автоматичного обміну фінансовою інформацією (CRS). Країни, які впровадили високі стандарти прозорості, застосовують фінансові санкції за порушення правил трансфертного ціноутворення. Досвід таких держав показує, що поєднання законодавчої чіткості, міжнародного обміну інформацією та ефективного контролю зменшує ризики ухилення від податків і сприяє розвитку національної економіки [4].

Паралельно з посиленням контролю та дотриманням міжнародних стандартів, Україна продовжує формувати власну політику залучення іноземного капіталу. Держава заохочує іноземні інвестиції через надання субсидій, пільгових кредитів або державних гарантій. Наприклад, ТНК, які створюють нові виробничі потужності, можуть отримати компенсацію частини витрат на обладнання або податкові пільги. Водночас важливо забезпечити баланс: інвестиційні стимули не повинні створювати переваги для окремих компаній за рахунок національних підприємств, для цього застосовуються договори про взаємний захист інвестицій, які гарантують стабільність умов ведення бізнесу.

Ще одним напрямом фінансового регулювання є контроль за рухом капіталу, який дозволяє державі впливати на обсяги іноземних інвестицій та забезпечувати фінансову стабільність. Даний контроль включає митні тарифи,

ліцензування імпорту/експорту та валютне регулювання. Наприклад, обмеження на репатріацію дивідендів або контроль за валютними операціями можуть запобігти надмірному відтоку коштів з країни [5].

Отже, для підвищення ефективності фінансових механізмів регулювання діяльності транснаціональних корпорацій в Україні доцільно реалізувати низку комплексних заходів. Передусім важливо посилити вимоги до їхньої економічної присутності, що передбачає створення офісів, управлінських центрів та виробничих потужностей на території країни. Не менш значущим є підвищення прозорості фінансової звітності та обов'язку щодо повного розкриття кінцевих бенефіціарних власників, що забезпечить належний контроль за рухом капіталу. Варто також удосконалити методики контролю трансфертного ціноутворення, впровадивши стандартизовані процедури та чіткі керівні інструкції, а також переглянути законодавство щодо інвестиційних стимулів, щоб досягти оптимального балансу між залученням іноземного капіталу та захистом національних інтересів. Додатково необхідно регулярно підвищувати кваліфікацію персоналу контролюючих органів, зокрема щодо міжнародних стандартів BEPS і фінансової прозорості. Комплексне впровадження цих кроків дасть змогу державі посилити ефективність регулювання діяльності транснаціональних корпорацій, зменшити ризики фінансових втрат та створити умови для стабільного розвитку національної економіки. В умовах війни це вкрай важливо, адже ефективне регулювання діяльності транснаціональних корпорацій сприятиме зміцненню фінансової безпеки держави, забезпеченню стабільних надходжень до бюджету та створенню передумов для відновлення й сталого розвитку української економіки.

Список використаних джерел

1. Немировська О. В. Транснаціональні компанії та регулювання трансферного ціноутворення в Україні. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/nemirovska_0001.pdf
2. Збірник тез доповідей. Митна політика України в контексті фінансової безпеки. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2023. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/Zb.tez-kruhlyi.stil_mytn-2023-2024-1.pdf
3. Олійник Я.В. Імплементация плану дій BEPS: міжнародний досвід та стан в Україні. Київ, 2020. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/items/e0d1e912-3b35-44d4-a0c9-855bb02431c1>
4. Вагіна Н. В. Ключові особливості нового валютного регулювання. Київ: Національний банк України, 2021. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Vagina_pr_23-24.12.2021.pdf
5. Державна податкова служба України. Які податкові пільги та їх види встановлені чинним законодавством України. Київ, 2022. URL: <https://vl.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/749402.html>

*Ганцяк Михайло Олегович,
доктор філософії (PhD),
начальник відділу фінансової політики;
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ГЛОБАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ

В умовах сучасних викликів фінансової стабільності Україна зіткнулася з поглибленням боргової кризи, що проявляється у зростанні обсягів державних зобов'язань, розширенні дефіциту бюджету та посиленні тиску на державні фінанси. Обмеженість внутрішніх джерел фінансування змушує уряд активніше звертатися до зовнішніх ринків капіталу, нерідко перевищуючи безпечні боргові межі та підвищуючи ризики втрати платоспроможності. У такій ситуації ключового значення набувають інструменти реструктуризації державного боргу, які дозволяють знизити боргове навантаження, уникнути дефолтних сценаріїв та забезпечити макрофінансову стабільність.

Досвід різних країн світу засвідчує, що успішна реструктуризація ґрунтується на поєднанні інституційних механізмів, гнучких фінансових інструментів та належного діалогу з кредиторами. Аналіз глобальних підходів і практичних кейсів створює можливість для формування адаптованих рішень, здатних підвищити стійкість боргової політики України та сприяти відновленню економічного розвитку. Аналіз динаміки державного та гарантованого державою боргу України, а також їх співвідношення з ВВП у досліджуваному періоді свідчить про суттєве погіршення боргової стійкості держави.

Аналіз динаміки державного та гарантованого державою боргу України у 2014-2025 рр. засвідчує стійку тенденцію до його нарощування. Якщо у 2014 р. сукупний обсяг становив близько 1,1 трлн грн, то вже у 2025 р. він прогнозовано перевищить 7,6 трлн грн. Такий приріст майже у сім разів свідчить про посилення боргового навантаження на економіку [1].

Водночас показник відношення боргу до ВВП демонструє хвилеподібну динаміку. Після зростання у 2015-2016 рр. (до рівня понад 80%) та певного зниження у 2017-2021 рр. (до 49%), з 2022 року він знову швидко зростає. За прогнозами МВФ 2025 рік характеризуватиметься перетином критичної межі даного показника – 100% та досягне розміру 110% ВВП [2].

Таким чином, боргова позиція країни стає дедалі більш загрозливою: нарощення абсолютних обсягів боргу поєднується з погіршенням його відносних параметрів. Науково-обґрунтовані безпекові межі розміру державного боргу по відношенню ВВП давно перетнули зафіксований у Бюджетному кодексі України показник у 60%. За таких умов можливості держави з обслуговування своїх зобов'язань суттєво обмежуються. Перед урядом постає дилема: або визнання

дефолту, що неминуче матиме руйнівні наслідки для економіки та міжнародної репутації, або ж застосування інструментів реструктуризації боргу. Очевидно, що саме реструктуризація є найбільш доцільним і позитивним варіантом, оскільки дозволяє знизити борговий тиск, зберегти доступ до міжнародних фінансових ресурсів та створити передумови для відновлення економічної стабільності України.

Дефолт трактується як відмова держави-позичальника від виконання власних фінансових зобов'язань – повністю або частково. Такий варіант розвитку подій є небажаним як для кредиторів, так і для позичальника [3]. Це пояснюється тим, що сучасна система міжнародних кредитних відносин побудована так, що для країни-боржника дефолт означає ризик фінансової ізоляції та втрату доступу до зовнішніх джерел фінансування. В умовах нинішньої ситуації України такий сценарій виглядає неприйнятним. Для кредиторів же дефолт передбачає значно більші втрати, ніж у випадку реструктуризації боргу. Водночас жоден із цих механізмів не передбачає повного анулювання державних зобов'язань.

Реструктуризація – це процес перегляду умов кредитної угоди, який змінює характеристики боргу та покликаний підвищити спроможність позичальника виконувати свої зобов'язання, шляхом зменшення боргового тягара або вдосконалення умов погашення. Основна мета – одночасне зменшення втрат кредиторів і створення передумов для відновлення економічного зростання країни-позичальника. На рисунку (рис. 1) зображено механізм впливу реструктуризації державного боргу на економіку країни.



Рис. 1. Вплив реструктуризації державного боргу на економіку країни

Джерело: побудовано автором

Реструктуризація, проведена в будь-якій з можливих форм, однаково має негативні наслідки, що проявляються в короткостроковому періоді. Серед них можна виокремити тимчасову втрату доступу до ринків позикового капіталу або ж обмеження такого доступу. Це, зазвичай, супроводжується падінням позиції держави в світових рейтингових системах. Проте за ефективного менеджменту економіки довгострокові наслідки ілюструють відновлення зростання. Повторні

боргові кризи можливі за умови поновлення порушення безпекових лімітів внутрішніх та зовнішніх запозичень. Окремі дослідження акцентують на тому, що навіть без мінімізації запозичень слід адаптовувати економічну модель до стабільного функціонування в умовах зростаючих боргів, таким чином забезпечуючи резистентність фінансів та економіки [4].

Серед доступних видових модифікацій реструктуризації державного боргу слід виокремити:

- рефінансування – залучення нових позик для погашення старих на вигідніших умовах;
- перенесення термінів погашення (maturity extension) – продовження строку дії боргових зобов'язань;
- зменшення відсоткових ставок або відтермінування відсоткових платежів;
- списання частини боргу (haircut) – кредитори погоджуються отримати менше, ніж було заплановано;
- обмін боргових інструментів (debt swap) – наприклад, обмін облігацій на інші фінансові активи або навіть природоохоронні зобов'язання (debt-for-nature swaps);
- використання колективних дій (Collective Action Clauses, CACs) – механізми, що дозволяють більшості кредиторів приймати рішення, обов'язкові для всіх.

Політика реструктуризації боргу, яку проводить МВФ, має важливе значення для підтримки фінансової стабільності держав з високим борговим навантаженням, сприяючи відновленню їхньої платоспроможності в середньостроковій перспективі. Водночас сучасні тенденції у підходах МВФ до реструктуризації демонструють, що вона зазвичай не спрямована на істотне зменшення боргових зобов'язань.

Чимало країн застосовували практичні кейси реструктуризації суверенного боргу. При цьому не всі завершилися успіхом та сприяли досягненню поставлених цілей проведення реструктуризації. Серед успішних реструктуризацій варто виділити проведені в країнах: Польща (1991 рік), Ісландія (2008-2011 рр.), Південна Корея (1997-1998), Уругвай (2003), Україна (2015-2019 рр.). Виявилися неефективними реструктуризації, проведені у Греції (2012 р.), Аргентині (2001 р.), Венесуелі (2017 – дотепер), Ямайці (2010 р.). В цьому руслі слід детально досліджувати конкретні кейси з реструктуризації суверенних боргів. Окремі дослідження вказують на те, що реструктуризація суверенного боргу супроводжується позитивним ефектом лише у випадках синхронного проведення внутрішніх заходів управління державним боргом. Наприклад, ефективність демонструє застосування фіскальної консолідації [5].

Аналіз показує, що реструктуризація сама по собі не забезпечує ефективного зниження боргового навантаження держави. Її доцільно застосовувати у поєднанні з іншими заходами врегулювання державного боргу

та стимулами економічного зростання. Сучасні стратегії забезпечення стійкості боргу включають фіскальну консолідацію, обмін боргових зобов'язань на екологічні зобов'язання та залучення міжнародних програм полегшення боргового тягара.

Таким чином, за умов зростання боргового навантаження та загрози дефолту реструктуризація суверенного боргу виступає важливим механізмом стабілізації державних фінансів. Вона сприяє зниженню боргового тиску, відновленню довіри кредиторів та створенню умов для економічного розвитку, але не забезпечує миттєвого або універсального вирішення проблеми. Результативність реструктуризації значною мірою визначається глибиною змін у структурі боргу, узгодженістю дій усіх кредиторів, а також поєднанням із фіскальною консолідацією та структурними реформами. Практика показує, що успішні кейси зазвичай включають списання частини боргу, пролонгацію строків його погашення, застосування нових боргових інструментів та координацію між урядом і кредиторами. Водночас без системного підходу та належної макроекономічної дисципліни реструктуризація може лише відкласти прояви фінансової кризи, не усуваючи її фундаментальні причини.

Список використаних джерел

1. Державний борг та гарантований державою борг. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg>
2. Fiscal monitor: fiscal policy under uncertainty. IMF. April 2025. URL: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/fiscal-monitor/2025/English/msa.ashx>
3. Ганцяк М. Дефолт та реструктуризація як можливі сценарії врегулювання боргових проблем. Modeling the Development of the Economic Systems. 2023. №1. С. 20–27. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-3>
4. Вергелюк Ю. Ю. Підходи до формування фінансової резистентності України в умовах посилення боргової залежності. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2025. № 36(64). С. 69–75. DOI: [https://doi.org/10.25264/2311-5149-2025-36\(64\)-69-75](https://doi.org/10.25264/2311-5149-2025-36(64)-69-75)
5. Ando, S., Asonuma, T., Mishra, P., Sollaci, A. Sovereign Debt Restructuring and Reduction in Debt-to-GDP Ratio. IMF Working Paper. 2024. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.4605287>

*Гвоздєй Наталія Іванівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки;
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

ГРОШОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Грошова система України є одним із ключових елементів економіки, що забезпечує функціонування внутрішнього ринку, стабільність фінансової системи та підтримку економічного зростання. Проте, як і будь-яка інша грошова система у світі, вона стикається з численними викликами та проблемами, зумовленими як внутрішніми, так і зовнішніми факторами.

Актуальні труднощі функціонування грошової системи України особливо проявилися в періоди економічних, політичних і соціальних криз, які зумовили дестабілізацію валютного ринку, високі інфляційні показники, зниження довіри населення до гривні та активне поширення тіньової економіки. Додатковим викликом стала повномасштабна війна, що вимагає пристосування грошової системи до нових умов і пошуку дієвих механізмів подолання наявних проблем.

Глобалізація, стрімкий розвиток цифрових технологій, а також посилення міжнародної конкуренції додають нових завдань у сфері грошового обігу, монетарної політики та банківського регулювання. Зокрема, важливими питаннями залишаються підтримка стабільності гривні, забезпечення прозорості фінансових операцій, боротьба з корупцією у банківському секторі та стимулювання переходу до безготівкових розрахунків [1].

Грошова система – один із ключових елементів економічної стабільності та розвитку держави. Для України, що пройшла через гіперінфляційні спалахи 1990-х, кілька етапів кардинальної трансформації із 2022 року – через економічні виклики, пов'язані з повномасштабною війною, питання стійкості гривні та ефективності монетарної політики залишаються надзвичайно актуальними[2].

Після 2022–2024рр. НБУ зосередився на таргетуванні інфляції, підтримуючи ключову облікову ставку на рівні, який має стримувати інфляційні очікування та підтримувати попит на гривневі інструменти. Проте високий рівень невпорядженості економіки у воєнний час і значні фіскальні витрати створюють постійний тиск на ціни. Значна частка бюджетних видатків фінансується за рахунок міжнародної допомоги (МВФ, Світовий банк, донори). Це робить макрофінансову стабільність залежною від успішності програм зовнішнього фінансування та умов міжнародних кредиторів. Підтримка МВФ у формі EFF і регулярні перегляди програм мають як позитивний вплив (дисципліна політик, притік ресурсів), так і ризики (жорсткі умови програм у періоди гострого дефіциту)[3].

Перехід до безготівкових розрахунків прискорився, але велика частка тіньової економіки та відновлення інфраструктури в зоні бойових дій

ускладнюють повну цифровізацію платежів. Захищеність платіжної системи й інтеграція з міжнародними каналами також є пріоритетами (Інфраструктурні програми НБУ та міжнародних партнерів спрямовані саме на це.) Коливання валютного курсу у воєнні роки підсилювали невизначеність; водночас НБУ використовував валютні резерви для згладжування системи. Питання: як нарощувати сталі резерви в умовах обмеженого експорту та високих потреб у зовнішньому фінансуванні? Міжнародні кредити і гранти – частина рішення, але не довготривала альтернатива заходам внутрішньої консолідації.

НБУ перейшов до режиму інфляційного таргетування з відкритою комунікацією, використовує інструменти процентної політики та операції на відкритому ринку для регулювання ліквідності й курсового тиску. Публікація квартальних інфляційних звітів сприяє підвищенню прозорості та формуванню очікувань.

Програми МВФ та допомога Світового банку забезпечують фінансовий простір для здійснення реформ і мають на меті відновлення макростабільності, реформування фінансового сектора та відновлення інфраструктури. Заключені угоди про транші та технічну допомогу також покликані посилити платоспроможність держави в середньостроковій перспективі [4].

За даними Держстату, у 2022 році інфляція сягнула 26,6 %, у 2021 році – близько 10 %. Наприкінці 2023 року її рівень знизився до 5,1 % річних. Голова НБУ Андрій Пишний підкреслив: *«Інфляція знизилася швидше, ніж очікувалося, завдяки заходам НБУ з підтримання курсової стійкості»* [2]. Державний бюджет України на 2024 рік передбачав доходи у розмірі 1,76 трлн грн та видатки на рівні 3,35 трлн грн, дефіцит склав 1,57 трлн грн. Фактичні доходи держбюджету у 2024 році становили 3,12 трлн грн, а видатки – 4,49 трлн грн [5]. Дефіцит знизився до 17,7 % ВВП, що менше від запланованого рівня у 24,2 % ВВП.

Станом на 1 січня 2025 року міжнародні резерви України становили 43,8 млрд дол. США, що на 8 % більше, ніж 2024 р.[2]. На 1 липня 2025 року резерви зросли до 45,1 млрд дол. США, продемонструвавши відносну стійкість фінансової системи в умовах війни. Згідно з Інфляційним звітом НБУ (2023), реальний ВВП України зріс на 2,9 % у 2023 році. Прогнози МВФ і Кабміну передбачають зростання ВВП у межах 2,5–3,5 % у 2024 році та близько 5,5 % у 2025 році.

Інфляція в Україні значною мірою визначається станом гривні на валютному ринку. Основні піки девальвації та інфляції збігаються з періодами політичної та економічної нестабільності, зокрема у 2014–2015 та 2022 роках, що демонструє високу чутливість економіки до зовнішніх і внутрішніх шоків. Для стабілізації ситуації необхідним є посилення фінансової політики, зменшення залежності від імпорту та активний розвиток внутрішнього виробництва.

Сучасні реалії вимагають активної інтеграції новітніх технологій у грошову систему, зокрема впровадження цифрових валют і безготівкових

інструментів розрахунків. Це дозволяє підвищити ефективність грошового обігу, знизити витрати та забезпечити прозорість фінансових операцій.

Гроші залишаються фундаментальним елементом економіки, без якого неможливе функціонування ринкових відносин. Для забезпечення їх стабільності необхідно вдосконалювати грошово-кредитну політику, зміцнювати довіру до фінансових інституцій та стимулювати інновації у грошовій сфері. Такі заходи підвищать ефективність використання грошей як економічного ресурсу та сприятимуть сталому економічному розвитку України.

Список використаних джерел

1. Проблеми функціонування сучасної грошової системи України. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2023
2. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-pererahuvav-na-potrebi-viyskovih196-mlrd-grn-na-spetsrahunku--ponad-1-mlrd-grn>
3. International Monetary Fund (IMF) – прес-релізи та повідомлення про перегляди програми EFF для України. URL: https://www.imf.org/en/News/Articles/2025/06/30/pr-25227-ukraine-imf-completes-8th-rev-of-ext-arrang-under-eff?utm_source=chatgpt.com
4. Міністерство фінансів України. *Звіт про виконання бюджету 2025*. URL: <https://mof.gov.ua/uk/>
5. World Bank – «World Bank Group Support to Ukraine» (звіт про підтримку та оцінки потреби у фінансуванні відновлення). URL: https://thedocs.worldbank.org/en/doc/e3f1180759cce7f52826058517d542b5-0080012024/original/World-Bank-Group-Support-to-Ukraine-April-2024.pdf?utm_source=chatgpt.com

*Гелей Людмила Олегівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та підприємництва;
ПВНЗ «Європейський університет» Львівська філія;*

*Банера Надія Петрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства;
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ПОДАТКОВА СИСТЕМА ЯК ВАЖІЛЬ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

Податкова система є одним із ключових інструментів впливу держави на економічну діяльність. Через механізм оподаткування держава може як стимулювати розвиток певних галузей економіки, так і обмежувати шкідливі чи надмірно прибуткові види діяльності. Ефективно побудована податкова політика здатна створити сприятливий інвестиційний клімат, підтримати малий та середній бізнес, а також забезпечити необхідні надходження до бюджету для реалізації соціально-економічних програм [1, с.216].

Сучасна економічна політика України зосереджується на удосконаленні структури податкових надходжень, запровадженні стимулюючих податкових пільг для інноваційного бізнесу та цифровізації податкової звітності. Зокрема, зниження податкового навантаження на підприємства в умовах воєнного стану стало критично важливим заходом для збереження економічної активності.

Однак надмірне податкове навантаження, складність адміністрування та нестабільність податкового законодавства залишаються викликами. Важливо забезпечити баланс між фіскальними потребами держави та створенням умов для сталого розвитку бізнесу.

Податкова система відіграє ключову роль у забезпеченні стабільного функціонування держави та її економіки. Проте важливість податків виходить далеко за межі лише фіскальної функції. Сьогодні податки розглядаються як потужний інструмент державного регулювання соціально-економічних процесів. Залежно від цілей податкової політики, вони можуть стимулювати розвиток певних галузей, обмежувати небажану економічну активність, сприяти зменшенню соціальної нерівності та забезпечувати контроль за фінансовими потоками [4, с.124].

У сучасній ринковій економіці податки виконують не лише фіскальну роль, тобто забезпечення надходжень до бюджету, а й виступають важливим інструментом державного регулювання економічних процесів. Саме податкова система дозволяє державі впливати на динаміку економічного зростання, інвестиційну активність, рівень зайнятості, розподіл доходів, а також на розвиток окремих галузей і регіонів. Через відповідну податкову політику

формуються умови, які або стимулюють, або стримують певні види господарської діяльності. Щоб глибше зрозуміти роль податків у регулюванні економіки, доцільно розглянути основні функції, які вони виконують.

Однією з ключових функцій податків як регулятора є стимулююча функція. Вона проявляється через надання податкових пільг, знижень ставок або відтермінування податкових зобов'язань для окремих секторів економіки. Наприклад, держава може стимулювати розвиток інновацій, експорту або малого бізнесу шляхом застосування спеціального режиму оподаткування чи податкових канікул. Це дозволяє активізувати інвестиційну діяльність, підвищити конкурентоспроможність продукції та створити нові робочі місця.

Водночас податки виконують стримуючу функцію, яка полягає у зменшенні економічної активності в тих сферах, які є шкідливими для суспільства або довкілля. Наприклад, високі акцизи на алкоголь, тютюн та пальне не лише формують бюджетні надходження, а й мають на меті зменшення їх споживання. Такі податки мають також соціальну складову, оскільки спрямовані на покращення якості життя населення та здоров'я нації [3, с. 64].

Не менш важливою є перерозподільча функція податків. Через прогресивну систему оподаткування держава може перерозподіляти доходи від більш заможних верств населення до соціально вразливих груп, фінансуючи освітні, медичні та соціальні програми. Таким чином, податки сприяють зменшенню соціальної нерівності та забезпеченню економічної стабільності.

Крім того, податки виконують контрольну функцію. Податкова звітність дозволяє державним органам здійснювати контроль за фінансовою дисципліною підприємств, обігом капіталу та дотриманням законодавства. Це важливо для боротьби з ухиленням від сплати податків, «тіньовою» економікою та корупцією.

Водночас не можна ігнорувати фіскальну функцію, яка залишається базовою. Забезпечення надходжень до бюджету – необхідна умова для реалізації будь-якої соціально-економічної політики. Без стабільних податкових надходжень держава не зможе виконувати свої функції, забезпечувати оборону, правопорядок, освіту, охорону здоров'я тощо.

Вивчивши основні функції податків як інструменту регулювання економіки, важливо звернути увагу на те, як ці функції реалізуються на практиці в конкретних країнах. Україна, як держава з розвинутою ринковою економікою, має свою особливу податкову систему, що зазнає постійних змін і реформ. Аналіз сучасного стану податкової системи України дозволяє оцінити її ефективність у виконанні функцій регулятора, виявити сильні та слабкі сторони, а також визначити ключові виклики та перспективи розвитку.

Сучасна податкова система України складається з кількох основних податків, серед яких податок на додану вартість (ПДВ) є ключовим джерелом надходжень до державного бюджету. Однак існують проблеми з поверненням ПДВ експортерам, що негативно впливає на економіку. Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) є важливим для формування місцевих бюджетів, проте

рівень його збору може бути підвищений. Податок на прибуток підприємств має прогресивну шкалу, але ефективність його адміністрування залишається питанням, що потребує вдосконалення. Також значним джерелом фінансування соціальних програм є єдиний соціальний внесок (ЄСВ), однак адміністрування цього податку потребує покращення [2, с. 340].

Серед основних проблем податкової системи варто відзначити високий рівень тіньової економіки, який, за оцінками, становить від 19,3% до 40% валового внутрішнього продукту України. Це свідчить про значні втрати бюджету та потребу у посиленні боротьби з ухиленням від сплати податків. Крім того, корупція та неефективне адміністрування податкових платежів створюють додаткові перешкоди для стабільного розвитку системи. Низька податкова культура серед платників податків, відсутність довіри до системи та недостатнє розуміння податкових зобов'язань теж негативно впливають на надходження до бюджету.

У відповідь на виклики уряд України у грудні 2023 року затвердив Національну стратегію доходів (НСД) до 2030 року, що передбачає реформування податкової та митної політики, удосконалення процедур адміністрування та забезпечення фіскальних потреб у середньостроковій перспективі. Значну увагу приділено вдосконаленню управління податковими ризиками, зокрема Державна податкова служба України розробила план удосконалення на період 2025-2026 років, орієнтований на міжнародні стандарти та кращі практики. Активно впроваджується цифровізація податкової системи через електронні сервіси, такі як подання електронних декларацій та онлайн-реєстрація платників податків, що значно спрощує процеси та зменшує корупційні ризики.

У перспективі необхідно приділяти особливу увагу підвищенню податкової культури через освітні кампанії, що сприятимуть зростанню довіри платників податків до системи. Боротьба з тіньовою економікою залишатиметься одним із пріоритетів, для чого планується посилити контроль за дотриманням податкового законодавства та впровадити заходи для детінізації економіки. Крім того, розвиток інноваційних підходів та новітніх технологій у сфері адміністрування податків дозволить підвищити ефективність роботи податкової системи загалом [6, с. 125].

Для підвищення ефективності податкової системи України та її ролі як важеля економічного зростання необхідно впровадити комплекс заходів, спрямованих на вдосконалення адміністрування, оптимізацію податкового навантаження та стимулювання розвитку бізнесу.

По-перше, варто продовжити цифровізацію податкових процесів, впроваджуючи сучасні інформаційні технології для автоматизації збору, обробки та контролю податкових даних. Це знизить ризики корупції, скоротить час на оформлення звітності та підвищить прозорість системи.

По-друге, важливо реформувати податкове адміністрування, створюючи умови для більш ефективної взаємодії між платниками податків і контролюючими органами. Запровадження принципу «одного вікна» для спрощення податкових процедур, розвиток електронних сервісів і консультативної підтримки сприятимуть зниженню адміністративного тиску на бізнес.

По-третьє, слід переглянути структуру податкових ставок із акцентом на зниження податкового навантаження на малі та середні підприємства, які є основним джерелом зайнятості та інновацій. Зокрема, можна розглянути впровадження податкових канікул або пільг для новостворених підприємств та інноваційних стартапів.

По-четверте, для боротьби з тіньовою економікою необхідно посилити механізми контролю і відповідальності, впровадити системи ризик-менеджменту для податкових перевірок, а також розвивати систему стимулів для добровільного декларування доходів. Підвищення податкової культури громадян через освітні програми також сприятиме збільшенню надходжень до бюджету.

По-п'яте, потрібно удосконалити систему пільг і стимулів, зокрема для інвестицій у пріоритетні галузі економіки, такі як високі технології, екологічні проекти, аграрний сектор і виробництво з високою доданою вартістю. Запровадження податкових кредитів, амортизаційних пільг та інших інструментів підтримки інвестицій сприятиме залученню капіталу та модернізації виробництва.

По-шосте, важливо гармонізувати податкове законодавство України з міжнародними стандартами та нормами ЄС для полегшення інтеграції в глобальну економіку та залучення іноземних інвестицій. Зниження податкових бар'єрів для зовнішньоекономічної діяльності підвищить конкурентоспроможність українських підприємств на світовому ринку.

Впровадження цих напрямів сприятиме створенню прозорої, прогнозованої і стимулюючої податкової системи, що стане важливим інструментом для сталого економічного розвитку України, підвищення інвестиційної привабливості країни та стимулювання інноваційної діяльності.

Податкова система є ключовим інструментом регулювання економіки та стимулювання її розвитку. Функції податків як регулятора охоплюють мобілізацію фінансових ресурсів, вплив на економічну активність, стимулювання інновацій та соціальну справедливість. Аналіз сучасного стану податкової системи України показує наявність як позитивних тенденцій – цифровізація, вдосконалення адміністрування, так і значних викликів, зокрема високий рівень податкового навантаження, адміністративні бар'єри та тіньова економіка [5].

Запропоновані напрями вдосконалення, серед яких цифровізація, реформа адміністрування, підтримка малого бізнесу та інновацій, боротьба з тіньовою

економікою і гармонізація законодавства з міжнародними стандартами, мають сприяти формуванню прозорої, стабільної та стимулюючої податкової системи. Це створить сприятливі умови для інвестицій, модернізації виробництва та сталого економічного зростання.

Таким чином, ефективне реформування податкової системи є необхідною умовою для підвищення конкурентоспроможності України на світовій арені та забезпечення добробуту її громадян.

Список використаних джерел

1. Варналій З. С. Податкова політика: теорія, методологія, практика : монографія. Київ: Знання, 2010. 368 с.
2. Василик О. Д. Теорія фінансів : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2011. 512 с.
3. Ковальчук О. І. Податки як інструмент вирівнювання фінансових результатів діяльності підприємств. *Економіка та суспільство*. 2021. № 5. С. 63– 67. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/5_ukr/63.pdf, вільний.
4. Козак І. М. Податки як інструмент впливу на соціально-економічний розвиток. *Матеріали наукової конференції THEU*. Тернопіль : THEU, 2020. С. 123–127. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/19200/1/123-127.pdf>, вільний.
5. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>, вільний.
6. Скорін В. В. Податкова політика як інструмент економічного розвитку України/ Грааль науки. 2021. № 1 (лютий). С. 123–127. URL: <https://www.researchgate.net/publication/349715547>, вільний.

Герман Яна Ігорівна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність "Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок";
Діденко Людмила Вікторівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансових ринків та технологій;
Державний податковий університет

ФІНАНСОВА ІНКЛЮЗІЯ ДЛЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

В останні роки економічні процеси дедалі більше спрямовуються на індивідуалізацію та врахування персональних потреб споживачів, що відображає зростаючу клієнтоорієнтованість сучасного глобального середовища. У таких умовах особливої ваги набувають поняття інклюзії та інклюзивності, які стають відповіддю на виклики економічного розвитку, пов'язані з інформатизацією, глобалізацією та забезпеченням широкої доступності.

Важливим складником економічної інклюзії є доступність фінансових послуг та інструментів, що дозволяє розглядати фінансову інклюзію як одну з ключових сфер її практичного втілення. Для України процес формування фінансової інклюзії є надзвичайно актуальним, адже він спрямований на забезпечення широкого доступу населення до фінансових ресурсів, підвищення рівня фінансової грамотності та зміцнення загальної фінансової стабільності в державі. Водночас Україна продовжує стикатися з низкою викликів і бар'єрів, які уповільнюють подальший розвиток фінансової інклюзії.

Фінансова інклюзія є одним із п'яти ключових напрямів Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року. Вона передбачає реалізацію низки стратегічних цілей та показників, серед яких:

- забезпечення доступу до основних фінансових послуг для всіх категорій населення, зокрема для вразливих груп;
- підвищення рівня фінансової грамотності, що дозволяє громадянам краще орієнтуватися у фінансових продуктах і послугах;
- стимулювання розвитку цифрових фінансових технологій, зокрема мобільного банкінгу, електронних гаманців та інших інноваційних рішень;
- захист прав споживачів фінансових послуг, включаючи прозорість умов, безпеку операцій та запобігання шахрайству;
- інтеграція України у світові фінансові ринки та гармонізація регуляторної бази з міжнародними стандартами [1].

Досягнення цих цілей сприятиме формуванню більш інклюзивної фінансової системи, що стане основою економічного зростання та підвищення добробуту громадян. Підвищення рівня фінансової інклюзії має важливе значення для різних стейкхолдерів. Для держави та регуляторів це означає

ширше залучення населення до економічних процесів, мобілізацію заощаджень, їх подальше інвестування в розвиток економіки, а також диверсифікацію та зміцнення фінансової системи.

З початком повномасштабної війни питання інклюзії, зокрема цифрової, набули для українського суспільства ще більшої ваги. Масова релокація громадян суттєво збільшила потребу в онлайн-доступі до державних послуг, які стали критично важливими для забезпечення базових потреб людей у кризових умовах.

Станом на сьогодні, за даними Мінсоцполітики, в Україні налічується понад 4,6 млн внутрішньо переміщених осіб (ВПО), а за даними ООН – 6,8 млн українських біженців перебувають за кордоном. Держава має створювати умови для їх повернення та реінтеграції, адже це переважно працездатні люди з цінним міжнародним досвідом, який може стати каталізатором розвитку українського бізнесу та його інтеграції у глобальні ринки. Ігнорування цієї категорії громадян означало б втрату стратегічного людського капіталу.

Війна також різко збільшила кількість людей з інвалідністю – на 300 тис. осіб (приблизно на 10%), і загалом їхня чисельність перевищила 3 млн осіб. Водночас доступність цифрових послуг має значення не лише для людей з інвалідністю, але й для громадян старшого віку, осіб із травмами чи тимчасовими обмеженнями у здоров'ї [2].

Таким чином, розвиток цифрової інклюзії стає не лише елементом модернізації держави, а й питанням соціальної справедливості, національної єдності та збереження людського потенціалу країни.

Міністерство цифрової трансформації оприлюднило показники цифровізації громад та територій України у 2025 році, а високий рівень цифровізації часто корелює з кращим доступом до цифрових фінансових сервісів, тобто з показником фінансової інклюзії. У II кварталі 2025 року Індекс цифрової трансформації регіонів продемонстрував позитивну динаміку: середній показник зріс із 30 до 38 балів зі 100 можливих. Це свідчить про поступове, але відчутне покращення стану цифровізації в Україні навіть в умовах воєнних викликів. *Лідери рейтингу (рис. 1):*

Львівська область – 54 бали;

Дніпропетровська область – 52 бали;

Полтавська область – 50 балів.

Основними чинниками зростання стали: цифровізація публічних послуг, що робить їх доступнішими онлайн для громадян та бізнесу; розвиток цифрової інфраструктури (покриття інтернетом, мережі для електронних сервісів, підтримка кіберзахисту); підвищення цифрових навичок населення, що дозволяє ефективніше використовувати нові послуги та інструменти.

Ці результати демонструють, що регіони поступово адаптуються до нових умов і формують фундамент для більшої цифрової інклюзії та економічного відновлення.

Національний банк України впроваджує Національну стратегію розвитку фінансової грамотності до 2030 року, яка передбачає, що населення країни матиме достатній рівень знань, умінь і навичок для прийняття відповідальних рішень щодо власних та сімейних фінансів, що забезпечить фінансову стійкість і зростання добробуту громадян. В умовах сучасних викликів Стратегія була оновлена: Національний банк разом із комерційними банками реалізує заходи для забезпечення безперервного та сталого доступу громадян до фінансових послуг у регіонах, що межують з активними бойовими діями, мають низький рівень фінансової інклюзії або були деокуповані. За ініціативи регулятора банки спрямовуватимуть свої зусилля на швидке відновлення послуг на деокупованих територіях, зокрема шляхом розвитку мобільних відділень, збільшення кількості банкоматів, залучення комерційних агентів із надання фінансових послуг та розширення мережі стаціонарних відділень. Окрім цього, Національний банк розробив план дій щодо забезпечення роботи сервісу «готівка на касі» на деокупованих територіях, який банки впроваджуватимуть разом із торговельними установами одночасно з відновленням фінансової інфраструктури [3].

Наочним прикладом виступає ініціатива спілки громадських організацій людей з інвалідністю Києва у партнерстві з Кембридзьким університетом, яка створила інструменти, що відображають реальні потреби користувачів з інвалідністю. Розроблено вісім персональних профілів, які показують цифрові навички, технічні можливості та щоденні труднощі цих користувачів. Незабаром цей інструмент стане доступним для українських компаній, допомагаючи їм краще розуміти аудиторію та створювати більш доступні цифрові сервіси. Впровадження таких рішень сприятиме створенню рівного середовища, де кожен зможе користуватися як державними, так і приватними послугами, включно з онлайн-магазинами, медіа, транспортом та веббанкінгом [4]. Інклюзія сприймається як довгострокова стратегія, що потребує комплексного підходу, а не лише окремих технічних пристосувань.

Таким чином для подальшого розвитку фінансової інклюзії в Україні важливо реалізувати комплекс заходів, які враховують сучасні економічні, цифрові та соціальні виклики. Перш за все, слід забезпечити розширення цифрової та фінансової інфраструктури. Другим важливим напрямом є підвищення фінансової грамотності населення. Регуляторна підтримка та гармонізація стандартів також залишаються критично важливими. Необхідно продовжувати інтеграцію українського фінансового сектору у міжнародні стандарти, забезпечувати прозорі умови надання фінансових послуг, захищати права споживачів та стимулювати розвиток конкурентного середовища.

Забезпечення цифрової та фізичної доступності вимагає злагодженої роботи держави, бізнесу та громадськості вже сьогодні для побудови суспільства рівних можливостей в Україні.

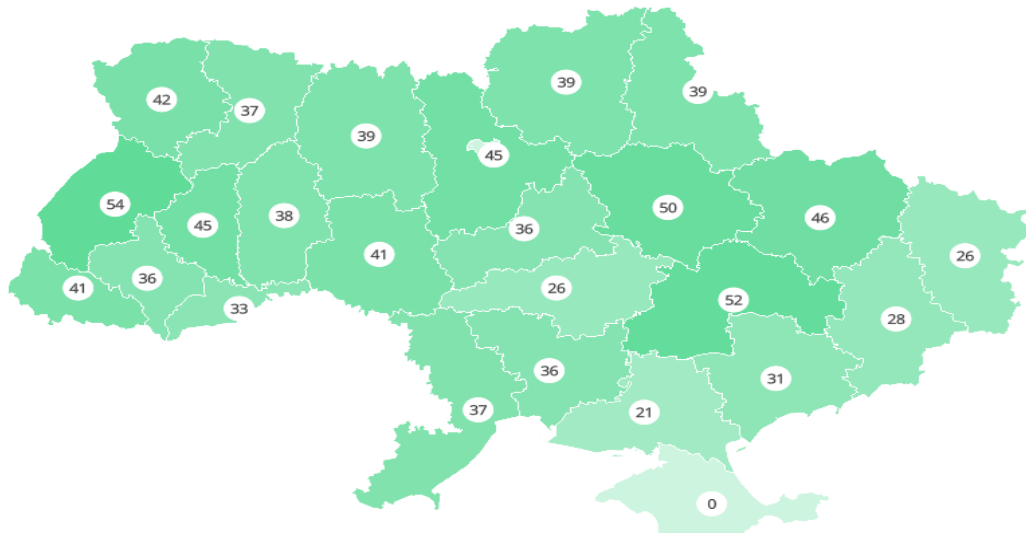


Рис. 1. Індекс цифрової трансформації регіонів України

Джерело: «Цифрова громада» [2]

Список використаних джерел

1. Євтушенко Н. М., Стеценко Д. І. «Фінансова інклюзія в Україні. Сучасний стан та перспективи розвитку». International scientific journal «Grail of Science». No40 (June, 2024). URL: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/2437/2461>
2. Офіційний сайт «Цифрова громада». URL: <https://hromada.gov.ua/> (дата звернення 18.09.2025)
3. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення 18.09.2025)
4. Журнал Forbes Ukraine «Фінансова інклюзія». URL: <https://forbes.ua/company/inklyuziya-tse-bilshe-nizh-trend-yak-biznesu-ta-derzhavi-rozirvati-bareri-ta-stvoriti-suspilstvo-rivnikh-mozhливостey-rozpovidae-ekspert-z-inklyuzii-oleksandr-vorona-20122024-25761>

*Голиш Софія Сергіївна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
Рубаха Марія Володимирівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту;
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ФІНТЕХ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ

Креативні індустрії становлять обширну сферу економіки, яка охоплює різні напрямки, засновані на творчому потенціалі, інноваційних ідеях та культурному контенті. Вони зосереджені на створенні, виробництві або розповсюдженні продуктів і послуг з високим рівнем оригінальності, що відображають індивідуальність і художнє бачення.

Протягом тривалого часу креативний сектор не отримував належної уваги з боку держави та бізнесу, залишаючись на периферії економічної стратегії. Проте з часом стало зрозуміло, що креативні індустрії є потужним рушієм інновацій і дедалі активніше інтегруються в інші галузі. Їхній вплив особливо помітний у сферах, що стрімко розвиваються на основі цифрових технологій, зокрема у фінансових технологіях (фінтеху). Саме фінтех став одним із прикладів того, як креативне мислення, дизайн, UX/UI-рішення, візуальна комунікація та сторітелінг відіграють ключову роль у формуванні нової фінансової культури. Навички, сформовані в креативному середовищі, дедалі частіше стають необхідними для розробки фінансових продуктів, залучення аудиторії та створення довіри до нових сервісів.

У науковій літературі питанням функціонування та розвитку креативної економіки, креативних індустрій приділяється велика увага. Серед українських науковців окреслена тема є надактуальною, що й зумовило існування значної кількості наукових робіт у цій сфері дослідження. Серед їх авторів варто відзначити таких: Т. Божидарнік, Н. Василик, О. Druhova, І. Ільницький, Д. Крикуненко, М. Проскуріна, Т. Розова, Н. Савіцька, та ін. Питання трансформації фінансового сектору держави в середовищі розвитку креативних індустрій частково розглядаються в роботах таких науковців: G. Akerlof, U. Daubaraite, X. Greffe, D. Kahneman, T. Lammer-Gamp, H. Masalin, J. Stiglitz, N. Taleb, R. Thaler. Окремі аспекти поступової зміни моделі функціонування фінансових установ та їх взаємодії з креативними індустріями розглядаються в працях і українських дослідників, зокрема: Т. Васильєвої, В. Зимовця, Ю. Коваленко, В. Леонова, Є. Поліщук, Н. Ткаченко та ін. [1]

Незважаючи на наявність значної кількості наукових праць, присвячених дослідженню даному питанню, існує потреба в подальшому вивченні даного поняття, адже на кожному етапі вона має нові особливості та елементи впливу.

Креативні індустрії зазвичай включають сфери, де головною цінністю є інтелектуальна власність, творчість і креативність. Серед них – дизайн, реклама, мода, музика, кіно, архітектура, цифрові медіа та інші. Водночас у XXI столітті виникають гібридні галузі, які поєднують технології, бізнес і творчість, і фінтех є яскравим прикладом такої інтеграції.

Фінансовий сектор, як важлива складова економіки держави, постійно стикається з впливом процесів індивідуалізації суспільства, посиленням творчого потенціалу та виникненням нових видів економічної діяльності. Це спричинило появу нових очікувань у споживачів щодо фінансових послуг. Щоб залишатися конкурентоспроможними в умовах високої конкуренції на фінансовому ринку, установи змушені адаптуватися до цих змін, що поступово приводить до трансформації їхніх бізнес-моделей і концепцій обслуговування клієнтів.

Фінансові технології являють собою окрему галузь фінансів, що передбачає використання інноваційних технологій для надання і отримання, удосконалення та оптимізації фінансових послуг, розвиток яких з одного боку є надзвичайно швидким, а з іншого має бути адаптованим до вимог фінансового ринку і фінансової інклюзії [2].

Фінтех не обмежується банківськими застосунками чи платіжними системами. Це екосистема, яка охоплює інноваційні підходи до управління фінансами, автоматизацію інвестицій, криптовалют, блокчейн-рішення, краудфандинг і багато інших напрямів. Успішність багатьох фінтех-проектів залежить не тільки від їх технічної складності, а й від здатності створювати емоційний зв'язок з користувачем – через візуальний стиль, інтерфейс, сторітелінг та загальний образ бренду. Усе це – характерні риси креативних індустрій.

У 2024 році український фінтех не лише зберігає стійкість перед численними викликами, з-поміж яких найсерйознішим залишається повномасштабна війна, а й активно впроваджує інноваційні та цифрові рішення. Саме ці технології стали опорою для стабільного функціонування банківського сектору, платіжної інфраструктури та необанків, допомагаючи зменшити економічні ризики для бізнесу, держави та громадян. Більше того, фінтех-платформи дедалі частіше відіграють роль інструментів адаптації до кризових умов, забезпечуючи гнучкість, доступність та ефективність фінансових послуг.

Згідно з даними Української асоціації фінтех та інноваційних компаній, штучний інтелект, відкритий банкінг та кібербезпека є найбільш перспективними напрямками розвитку фінансово-технологічного сектору в Україні в 2025-2026 роках (рис.1). Також у ТОП-5 входять діджитал банкінг,

який замінив цифрове кредитування у порівнянні з попереднім роком, і військові технології [3,4].



Рис. 1. Найбільш перспективні напрямки розвитку фінансово-технологічного сектору в Україні у 2025-2026 рр.

У майбутньому можна очікувати ще більшого зближення фінтеху з креативними індустріями: фінансові сервіси будуть пропонувати продукти для фрилансерів, художників, творців контенту, платформи розширюватимуть можливості для співпраці між інвесторами та митцями, а дизайн і креативність залишатимуться центральною частиною успішної фінансової комунікації.

Висновки. Фінтех у сучасному світі перестає бути лише технологічною інновацією у сфері фінансів – він поступово стає невід’ємною частиною креативної економіки. Завдяки використанню дизайну, цифрового контенту, гейміфікації, персоналізації та нових форм комунікації, фінансові сервіси набувають рис творчих продуктів. Інтеграція креативних підходів у фінтех дозволяє не лише покращувати користувацький досвід, а й формувати нову фінансову культуру, орієнтовану на індивідуальність, естетику та емоційний зв’язок із клієнтом.

Крім того, креативний компонент сприяє гнучкості фінтеху в умовах змін, стимулює інновації та відкриває нові можливості для співпраці між технологіями, бізнесом і культурою. Таким чином, фінтех дедалі більше виконує не лише функціональну, а й соціокультурну роль, що підтверджує його належність до креативних індустрій майбутнього.

Список використаних джерел

1. Шкарлет С., Дубина М. Особливості взаємодії креативних індустрій та фінансових установ. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 1 (17). С. 207-218.

2. Солоджук Т., Щур Р., Дрислюк В. Ринок фінансових технологій (фінтеху) в Україні: стан та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*. 2023. (56). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-160>

3. Фінтех-тренди в Україні та світі: що впливатиме на фінансовий сектор у 2025 році. URL: <https://fintechinsider.com.ua/finteh-trendy-v-ukrayini-ta-sviti-shho-vplyvatyme-na-finansovuj-sektor-u-2025-roczii/>

4. «Фінтех тренди 2025». *Українська асоціація фінтех та інноваційних компаній*. URL: https://drive.google.com/file/d/18SwyyJd6RsTTl_aCXcYFGbFTgpc01_Ly/view

5. Креативні індустрії та їхній внесок у економічний розвиток. URL: <https://ciau.org.ua/novyny/kreatyvni-industrii-ta-ikhniy-vnesok-u-ekonomichnyu-rozvytok/>

6. Креативні індустрії: їх роль та місце у сучасному українському суспільстві, URL: <https://surl.li/zxcмop>

Гришина Лариса Олександрівна,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки, обліку та підприємництва;

Зарубін Артем Вікторович,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,

спеціальність "Економіка";

Первомайський навчально-науковий інститут

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

ТЕНДЕНЦІЇ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Одним із шляхів забезпечення стійкості вітчизняної економіки є активізація підприємницької діяльності та її фінансово-кредитна підтримка, зокрема. Функціонування підприємницьких структур підтримується попитом на внутрішньому ринку у складних умовах війни, виступає стратегічним фактором та важливим джерелом економічного розвитку й матеріального забезпечення добробуту населення країни. Задіяння потенціалу бізнес-середовища у повоєнному відновленні України потребує усебічної фінансово-кредитної підтримки розвитку суб'єктів підприємницької діяльності (ПД).

В сучасних умовах функціонування і розвиток підприємницьких структур стикається з багатьма проблемами, одна з яких є досить вагомою – це відсутність достатнього обсягу джерел фінансово-кредитного забезпечення здійснення підприємницької діяльності. Внаслідок руйнівного впливу військової агресії росії проти України, підприємницька сфера зазнала великих втрат як виробничих, так і фінансових [4]. Здійснюючи бізнесову діяльність, підприємці відчують значні проблеми при започаткуванні нового бізнесу у порівнянні із вже діючим. Головну роль у фінансуванні підприємницької діяльності за рахунок власних коштів відіграє прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства після сплати податків й інших обов'язкових платежів, а також амортизаційні відрахування [2]. Проте, на початку створення бізнесу дані джерела є недоступними, а отримання такого необхідного ресурсу як кредити банківських і небанківських установ обмежене рядом перешкод, серед яких є недовіра банків до підприємців-початківців, відсутність належного забезпечення та застави кредиту, необхідність надійної кредитної історії та ін. При цьому, слід відзначити, що тільки за рахунок досягнення оптимального співвідношення між власними і залученими коштами можна отримати позитивний результат фінансово-кредитного забезпечення розвитку підприємницьких структур. Отже, все це дозволяє визначити особливі риси фінансово-кредитного забезпечення підприємницької діяльності в розрізі його складових, цільового призначення, джерел створення (рис.1).



Рис.1. Особливості фінансово-кредитного забезпечення підприємницької діяльності

Слід відзначити, що рівень фінансово-кредитного забезпечення залежить від багатьох чинників, які можуть мати як позитивний вплив, так і стримуючий характер. Оскільки чинник – це умова або причина будь-якого процесу, то їх дослідження дає нам змогу виявити низку сильних сторін ПД, які підвищують рівень її фінансово-кредитного забезпечення та відповідно, дають змогу ефективно функціонувати в умовах мінливого ринкового середовища. Залежно від конкретних значень цих чинників, підприємці можуть отримати сприятливі або несприятливі для фінансування та кредитування умови діяльності. Також система оподаткування і контролю, бюджетні і позабюджетні фонди, фонди міжнародних організацій, біржі, страхові компанії, банки, посередники постачання фінансових ресурсів та інші установи формують систему економічних відносин, які забезпечують ефективність різних механізмів управління фінансово-кредитними ресурсами [1]. В процесі дослідження таких взаємовідносин не слід забувати і про підприємницькі ризики (виробничі, комерційні, фінансові). У процесі кредитування специфічне місце займає кредитний ризик, пов'язаний із несумлінністю підприємця-позичальника щодо неповернення коштів.

Як свідчать реалії, значні утрати і руйнування вітчизняної економіки унаслідок повномасштабної агресії РФ в Україні зумовили призупинення багатьох підприємств у зонах бойових дій та окупації, ускладнило доступ підприємств до ресурсів і сировини, ринків збуту, порушення більш-менш стійкого функціонування підприємницького середовища. Серед основних проблеми розвитку підприємницької діяльності, які зумовлені російською військовою агресією на території України є:

- руйнування виробничих потужностей у багатьох сферах господарського комплексу країни;
- фактичне зупинення інвестиційних проектів через надвисокі інвестиційні ризики у промисловій і аграрній сфері;

- руйнування транспортної інфраструктури, блокування портів, запровадження обмежень на транскордонні валютні платежі (протягом трьох місяців війни Україна втратила понад 50% експорту, що стало загрозою і світовій продовольчій безпеці);
- звуження спектру вітчизняних товарів, дефіцит імпорту енергоресурсів, посилення тиску на інфляцію та валютний курс;
- скорочення платоспроможного попиту населення, що опинилося в окупації, в зоні активних воєнних дій або вимушено покинуло Україну, скорочення економічної активності у сфері послуг та окремих видах промислової діяльності, тощо.

Важлива роль, яку відіграє підприємницький сектор у забезпеченні стійкості економіки України в умовах затяжної війни і повоєнного відновлення, потребує обґрунтування напрямів і заходів державної політики щодо підтримки реформ та ініціатив, спрямованих на адаптацію суб'єктів підприємницької діяльності до викликів і ризиків, а також закладення підґрунтя для відновлення потенціалу малого і середнього бізнесу для довгострокового зростання країни (табл.1).

Таблиця 1

**Напрями підтримки малого і середнього бізнесу,
як складових Плану відновлення України**

<i>Завдання: Спростити регуляторне середовище, розширити програми підтримки бізнесу із фокусом на МСБ</i>	
<i>Розвиток порталу «Дія.Бізнес» як єдиного вікна та платформи з необхідною інформацією для МСБ шляхом додаткового наповнення його інформацією щодо підтримки бізнесу, збільшення кількості профільних консультацій, ліцензування діяльності, та ін</i>	<i>Розвиток фінансових інструментів за попитом: доступна іпотека 7-10-20 (під 7% річних із першим внеском 10% на 20р.), у т. ч. для стимулювання повернення найманих працівників; доступне фінансування придбання комерційної нерухомості (фінансовий лізинг)</i>
<i>Запровадження програми мікрогрантів для МСБ (безповоротні) в два транші: 1) для покриття нагальних потреб для функціонування бізнесу; 2) в разі створення нових робочих місць.</i>	<i>Впровадження ефективного регулювання через дерегуляцію на засадах ризик-орієнтованого підходу: поширення декларативного принципу започаткування бізнесу; запровадження мораторію на перевірки; створення основ для розвитку саморегулювання бізнесу, та ін</i>
<i>Розширення програми «5-7-9%» для цілей МСБ: програма доступу до дешевого боргового капіталу; довгострокове кредитування; спрощення доступу МСБ до державної підтримки шляхом розширення переліку суб'єктів підприємницької діяльності, на яких не поширюється обмеження щодо її надання; та ін. У 2024 р. бізнес отримав 24746 пільгових кредитів за цією програмою на загальну суму 93,1 млрд грн⁵⁷, станом на кінець червня 2025 р. – 13970 пільгових кредити на загальну суму 44,3 млрд грн.</i>	<i>Урядовий проєкт «Робота» для надання підтримки бізнесу та стимулювання створення нових робочих місць. Загалом проєкт орієнтований на створення понад 60 тис. робочих місць. Від початку дії проєкту держава інвестувала через гранти в підприємництво понад 11 млрд грн (станом на кінець 2024 р.)</i>

Слід відзначити, що Плани повоєнного відновлення України постійно оновлюються та удосконалюються. Так, на конференції з повоєнного відновлення України, що відбулась в Берліні 11-12 липня 2024 р., було задекларовано 95 потенційних інвестиційних проектів. Ці проекти окреслюють пріоритети повоєнного відновлення у ключових галузях (енергетика, транспорт і логістика, агросектор, «зелена» металургія, видобуток рідкоземельних металів, будівництво, фармацевтика, інформаційно-комунікативні технології), в яких досить успішно може бути залучений потенціал підприємницької сфери) [5]. Оскільки в умовах війни одним важливих джерел фінансування вітчизняного бізнесу залишаються кредитні ресурси міжнародних фінансових організацій, тому перед підприємницькою сферою є можливість долучитися до програми ЄС для України Ukraine Facility. У рамках цієї Програми нові гарантії банківському сектору України надав Європейський банк реконструкції та розвитку щодо фінансування критичних галузей промисловості під час війни та часткового покриття кредитних ризиків банків за новими кредитами українському бізнесу [6].

Таким чином, фінансово-кредитне забезпечення підприємницької діяльності являє собою цілісну систему формування і використання фінансових ресурсів за допомогою оптимізації співвідношення всіх його форм щодо підвищення її ефективності. В умовах повоєнної відбудови України необхідне оновлення фінансово-кредитного механізму підтримки підприємницького середовища, який включатиме систему форм, методів, важелів, інструментів впливу на фінансові відносини бізнесу щодо надання грантової підтримки та пільгового кредитування, підтримки інноваційного зростання, впровадження лізингових і факторингових програм, інструментів венчурного фінансування, сприяння їх інвестиційному кредитуванню, та ін.

Список використаних джерел

1. Бездітко Ю. М. Принципи розробки програм фінансового забезпечення інвестиційної діяльності малих підприємств. Ефективна економіка: Електронне наукове фахове видання. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=532>
2. Боцьора Л. О. Фінансово-кредитне забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні. Електронний науковий архів Науково-технічної бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка». 2012. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/15786/1/76>
3. Доступні кредити 5-7-9 %: У 2024 році український бізнес отримав майже 25 тис. пільгових кредитів на понад 93 млрд грн. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dostupni-kredyty-5-7-9-u-2024-rotsi-ukrainskyi-biznes-otrymav-maizhe-25-tys-pilhovyykh-kredytiv-na-ponad-93-mlrd-hrn>
4. Експрес-оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Аналітичний звіт. Київ: Програма розвитку ООН в Україні, 2022. 77 с.

5. Ukraine Recovery Conference, 11-12 June 2024, Berlin, Germany, Ukraine investment Guide. URL: <https://www.urc-international.com/past-conferences/old-home>

6. Mirbabaeva N. EBRD helps Ukraine's banks to unlock €690 million of new lending. The European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). URL: <https://www.ebrd.com/news/2024/ebrd-helps-ukraines-banks-to-unlock-690-million-of-new-lending.html>

*Гуменюк Тетяна Михайлівна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
науковий керівник:
Пайтра Наталія Григорівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту;
Львівський національний університет імені Івана Франка*

СТРАТЕГІЯ ПІДВИЩЕННЯ ДОВІРИ ДО БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Особливе місце у фінансовому секторі економіки України відіграє банківська система. За час існування нашої молодшої держави вона пережила не одну кризу. Та одним із найбільших викликів для діяльності банківських установ стало вторгнення збройних сил російської федерації спершу у східні області України у 2014 році та повномасштабне вторгнення у 2022 році.

Кризові ситуації у будь-якій сфері діяльності, у тому числі і діяльності банківських установ, негативно впливають на довіру населення. Народ легко піддається паніці при виникненні кризових явищ, особливо якщо вони відбуваються у банківській сфері. Це можна пояснити тим, що населення боїться втратити власні кошти.

Банківська система будь-якої країни залежить від довіри населення. Для провадження ефективної діяльності банківським установам необхідно створити позитивний імідж на ринку, щоб залучати якомога більше ресурсів вкладників. Однак важливо зазначити, що така довіра має бути «двосторонньою». Це означає, що не лише клієнти мають довіряти банківським установам, але і банки мають довіряти своїм клієнтам.

Поняття «довіра» не можна чітко описати, оскільки воно є більш психологічним терміном. По суті, його можна трактувати як впевненість клієнтів у надійності, компетентності та чесності банківської установи, що дозволяє їм

добровільно передавати свої кошти та цінності даним фінансовим інститутам, очікуючи на безпеку здійснення таких операцій та захист власних інтересів. Більшою довірою клієнтів будуть користуватись ті банки, які є більш фінансово стабільні, прибуткові та які вчасно виконують свої зобов'язання.

Оскільки для банківської діяльності характерною є ризиковість, то важливе місце має також довіра населення до дій центрального банку. Національний банк України є регулятором банківської діяльності. Саме НБУ встановлює вимоги та правила діяльності всіх банківських установ, а також здійснює контроль за їх дотриманням. Окрім того, Національний банк України реалізує грошово-кредитну політику та забезпечує фінансову стабільність. Саме у довірі населення і виявляється оцінка результативності виконання своїх функцій та завдань Національним банком України [3, с. 27].

Вимірювання рівня довіри населення до банківської системи є надзвичайно важким завданням. Причина у тому, що цей показник є дуже суб'єктивним. Тому рейтингові агентства періодично проводять різні опитування серед населення. Зокрема, відповідно до результатів соціального опитування центру Разумкова, що проводилось у березні 2024 року, суттєво знизився рівень довіри населення до банківської системи України, порівняно з 2023 роком. В опитуванні взяли участь понад дві тисячі респондентів віком від 18 років. За рік понад 10% опитуваних перейшли від позитивних чи нейтральних оцінок своєї довіри до регулятора до негативних. За результатами опитування всього 52,1% респондентів цього року повідомили про повну та часткову довіру до НБУ. Торік, за результатами аналогічного опитування, відповідний показник становив 57,7%. Також негативну динаміку показав баланс довіри-недовіри українців до комерційних банків, який знаходиться у від'ємних значеннях (загалом більший відсоток не довіряє, ніж довіряє). За рік частка опитаних, які зневірилися в комерційних банках, склала 4% – баланс скоротився до -18% з -13,9% [1].

Щодо рівня довіри населення України до банківської системи у 2025 році, то за результатами соціального опитування, проведеного групою «Рейтинг», 68% громадян висловили довіру до банків [2].

Виходячи з результатів досліджень, можна стверджувати, що у 2024–2025 роках спостерігається поступове зростання депозитів населення та підвищення довіри до банків, однак рівень стабільності ще потребує посилення. Тому розробка комплексної стратегії підвищення довіри до банківської системи України є надзвичайно актуальною.

Щоб підвищити рівень довіри населення до банків Національному банку України необхідно забезпечити високий рівень фінансової стійкості, прозорості та надійності банківської системи.

До основних напрямів стратегії підвищення довіри до банківської системи України можна віднести наступне:

- 1) курсова стабілізація національної грошової одиниці;
- 2) зниження рівня інфляції;

3) оптимізація процесу відшкодування вкладів за рахунок Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;

4) підвищення фінансової грамотності населення;

5) кібербезпека та цифрова довіра.

Однією з ключових умов формування довіри до банківської системи є стабільність національної валюти. Курс гривні безпосередньо впливає на фінансові очікування населення, рівень доларизації депозитів та інвестиційну активність. Довіра вкладників і бізнесу формується тоді, коли обмінний курс є передбачуваним, а Національний банк України проводить зрозумілу, послідовну та незалежну валютну політику. Крім того, курсова стабільність неможлива без збалансованої фінансової політики. Будь-який надлишковий дефіцит державного бюджету або невиправдані соціальні витрати, профінансовані за рахунок емісії, створюють додатковий тиск на валютний ринок. Саме тому політика НБУ має бути скоординована з політикою Міністерства фінансів, а співпраця з Міжнародним валютним фондом забезпечує «якір» для макроекономічних очікувань.

Другим важливим напрямом підвищення довіри є забезпечення низької та стабільної інфляції. Саме інфляція визначає купівельну спроможність заощаджень населення і є головним показником ефективності монетарної політики.

У роки війни та післякризового відновлення Україна зіткнулася з підвищеним інфляційним тиском, який частково був спричинений необхідністю емісійного фінансування бюджету. Зменшення обсягів грошової емісії має здійснюватися поступово, із урахуванням реальних потреб економіки, щоб не створювати дефіциту ліквідності. Національний банк має проводити жорстко виважену монетарну політику – тобто підтримувати процентну ставку на рівні, який стримує інфляційні очікування, але не гальмує економічне зростання. Водночас важливим є посилення комунікації з населенням щодо причин і цілей дій регулятора. Якщо громадяни розуміють, що тимчасово висока облікова ставка – це інструмент боротьби з інфляцією, а не ознака кризи, вони сприймають політику НБУ як професійну та відповідальну.

Міжнародний досвід свідчить: довіра до центрального банку зростає тоді, коли він послідовно дотримується оголошеного інфляційного таргету і не допускає політичного втручання у монетарну політику. Саме незалежність НБУ є запорукою довгострокової стабільності цін і, відповідно, довіри до банківської системи в цілому.

Механізм гарантування вкладів є базовим елементом системи довіри до банків. Саме завдяки йому громадяни зберігають упевненість у безпеці своїх коштів навіть у разі банкрутства банку. Сучасний виклик для України полягає у тому, щоб зробити процес відшкодування максимально простим, прозорим і швидким. Сьогодні важливо запровадити електронний формат подання заявок та відстеження статусу виплат. Створення єдиного онлайн-порталу із

використанням системи BankID дозволить вкладникам дистанційно підтверджувати особу, отримувати повідомлення про готовність виплати й обирати зручний банк-агент для зарахування коштів. Також доцільно передбачити спрощений порядок виплат для малих вкладів – наприклад, автоматичне перерахування коштів до певного порогу без додаткової перевірки документів.

Довіра до банківської системи неможлива без розуміння того, як вона працює. Саме тому одним із ключових напрямів стратегії має стати масштабне підвищення фінансової грамотності населення. Національний банк України вже запровадив довгострокову програму фінансової грамотності у співпраці з Міністерством освіти, Програмою USAID, Світовим банком та OECD. Наступним кроком має стати розширення цієї програми на рівень місцевих громад, шкіл, університетів і громадських центрів.

Необхідно запровадити цільові навчальні програми для різних категорій населення:

- школярів – у формі інтерактивних занять;
- студентів – як частину обов’язкових курсів;
- пенсіонерів та внутрішньо переміщених осіб – через офлайн-зустрічі з фахівцями банків.

Особлива увага повинна бути приділена цифровій фінансовій грамотності – умінню користуватись онлайн-банкінгом, розпізнавати шахрайські сайти, фішингові листи, підроблені мобільні додатки.

Останній, але надзвичайно важливий напрям – це забезпечення кібербезпеки фінансового сектору. У сучасному світі довіра клієнтів залежить не лише від фінансової стійкості банку, а й від його здатності захистити дані користувачів та забезпечити безперервність обслуговування. НБУ вже визначив кібербезпеку як один із ключових елементів фінансової стабільності.

Отже, довіра населення до банківської системи є одним із ключових факторів економічного розвитку України. Без високого рівня довіри населення неможливо забезпечити стабільне функціонування фінансової системи в цілому, та банківського сектору зокрема. Запропонована стратегія реалізує комплексний підхід, що поєднує макроекономічні, інституційні, технологічні та освітні інструменти. Довіра до банківської системи є не лише показником її ефективності, а й стратегічним ресурсом повоєнного відновлення України. Її посилення – це основа для стабільної, конкурентоспроможної та сучасної економіки, здатної забезпечити добробут громадян і розвиток держави навіть у складних зовнішніх умовах.

Список використаних джерел

1. Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, віра в перемогу, ставлення до виборів (березень 2024р.). Центр Разумкова. URL:

<https://razumkov.org.ua/novyny/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-vira-v-peremogu-stavlennia-do-vyboriv-berezen-2024r>

2. Результати соціального опитування групи «Рейтинг». URL: <https://agroreview.com/content/riven-doviry-ukrayincziv-bankiv-zris/>

3. Щуревич О., Стахів І. Підвищення довіри до банківської системи України. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/download/1317/1321/2583>

*Гуцул Інна Анатоліївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи,
страхування та фондового ринку;
Супівська Тетяна Русланівна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ МИТНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ефективне використання фінансових ресурсів державних органів завжди було важливим чинником забезпечення економічної стабільності та розвитку країни. Особливу актуальність ця проблема набуває в умовах воєнного стану, коли державний апарат стикається з необхідністю оперативного реагування на нові загрози та забезпечення безперервного функціонування критично важливих служб. Митна служба є однією з таких структур, яка виконує не лише фіскальні функції, забезпечуючи надходження до державного бюджету, а й контроль за дотриманням законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Воєнний стан в Україні значно вплинув на фінансову діяльність митної служби, створивши додаткові виклики, серед яких – коливання обсягів надходжень, зміни в структурі витрат, необхідність адаптації до логістичних та адміністративних обмежень. В таких умовах важливо забезпечити ефективне використання фінансових ресурсів, оскільки будь-які невинновдані витрати можуть призвести до втрат державного бюджету та зниження здатності митниці виконувати свої функції.

Фінансові ресурси митної служби є одним із ключових елементів забезпечення її функціонування та виконання завдань державного управління у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Вони забезпечують виконання фіскальних функцій, контроль за митними потоками, запобігання порушенням законодавства та підтримку економічної безпеки держави. Ефективність використання цих ресурсів безпосередньо впливає на результати діяльності митниці та надходження до державного бюджету.

В умовах воєнного стану актуальність питання ефективного фінансування митної служби зростає через необхідність швидкого реагування на зовнішні та внутрішні ризики, зміни у міжнародній торгівлі та нестабільність фінансових надходжень.

Для оцінки ефективності використання фінансових ресурсів митної служби у період воєнного стану необхідно проаналізувати динаміку надходжень до державного бюджету, фінансування служби та співвідношення джерел

коштів. Як показує практика 2022–2025 років, діяльність митної служби суттєво адаптувалася до умов воєнного часу, зберігаючи основні функції та забезпечуючи стабільність бюджетних надходжень.

Так, у 2022 році митна служба перерахувала до державного бюджету 300,9 млрд грн, що свідчить про збереження фіскальної ефективності навіть у критичних умовах. У 2023 році фактичні надходження зросли до 459,8 млрд грн, що на 52,9 % більше порівняно з попереднім роком, демонструючи активне відновлення зовнішньоекономічної діяльності та збільшення митних платежів. За 10 місяців 2024 року надходження досягли 375,9 млрд грн, а у серпні 2025 року спостерігалось значне зростання імпорту, що також вплинуло на збільшення фінансових ресурсів митниці [1].

Фінансування митної служби з державного бюджету залишалося стабільним, проте воєнний стан призвів до скорочення капітальних видатків. Так, у 2022 році було профінансовано близько 70 % запланованих видатків, що відображає необхідність оперативного перерозподілу ресурсів та оптимізації витрат у критичних умовах. У 2023 році, хоча загальні видатки на оборону та безпеку становили 2,65 трлн грн, точних даних щодо частки митної служби не було оприлюднено. Інформація за 2024–2025 роки у відкритих джерелах також обмежена, що підкреслює необхідність проведення додаткових внутрішніх оцінок ефективності використання фінансів у ДМС [3].

В умовах воєнного стану структура фінансових ресурсів митної служби включала кілька ключових компонентів: державний бюджет, власні надходження (митні платежі, збори, штрафи) та резервні джерела для непередбачуваних витрат. Всі ці джерела забезпечують не лише виконання фіскальних функцій, а й контроль за дотриманням законодавства, підтримку економічної безпеки держави та можливість швидко реагувати на надзвичайні ситуації. У табл. 1 наведено структуру фінансових ресурсів митної служби, динаміку їх формування та співвідношення основних джерел надходжень.

Таблиця 1

**Динаміка фінансових ресурсів митної служби України
в умовах воєнного стану (2022–2025 рр., млрд грн)**

Рік	Надходження до Держбюджету	Державне фінансування митної служби	Власні надходження (митні платежі, збори, штрафи)	Капітальні видатки	Поточні видатки	Примітки
2022	300,9	21,5	247,6	15,0	31,0	Фінансування ~70% плану
2023	459,8	25,0	404,8	18,0	41,8	Зростання надходжень на 52,9%
2024 (10 міс.)	375,9	26,0	320,5	12,0	50,0	Відновлення зовнішньоекономічної діяльності

Продовження таблиці 1

2025 (серп.)	310,0	27,0	280,0	14,0	52,0	Зростання імпорту вплинуло на фінансові ресурси

Джерело: побудовано авторами на основі [2]

Як видно з табл. 1, у період воєнного стану спостерігалось суттєве зростання власних надходжень митної служби, що свідчить про її здатність адаптуватися до нових умов та забезпечувати стабільні бюджетні надходження навіть у кризових ситуаціях. Так, питома вага власних надходжень у загальному фінансуванні служби зросла з 82 % у 2022 році до 88 % у 2023 році, що відображає ефективність фіскальної діяльності та здатність митниці підтримувати фінансову автономність у критичних умовах.

Скорочення капітальних видатків у період воєнного стану було вимушеним заходом, спрямованим на перенаправлення ресурсів до першочергових потреб безпеки та підтримки критично важливих функцій. Проте така оптимізація витрат не призвела до зниження якості виконання основних завдань митної служби. Оперативне фінансування поточних видатків, включаючи заробітну плату персоналу, закупівлю обладнання для контролю та забезпечення логістичних процесів, залишалося пріоритетом.

Аналіз співвідношення джерел фінансування показує, що державний бюджет та власні надходження залишаються ключовими складовими фінансових ресурсів митної служби. При цьому резервні джерела коштів виконують роль страхового буфера для непередбачуваних ситуацій, що особливо важливо в умовах воєнного стану, коли зовнішні та внутрішні ризики є високими та непередбачуваними [4, с. 63].

Ефективність використання фінансових ресурсів митної служби у період 2022–2025 років можна оцінити за кількома основними критеріями:

➤ Фіскальна ефективність – зростання надходжень до державного бюджету попри воєнні обставини свідчить про ефективну організацію митних процедур та контроль за зовнішньоекономічною діяльністю.

➤ Оперативність реагування – скорочення капітальних витрат і переорієнтація ресурсів на поточні потреби дозволила митниці швидко адаптуватися до нових викликів, забезпечуючи безперервність функціонування.

➤ Фінансова стабільність – наявність різноманітних джерел фінансування, включаючи резервні фонди, дозволяє підтримувати стабільну діяльність служби навіть у разі коливань надходжень та збоїв у логістичних ланцюгах.

Аналіз фінансових ресурсів митної служби в умовах воєнного стану свідчить про її здатність забезпечувати стабільні надходження до державного бюджету та підтримувати виконання основних функцій у складних умовах. Збереження високої фіскальної ефективності, оперативності реагування та фінансової стабільності підтверджує адаптивність служби до кризових ситуацій.

Підвищення ефективності можливе за рахунок впровадження систем моніторингу витрат, оптимізації структури видатків, забезпечення прозорості фінансової діяльності та використання резервних джерел фінансування. Ефективне управління фінансовими ресурсами митної служби є ключовим фактором забезпечення економічної безпеки держави та стабільності системи управління зовнішньоекономічною діяльністю в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Державна митна служба України. Офіційні статистичні дані за 2020–2024 рр. URL: <https://customs.gov.ua> (дата звернення: 04.10.2025).
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 25.02.2024).
3. Міністерство фінансів України. Бюджетні видатки та надходження за 2022–2025 рр. URL: <https://mof.gov.ua> (дата звернення: 04.10.2025).
4. Тимошенко Н., Дідик О., Смоляр Л. Митна політика України в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2024. № 61. С. 56–70. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-56>.
5. Надходження митних платежів до Держбюджету в 2024 році. Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/nadkhodzhennia-mitnikh-platezhiv-do-derzhbiudzhetu-v-2024-rotsi-demonstruiut-suttieve-zrostannia-1513> (дата звернення: 05.10.2024).

*Дацкевич В'ячеслав Сергійович,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Облік і оподаткування»;
Міняйло Вікторія Петрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансового аналізу та аудиту;
Державний торговельно-економічний університет*

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ У ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЛЯХ

Публічні закупівлі є ключовим елементом державного управління, що забезпечує ефективне використання бюджетних коштів. В Україні щорічно через систему публічних закупівель розподіляється значна частина державних ресурсів, що становить близько 15-20% ВВП. Однак, корупція в цій сфері залишається однією з найбільших проблем, призводячи до втрат у мільярди гривень. За даними Transparency International, Україна посідає 104-те місце в Індексі сприйняття корупції 2024 року, з особливим акцентом на вразливість сфери закупівель через воєнний стан та економічні виклики. Актуальність теми зумовлена необхідністю мінімізації ризиків для підвищення прозорості та ефективності.

Метою публікації визначається проаналізувати корупційні ризики у публічних закупівлях, їх види, фактори та наслідки, а також запропонувати механізми запобігання. Завдання - визначити теоретичні основи, класифікувати ризики, оцінити вплив та надати рекомендації. Методи дослідження: аналіз нормативно-правової бази, вивчення звітів антикорупційних органів та наукових публікацій.

Корупція в публічних закупівлях визначається як зловживання службовим становищем з метою отримання неправомірної вигоди, що включає хабарництво, конфлікт інтересів та маніпуляції процедурами. Згідно з Законом України "Про публічні закупівлі" від 25.12.2015 № 922-VIII, закупівлі мають бути прозорими, конкурентними та ефективними. Нормативна база також охоплює Закон "Про запобігання корупції" від 14.10.2014 № 1700-VII, який встановлює механізми виявлення ризиків.

Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) ідентифікує корупційні ризики як потенційні можливості для зловживань на етапах планування, проведення тендерів та виконання договорів. Під час воєнного стану, введеного в 2022 році, ризики посилюються через спрощені процедури, передбачені Постановою КМУ № 1178 від 12.10.2022, що дозволяють прямі договори та електронні каталоги, але створюють вразливості для змов.

НАЗК виділяє 25 типових корупційних ризиків, серед яких найпоширеніші: завищення очікуваної вартості та обсягів закупівлі, штучне розділення предмету для уникнення конкуренції, дискримінаційні умови

тендерної документації, необґрунтоване застосування переговорної процедури, упередженість при оцінці пропозицій, вимагання паперових документів чи зразків, необґрунтовані зміни до договорів, недопостачання товарів/робіт/послуг та приймання неякісної продукції.

Детальніша класифікація охоплює кілька ключових категорій. Хабарництво передбачає надання неправомірної вигоди за вплив на рішення, наприклад, для забезпечення перемоги в тендері. Конфлікт інтересів виникає через особисту зацікавленість посадовців у певних постачальниках. Маніпуляції документацією включають створення специфічних вимог, таких як укрупнення предмету закупівлі, для просування одного учасника. Непрозорість проявляється у приховуванні інформації про тендери, що обмежує доступ до конкуренції. Фіктивні конкурси організовуються через змову з "підставними" учасниками, які не мають наміру виграти. Зловживання становищем полягає у використанні владних повноважень для створення переваг певним сторонам. Підробка документів пов'язана з фальсифікацією даних для участі в тендерах чи виконання договорів. Технічні вразливості стосуються маніпуляцій у системах, таких як ProZorro, через недоліки в їхній роботі чи захисті.

Під час воєнного стану додаються ризики подання пропозицій за завищеною ціною, зловживання каталогами, "штучні перепони" для фаворитів, прямі договори без обґрунтування та відсутність оскаржень. Приклади: завищення вартості медичних засобів чи дроблення лотів для прямих угод.

Аналіз факторів корупційних ризиків у публічних закупівлях в Україні показує, що вони зумовлені комплексом системних і людських чинників. Серед ключових факторів – недоброчесність посадовців, яка є основним стимулом для зловживань, таких як змова з постачальниками чи фаворитизм. Дискреційні повноваження замовників дозволяють значну свободу в плануванні тендерів, формуванні документації та оцінці пропозицій, що створює можливості для маніпуляцій. Відсутність ефективних систем внутрішнього контролю в організаціях, включаючи відсутність аудитів, ризик-менеджменту та розподілу обов'язків, сприяє концентрації влади в одних руках і знижує нагляд. Неконкурентні процедури, як необґрунтоване застосування переговорів чи прямих договорів, зменшують прозорість і конкуренцію. Можливість особистих контактів між посадовцями та учасниками, наприклад, через вимагання паперових документів, відкриває шлях для хабарів. Під час воєнного стану спрощені процедури, введені Постановою КМУ № 1178, посилюють ризики через скорочені терміни, відсутність апеляцій та зловживання електронними каталогами. Крім того, слабкість антикорупційних органів, складність правової системи та низька прозорість фінансового управління додають до факторів, як зазначається в звітах НАЗК та наукових публікаціях.

Для ефективного запобігання корупційним ризикам у публічних закупівлях необхідно застосовувати комплексний підхід, який охоплює законодавчі, організаційні, технологічні та суспільні заходи. На законодавчому

рівні важливо вдосконалити нормативну базу, зокрема адаптувати її до стандартів Європейського Союзу, які передбачають чіткіші правила та суворіші санкції за порушення. Наприклад, запровадження механізмів інноваційних партнерств, як це практикується в ЄС, може сприяти більшій прозорості та конкуренції. Крім того, необхідно переглянути Постанову КМУ № 1178, яка регулює закупівлі в умовах воєнного стану, щоб усунути можливості для зловживань, таких як необґрунтовані прямі договори чи використання електронних каталогів без належного контролю. Посилення відповідальності за корупційні дії, включаючи кримінальні санкції, також є важливим кроком для стримування потенційних порушників.

На організаційному рівні необхідно впроваджувати регулярне навчання для посадовців, які відповідають за закупівлі, щоб підвищити їхню компетентність у питаннях антикорупційних стандартів та етики. Створення спеціалізованих антикорупційних комітетів у державних органах дозволить здійснювати внутрішній моніторинг та своєчасно виявляти ризики. Важливо також забезпечити чіткий розподіл обов'язків між учасниками процесу закупівель, щоб уникнути конфлікту інтересів. Наприклад, особа, яка готує тендерну документацію, не повинна брати участь у виборі переможця.

Технологічний аспект відіграє ключову роль у зменшенні корупційних ризиків. Система ProZorro, запроваджена в Україні, уже довела свою ефективність у підвищенні прозорості, але потребує подальшого вдосконалення. Зокрема, автоматизація процесів, таких як перевірка пропозицій чи аналіз цін, може мінімізувати людський фактор і, відповідно, можливості для маніпуляцій. Впровадження штучного інтелекту для виявлення аномалій у закупівлях, наприклад, завищених цін чи невідповідностей у документації, є перспективним напрямом. Крім того, важливо забезпечити захист даних у системі ProZorro від несанкціонованого доступу чи технічних маніпуляцій.

Значну роль у запобіганні корупції відіграє громадський контроль. Залучення неурядових організацій, журналістів та активістів до моніторингу закупівель сприяє виявленню порушень та підвищенню підзвітності. Платформи, такі як DoZorro, дозволяють громадськості аналізувати тендери та повідомляти про підозрілі випадки. Для посилення цього механізму необхідно забезпечити захист викривачів корупції, щоб заохотити громадян повідомляти про порушення без страху переслідувань.

Міжнародна співпраця також є важливим інструментом. Обмін досвідом із країнами, які мають ефективні системи публічних закупівель, такими як країни ЄС, може допомогти Україні адаптувати кращі практики. Наприклад, впровадження європейських стандартів оцінки пропозицій або використання централізованих закупівельних агенцій може зменшити корупційні ризики. Співпраця з міжнародними організаціями, такими як Transparency International, сприяє розробці рекомендацій та моніторингу реформ.

Нарешті, важливим є підвищення рівня довіри суспільства до системи закупівель. Це можливо через регулярне звітування про результати тендерів, публікацію детальної інформації про витрати та залучення громадськості до обговорення реформ. Комплексний підхід, який поєднує ці заходи, дозволить значно знизити корупційні ризики та підвищити ефективність використання бюджетних коштів.

Корупційні ризики у публічних закупівлях продовжують становити серйозну загрозу для економічної стабільності та розвитку України, особливо в умовах триваючого воєнного стану, який ускладнює контроль і посилює вразливості через спрощені процедури. Аналіз теоретичних основ, видів ризиків, факторів і наслідків показує, що основні проблеми пов'язані з маніпуляціями на етапах планування, проведення тендерів та виконання договорів, такими як хабарництво, конфлікти інтересів, штучне розділення лотів і необґрунтовані зміни до угод. Ці ризики призводять не лише до прямих фінансових втрат бюджету, оцінюваних у мільярди гривень щорічно, але й до зниження якості товарів і послуг, обмеження конкуренції на ринку, соціальної напруги та підриву довіри до державних інституцій. Порівняння з практиками Європейського Союзу підкреслює, що відсутність жорсткого моніторингу та недостатня цифризація в Україні посилюють ці проблеми, тоді як у розвинених країнах подібні ризики мінімізуються завдяки прозорим механізмам і суворій відповідальності.

Для подолання цих викликів необхідні комплексні рекомендації, спрямовані на посилення контролю, впровадження сучасних технологій і підвищення рівня освіти серед учасників процесу закупівель. Зокрема, удосконалення законодавства шляхом адаптації до європейських стандартів, автоматизація систем на кшталт ProZorro з використанням штучного інтелекту для виявлення аномалій, регулярне навчання посадовців та активне залучення громадськості до моніторингу можуть суттєво знизити корупційні прояви. Крім того, міжнародна співпраця з організаціями на зразок Transparency International дозволить запозичити кращі практики та забезпечити незалежний аудит реформ.

Перспективи подальших досліджень включають глибше вивчення впливу цифровізації на корупційні ризики, зокрема аналіз ефективності нових технологій у реальних умовах воєнного часу, оцінку впливу спрощених процедур на економіку та розробку моделей прогнозування ризиків на основі даних з ProZorro. Такі дослідження сприятимуть формуванню більш стійкої системи публічних закупівель, яка забезпечить ефективне використання ресурсів і сприяє відновленню країни.

Список використаних джерел

1. НАЗК. Типові корупційні ризики в публічних закупівлях. URL: <https://antycorportal.nazk.gov.ua/uploads/Typovi-koruptsijni-ryzyky-v-publichnyh-zakupivlyah-2.pdf>

2. Корупційні ризики в публічних закупівлях під час воєнного стану. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/uk/koruptsijni-ryzyky-v-publichnyh-zakupivlyah-pid-chas-voyennogo-stanu-rekomendatsiyi-nazk/>

3. НАЗК. Топ-25 типових корупційних ризиків. URL: <https://dpss-ks.gov.ua/wp-content/uploads/2023/07/nazk-top-25-tipovih-korupcijnih-rizikiv-pid-chas-derzhavnih-zakupivel.pdf>

4. Корупційні ризики в публічних закупівлях. URL: http://lsej.org.ua/9_2024/62.pdf

5. Transparency International Ukraine. Аналіз корупційних ризиків у системі публічних закупівель України. URL: <https://ti-ukraine.org/research/analiz-korupsiynyh-ryzykiv-u-systemi-publichnyh-zakupivel-ukrayiny/>

*Дем'янишин Василь Григорович,
доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія;
Кириленко Ольга Павлівна,
доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія;
Дем'янишин Василь Васильович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Західноукраїнський національний університет*

ФІНАНСОВИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ

Стратегія управління публічними фінансовими ресурсами є складовою стратегій реформування системи управління державними фінансами України. Фінансовий інструментарій цих стратегій передбачений Бюджетним кодексом України, в якому розкриті основні положення даних інструментів та практика їхнього використання на всіх стадіях бюджетного процесу [1].

Необхідність формування стратегічних засад управління державними фінансами, їхньої складової – стратегії управління публічними фінансовими ресурсами обумовлена наявністю розмаїття проблем, які негативно впливали на функціонування та розвиток фінансової системи України. Серед таких проблем можна виділити: відсутність дієвої системи стратегічного планування; недостатній зв'язок між окремими показниками стратегічних планів і бюджету держави; відсутність якісного середньострокового бюджетного планування; низька якість бюджетного планування на рівні розпорядників та отримувачів бюджетних коштів; недосконалість управління казначейською системою виконання бюджетів; недостатній рівень прозорості та гласності щодо планування та використання коштів всіх видів бюджетів; відсутність стратегічних напрямів розвитку процесів формування та використання публічних фінансових ресурсів на всіх рівнях державного управління тощо.

Тому держава протягом останнього десятиріччя розробляла окремі стратегічні засади модернізації системи управління публічними фінансовими ресурсами, використовуючи всі можливі фінансові інструменти та важелі.

Одним із перших таких документів була Стратегія розвитку системи управління державними фінансами, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 774 від 1.08.2013 р., у якій було передбачено здійснення системної реформи управління публічними фінансовими ресурсами за рахунок посилення бюджетної дисципліни, стратегічного розподілу і перерозподілу бюджетних ресурсів, якісного надання державних послуг [2].

Однак поставлені завдання були виконані частково. Недосконалою виявилась податкова система, держава не завжди була в змозі забезпечити якісне

бюджетне планування та виконання бюджетів на належному рівні, розпорядники та отримувачі бюджетних коштів не мали можливості ефективно використовувати публічні фінансові ресурси для підвищення якості виконання своїх функцій. Тому розпорядженням Кабінету Міністрів України № 142-р від 8.02.2017 р. була схвалена Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки. Метою даної стратегії була розбудова ефективної системи управління публічними фінансовими ресурсами, яка створювала б умови для надання якісних державних послуг. *Для досягнення такої мети потрібно було виконати ряд важливих завдань за такими напрямками:*

- «дотримання загальної бюджетно-податкової дисципліни у середньостроковій перспективі;
- підвищення ефективності розподілу ресурсів на рівні формування державної політики;
- забезпечення ефективного виконання державного бюджету;
- підвищення рівня прозорості та підзвітності в управлінні державними фінансами» [3].

Окремі завдання вказаної стратегії були виконані, однак не було досягнуто відчутних результатів. *Основними проблемами виявилися:*

- «відсутність цілісної системи стратегічного планування, слабкий зв'язок між стратегічним плануванням, бюджетним плануванням і плануванням державних інвестицій;
- відсутність повноцінного впровадження середньострокового бюджетного планування;
- неналежна якість бюджетного планування з боку головних розпорядників бюджетних коштів, що призводить до частих перерозподілів цих коштів та їх неефективного використання;
- недосконале управління ліквідністю єдиного казначейського рахунка та валютних рахунків державного бюджету в процесі виконання державного бюджету;
- відсутність чіткого розподілу повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;
- недостатня прозорість та підзвітність щодо використання коштів місцевих бюджетів;
- формальний підхід розробників нормативно-правових актів до здійснення фінансово-економічних розрахунків впливу виконання актів на надходження та втрати державного та/або місцевих бюджетів;
- обмежена кадрова спроможність щодо реалізації реформи на центральному та місцевому рівні;
- недостатня інституційна і управлінська підзвітність у сфері управління державними фінансами» [4].

У зв'язку з цим розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1805-р від 29.12.2021 р. була схвалена Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки [4]. Стратегічні засади модернізації системи управління публічними фінансовими ресурсами у межах цієї стратегії передбачають використання розмаїтого фінансового інструментарію на різних стадіях управління.

Так, на стадії фінансового планування доцільно розбудувати систему такого стратегічного планування, показники якого були б взаємоузгодженими, базувалися на реальних результатах макроекономічного та бюджетного прогнозування. Важливо, щоб ці показники були зорієнтовані на досягнення важливих стратегічних цілей, які підтримує суспільство. Для цього, на нашу думку, у першу чергу потрібно законодавчо врегулювати систему державного стратегічного прогнозування, деполітизувати макроекономічне та бюджетне прогнозування, удосконалити інструменти, підвищити фінансову спроможність держави у сфері бюджетного прогнозування. Важливою складовою цього напрямку роботи є сформулювати ефективну систему середньострокового бюджетного планування на всіх рівнях бюджетної системи та учасників бюджетного процесу.

У стратегії зазначено: «З метою забезпечення якісної бази для розроблення документів середньострокового бюджетного планування та ефективного розподілу обмежених фінансових ресурсів необхідно забезпечити посилення зв'язку з процесом стратегічного планування, зокрема за рахунок підвищення якості та забезпечення оприлюднення планів діяльності головних розпорядників бюджетних коштів на середньостроковий період, що відповідають цілям та граничним обсягам видатків державного бюджету та надання кредитів з державного бюджету...

Необхідно удосконалити підхід до визначення граничних обсягів видатків для головних розпорядників бюджетних коштів шляхом встановлення базового обсягу видатків державного бюджету... Слід вжити заходів, спрямованих на підвищення якості та прозорості планування головними розпорядниками бюджетних коштів та загального рівня бюджетної дисципліни. Зокрема, необхідно створити та запровадити нову інформаційно-аналітичну систему для бюджетного планування, що підвищить рівень автоматизації процесів та аналітичної спроможності учасників бюджетного процесу» [4].

Значне місце серед стратегічних засад управління публічними фінансовими ресурсами приділено розвитку програмно-цільового методу бюджетування, як дієвого засобу підвищення ефективності використання публічних фінансових ресурсів і якості надання державних послуг.

Крім цього, з метою забезпечення належної фінансової спроможності територіальних громад передбачено удосконалення міжбюджетних відносин та поглиблення фіскальної децентралізації.

У складі фінансових інструментів і заходів, спрямованих на формування публічних фінансових ресурсів, особливе місце займає розбудова сучасної справедливої податкової системи, удосконалення митної системи, модернізація управління фіскальними ризиками, державними активами, державним боргом, ліквідністю.

Серед інструментів і заходів, пов'язаних з ефективним використанням публічних фінансових ресурсів, доцільно виділити розбудову системи публічних закупівель, реформування управління державними інвестиціями, модернізацію системи бухгалтерського обліку у державному секторі економіки, казначейської системи обслуговування державних коштів, системи державного внутрішнього та зовнішнього фінансового контролю.

У сукупності найважливіших засад побудови стратегії управління публічними фінансами, на нашу думку, доцільно виділити побудову сучасної системи управління інформаційними технологіями для забезпечення цифрового розвитку прозорості системи управління публічними фінансами. *Для цього передбачено проведення таких важливих стратегічних заходів:*

- «впровадження єдиних ІТ-стандартів, розбудова Єдиної інформаційно-телекомунікаційної системи управління державними фінансами;
- перехід на впровадження електронних послуг, зокрема впровадження сервісної моделі надання ІТ-послуг, орієнтованої на користувача;
- реалізація першочергових проектів для забезпечення виконання пріоритетних завдань Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1467;
- унеможливлення впливу людського фактора на автоматичну обробку інформації;
- збереження та підсилення кадрового потенціалу;
- захист інформації, яка обробляється в Єдиній інформаційно-комунікаційній системі управління державними фінансами» [4].

Важливими елементами стратегії управління публічними фінансовими ресурсами є забезпечення прозорості бюджету та активної участі громадян у бюджетному процесі. Для цього доцільно значно розширити обсяг інформації, що може бути опублікований, включаючи бюджетні запити, паспорти бюджетних програм головних розпорядників бюджетних коштів, а також звіти про виконання цих програм. Доцільним є розвиток Державного веб-порталу бюджету, забезпечення його зручності для громадян і різних користувачів. На рівні місцевих бюджетів доцільно стандартизувати заходи стосовно оприлюднення інформації щодо показників бюджетів, паспортів бюджетних програм, звітів про їх виконання тощо. Це дасть змогу громадянам ознайомитися з важливими показниками бюджету свого міста, територіальної громади, порівняти їх з показниками бюджетів інших територіальних громад.

У результаті належного використання фінансового інструментарію забезпечення виконання стратегічних засад управління публічними фінансовими ресурсами буде забезпечена розробка реальних стратегічних планів, макроекономічних показників та бюджетів усіх рівнів, що дасть змогу здійснити ефективний розподіл всіх публічних фінансових ресурсів держави. Це сприятиме значному підвищенню ефективності використання фінансових ресурсів, покращенню якості державних послуг, посиленню відповідальності розпорядників та отримувачів бюджетних коштів за результати свого господарювання, забезпеченню своєчасного виявлення фіскальних ризиків та їхньої мінімізації, підвищенню ефективності державної фіскальної системи, удосконаленню системи бюджетного фінансування, кредитування, інвестування, державного внутрішнього та зовнішнього фінансового контролю.

У процесі фіскальної децентралізації можливим буде забезпечення належного розподілу власних і делегованих повноважень між центральними органами влади та місцевим самоврядуванням, а також ресурсів на посилення фінансової незалежності та фінансових можливостей органів місцевого самоврядування. Для цього доцільно було б запровадити відповідну дієву систему фінансового контролю на місцевому рівні, переглянути функції і повноваження органів такого контролю, які б відповідали умовам фіскальної децентралізації.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
2. Стратегія розвитку системи управління державними фінансами. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1.08.2013 р. № 774. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/774-2013-p#Text>.
3. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8.02.2017 р. № 142-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-p>.
4. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1805-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-p#Text>.
5. Стратегія здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2030 року: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1467-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1467-2021-p#Text>.

*Дідковська Людмила Іванівна,
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
відділу форм і методів господарювання в агропродовольчому комплексі;
Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»*

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ТВАРИННИЦТВА

Навіть попри випробування війною аграрна галузь демонструє стійкість. Зокрема, у 2024 р. аграрний сектор забезпечив 24,5 млрд дол. США експортних надходжень, що становило 59% загального обсягу експорту. Продукція рослинництва традиційно очолює основні експортні позиції: соняшникова олія – 21%, кукурудза – 21%, пшениця – 15%. Натомість експорт м'яса та їстівної продукції свійської птиці становив 447 тис. т на суму 958 млн дол. США, або 4% агроекспорту [1]. Тобто частка тваринництва у структурі аграрного експорту залишається незначною та суттєво поступається рослинницькій продукції.

Тваринництво є одним із найбільш потужних та стратегічно важливих секторів сільського господарства, проте впродовж років незалежності воно зазнало суттєвого послаблення позицій та характеризується стійкою тенденцією до скорочення виробництва, що зумовлено як економічними та соціальними чинниками, так і впливом воєнних дій. Зокрема у 1990 р. тваринницька галузь забезпечувала понад 50% валового агровиробництва. Однак у 2020-2022 рр. частка продукції тваринництва у загальній структурі продукції сільського господарства становила близько 20%, що суттєво обмежує можливості формування збалансованого за галузевою структурою аграрного сектору. Проте, слід зазначити, що у січні-серпні 2025 р. на загальному фоні скорочення агровиробництва (порівняно з показниками 2024 р.) відбулося скорочення виробництва у галузі тваринництва на 4,9%, що вдвічі менше, ніж відповідні показники у рослинництві.

Протягом останніх років подальше послаблення позицій тваринницької галузі значною мірою зумовлене триваючими бойовими діями. Збитки, спричинені російською збройною агресією протягом 2022-2023 рр., оцінено у 254 млн дол. США, що становить 2,5% загальних аграрних збитків. За цей період знищено понад 230 тис. голів ВРХ, 540 тис. голів свиней, 130 тис. голів овець та кіз, а також майже 13 млн голів птиці. Окремо визначено непрямі втрати тваринництва, спричинені недоотриманням доходів через скорочення виробництва, які становлять 5,6 млрд дол. США, що складає понад 8% у структурі непрямих втрат сільського господарства (основна частка яких зумовлена зменшенням виробництва молока) [2, с. 6-13]. Протягом 2024 р. розмір шкоди завданої агросектору зріс на 9,4%, а загальний обсяг потреб, необхідних для відбудови та відновлення тваринництва, рибного господарства та аквакультури протягом 2025-2035 рр., становить 376 млн дол. США [7].

Разом із тим, тваринництво має значний потенціал, реалізація якого може стати потужним чинником розвитку аграрної сфери у (по)воєнний період. Зокрема відновлення та нарощування виробництва продукції тваринництва сприятиме не лише забезпеченню внутрішнього ринку якісними продуктами харчування, а й формуванню доданої вартості через розвиток переробної промисловості. Також важливим є посилення експортного потенціалу, адже попит на м'ясо-молочну продукцію стабільно високий на світових ринках. Згідно з оцінками ФАО протягом наступного десятиліття світовий попит на м'ясо, молочні продукти та рибу зростатиме, що зумовлено зростанням доходів та урбанізацією в країнах з середнім рівнем доходів. Очікується, що до 2034 р. споживання продуктів тваринного походження на душу населення в світі зросте на 6%, а світове виробництво м'яса, молочних продуктів та яєць – на 17% [3].

Зважаючи на охарактеризований вище стан вітчизняного тваринництва, сучасні виклики, а також великий потенціал розвитку м'ясної та молочної промисловості, беззаперечно важливою є підтримка розвитку галузі. Наразі державна допомога передбачає надання субсидій, грантів, компенсацій, а також пільгових кредитів. Зокрема цьогоріч за підтримки Світового банку продовжено дію програми пільгового кредитування «5-7-9», що сприятиме розвитку переробного сегменту. Станом на вересень 2025 р. агропідприємствами було залучено близько 40 млрд грн. До того ж, з 2025 р. урядом запроваджено часткову компенсацію вартості будівництва та реконструкції тваринницьких комплексів, а також вартості закуплених племінних тварин [4]. Йдеться про відшкодування аграріям до 25% витрат на будівництво або реконструкцію ферм, доїльних залів та переробних потужностей, робота над якими розпочалася з 24 лютого 2022 р., а також витрат на закупівлю нетелів та телиць вітчизняного походження.

Загалом на 2025 р. передбачено державну підтримку аграріям у розмірі понад 6 млрд грн. Так, за програмою КПКВК 2801580 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» передбачено 1205 млн грн, з яких 1000 млн грн на розвиток тваринництва та агропереробної галузі. За програмою КПКВК 2801500 «Підтримка фермерських господарств та інших виробників сільськогосподарської продукції» встановлено розмір допомоги на рівні 4796 млн грн, зокрема за рахунок коштів спеціального фонду держбюджету надаватимуться дотації для утримання ВРХ усіх напрямів продуктивності та маточного поголів'я кіз та/або овець. Слід зазначити, що у 2025 р. розмір підтримки за цією програмою ушестеро перевищив відповідний показник за 2024 р. Крім того, за програмою КПКВК 2801460 «Надання кредитів фермерським господарствам» передбачено 80 млн грн для підтримки фермерських господарств через забезпечення їх безвідсотковими кредитами [5].

З метою підтримки галузі та посилення її конкурентоспроможності у 2025 р. уряд схвалив Концепцію Державної цільової економічної програми розвитку тваринництва на період до 2033 року [6], де основними цілями визначено

нарощування кількісного та якісного складу поголів'я сільськогосподарських тварин, насичення внутрішнього ринку якісною агропродукцією, забезпечення належного ветеринарно-санітарного стану тваринницьких господарств, сприяння малим та середнім виробникам шляхом стимулювання кооперації та укрупнення фермерських господарств, посилення переробної складової (очікуване збільшення обсягів надходження молочної сировини на промислову переробку до 6 млн т), нарощування експортного потенціалу та залучення сучасних технологій з метою екологізації процесів виробництва й переробки. Крім того, прогнозоване нарощування поголів'я створить передумови для інтенсивнішого застосування органічних добрив з метою підвищення родючості ґрунтів. Реалізація зазначеної програми уможливить підвищення ефективності та стабільності галузі, розширення можливостей для малих і середніх виробників, зміцнення позицій української продукції тваринного походження на внутрішньому й зовнішньому ринках, а також впровадженню екологічно безпечних технологій у практику ведення тваринництва.

Отже, державне регулювання та фінансування є ключовими чинниками відновлення та розвитку тваринницької галузі, що сприятиме зміцненню продовольчої безпеки, підвищенню конкурентоспроможності та розширенню експортних можливостей.

Список використаних джерел

1. Grain Trade (2025). У 2024 р. частка агропродукції в експорті України виросла до 59%. URL: https://graintrade.com.ua/novosti/u-2024-r-chastka-agroprodukcii-v-eksporti-ukraini-virosla-do-59.html?utm_source=chatgpt.com
2. Нейтер Р., Зоря С., Муляр О. (2024). Збитки, втрати та потреби сільського господарства через повномасштабне вторгнення. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/02/RDNA3_ukr.pdf
3. Ana María Rueda García. (2025). Global demand for meat and dairy set to rise, but climate and nutrition gaps remain. URL: <https://www.globalissues.org/news/2025/07/15/40396>
4. Постанова КМУ №950 від 6 серпня 2025 р. «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-vykorystannia-koshtiv-peredbachenykh-u-derzhavnomu-biudzheti-t60825>
5. Павленко С. (2025). Державна підтримка аграріїв у 2025 році. URL: https://www.apd-ukraine.de/fileadmin/user_upload/1_Info_Brief_SP_ua.pdf
6. Розпорядження КМУ N 76-р. від 31 січня 2025 р. «Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми розвитку тваринництва на період до 2033 року». URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=114544

7. Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення RDNA4. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099052925103531065/pdf/P180174-93c8e8c1-83a2-487d-aaec-a8435f9db418.pdf>

*Дзекунов Сергій Михайлович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
ПВНЗ «Європейський університет»*

АДАПТИВНА БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВИ

Ефективна бюджетно-податкова політика має бути відносно гнучкою і адаптивною, щоб оперативно реагувати на зміну соціально-економічної ситуації в регіоні, країні, світі тощо. У загальному сенсі фіскальна політика повинна враховувати соціально-економічні зміни з урахуванням прогнозованих показників, що можуть випереджувати очікувані зміни.

Забезпечення адаптації до зовнішніх та внутрішніх змін у середовищі, в якому формується національна бюджетно-податкова політика, повинно здійснюватись шляхом поступової інтеграції динамічного моніторингу та гармонізації змін до вимог та інтересів держави.

До способів досягнення ефективної бюджетно-податкової політики можна віднести:

1. Політика коригування Державного бюджету – досягнення балансу Державного бюджету або зменшення бюджетного дефіциту.

Дана політика спрямована на зміну його стану з метою досягнення балансу доходів і витрат (бюджетної рівноваги), повинна збалансовувати бюджет, що не завжди визначає розвиток економіки. Іноді доцільно підтримувати додатне чи від’ємне сальдо бюджету.

2. Стабілізаційна політика вирівнювання економічного циклу – подолання економічної кризи або інфляції в країні на щорічній, циклічній основі або балансування бюджету на основі принципу функціональних фінансів. Бюджет балансується щорічно або в межах економічного циклу. Циклічність балансування враховує спад виробництва зменшуючи при цьому бюджетний дефіцит. Крім того, при інфляційному стрибку держава має піднімати рівень податків та скорочувати витратну частину бюджету. Це означає, що отримане позитивне сальдо бюджету може бути використане на покриття заборгованості, яка виникла під час спаду. Однак, зростання та спади в економічному циклі апріорі відрізняються між собою за глибиною і тривалістю. Балансування бюджету на основі функціональних фінансів означає використання незбалансованих бюджетів з метою стабілізації економіки. Тобто головним для

податкової політики є стабілізуючий вплив на економіку та своєчасність впровадження превентивних заходів із нівелювання негативних явищ, що пов'язані з циклічними коливаннями.

3. Політика фінансування дефіциту Державного бюджету за рахунок реальних доходів приватного сектору економіки.

4. Політика внутрішнього та зовнішнього фінансування – забезпечення витрат за рахунок залучення позик у населення, комерційних банків або за рахунок іноземних кредиторів.

5. Політика проведення грошової та кредитної емісії – за рахунок кредитів уряду з боку центрального банку або випуску нових грошей центральним банком, що приводить до монетизації дефіциту. При монетизації дефіциту держава отримує сеньйораж (дохід від друкування грошей). Однак, якщо приріст грошової маси перевищить приріст реального ВВП, виникне інфляція. В цьому разі всі економічні агенти змушені будуть сплачувати так званий інфляційний податок, який знизить їх реальні доходи.

Вирішення задачі досягнення формування ефективної бюджетно-податкової політики в сучасних умовах вимагає досягнення необхідного і достатнього рівня дієвості обраних інструментів бюджетно-податкової політики за обмежений проміжок часу.

Необхідний рівень реалізації ефективної бюджетно-податкової політики охоплює фінансове забезпечення функцій держав. Якщо податкова політика не може задовольнити даний рівень інтересів, то фіскальна політика має глибинні ресурсні проблеми. Достатній рівень ефективності визначає, що бюджетно-податкова політики дозволяє забезпечувати функціонування держави, використовуючи свої ресурси та інструменти впливу задля досягнення цілей суспільного та економічного розвитку. Таке визначення ефективності податкової політики, на відміну від трактування ефективності як співвідношення фактичних і очікуваних доходів та видатків бюджету, дозволяє представити результативність бюджетно-податкової політики у кількісній та якісній оцінці. Ефективність бюджетно-податкової політики визначається співвідношенням результату (доходів державного бюджету та податкових надходжень) до витрат (відносно ВВП). Згідно міжнародних стандартів ефективність податкової політики повинна розраховуватись на основі аналізу динаміки позитивного ефекту до витрат, а також на основі порівняння цих співвідношень із відповідними показниками інших.

В розрахунку порівняння та аналізу регулюючими показниками ефективності бюджетно-податкової політики виступають: питома вага реалізованої продукції у суб'єктів господарювання, що використовують податкові пільги, у ВВП та частки надходжень у загальних податкових надходженнях; відношення темпів росту надходжень від суб'єктів малого підприємництва, які використовують податкові пільги, та темпів росту витрат на фінансування програм розвитку малого підприємництва [5].

Основними критеріями ефективності податкової політики є можливість збільшення джерел доходів, здатність застосовувати оптимальну податкову базу, мінімізація витрат на стягнення податків, мінімізація витрат на сплату податків, рівний підхід незалежно від видів економічної діяльності.

Нажаль сьогодні в Україні не вдалося продовжити реалізувати суттєве зниження податкового навантаження, яке було законодавчо реалізовано в перший рік повномасштабного вторгнення росії. На шляху реалізації політики зниження податкового навантаження для стабілізації економіки стали наявністю значного державного боргу, дефіцит бюджету та великі обсяги загальнодержавного споживання.

Предметом дослідження є особливості формування зовнішніх і внутрішніх факторів на способи досягнення ефективності бюджетно-податкової політики. Серед методів вирішення поставленої задачі досягнення ефективної бюджетно-податкової задачі є результати функціонування бюджетно-податкової політики. Виходячи із конкретної стратегії, політики і цілей держави, необхідно організувати систему збору, аналізу та обробки інформації всіх параметрів системи управління бюджетно-податковою політикою держави та всіх аспектів, що можуть впливати на ефективність системи.

Впровадження нових тенденцій для досягнення ефективної бюджетно-податкової політики, що врахує варіанти подолання дисбалансів у бюджетній сфері для формування моделі бюджетно-податкової моделі, можна виділити наступні:

- вдосконалення інституційного середовища функціонування бюджетно-податкової політики, а саме формування ефективної системи видатків із врахуванням принципів соціальної справедливості, економічної доцільності, фіскальної достатності;

- формування оптимальної структури видатків бюджету з мінімальними втратами рівня та якості фінансування за принципами узгодженості нормативно-правового забезпечення, збалансованості рівнів бюджетної системи, цільового використання з урахуванням реальних потреб, прозорості планування та прогнозування;

- збільшення частки видатків бюджету шляхом інвестування у інфраструктурні проекти, що забезпечують дієздатність важливих секторів економіки, сприятиме збереженню та зростанню кількості робочих місць, а також позитивно впливає на формування дохідної частини бюджету (надходження податків на прибуток, на доходи з фізичних осіб тощо);

- впровадження прозорості та публічності в управлінні, використанні та розподілі державних фінансів шляхом запровадження середньострокового бюджетного прогнозування та стратегічного планування з переглядом наявної системи державних цільових програм;

- здійснення державних закупівель максимально прозоро та з урахуванням загальних принципів конкуренції, ліквідація корупційної складової із

впровадженню заходів, спрямованих на недопущення бюджетно-податкових правопорушень;

- посилення контролю за сплатою податків, зборів та обов'язкових платежів до бюджету в повному обсязі; стабілізація стану фінансово-бюджетної дисципліни, зменшення кількості та обсягу порушень; удосконалення системи відповідальності учасників бюджетного процесу; посилення координуючої ролі держави у цьому процесі;

- реалізація прозорості та доступності інформації щодо ведення та формування бюджетно-податкової політики, забезпечення відкритої звітності за всіма коштами, використаними отримувачами бюджетних коштів;

- забезпечення дотримання рівня, передбаченого у Меморандумі про економічну та фінансову політику між Україною і МВФ щодо дефіциту сектору загальнодержавного управління та інструментів його регулювання;

- подальшу регулювання координації фіскальної та монетарної політики країни в умовах відтоку депозитів з банківської системи; розширення бази оподаткування; збільшення ставок оподаткування пасивних доходів; законодавче затвердження додаткового імпортного збору; зміна вартісних меж контрольованих операцій та вдосконалення контролювання трансферного ціноутворення, що сприятиме наповненню бюджету та активізації процесів розвитку вітчизняного виробництва;

- подальша реалізація реформи бюджетної децентралізації та підвищення ефективності бюджетно-податкової політики шляхом досягнення принципів фіскальної справедливості та відповідальності, збалансування бюджетних потоків та впровадження доцільних прогресивних суспільних реформ для України [1; 2, с. 17-23; 3].

Крім поданих варіантів застосування методів Національного інституту стратегічних досліджень для досягнення позитивного результату за рахунок впровадження прогресивних реформ у податковій та бюджетній політиці країни, на нашу думку є врахування та аналіз показників суттєвості зовнішніх та внутрішніх чинників, що мають вплив на бюджетно-податкову політику. Необхідність впровадження та аналітичного розрахунку показників внутрішнього та зовнішнього впливу на формування, реалізацію та впровадження бюджетно-податкової політики продиктовано умовами своєчасного реагування та коригування управлінських рішень для досягнення кращого результату.

Управління факторів впливу можливе тільки за рахунок їх виявлення, класифікації та пошуку шляхів для нівелювання негативних подій. В залежності від того, в яких секторах бюджетно-податкової політики будуть мати вплив ендогенні або екзогенні чинники, виникає рішення щодо застосування фіскальних, економічних чи соціальних заходів усунення недоліків, що були виявлені у ході аналізу та реалізації політики. Адаптація бюджетно-податкової

політики відбувається за рахунок реалізації заходів, що дозволять і надалі ефективно виконувати поставлені задачі та цілі державного рівня.

Для визначення суттєвості факторів впливу на бюджетно-податкову політику вважаємо, що їх варто розглядати у двох ракурсах: зовнішні зміни і внутрішні зміни.

Зовнішні зміни можна згрупувати на загальноекономічні, а саме: зростання зовнішньої державної заборгованості України; посилення її залежності від іноземних кредитів; обсяг національного доходу; інфляція; платіжний баланс; нестабільність податкової системи; волативність регулювального законодавства; рівень реальних доходів населення; зростання безробіття та ринкові: інтернаціоналізація та глобалізація світового господарства; нерегульований приплив в Україну іноземного капіталу та надання йому переваги порівняно з вітчизняним; нераціональне використання іноземних кредитів; надмірна відкритість економіки України, не виважена лібералізація; зовнішньоекономічної діяльності; високий ступінь мобільності та взаємозв'язку фінансових ринків на базі новітніх інформаційних технологій; різноманіття фінансових інструментів і високий ступінь їх динамізму; посилення конкуренції між державами в фінансово-економічній сфері; надмірна залежність економіки від іноземного короткострокового спекулятивного капіталу, що робить фінансову систему надзвичайно вразливою; глобальні кризові тенденції та нездатність сучасних фінансових інститутів ефективно їх контролювати.

Внутрішні зміни поділяються на операційні: ефективність управлінського обліку в умовах динамічних процесів року; структура поточних витрат; розмір страхованих запасів; операційне управління; фінансові: падіння платоспроможності населення; скорочення обсягів фінансових ресурсів фінансово-кредитних установ, що перешкоджає подоланню фінансової кризи та успішному проведенню подальших реформ; надмірний дефіцит Державного бюджету та переважно емісійне його покриття; масове ухилення від сплати податків та управлінські: невідповідна фінансово-економічна політика держави; помилки, зловживання та інші відхилення (безгосподарність, різноманітні економічні злочини тощо) в управлінні фінансовою системою держави; нестабільність фінансової системи; неефективність податкової системи, зростання економічної злочинності, корупції; недостатній державний контроль за здійсненням експорту та імпорту; нерозвиненість сучасної інфраструктури підтримки конкурентоспроможності українського експорту; недосконалість механізмів формування фінансової політики держави.

Перелік наведених внутрішніх та зовнішніх факторів впливу не є вичерпним, оскільки залежать від перебігу військових дій, зовнішніх та внутрішніх умов економічного розвитку і викликає коригування програм бюджетно-податкової політики. Подолання впливу негативних факторів (як внутрішніх, так і зовнішніх) обумовлює потребу у формуванні механізмів

державного регулювання для стабілізації розвитку в умовах обмеження ресурсів для поповнення бюджету.

Список використаних джерел

1. Оцінка дисбалансів у бюджетній сфері та шляхи її подолання. Аналітична довідка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ocinka-disbalansiv-u-byudzhetniy-sferi-ta-shlyakhi-ikh-podolannya>.
2. Луцик-Дубова Т.О. Управління бюджетною безпекою України. Галицький економічний вісник. 2013. № 3(42). С. 17–23.
3. Реформування податкової системи України – як спосіб вирішення податкових колізій. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_6905.

*Дмитренко Аліна Вікторівна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти;
Юр'єва Поліна Борисівна,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики;
Державний податковий університет*

РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО КРЕДИТУ В ЕКОНОМІЧНОМУ РЕГУЛЮВАННІ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК

Державний кредит – це ключовий інструмент державного регулювання економіки. Він поєднує функції фінансування бюджетного дефіциту, реалізації соціально-економічних політик, підтримки інвестицій, а також регулювання грошового та кредитного ринку. У сучасних умовах – глобальних шоків, військових конфліктів, необхідності мобілізації ресурсів – роль цього інструменту значно зросла, крім того одночасно підсилилась потреба у забезпеченні його прозорості, сталості й збалансованості. З огляду на це актуалізуються дослідження впливу державного кредиту на економічний розвиток та забезпечення сталості; ризиків, які він несе у зв'язку з ймовірним виникнення небезпечних боргових навантажень; механізмів, які використовуються в різних країнах для підвищення ефективності цього інструменту.

Теоретичні аспекти державного кредиту детально опрацьовані у класичних і сучасних економічних теоріях, зокрема такі аспекти – аналіз функцій державного боргу, макроекономічного впливу боргових зобов'язань, ролі процентних ставок і очікувань у формуванні кривої попиту-пропозиції позикових коштів. Міжнародні організації також постійно мониторять та аналізують питання боргової стійкості, ризиків надмірного боргу, а також дають

оцінку впливу зовнішніх запозичень на інституційні реформи і фінансову дисципліну [1, с. 136]. Щодо України, то Міжнародний валютний фонд (далі – МВФ) на постійній основі формує аналітичні звіти розвитку економіки, в яких зокрема надає прогнози динаміки державного боргу України, визначає умови його сталого розвитку, наприклад знизити борг до певного відсотка ВВП у середньостроковій перспективі, контролювати фінансові потреби для обслуговування боргу, забезпечувати зовнішню підтримку.

У сучасній економічній практиці роль державного кредиту багатогранна. *По-перше*, це фінансування дефіциту бюджету, коли доходи держави не покривають її видатки. Якщо у 2022 році державний та гарантований борг України становив 4 071 683 млн. грн., то у 2025 році за оцінками МВФ, він має перевищити 100% ВВП [2; 3]. Це означає суттєвий тиск на бюджет: не тільки виплати відсотків, але й обов’язкові соціальні зобов’язання, підтримка секторів, які постраждали від війни чи економічних шоків. *По-друге*, державний кредит є інструментом підтримки підприємництва і стимулювання економічної активності через державні гарантії кредитів, субсидовані позики тощо. Так у березні 2025 року підприємці в Україні отримали сотні кредитів на мільярди гривень під гарантії держави. Це дозволяє зменшити ризик банків та стимулювати інвестиційну активність під час нестабільності. *По-третє*, держкредит має регулюючу функцію в макроекономіці – через вплив на процентні ставки, грошову масу, інфляційні очікування. Якщо державні кредити значні, вони можуть витіснити приватні інвестиції (ефект витіснення) або підвищувати вартість запозичень для бізнесу, що знижує інвестиційну спроможність економіки [4, с. 60-61].

У практиці інших країн є приклади застосування державного кредиту як інструменту загальнодержавного реагування на кризи. Наприклад, у країнах ЄС під час пандемії запроваджено спільні програми, які фінансуються через єврооблігації й використання спільних боргових інструментів (NextGenerationEU), що дозволяє розподілити ризики і знизити вартість запозичень для окремих держав-членів. Подібні програми демонструють, що можливі великі обсяги фінансування, якщо існує сильна інституційна база, довіра ринків, і політична воля до спільної фінансової відповідальності. У США державний кредит – це також інструмент випуску державних облігацій для фінансування бюджетного дефіциту, але велика частина боргу обслуговується через стабільну систему податків, високий рівень фінансового розвитку ринку капіталу та очікувань інвесторів [5, с. 205].

До ключових ризиків, пов’язаних із використанням держкредиту, слід віднести: залежність від зовнішньої фінансової допомоги та коливань обмінних курсів, що розширюють номінальний обсяг боргу в місцевій валюті; зростання вартості обслуговування боргових зобов’язань у випадках підвищення світових процентних ставок; ризик дефолту або реструктуризації, якщо державні виплати стають непосильними; ризик витіснення приватного сектора, коли державні

позики поглинають надто багато ресурсу ринку капіталу і знижують доступ бізнесу до фінансування. В Україні суттєвим є питання прозорості використання ресурсів, контролю за витратами та структури запозичень (внутрішні проти зовнішніх, умовні гарантії тощо).

З огляду на вище окреслене можна зробити висновок, що державний кредит є невід'ємною складовою сучасної економічної політики більшості країн світу, особливо в умовах криз, коли держава повинна оперативно реагувати на соціальні, інфраструктурні та безпекові виклики. Але його використання має бути збалансованим: з одного боку, достатнім для мобілізації ресурсів і реалізації стратегічних цілей, з іншого – стриманим, щоб уникнути надмірної боргової залежності і ризиків, пов'язаних із високою вартістю обслуговування боргу [1, с. 144]. Для України ключовими напрямками підвищення ефективності є: розвиток внутрішнього ринку держоблігацій так, щоб ступінь залучення внутрішніх ресурсів зростала; активне використання державних гарантій з чіткими умовами та прозорими процедурами; співпраця з міжнародними партнерами для забезпечення пільгового фінансування та реструктуризації боргів там, де це можливо; а також строга фіскальна дисципліна та довгострокове планування боргової політики, засноване на реалістичних макроекономічних прогнозах.

У довгостроковій перспективі роль державного кредиту залишиться значною, але значно посиляться виклики забезпечення стійкості, справедливості розподілу витрат, і підтримки економічного розвитку без загрози фінансової нестабільності.

Список використаних джерел

1. Волкова В. В., Волкова Н. І. Гроші і кредит: навч. посіб. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. С. 300.
2. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/4041594-derzavnij-borg-ukraini-u-serpni-zris-na-658-milarda.html>
3. Мінфін. URL: Державний борг України [2025] ► Мінфін
4. Захожай К.В. Державний кредит і його роль у формуванні бюджетних доходів в умовах воєнного стану. Економіка: часопис реалії. 2025. С. 59–66.
5. Стеценко С. П., Титок В. В., Лисиця Н. В. Гроші та кредит: навчальний посібник. 2024. С. 227.

*Дяченко Лідія Антонівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри туризму;
Сумський національний аграрний університет;
Голінська Тетяна Анатоліївна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Маркетинг»;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ У ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Сучасні економічні умови, у яких перебуває розвиток національної економіки, характеризуються як такі, яким властиві ризики. *До ризиків, які впливають на розвиток національної економіки, варто віднести наступні:*

- ризики безпеки країни, які знаходяться у взаємодії з бізнесом та можливостями його здійснювати діяльність, сплачувати податки, підвищувати рівень зайнятості населення; здійснювати податкову реформу тощо;
- руйнування інфраструктури та житла, зростання цін на газ і енергоносії, зумовлює дефіцит електроенергії в країні, неритмічну діяльність підприємств, що негативно впливає на економічні показники;
- вартість відбудови України також належить до тих складових, які потребуватимуть значних витрат коштів з національного бюджету;
- втрата робочої сили, міграція населення та виїзд за межі України, є також одним із чинників, які негативно впливають на розвиток національної економіки, зменшують доходи до бюджету;
- інфляція, вартість валюти, дефіцит бюджету та інші чинники впливу у взаємозв'язку з потребами країни збільшувати видатки на оборону та безпеку, набувають значення пріоритетних у сучасних умовах;
- ланцюжки постачання сировини та товарів, продовольчих товарів зазнали змін, які негативно вплинули на розвиток національної економіки;
- зростання цін на продовольчі та непродовольчі товари, різні послуги, знищення культурної спадщини зменшують можливості людей для підтримання власного здоров'я, повноцінного харчування та розвитку, зростання бідності тощо.

Зазначені вище ризики впливають на діяльність підприємств і потребують управління ними. Управління ризиком – це діяльність підприємства, фірми компанії, банку, спрямована на скорочення можливих витрат від ризику. Найпоширенішими методами управління ризиками є диверсифікація ризику, маркетингові дослідження, страхування ризику [2., С.762].

Розглянемо нижче, як процеси «хеджування» можуть запобігти ризикам комерційних підприємств сфери продажу товарів і послуг. «Хеджування» –

страхування, зниження ризику від втрат завдяки укладенню продавцем (покупцем) договору на купівлю – продаж товару і одночасного укладення протилежної ф'ючерсної угоди, згідно з якою продавець укладає угоду на купівлю, а покупець на продаж товарів, внаслідок чого будь-яка зміна ціни приносить продавцям і покупцям збитки від одного товару і вигоду від іншого [1., С.868]. Слід зазначити, що змістом ф'ючерсних угод є наступне: вид угод на товарних і фондових біржах; передбачає оплату товарів, цінних паперів чи валюти через певний час після укладення угоди за ціною наперед визначеною в контракті [1., С. 583].

Нижче розглянемо поняття категорії «ризик» та причинно-наслідковий зв'язок між ними (рис.1) [3].

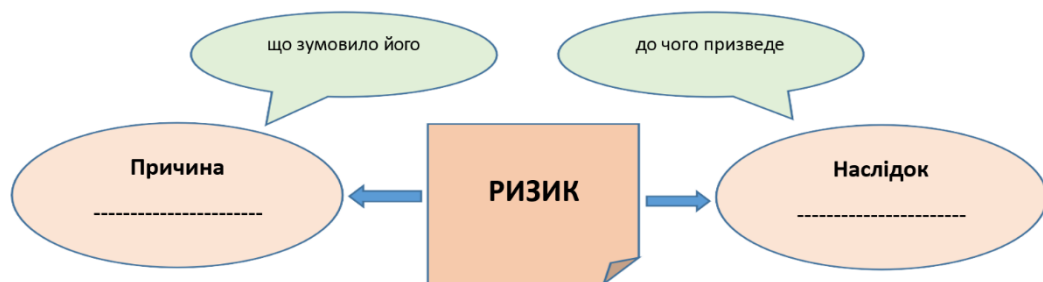


Рис. 1. Ризик та причинно-наслідковий зв'язок

Джерело: [3., С.13]

Дослідження даної наукової теми показали, що «управління ризиками» повинно враховувати наступне:

- середовища, в якому функціонує установа, сфери та специфіки виконуваних завдань і повноважень, визначених цілей, затверджених планів діяльності тощо; досвіду та навичок керівництва установи для здійснення управлінської діяльності;
- підходів та застосовуваних механізмів для організації та виконання процесів в установі;
- впроваджених інструментів (графіки, учасники та їх взаємодія, контроль, підзвітність та відповідальність) для роботи з інформацією, яка виникає під час діяльності установи;
- впроваджених заходів, спрямованих на відстеження недоліків та відхилень під час виконання функцій та завдань;
- порядків та процедур складання та подання звітів про результати діяльності установи [3., С. 3].

Саме тому, комерційні підприємства повинні формувати «організаційну культуру управління ризиками», що забезпечить у перспективі зниження рівня ризиків їх діяльності, створення нових можливостей для досягнення цілей підприємств, а також вищий рівень їх ефективності.

Список використаних джерел

1. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2005. 714с.
2. Мочерний С.В. Економічна енциклопедія : у трьох томах. Т. 3 / відп.ред.С.В. Мочерний. Київ : Видавничий центр «Академія», 2001. 952 с.
3. Міністерство фінансів України, Методичний посібник щодо аспектів управління ризиками, як складової системи внутрішнього контролю у розпорядника бюджетних коштів. 2022. 22 с.

***Дячук Аліна Валеріївна,**
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
науковий керівник:
Паславська Роксолана Юрійвна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту;
Львівський національний університет ім. Івана Франка*

ЛІЗИНГ ЯК ДЖЕРЕЛО ПРОЄКТНОГО ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Одним із найбільш перспективних джерел проєктного фінансування для українських підприємств є фінансовий лізинг, який забезпечує можливість оновлення основних фондів без значних одноразових капіталовкладень. Це особливо актуально в умовах обмеженого доступу до традиційних інвестиційних ресурсів. Завдяки поєднанню функцій оренди, кредитування та фінансування, лізинг виступає ефективним механізмом підтримки реалізації інвестиційних проєктів, сприяє оновленню виробничої інфраструктури та створює умови для зростання конкурентоспроможності підприємств.

На сьогодні в Україні створені необхідні економічні умови та певна правова база для розвитку лізингових відносин. Не дивлячись на ряд труднощів (а головна з них – відсутність економічної стабільності в суспільстві), сподіватимемося, що лізинг зможе зайняти гідне місце серед нових форм економічної діяльності, що розвиваються в Україні.

У нинішній економічній ситуації в Україні, коли більшість компаній потребують серйозної модернізації, але не мають коштів для придбання, лізинг може бути найбільш підходящим засобом оптимізації господарської діяльності підприємства, оскільки його функція полягає в забезпеченні передачі майна, яке підприємство власник хоче продати, але не задовольняється періодичними виплатами користувачам, які не можуть купити нерухомість, але погоджуються

здати її в оренду. Орендодавець вирішує цю проблему, лізингодавець купує орендовану річ у її власника за повну вартість і здає її користувачеві від свого імені [3].

Однак, крім цих переваг, лізинг має і певні недоліки, серед яких головним є вартість оренди для лізингоодержувача може бути вищою за вартість звичайного кредиту. Крім того, складання договору оренди вимагає більш тривалого часу та складнішої організації, ніж формулювання звичайного договору банківської позики. Ризик орендодавця полягає в тому, що існує ризик того, що основний засіб може стати застарілим, а також неповним і своєчасно не «отримано лізингові платежі» (хоча він отримує прибуток від оренди).

Ринок фінансового лізингу в Україні є динамічним та стратегічно важливим для розвитку малого і середнього бізнесу. Його структура характеризується високою концентрацією: ключові гравці, такі як OTP Leasing, Raiffeisen Leasing і UniCredit Leasing, контролюють значну частку ринку, тоді як менші компанії спеціалізуються у вузьких нішах. Ринок сегментований за типами обладнання (автомобілі, сільськогосподарська та будівельна техніка, промислове обладнання), що сприяє більш точному задоволенню потреб клієнтів [1].

Державна підтримка, зокрема через програму «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%», стала суттєвим стимулом для активізації інвестиційної діяльності МСП, забезпечивши їм доступ до фінансування з лояльними умовами. Участь банків і лізингових компаній, таких як ПриватБанк, у лізингових програмах свідчить про зростання конкуренції та доступності фінансових інструментів. Водночас, новим гравцям складно вийти на ринок через високу конкуренцію та необхідність спеціалізованого управління ризиками [2].

Для подальшого розвитку ринку послуг фінансового лізингу необхідно визначити пріоритетні заходи: створення сприятливої законодавчої бази, розвиток інвестиційної інфраструктури та зниження витрат, запровадження нових ініціатив та підтримка сталого розвитку, зміни у фінансовому регулюванні та прозорість гібридних фінансових інструментів, проникнення лізингу в нові сегменти економіки, зниження вартості лізингових послуг.

Список використаних джерел

1. Гиренко Ю.В. Лізингові послуги банків та проблеми їх розвитку в Україні. 2022. 105 с.
2. Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%. URL: <https://bdf.gov.ua/programs/prohrama-dostupnyy-finansovyy-lizynh-5-7-9/>
3. Коровіна Н.В., Юр'єва Г. О. Можливості розвитку ринку фінансового лізингу в Україні. Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут. 2024. №29. С.80-84

4. Фінансовий лізинг: тренди та інновації 2025. URL : https://otpleasing.com.ua/press/finansovyy-lizyng-trendy-ta-innovatsiyi-2025/?utm_source=chatgpt.com

*Житар Максим Олегович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів;
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка*

ІННОВАЦІЙНІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інноваційні фінансові інструменти відіграють вирішальну роль у відновленні та розвитку економіки України в умовах воєнного стану, оскільки традиційні моделі фінансування часто не спроможні забезпечити оперативність, гнучкість і стійкість, необхідні для подолання системних викликів. Нові механізми фінансової підтримки, засновані на комбінуванні державних, приватних і міжнародних ресурсів, здатні сприяти прискоренню реконструкції критичної інфраструктури, забезпеченню соціальної стабільності та адаптації виробничої бази до нових умов. Особливе значення мають фінансові інструменти, які передбачають ризик-розподіл і гарантії, зокрема страхування воєнних ризиків, експортне кредитування з міжнародними агентствами гарантій, механізми спільних інвестицій та державних гарантій повернення капіталу. Важливим компонентом є грантові програми та субсидії, що дозволяють покривати частину капітальних витрат і підтримувати малі та середні підприємства у процесі відновлення, без утворення неприйнятної боргової навантаженості. Іншою формою інноваційного інструменту є випуск державних або муніципальних облігацій, орієнтованих на відновлення інфраструктури та енергетичної мережі, з можливістю залучення інвесторів як з України, так і з-за кордону. Зелені фінанси – зокрема зелені облігації і кліматичні кредити – відкривають шанс одночасно вирішувати завдання екологічної стійкості та реконструкції, що є важливою складовою національної стратегії розвитку та відповідності міжнародним стандартам [1]. Діджиталізація фінансових послуг та розвиток фінтех-рішень сприяють підвищенню доступу громадян і бізнесу до фінансових інструментів, зменшенню трансакційних витрат і пришвидшенню виплат, зокрема вогнів соціальної допомоги та компенсацій за ушкоджене майно. Фінансова інклюзія стає невід’ємним елементом післявоєнного відновлення, оскільки велика частина постраждалого населення та малого бізнесу не мають звичних каналів фінансування, і інноваційні рішення, такі як мікрокредити

онлайн, краудфандингові платформи і peer-to-peer-позики, можуть значно розширити охоплення. Важливою є також роль міжнародних фінансових інституцій (Світовий банк, ЄІБ, ЄБРР та інші), які надають кредитні лінії, гранти, технічну допомогу і гарантії, а також виступають як каталізатори реформ фінансової системи, що підвищують її стійкість і прозорість. Однією з ключових проблем є потреба в механізмах, що дозволяють швидко мобілізувати капітал, адаптувати нормативно-правове поле для підтримки інвестиційних потоків, захищати права інвесторів і мінімізувати корупційні та адміністративні бар'єри. Не менш важливими є системи моніторингу, оцінки ризиків і прозорої звітності, щоб міжнародні донори і внутрішні вкладники могли відслідковувати ефективність використання коштів, зменшувати розриви у знанні про реальний стан проєктів і забезпечувати відповідальність усіх учасників. Інноваційні моделі державно-приватного партнерства (ДПП) можуть бути ефективним засобом об'єднання державних ресурсів з приватним капіталом, особливо у сфері енергетики, транспорту, логістики та житлового фонду, де потрібні великі інвестиції і тривалий горизонт окупності. Також слід розглядати інструменти дерегуляції та стимулювання інвестицій, у тому числі податкові пільги, інвестиційні податкові кредити, зменшення бюрократичних перепон, що дозволяють зменшити транзакційні витрати та пришвидшити запуск проєктів. Ролі фінансових технологій (блокчейн, смарт-контракти, автоматизовані платіжні платформи) в управлінні інвестиційними циклами та розподілі допомоги – потенційно значні, бо вони можуть підвищити ефективність, знизити ризики шахрайства та втрат, прискорити адміністративні процедури. Відновлення фінансової системи повинно передбачати заходи по захисту заощаджень населення та стабілізації банківської ліквідності, оскільки довіра до фінансових інститутів у кризу надзвичайно крихка, і інноваційні техніки, такі як депозитні сертифікати, нульові або мінімальні страхові ставки, можуть сприяти утриманню капіталів у національних фінансових потоках. Для постраждалих регіонів доцільним є застосування спеціалізованих фінансових інструментів, таких як фонди розвитку післявоєнних територій, стимулюючі гранти або кредити із частковим прощенням боргу, з метою прискорення рестарту економічної активності та повернення трудових ресурсів. Особливу увагу варто приділяти інструментам страхування ризиків, зокрема ризику руйнувань, втрати майна і перешкод у логістиці, оскільки їх відсутність суттєво підвищує бар'єри для інвестицій та реконструкції. У цьому контексті партнери з міжнародних агентств гарантій та перестраховики можуть відігравати роль «підштовхувачів» інвестицій, гарантуючи частину потенційних збитків і створюючи додатковий стимул для приватного капіталу. Умовою успішності інноваційних інструментів є не лише їх наявність, а і адаптивність – здатність модифікуватися відповідно до форс-мажорних обставин, змін безпеки, логістичних обмежень та трансформованих потреб громад та бізнесу. Планування фінансових інструментів має бути інтегрованим із просторовим і соціально-економічним

плануванням, з урахуванням відновлення житла, інфраструктури, комунікацій, але і відновлення трудової зайнятості, освітніх та медичних послуг, щоб інвестиції мали мультиплікативний ефект. Державні реформи, які забезпечують прозорість, скорочення корупційних практик і підвищення відповідальності, є критичним фундаментом, без якого інноваційні фінансові інструменти не можуть працювати ефективно в умовах воєнного стану. Важливим аспектом є співпраця з місцевими громадами та включення їх як учасників планування і реалізації проєктів відновлення, адже локальне знання та мобілізація місцевих ресурсів можуть значно підсилити ефективність інвестицій і скоротити час реагування. Необхідним інструментом є прозора цифрова платформа для відображення потоків фінансів, яка дозволяє здійснювати моніторинг у режимі реального часу, залучати громадських спостерігачів, забезпечувати відкритість інформації для міжнародних донорів і звичайних громадян. Підвищення капіталу людських ресурсів – через фінансування навчальних та консультаційних програм – є частиною фінансової інновації, адже бізнес і громадські інституції потребують навичок управління ризиками, бюджетної дисципліни, планування інвестицій для участі у складних програмах відновлення. Спеціальні інструменти валютного ризику та хеджування можуть зменшити невизначеність для інвесторів, особливо для проєктів із зовнішнім фінансуванням чи експортоорієнтованих підприємств, які відчують сильні коливання курсів валют, логістичні ризики та інші зовнішні шоки [2]. Крім того, слід посилити роль місцевих фінансових інститутів, включно з кредитами на регіональному рівні, мікрофінансовими організаціями, які мають потенціал діяти ближче до громади і швидко реагувати на потреби, але потребують підтримки через субсидування вартості капіталу чи держгарантії. Разом з тим, моніторинг та оцінка результативності інноваційних інструментів на основі ключових показників ефективності (KPIs) – таких як терміни реалізації, обсяг залучених інвестицій, рівень зайнятості, окупність капіталу – дозволяє коригувати стратегії у динаміці воєнного стану. Усі вищезазначені інструменти мають бути підсилені системою правової підтримки: захист прав власності, врегулювання суперечок, адаптація договорів у надзвичайних умовах, що зменшує ризики і сприяє залученню довгострокового капіталу. Інноваційні моделі фінансової взаємодії, такі як соціальні облігації, облігації відновлення або іmpact-інвестиції, можуть залучати інвесторів, які шукають не лише фінансовий прибуток, а й соціальний або екологічний ефект, що важливо у контексті відновлення громад. Налагодження інституційної архітектури, яка здатна управляти усіма цими інструментами, включає державні агентства з координації відновлення, міжвідомчу взаємодію, законодавчі рамки, які забезпечують швидкий запуск і ефективне використання фінансів [3]. Сумарно, інноваційні фінансові інструменти, інтегровані в стабільну правову, інституційну та соціальну екосистему, можуть стати каталізатором відновлення економіки України, сприяти зростанню, зміцненню фінансової стійкості та підвищенню якості життя

населення у післявоєнний період. Якщо буде забезпечено балансу між швидкістю реагування та якістю планування, між міжнародною допомогою і внутрішніми ресурсами, між державним регулюванням і приватною ініціативою – Україна матиме шанс відновити економіку на нових засадах, більш гнучку, екологічну та інклюзивну.

Список використаних джерел

1. Житар М. Глобальні тренди та виклики впровадження ESG-стандартів у фінансові стратегії компаній: інтеграція, адаптація та оцінка ефективності. Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку. 2025. №1(16). С. 33-42. DOI: <https://doi.org/10.26565/2786-4995-2025-1-03>
2. The Untapped Market for Impact Investing in Ukraine. Center for Strategic & International Studies (CSIS). Washington, D.C., 2024.
3. Maksym Zhytar. Financial Decentralization and Economic Stability of Kyiv: Challenges and Development Prospects. Modernisation of the Economy and Financial System: Problems, Opportunities, Prospects : Collective monograph. Part 1. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2025. 436 p. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-540-2-9>

Зимовець Владислав Вікторович,
*доктор економічних наук,
головний науковий співробітник відділу публічних фінансів;
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»*

СТІЙКІСТЬ КОРПОРАТИВНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ФІНАНСОВИЙ ВИМІР

Одним із ключових завдань загарбницької війни проти України був крах економіки та фінансової системи країни задля зруйнування економічної основи її оборони та унеможливлення її оперативного відновлення. Тривала війна на виснаження, яка розпочалась в лютому 2024 р., спричинила втрати матеріальних і знецінення фінансових активів багатьох підприємств виробничих секторів. Завданням цієї роботи є реалістична кількісна оцінка спроможності корпоративного бізнесу зберігати життєздатність з урахуванням прямих втрат продуктивного капіталу та погіршення умов ведення бізнесу під час війни.

Дослідженню попередніх наслідків загарбницької війни для фінансів корпоративного бізнесу України присвячено велику кількість наукових публікацій, у яких узагальнено фактори впливу війни на фінансову стійкість підприємств [1, с.125], обґрунтовано інструменти та засоби її зміцнення [2, с.304]. Серед додаткових факторів стійкості підприємств виробничих секторів під час війни, виділялись заходи з державної підтримки бізнесу [3, с.67], пристосованість стратегій фінансування бізнесу до обмеженого доступу до капіталу на фінансовому ринку [4, с.48]. Також зверталась увага на необхідності ідентифікації та оцінювання наслідків впливу дестабілізуючих чинників на фінанси підприємств та адаптації їх бізнес-моделей для пом'якшення їх негативного впливу під час війни[5]. На тлі великої кількості публікацій про стійкість корпоративного бізнесу під час війни на концептуальному рівні бракує емпіричних досліджень з розмежуванням між секторами фінансових і нефінансових корпорацій.

У широкому розумінні корпоративний бізнес – це не лише господарські товариства, а будь-які виробничі підприємства. Основним для ідентифікації корпорації як предмета дослідження є критерій відокремлення власності і управління, відповідно до якого корпоративний бізнес – це сукупність підприємств будь-яких організаційно-правових форм і форм власності, які виробляють ринкові товари і послуги, що відповідає визначенню сектора нефінансових корпорацій (далі – НФК), який включає акціонерний та неакціонерний субсектори – за організаційно-правовою формою; фінансові та нефінансові корпорації – за характером бізнесу[6]. З метою виключення фінансових корпорацій і чіткого обмеження сфери дослідження термін корпоративний бізнес у цій роботі застосовується як синонім поняття НФК, що відповідає підходу Ж.Тіроля [7, с.96].

Попри певну варіативність індикаторів фінансової стійкості корпоративного бізнесу, які застосовуються регуляторами та поширені у наукових публікаціях, ключовими серед них є коефіцієнти боргової залежності і ліквідності (у кількох альтернативних форматах) та коефіцієнт покриття процентів (співвідношення EBITDA до процентних витрат) [8], [9]. Враховуючи особливості фінансування бізнесу в Україні (незначна частка банківського кредиту у фінансуванні на агрегованому рівні) оцінювати стійкість за показником ICR некоректно, оскільки він матиме аномально високі значення у зв'язку із відносно незначними процентними витратами порівняно із EBITDA. Тому у цій роботі для вивчення тенденцій стійкості корпоративного бізнесу під час війни використовуються лише показники ліквідності та боргової залежності. Ліквідність визначається за показниками співвідношення коштів та їх еквівалентів та зобов'язань [10] та співвідношення ліквідних активів (гроші та їх еквіваленти, дебіторська заборгованість мінус поточні зобов'язання (не включаючи банківські кредити) та боргу (буфер ліквідності) [11],[12]. Боргова залежність показує загальну обтяженість бізнесу боргами, зростання якої знижує стійкість. Для вимірювання цього показника використані коефіцієнт фінансового боргу сектора НФК (кредити та облігації) до ВВП [13], [14] та коефіцієнт власного капіталу до боргу. За результатами дослідження визначаються тенденції стійкості корпоративного бізнесу під час війни та його найуразливіші сегменти.

Показник співвідношення коштів та їх еквівалентів до зобов'язань застосовується як індикатор фінансової стійкості НФК у звітах про фінансову стабільність МВФ. Упродовж 2013-2024 рр. індикатор мав найнижче значення (4,3%) на кінець 2016 р. після завершення активної фази війни (табл.1).

Таблиця 1

Індикатори стійкості корпоративного бізнесу 2013-2024 рр.

Кінець року	Ліквідні кошти/ борг, %	Буфер ліквідності/ борг, %	Фінансовий борг / ВВП, %	Внутрішній фінансовий борг/ВВП, %	Зовнішній фінансовий борг/ВВП, %	Боргова залежність, рази
2013	5,2	-1,8	88,0	56,0	32,0	2,1
2014	5,3	-5,3	117,0	63,0	54,0	3,2
2015	5,0	-9,3	114,0	56,0	58,0	2,6
2016	4,3	-10,0	101,0	48,0	53,0	3,1
2017	4,7	-13,7	72,0	38,0	34,0	3,1
2018	4,5	-15,7	65,2	35,2	30,0	3,1
2019	5,4	-17,5	54,1	28,7	25,3	2,8
2020	5,7	-16,7	46,8	22,1	24,7	2,9
2021	6,2	-16,1	37,6	18,4	19,2	2,5
2022	6,6	-15,8	43,1	21,4	21,7	2,8
2023	9,1	-15,2	36,0	16,6	19,4	2,7
2024	9,9	-14,3	33,4	15,5	17,9	2,6

Джерела: [15],[16]

Починаючи з 2018 р. індикатор поступово підвищується з 4,5 до 9,9 %, що відображає зміцнення стійкості корпоративного бізнесу завдяки акумуляції ліквідних коштів. Після розгортання повномасштабної війни в 2022 р. тенденція до зміцнення стійкості продовжується, що пояснюється впливом як суб'єктивних факторів (свідоме цілеспрямоване нагромадження ліквідних резервів), так і об'єктивними (зумовлена війною інвестиційна пауза і скорочення витрат грошових коштів на інвестиційну діяльність). На кінець 2022 р. ліквідними коштами покривалось 6,6 % боргу сектора НФК, що відповідає рівню до світової фінансової кризи (на кінець 2006 р.). Загалом за критерієм покриття ліквідними коштами боргу на агрегованому рівні стійкість корпоративного бізнесу упродовж 2018-2024 рр. зміцнилась удвічі.

Песимістичнішою є оцінка стійкості за буфером ліквідності, який визначався за модифікованим алгоритмом, як різниця між ліквідними фінансовими активами і поточними зобов'язаннями (за мінусом банківських короткострокових кредитів), поділена на сукупні зобов'язання (борг). Зниження показника означає втрату бізнесом стійкості, від'ємним значення стає у випадку дефіциту ліквідних активів для виконання поточних зобов'язань. На початку 2014 р. буфер ліквідності вже мав від'ємне значення, що вказує на дефіцит ліквідних коштів напередодні війни. Критично низький рівень фіксується на початку 2020 р. Хоча у наступні роки показник поступово зростає, перед повномасштабним вторгненням він все ще залишається від'ємним і становить 16,7 % боргу (1,5 трлн грн в абсолютному вимірі), що вказує на вкрай хитку позицію. Інтерпретуючи такий результат, потрібно враховувати, що вимірювання у такий спосіб стійкості корпоративного бізнесу не враховує тіньові ліквідні резерви, обсяги яких на початок 2022 р. оцінювались у 15,5 % ВВП [19]. Декомпозиція буфера ліквідності корпоративного бізнесу за розміром підприємств показала виразну тенденцію до зниження стійкості мікробізнесу, починаючи з кінця 2018 р. На кінець 2024 р. буфер ліквідності мікробізнесу був від'ємним і в абсолютному вимірі дефіцит становив 620 млрд грн. (рис.1). Тенденція показника у малому бізнесі також є значно гіршою, ніж загальносекторальна. На тлі послаблення стійкості сегментів малого та мікробізнесу, починаючи з 2010 р. поступово зміцнювались позиції великого та середнього бізнесу, у т.ч. після повномасштабного вторгнення.

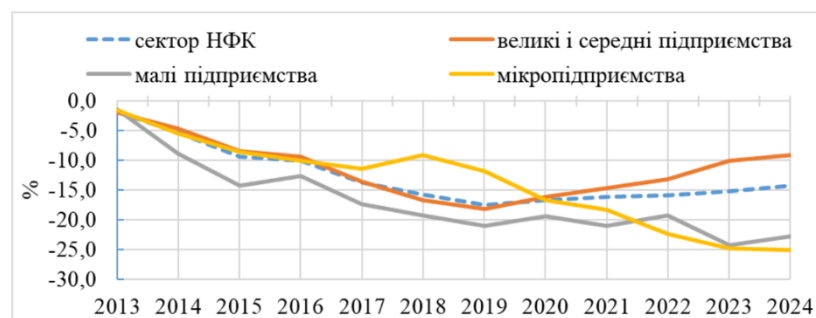


Рис.1. Буфер ліквідності українського корпоративного бізнесу, % від боргу
Джерело: побудовано за [16]

Вивчення тенденцій показників боргової залежності показало різновекторні тенденції під час війни. Хоча упродовж першого етапу війни в 2014–2018 рр. рівень боргової залежності підвищується з 2,1 до 3,1, упродовж наступних років він поступово знижується до 2,6 на кінець 2024 р. (табл.1). Значні втрати і збитки корпоративного бізнесу після повномасштабного вторгнення не спричинили значного зниження його стійкості за цим показником, що пояснюється великими обсягами зовнішньої підтримки країни і, відповідно, внутрішнього попиту, що дало змогу пом'якшити фінансовий шок у секторі НФК на цьому етапі війни.

Відношення фінансового боргу сектора НФК до ВВП після досягнення максимального рівня 117 % у першому році війни в 2014 р. упродовж наступних років поступово знижується до 33,4 % ВВП на кінець 2024 р. Таке стрімке зниження показника є відображенням послаблення фінансових зв'язків між НФК і фінансовим сектором, який переорієнтувався на фінансування державного боргу під час війни. Ця тенденція сформувалась одразу після СФК і посилилась після сумнозвісного очищення банківської системи в 2015-2016 рр. Потенційний негативний вплив сектора НФК на фінансовий сектор дійсно послабився, але це не означало зміцнення стійкості корпоративного бізнесу під час війни.

Висновки. Про неготовність корпоративного бізнесу до загарбницької війни проти України, яка розпочалась у лютому 2014 р., свідчили усі, визначені нами як ключові, індикатори: низький рівень покриття боргу ліквідними коштами (5,5%), негативний буфер ліквідності (-1,8%), високі рівні фінансового боргу відносно ВВП (88%) та боргової залежності (2,1). Упродовж першого етапу війни, до початку повномасштабного вторгнення, стійкість корпоративного бізнесу значно знизилась за показником буфер ліквідності (до -16,1%) за помірного зростання боргової залежності (2,5) і зниження рівня фінансового боргу. Під час повномасштабного вторгнення стійкість корпоративного бізнесу зміцнилась за усіма показниками крім боргової залежності, яка підвищилась до 2,6. Проведене дослідження показало відносно високу адаптивну спроможність частини корпоративного бізнесу під час війни, підтвердженням чого є нагромадження ліквідних коштів для підтримки життєздатності великими та середніми підприємствами, на тлі втрати стійкості у малому та мікробізнесі, що може стати детонатором руйнівних процесів у фінансовій системі країни у середньостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Степаненко О., Канельська А. Фінансова стійкість підприємств в період воєнного стану: ризики, загрози, шляхи їх подолання. Підприємництво та інновації. 2024. №33. С.123-130. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/33.21>. (дата звернення: 08.10.2025).

2. Скоропад І. С., Лазарєв О. М. Фінансова стійкість підприємства в умовах кризи: нові виклики та імперативи посилення. Бізнес Інформ. 2024. №11. С. 300-

307. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-11-300-307>. (дата звернення: 08.10.2025).

3. Економічна безпека України в умовах довготривалої війни. Експертно-аналітична доповідь. НІСД. К.2024. 71 с. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.08>. (дата звернення: 08.10.2025).

4. Фінанси підприємств України під час війни та завдання їх повоєнного відновлення. ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2023. 54 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/88e3ca70-6c81-4e74-a0be-f77281711078/download>. (дата звернення: 09.10.2025)

5. Партин Г., Загородній А. Шляхи фінансової стабілізації діяльності підприємств України за умов воєнного стану та в повоєнний період. Економіка та суспільство. 2025. №71. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-51>. (дата звернення: 08.10.2025).

6. SNA 2008. URL: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>. (дата звернення: 04.07.2025).

7. Tirole J. The Theory of Corporate Finance. Princeton University Press and Oxford Press. 2006. 657 с.

8. Звіт про фінансову стабільність. НБУ. Грудень 2024 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2025-H1.pdf?v=14. (дата звернення: 04.07.2025).

9. Banerjee R.N., Kharroubi E. The Financial Vulnerabilities Driving Firms to the Exit. BIS Quarterly Review. December 2020. URL: http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt2012e.pdf. (дата звернення: 04.07.2025).

10. Global Financial Stability Report: Enhancing Resilience amid Uncertainty. IMF. April 2025. URL: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/GFSR/2025/April/English/text.ashx>. (дата звернення: 04.07.2025).

11. Albuquerque B., Abbas N., Garrido J.M., Gautam D., Mosk B. et al. Corporate Sector Vulnerabilities and High Levels of Interest Rates. Departmental Papers. 2025. DOI : <https://doi.org/10.5089/9798400292385.087>. (дата звернення: 04.07.2025).

12. Tresselt T., Ding X. Global Corporate Stress Tests. Impact of the COVID-19 Pandemic and Policy Responses. IMF Working Paper. 21/212. URL: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WP/2021/English/wpiea2021212-print-pdf.ashx>. (дата звернення: 08.10.2025).

13. A Review of Macroprudential Policy in the EU in 2020. ESRB. July 2021. URL: https://www.esrb.europa.eu/pub/pdf/reports/review_macroprudential_policy/esrb.report.20210701_review_macroprudential_policy_2020~ac542128f9.en.pdf?ab5fc916647bd630364f87caaafaceedd. (дата звернення: 04.07.2025).

14. Financial Stability Surveillance Framework. FSB. 2021. URL: <https://www.fsb.org/uploads/P300921.pdf>. (дата звернення: 04.07.2025).

15. Статистичний додаток до звіту про фінансову стабільність. НБУ. 06.2025. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2025-H1.xlsx?v=14. (дата звернення: 09.10.2025).

16. Необоротні та оборотні активи, власний капітал та зобов'язання підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (2013-2024). URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/pok_bal_pidpr/oa_pved_roz_13_ue.xlsx. (дата звернення: 09.10.2025).

17. Зимовець В. Тіньові ліквідні капітали бізнесу: формування і використання. Економіка України. 2024. №08. DOI: 10.15407/economyukr.2024.08.003. (дата звернення: 04.07.2025).

*Зіник Олег Богданович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
ПВНЗ «Європейський університет»*

ОЦІНЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

У сучасних умовах глобальної економічної нестабільності проблема залучення прямих іноземних інвестицій (далі-ПІІ) в Україну набуває виняткового значення. Високий рівень боргового навантаження, збройна агресія та макроекономічна турбулентність формують нові ризики для інвесторів, водночас стимулюючи пошук ефективних механізмів фінансування економічного розвитку. Прямі іноземні інвестиції відіграють ключову роль у забезпеченні модернізації виробництва, створенні нових робочих місць і підтриманні фінансової стабільності держави.

Необхідність глибокого аналізу інвестиційної привабливості України обумовлена потребою у створенні дієвого механізму залучення капіталу та зниженні ризиків для іноземних інвесторів. Формування інвестиційно сприятливого середовища має стратегічне значення, оскільки сприяє зміцненню національної економіки, підвищенню довіри бізнесу та активізації міжнародного партнерства. У цьому контексті важливо забезпечити прозорість регуляторних процедур, спрощення доступу до внутрішнього ринку та стабільність податкової системи.

Більшість інвестиційних проєктів має довгостроковий характер, тому в умовах воєнного стану питання доцільності таких вкладень стає надзвичайно актуальним. Інвесторів цікавить не лише короткостроковий прибуток, а й перспективи розвитку економіки в майбутньому. Тому оцінювання ефективності інвестиційних рішень повинно здійснюватися з урахуванням маркетингових,

технічних, фінансових та інституційних чинників. На першому етапі важливо провести маркетинговий аналіз, який охоплює дослідження ринку, конкурентного середовища, попиту й потенційних можливостей розвитку [1, с. 365].

Наступним кроком є техніко-економічна оцінка, яка дає змогу визначити виробничі можливості, доступність ресурсів, технологічний рівень і терміни досягнення операційної стабільності. Цей етап визначає реалістичність проекту та можливість виходу підприємства на заплановану потужність. Водночас важливим елементом управління є оцінювання інвестиційних ризиків, адже саме вони формують рівень очікуваної прибутковості.

Ризик-орієнтований підхід передбачає ідентифікацію потенційних загроз, їх кількісну оцінку, прогнозування можливих втрат і розробку заходів мінімізації. Під час кризових явищ, особливо у воєнний період, роль управління ризиками істотно зростає. Успішна інвестиційна політика ґрунтується на принципі «чим більший ризик – тим вища очікувана дохідність». Для цього застосовуються сучасні аналітичні моделі, які враховують як зовнішні, так і внутрішні фактори впливу.

Зовнішні ризики пов'язані з політичною нестабільністю, зміною законодавства, валютними коливаннями та інфляцією. Внутрішні ризики виникають через недосконалість корпоративного управління, неефективне використання ресурсів чи обмеженість фінансування. Для їх нейтралізації використовуються інструменти управління, що базуються на системі прогнозування, фінансовому контролі та моніторингу показників ефективності. Важливим компонентом є наявність чіткої політики управління ризиками, відповідальності керівництва та постійного аналізу ефективності впроваджених заходів.

Кількісне оцінювання ризиків проводиться за допомогою імовірнісних методів, що дозволяють визначити рівень варіації очікуваних доходів. Основою такого підходу є розрахунок чистої приведеної вартості (NPV) та внутрішньої норми рентабельності (IRR), які дають змогу оцінити окупність проекту. Для підвищення точності прогнозів використовуються три сценарії – песимістичний, оптимістичний і найбільш ймовірний. Порівняння різниці між ними допомагає визначити розмах варіації та ступінь інвестиційного ризику.

Під час оцінювання доцільності іноземних інвестицій у національну економіку враховується не лише потенційний прибуток, а й довгострокові ефекти – впровадження інновацій, створення нових робочих місць, розвиток інфраструктури. Розрахунки проводяться на основі прогнозованих грошових потоків, що дозволяє визначити спроможність проекту забезпечити повернення вкладеного капіталу.

Підвищення інвестиційної привабливості України потребує комплексного підходу, який включає: стабільну макроекономічну політику, розбудову інфраструктури, реформування судової системи та спрощення дозвільних

процедур. Не менш важливою є комунікація держави з міжнародними інвесторами – формування іміджу України як надійного партнера з високим потенціалом розвитку.

Таким чином, оцінювання інвестиційної привабливості України є складним процесом, який поєднує фінансово-економічні, правові та соціально-політичні аспекти. Його мета – визначити рівень безпеки й дохідності для іноземних інвесторів, а також створити умови для довгострокової співпраці. Прямі іноземні інвестиції не лише забезпечують приплив капіталу, але й виступають каталізатором інновацій, розвитку технологій та інтеграції України у світову економічну систему.

Системне вдосконалення механізмів управління інвестиційними ризиками, підвищення прозорості державного регулювання та розвиток державно-приватного партнерства є ключовими передумовами відновлення довіри до України як до перспективного ринку для міжнародних інвесторів.

Список використаних джерел

1. Савчук В. Менеджмент в умовах невизначеності. Bussiness Intelligence для ТОПів. Київ : Лабораторія, 2024. 544 с.

Зубченко Артем Юрійович,
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;*
Борисова Вікторія Анатоліївна,
*доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів, банківської справи;
Сумський національний аграрний університет*

ФІНАНСОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ КРЕДИТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Фінансування національної економіки критично залежить від кредитного каналу. Аналіз української економічної практики свідчить про системну недостатність банківського кредитування, що відображається у показнику глибини банківського кредитування. Протягом останнього десятиліття цей показник перебуває нижче середнього міжнародного рівня та демонструє негативну динаміку.

Кредитний ринок є системою, що охоплює сукупність фінансових посередників та організаційно-правових регуляторних механізмів. Основна функція цієї системи полягає у забезпеченні трансферу позичкового капіталу – від кредиторів до позичальників. Цей процес реалізується через надання кредитних послуг у відповідності до встановлених норм.

Функціонування кредитного ринку відбувається під впливом фундаментальних економічних чинників – попиту та пропозиції на кредитні ресурси – як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Аналіз кредитних послуг доцільно проводити шляхом їх диференціації на традиційні (класичні) та інноваційні (новітні) види кредитування. Така бінарна класифікація набуває особливої актуальності в умовах інтенсивної еволюції фінансового сектору, спричиненої стрімким розвитком фінансових технологій.

Згідно з визначенням Ради з фінансової стабільності (Financial Stability Board, FSB), FinTech являє собою технологічно обумовлену інновацію у сфері фінансових послуг. Ця інновація виступає каталізатором формування нових бізнес-моделей, розробки додатків, процесів або продуктів, що суттєво трансформують та оптимізують механізми надання фінансових послуг [2, с.26].

Кредитування, як один із ключових глобальних сегментів надання фінансових послуг, знаходиться під системним впливом фінансових технологій. *На макрорівні цей вплив існує у двох основних векторах:*

1. Технологічна інтеграція, яка полягає в застосуванні інноваційних фінансових технологій для модернізації та оптимізації вже існуючих (традиційних) кредитних продуктів, які пропонуються банківськими та небанківськими фінансовими посередниками.

2. Продуктова інновація, що проявляється в генерації та інтенсивному розвитку якісно новітніх видів кредитування, які раніше були недоступні або економічно не вигідні.

Слід зазначити, що ці вектори еволюції можуть функціонувати як автономно, так і в режимі синергетичної взаємодії та інтерсекції, посилюючи загальну трансформацію кредитного ринку [1. с. 15].

На сьогодні в Україні спостерігається найбільш інтенсивне впровадження та операційна активність двох ключових інноваційних моделей, а саме: агрегатори кредитних продуктів, дистанційне кредитування.

Агрегатори кредитних продуктів, які функціонують як онлайн-платформи та забезпечують консолідацію та систематизацію інформації, необхідної для порівняння ключових параметрів кредитних пропозицій від різних суб'єктів кредитування. Це підвищує прозорість ринку та раціональність вибору позичальників.

Дистанційне кредитування – активний розвиток онлайн-механізмів надання кредитів, включно із використанням мобільних додатків та технологій, що забезпечує цілодобовий доступ та прискорену процедуру отримання фінансових ресурсів.

Ці моделі є провідними чинниками технологічної трансформації вітчизняного кредитного ринку.

В українському фінансовому просторі прикладами онлайн-платформ-агрегаторів, що здійснюють інформаційне посередництво між позичальниками та кредиторами, є низка ресурсів, які диференціюються за своєю спеціалізацією. Платформи консолідації мікрокредитних пропозицій (наприклад, Easyray, Finance.ua) виконують функцію систематизації та узагальнення ключових параметрів мікропозик. Вони забезпечують користувачів зведеною інформацією, сприяючи ефективному моніторингу ринку мікрофінансування.

Аналітичні та компаративні платформи (наприклад, Finsee.com) пропонують більш комплексний інструментарій, включно з кредитними калькуляторами для фінансового моделювання та компаративним аналізом пропозицій від провідних банківських установ. Сервіси підбору (матчингу) кредиторів (наприклад, kredito-linio.space) реалізують алгоритми для автоматизованого підбору (матчингу) позичальника та найбільш релевантного кредитора на основі індивідуальних запитів та критеріїв скорингу.

Таким чином, ці інноваційні цифрові рішення суттєво підвищують доступність інформації та раціоналізують процес вибору фінансових послуг для споживачів.

Онлайн-кредитування, включно з використанням мобільних фінансових додатків, визначається як дистанційне надання кредитних послуг, що повністю базується на інформаційно-комунікаційних технологіях, зокрема мережі Інтернет.

Використання цифрових платформ і мобільних додатків забезпечує низку операційних та соціально-економічних переваг. Забезпечується швидкість та зручність подання кредитних заявок, моніторинг статусу позики та ефективне керування графіком погашення зобов'язань. Це призводить до оптимізації клієнтського досвіду (UX) та логістики надання послуг.

Також технологічні рішення суттєво підвищують доступність кредитних ресурсів, особливо для фінансово виключених верств населення (unbanked або underbanked), які мають обмежений доступ до традиційних банківських відділень. Шляхом персоналізації кредитних умов для потенційних позичальників на основі розширеного скорингу та аналізу даних існує потенціал для зниження рівня простроченої заборгованості. Персоналізація сприяє кращому матчингу ризику позичальника з умовами кредиту.

На українському кредитному ринку онлайн-кредитування реалізується через дві основні інституційні моделі – банківську інтеграцію та небанківський FinTech-сегмент. Провідні банківські установи інтегрують повний спектр кредитних продуктів у свої цифрові екосистеми для індивідуальних та корпоративних клієнтів, забезпечуючи дистанційне оформлення та обслуговування позик. Небанківські фінансові установи (МФО) пропонують експрес-кредитування через власні веб-платформи з зарахуванням коштів безпосередньо на платіжні картки позичальників.

У контексті генерації та інтенсивного розвитку нових кредитних інститутів та видів фінансування, доцільно виокремити такі інноваційні моделі:

1. Необанки (Digital-Only Banks), які функціонують виключно на базі цифрових технологій без фізичних відділень. Вони пропонують повний спектр банківських послуг через мобільні додатки [3, с.197].

2. Рівнорангове кредитування, що реалізується через спеціалізовані онлайн-платформи. Цей механізм, відомий як краудлендинг, забезпечує прямий трансфер позичкового капіталу між учасниками, оминаючи традиційні банківські структури, і є формою колективного фінансування.

Ці напрями свідчать про дигітальну трансформацію кредитного ринку та появу альтернативних джерел фінансування (Alternative Finance).

Мобільні банківські додатки пропонують широкий спектр дистанційних фінансових послуг: моніторинг грошових залишків на рахунках, що становить близько 70% від загальної кількості транзакцій; здійснення міжкарткових переказів коштів, поповнення мобільного зв'язку та виконання комунальних платежів; доступ до оформлення та обслуговування іпотечних та споживчих кредитів; можливість інтеграції та управління платіжними картками з великої кількості (до двох десятків) банківських установ в єдиному інтерфейсі.

Проведений аналіз окреслює критичну залежність фінансування національної економіки України від кредитного каналу, водночас підкреслюючи його системну недостатність, що відображається у незадовільній динаміці

показника глибини банківського кредитування. Розвиток фінансових технологій виступає каталізатором структурної трансформації кредитного ринку, реалізуючись через два основні вектори: технологічну інтеграцію та продуктову інновацію.

Список використаних джерел

1. Глущенко С., Шпортюк В. Нові види кредитування в Україні в умовах розвитку фінансових технологій. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2025. Том 4(63). С.11-24.

2. Литвиненко А. С. Вплив FinTech на розвиток банківської системи України: аналіз та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 31. С.25- 30.

3. Теслюк С., Матвійчук Н., Звірко А. Особливості модернізації українського платіжного ринку в рамках концепції Open Banking. *Наукові перспективи*. 2022. № 10(28). С. 196-207.

*Івахно Павло Вікторович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»*

ІНФОРМАЦІЙНА АСИМЕТРІЯ ЯК ФАКТОР РИЗИКУ ПРИ ОЦІНЦІ ВАРТОСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНИХ БІЗНЕС-ПРОЄКТІВ

В умовах, коли блокчейн-технології розширюють можливості для прозорості транзакцій, залишаються суттєві інформаційні бар'єри, зумовлені складністю смарт-контрактів, ризиками людської недовіри та нерівністю у доступі до аналітичних ресурсів. Інформаційна асиметрія проявляється у різноманітних формах: між ініціаторами проєктів і інвесторами, між програмістами/розробниками та кінцевими користувачами, а також між активними учасниками мережі й спостерігачами. Такі асиметрії породжують ризики недооцінки або переоцінки бізнес-моделей, аб'юз signaling-механізмів (наприклад, white papers, audits) і маніпулювання очікуваннями ринку.

У середовищі DeFi інформаційна асиметрія виступає як суттєвий бар'єр для формування достовірної оцінки, оскільки багато ключових характеристик проєкту – безпека смарт-контрактів, алгоритмічна логіка, гарантії забезпечення ліквідності, механізми управління – присутні у формі коду або умов, не завжди доступних для глибокої інспекції широкому загалу. Користувачі з обмеженим технічним рівнем або недостатніми аналітичними здібностями зазвичай не можуть самостійно підтвердити чи спростувати заявлені показники, що відкриває можливість інформаційних ризиків. Наприклад, дослідження показують, що між складними програмістами й пересічними користувачами існує суттєва інформаційна асиметрія через недоступність аудиторських перевірок або дозвіл на читання коду (smart contract audits) – через це інвестори змушені покладатися на обмежений набір зовнішніх сигналів чи експертні оцінки.

З одного боку, частковим механізмом подолання інформаційної асиметрії є сигналізація (signaling) і скринінг (screening). Проєкти публікують white papers, протоколи аудиту або відгуки сторонніх експертів, намагаючись передати довіру інвесторам. Проте ці сигнали часто мають обмежену інформаційну корисність через можливість маніпуляцій або обмежену перевірку їх достовірності. У контексті ICO та блокчейн-фандрайзингу підтверджено, що навіть при значних зусиллях із публікації сигналів інформаційна асиметрія залишається значущою перешкодою для точних інвестиційних оцінок.

Крім того, у DeFi екосистемах інформаційна асиметрія може породжувати централізацію, незважаючи на декларовану децентралізацію. Дослідження показують, що за умов, коли приватна інформація стає цінним ресурсом, учасники мережі з інформаційною перевагою (наприклад, розробники або оператори протоколів) можуть отримувати непропорційні прибутки і

встановлювати свою «ринкову владу». У такому разі теорія природної централізації пояснює, як в інформаційно асиметричних умовах виникають олігополістичні структури навіть у заявлено децентралізованих системах.

У процесі оцінки вартості DeFi-проектів ризик, породжений інформаційною асиметрією, має бути вимірний і інтегрований у моделі оцінки вартості. Інструменти, що можуть бути застосовані: множинна дисконтована модель з премією за інформаційний ризик, сценарний аналіз з врахуванням варіацій вірогідності неправильних або неповних даних, а також застосування нечітких (fuzzy) моделей, що допускають невизначеність у вхідних параметрах. При цьому інвестору корисно враховувати індикатори якості даних (наприклад, чи пройшов протокол аудиту, чи існують репліки коду, чи доступні сліди історичних транзакцій) як коригуючі множники до базової вартості.

Узагальнюючи, інформаційна асиметрія становить один із ключових ризиків, який знижує точність оцінок проектів у сфері децентралізованих фінансів. Подальші дослідження мають бути спрямовані на формалізацію шкал ризику інформаційної асиметрії, вбудованих у моделі оцінки вартості, а також на розвиток методів прозорості й стандартизованого аудиту смарт-контрактів. Лише синергетичне поєднання технологічних рішень (наприклад, автоматизовані аудитори, механізми оракула, репозиторії з відкритим кодом) з економічними моделями ризику може забезпечити адекватне коригування вартості, мінімізуючи втрати інвесторів у середовищі з нерівним інформаційним доступом.

Список використаних джерел

1. Davenport, T. H., & Harris, J. G. Competing on Analytics: The New Science of Aquilina, M., Cornelli, G., Frost, J. & Gambacorta, L. Cryptocurrencies and decentralised finance: functions and financial stability implications. BIS Papers № 156, 2025, pp.
2. Azar, P., Casillas, A. & Farboodi, M. Natural Centralization in Decentralized Finance. New York Fed Staff Report № 1102, 2024.
3. Bourveau, T. et al. DeFi: Decentralized Finance Assurance: Early Evidence. Journal article, 2024.
4. Chen, K. et al. Information asymmetry in initial coin offerings (ICOs). Research in International Business and Finance, 2019.

Індус Катерина Петрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, обліку та оподаткування;
Ужгородський торговельно-економічний інститут ДТЕУ

РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Фінансові ринки відіграють ключову роль у сучасній економіці, виступаючи основним механізмом перерозподілу ресурсів та формування інвестиційних потоків. Саме через них реалізуються процеси акумулювання капіталу, забезпечується доступ суб'єктів господарювання до фінансових ресурсів, а також створюються умови для економічного зростання. Водночас їх функціонування супроводжується низкою викликів, пов'язаних із глобальними фінансовими кризами, збройними конфліктами, інфляційним тиском та валютними коливаннями, які підривають стабільність економічної системи. За таких умов особливої ваги набуває ефективне регулювання фінансових ринків, спрямоване на підтримання довіри інвесторів і суспільства, мінімізацію системних ризиків та забезпечення стійкості національної економіки [1; 2].

З огляду на викладене, особливого значення набуває визначення інструментів, за допомогою яких реалізується регуляторний вплив на фінансові ринки з метою підтримання стабільності – табл. 1.

Таблиця 1

Інструменти регулювання фінансових ринків у забезпеченні економічної стабільності

Група інструментів	Зміст та приклади	Очікуваний ефект
Монетарні	облікова ставка, операції на відкритому ринку, валютні інтервенції	контроль інфляції, стабілізація валютного курсу
Макро-пруденційні	нормативи резервування, вимоги до капіталу, обмеження концентрації ризиків	запобігання системним ризикам, підвищення стійкості банківської системи
Інституційні	діяльність центрального банку, наглядових органів, фондових бірж	підвищення прозорості та захист прав учасників ринку
Інноваційні	регтех-рішення, big data для моніторингу ризиків, цифрові платформи	оперативне виявлення загроз, адаптивність регулювання до технологічних змін

Джерело: побудовано за [1; 2; 3; 4]

Представлена система інструментів свідчить, що ефективне регулювання фінансових ринків не може обмежуватися лише класичними монетарними або макропруденційними заходами. Хоча вони й залишаються фундаментом стабілізаційної політики, однак в умовах швидких змін глобальної економіки та цифровізації виникає потреба в інноваційних підходах. Застосування регтех-рішень, аналіз великих масивів даних і створення цифрових платформ для

моніторингу ринкових ризиків дає можливість регуляторам діяти на випередження, своєчасно ідентифікуючи потенційні загрози. У цьому контексті важливою є синергія традиційних і новітніх інструментів, що формує адаптивну модель регулювання, здатну підтримувати економічну стабільність навіть у кризових умовах [3].

Незважаючи на різноманіття інструментів, система регулювання фінансових ринків характеризується низкою суттєвих обмежень. Насамперед виявляється проблема недостатньої швидкості реагування регуляторних інституцій на кризові явища, що особливо гостро проявляється в умовах глобальних потрясінь і воєнних викликів.

Додатковою загрозою є суперечність між необхідністю контролю та потребою збереження ринкової свободи: надмірне втручання держави стримує інноваційний розвиток фінансової сфери, тоді як слабкий нагляд створює простір для зловживань і спекулятивних операцій.

Суттєвою перешкодою виступає також відставання нормативної бази від темпів цифровізації, що ускладнює регулювання криптовалют, фінтех-платформ і децентралізованих фінансових сервісів. Не менш важливою проблемою залишається політичний вплив на регуляторну політику, який знижує її незалежність і підриває довіру до фінансових інституцій [3; 4].

У сучасних умовах перспективи вдосконалення регулювання фінансових ринків полягають у переході від статичних моделей нагляду до гнучких та адаптивних систем.

Зростає роль механізмів, що поєднують превентивний контроль із цифровими технологіями моніторингу, здатними виявляти ризики ще на ранніх етапах їх виникнення. У цьому контексті важливим завданням є не лише гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, а й створення інноваційних регуляторних підходів, які враховують специфіку внутрішнього ринку та швидко трансформують фінансові інструменти [3; 4].

Особливого значення набуває формування системи, що забезпечує баланс між стабільністю й розвитком, між контролем та свободою. Саме тому доцільним є використання авторської концепції «регуляторного компаса», який інтегрує традиційні інструменти (монетарні, макропруденційні, інституційні) з новітніми механізмами цифрового нагляду й регтех-рішень.

Цей підхід дозволяє не лише реагувати на вже існуючі виклики, а й діяти на випередження, формуючи гнучку й адаптивну систему регулювання. Для наочності еволюцію підходів до фінансового регулювання відображено у табл. 2, де окреслено основні характеристики класичних, інноваційних та інтегративних моделей.

Наведені дані свідчать, що еволюція регуляторних підходів відображає поступовий перехід від вузькоінституційних до інтегративних моделей. Класичні інструменти забезпечили базову стійкість, проте виявили низьку гнучкість у реагуванні на нові ризики. Інноваційні підходи відкрили можливості

оперативного моніторингу, але зіткнулися з проблемою нормативної неврегульованості.

Таблиця 2

**Еволюція підходів до регулювання фінансових ринків:
від класичних механізмів до «регуляторного компаса»**

Підхід	Основні інструменти	Обмеження	Переваги в контексті стабільності
Класичний	монетарна політика (ставка, інтервенції), макроруденційні нормативи, нагляд за банками	низька швидкість реагування; слабка адаптивність до нових фінансових технологій	базова стійкість, контроль ліквідності, запобігання кризам ліквідності
Інноваційний	регтех, фінтех-рішення, big data, цифрові платформи моніторингу	відставання нормативної бази; ризик кібератак; нестабільність криптовалютних ринків	оперативність реагування, раннє виявлення ризиків, адаптація до цифровізації
Інтегративний («регуляторний компас»)	синергія класичних і інноваційних механізмів, гармонізація з міжнародними стандартами, прозорість як «валюта довіри»	потребує високої інституційної спроможності; складність впровадження	формування адаптивної моделі регулювання, поєднання контролю та розвитку, довгострокова фінансова стабільність

Джерело: розроблено автором

Запропонований «регуляторний компас» долає ці суперечності завдяки синергії перевірених механізмів і сучасних технологій, створюючи основу для побудови адаптивної моделі регулювання. Саме інтегративність та орієнтація на прозорість як «валюту довіри» дозволяють вважати цей підхід найбільш перспективним у забезпеченні економічної стабільності.

Список використаних джерел

1. Гатаулліна Е. Проблематика розвитку фінансового ринку України. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-21>.

2. Explainer: Five Megatrends Shaping the Rise of Nonbank Finance. *IMF Blog*. 29.09.2025. URL: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2025/09/29/explainer-five-megatrends-shaping-the-rise-of-nonbank-finance> (дата звернення: 02.10.2025).

3. Пузирьова П. В. Механізм забезпечення економічної безпеки у сфері сталого розвитку фінансової системи держави в умовах цифрової економіки та глобалізаційних змін. *Актуальні проблеми економіки*. 2025. № 1 (283). С. 189–204. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/28611/1/APE_1_2025_Puzyrova.pdf (дата звернення: 02.10.2025).

4. Котвицька Н. М., Ординський В. А. Міжнародний контекст проблем і передумов ефективного функціонування фінансових ринків. *Актуальні питання*

економічних наук. 2025. № 13. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16482642>.

*Іроденко Роман Мирославович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Державний податковий університет*

ЩОДО ВПЛИВУ РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ НА СВІТОВІ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ РИНКИ КАПІТАЛУ

Вплив російського вторгнення в Україну мав шоковий вплив на стан світових товарних та фінансових ринків, що прискорило інфляцію та загальмувало темпи економічного розвитку більшості країн. Каналами передачі негативного впливу геополітичних ризиків до глобального кредитного ландшафту стали наступні [1]:

- зростання рівня державного боргу та високі потреби в рефінансуванні: результативне посилення інфляційного тиску та монетарних умов підвищують ризики рефінансування в багатьох країнах ОЕСР, а пролонгація російського вторгнення в Україну створює додаткові виклики;
- зростання корпоративної заборгованості в поєднанні з погіршенням якості кредитів погіршило економічні перспективи і підвищило витрати на рефінансування, що в умовах вищих процентних ставок може призвести до зниження рейтингів та дефолтів, та підірвати стійкість фінансових посередників і структурованих фінансових продуктів;
- зростання ризиків для банків від погіршення якості кредитів та впливу санкцій, а високий рівень заборгованості приватного сектору та ризик погіршення кредитної якості на тлі послаблення економічних перспектив посилюється зростанням цін на сировинні товари після російського вторгнення в Україну, може призвести до суттєвого зростання частки непрацюючих кредитів (NPLs) та збільшення кредитного ризику їхніх експозицій до небанківських фінансових установ (NBFIs).
- зростання ризиків рефінансування економік, що розвиваються (EMEs) через проблеми обслуговування боргу для суверенних і корпоративних емітентів із високим рівнем заборгованості. EMEs, які мають прямі зв'язки з Росією та Україною, є особливо вразливими до збоїв у ланцюгах постачання сировини та значних торговельних зв'язків, що сприяло послабленню економічного зростання та подальшому розкручуванню інфляції.
- зростання ринкової вразливості та занепокоєння щодо цілісності ринку на альтернативних фінансових ринках: емісія стейблкоїнів суттєво зросла за останні роки, однак вони залишаються вразливими до раптової зміни настроїв інвесторів щодо ризику та масових вилучень коштів, що може спричинити

примусовий розпродаж базових резервних активів і потенційні негативні побічні ефекти для традиційних фінансових ринків.

Таким чином, низько адаптивне середовище процентних ставок внаслідок російського вторгнення в Україну продемонструвало значні коливання цін у низькій сегменті фінансового ринку, включаючи сировинні товари, акції, кредити, а також криптоактиви. Зростання цін на сировинні товари посилює і без того високі темпи інфляції у світі, та підірвало купівельну спроможність споживачів і корпоративні прибутки, що зменшило економічну активність і посилює фінансові ризики. У цих умовах небажання інвесторів ризикувати та посилення фінансових умов у країнах, що розвиваються, зумовило відток капіталу у більш безпечні регіони.

Негативні наслідки поширилися на ринки країн Східної Європи, що розвиваються, включно з Угорщиною, Польщею та Сербією, а також на ринки Азії та Західної Європи, що розвиваються. Ринки акцій США та Японії також зазнали негативного впливу, хоча й меншою мірою. Після початкового погіршення схильності до ризику, що відбулося після російського вторгнення в Україну, динаміка ринків акцій покращилася у 2023 р., оскільки інвестори переглянули свої перспективи щодо ризикових активів і стали менш схильними до ризику [1].

В Україні на початку воєнних дій фондовий ринок обвалився: протягом 2022 р. обсяг торгів фінансовими інструментами склав 160,64 млрд грн, що на менше 291,36 млрд грн за відповідний період 2021 р. (2021 р. – 451,99 млрд грн). На фондовому ринку в обігу знаходилися тільки військові (емітовані у період військового часу) ОВДП з фіксованою дохідністю, що встановлюється Міністерством фінансів України на рівні 9,5 – 11%. Після того як на початку червня 2022 р. НБУ неочікувано різко підняв облікову ставку з 10% до 25%, фондовий ринок мав відповідним чином відреагувати: підняттям дохідностей по ОВДП, що призвело б до значного зниження цін на них. Отже, за досліджуваний період ринок цінних паперів в Україні складався лише з ОВДП, решта інструментів – це дрібні угоди, які не мали значного впливу на ліквідність [2].

Наразі однією з визначальних особливостей і проблем, що є актуальними для українського ринку цінних паперів, є той факт, що значна частина торгівлі акціями здійснюється поза офіційною біржовою платформою. Це суттєво підриває прозорість, ліквідність та привабливість біржового сегменту. Наприклад, загальний обсяг торгів на «Українській біржі» у 2024 році становив 4 781 316 767,60 грн, але лише дуже незначна частка цього обороту припадала на акції, що свідчить про низьку активність на біржі.

Серед системних проблем функціонування ринку капіталу України в умовах воєнного стану також доцільно відмітити:

- падіння ліквідності в результаті встановлення обмежень на обіг цінних паперів, за винятком військових облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП), що призвело до суттєвого падіння ліквідності ринку;

- зростання кредитного ризику, оскільки емітенти-резиденти стикаються з неможливістю виконання своїх зобов'язань за борговими цінними паперами через форс-мажорні обставини;
- ерозія капіталізації: збитки вітчизняних компаній-емітентів спричиняють зниження вартості їхніх акцій, що відображається на загальній капіталізації ринку;
- інституційні проблеми, обмеження доступу підприємств до фінансових інструментів фондового ринку України, що перешкоджає залученню капіталу та гальмує розвиток.

В умовах обмеженого доступу до капіталу та відсутності інвестиційної впевненості, існуючі інвестиції концентруються переважно у великих державних проєктах. Це створює «кастову» систему доступу до капіталу, виключаючи значну частину підприємств з можливості залучення ресурсів через ринок капіталу.

Для активізації залучення інвестицій необхідно враховувати базові вимоги інвесторів, до яких належать:

- максимізація можливостей отримання високого прибутку та сприятливого податкового режиму;
- формування прозорого та нескладного механізму участі у торгах, зокрема в IPO;
- забезпечення ліквідності шляхом підтримки вільного обігу достатньої частки акцій (25-30% від загальної кількості), що гарантує можливість укладання угод у будь-який момент.

Критично важливим для розвитку вітчизняного фондового ринку є запуск другого рівня накопичувальної пенсійної системи. Це пояснюється тим, що довгострокові пенсійні заощадження можуть стати стабільним джерелом інвестицій, що дозволить фінансувати інфраструктурні та інші проєкти з тривалим терміном окупності. Досвід європейських країн демонструє, що належна пенсійна система є каталізатором для ринків капіталу, забезпечуючи їх ліквідністю. Проте, для ефективної реалізації цієї моделі в Україні необхідна наявність надійних емітентів та фінансових інструментів, що можуть конкурувати за дохідністю з державними цінними паперами. З іншого боку, відсутність високоризикових інструментів на початковому етапі є перевагою для захисту заощаджень майбутніх пенсіонерів.

На даний момент в Україні ще не встановлено чітких правил і стандартів для операцій з цінними паперами, що зумовлено молодим віком самого ринку та нестабільною регуляторною системою фондового ринку, яка лише набирає обертів [3]. Інвестиційний престиж країни залишається низьким через різні чинники, зокрема війну та запровадження воєнного стану, високий рівень корупції в державних структурах, незавершений процес європейської інтеграції та ін. Усі ці події відіграють важливу роль у майбутньому українського фондового ринку та загальній економічній ситуації в країні. Таке нестабільне

середовище призвело до того, що Україна здобула імідж регіону зі значними інвестиційними ризиками.

У відповідь на зазначені виклики, Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) та Міністерство фінансів України у Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року передбачили такі заходи:

- впровадження нових фінансових інструментів та механізмів сек'юритизації активів;
- гармонізація з міжнародними стандартами та забезпечення відповідності державного регулювання ринку цінних паперів вимогам IOSCO та європейських актів, а також підвищення інституційної незалежності регулятора;
- модернізація інфраструктури, проведення консолідації та розвитку біржової, клірингової та розрахункової інфраструктури, а також удосконалення інституту посередників;
- посилення захисту прав інвесторів та підвищення стандартів корпоративного управління.

Підсумовуючи, масштаб впливу воєнної агресії та міжнародних санкцій на глобальні та вітчизняний ринки капіталу залежатиме від їхньої тривалості та серйозності. Дотепер тривалість кризи та її наслідки для монетарної політики все ще невизначені, її негативний вплив поширюється на всі фінансові системи, хоча перший початковий стресовий вплив вже пом'якшився. Для відновлення України в повоєнний період розвиток бізнесу потребуватиме залучення додаткових джерел фінансування. Тому, планування та підготовка сьогодні нових механізмів фінансування підвищить шанси на успіх на фондовому ринку.

Список використаних джерел

1. Marobne, M.I., & Kansheba, J.M.P. (2022). Stock market reactions to COVID-19 shocks: Do financial market interventions walk the talk? *China Finance Review International*, 12(4), 623-645. DOI: 10.1108/CFRI-01-2022-0011.
2. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Офіційний сайт. Аналітичні дані щодо розвитку фондового ринку. веб-сайт. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/> (дата звернення 22.09.2025).
3. Ponomarenko, V. (2024). Foreign securities: Issues and prospects for the Ukrainian stock market. *Social and Legal Studies*, 7(1), 194-201. DOI: <https://doi.org/10.32518/sals1.2024.194>

*Казанцев Богдан Вадимович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
ПВНЗ «Європейський університет»*

ОРГАНІЗАЦІЯ ВІДНОСИН З БЮДЖЕТОМ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСІВ

Система взаємодії малого та середнього бізнесу з державним і місцевими бюджетами є одним із ключових чинників стабільності національної економіки. В умовах воєнного стану та економічних трансформацій саме малий і середній бізнес (далі – МСБ) виступає базовим елементом фінансової системи, який забезпечує надходження до бюджетів, створює робочі місця, підтримує зайнятість населення та сприяє розвитку територій. Рациональна організація відносин з бюджетом визначає не лише фінансові можливості підприємств, а й рівень економічної безпеки держави в цілому.

Під організацією бюджетних відносин суб'єктів МСБ розуміють систему взаємопов'язаних процесів планування, сплати, розподілу й контролю за податковими та неподатковими платежами, а також механізми взаємодії підприємців із фіскальними органами та органами місцевого самоврядування. Ефективність цих відносин значною мірою залежить від прозорості податкової системи, чіткості нормативного регулювання, простоти адміністрування податків і доступу бізнесу до бюджетних ресурсів, грантів чи пільгового кредитування.

У структурі відносин між малим бізнесом і бюджетом виділяють двосторонній характер взаємодії:

- фіскальний напрям – формування доходів бюджетів через сплату податків, зборів і обов'язкових платежів;
- регулюючий напрям – бюджетна підтримка бізнесу через державні програми, дотації, субсидії та грантове фінансування.

Фіскальна функція має забезпечувати стабільність надходжень, але не створювати надмірного податкового навантаження. Для суб'єктів малого і середнього бізнесу надзвичайно важливим є принцип «справедливого оподаткування» – коли податковий тиск відповідає фінансовим можливостям підприємства. Зокрема, спрощена система оподаткування стала ефективним інструментом збереження ділової активності в Україні, дозволяючи підприємцям спрямовувати більшу частину доходів на розвиток бізнесу, а не на покриття податкових зобов'язань.

Водночас розвиток партнерських бюджетних відносин потребує не лише фіскальної дисципліни з боку бізнесу, а й зворотної підтримки з боку держави. Йдеться про створення стабільних умов для інвестування, доступу до фінансових ресурсів, участі у програмах державного замовлення та регіональних проєктах розвитку. Для цього необхідним є налагодження прозорої системи фінансових

стимулів, зокрема податкових канікул, компенсацій відсоткових ставок, пільгового кредитування й грантових програм для мікропідприємництва.

Особливу роль у цьому контексті відіграє місцеве самоврядування, яке має можливість розробляти власні програми підтримки підприємництва на основі місцевих бюджетів. Стимулювання малого бізнесу на місцевому рівні сприяє зростанню податкових надходжень, активізації економічної діяльності громад і формуванню сталих фінансових відносин між бізнесом та владою. Таким чином, бюджетна політика на місцевому рівні виконує дві взаємопов'язані функції – регуляторну та стимулюючу.

Важливим завданням сучасної бюджетної системи є досягнення балансу між фіскальними інтересами держави та фінансовими можливостями підприємців. Надмірне податкове навантаження може призвести до тінізації бізнесу, зменшення бази оподаткування та втрати доходів бюджету. Тому державна податкова політика повинна будуватися на принципах стабільності, прогнозованості та рівності для всіх категорій платників.

Не менш значущим аспектом є удосконалення бюджетного контролю, який має базуватися на поєднанні превентивного та консультативного підходів. Фіскальні органи мають сприяти підвищенню фінансової грамотності підприємців, впроваджувати цифрові інструменти звітності та мінімізувати корупційні ризики. Впровадження електронного документообігу, електронних сервісів звітності (зокрема, через систему «Дія»), а також цифрових платформ для податкових консультацій створює умови для прозорості й підзвітності бізнесу.

З огляду на євроінтеграційний курс України, ключовим орієнтиром має стати формування партнерської моделі відносин між державою та бізнесом, заснованої на взаємній відповідальності. Європейський досвід свідчить, що стійкість малого й середнього бізнесу забезпечується завдяки узгодженості податкової політики з політикою розвитку підприємництва, прозорим правилам гри та довірі до державних інститутів.

В Україні ж організація бюджетних відносин потребує подальшого вдосконалення через: зниження податкового навантаження на малий бізнес; спрощення процедур адміністрування податків; розширення програм бюджетної підтримки та співфінансування інноваційних проєктів; підвищення ролі органів місцевого самоврядування у стимулюванні підприємництва.

Організація відносин суб'єктів малого і середнього бізнесу з бюджетом є фундаментальною складовою фінансової політики держави. Вона має поєднувати фіскальну ефективність і економічну доцільність, сприяти легалізації підприємницької діяльності, підвищенню конкурентоспроможності малого бізнесу та зміцненню доходної бази бюджету.

У перспективі ключовим завданням має стати створення балансованої моделі партнерства між державою, бізнесом і місцевими громадами, що

забезпечить сталі надходження до бюджетів усіх рівнів і сприятиме розвитку національної економіки на засадах справедливості, прозорості й інноваційності.

Список використаних джерел

1. Бортнік С. Функціонування малого і середнього підприємництва в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Економіка та суспільство. № 36. 2022. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-46> (дата звернення: 09.09.2025)

2. Дюк А., Чаланов В. Малий та середній бізнес в Україні: стан , тенденції та виклики під час дії воєнного стану. Економіка та суспільство. Випуск 74. 2025. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-74-95> (дата звернення: 09.09.2025)

Капляр Крістіна Григорівна,
*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
науковий керівник:*
Микуляк Олеся Володимирівна,
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту;
Львівський національний університет ім. І. Франка*

НЕДЕРЖАВНІ ПЕНСІЙНІ ФОНДИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАЛУЧЕННЯ ДОВГОСТРОКОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Розвиток фінансової системи України в умовах сучасних викликів потребує пошуку ефективних джерел довгострокових інвестиційних ресурсів. Одним із таких інструментів є система недержавного пенсійного забезпечення, яка передбачає акумулювання коштів населення через недержавні пенсійні фонди (НПФ) з подальшим їх інвестуванням в економіку. У багатьох країнах світу саме пенсійні фонди виконують роль потужних інституційних інвесторів, що сприяють розвитку ринку капіталу, інфраструктури та корпоративного сектору.

Сучасний стан недержавного пенсійного забезпечення в Україні є складним та суперечливим, зумовленим як економічними кризами, так і повномасштабною воєнною агресією. Попри це, НПФ продовжують функціонувати, демонструючи відносну стійкість навіть у кризових умовах [1]. Станом на початок 2025 року в Україні діяло 57 фондів, проте значна їх частина має обмежені ресурси, що знижує ефективність управління активами. Концентрація коштів у кількох найбільших фондах (НПФ НБУ, «ОТП-пенсія», «Приватфонд») створює ризики для конкуренції та диверсифікації [4].

У 2022 році обсяг активів недержавних пенсійних фондів становив близько 1,8 млрд грн, а кількість учасників – 850 тис. осіб. Уже в 2023 році ці показники зросли відповідно до 2,3 млрд грн та 920 тис. осіб, що свідчить про позитивну динаміку навіть в умовах економічної нестабільності.

Особливо стрімке зростання спостерігається у 2024 році: у січні активи сягнули 2,7 млрд грн, а кількість учасників перевищила 980 тис. осіб; у червні активи зросли більш ніж удвічі – до 5,2 млрд грн, а учасників стало понад 1,05 млн осіб.

Таким чином, у 2022-2024 рр. активи НПФ збільшилися майже утричі, а кількість учасників – на понад 200 тис. Це підтверджує посилення ролі недержавних пенсійних фондів як інституційних інвесторів та свідчить про поступове зростання довіри населення до цього сегмента фінансового ринку [5]. Це підтверджує потенціал пенсійних накопичень як джерела довгострокових

інвестицій. Водночас середні накопичення на одного учасника залишаються низькими – близько 6 тис. грн, що є критично недостатнім для відчутного підвищення рівня життя після виходу на пенсію.

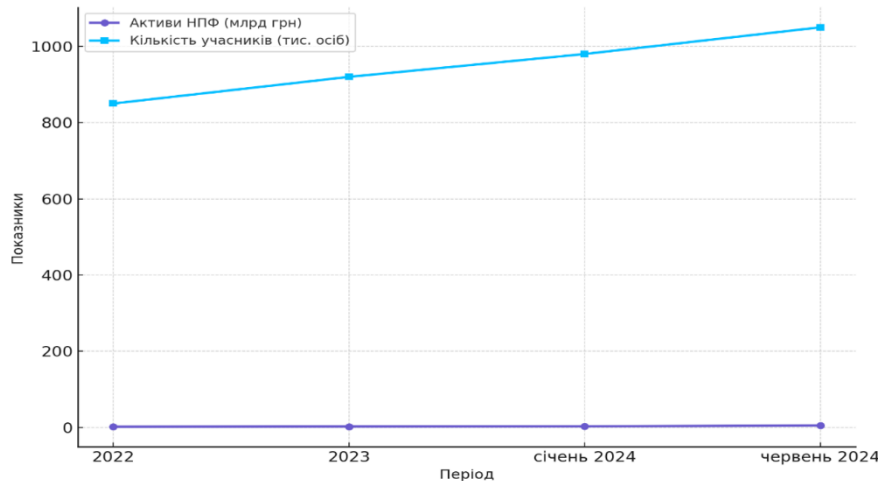


Рис. 1. Динаміка розвитку активів НПФ та учасників у 2022-2024 рр

Інвестиційна політика більшості українських НПФ характеризується високим рівнем консерватизму. Основними інструментами залишаються державні облігації внутрішньої державної позики (ОВДП) та банківські депозити, на які припадає понад 90% активів [2]. Такий підхід забезпечує відносну стабільність у кризові періоди, однак обмежує можливості для реального приросту капіталу та участі фондів у фінансуванні інноваційних і інфраструктурних проєктів.

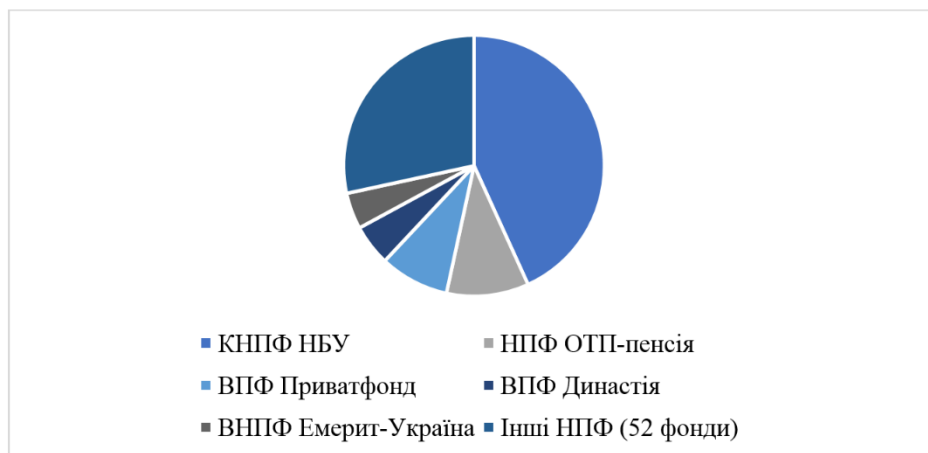


Рис. 2. Концентрація активів недержавних пенсійних фондів станом на 01.01.2025

Разом із тим, досвід останніх років засвідчив, що навіть консервативні інвестиційні стратегії НПФ дозволяють забезпечувати позитивний реальний дохід у періоди помірної інфляції. Це створює передумови для розширення участі населення у системі недержавного пенсійного забезпечення та збільшення обсягів інвестиційних ресурсів. Водночас ключовим завданням залишається

подолання низької довіри громадян до НПФ, що значною мірою зумовлена банкрутствами окремих фондів у попередні роки та недостатнім рівнем фінансової грамотності [4].

Перспективи розвитку НПФ в Україні безпосередньо пов'язані з післявоєнною відбудовою економіки. *Для посилення ролі пенсійних фондів як інституційних інвесторів необхідно:*

- стимулювати участь громадян через податкові пільги та корпоративні програми;
- диверсифікувати інвестиційні інструменти, у тому числі розвивати ринок корпоративних облігацій, інвестиційних фондів, інфраструктурних проєктів;
- підвищувати прозорість та цифровізацію діяльності НПФ;
- створювати дієві механізми захисту пенсійних накопичень від інфляційних та геополітичних ризиків [3].

Висновки. Проведений аналіз підтвердив, що недержавні пенсійні фонди в Україні залишаються одним із небагатьох інструментів довгострокового інвестування, проте їхній потенціал використовується не повною мірою. З одного боку, система продемонструвала високу стійкість навіть в умовах війни та економічних шоків. З іншого – проблеми низького рівня довіри населення, недостатніх накопичень на одного учасника та надмірної концентрації активів у кількох найбільших фондах істотно стримують її розвиток.

Інвестиційна політика фондів нині є занадто консервативною, що забезпечує збереження коштів, але обмежує можливості для їх реального зростання. Подолати ці недоліки можливо завдяки розширенню спектра фінансових інструментів, розвитку ринку корпоративних цінних паперів та нерухомості, а також за рахунок посилення прозорості та цифровізації послуг.

Особливе значення має підвищення фінансової грамотності населення та створення додаткових стимулів (податкових, корпоративних, соціальних) для участі у недержавних пенсійних програмах. Лише за умови активного залучення громадян та підприємств НПФ зможуть виконати свою головну функцію – стати вагомим джерелом довгострокових інвестицій у національну економіку та гарантією гідного рівня життя в старості.

Список використаних джерел

1. Безкровний О., Аранчій В., Шевченко В. Пенсійне забезпечення в Україні: сучасні реалії та перспективи розвитку. Наука і техніка сьогодні. 2023. № 9(23). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-9\(23\)-138-146](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-9(23)-138-146) (дата звернення: 03.10.2025).
2. Недержавні пенсійні фонди. URL: <https://npf.com.ua/> (дата звернення: 03.10.2025).

3. Павловський А. Пенсійне забезпечення в Україні: проблеми реформування. Економіка та суспільство. 2025. № 75. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-75-69> (дата звернення: 03.10.2025).

4. ТОП 10 недержавних пенсійних фондів за результатами їх діяльності – аналіз УААПФ, членом якої є Всеукраїнський адміністратор пенсійних фондів. Недержавний пенсійний фонд «Покрова». URL: <https://pokrovanpf.com.ua/news/102.html> (дата звернення: 03.10.2025).

5. УАІБ: Щомісячний огляд діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні. Січень 2024 року. Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу. URL: <https://www.uaib.com.ua/analituaib/npf-month/uaib-shchomisyachniy-oglyad-diyalnosti-nederzhavnih-pensiynih-fondiv-v-ukrajini-sichen-2024-roku> (дата звернення: 03.10.2025).

*Клименко Євген Сергійович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Академія фінансового управління*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СФЕРИ ТУРИЗМУ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Цифровізація в сфері туризму є ключовим фактором, що впливає на конкурентоспроможність національної економіки. Перехід до цифрових технологій дозволяє туристичним компаніям та дестинаціям знайти нові можливості для підвищення ефективності, якості послуг та залучення туристів. У глобальному масштабі цифровізація стимулює розвиток інновацій в галузі, збільшуючи економічні вигоди для різних країн і регіонів. Важливо відзначити, що в контексті національної економіки цифрові технології допомагають не лише зберегти конкурентоспроможність, але й забезпечити стійке зростання.

Розглядаючи останні дослідження вітчизняних вчених слід звернути увагу на роботу Кожухівської Р. та Саковської О. (2025) [1]. Дослідження підкреслює, що цифровізація є ключовим чинником підвищення ефективності та конкурентоспроможності туристичної й готельно-ресторанної галузей. Використання інструментів діджиталізації – таких як мобільні додатки, чат-боти, персональні цифрові асистенти, віртуальна та доповнена реальність – сприяє покращенню якості обслуговування, персоналізації подорожей та зростанню лояльності клієнтів. Застосування ІКТ дозволяє туристам краще планувати подорожі, а підприємствам – створювати інноваційні продукти, ефективніше доносити інформацію до споживачів і розширювати охоплення ринку. Перспективним напрямом визначено розвиток віртуального туризму та онлайн-обслуговування, що формує нову модель міжнародного туристичного

середовища. Вчені дійшли висновку, що діджиталізація не лише трансформує підхід до управління туристичними процесами, але й створює передумови для сталого розвитку галузі. Це, в свою чергу, впливає на економічний розвиток вцілому [1, с. 6].

Дослідження Naraḥar et al. (2025) щодо цифрової трансформації туризму в регіоні Лейк Тоба в Індонезії вказує на важливість інтеграції сучасних технологій із місцевими знаннями через використання географічних інформаційних систем (GIS) [2]. Такі системи дозволяють покращити картографію та просторовий аналіз туристичного потенціалу, що, в свою чергу, підтримує розвиток креативної економіки. У дослідженні застосовано кількісний підхід, спрямований на аналіз туристичного регіону озера Тоба. Для збору емпіричних даних використано метод стратифікованого випадкового відбору. До генеральної сукупності віднесено представників туристичної галузі, суб'єктів креативної економіки та туристів. Обсяг вибірки становить близько 384 осіб, рівномірно розподілених між трьома зазначеними групами: управлінцями, представниками креативного сектору та мандрівниками [2, с. 4]. Збір даних здійснювався за допомогою анкетування, інтерв'ю та спостереження. Основну увагу приділено вивченню рівня впровадження цифрових технологій, задоволеності туристів та особливостям просування локальних продуктів [2, с. 5]. Результати дослідження засвідчують позитивний вплив цифрової трансформації на якість послуг, туристичний досвід та економічний розвиток у регіоні. Автори підкреслюють важливість поєднання місцевих традицій і цифрових технологій як передумови сталого розвитку туристичної сфери. Використання цифрових технологій не лише підвищує стійкість туризму, але й зміцнює економічні позиції регіону, демонструючи значення інвестицій у цифровізацію для підвищення конкурентоспроможності [2, с. 2].

Дослідження Magoutas et al. (2024) підкреслює, що цифровізація у сфері туризму є потужним інструментом, який сприяє сталому розвитку країн і регіонів шляхом створення нових робочих місць, розвитку інфраструктури та збереження культурної спадщини [3]. Досліджуючи туризм у Греції, вчені дійшли висновку, що більшість місцевих туристичних підприємств впроваджують альтернативні туристичні активності, паралельно з основними (масовими) видами такої діяльності. Цікавим є факт, що більшість учасників альтернативного ринку є відносно новими, що демонструє зростаючий попит споживачів на унікальні туристичні враження, а також свідчить про появу нових напрямів підприємницької діяльності у досліджуваній сфері. Серед засобів просування національного туризму автори виділяють цифрові гіді, створені з використанням інтернет-технологій. Саме такі технології вважаються єдиним статистично значущим інструментом просування, що сприяє підвищенню ефективності задіяних підприємств. Водночас, більшість готельних підприємств використовують їх неповною мірою, а лише для виконання базових завдань [3, с. 1162]. На думку авторів, цифрові технології надають можливість

впроваджувати нові інноваційні практики, що підвищує конкурентоспроможність на різних рівнях та сприяє загальному економічному зростанню [3, с. 1162].

Xue-Jun et al. (2024) акцентують на важливості комплексного підходу до оптимізації як внутрішніх, так і зовнішніх факторів для посилення інноваційного розвитку індустрії туризму [4]. Це означає, що інтеграція нових технологій та адаптація до змінюваних умов ринку надзвичайно важливі для забезпечення стабільного економічного зростання, особливо в умовах зростаючої конкуренції на глобальному ринку. Автори дослідили фактори, що впливають на цифрові інновації в туристичній галузі Китаю, зокрема в 31 провінції (без Гонконгу, Макао та Тайваню) [4, с. 1]. Дослідники визначають ключові рушійні сили, такі як внутрішнє оновлення галузі, міжгалузева конкуренція, підтримка політики, технологічне середовище, економічний рівень та цифрова технологічна інфраструктура. Також важливими факторами є масштаби ринку, платформи електронної комерції та інтернет-інфраструктура. Менший вплив мають структура споживання, рівень цифрової індустрії та культурної галузі. Дослідження підкреслює необхідність оптимізації внутрішніх і зовнішніх динамік для розвитку інновацій у глобальній туристичній галузі [4, с. 12].

Контекст цифровізації в туризмі яскраво відображений у прикладі Узбекистану, де дослідження, проведене Karimov et al. (2024), демонструє значний вплив мобільних додатків на туристичний сектор [5]. Мобільні технології дозволяють покращити взаємодію з туристами, підвищуючи якість послуг та забезпечуючи більш персоналізований підхід до організації подорожей [5, с. 177]. Водночас виявлено проблемні аспекти, що можуть бути актуальними для України, такі як: слабе інтернет-покриття у сільській місцевості, нестача локалізованого контенту в туристичних застосунках і низький рівень цифрової грамотності серед малих підприємств. Для подолання цих бар'єрів необхідні інвестиції в цифрову інфраструктуру, розвиток багатомовного контенту та навчання кадрів. В даному випадку цифрові рішення стають катализатором для розвитку індустрії, сприяючи підвищенню її конкурентоспроможності [5, с. 180].

Отже, цифровізація в сфері туризму суттєво впливає на конкурентоспроможність національної економіки, стимулюючи інновації, скорочуючи витрати, підвищуючи продуктивність і поліпшуючи якість послуг. Завдяки інтеграції сучасних технологій у туристичні процеси, країни можуть ефективно реагувати на виклики глобалізації та трансформувати свій економічний ландшафт.

Список використаних джерел

1. Кожухівська Р., Саковська О. Діджиталізація як елемент розвитку міжнародного туризму та індустрії гостинності. Економіка та суспільство. 2025. №71. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-93>.

2. Harahap K., Wirata G., Nurhayati N., Damanik D., Udin A. Digital transformation of Lake Toba tourism: local wisdom-based applications and SEM-analysis on GIS integration in creative economy. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. 2025. Vol. 1445. №1. P. 012059. DOI: <https://doi.org/10.1088/1755-1315/1445/1/012059>.
3. Magoutas A., Manolopoulos D., Manouka M., Dimitropoulou M. Digitalization of the alternative tourism marketspace: evidence from an EU peripheral economy. Tourism and Hospitality. 2024. Vol. 5. №4. P. 1151-1166. DOI: <https://doi.org/10.3390/tourhosp5040064>.
4. Xue-jun C., Li L., Ling X. Research on driving factors of digital innovation in the tourism industry. SAGE Open. 2024. Vol. 14. №4. DOI: <https://doi.org/10.1177/21582440241304537>.
5. Karimov N., Kalandarova M., Makhkamova N., Asrorova Z., Saydamatov F., Ablyakimova R., Odilov B. Impact of mobile applications on tourism development in Uzbekistan. Indian Journal of Information Sources and Services. 2024. Vol. 14, №4. P. 175-181. DOI: <https://doi.org/10.51983/ijiss-2024.14.4.27>.

***Клиновий Дмитро Віталійович,**
кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
відділу просторового розвитку та якості життя;
Інститут демографії та досліджень якості життя НАН України;
Петровська Ірина Олегівна,
кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник,
завідувач кафедри публічного управління,
туризму та готельно-ресторанної справи;
Таврійський національний університет імені В.І.Вернадського*

СТРУКТУРА ТА ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕКОНСТРУКТИВНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Фінансовий механізм реконструктивного розвитку розглядається як системна складова загального господарського механізму і складається з джерел фінансового забезпечення й моделей фінансового регулювання, які, за допомогою специфічних норм, правил, форм, методів, інструментів, важелів і регуляторів, застосовуваних в рамках сталого фінансування за ESG-критеріями, та, згідно з потребами інноваційної реконструкції господарства, забезпечують формування, розподіл та використання фінансових ресурсів держави, її територіальних утворень, суб'єктів господарювання і домогосподарств, спрямоване як на забезпечення сталості самої фінансової системи, так і на резильєнтний реконструктивний розвиток господарської системи за траєкторією зростання, відповідно до стратегічних пріоритетів і цілей повоєнного відновлення.

З нашого погляду, базові підходи до формування фінансового механізму реконструктивного розвитку держави включають в себе: забезпечення внутрішньої сталості через прозорість і відповідальність; орієнтацію на зовнішні джерела фінансування; паритетний розвиток сфер і секторів державних, корпоративних, «зелених», «соціальних» та «інклюзивних» фінансів; застосування специфічних джерел фінансового забезпечення, моделей фінансового регулювання та фінансових інструментів; формування системи сталого фінансування за секторами відповідального інвестування, сталих банкінгу, страхування та біржової діяльності за ESG-критеріями; застосування полісуб'єктного підходу до управління фінансами та реконструктивним розвитком у цілому.

Структура фінансового механізму реконструктивного розвитку національної економіки складається з трьох – загальнодержавного, регіонального та муніципального рівнів його формування; трьох основних

секторів його функціонування – державного, корпоративного та сектору домашніх господарств; різноманітних джерел фінансового забезпечення широкого спектру (власних, запозичених, залучених, включаючи бюджетування з джерел публічного сектору, фінансових надходжень від міжнародних партнерів, наданих як кредити, включаючи лізинг, а також безповоротно); фінансових методів (фінансового планування, оперативного управління, фінансового контролю, фінансового забезпечення тощо); моделей фінансового регулювання та самих фінансових регуляторів (організаційно-правових, бюджетно-фінансових, фіскальних, інвестиційно-інноваційних, стимулюючих, обмежувальних та контрольних); фінансових інструментів (грошових інструментів, основних та похідних цінних паперів, боргових фінансових інструментів, легітиміційних знаків, тарифів, фінансових стратегій, референтних інструментів, включаючи процентні ставки, інструментів колективних інвестицій, страхових, орендних договорів, договорів поруки, застави та інших прав тощо), різноманітного забезпечення фінансового механізму (організаційного, нормативно-правового, інформаційного, технічного (біржові торгові платформи, платіжні системи) тощо).

У такому механізмі роль фінансового інструментарію у забезпеченні реконструктивного розвитку національної економіки полягає в забезпеченні швидких, якісних та ефективних відносин розподілу як всередині самої фінансової сфери, так і між нею та іншими сферами господарства в умовах вимог, ризиків і викликів воєнного стану та повоєнного часу, включаючи необхідність подальшого розвитку сталого фінансування і забезпечення «зелених» змін в економіці в умовах воєнного та повоєнного періодів.

При цьому, з одного боку, фінансовий інструментарій у господарській системі реконструктивного розвитку країни за формами і форматами кардинально не відрізняється від звичайних фінансових інструментів – таких як податки і збори, відрахування та внески, позики, депозити, інвестиційні сертифікати, державні субсидії та субвенції, бюджетні трансферти, гранти, міжнародна допомога, цінні папери (акції, облігації, векселі, деривативи, казначейські зобов'язання тощо), договори оренди, лізингу, факторингу, форфейтингу, інструменти іпотеки та інших видів застави. Проте, з іншого боку, суттєва відмінність спостерігається в тому, що до фінансового механізму реконструктивного розвитку з'являються нові вимоги. Ці вимоги можна охарактеризувати наступним чином:

По-перше – до якості фінансових інструментів, що повинні відповідати більш жорстким як до самих інструментів, так і до їх емітентів та власників, в частині забезпечення цінності фінансових активів та їх прив'язки до реального, фізичного капіталу, уникнення спекулятивних операцій та відповідальної поведінки інвесторів, відповідно до вимог сталого фінансування.

По-друге – до середовища фінансового ринку, в частині запровадження норм і правил поведінки на ньому учасників фінансових відносин, на основі

ESG-критеріїв, якими охоплюватимуться сфери біржового ринку, кредитно-банківську, страхову та інвестування у цілому.

По-третє – до цілей і напрямів використання фінансових інструментів, які повинні першочергово враховувати необхідність реконструкції господарства. З цих позицій, наприклад, мають отримати поширення спеціальні цільові кредити на реконструкцію виробництв із пільговими умовами кредитування, «зелені» кредити та кредитно-фінансові позикові інструменти (облігації займу на відновлення економіки, «зелені» облігації) та інструменти пайового капіталу й колективного інвестування (акції, інвестиційні сертифікати).

Також у фінансовому механізмі реконструктивного розвитку, зростатиме роль страхування та хеджування фінансових операцій на фондовому ринку. По-новому розглядається роль деривативів, зокрема – кредитних деривативів (свопів) та інших похідних цінних паперів як засобів захисту фінансових активів від коливань фондового ринку. Проте, це вимагає зниження спекулятивної функції деривативів, насамперед, за рахунок підвищення вимог до емітентів, а також відповідальної поведінки інвесторів, на основі політики розвитку сталого фінансування.

Повоєнне відновлення вимагатиме й імплементації відповідних фінансових стратегій на основі скоригованих відсоткових та кредитних ставок, широкого використання таких позикових інструментів, як кредит-оренда (лізинг операційний та фінансовий); зворотна оренда; кредити із забезпеченням цінними паперами (РЕПО); кредитування цінними паперами; позики під заставу; державні й міжнародні гарантії кредиту тощо. Фінансові стратегії, в рамках реалізації форсайт-проектів та майстер-планів реконструктивного розвитку, мають широко використовувати механізми та інструменти сек'юритизації активів [1, с. 21-24].

У фінансовому інструментарії реконструктивного розвитку з'являтимуться відповідні фінансові інструменти: соціальні, інклюзивні (для ветеранів бойових дій, інвалідів війни, членів сімей військовослужбовців) кредити й легітимаційні знаки (дисконтні картки, страхові поліси, лотереї [2]), кредити на відновлення житла або бізнесу, «зелені» кредити, облігації, цільові інвестиційні сертифікати пайових інвестиційних фондів, облігації воєнного займу та займу на відновлення економіки, цільові строкові депозитні вкладення зі спеціальними умовами тощо.

Потенційно привабливою сферою інвестування є ринок фінансових інструментів, прив'язаних до природних ресурсів та створення біржових фондів за типом Exchange Traded Fund (ETF), діяльність яких пов'язана з інвестуванням у сферу природокористування. Помітну роль у фінансовому інструментарії реконструктивного розвитку відіграють й інструменти державного регулювання тарифної політики, з метою уникнення монопольного чи картельного підвищення цін та дотримання соціальної доступності до товарів і послуг на

внутрішньому ринку, що позитивно впливатиме на якість життя населення (табл. 1).

Очевидно, що, в залежності від різновиду класифікаційної структурної ознаки, структурні елементи, що входять до цих складових, значною мірою перетинаються між собою і є присутніми в різних класифікаційних групах, проте, при цьому розглядаються під різним кутом. Наприклад, механізм кредитування є присутнім і на різних структурних рівнях формування фінансового механізму, і в різних секторах фінансової діяльності, і в джерелах фінансового забезпечення, і як елемент регулятивної бюджетно-фінансової складової загального фінансового механізму держави, і як сукупність фінансових інструментів, що забезпечують запозичення, але у кожному з вказаних випадків він носитиме відповідну специфіку. Так, механізми державного кредитування відрізнятимуться тарифною політикою від сфери кредитування комерційними банками, а договори кредитування відносяться до іншої групи фінансових інструментів, ніж облігації.

У цілому, фінансовий механізм реконструктивного розвитку в умовах воєнного стану та повоєнного періоду відновлення національного господарства відрізнятиметься наступними ознаками.

По-перше: він носитиме фрактальний характер і охоплюватиме загальнодержавний, регіональний та місцеві рівні господарювання.

Таблиця 1

Структуризація фінансового механізму реконструктивного розвитку за інструментами фінансової системи

Інструменти фінансової системи	Основні елементи, інструменти, форми та види реалізації функцій фінансового механізму за його складовими
<i>Інструменти пайового капіталу</i>	Прості та привілейовані конвертовані й неконвертовані акції. Депозитарні розписки, паї в товариствах з обмеженою відповідальністю. Комплексні структуровані фінансові продукти з обмеженим строком дії. Структуровані «зелені» фінансові продукти (пакети) з пайового капіталу. «Зелені» акції, «зелений» краудфандинг та інші пайові інструменти «зеленої» економіки.
<i>Інструменти колективних інвестицій</i>	Пайові, у т.ч. «зелені» інвестиційні фонди; хедж-фонди, інвестиційні фонди по роботі з нерухомістю; біржові інвестиційні фонди (ХТФ), включаючи природно-ресурсні (екологічні, «зелені») біржові фонди, пенсійні фонди; фонди прямих інвестицій; фонди фондів, фонди суверенного фінансування; фонди реконструкції тощо. Інвестиційні пули проєктних компаній, емітовані в рамках сек'юритизації активів проєктів реконструктивного розвитку.
<i>Боргові фінансові інструменти</i>	Державні та муніципальні облігації воєнного займу та займу на реконструкцію, облігації комерційних структур; конвертовані облігації; облігації із прикладеними варантами; структуровані інструменти боргового капіталу; іпотечні цінні папери; боргові цінні папери, забезпечені активами; депозитарні розписки за борговими інструментами; позикові інструменти грошового ринку (векселі, депозитні та ощадні сертифікати, кредитні ноти; казначейські зобов'язання, міжбанківські та комерційні кредити, консигнації й ін.); «зелені» облігації, «зелені», соціальні, інклюзивні кредити тощо.

Продовження таблиці 1

Фінансові інструменти у вигляді прав	Бонусні права; права підписки на новоємітовані акції; права на купівлю; варанти (права на купівлю акцій за фіксованою ціною); сертифікати постійного кредитного плеча; депозитарні розписки за правами. Легітимаційні знаки (страхові поліси, лотерейні білети, фізичні та електронні картки і купони на знижки за ціною товару, послуги та інші бонуси).
Похідні цінні папери (деривативи)	Опціони, фінансові та товарні ф'ючерси, свопи акцій, товарні, відсоткові, кредитні та валютні свопи; валютні та товарні споти; форвардні контракти товарні та на основі акцій, валюти, кредиту, відсоткових ставок тощо. Похідні цінні папери як інструмент хеджування фінансових ризиків на фондовому ринку.
Тарифні інструменти	Інструменти тарифного регулювання. Ставки податків, зборів і відрахувань. Фіксування тарифів на комунальні послуги, природні та вироблені енергетичні ресурси (вода, газ, електроенергія). Введення спеціальних пільгових тарифів для осіб/сімей/домогосподарств ветеранів бойових дій, постраждалих від війни домогосподарств на товари і послуги (комунальні послуги, будівельні матеріали та конструкції тощо) з компенсацією різниці в цінах за бюджетні кошти.
Фінансові стратегії	Фінансові стратегії на основі відсоткових ставок, товарів, акцій, кредитів, валют, змішаних активів тощо. Фінансові стратегії в рамках реалізації програм і проєктів реконструктивного розвитку галузей і територій; фінансове стратегування форсайт-проєктів і майстер-планів відновлення.
Інструменти забезпеченого фінансування	Кредит-оренда (лізинг операційний та фінансовий); зворотна іпотечна оренда; кредити із забезпеченням цінними паперами (РЕПО); кредитування цінними паперами; позики під заставу рухомого та нерухомого майна і фінансових активів; гарантії, поруки та ін. Гарантії публічного сектору і міжнародних партнерів інвестицій у проєкти реконструкції господарства.
Референсні фінансові інструменти	Державні валюти; електронні валюти; відсоткові ставки; біржові індекси та кошики активів; дивіденди за акціями. Виграшні фонди лотерей. Застави. «Зелені» фондові індекси, товарні продукти, включаючи продукцію, видобуту з надр (рідкоземельні та інші метали, інші копалини) в рамках угод про розподіл продукції публічно-приватного партнерства та міждержавних угод про створення фондів реконструкції з іншими країнами (США тощо).

Джерело: розроблено автором

По-друге: він зосереджуватиметься на розвитку сталого фінансування та подальшому поширенні ESG-критеріїв сталості на всю фінансову сферу, включаючи державні, місцеві та корпоративні фінанси, пенсійну систему і фінанси домогосподарств.

По-третє, цей механізм буде зорієнтованим на полісуб'єктне управління господарством шляхом застосування форсайт-підходів до стратегічного фінансового прогнозування і планування на основі полісуб'єктного формування стейкхолдерами колективної візії реконструктивного розвитку територіальних утворень.

У цілому, в фінансовому механізмі особливу роль відіграватимуть інноваційні еколого- та соціально орієнтовані його складові: фінансові джерела, сформовані, у тому числі, за рахунок іноземної допомоги у вигляді внесків у фонд реконструкції та вилученої й спрямованої у подібні фонди природної ренти; фінансові методи (стале бюджетування соціально-економічного розвитку, стратегічне фінансове планування в рамках форсайт-проєктів сталого розвитку, «зелене» кредитування і «зелений» краудфандинг, механізми публічно-

приватного партнерства, включаючи концесії, угоди про розподіл продукції, утворення спільних державно-приватних проєктних компаній тощо; фінансові регулятори та інші інструменти державного впливу («зелені» тарифи, соціальна ставка дисконтування; селективні податкові режими, «зелені» податки, збори та парафіскальні платежі, податки на відновлення економіки), інструменти фондового ринку (облігації воєнного займу та займу на повоєнне відновлення, «зелені» облігації, акції, «зелені» та природно-ресурсні фондові індекси) тощо.

Загальними базовими орієнтирами для формування такого фінансового механізму реконструктивного розвитку держави є урядовий План відновлення України: «Сильна європейська країна – магніт для іноземних інвестицій»; національні Цілі сталого розвитку ЦСР-2030; кліматичні зобов'язання України; Національна стратегія сталого розвитку до 2030 року, у просторовому розрізі – стратегії, форсайти та майстер-плани розвитку територіальних утворень регіонального та муніципального рівнів організації господарської діяльності.

Список використаних джерел

1. Бистряков І.К., Клиновий Д.В., Коржунова Н.В. Форсайт-підхід до організації та фінансування сталого господарювання. *Економіка України*. 2022. № 4. С. 03-27. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.04.003> (дата звернення 03.10.2025).
2. Антонюк Н.О. Правова природа легітимаційного знаку. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2010. № 2. С. 278-285. URL: https://www.academia.edu/24374853/Правова_природа_легітимаційного_знаку (дата звернення 03.10.2025).

*Кміть Віра Мирославівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту;
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ПОДАТКОВІ І НЕПОДАТКОВІ ПЛАТЕЖІ ЯК БЮДЖЕТНІ ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Однією з ключових проблем державних фінансів в Україні є оптимізація відносин у межах бюджетної системи, зокрема між державним бюджетом та бюджетами місцевого самоврядування. Це передбачає ефективний розподіл бюджетних ресурсів з урахуванням регіональних відмінностей у соціально-економічному розвитку, а також реалізацію бюджетного регулювання. Мета цього процесу полягає не лише у фінансовому вирівнюванні місцевих бюджетів через державні трансферти для забезпечення конституційних гарантій для населення, а й у стимулюванні органів місцевого самоврядування до економічного розвитку регіонів і збільшення їх податкового потенціалу.

Бюджетні інструменти – це механізми, засоби та методи, що використовуються державою або органами місцевого самоврядування для планування, розподілу, управління та контролю бюджетних коштів. Вони є ключовими елементами системи управління фінансами і забезпечують ефективність реалізації фінансової політики [1].

Бюджетні інструменти використовуються державою для управління бюджетними процесами з метою забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку країни та його регулювання. Вони охоплюють як доходну, так і видаткову частини бюджету, а також регулювання міжбюджетних відносин. Завдяки бюджетним інструментам держава може впливати на розподіл ресурсів, забезпечення соціальних гарантій, стимулювання економічного зростання та досягнення фінансової стабільності [2]. Такі інструменти відіграють досить важливу роль у формуванні й регулюванні національної економіки, оскільки через використання бюджетних інструментів уряд може контролювати державний борг, дефіцит бюджету та регулювати доходи і витрати, тобто забезпечують фінансову стабільність. Таким чином, держава забезпечує фінансування соціально значущих сфер (освіта, медицина, оборона), перерозподіляючи ресурси між секторами економіки.

Одним із таких інструментів, що дозволяють виконувати бюджетну політику є саме доходи держави. Завдяки аналізу та прогнозуванню бюджетних надходжень уряд може ефективно впливати на економічну стабільність, стимулювати зростання та забезпечувати збалансованість державних фінансів.

Пригадаймо, що доходи бюджету – це податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (ст. 2 БКУ) [3].

Методи формування доходів бюджету держави є досить різними, до прикладу: продуктивна діяльність (підприємницька, державні послуги), від майна і майнових прав, від державних угідь, податковий, трансфертний, позиковий, емісійний тощо.

Розглянемо та проаналізуємо динаміку доходів державного бюджету України за останні шість років, тобто від 2019 по 2024 роки (рис. 1).



Рис. 1. Динаміка доходів державного бюджету України за 2019-24 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [4]

Отже, із рис. 1 видно, що доходи бюджету України у період від 2019 по 2022 роки поступово зростали. Стрімкий зріст візуально бачимо в 2023 році, у порівнянні з 2022 роком, доходи зросли майже на 149,5%, що є доволі високим показником. За даними Міністерства фінансів України плани на 2023 та 2024 роки виконано на 201,0% та 176,6% відповідно. Загалом можна стверджувати, що простежується позитивна динаміка доходів держбюджету, навіть, незважаючи на складні періоди для країни в цілому за роки аналізу.

Як відомо, доходи держави прийнято поділяти на податкові та неподаткові джерела наповнення бюджету. Податкові надходження – це загальнодержавні податки і збори та місцеві податки і збори, що надходять до бюджету держави, відповідно до Податкового кодексу. Неподаткові надходження – це доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності та інші надходження [5].

Порівняємо структуру доходів державного бюджету України за 2021 та 2024 роки в розрізі класифікацій й визначимо, на які надходження припадає найбільша частка доходів (рис. 2).



Рис. 2. Структури доходів державного бюджету України за 2021 та 2024 рр., %

Джерело: побудовано автором на основі [4]

Порівнюючи ці дві діаграми, можна зробити такий висновок, що найбільшу частку в доходах бюджету займають все-таки податкові надходження. У порівнянні з 2021 роком, у 2024 ці надходження суттєво зменшились у структурі доходів, проте можемо бачити, що суттєво збільшився відсоток неподаткових надходжень до бюджету держави. За обрані роки частка податкових надходжень є нестабільною, а це свідчить про те, що хоча й відбувається постійне вдосконалення оподаткування, але її потрібно вдосконалювати для ефективнішого бюджетного регулювання.

Згідно з даними Мінфіну, у 2021 році державний бюджет України формувався у середньому на 85% за допомогою податкових надходжень. Проте цього недостатньо, оскільки за європейськими нормами неподаткові надходження у структурі бюджету держави мають складати не більше, ніж 5%. Це свідчить про неоптимальну структуру доходів бюджету, особливо у 2024 році, адже частка неподаткових джерел зростає.

Причинами зменшення відсотку податкових надходжень можуть виступати військові дії, що ведуться на території країни, а саме: масова внутрішня та зовнішня міграції населення; закриття підприємств на окупованих територіях та релокації бізнесу із зони бойових дій; падіння попиту на продукцію внаслідок зменшення доходів населення; порушення логістичних шляхів постачання та перебудови їх на нові транспортні маршрути; зростання цін на сировину та матеріали; девальвації курсу гривні тощо.

А от збільшення частки неподаткових надходжень у державний бюджет України можна пояснити такими факторами: активізація приватизаційних процесів щодо продажу державних підприємств та майна, що призвело до підвищення надходжень від приватизації; запровадження нових підходів до

управління державною власністю; реформи в системі надання державних послуг та перегляд тарифів, що призвели до збільшення доходів від адміністративних послуг; посилення контролю за сплатою штрафів та санкцій тощо.

У таблицях 1 та 2 обраховано абсолютні та відносні відхилення (відносне відхилення трактуємо як темп приросту), за базовий період оберемо 2019 рік, а за звітний – 2024 рік. На основі цих даних проаналізуємо динаміку показників приросту податкових та неподаткових надходжень.

Таблиця 1

Показники темпів зростання податкових надходжень

Податкові надходження	Абсолютне відхилення (млн. грн.)	Темп приросту (%)
	2024 рік до 2019 року	2024 рік до 2019 року
Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	380191,9	175,17
Податок на доходи фізичних осіб	216140,9	196,57
Податок на прибуток підприємств	164051,1	153,20
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	5683,6	12,16
Внутрішні податки на товари та послуги	442814	88,2
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	874965	1251,79
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	51740,1	96,78
Податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування)	179398	201,73
Податок на додану вартість з імпортованих товарів	176367	60,87
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	18193,3	60,47
Інші податки та збори	473,2	12,27
Усього	847414	105,96

Джерело: складено й обраховано автором на основі даних із Мінфіну [6]

Отже, найбільше зросли податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості, податок на доходи фізичних осіб (майже на 97%), податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування) та акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів збільшився найбільше, відсоток якого в обрахунках є найсуттєвішим.

Таблиця 2

Показники темпів зростання неподаткових надходжень

Неподаткові надходження	Абсолютне відхилення (млн. грн.)	Темп приросту (%)
	2024 рік до 2019 року	2024 рік до 2019 року
Доходи від власності та підприємницької діяльності	11542,1	10,09
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності	6643,1	64,01
Інші неподаткові надходження	37034,2	234,95
Власні надходження бюджетних установ	732494,8	1587,93
<i>Усього</i>	<i>787714,3</i>	<i>421,95</i>

Джерело: складено й обраховано автором на основі даних із Мінфіну [6]

За даними обрахунками зробимо висновок, що власні надходження бюджетних установ та інші неподаткові надходження (майже 135%) зросли найбільше, що й збільшило частку неподаткових джерел у доходах бюджету.

Таким чином, на основі проведених розрахунків можна зробити висновок, що провідна роль у забезпеченні виконання державної функції щодо регулювання економічних процесів належить податкам, які справляються до державного бюджету й наповнюють його.

Отже, структура доходів державного бюджету в загальному складається з податкових і неподаткових джерел, кожне з яких відіграє важливу роль у фінансуванні державних видатків. Податкові надходження є основним джерелом доходів, тоді як неподаткові забезпечують додаткові фінансові ресурси через рентні платежі, адміністративні збори, приватизацію та міжнародну допомогу. Оптимальне поєднання цих джерел сприяє фінансовій стабільності та ефективному виконанню державних функцій.

Список використаних джерел

1. Бюджетні інструменти економічного відновлення та розвитку. Частина 1. *Децентралізація в Україні*. URL: <https://decentralization.ua/news/17371?page=3> (дата звернення: 03.10.2025).
2. Алескерова Ю. В. Фіскальний механізм соціально-економічної сфери як складова частина фінансового механізму держави. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 3 : Книга. С. 98-101.
3. Бюджетний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України: вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 4.10.2025).
4. Доходи держбюджету України (2014-2025). Ставки, індекси, тарифи: вебсайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/> (дата звернення: 03.10.2025).

5. Джерела доходів місцевих бюджетів. *Децентралізація в Україні*: вебсайт. URL: <https://decentralization.ua/news/7476> (дата звернення: 03.10.2025).

6. Мінфін – фінансові новини, валюта, банки, ринки і акції. Мінфін - все про *фінанси: новини, курси валют, банки*: вебсайт. URL: <https://minfin.com.ua/ua/search/?q=%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%B8&searchid=1783219&l10n=ru> (дата звернення: 03.10.2025).

*Коваленко Вікторія Володимирівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри банківської справи;
Азаренков Сергій Григорійович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Одеський національний економічний університет*

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА БАНКІВ В УМОВАХ ЦИКЛІЧНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Банківський сектор є основою економічної стійкості та ключовим чинником забезпечення безперебійної роботи фінансових ринків і підтримки економічного зростання. В умовах посилення та прискорення глобальних економічних циклів, фінансова безпека банків, як головних фінансових посередників, набуває критичного значення.

Для України, як економіки, що розвивається, та перебуває в умовах затяжного воєнного стану та періодичних економічних криз, питання циклічної стійкості банків є надзвичайно актуальним і вимагає постійного аналізу та моніторингу.

По-перше, слід звернути увагу на використання інтегрованих моделей стрес-тестування.

Для мінімізації негативного впливу економічних циклів на банківський бізнес, існує потреба у розробці нових, інтегрованих моделей стрес-тестування. Ці моделі мають забезпечувати прогнозування впливу різних макроекономічних сценаріїв (рецесії, спаду, швидкого відновлення) на ключові показники фінансової безпеки банку: достатність капіталу, ліквідність та якість кредитного портфеля. Важливо, щоб модель враховувала взаємозв'язок між фінансовим, банківським та реальним секторами економіки.

У цьому контексті заслуговує на увагу макроекономічна модель, запропонована Джеундже Віані Біатате та Крук Джонатан [1], яка поєднує моделювання поведінкових та макроекономічних змінних для комплексного стрес-тестування кредитного портфеля. Також корисним для регуляторних органів є методичний підхід Цібака Любоша та співавторів [2], який емпірично

оцінює взаємодію банківських ризиків у кризові періоди в пострадянських країнах.

При розробці будь-яких моделей необхідно дотримуватися основоположних Принципів Базельського комітету з банківського нагляду щодо належної практики стрес-тестування [3].

По-друге – це вплив цифрових технологій та кібербезпеки.

В науковій та практичній спільноті активно обговорюється вплив новітніх фінансових технологій (FinTech, AI, Blockchain) на циклічну стійкість та фінансову безпеку.

Теслюк С. та співавтори [4], наголошують на критичній потребі створення у банках спеціалізованих структурних підрозділів для управління мережевими ризиками, пов'язаними з цифровими технологіями. Водночас, Ситник Н. та Половчак І. [5], підкреслюють необхідність запровадження передових цифрових заходів для інформаційної безпеки банків, особливо в умовах воєнного стану.

Виходячи з цього, кожна фінансова установа має впроваджувати цілісний підхід до кіберзахисту, що інтегрує управління ризиками, технологічні інновації та розвиток професійних компетенцій персоналу.

По-третє, ESG-фактори та довгострокова стійкість.

Сучасна концепція сталого розвитку інтегрується в економічні цикли, що ставить перед банками завдання подальшого аналізу впливу ESG-факторів (екологічних, соціальних та управлінських) на їхню фінансову безпеку та циклічну стійкість.

Дослідження Едуардо С. та співавторів [6], демонструє можливість побудови ESG-портфелів із використанням байєсівської оптимізації, поєднуючи аналіз «ризик-дохід» з ESG-обмеженнями. Ланноне Б. та співавтори [7], довели, що інвестиції з урахуванням ESG-аспектів домінують над традиційними в періоди фінансової нестабільності, що робить їх необхідними для довгострокових інвестиційних стратегій.

Цікаві емпіричні дані надає дослідження Савлука С. та співавторів [8], яке показало, що інвестиційне кредитування банків може впливати на скорочення викидів парникових газів. Однак, автори зазначають, що країни з ринком, що формується (як Україна), приділяють менше уваги екологічному кредитуванню, зосереджуючись на комерціалізації.

Зосередимося на викликах для економіки України.

Україна, як країна з ринком, що формується (EMDE), стикається з типовими викликами: волатильність капіталу, залежність від сировини та геополітичні ризики.

Для забезпечення стабільності національного банківського сектору актуальними є такі напрями:

- подальша імплементація Базеля III;

- ефективне застосування контрциклічних інструментів (зокрема, калібрування ССуВ, інструменти LTV/DTI з урахуванням національної специфіки);
- посилення управління валютним ризиком;
- удосконалення механізмів санації та ліквідації;
- забезпечення операційної незалежності НБУ для прийняття складних рішень.

Для забезпечення фінансової стабільності банківського сектору в умовах прискореної циклічності економіки необхідний комплексний та адаптивний підхід. Він має поєднувати вдосконалення внутрішніх механізмів управління ризиками на рівні окремих банків (включаючи кібербезпеку та ESG-інтеграцію) з ефективним та гнучким макропруденційним регулюванням з боку Національного банку України.

Цей комплексний підхід дає змогу виробити загальну стратегію забезпечення фінансової безпеки банків, яка повинна містити основні ключові позиції:

1. Критична роль фінансової безпеки в умовах циклічності та воєнного стану.
2. Необхідність інтеграції макро- та поведінкових змінних у стрес-тестуванні.
3. Імператив цілісного кіберзахисту в умовах цифровізації.
4. Підвищення стійкості через інтеграцію ESG-факторів.
5. Посилення контрциклічного регулювання для ринків, що формуються.
6. Синтез внутрішнього управління та адаптивного регулювання.

Список використаних джерел

1. Djeundje Viani Biatate & Crook Jonathan. Incorporating behavioural and macroeconomic correlations for the prediction of bank capital for credit risk. Journal of the Operational Research Society. 2025. DOI: <https://doi.org/0.1080/01605682.2025.2467774>.
2. Cibák Ľuboš, Yermachenko V., Kovalov A., Zherdetska L., & Kretov D. The relationship between banking risks under the crisis: empirical assessment post-soviet countries data. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2024. Vol. 6(59). P. 37–49. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.59.2024.4531>.
3. Basel Committee on Banking Supervision. Principles for sound stress testing practices and supervision. 2009. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs155.pdf>.
4. Теслюк С., Матвійчук Н., Левчук А. Фінансова безпека банківських установ в умовах цифровізації. Економіка та суспільство. 2024. Вип. 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-117..>
5. Ситник, Н., Половчак, І. Цифровізація та кібербезпека у забезпеченні фінансової безпеки банків в умовах війни. Галицький економічний вісник. 2024. Т. 89. № 4. С. 70-81. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.04.070.

6. Eduardo, C. Garrido-Merch'an Bayesian, Gabriel Gonz'alez Piris, & Maria Coronado Vaca . Optimization of ESG Financial Investments. Portfolio Management (q-fin.PM). [Submitted on 10 Feb 2023]. URL: <https://arxiv.org/pdf/2303.01485>

7. Lannone B. Duttilo P., & Gattone S. A. Evaluating the resilience of ESG investments in European markets during turmoil periods. Statistical Finance (q-fin.ST). Submitted on 4 Jan 2025. URL: <https://arxiv.org/pdf/2501.03269>.

8. Savluk S., Shulga N., Zherdetska L., & Serazhym Y. Environmental determination of banks investment lending in the EU. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2025. Vol. 1(60). P. 11–19. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.60.2025.4549>

Ковальчук Оксана Олександрівна,
здобувачка (першого) бакалаврського рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
науковий керівник:
Скрипник Галина Олексіївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри публічних фінансів;
Державний податковий університет

МІЖНАРОДНІ ФІНАНСОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ: ЇХ РОЛЬ У ПІДТРИМЦІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

В умовах глобалізації та зростаючих економічних викликів, зокрема воєнних дій, фінансової нестабільності й потреби у відновленні економіки, співпраця України з міжнародними фінансовими організаціями (МФО) набуває особливого значення. Такі інституції, як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) та інші, відіграють ключову роль у стабілізації макроекономічної ситуації, підтримці реформ, розвитку інфраструктури та фінансового сектору.

Дослідження ролі міжнародних фінансових організацій у розвитку економіки України є актуальним, оскільки дозволяє оцінити ефективність зовнішньої фінансової підтримки, визначити перспективи подальшої співпраці та сформулювати пропозиції щодо підвищення результативності взаємодії з міжнародними інституціями.

Міжнародні фінансові організації (МФО) – це інституції, засновані на міжнародних угодах, головною метою яких є стимулювання економічного розвитку, підтримка фінансової стабільності та розвиток міжнародних

фінансових відносин. Свої функції вони виконують шляхом надання кредитних коштів, фінансування, технічної підтримки та консультативних служб, спрямованих на впровадження структурних змін, модернізацію інфраструктури та посилення фінансових інститутів. Для держав, що опинилися в умовах глибоких трансформацій чи гуманітарних викликів, як-от Україна, допомога цих організацій має вирішальне значення для забезпечення стабільності та подальшого відродження [1].

Міжнародні фінансові організації пропонують різноманітні інструменти фінансування, які можна класифікувати за кількома ознаками. *За цілями призначення виділяють такі основні види допомоги:*

- *Кредити на вирівнювання платіжного балансу:* спрямовані на покриття дефіциту платіжного балансу країни, викликаного зовнішніми шоками або внутрішніми економічними проблемами. Цей інструмент є основним у діяльності МВФ і передбачає надання коштів для поповнення валютних резервів країни;

- *Компенсаційне фінансування:* призначене для компенсації тимчасових збитків, пов'язаних із зовнішніми факторами, що не залежать від країни (наприклад, різкі коливання цін на сировинних ринках);

- *Проектне фінансування:* спрямоване на реалізацію конкретних інфраструктурних або соціальних проектів. Цей інструмент характерний для Групи Світового банку та ЄБРР і передбачає фінансування будівництва або відновлення інфраструктури, розвиток окремих секторів економіки;

- *Бюджетна підтримка:* надання коштів для фінансування дефіциту державного бюджету, що дозволяє країні підтримувати соціальні виплати та фінансувати ключові функції держави в умовах фіскальної кризи.

Аналіз фінансової підтримки України з моменту здобуття незалежності демонструє лідируючу роль кількох ключових інституцій. Найбільш значущими кредиторами є Міжнародний валютний фонд (МВФ), Група Світового банку (СБ) та Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР).

Таблиця 1

Фінансування України міжнародними організаціями у 2022-2024 рр.

Показник	Група Світового банку	Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР)
Загальний обсяг фінансування (з лютого 2022)	До \$50 млрд мобілізовано; на держбюджет надійшло \$2,63 млрд (2022-2024)	Приблизно €5 млрд
Пріоритетні напрями	Підтримка держсектору, балансування валютно-фінансової позиції, трансформація економіки, післявоєнна відбудова	Енергетична безпека, відновлення критичної інфраструктури, продовольча безпека, розвиток торгівлі

Продовження таблиці 1

Ключові інструменти та проекти	Фонд фінансового посередництва (FIF) Позика (PforR) на \$1 млрд та грант (IPF) на \$30 млн на реформи приватного сектору Підтримка програм «Доступні кредити 5–7–9%» та «єРобота»	€2 млрд спрямовано на енергетичні проекти 10 проектів у держсекторі на €2,1 млрд Програми risk sharing для гарантій інвесторам

Джерело: *Forbes Ukraine. Фокус та пріоритети міжнародних фінансових організацій для України у 2025 році* [4]

Група Світового банку не лише фінансує масштабні інфраструктурні проекти, але й активно сприяє їх підготовці та реалізації. Яскравим прикладом слугує схвалений у 2025 році проект DRIVE «Створення стійкої інфраструктури у вразливих середовищах в Україні» обсягом 432 млн доларів, спрямований на капітальний ремонт доріг і мостів у 19 регіонах України на 2025–2028 роки. Крім того, Світовий банк презентував проект трансформації навчальної інфраструктури, що базується на принципах стійкості, інклюзивності та енергоефективності (RIGHT+) [3].

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) зосереджений на розвитку приватного сектору та підтримці місцевої інфраструктури. Його діяльність спрямована на створення сприятливих умов для бізнесу та залучення приватних інвестицій, що є ключовим для довгострокового економічного зростання.

Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), будучи банком Європейського Союзу, надає значну підтримку в галузі інфраструктури, енергетики та малого і середнього бізнесу, сприяючи інтеграції України в європейський економічний простір.

Банк розвитку Ради Європи (БРРЄ) спеціалізується на реалізації соціально орієнтованих проектів, зокрема в сферах освіти, охорони здоров'я та місцевого розвитку. Хоч обсяги його фінансування менші, ніж у інших МФО, вони мають важливе значення для покращення якості життя людей та розвитку громад.

Вплив міжнародних фінансових організацій на економічне зростання країн має двоїстий характер, а його результати значною мірою залежать від послідовності проведення внутрішніх реформ. Україна є яскравим прикладом країни, яка отримує масштабну підтримку для стабілізації в умовах війни, тоді як досвід інших держав свідчить про довгострокові переваги співпраці.

У відповідь на повномасштабне вторгнення Міжнародний валютний фонд оперативно запровадив нові механізми підтримки для України. Так, уже у березні 2022 року за допомогою Інструменту прискореного фінансування (Rapid Financing Instrument, RFI) було виділено 1,4 млрд дол. США екстреної допомоги, а в жовтні того ж року Україна отримала наступний транш у 1,3 млрд дол. США. Ці кошти дали змоги негайно покрити критичні потреби платіжного балансу, спричинені військовими діями [2].

Ключовим досягненням партнерства з міжнародними фінансовими інститутами стало підтримання макроекономічної стабільності України в умовах війни. Кредитні надходження від МВФ та інших установ допомогли відвернути повномасштабну фінансову катастрофу, зберегти рівень міжнародних резервів і фінансувати найважливіші державні програми.

Експерти підкреслюють, що відсутність масової міжнародної підтримки на початку повномасштабного вторгнення могла призвести до гіперінфляції, виснаження валютних запасів та зупинки державних платежів. Однак завдяки вчасній допомозі вдалося не допустити реалізації найгірших прогнозів і зберегти базову працездатність економіки.

Отже, міжнародні фінансові організації відіграють вирішальну роль у підтримці економіки України, особливо в умовах повномасштабної війни. Аналіз фінансової підтримки показує, що Україна отримала значні обсяги допомоги від МВФ, Групи Світового банку, ЄБРР та інших інституцій, що дозволило запобігти економічному колапсу і забезпечити функціонування держави.

Різноманітність інструментів фінансування дозволяє вирішувати як нагальні проблеми платіжного балансу і бюджетного дефіциту, так і здійснювати стратегічні інвестиції у відновлення інфраструктури та розвиток ключових секторів економіки. Програма МВФ розширеного фінансування є ключовим інструментом підтримки макроекономічної стабільності України. Залучення фінансової допомоги з боку МФО не лише сприяє подоланню поточних кризових явищ, а й створює підґрунтя для довгострокового зростання, підвищення інвестиційної привабливості країни та інтеграції України у світовий економічний простір.

Для підвищення ефективності залучення і використання зовнішньої фінансової допомоги необхідно:

- створити єдину платформу координації програм співпраці з МФО, що сприятиме уникненню дублювання проєктів, узгодженню цілей фінансування з пріоритетами державної політики та підвищить результативність використання ресурсів;

- розробити чіткі критерії моніторингу та оцінки реалізації проєктів, що фінансуються міжнародними фінансовими інституціями, що дозволить підвищити прозорість і підзвітність;

- збільшити частку фінансування, спрямованого не лише на стабілізаційні програми, а й на розвиткові Проєкти – модернізацію інфраструктури, підтримку малого та середнього бізнесу, «зелену» енергетику, цифрову трансформацію та освіту;

- підвищувати професійний рівень державних службовців, розвивати аналітичну спроможність і впроваджувати сучасні механізми фінансового менеджменту;

-розширити грантові і технічні програми допомоги, що дозволить мінімізувати боргове навантаження й забезпечити реалізацію важливих реформ без збільшення державного боргу;

-створити відкриті бази даних щодо реалізації проєктів МФО, публічне звітування про досягнуті результати та впровадження електронного моніторингу сприятимуть зміцненню фінансової дисципліни та підвищенню довіри донорів.

Покращення фінансової підтримки з боку МФО можливе лише за умов партнерського підходу, коли Україна не виступає виключно отримувачем ресурсів, а стає активним учасником формування спільних стратегічних цілей розвитку. Такий підхід дозволить забезпечити не лише короткострокову стабілізацію, а й довгострокове економічне зростання, орієнтоване на відновлення, модернізацію та європейську інтеграцію країни.

Список використаних джерел

1. Міністерство закордонних справ України. Співробітництво України з міжнародними фінансовими інституціями. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/spivrobitnictvo-ukrayini-z-mizhnarodnimi-finansovimi-instituciyami>

2. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/mvf-rozshiriv-programu-rapid-financing-instrument-dlya-otrimannya-dodatkovogo-ekstrenogo-finansuvannya>

3. Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <https://mindev.gov.ua/news/svitovyi-bank-vydilyv-432-mln-dolariv-na-proiekt-drive-dlia-vidnovlennia-dorozhnoi-infrastruktury>

4. Forbes Ukraine. URL: <https://forbes.ua/money/fokus-ta-prioriteti-mizhnarodnikh-finansovikh-organizatsiy-dlya-ukraini-u-2025-rotsi-24122024-25820>

Ковернінська Юлія Вікторівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ПОВЕДІНКОВІ ПАТЕРНИ ІНВЕСТИТОРІВ І СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ АКТИВАМИ В УМОВАХ РИНКОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Сучасні ринки капіталу функціонують у середовищі високої невизначеності та динамічних змін, зумовлених геополітичними, макроекономічними й технологічними чинниками. Підвищена волатильність ринків капіталу, нестійкість інвестиційних потоків та посилення інформаційної невизначеності супроводжуються зростанням поведінкових реакцій інвесторів, які дедалі частіше відхиляються від раціональних моделей прийняття рішень. У результаті класична теорія ефективного ринку не завжди здатна адекватно відображати коливання цінних очікувань і реакцій на нову інформацію. Це зумовлює необхідність урахування поведінкових чинників у процесі прийняття інвестиційних рішень та розробленні стратегій управління активами, здатних адаптуватися до умов ринкової нестабільності.

Фундаментальні ідеї поведінкових фінансів сформували *D. Kahneman* і *A. Tversky* [1], які довели, що в умовах ризику люди схильні до систематичних когнітивних відхилень – ефекту втрат, якоря та фреймінгу. Їхня *prospect theory* започаткувала нову парадигму, у межах якої фінансові рішення розглядаються не лише як результат раціональних розрахунків, а як прояв психологічних реакцій на невизначеність. Подальші дослідження (*De Bondt & Thaler* [3]; *Shiller* [2]; *Barber & Odean* [7]) емпірично підтвердили, що надмірна реакція, самовпевненість і стадність інвесторів можуть істотно впливати на динаміку цінних трендів і ринкову волатильність.

В умовах ринкової нестабільності ці ефекти стають особливо відчутними. Концепція інформаційних каскадів, запропонована *Bikhchandani*, *Hirshleifer* і *Welch* [4], пояснює, як індивіди приймають рішення, спираючись не на власну інформацію, а на дії інших. У контексті ринків капіталу це явище проявляється як ефект стадності (*herding effect*), коли інвестори схильні повторювати поведінку більшості, навіть за відсутності впевненості у правильності власних рішень. Подальші роботи (*Christie & Huang* [5]; *Chang, Cheng & Khorana* [8]) показали, що під час періодів волатильності саме колективні, а не індивідуальні рішення визначають динаміку ринку капіталу.

Питання впливу психологічних чинників на динаміку ринків капіталу розглядаються також у сучасних українських дослідженнях [9; 10], де підкреслюється роль поведінкових відхилень, інвестиційних настроїв та емоцій у формуванні ринкових коливань. Отримані результати узгоджуються з глобальними тенденціями розвитку поведінкових фінансів і підтверджують

універсальний характер впливу людського фактору на процеси управління активами та стабільність ринку капіталу.

Управління фінансовими активами в таких умовах потребує розуміння того, що поведінка інвесторів формується не лише економічними стимулами, а й соціально-психологічними реакціями. Щоб ілюструвати цю взаємозалежність, наведено узагальнену схему (рис. 1), яка демонструє, як ринкова нестабільність породжує поведінкові реакції, що, у свою чергу, впливають на інвестиційні стратегії та результати управління активами.



Рис.1. Взаємозв'язок між ринковою нестабільністю, поведінковими реакціями інвесторів і стратегіями управління фінансовими активами

Як видно з рис.1, поведінкові чинники виступають проміжною ланкою між об'єктивними ринковими шоками та управлінськими рішеннями. Ігнорування цього впливу призводить до зростання ризику ринкових викривлень, формування спекулятивних «бульбашок» і зниження ефективності портфельного управління. Для практичної оцінки основних поведінкових ефектів доцільно систематизувати їх у табл. 1.

Таблиця 1

Поведінкові патерни інвесторів та їхній вплив на управління фінансовими активами

Поведінковий патерн	Сутність	Наслідки для управління активами
Ефект стадності (herding effect)	Схильність інвесторів наслідувати дії більшості, навіть за відсутності власного аналітичного обґрунтування	Формування ринкових бульбашок, підвищення волатильності
Ефект втрат (loss aversion)	Негативна реакція на втрати є сильнішою, ніж задоволення від еквівалентних прибутків	Консервативна поведінка інвестора, недооцінка потенційної доходності
Ефект якоря (anchoring)	Фіксація на початкових цінах чи очікуваннях, навіть після зміни ринкових умов	Повільна реакція на нову інформацію, запізніле ухвалення рішень

Продовження таблиці 1

Надмірна самовпевненість (overconfidence bias)	Переоцінка власних знань і здатності передбачати ринок	Часті операції, підвищені трансакційні витрати, зниження ефективності портфеля

Джерело: узагальнено автором за матеріалами [1; 3; 4; 6-8]

Поведінкові патерни, наведені в табл. 1, демонструють, що навіть у висококонкурентному середовищі ринків капіталу емоції, інтуїція та звички інвесторів суттєво впливають на їхні рішення. Інвестори реагують не лише на аналітичні прогнози, а й на власні очікування та дії інших учасників ринку. Тому ефективне управління фінансовими активами потребує врахування людського фактора поряд із математичними моделями та аналітичними розрахунками. Розуміння психологічних механізмів, що зумовлюють емоційні чи імпульсивні дії, сприяє формуванню більш реалістичних оцінок ризику та підвищує стійкість інвестиційних стратегій. Водночас важливим елементом ефективного управління є інституційна культура – система контролю, комунікації та стимулів, яка може як послаблювати, так і підсилювати прояв поведінкових відхилень. Такий підхід підвищує гнучкість системи управління активами та сприяє збереженню довіри інвесторів навіть у періоди ринкової нестабільності.

Отже, у періоди ринкової нестабільності поведінкові особливості інвесторів стають особливо помітними і часто визначають результати управління фінансовими активами. Емоції, очікування та реакція на невизначеність нерідко впливають на ринкові рішення так само, як і економічні розрахунки. Тому ефективне управління активами в сучасних умовах потребує не лише аналітичної точності, а й розуміння людської поведінки – того, як інвестори сприймають ризик, реагують на втрати чи наслідують дії більшості. Поєднання раціонального аналізу з урахуванням цих поведінкових чинників дає змогу формувати стратегії, які є не лише прибутковими, а й стійкими до коливань ринку та здатними підтримувати довіру інвесторів у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Kahneman D., Tversky A. Prospect theory: An analysis of decision under risk. *Econometrica*. 47(2). 1979. Pp. 263–292.
2. Shiller R. J. Do stock prices move too much to be justified by subsequent changes in dividends? *American Economic Review*. 71(3). 1981. Pp. 421–436.
3. De Bondt, W. F. M., & Thaler, R. H. Does the stock market overreact? *Journal of Finance*. 40(3). 1985. Pp. 793–805.
4. Bikhchandani S., Hirshleifer D., & Welch I. A theory of fads, fashion, custom, and cultural change as informational cascades. *Journal of Political Economy*. 100(5). 1992. Pp. 992–1026.
5. Christie W. G., & Huang R. D. Following the pied piper: Do individual returns herd around the market? *Financial Analysts Journal*. 51(4). 1995. Pp. 31–37.

6. Daniel K., Hirshleifer D., Subrahmanyam A. Investor psychology and security market under- and overreactions. *Journal of Finance*. 53(6). 1998. Pp. 1839–1885.
7. Barber B. M., Odean T. Boys will be boys: Gender, overconfidence, and common stock investment. *Quarterly Journal of Economics*. 116(1). 2001. Pp. 261–292.
8. Chang E. C., Cheng J. W., & Khorana A. An examination of herd behavior in equity markets: An international perspective. *Journal of Banking & Finance*. 24(10). 2000. Pp. 1651–1679.
9. Нежива М. О., Мисюк В. О., Негоденко В. С. Поведінка фінансових ринків в експериментальному економічному аналізі. *Бізнес Інформ*. № 1. 2024. с. 298–304. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-1_0-pages-298_304.pdf
10. Грубляк О., Олексин А. Роль поведінкових фінансів у коливаннях фондових індексів: емоції проти раціональності. *Scientific Journal of Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University Economics*. № 1. 2024. с. 23–28. URL: <https://journals.chnu.chernivtsi.ua/index.php/econom/article/view/163>

*Ковівчак Анна Владиславівна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
науковий керівник:
Азаренкова Галина Михайлівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри банківського бізнесу та фінансових технологій;
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*

АНТИКРИЗОВІ ФІНАНСОВІ РІШЕННЯ ТА СЦЕНАРНЕ ПЛАНУВАННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ТОВ «КОНТІ»

Сучасні підприємства функціонують в умовах непередбачуваної ринкової турбулентності, яка постійно генерує фінансові ризики. Особливої гостроти ця проблема набула в Україні внаслідок повномасштабної військової агресії, що спричинило руйнування логістичних ланцюгів, інфляційний тиск, скорочення платоспроможного попиту та нестачу ресурсів. В цих умовах традиційні підходи до фінансового менеджменту виявляються недостатніми.

Для забезпечення виживання, адаптації та збереження конкурентоспроможності критично необхідна розробка адаптивних стратегій та оперативних фінансових рішень, здатних швидко реагувати на шоківі зовнішні зміни. Це вимагає вдосконалення діагностики фінансового стану та впровадження ефективних механізмів антикризового сценарного планування. Саме цим зумовлена актуальність обраної теми на прикладі ТОВ «КОНТІ», що демонструє складні фінансові виклики в умовах турбулентності.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування, а також розробка практичних рекомендацій та сценарного плану для удосконалення системи прийняття фінансових рішень ТОВ «КОНТІ» в умовах ринкової турбулентності.

ТОВ «КОНТІ» є значним гравцем на українському кондитерському ринку, що має розгалужену організаційну структуру та широку мережу збуту [5]. Однак, впродовж останніх років підприємство зіткнулося з критичними викликами, спричиненими ринковою турбулентністю та наслідками військових дій. З огляду на необхідність антикризового управління, була проведена детальна діагностика його фінансового стану.

Комплексний аналіз динаміки фінансових показників, проведений на основі фінансової звітності ТОВ «КОНТІ» за 2022–2024 рр., свідчить про значне та критичне погіршення фінансового стану.

1. Збитковість та рентабельність. Протягом останніх трьох років підприємство отримує збитки від господарської діяльності. Це підтверджується негативним значенням ключових показників рентабельності, включаючи

рентабельність активів (ROA) та власного капіталу (ROE). Скорочення валового прибутку вказує на неефективне управління собівартістю та необхідність коригування факторів, що впливають на обсяг прибутку [8].

2. Ліквідність та платоспроможність. Виявлено стрімке зниження показників ліквідності, що є найбільш загрозливим чинником. Коефіцієнт поточної ліквідності критично знизився з 3,32 до 0,25 [7]. Таке різке падіння свідчить про гострі проблеми зі своєчасним погашенням поточних зобов'язань, оскільки оборотних активів недостатньо для покриття короткострокових боргів.

3. Фінансова стійкість. Аналіз підтверджує високий рівень фінансових ризиків. Коефіцієнт платоспроможності та коефіцієнт фінансування мають негативне значення. Це вказує на значну залежність підприємства від зовнішніх кредиторів та виснаження власних джерел фінансування, що робить його вразливим до змін зовнішнього середовища [4].

4. Ризик банкрутства. Діагностика ймовірності банкрутства показала, що фінансовий стан ТОВ «КОНТИ» у 2023–2024 роках характеризується як критичний, і підприємство наближається до стану неплатоспроможності [2].

Критичний фінансовий стан ТОВ «КОНТИ», підтверджений аналізом, вимагає негайного впровадження адаптивної фінансової політики та використання сучасних інструментів управління [3]. Ключовим напрямком є перехід від реактивного до проактивного антикризового управління.

Для підвищення ефективності управління фінансовими рішеннями в умовах турбулентності була використана та удосконалена матриця фінансових показників SOFIA (Sales, Operating result, Financial result, Investing, Assets) [6].

Діагностика за моделлю SOFIA чітко підтвердила негативні тенденції у всіх ключових блоках: 1) Sales/Operating result (S/O): Збитковість та неефективність операційної діяльності. 2) Financial result (F): Висока залежність від зовнішнього фінансування та низька фінансова стійкість. 3) Investing/Assets (I/A): Проблеми з ліквідністю та неоптимальне використання активів.

Оскільки підприємство є збитковим, головним пріоритетом стають шляхи підвищення прибутку (зростання прибутків – ключова ціль) та відновлення ліквідності. Рекомендації, що випливають з SOFIA, сфокусовані на оптимізації операційного циклу та зниженні собівартості.

Для виведення підприємства зі збитків та підвищення ефективності управління фінансовими рішеннями пропонується:

1. Оптимізація собівартості передбачає впровадження системи фінансового контролінгу для детального аналізу та управління змінними і постійними витратами, що дає змогу знизити собівартість продукції та підвищити валовий прибуток.

2. Управління дебіторською заборгованістю вимагає у зв'язку з різким падінням ліквідності запровадження жорсткої політики інкасації боргів, скорочення терміну надання комерційного кредиту та активного застосування механізмів факторингу для прискорення надходження коштів.

Удосконалення системи управління фінансовими ресурсами має бути спрямоване на підвищення фінансової стійкості. Це включає створення стабілізаційного резервного фонду та диверсифікацію джерел фінансування, щоб мінімізувати залежність від одного типу кредиторів.

Центральним елементом практичних рекомендацій є розробка сценарію до прийняття фінансових рішень у кризових умовах, що є необхідним для мінімізації негативних наслідків ринкової турбулентності [1].

Необхідність сценарію підтверджується несприятливим прогнозом грошових надходжень на 2025 рік, де прогнозується зменшення надходжень від реалізації продукції на 223 565 тис. грн. Це свідчить про високу ймовірність виникнення дефіциту грошових коштів [5].

Сценарій виконує функцію оперативного коригування фінансового плану на основі відхилень та змін зовнішніх умов. *У разі настання шоків змін (песимістичний сценарій, наприклад, погіршення безпекової ситуації), сценарій вимагає блискавичного прийняття антикризових рішень:*

- призупинення інвестицій – негайне замороження всіх капітальних інвестиційних проектів, які не є критично важливими для поточної операційної діяльності.

- реструктуризація боргу – проведення переговорів з основними кредиторами щодо відтермінування або реструктуризації короткострокових зобов'язань.

- консервативний бюджет – введення режиму жорсткої економії та гнучкого бюджетування з нульовим базовим рівнем для всіх операційних витрат.

Отже, розроблені практичні рекомендації створюють інтегровану систему управління для забезпечення фінансової стійкості. Запропоновані антикризові дії (зокрема, призупинення інвестицій та жорсткий контролінг) у поєднанні з рекомендаціями щодо оптимізації собівартості та управління дебіторською заборгованістю мають високу практичну значущість. Вони дозволять ТОВ «КОНТІ» ефективно протистояти ринковим викликам, відновити ліквідність та трансформувати виклики нестабільності у можливості для подальшого розвитку.

Список використаних джерел

1. Ватченко Б., Шаранов Р. Антикризове управління підприємством в умовах війни. *Економічний простір*. 2022. № 182. С. 38-43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/182-5>. (дата звернення 28.10.2024).

2. Добровольська О. В., Рондова М. А. Прогнозування банкрутства як методу оцінки фінансового стану підприємства. *Агросвіт*. 2021. № 20. С. 40–45.

3. Лункіна І. Ю. Теоретичні аспекти антикризового управління підприємством в умовах турбулентності зовнішнього середовища. *Бізнесінформ*. 2024. № 1. С. 22-29. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-1_0-pages-22_28.pdf

4. Мороз Н.В., Блага О.В. Фінансова стійкість промислових підприємств України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : науковий журнал*. Острог : Вид-во НаУОА, березень 2023. № 28(56). С. 96–101.

5. Офіційний сайт компанії ТОВ «Конті». URL: <https://konti.ua/export-contacts> 36

6. Сорокін М. З розумом і ефективністю: матриця фінансових показників. *Фінансовий директор*. 2006. №9 С. 58-64.

7. Ткаченко А. А., Подзігун Я. В., Кулик Ю. М. Удосконалення аналізу фінансового стану на українських підприємствах: проблеми та шляхи їх вирішення. *Економічні науки*. 2020. № 57, С. 45-53.

8. Юдіна С., Ситнік О. Чинники, що впливають на обсяг прибутку підприємства. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2022. № (13). С. 184-190. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2022.13.22>

Колісніченко Пауліна,
*доктор економічних наук, віце-ректор;
ВШТІП Академія Прикладних Наук
(м. Познань, Республіка Польща);*
Чуницька Ірина Іванівна,
*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансових ринків та технологій;
Державний податковий університет*

РОЛЬ ІННОВАЦІЙ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Ринок цінних паперів перебуває у стані постійної трансформації, спричиненої процесами цифровізації та глобалізації. У цих умовах інновації виступають не лише інструментом модернізації, але й визначальним фактором конкурентоспроможності ринків. Вони дозволяють удосконалити інфраструктуру, підвищити прозорість операцій, забезпечити швидкість та безпечність клірингових і розрахункових процесів, а також інтегрувати національні ринки у глобальний фінансовий простір.

Інновації на ринку цінних паперів – це впровадження нових інструментів, технологій, організаційних форм та методів управління, які сприяють підвищенню ефективності функціонування ринку, розширенню можливостей для інвесторів і емітентів, а також забезпеченню більшої прозорості та стабільності фінансової системи. Саме тому, визначення ролі та значення інновацій на ринку цінних паперів є надзвичайно актуальним питанням сьогодення.

Інновації на ринку цінних паперів створюють нові можливості для залучення нових інвесторів, зниження транзакційних витрат, мінімізації ризиків, підвищення швидкості обробки інформації та підвищення прозорості ринку [5]. Тому можна стверджувати, що ефективність ринку цінних паперів тісно пов'язана з рівнем інноваційного розвитку, адже інновації сприяють: інформаційній ефективності (зниження інформаційної асиметрії, швидкий доступ до даних), функціональній ефективності (зниження витрат на торгівлю, оптимізація розрахунків), адаптивній ефективності (здатність швидко реагувати на зміни ринкових умов), системній ефективності (покращення нагляду, зменшення шахрайства, збільшення прозорості).

Інновації на ринку цінних паперів можуть охоплювати такі напрямки [1]:

- фінансові продукти: нові типи цінних паперів (наприклад, токенизовані активи, зелені облігації);
- фінансові технології: блокчейн, штучний інтелект, автоматизовані торгові системи;
- інфраструктурні рішення: модернізація клірингових і депозитарних систем, електронний документообіг;

- організаційні інновації: нові моделі взаємодії між учасниками ринку, електронні біржі, маркетплейси.

Основні види інновацій на ринку цінних паперів (табл. 1):

Таблиця 1

Види інновацій на ринку цінних паперів		
Вид інновацій	Характеристика	Приклад
Технологічні	Використання сучасних технологій у торгівлі та клірингу	Blockchain, смарт-контракти, алгоритмічна торгівля
Фінансові	Розробка нових фінансових інструментів, що розширюють інвестиційні можливості	ETF, ЕТР, зелені та соціальні облігації, деривативи
Організаційні	Нові форми організації бірж та торговельних систем	Альтернативні торговельні системи (ATC), ECN
Регуляторні	Гармонізація законодавства, посилення прозорості	KYC/AML-процедури, міжнародні стандарти звітності

Джерело: складено автором за даними [3]

Таким чином, інновації є рушійною силою модернізації ринку цінних паперів та його адаптації до глобальних викликів.

Етапи впровадження інновацій на ринку цінних паперів представлено на рис. 1.



Рис. 1. Етапи впровадження інновацій на ринку цінних паперів

Джерело: побудовано автором за даними [1]

Роль інновацій для учасників ринку цінних паперів наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Роль інновацій для учасників ринку цінних паперів

Учасник	Переваги від впровадження інновацій на РЦП
Інвестори	Нові інструменти для диверсифікації, ефективне управління ризиками, підвищення прозорості
Емітенти	Доступ до нових джерел фінансування, зниження бар'єрів виходу на ринок
Держава	Зміцнення фінансової стабільності, гармонізація з міжнародними стандартами, залучення іноземного капіталу
Економіка	Активізація інвестиційної діяльності, розвиток підприємництва, підтримка сталого розвитку

Джерело: побудовано автором за даними [4]

Механізм впливу інновацій на ринок цінних паперів наведено на рис. 2.

**Рис. 2. Механізм впливу інновацій на ринок цінних паперів**

Джерело: побудовано автором за даними [2]

Роль інновацій у розвитку ринку цінних паперів полягає у наступному:

- підвищення ефективності торгівлі – інновації забезпечують швидкість виконання операцій, зменшення транзакційних витрат, підвищення ліквідності ринку та створення умов для цілодобової торгівлі;
- розширення інвестиційних можливостей – завдяки появі нових фінансових інструментів (деривативи, структуровані продукти, токенизовані активи) інвестори отримують більше можливостей для диверсифікації портфеля та управління ризиками;
- забезпечення прозорості та довіри – використання блокчейну та електронного документообігу підвищує рівень контролю за операціями, зменшує ризики шахрайства та сприяє формуванню довіри між учасниками ринку;
- інтеграція у світовий фінансовий простір – інновації сприяють гармонізації національних ринків з міжнародними стандартами, що полегшує залучення іноземних інвестицій;
- управління ризиками – нові фінансові інструменти дозволяють ефективно хеджувати ризики та підвищувати стабільність фінансової системи;
- підтримка сталого розвитку – інновації стимулюють появу інструментів сталого фінансування (зелені, кліматичні, соціальні облігації), що дає можливість фінансувати проєкти з екологічним та соціальним ефектом.

Інноваційний розвиток ринку цінних паперів є одним із визначальних чинників підвищення його конкурентоспроможності, інтеграції у глобальний фінансовий простір та забезпечення стійкого економічного зростання. Запровадження сучасних фінансових інструментів, цифрових технологій, блокчейн-рішень, алгоритмічної торгівлі та автоматизованих систем клірингу істотно трансформує інституційне середовище ринку, підвищуючи ефективність функціонування його інфраструктури, прозорість операцій та швидкість обігу капіталу.

Використання інновацій на ринку цінних паперів сприяє розширенню інвестиційних можливостей, зниженню транзакційних витрат, удосконаленню механізмів управління ризиками й формуванню більшої довіри до національної фінансової системи з боку внутрішніх та зовнішніх інвесторів. Особливе значення мають інноваційні інструменти сталого фінансування, які дозволяють поєднувати завдання ринкової ефективності із цілями екологічного та соціально-орієнтованого розвитку.

Таким чином, інновації забезпечують не лише модернізацію технологічної й організаційної складових ринку цінних паперів, а й посилюють його системну роль у мобілізації інвестиційних ресурсів, формуванні фінансової стабільності та підвищенні стійкості національної економіки до глобальних викликів.

Список використаних джерел

1. Богріновцева Л.М., Ключка О.В., Ключка С.С. Вплив цифрових технологій на здійснення операцій з цінними паперами на ринках капіталу. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій. 2024. №2(14). С. 47-56. URL: <https://www.journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/300>
2. Бондарук Т., Богріновцева Л., Заїчко І. Методологічні аспекти розвитку ринку цінних паперів України в післявоєнний період. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2025. №8. URL: <https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/article/view/264/254>
3. Інноватика на фінансових ринках : монографія / за наук. ред. д.е.н., професора С. В. Онишко ; Ун-т держ. фіскальної служби України. Ірпінь, 2018. 466 с. (Серія «Податкова та митна справа в Україні» ; т. 110). URL: <https://ir.dpu.edu.ua/items/134d3f0f-7d6c-453d-a545-70afe6d10859/full>
4. Чуницька І. І., Богріновцева Л. М., Гонгало С. О. Фінансові посередники як інституційні драйвери капіталізації фондового ринку України. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2025. №1(15). С. 374-384. URL: <https://www.journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/424>
5. Чуницька І.І., Богріновцева Л. М. Вплив цифрових технологій на розвиток фінансового ринку України. *Економіка та суспільство*. 2023. № 49. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2342/2263>

Корешников Федір Юрійович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ІНВЕСТИЦІЙНА ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗНИЖЕННЯ РИЗИКІВ У ВИСОКОВОЛАТИЛЬНИХ РИНКОВИХ СЕРЕДОВИЩАХ

У класичній теорії портфельного інвестування вже з робіт Марковіца закладено твердження, що комбінація активів із неповною кореляцією дозволяє знизити загальну дисперсію портфеля (variance) порівняно з окремими активами. Проте в умовах високої волатильності, системних шоків і кореляційних збоїв цей механізм потребує суттєвих методичних удосконалень. Сам факт того, що активи можуть змінювати свої кореляційні властивості в кризові моменти, ставить під сумнів ефективність традиційної диверсифікації у «спокійних» режимах. У цей момент інвестиційна диверсифікація має стати динамічною, адаптивною, із врахуванням поведінкових, макроризиків та інституційних шоків [1].

Перший виклик – це кореляційна нестабільність між активами в стресових подіях. Навіть якщо протягом більшості часових проміжків два активи демонструють слабку або негативну кореляцію, під час криз їх кореляція здатна зростати, що знижує диверсифікаційний ефект. Антон Інман та Джаред Кізер у роботі «The Death of Diversification Has Been Greatly Exaggerated» акцентують увагу, що інвестори часто переоцінюють міцність диверсифікації, адже не враховують, що кореляції активів зростають у кризові моменти, послаблюючи захисну функцію портфеля.

Таким чином, стратегічні рішення щодо розподілу активів мають враховувати сценарні змінні кореляцій та модель «реактивної кореляції». Наприклад, у портфельному оптимізаторі можна вбудовувати “stress-correlation ramps” – збільшення кореляцій у стресових сценаріях – та адаптувати ваги активів у «режимі шоку».

Другий аспект – системний ризик, який не піддається диверсифікації. Навіть добре диверсифікований портфель може постраждати, якщо весь ринок або фінансовий сектор зазнають загального негативного шоку. У праці Busse, Dacorogna та Kratz «The impact of systemic risk on the diversification benefits of a risk portfolio» показано, що наявність навіть малих імовірностей системного ризику апріорі додає невід’ємний «недиверсифікований компонент» до дисперсії портфеля, який не можна усунути простою комбінацією активів.

Це змушує інвесторів впроваджувати альтернативні стратегії хеджування: наприклад, використання опціонів, кредитних дефолтних свопів (CDS) або захисних інструментів із негативним кореляційним профілем. JPMorgan, аналізуючи підходи опціонного хеджування, показує, що опціонні стратегії дозволяють «торгувати» волатильністю – змінюючи експозицію під час піків ризику, знижуючи загальне коливання портфеля.

Третій вимір – вибір виду диверсифікації: за класами активів, факторами, секторами чи навіть за географією. Секторна диверсифікація лишається актуальною, особливо коли економічні цикли впливають неоднаково на індустрію. Наприклад, у дослідженні «The benefits of sectoral diversification for investors with different risk perceptions» показано, що при інтегрованому підході до диверсифікації як усередині секторів, так і між ними, можна краще «згладжувати» падіння конкретної галузі, особливо для ризикоролівних інвесторів.

Але в умовах глобалізації географічна диверсифікація також дає ефект, зокрема через зниження політичного або економічного ризику країни, як показано в дослідженнях міжнародних портфелів (наприклад, «What explains the benefits of international portfolio diversification?»).

Четверта проблема – оптимальна масштабність диверсифікації. Існує межа, за якою додаткові активи вже не дають значного зменшення волатильності. Наприклад, дослідження «Peak Diversification» показує, що при збільшенні портфеля з 10 до 40 акцій волатильність знижувалася з 19 % до 16 % [3].

Тобто надмірна диверсифікація може «знебарвити» потенційні доходи, особливо якщо активи мають низьку очікувану рентабельність або додаткові транзакційні витрати. У цьому сенсі інвестиційна політика має балансувати між достатньою диверсифікацією та збереженням потенціалу доходності, одночасно враховуючи витрати на ребалансування.

Кінцево, успіх диверсифікації в умовах волатильності багато в чому залежить від динамічного ребалансування портфеля. Як зауважено в аналітичному блозі CAIA «Breaking Down the “Magic” of Portfolio Diversification», регулярне ребалансування дозволяє підтримувати задані ваги активів і максимально використовувати негативні кореляції [2].

Водночас слід враховувати витрати на транзакції й ефект ковзання: занадто часте ребалансування може з’їдати доходність. Оптимальна періодичність ребалансування залежить від волатильності ринку та вартості транзакцій. У високоволатильному середовищі доцільно комбінувати фіксовані ребалансування (наприклад, щоквартально) із подією-орієнтованими коригуваннями (якщо ваги відхиляються більше за допустимі коридори).

Отже, інвестиційна диверсифікація в режимі високої волатильності повинна бути стратегічно концептуалізована як система багаторівневих захистів – не просто набір різних активів, а адаптивна машина, що модулює портфель під сценарні кореляційні зсуви, враховує системний ризик, обирає рівень диверсифікації оптимально, а також регулярно ребалансує. Лише так інвестиційна політика корпорацій може бути не реактивною, а проактивною, здатною управляти ризиком у часи найвищої турбулентності і зберігати ресурс для зростання, навіть коли фінансові ринки переживають екстремальні випробування.

Список використаних джерел

1. Borri, N. Corporate Finance in the Age of Fintech: Scenarios and Challenges, *arXiv preprint*, 2025. 26 p.
2. Busse, M., Dacorogna, M., Kratz, M. The impact of systemic risk on the diversification benefits of a risk portfolio. *arXiv preprint*, 2013. 24 p.
3. Ilmanen, A., Kizer, J. The Death of Diversification Has Been Greatly Exaggerated. *IJPM*, Vol. 38, 2012, Pp.96-115.

Кравченко Андрій Олегович,

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»*

ФІНАНСОВІ РИНКИ НОВОГО ПОКОЛІННЯ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ КОРПОРАТИВНОЇ ПОЛІТИКИ

У сучасну епоху складної й динамічної трансформації фінансових «ринків нового покоління» корпорації вимушені переосмислювати власну інвестиційну політику так, щоб вона виявлялася не просто адаптивною, але й проактивною щодо нових викликів. По-перше, поява фінтех-інновацій, блокчейну, токенизації та децентралізованих платформ привела до суттєвого розширення каналів капітального руху і нових форм фінансових інструментів. Як наслідок, інвестиційна політика корпорацій має враховувати не лише традиційні фінансові показники (дохідність, ризик, ліквідність), але й технологічні характеристики проєктів, потенціал цифрової інтеграції, а також ризики, пов'язані з регуляторною невизначеністю. Поєднання гібридних фінансових ринків – де класичні інструменти співіснують із новими токенизованими активами – створює складне середовище, в якому рішення про інвестиції мають оцінюватися не в часовому вакуумі, а з урахуванням швидких змін кон'юнктури та технологічних дисрупцій.

Подальший виклик для корпоративної політики полягає у тому, що платформи фінансового нового покоління забезпечують доступ до великої кількості інформації й даних, але ця інформація нерівномірно розподілена [2]. Корпорації, що прагнуть інвестувати в інноваційні проєкти на цих ринках, постають перед ризиком інформаційної асиметрії, коли оцінити потенціал проєкту може бути важче через нерівний доступ до аналітики, чистоти даних чи прозорості алгоритмів. У такій ситуації інвестиційна політика повинна містити механізми внутрішньої оцінки, стандарти інформаційної перевірки, а також гнучкі корекційні інструменти для управління невизначеністю.

Третім аспектом є підвищена волатильність і системні ризики, притаманні цифровим фінансовим інструментам: миттєві переміщення капіталу, flash-

crashes, а також ризики технологічних збоїв чи «смартконтрактних» вразливостей. Ці ризики для корпорацій означають, що інвестиційні стратегії мають мати вбудовані механізми стоп-лоссів, сценарного тестування, стійкості до ризикових шоків і резервування капіталу. При цьому стратегії не можуть покладатися виключно на історичні дані, оскільки нові ринки часто не підкоряються стабільним часовим трендам, а змінюються за іншими закономірностями, іноді нелінійними чи хаотичними.

Водночас корпорації, які розробляють власні інвестиційні політики у ринках нового покоління, змушені взаємодіяти із новими регуляторними рамками та нормативами, що ще не завершили своє формування. Фінансові органи поступово уточнюють підходи до регулювання криптовалют, токенизації активів, платформи DeFi та забезпечення захисту інвесторів. Неясність правил – чи недосконалість стандартів – підсилює ризики стратегічних помилок [1]. Отже інвестиційна політика мусить передбачати адаптивну компоненту: можливість швидкої реакції на нормативні зміни або навіть передбачати потенційні законодавчі «зворотні кроки» як частину сценаріїв управління портфелем.

Не менш важливо, що фінансові ринки нового покоління стимулюють конкуренцію з боку некапіталізованих акторів, стартапів і мережевих протоколів, здатних швидко масштабуватися й пропонувати нестандартні рішення [3]. Для корпорації це означає, що інвестиційна політика не може бути «статичною» чи жорсткою: вона повинна передбачати механізми входу і виходу, перебалансування активів, розподіл капіталу на експериментальні проєкти з високим ризиком і традиційні бізнес-ініціативи з більш передбачуваними доходами. Такий портфельний підхід дозволяє зменшити загальну ризикованість і підсилити довгострокову стійкість.

Особливий виклик для корпоративної інвестиційної політики у нових ринках – це інтеграція технологічних критеріїв у фінансові метрики. Стандартні фінансові КРІ вже недостатні: з'являються нові показники – якість коду, безпека смартконтрактів, активність протоколу, кількість користувачів, показники токеноміки. Корпорації, що прагнуть бути ефективними в таких ринках, повинні поєднувати фінансову аналітику з технологічною оцінкою, тобто включати в оцінку проєктів «нетривіальні» змінні. Це означає, що інвестиційна політика набуває гібридного характеру: вона стає місцем зустрічі фінансів і технологій, де обидва компоненти є необхідними для адекватного прийняття рішень.

У підсумку, інвестиційна корпоративна політика у добу фінансових ринків нового покоління стикається з рядом викликів: необхідністю оцінювати проєкти з урахуванням технологічних параметрів, ризиків інформаційної асиметрії та волатильності, невизначеності регуляторної бази, а також конкуренції з інноваторами. Успішні корпорації будуть ті, що зможуть побудувати інвестиційні стратегії не як статичний документ, а як живий механізм, здатний швидко реагувати на зміни, комбінувати класичні й нові інструменти

фінансування, інтегрувати аналітику даних і технологічну експертизу в процес ухвалення інвестиційних рішень.

Список використаних джерел

1. Borri, N. Corporate Finance in the Age of Fintech: Scenarios and Challenges, *arXiv preprint*. 2025. 26 p.
2. “Fintech and the Future of Finance: Market and Policy Implications”, *World Bank*. 2023. 150 p.
3. Cloyne, J. et al. Monetary Policy, Corporate Finance, and Investment, *Journal of the European Economic Association*. 2023. Vol. 21 (6). Pp. 2586-2617.

Крехівський Олег Володимирович,
кандидат фізико-математичних наук;
Секретаріат Кабінету Міністрів України

СІМ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЗРУШЕНЬ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Україна перебуває у вкрай складному становищі, зіткнувшись із викликами, на які не може ефективно реагувати самотужки. Ще до початку повномасштабної війни економіка мала обмежений науково-технологічний потенціал, низьку інноваційну активність і низьку конкурентоспроможність промисловості. У воєнний час це призвело до критичної залежності від імпорту високотехнологічної продукції, особливо для потреб сектору безпеки та оборони. Серед головних причин – мізерне фінансування досліджень і розробок (ДіР); слабка інтеграція бізнесу та науки; інноваційна інфраструктура, що не відповідає сучасним вимогам; домінування фундаментальних над прикладними дослідженнями (див. детальніше у [1]). Це – прямий наслідок ігнорування ухвалених державних рішень щодо цілеспрямованої державної політики посилення національного науково-технологічного та інноваційного потенціалу і розбудови національних індустрій. Мова йде, зокрема, про реалізацію рішенням РНБО України 2006 р. щодо розвитку виробництва високотехнологічної продукції та послуг на інноваційній основі [2]. Попри те, що це завдання не було реалізовано, у 2014 р. зазначене рішення втратило чинність.

До початку повномасштабної війни в українському суспільно-політичному дискурсі домінувала ліберальна парадигма, за якої численні реформатори наполягали, що роль держави має бути звужена до правоохоронної діяльності, правосуддя, базової соціальної допомоги та міжнародного представництва. Будь-яке втручання у сферу економічного розвитку, технологічної модернізації чи інновацій в промисловості сприймалося як анахронізм, несумісний із

ліберальною моделлю ринку. Це формувало інституційну порожнечу в промисловій політиці, яка сьогодні в умовах війни спричинила зовнішню залежність та критичну вразливість держави.

Водночас, історія свідчить: держава, застосовуючи політичні важелі та інституційні інструменти, здатна позитивно вплинути на структурні трансформації та створити сприятливе середовище для технологічного прориву [3].

Враховуючи світовий досвід та українські реалії, можна зробити висновок: за відсутності цілеспрямованої державної політики розвитку промисловості швидке повоєнне відновлення та структурна трансформація економіки України неможливі. Вирішення цих проблем, на думку автора, потребує впровадження дуалістичної державної політики, яка, враховуючи обмеженість ресурсів і часу, має забезпечити: з одного боку – ефективну інтеграцію іноземних технологій у національну промисловість; з іншого – розвиток внутрішнього інноваційного потенціалу шляхом підтримки діючих підприємств і створення нових на базі вітчизняних технологічних розробок та інновацій [4]. З огляду не це, запропоновано концептуальний підхід до вдосконалення політики (детальніше у [3]), що базується на реалізації семи ключових функцій держави:

- адміністрування та модерація – організація соціального діалогу між державою, бізнесом та експертним середовищем для визначення пріоритетних технологічних напрямів та індустрій і спрямування ресурсів на їх розвиток через ефективну інституційну координацію;

- стимулювання та каталізація – використання державою фінансових і регуляторних інструментів для впливу на попит і пропозицію з метою розвитку виробничих ланцюгів та досягнення мультиплікативних ефектів, зокрема через підтримку реалізації інноваційно-інвестиційних проєктів бізнесу і локалізації виробництва;

- інтегрування та кооперація – створення мереж між промисловими підприємствами, науковими установами та закладами освіти для спільної реалізації інноваційних проєктів для посилення конкурентоспроможності індустрії через державно-приватне партнерство та бюджетну підтримку;

- підприємництво та споживання – державна ініціатива зі створення стратегічних підприємств і державне замовлення продукції, виробленої на цих підприємств; надання преференцій державним інфраструктурним монополістам при купівлі вітчизняних інноваційних продуктів (товарів і послуг) для забезпечення ринку збуту, вдосконаленню технологій, підвищенню конкурентоспроможності новостворених підприємств;

- збереження та захист – підтримка стратегічних підприємств і промислових компетенцій через участь держави у статутному капіталі, забезпечення фінансової стабілізації та збереження кадрового потенціалу, а також застосування тарифних і нетарифних заходів для захисту «молодих»

індустрій, що сприяє розвитку національних виробництв та зменшенню зовнішньої залежності;

– промоція – іміджеве просування національних інноваційних індустрій та продуктів, створених на базі передових технологій, на міжнародній арені та серед інвесторів з метою залучення інвестицій, розширення ринків збуту й збільшення доходів національної економіки.

Ці функції мають бути реалізовані, зокрема, в частині таких пріоритетів.

1. Інфраструктурне відновлення та модернізація. Забезпечення відбудови критичної інфраструктури (транспорт, енергетика, зв'язок), що є фундаментом для відновлення економіки та промисловості, пов'язано з реалізацією функції стимулювання та каталізації (інвестиції в інфраструктуру) та адміністрування і модерації (координація, планування).

2. Соціальна підтримка та відновлення людського капіталу. Програми підтримки постраждалих верств населення, перепідготовка кадрів, стимулювання зайнятості. Це – функція адміністрування та модерації (організація соціального діалогу, політики зайнятості) та інтегрування і кооперації (освітні програми, перепідготовка).

3. Забезпечення стабільності фінансової системи та доступу до кредитів. Для стабільного фінансування відбудови бізнесу і підприємств, створення умов для довгострокових інвестицій держава має реалізовувати функцію стимулювання та каталізації, використовуючи фінансові інструменти.

4. Управління ризиками та безпека інвестицій. Забезпечення правового поля, захист прав власності, боротьба з корупцією, створення сприятливого інвестиційного клімату – це завдання функції адміністрування та створення рамкових умов для реалізації інноваційно-інвестиційних проєктів.

5. Цифровізація та впровадження сучасних технологій. Прискорене впровадження цифрових рішень у виробництві, державному управлінні та соціальній сфері для підвищення ефективності та адаптивності – реалізація функцій стимулювання та каталізації, а також інтегрування та кооперації.

Як приклад наведемо заходи з реалізації такої функції держави як інтеграція. Використовуючи різні механізми політики, держава здатна «зшивати» елементи національної інноваційної системи, спонукаючи промислові підприємства (через державну допомогу) на реалізацію інноваційних проєктів, вибудовуючи мережі із науковими установами, закладами вищої освіти, дослідницькими підрозділами інших компаній. Доступ до комплементарних активів учасників мережі допомагає виробникам вирішувати технологічні проблеми, стає специфічним ресурсом і забезпечує їм унікальні конкурентні переваги на ринку.

На думку автора, в Україні поряд із розбудовою таких мереж необхідно створити базову виробничо орієнтовану (галузеву) наукову установу за прикладом німецького Товариства ім. Фраунгофера для акумулювання зусиль із проведення прикладних досліджень у сфері передових технологій на принципах

державно-приватного партнерства задля забезпечення реалізації масштабних проєктів промисловості та створення високотехнологічних продуктів на засадах національних інноваційних надбань [3]. Для реалізації таких проєктів необхідно запровадити бюджетну програму (на початковому етапі це може бути пілотний проєкт, щонайменше на три роки) за аналогією із німецькою програмою «Спільні промислові дослідження» [5].

Засади такого механізму державної підтримки технологічних інновацій для розвитку промисловості України запропоновано у 2018 р. [6]. Як було зазначено у роботі [7], в умовах обмежених ресурсів і часу для України критично важливо активізувати проєктне фінансування. «Перший крок уже зроблено – у бюджеті на 2018 рік вперше передбачено 300 млн грн на реалізацію проєктів у межах програми «Державна підтримка технологічних інновацій для розвитку промисловості». Експерти Національного комітету з розвитку промисловості спільно з Мінекономрозвитку та ДІФКУ розробили порядок використання коштів і механізми відбору та супроводу проєктів. Підтримка передбачає співфінансування або часткову компенсацію відсотків за кредитами для інноваційних промислових проєктів». Мінекономіки листом від 13.09.2018 № 3902-05/40036-03 подано Антимонопольний комітет України (АМКУ) повідомлення про нову державну допомогу у порядку, передбаченому статтею 9 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання». АМКУ визнав, що запропонована державна допомога на реалізацію промислово-інноваційних проєктів, спрямованих на технологічні інновації для розвитку промисловості, є допустимою для конкуренції [8]. Попри це, механізм не було запущено. Нині, за ініціативи МОН запропоновано його «репліку».

У Плані пріоритетних дій Уряду на 2025 рік, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2025 року № 1003 встановлено Операційну ціль 9. Інновації та партнерство науки з бізнесом, що реалізується виключно МОН [9]. *Основне завдання на короткостроковий період: 339. Забезпечення підтримки механізмів впровадження результатів наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок. Заходи (шляхи) з реалізації завдання:* розроблення та подання Кабінетові Міністрів України проекту акта Кабінету Міністрів України щодо утворення та функціонування Агенції прикладних досліджень, яка виконуватиме завдання, пов'язані з розвитком взаємодії між наукою і реальним сектором економіки в Україні. *Очікувані результати:* запроваджено реалізацію експериментального проекту щодо утворення та функціонування Агенції прикладних досліджень, структури, яка виконуватиме завдання, пов'язані з розвитком взаємодії між наукою і реальним сектором економіки в Україні.

Створення чергової агенції, як показує більш ніж тридцятирічний досвід України, не змінить національну інноваційну систему через відсутність такої важливої ланки як виробничо-орієнтовані (галузева) наукові установи, науково-технічний результат діяльності яких призначений для безпосереднього

впровадження у виробництво та/або практичного використання на підприємствах і в установах.

Цю категорію наукових установ закріплено в Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [10] (далі – Закон), над яким автор працював у складі робочої групи. Закон передбачає державну підтримку виробничо-орієнтованих наукових установ через цільове субсидіювання та бюджетні програми, кошти на які щороку, згідно із законом, мають передбачатися у Державному бюджеті. Ці кошти можуть використовуватись для: проведення наукових досліджень та експериментальних розробок; розвитку інфраструктури та оновлення матеріально-технічної бази; безвідсоткового кредитування інноваційних і інвестиційних проєктів; компенсації процента за кредитами, які установи сплачують комерційним банкам за реалізацію таких проєктів. Порядок використання цих коштів затверджується Кабінетом Міністрів України.

У Законі стаття 49 вказує: Національний фонд досліджень України (далі – Фонд) утворюється з метою стимулювання фундаментальних та прикладних наукових досліджень, а також сприяння виробничо-орієнтованим (галузевим) науковим установам шляхом організації конкурсів за запитом відповідних міністерств, інших центральних органів виконавчої влади або інших замовників, за умови виділення такими центральними органами виконавчої влади або замовниками відповідних коштів. Але, згідно з Аудиторським звітом щодо діяльності Фонду, його видатки сфокусовані на фінансування фундаментальних досліджень [1]. Сприяння виробничо-орієнтованим (галузевим) науковим установам в їх реалізації прикладних досліджень не було пріоритетом Фонду. А тому створення МОН нової агенції веде до дублювання функцій, розпорошення обмежених бюджетних коштів, зростання ризиків неузгодженості державних дій.

На думку автора, поодинокі механізми, що реалізуються окремими міністерствами, не лише ведуть до фрагментації й неефективності політики та нездатності досягти системних зрушень у розвитку економіки, а й підривають довіру бізнесу та міжнародних партнерів. Запропоновані сім функцій держави та політичні заходи в їх межах сприятимуть зменшенню залежності України від іноземної допомоги. Ігнорування нагальності їх реалізації в умовах воєнного стану загрожує не лише національній безпеці та інтересам України, а й її суверенітету: недружні держави можуть перетворити залежність від імпорту інноваційних продуктів та послуг на «зброю» або інструмент економічного чи політичного тиску [11].

Список використаних джерел

1. Крехівський О.В. Саліхова О.Б. Щодо удосконалення інноваційної екосистеми у національних інтересах України // *Integration of Education, Science and Business in Modern Environment: Summer Debates: Proceedings of the 6th*

International Scientific and Practical Internet Conference, August 1-2, 2024. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine, C.163-165 URL: <http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2024/08/Conference-Proceedings-August-1-2-2024-1.pdf>

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 квітня 2006 року «Про стан науково-технологічної сфери та заходи щодо забезпечення інноваційного розвитку України». Указ Президента України No 606/2006 від 11.08.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/606/2006#Text>

3. Саліхова О. Б., Крехівський О. В. Держава у повоєнній розбудові індустрії та відновленні економіки: історичні паралелі та рекомендації для України. *Економіка та прогнозування*. 2022. № 4. С. 7–42. DOI: <https://doi.org/10.15407/eip2022.04.007>

4. Крехівський О., Саліхова О. Повоєнна модернізація промисловості: внутрішні та зовнішні ресурси. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2022. no 6. с.83-104. DOI: [https://doi.org/10.31617/3.2022\(125\)06](https://doi.org/10.31617/3.2022(125)06)

5. Крехівський О. В. Статистика промислового протекціонізму. Частина II. Державна допомога технологічному розвитку індустрії. *Статистика України*. 2024. No 3. С. 4–26. DOI: [https://doi.org/10.31767/su.3\(106\)2024.03.01](https://doi.org/10.31767/su.3(106)2024.03.01)

6. Саліхова О. Б., Крехівський О. В. Новий механізм державної підтримки технологічних інновацій для розвитку промисловості. *Статистика України* . 2018. No 2. С. 30–35. DOI: [https://doi.org/10.31767/su.2\(81\)2018.02.04](https://doi.org/10.31767/su.2(81)2018.02.04)

7. Гіршфельд А., Саліхова О. Zeitgeist інновацій. URL: https://lb.ua/economics/2018/06/08/399832_zeitgeist_innovatsiy.html

8. Рішення №572-р від 19.10.2018. URL: <https://amcu.gov.ua/npas/rishennya-572-r-vid-19102018>

9. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2025 рік» № 1003-р від 10 вересня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1003-2025-p#Text>

10. Про наукову і науково-технічну діяльність. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

11. Krekhivskiy O.V., Salikhova O.B. On public policy measures in the field of scientific and scientific-technical activities to reduce threats to Ukraine's national security // Synergy of Knowledge: Innovations at the Intersection of Disciplines: Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Internet Conference, June 11-12, 2025. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine, C.23-25. URL: www.wayscience.com/wp-content/uploads/2025/06/Conference-Proceedings-June-11-12-2025.pdf

Крикун Віталій Вадимович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
ПВНЗ «Європейський університет»

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

На поточному етапі трансформації лісового господарства України ключовим є перехід до інноваційної моделі управління, що враховує вимоги сталого розвитку, інтеграцію в європейський простір та виклики воєнного часу. Підвищення ефективності діяльності підприємств можливе лише через поєднання цифровізації, модернізації технічної бази, впровадження міжнародних стандартів сертифікації та розширення напрямів використання лісових ресурсів. Для окреслення стратегічних перспектив інноваційного розвитку доцільним є використання SWOT – аналізу, що дозволяє визначити стратегічне положення фірми у контексті змін, що відбуваються у підприємницькому середовищі. Він забезпечує механізм системного мислення у тих межах, в рамках яких організація здатна протистояти зовнішнім впливам [1]. Метою даного дослідження є діагностика сильних та слабких сторін інноваційного розвитку підприємств лісового господарства, можливостей і загроз стосовно нього та важливість використання SWOT – аналізу для обґрунтування та розроблення сценаріїв розвитку підприємств вітчизняного лісового господарства. *До сильних сторін (Strengths) віднесено такі:*

- консолідація галузі: створення єдиного ДП «Ліси України» та оновлення моделі управління (централізація, наглядова рада, стандартизація процесів);
- високий рівень сертифікації: 4.59 млн га. мають сертифікат FSC (який передбачає чіткі вимоги до сталого управління, конкурентна перевага на експорт), що забезпечує конкурентні переваги на зовнішніх ринках [2];
- цифровізація процесів: е-лісорубні квитки, е-сертифікати походження деревини, електронний облік деревини;
- наявність в лісовому секторі кваліфікованих фахівців, які мають високий рівень підготовки.

Слабкими сторонами (Weaknesses) є:

- низький рівень лісистості (16–17% території України) [3];
- обмежений доступ до державного лісового фонду у прифронтових регіонах та ризики для персоналу через мінне забруднення [4];
- відсутня система заохочень в суб'єктів господарств до здійснення інновацій;
- брак коштів, недостатній рівень підтримки з боку держави та обсяги інвестицій з боку зарубіжних інвесторів;
- великий рівень зношеності техніки та низький рівень механізації у більшості підприємств;

– недосконале законодавство щодо питань інноваційного розвитку галузі.
Основними можливостями (Opportunities) інноваційного розвитку вітчизняного лісового господарства є:

– підготовка до EUDR (регламент ЄС про «deforestation-free» продукти): посилення трасованості, геолокація заготівель, due diligence – збереження/розширення доступу до ринку ЄС. (Основні обов’язки відкладено: з 30.12.2025 для великих операторів; з 30.06.2026 – для МСП.) [5];

– залучення фінансування від ЄС/МФО (Ukraine Facility, EBRD/EIB/IFC) на модернізацію техніки, ЦНАУ, енергоефективність, біоенергію та відновлення;

– розвиток біоенергетики, вуглецевих кредитів та інноваційних екологічних проєктів;

– використання інноваційних технологій у відновленні та захисті лісів.

До загроз (Threats) віднесено:

– воєнні ризики, пожежі та вибухонебезпечні предмети: 2024 рік – рекордний за площею вигорілих земель; масштабне мінування затягує відновлення та підвищує собівартість робіт;

– ризик невідповідності вимогам ЄС і, як наслідок, втрата ринків;

– корупційні ризики й недовіра до управлінських структур;

– кліматичні зміни та поширення шкідників та хвороб.

З урахуванням зазначеного можна зробити висновок, що лісове господарство України має потенціал для інноваційного розвитку, повномасштабна війна істотно загострила загрози для галузі, але водночас стимулює пошук інноваційних рішень у сфері безпеки, моніторингу та відновлення. Й це на фоні низки невирішених проблем (зокрема, незначного обсягу інвестицій та недостатнього рівня механізації), що гальмують цей процес, на перший план у якості базових передумов ефективної інтеграції у європейський економічний простір виходять цифрова трансформація та прозорість процесів.

Відповідно важливими напрямками інноваційного розвитку лісового господарства України можна вважати такі: спрямувати інвестиції на оновлення технічної бази та розширення глибокої переробки; розвивати біоенергетичні та вуглецеві проєкти як додаткові джерела доходів підприємств; розширювати міжнародне партнерство та співпрацю з європейськими інституціями для забезпечення інноваційної трансформації лісового господарства України; необхідно розробити відповідні механізми економічного стимулювання інноваційного розвитку підприємницької діяльності підприємств лісового господарства.

Список використаних джерел

1. Дейнека А. М. Застосування SWOT – аналізу для розробки сценаріїв розвитку лісового сектора економіки. *Ефективна економіка*. 2009.

№3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=77> (дата звернення: 09.09.2025).

2. FSC Facts & Figures in Ukraine. *Forest Stewardship Council*. URL: <https://ua.fsc.org/ua-en/fsc-facts-figures-in-ukraine> (date of access: 09.09.2025).

3. Ukraine Forest area, percent - data, chart | TheGlobalEconomy.com. URL: https://www.theglobaleconomy.com/Ukraine/forest_area/ (дата звернення: 09.09.2025)

4. Landmine and Cluster Munition Monitor. URL: <https://www.the-monitor.org/country-profile/ukraine/impact?year=2023&> (дата звернення: 09.09.2025).

5. 10 key things you STILL need to know about the new EU Deforestation Regulation | White & Case LLP. *White & Case LLP International Law Firm, Global Law Practice*. URL: <https://www.whitecase.com/insight-alert/10-key-things-you-still-need-know-about-new-eu-deforestation-regulation> (дата звернення: 09.09.2025).

*Кричевська Тетяна Олександрівна,
доктор економічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу економічної теорії;
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»*

СТЕЙБЛКОЇН ЯК ФЕНОМЕН НОВОЇ МОНЕТАРНОЇ РЕАЛЬНОСТІ: МАСШТАБИ ТА СФЕРИ ЗАСТОСУВАННЯ

Стейблкоїни – віртуальні цифрові активи, які, за твердженням емітента, зберігають стабільну вартість відносно суверенної валюти або іншого активу (наприклад, золота). Первісно їхнім призначенням було зменшення волатильності, характерної для більшості криптовалют, і надання користувачам інструменту для зберігання та передачі цінності, сумісного з відповідною технологічною екосистемою. Втім, на певному етапі їхнє використання почало виходити за межі сфери криптоактивів. Це відбувалося, здебільшого, на периферії традиційної фінансової системи, у країнах з обмеженим доступом населення до банківських послуг, обмеженим доступом до іноземної валюти для здійснення зовнішньоекономічної діяльності, країнах з нестабільною валютою, недостатньо розвинутою або недостатньо надійною банківською системою, країнах з низькою якістю і довірою до державних інститутів. Потім їхнє використання почало тестуватися в середовищі розвинутих фінансових інститутів для зниження трансакційних витрат, і, зрештою, нового імпульсу розвиток цього монетарного феномену набув із ухваленням у США 18 липня 2025 р. «Закону про спрямування та створення національних інновацій для стейблкоїнів США» (GENIUS Act). Адміністрація Президента Трампа, легітимізуючи випуск стейблкоїнів та створюючи сприятливі умови для входження до цього бізнесу традиційних фінансових установ США, прагне зміцнити роль долара США як резервної валюти, забезпечити вагоме місце американських банків у новій світовій фінансовій архітектурі, збільшити попит на державні цінні папери США, які Закон вимагає використовувати для формування резервів за стейблкоїнами. Після цього інші країни, передусім Велика Британія, намагаються у прискореному темпі скоригувати власне законодавство, включаючись у перегони за переділ впливу на світову фінансову інфраструктуру. Тож спробуємо оцінити масштаби цього явища і сфери його використання.

За даними сайту Coinmarketcap, станом на 19 серпня 2025 р. серед 9516 криптоактивів із загальним обсягом капіталізації понад 3,8 трлн дол. налічувався 241 стейблкоїн із сукупним обсягом капіталізації понад 288 млрд дол.

Для оцінки ролі стейблкоїнів часто використовують кількісні показники їхніх обсягів порівняно з розміром різних сегментів традиційних фінансових ринків. Спробуємо також зробити таку оцінку (оскільки 99% стейблкоїнів

прив'язані до долара США, порівняння здійснюється з масштабами американської фінансової системи):

1. Стейблкоїни – загальна капіталізація станом на 19 серпня 2025 р. – 288 млрд дол. (за даними Coinmakretcap);

2. Депозити в комерційних банках США – 18,4 трлн дол. (за даними FRED станом на 13 серпня 2025 р.) (стейблкоїни становлять 1,6%);

3. Взаємні фонди грошового ринку США – 7,6 трлн дол. (за даними FRED станом на кінець I кварталу 2025 р. (стейблкоїни становлять 3,7%);

4. Казначейські векселі США (обсяг станом на кінець липня 2025 р. – 6 трлн дол. за даними <https://fiscaldata.treasury.gov/>) (стейблкоїни становлять 4,8%).

А тепер погляньмо на масштаб стейблкоїнів з точки потоків, тобто порівняймо їх обороти з відповідними показниками у традиційних фінансах. В обороті стейблкоїнів виділяють: 1) транзакції on-chain – обсяг руху у блокчейнах. Вони повністю видимі та вимірювані у блокчейн-аналітиці. У 2024 р. їх обсяг становив 15,6 трлн дол. [1]; 2) транзакції off-chain – переміщення стейблкоїнів, які не обов'язково видно у блокчейні, позаяк вони відбуваються всередині централізованих бірж та платформ. Їх обсяги менш видимі. Втім, існують оцінки, що сукупні on-chain та off-chain транзакції у стейблкоїнах у 2024 р. становили 27,6 трлн дол. [2].

За даними Forbes, SWIFT щорічно обробляє транзакції на загальну суму близько 150 трлн дол. [3]

У 2024 р. фінансовому році Visa обробила платежів на суму 13,2 трлн дол.

Отже, у вираженні потоків масштаби використання стейблкоїнів вже є співставними з традиційними платіжними системами, хоча значно меншими порівняно з обсягом міжбанківських розрахунків у системі SWIFT.

Втім, блокчейн-аналітика є дуже фрагментованою, містить експертні оцінки, а операції, в яких використовуються стейблкоїни, дуже відрізняються від операцій у суверенних валютах. Тож для з'ясування сучасної і потенційної ролі стейблкоїнів у фінансовій системі необхідно розглянути сфери їхнього використання.

Ми пропонуємо виокремити три сфери використання стейблкоїнів:

1. Всередині криптоекосистеми.

Уся криптоекономіка побудована на токенах, вартість яких надзвичайно мінлива. Це створює проблему для оцінки активів у «спільній одиниці виміру» та планування дохідності та ризиків у фінансових контрактах. Стейблкоїни в криптосередовищі виконують роль грошей – вони є рахунковою одиницею, засобом обігу й сховищем вартості, але водночас і головним «клеєм» і містками, що тримає вкупі всю інфраструктуру.

Їхня роль проявляється в таких функціях:

– *рахункова одиниця.* У світі, де ціни на активи коливаються щогодини, стейблкоїни надають спільну «лінійку вимірювання» вартості. Всі розрахунки –

від прибутку й збитку до заставних коефіцієнтів – простіше вести в доларовому еквіваленті;

- *засіб обміну*. Вони дозволяють здійснювати розрахунки всередині криптоекономіки без потреби щоразу виходити у суверенні валюти. Це робить транзакції швидшими, дешевшими й незалежними від графіку роботи банків;

- *інструмент для фіксації і збереження прибутків* у проміжках часу між операціями з криптоактивами;

- *готівка криптосфери*. У традиційних фінансах роль «безпечного притулку» виконують державні облігації чи готівка. У криптосередовищі цю роль беруть на себе стейблкоїни: під час ринкових потрясінь інвестори «тікають» саме в них. Вони є еквівалентом готівкової позиції у світі волатильних токенів;

- *джерело ліквідності*. Стейблкоїни – це «паливо» і для біржової торгівлі, і для децентралізованої фінансової інфраструктури. На централізованих біржах більшість активів торгується саме проти стейблкоїнів, а не проти біткоїна чи етеру. Завдяки цьому вся ліквідність зосереджується навколо спільного ядра, замість того щоб розпорошуватись між тисячами токенів. У DeFi вони виконують аналогічну функцію. У децентралізованих фінансах обміни між різними токенами відбуваються через пули ліквідності. Стейблкоїни тут відіграють роль транзитної валюти, за посередництва якої відбувається більшість обмінів. Наприклад, на Uniswap обмін ETH на токен DeFi-проекту X може виглядати так: $ETH \rightarrow USDC \rightarrow \text{токен X}$. Причина в тому, що пул ETH/USDC і пул USDC/X мають більше ліквідності, ніж рідкісний пул ETH/X. Завдяки цьому користувач отримає кращий курс і менше втратить на «прослизанні». Саме тому стейблкоїн-пули стають головними дорогами для руху ліквідності. Це нагадує глобальний валютний ринок, де долар виступає універсальним «посередником»: якщо хтось хоче обміняти, скажімо, українську гривню на бразильський реал, то угода зазвичай відбувається через долар ($UAH \rightarrow USD \rightarrow BRL$), бо саме пари з долларом мають найбільшу ліквідність. В кредитних протоколах (Aave, Compound) саме стейблкоїни найчастіше виступають базовим активом для позик та кредитування;

- *інструмент для отримання прибутку*. Вони дозволяють заробляти у світі криптоактивів, не ризикуючи через волатильність. Кредитування, стейкінг, фармінг – усе це можна робити в стейблкоїнах;

- *маршрутизатор ліквідності*. У складних обмінах чи міжмережевих переказах стейблкоїни виконують роль проміжної ланки, через яку проходить більшість транзакцій. Вони – своєрідні «магістральні дороги» криптоекономіки.

2. Як альтернатива традиційним фінансам.

За даними опитування щодо напрямів використання стейблкоїнів у п'яти великих країнах, що розвиваються – Бразилії (10-е місце в рейтингу проникнення криптовалют за 2024 р.), Індії (1-е місце в рейтингу проникнення криптовалют за 2024 р.), Індонезії (3-є місце), Нігерії (2-е місце) та Туреччині (11-е місце), яке проводилося з 29 травня по 13 червня 2024 р. компанією YouGov на замовлення

компанії Allium, хоча найпопулярнішим мотивом попиту на стейблкоїни серед опитаних виявилася торгівля криптовалютами чи NFT, вагому роль відігравали і мотиви, пов'язані з традиційною економікою. 47% респондентів вказали, що однією з головних цілей використання стейблкоїнів були заощадження у доларах, 43% – кращі курси конверсії валют [4].

Tether вважається найпопулярнішим стейблкоїном серед користувачів у країнах, що розвиваються. Найчастіше користувачі віддавали перевагу Tether через мережевий ефект (60% опитаних), через довіру (58%), а також через те, що Tether забезпечує найкращу ліквідність (52%).

Отже, можна виділити такі напрямки використання стейблкоїнів як альтернативи традиційним фінансам:

- *засіб заощадження в іноземній валюті* у країнах з обмеженим доступом до іноземної валюти, а також у країнах з високою інфляцією і жорстким валютним контролем. За даними Chainalysis, у Нігерії зростання обсягів транзакцій розміром менше 1 млн дол. у стейблкоїнах корелює зі зниженням вартості найри. Коли найра знецінюється, ці обсяги помітно зростають. Подібна ситуація спостерігається в Аргентині: щомісячний обсяг торгівлі стейблкоїнами проти аргентинського песо на Bitso – провідній регіональній біржі Латинської Америки – зростає в умовах падіння вартості песо. Туреччина (де рівень споживчої інфляції становив 44,4% у 2024 р. 64,8% у 2023 р. і 64,3 у 2022 р.) посідає перше місце у світі, з великим відривом, за обсягом торгівлі стейблкоїнами у відсотках до ВВП. [5];

- *засіб для міжнародних переказів*. Середня вартість переказу у 200 доларів США з країн Африки на південь від Сахари з використанням стейблкоїнів приблизно на 60% нижча порівняно з традиційними методами переказу у національній валюті;

- *платежі в роздрібній торгівлі*. Деякі компанії (особливо в Латинській Америці, Африці) приймають USDT та USDC як оплату, бо це швидше і дешевше, ніж через банківську систему;

- *корпоративні розрахунки*. Для багатьох африканських компаній доступ до стейблкоїнів через платформи на кшталт Yellow Card є альтернативою традиційним фінансовим установам, які не здатні задовольнити попит на долари США [5];

- *для обслуговування тіньового бізнесу і злочинних операцій*. З початком повномасштабної війни росії проти України зросло використання стейблкоїнів для обходу санкцій: за даними Chainalysis, до 2021 р. включно завдяки своїй високій ліквідності біткоїн домінував як криптовалюта злочинних операцій, а у 2022 р. понад половину таких операцій вже здійснено у стейблкоїнах саме за рахунок операцій підсанкційних компаній, осіб і юрисдикцій [6].

3. На стику традиційної фінансової системи й крипторинку:

- *інтеграція стейблкоїнів у традиційні системи платежів*. PayPal запустив власний стейблкоїн PYUSD, інтегрований у застосунки PayPal і Venmo;

MoneyGram дозволяє відправляти й отримувати USDC із подальшою конвертацією у суверенні валюти; Visa реалізує пілотні програми з використанням USDC для розрахунків між еквайрами та торговцями;

– *кастодіальні сервіси та гаманці*. Банки та фінтех-компанії інтегрують стейблкоїни у клієнтські рахунки й гаманці, пропонуючи безпечне зберігання й легкий обіг цифрових валют. Наприклад, BNY Mellon надає кастодіальні послуги для USDC; State Street експериментує зі зберіганням токенизованих активів і стейблкоїнів; у фінтех-застосунках на кшталт Revolut чи Nubank з'явилися гаманці зі стейблкоїнами;

– *власні стейблкоїни, що випускаються традиційними фінансовими установами*. JPMorgan Chase та Société Générale вже випустили власні стейблкоїни для корпоративних клієнтів, платіжний оператор PayPal – універсальний стейблкоїн PYUSD;

– *брокерські послуги та інвестиційні продукти*. Стейблкоїни використовуються для розрахунків за операціями з традиційними цінними паперами й токенизованими активами. Robinhood застосовує USDC для операцій із криптовалютами й цінними паперами; BlackRock створив токенизований фонд грошового ринку BUIDL на базі USDC; Franklin Templeton пропонує токенизований фонд із розрахунками у USDC; Goldman Sachs і JPMorgan (через платформу Onyx Digital Assets) тестують токенизовані інструменти. Основні переваги таких рішень – скорочення часу розрахунків і зменшення операційних витрат, а також можливість проведення операцій у режимі 24/7.

Загалом поки що невідомо, чи стануть стейблкоїни масовим засобом платежу за межами криптосфери. З огляду на те, що наразі 99% стейблкоїнів прив'язані до долара США, вони певною мірою нагадують євродолари – як доларові зобов'язання, що випускаються за межами регуляторного периметру США. Як і євродолари, вони вже кілька разів розширювали сферу свого застосування, і так само їхня доля дуже залежатиме від державної політики, але, на відміну від євродоларів, які відразу обслуговували міжнародну торгівлю, стейблкоїнам ще потрібно буде знайти спосіб ефективно і безпечно масштабуватися до масового використання в реальній економіці.

Список використаних джерел

1. Stablecoins Drive \$15.6 Trillion in On-Chain Transactions in 2024. AInvest. 2025. July 31. URL: <https://www.ainvest.com/news/stablecoins-drive-15-6-trillion-chain-transactions-2024-2507>

2. Stablecoins Process \$27.6 Trillion in 2024, Surpassing Visa With 95% Settled on Ethereum. *The Defiant*. 2025. April 17. URL: <https://thedefiant.io/news/blockchains/stablecoins-process-27-6-trillion-2024-surpassing-visa-95-settled-on-ethereum-4b7c2671>

3. Kapron Z. Why SWIFT Remains Indispensable For Cross-Border Payments. *Forbes*. 2023. May 23. URL: <https://www.forbes.com/sites/zennonkapron/2023/05/23/why-swift-remains-indispensable-for-cross-border-payments/>

4. Allium Powers Methodology for Stablecoins: The Emerging Market Story. *Allium*. September 12, 2024. URL: <https://www.allium.so/post/allium-powers-methodology-for-stablecoins-the-emerging-market-story>

5. The 2024 Geography of Crypto Report. *Chainalysis*. October 2024. URL: <https://go.chainalysis.com/2024-geography-of-cryptocurrency-report.html>

6. The 2024 Crypto Crime Report. *Chainalysis*. URL: <https://go.chainalysis.com/crypto-crime-2024.html>

Кузнецова Світлана Олександрівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і фінансів;

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ЦИФРОВІ ФІНАНСОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ДРАЙВЕР ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ІНСТИТУТІВ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

У сучасній парадигмі розвитку глобальної фінансової системи цифрові фінансові технології (FinTech) постають не лише інструментом інноваційного оновлення, але й системним чинником структурної трансформації фінансових інститутів. Вони формують нову архітектуру фінансових ринків, змінюють логіку взаємодії суб'єктів фінансових відносин і визначають напрям еволюції регуляторних моделей. У контексті поглиблення цифровізації економіки FinTech-технології перетворюються на інтеграційний міст між традиційними фінансовими установами, цифровими платформами та споживачами фінансових послуг, сприяючи формуванню нових бізнес-моделей, підвищенню ефективності капіталізації та оптимізації ризик-менеджменту. З огляду на це, теоретико-методологічне осмислення ролі цифрових фінансових технологій як драйвера інституційної трансформації набуває особливої наукової та практичної актуальності, вимагаючи міждисциплінарного підходу до дослідження їхнього впливу на стійкість, прозорість і конкурентоспроможність фінансової системи.

Цифрові фінансові технології формують нову логіку функціонування фінансових інститутів, у якій класичні фінансові посередники поступово еволюціонують у гібридні структури, інтегровані з цифровими платформами. Ця еволюція не обмежується технологічними змінами – вона має глибоке інституційне підґрунтя. За спостереженням Д. Арнер та ін. [1], FinTech відображає нову фазу фінансової еволюції, у якій інститути з високим рівнем

цифрової адаптивності стають ключовими агентами розвитку глобального фінансового ринку. У результаті відбувається розмивання меж між банківським і небанківським секторами, зростає роль платформних бізнес-моделей і цифрових екосистем, що створюють мультифункціональні середовища для капітальних потоків, інвестицій і споживчого кредитування.

З теоретико-методологічної точки зору FinTech можна розглядати як синтез технологічної інновації, інституційної адаптації та регуляторного експерименту. Ключовим аспектом цього процесу є формування нових моделей транзакційної довіри, заснованих на цифровій ідентичності, смарт-контрактах і блокчейн-технологіях, що забезпечують безпрецедентний рівень прозорості та безпеки фінансових операцій. Харвей С. та ін. [4] підкреслюють, що FinTech не лише підвищує ефективність операційних процесів, але й переосмислює поняття фінансової інклюзії, роблячи доступ до фінансових послуг більш демократичним і персоналізованим. Таким чином, цифрові фінансові технології виступають каталізатором «демократизації фінансів» – процесу, який трансформує соціально-економічну роль фінансових інститутів.

Методологічно значущим є питання визначення меж впливу FinTech на інституційний розвиток фінансового сектору. Традиційні інституційні теорії пояснюють трансформацію фінансових систем через призму еволюції правил, норм і стимулів. Проте цифровізація фінансової діяльності створює ситуацію, коли технологія сама виступає фактором інституційного тиску. Виникає феномен так званих «технологічних інститутів», які, за визначенням Гомберг П. та ін. [3], формують нові механізми регуляції, стандартизації та координації фінансових процесів без прямої участі держави або традиційних регуляторів. У цьому контексті роль держави змінюється: від класичного контролера – до модератора цифрового середовища, що підтримує баланс між інноваціями та стабільністю.

Розвиток FinTech спричинив появу нового типу фінансових інститутів – так званих «необанків» і «децентралізованих фінансових платформ» (DeFi), які функціонують поза межами традиційних банківських систем. Їхня діяльність базується на принципах відкритої архітектури, програмованих фінансових інструментів та автоматизованих протоколів управління ризиками. Ці інститути змінюють класичне уявлення про фінансове посередництво, роблячи його більш горизонтальним, гнучким і технологічно нейтральним. Як відзначається в публікаціях Світового Банку [5], інтеграція FinTech-рішень у банківський сектор веде до появи «цифрових фінансових екосистем», де банки, страхові компанії, платіжні сервіси й інвестиційні платформи взаємодіють у єдиному інформаційному просторі, що підвищує ефективність розподілу фінансових ресурсів і мінімізує трансакційні витрати.

Значну увагу сучасна наука приділяє питанням ризиків і регуляторних викликів, що супроводжують поширення FinTech. Зокрема, аналітичний огляд Cambridge Centre for Alternative Finance [3] наголошує на необхідності

формування «регуляторних сандбоксів» – експериментальних режимів правового поля, що дозволяють інноваційним компаніям тестувати нові фінансові продукти під наглядом регулятора. Такий підхід сприяє розвитку адаптивного регулювання, яке не гальмує інновації, але забезпечує їхню безпечну інтеграцію в економічну систему. Методологічно це можна трактувати як прояв принципу «регуляторної коеволюції» – процесу, у якому правові норми, технології та інституційні практики взаємно формують одне одного.

З огляду на вищезазначене, теоретичний дискурс FinTech потребує нової методологічної рамки, заснованої на поєднанні системного, еволюційного та платформенного підходів. *По-перше*, системний підхід дозволяє розглядати цифрові фінансові технології як інтегральну частину фінансової екосистеми, що взаємодіє з іншими секторами економіки. *По-друге*, еволюційний підхід дає змогу осмислити FinTech як процес постійної адаптації інститутів до технологічних інновацій і змін поведінки споживачів. *По-третє*, платформенна методологія пояснює, яким чином цифрові фінансові сервіси створюють нові ринки, де цінність формується не через лінійний обмін, а через мережеві ефекти та взаємодію учасників.

У перспективі цифрові фінансові технології змінюють і саму сутність фінансового контролю, звітності та нагляду. Завдяки технологіям штучного інтелекту, великих даних і аналітики в реальному часі фінансові інститути отримують змогу здійснювати превентивне управління ризиками, прогнозувати макрофінансові дисбаланси та забезпечувати прозорість для регуляторів і споживачів. Це формує нову етику фінансового управління – етику алгоритмічної відповідальності, коли рішення приймаються на основі даних, а не лише досвіду чи інтуїції.

Таким чином, цифрові фінансові технології виступають одночасно інституційним каталізатором і методологічним викликом для фінансової науки. Вони змінюють традиційну роль фінансових посередників, формують нові моделі інституційної довіри й відкривають простір для розробки нових теорій фінансової еволюції. Методологічне осмислення цих процесів потребує переходу від лінійних моделей фінансового розвитку до мережевих, адаптивних і когнітивних концепцій, у яких технологія стає рівноправним учасником фінансового процесу.

Список використаних джерел

1. Arner, D. W., Barberis, J., & Buckley, R. P. The Evolution of Fintech: A New Post-Crisis Paradigm? *Georgetown Journal of International Law*, 2016. 47(4), 1271–1319.
2. Cambridge Centre for Alternative Finance. (2022). *Global Fintech Regulation Report 2022*. University of Cambridge, 2022. 214 p.
3. Gomber, P., Kauffman, R. J., Parker, C., & Weber, B. W. On the Fintech Revolution: Interpreting the Forces of Innovation, Disruption, and Transformation in

Financial Services. *Journal of Management Information Systems*, 2018. 35(1), 220–265.

4. Harvey, C. R., Ramachandran, A., & Santoro, J. *DeFi and the Future of Finance*. John Wiley & Sons, 2021. 230 p.

5. World Bank. *Digital Financial Services and the Future of Finance*. Washington, D.C.: World Bank Publications, 2023. 187 p.

Купригін М. О.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА У КРИЗОВИХ УМОВАХ

Реалізація інвестиційної політики промислового підприємства у кризових умовах ґрунтується на системі управлінських рішень, структурі відповідальності та механізмах адаптивної реакції на зовнішні виклики. Ці аспекти визначають не лише ефективність використання інвестиційних ресурсів, але й здатність підприємства швидко трансформувати стратегії відповідно до змін ринкового середовища.

Організаційні аспекти реалізації інвестиційної політики промислового підприємства у кризових умовах формують базис для забезпечення адаптивності, фінансової стійкості та інноваційного розвитку компаній в умовах економічної нестабільності та структурних змін у галузі. Актуальним залишається стратегічне управління інвестиціями, особливо у період посилення кризи, коли наявні виробничі потужності зазнають втрат через втрату фізичної якості, дефіцит кадрів і логістичні складності.

Ключовим елементом організаційного забезпечення у цьому контексті є формування гнучкої структури управління інвестиційною діяльністю, яка дозволяє оперативно переглядати та змінювати пріоритети залежно від розвитку кризи. Для цього підприємства створюють спеціальні антикризові інвестиційні комітети або робочі групи, що відповідають за аналіз ризиків, визначення нових інвестиційних напрямів, моніторинг реального стану інвестиційних проєктів та координацію дій різних структурних підрозділів.

У першому півріччі 2025 року промислове виробництво в Україні скоротилося на 3,9% порівняно з відповідним періодом минулого року. Найсуттєвіший спад зафіксовано у добувній промисловості, а саме – виробництво зменшилося на 12,6%, а у сфері видобутку кам'яного та бурого вугілля – на 36,6%. Нафтогазовидобування скоротилося на 11,2%, що призвело

до падіння нафтопереробки на 16,6%. Переробна промисловість втратила лише 0,6% обсягу виробництва, але мають місце проблеми, зокрема виробництво харчових продуктів скоротилося на 9,2% [1].

Обсяг прямих іноземних інвестицій у 2024 році становив \$3,3 млрд, що на чверть менше порівняно з минулим роком. 72% вкладень склали реінвестування вже діючих іноземних інвесторів. Накопичений обсяг ПІІ зменшився до \$54,6 млрд, що у 6 разів менше, ніж аналогічний показник сусідньої Польщі (\$335 млрд).

Тенденції інвестиційної діяльності демонструють, що у 2024 році українські технологічні компанії отримали близько \$500 млн інвестицій за 41 угодою. Іноземні інвестори забезпечили 45% інвестиційних угод, у вартісному вираженні – 60%. Однак загальний обсяг інвестиційних угод суттєво скоротився у порівнянні з більш тривалими періодами.

Суттєве значення надається процедурі комплексного аналізу та відбору інвестиційних проєктів із врахуванням багатфакторної оцінки ризиків, прогнозування строків окупності, оцінки впливу на виробничий потенціал. Так, організаційний аспект включає створення спеціалізованих аналітичних підрозділів або залучення зовнішніх експертів для розробки сценаріїв розвитку подій і тестування чутливості інвестиційних рішень до змін в економіці.

Організаційна політика в кризових умовах неможлива без централізованого інформаційного забезпечення процесів – впровадження сучасних цифрових платформ для управління інвестиціями, автоматизації фінансового моделювання, збору звітності щодо реалізації проєктів. Це дозволяє дирекції або правлінню ухвалювати коригувальні рішення «в реальному часі» й інтегрувати систему поточного моніторингу у стратегічний менеджмент підприємства [3].

Не менш важливо враховувати організаційну гнучкість кадрового забезпечення: формування багатопрофільних команд із представниками фінансової, технічної, економічної, юридичної служб, створення стимулюючих механізмів для залучених до інвестиційної діяльності працівників. В умовах кризи навіть релокація, аутсорсинг чи перепрофілювання підрозділів може забезпечити стійкість та мінімізувати негативні наслідки.

Промислові підприємства активно впроваджують концепції адаптивного управління інвестиціями, серед яких:

- створення антикризових команд, що аналізують ризики та коригують інвестиційні стратегії у реальному часі;
- диверсифікація джерел фінансування: внутрішні резерви, банківське кредитування, венчурні раунди, державні гранти;
- моніторинг ефективності через використання фінансових показників рентабельності, чистої приведеної вартості, IRR.

Державна підтримка відіграє ключову роль у зазначених процесах. Так, механізми кредитування з пільговими ставками, страхування військових ризиків,

стимулювання розвитку оборонної промисловості стають умовою збереження конкурентоспроможності підприємств.

Слід зазначити, що витрати на інновації серед промислових підприємств у 2024-2025 роках знижуються, а прогноз на 2026 рік вказує на сповільнення інноваційних процесів. Ця динаміка загрожує зменшення кількості впровадженої інноваційної продукції та гальмуванням системного оновлення виробництва.

Враховуючи виклики деіндустріалізації, необхідність модернізації технологічного парку, дефіцит робочої сили та структурне безробіття, саме організаційна гнучкість, стратегічне планування та системна реалізація антикризових інвестиційних рішень є рушіями зростання й адаптації промислових підприємств України в сучасних умовах.

Отже, організаційні аспекти реалізації інвестиційної політики промислового підприємства у період криз є багаторівневою системою заходів, яка базується на гнучкості управління, концентрації відповідальності, інформаційній інтегрованості, ризик-менеджменті й постійному оновленні підходів до кадрової політики.

Список використаних джерел

1. Гойденко Т. Промислове виробництво в Україні у I півріччі скоротилося на 3,9% URL: <https://delo.ua/news/promislove-virobnictvo-v-ukrayini-u-i-pivricci-skorotilosya-na-39-getmancev-452189>

2. Григоренко Ю. Інвестклімат в Україні очікувано погіршується у 2025 році. URL: <https://gmcenter.ua/posts/investklimat-v-ukraini-ochikuvano-pohirshu-ietsia-u-2025-rotsi>

3. Самайчук С.І. Формування та реалізація інвестиційної політики підприємств як важливого чинника їх стратегічного розвитку. *Ефективна економіка*. 2019. No 6. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2019/34.pdf

*Ладиненко Олег Анатолійович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»*

ІННОВАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДТРИМКИ ВАРТОСТІ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ

Управління вартістю бізнесу що має важливе практичне значення особливо в умовах фінансових криз, коли традиційні методи забезпечення стабільності виявляються неефективними. В цих умовах інновації виступають як потужний механізм адаптації, здатний забезпечувати збереження та підвищення вартості підприємств. Крім цього, важлива роль інноваційної складової у бізнес-процесах обумовлена глобальною економічною нестабільністю, що посилюється геополітичними кризами, пандемічними викликами та швидкими технологічними змінами. Відповідно, інтеграція інноваційних підходів у стратегію управління бізнесом стає актуальним напрямом для дослідників і практиків.

За даними Global Innovation Index 2023 року, Україна посіла 55 місце серед 132 країн світу, а її індекс становить 32,8. Лідерами в цьому рейтингу стали: Швейцарія, Швеція, США, Велика Британія, Сінгапур, Фінляндія, Нідерланди, Німеччина, Данія та Республіка Корея. Україна, яка опинилася на 55-й сходинці, покращила свою позицію у 2023 році порівняно з минулим роком, коли займала 57 місце.

Інноваційні проєкти позитивно впливають на зростання активів підприємств, підвищення ефективності капіталовкладень і поліпшення позицій на ринку. Крючкова Н.М. [1] у своїй роботі проаналізувала вплив економічних криз на бізнес, де обґрунтовано, що інновації здатні не лише мінімізувати збитки, але й слугувати драйвером зростання. Орлова Н.І. [2] досліджує інноваційні стратегії у кризових умовах як фактор сталого розвитку бізнесу, що формує необхідність впровадження гнучких моделей управління. Незважаючи на ці позитивні тенденції, вітчизняний бізнес досі відчуває низьку інноваційну активність, що стимулює академічні кола та практиків шукати механізми підвищення ефективності інноваційної діяльності.

Фінансові кризи традиційно супроводжуються падінням ринкової вартості підприємств, зниженням ліквідності та зростанням кредитних ризиків.

Продуктові інновації пов'язані з розробкою та впровадженням нових або модифікованих товарів і послуг, які можуть задовольняти нові або існуючі потреби споживачів. Вони сприяють підвищенню конкурентоспроможності та розширенню ринкових можливостей підприємства. Продуктові інновації включають створення принципово нових продуктів або значне удосконалення існуючих, що змінюють споживчі властивості та задовольняють потреби ринку.

Процесні інновації стосуються вдосконалення технологій виробництва та організації внутрішніх операцій, у тому числі впровадження нових виробничих методів, автоматизації, підвищення ефективності ресурсів, що дає змогу знижувати собівартість і підвищувати якість продукції. Процесні інновації охоплюють розвиток нових чи вдосконалених методів виробництва, які сприяють підвищенню продуктивності або якості продукту при зниженні витрат.

Маркетингові інновації охоплюють нові підходи до вивчення та завоювання ринку, зміни у дизайні, упаковці, ціноутворенні, просуванні та розповсюдженні продукції, що здійснюють вплив на імідж і привабливість бренду. Маркетингові інновації стосуються нових стратегій просування, цінової політики та каналів збуту, що впроваджуються для посилення позицій на ринку.

Організаційні інновації пов'язані з модифікацією організаційної структури, удосконаленням управлінських процесів, впровадженням нових форм комунікації та механізмів координації діяльності, що забезпечують гнучкість та адаптивність бізнесу. Організаційні інновації спрямовані на оптимізацію структури підприємства, поліпшення внутрішньоорганізаційних комунікацій та управлінських процесів, що дозволяють швидше приймати рішення і адаптуватися до зовнішніх викликів.

Така класифікація дозволяє підприємству комплексно реагувати на швидкі зміни зовнішнього середовища, адаптуватися до нових вимог ринку і технологічних тенденцій, підтримуючи і підвищуючи свою цінність на конкурентному ринку. Отже, поєднання цих типів інновацій формує цілісний механізм підвищення ефективності і вартості бізнесу, особливо в умовах криз та сильної конкуренції.

У цих умовах інновації виступають як фактор підвищення вартості через збільшення продуктивності, оптимізацію витрат, створення нових товарів і послуг. Інновації можуть бути продуктними, процесними, маркетинговими чи організаційними, що дозволяє оперативно реагувати на динамічні зміни зовнішнього середовища. Ефективне управління інноваціями включає розробку стратегії, інвестиційний менеджмент, оцінку ризиків і моніторинг результатів.

Аналітичні дослідження та статистика свідчать, що компанії з розвинутими інноваційними програмами швидше оговтуються після криз, мають вищі темпи зростання активів і власного капіталу [2]. Такі підприємства мають не лише швидший темп відновлення, а й більш динамічне зростання ключових фінансових показників, зокрема активів та власного капіталу. Це пояснюється тим, що інноваційна діяльність сприяє поліпшенню виробничих і управлінських процесів, зниженню операційних витрат і підвищенню якості продуктів, що відновлює або зміцнює конкурентні позиції підприємства. При цьому впровадження інновацій зменшує залежність від традиційних ринкових факторів і дозволяє розширити джерела доходів, що забезпечує більш стабільний грошовий потік навіть у складних економічних умовах.

Тобто, інноваційні програми виступають не лише як фактор технологічного розвитку, але й як ефективний засіб кризового менеджменту та управління вартістю бізнесу.

Варто зазначити, що інновації слугують також інструментом підвищення інвестиційної привабливості, оскільки здатність підприємства до інноваційних змін часто розглядається як ознака перспективності бізнесу для потенційних інвесторів. Стратегічні інновації допомагають розширити ринкові ніші, оптимізувати структуру капіталу і знизити операційні ризики, що сприяє підвищенню загальної вартості.

Водночас, у багатьох підприємств, особливо в Україні, рівень інноваційної активності суттєво нижчий за світовий середній показник, що пов'язано з відсутністю достатнього фінансування, правового захисту, а також кадрового потенціалу. Ці фактори обмежують можливості ефективного управління вартістю бізнесу через інновації в кризових умовах.

Таким чином, інновації у своїй комплексності забезпечують підприємству стратегічну гнучкість, підвищують стійкість до зовнішніх шоків і створюють фундамент для довгострокового зростання. Впровадження продуктивних, процесних, маркетингових та організаційних інновацій дозволяє оперативно адаптуватися до змін ринкових умов, що є критично важливим у сучасних умовах швидкоплинних економічних і технологічних трансформацій.

Інновації є незамінним інструментом підтримки вартості бізнесу в умовах фінансових криз. Підкріплені емпіричними даними, інноваційні стратегії підвищують конкурентоспроможність і фінансову стійкість підприємств. Незважаючи на існуючі бар'єри, розвиток інноваційної діяльності має стати пріоритетом для бізнесу і державної політики.

Список використаних джерел

1. Крючкова Н. М. Вплив економічних криз на ефективність українського бізнесу: статистичний аналіз під час рецесій. *Академічні візії*. 2022. №17. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/522>
2. Орлова, Н., Винник Т., Побігун, С. Інноваційні стратегії розвитку бізнесу в умовах кризи: аналіз і практична реалізація в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. №56. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-75>

*Лейчук Анна Геннадіївна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Маркетинг»;
науковий керівник:
Хоменко Інна Олександрівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри маркетингу, PR-технологій та логістики;
Національний університет «Чернігівська політехніка»*

ШЛЯХИ ТА РЕЗЕРВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГРОШОВИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА

Грошові активи є найліквіднішою частиною оборотних коштів будь-якого підприємства. Ефективне управління ними є критично важливим для забезпечення фінансової стабільності, платоспроможності та підвищення загальної конкурентоспроможності. Нераціональне використання грошових коштів, їхній надлишок або, навпаки, дефіцит може призвести до втрачених можливостей, зниження прибутковості та навіть до банкрутства у бізнесі.

Грошові активи включають готівку в касі, кошти на поточних та депозитних рахунках у банках, а також грошові еквіваленти (короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції) [1].

Їхня основна функція обслуговування фінансово-господарської діяльності підприємства: оплата поставок, виплата заробітної плати, розрахунки з бюджетом та іншими контрагентами. Рациональне управління грошовими активами передбачає їхній постійний рух, що забезпечує безперервність виробничого процесу.

Для забезпечення фінансової стійкості підприємство має зосередитися на своїй фінансовій діяльності, яка охоплює кілька критичних напрямків: регулярне планування грошових надходжень і виплат, дотримання розрахункових правил, а також пошук ідеального балансу між власним та запозиченим капіталом для максимально ефективного використання. Ця стабільність досягається лише за умови, що фінансові потоки здатні надійно покривати всі борги та зобов'язання компанії на будь-який момент часу [2].

Ефективність управління грошовими активами залежить від комплексу заходів, спрямованих на оптимізацію їхнього обігу. Цей комплекс включає [3]:

- оптимізація витрат, суть якої полягає в усуненні надмірних витрат та забезпеченні максимально ефективного використання наявних фінансових ресурсів, що значно покращує управління грошовими потоками та підвищує фінансову стабільність підприємства, адже кожен зекономлений ресурс стає додатковим джерелом капіталу;

- вигідні умови з постачальниками, необхідність яких полягає у веденні переговорів для отримання знижок та встановлення гнучких і сприятливих

платіжних графіків, що дозволяє підприємству оптимізувати свої вихідні грошові потоки та підтримувати ліквідність;

– ефективне управління дебіторською заборгованістю, що вимагає посилення контролю за своєчасним поверненням боргів від клієнтів, що не лише забезпечує своєчасне надходження коштів, а й зменшує ризик неплатоспроможності, оскільки затримка або непогашення боргів створює значну невизначеність у фінансовому плануванні;

– стратегічне планування, адже усі ці дії повинні бути частиною єдиної, чіткої стратегії управління грошовими потоками, яка допомагає підприємству визначити конкретні цілі, детально спланувати їх реалізацію та оцінити отримані результати;

– систематичний контроль та адаптація, що є необхідним для регулярного аналізу та моніторингу фінансової звітності, особливо грошових потоків, що дозволяє швидко адаптувати стратегії управління до внутрішніх та зовнішніх ризиків, забезпечуючи гнучкість і стабільність фінансової діяльності в довгостроковій перспективі.

Резерви для підвищення ефективності використання грошових активів є прихованими можливостями, які можна активувати для суттєвого покращення фінансового стану підприємства [4]. За своєю суттю, це не просто накопичені кошти, а невикористаний потенціал для оптимізації фінансових потоків та підвищення прибутковості. Удосконалення фінансового потенціалу можливе шляхом підвищення результативності розміщення та використання ресурсів підприємства. *Це багатогранний процес, що охоплює такі ключові напрями:*

1) забезпечення розвитку виробництва та зростання активів, суть якого полягає у стратегічному реінвестуванні прибутку у виробничі потужності, модернізацію обладнання та впровадження інновацій для стимулювання економічного зростання, при цьому зберігаючи платоспроможність та кредитоспроможність підприємства для сталого розвитку.

2) мобілізація фінансових ресурсів, необхідність якої полягає в ефективному управлінні наявними коштами, включаючи оптимізацію грошових потоків та раціональне управління робочим капіталом, що забезпечує безперебійність усіх операцій та допомагає уникнути фінансових криз.

3) підвищення рівня конкурентоспроможності, що вимагає ефективного використання фінансових ресурсів для інвестування у маркетинг, дослідження та розробки, що дозволяє компанії швидше реагувати на зміни ринку, виділятися серед конкурентів та створювати унікальну цінність для споживачів.

Ефективне управління грошовими активами – це безперервний процес, що вимагає постійного аналізу, планування та контролю. Підвищення ефективності використання грошових коштів можливе шляхом оптимізації грошових потоків, прискорення дебіторської заборгованості, раціоналізації платежів та ефективного управління залишками. Резервами для зростання є впровадження сучасних технологій, мінімізація надлишкових запасів готівки та розвиток

системи фінансового планування. Успішне застосування цих заходів не лише зміцнює фінансову стабільність підприємства, а й створює міцну основу для його сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності на ринку.

Список використаних джерел

1. Скоробогатова В. В. Грошові кошти як основна складова монетарних активів: економічна та облікова сутність поняття // Вісник ЖДТУ. Економіка, управління та адміністрування. 2012. № 1(59), ч. 1. С. 193–197. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2012-1\(59\)ч.1-193-197](https://doi.org/10.26642/jen-2012-1(59)ч.1-193-197)

2. Терещенко С. І., Федай В. В. Ефективне використання оборотних активів підприємством // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2019. Вип. 2. С. 67–71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsna_ekon_2019_2_14 (дата звернення: 19.09.2025).

3. Ясіновська І., Кольба Р. Шляхи підвищення ефективності системи управління грошовими потоками підприємства в умовах війни // Молодий вчений. 2023. № 11 (123). С. 168–174. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-11-123-34> (дата звернення: 19.09.2025).

4. Ареф'єв С. О., Ничипорук М. М. Резерви підвищення ефективності використання фінансового потенціалу підприємства // Актуальні проблеми інноваційного розвитку кластерного підприємництва в Україні : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 березня 2020 р.). Київ : КНУТД, 2020. С. 128–134.

5. Khomenko I.O., Nazarenko I. I., Tesliuk N.P. The methodology of marketing research the capitalization of financial agents in the financial services market in Ukraine in the context of sustainable development. Sustainability benchmarks and progress: EU-Ukraine experience: Makarenko, I., Vorontsova, A. (Eds). The Academic Research and Publishing UG (i. G.), Hamburg, Germany, 2024. P.229-244.

6. Хоменко І. О., Горобінська І.В., Назаренко Я.Я., Теслюк Н.П. Досягнення фінансової безпеки в контексті завдань фінансового менеджменту підприємства. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2025. № 1 (41). С. 323-336.

Лемешев Олег Олегович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ЕВОЛЮЦІЯ СТРАТЕГІЧНОГО КОНТРОЛІНГУ В КОНТЕКСТІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ

Стратегічний контролінг, що історично орієнтувався на оцінку фінансових показників та ретроспективний аналіз діяльності підприємств, сьогодні зазнає глибоких трансформацій, зумовлених технологічною революцією, розвитком інформаційних систем та глобальною цифровізацією бізнес-середовища. Роль контролінгу виходить за межі простого фінансового моніторингу та стає центральним інструментом підтримки прийняття стратегічних рішень, прогнозування ризиків та адаптації бізнес-моделей до швидкоплинних умов ринку.

Цифрова трансформація бізнес-моделей передбачає інтеграцію передових аналітичних інструментів, таких як великі дані (Big Data), штучний інтелект, хмарні обчислення та алгоритмічні системи прогнозування. Завдяки цьому стратегічний контролінг здатний забезпечувати не лише описову аналітику, а й предиктивну та прескриптивну, що дозволяє проактивно впливати на розвиток бізнесу. Використання data-driven підходів у контролінгу забезпечує більш точне вимірювання ефективності бізнес-процесів, ідентифікацію вузьких місць та можливостей для оптимізації, що стає критично важливим у висококонкурентному та динамічному середовищі.

Еволюція стратегічного контролінгу тісно пов'язана з розвитком гнучких організаційних структур і підходів до управління, таких як Agile та Lean management. Застосування цих методологій дозволяє підприємствам швидко адаптуватися до змін умов ринку, тестувати нові бізнес-моделі та модифікувати стратегічні пріоритети в реальному часі. Стратегічний контролінг у цьому контексті перестає бути статичним інструментом і стає динамічною системою, яка забезпечує оперативну інформаційну підтримку управлінських рішень, спрямованих на максимізацію створення цінності та підвищення конкурентоспроможності.

Особлива увага приділяється інтеграції цифрових технологій у процеси збору та обробки даних для стратегічного контролінгу. Автоматизовані системи збору інформації дозволяють підприємствам отримувати актуальні дані з внутрішніх і зовнішніх джерел, включаючи ринки, постачальників, конкурентів і споживачів. Це забезпечує комплексний погляд на операційну і стратегічну ефективність, сприяє ранньому виявленню ризиків та формуванню адаптивних стратегій. Аналітика великих даних, у свою чергу, дозволяє застосовувати машинне навчання для прогнозування тенденцій, оптимізації ресурсів та підвищення точності управлінських рішень.

У контексті цифрової трансформації особливе значення набуває концепція «інтелектуального контролінгу», що передбачає оцінку не лише фінансових результатів, а й ефективності використання знань, технологій і інноваційного потенціалу підприємства. Стратегічний контролінг у цій парадигмі забезпечує управління інтелектуальним капіталом, дозволяє формувати і підтримувати конкурентні переваги через використання знань і експертизи співробітників. Такий підхід створює умови для постійного розвитку і оновлення бізнес-моделі, що особливо важливо у висококонкурентних і технологічно насичених ринках.

Важливим аспектом є інтеграція контролінгу з процесами управління ризиками. У сучасних умовах, коли швидкість змін на ринку зростає, традиційні методи оцінки ризиків стають недостатніми.

Еволюція стратегічного контролінгу також передбачає зміни в організаційній культурі та розвитку компетенцій персоналу. Для ефективного впровадження цифрових технологій і аналітичних інструментів необхідна підготовка співробітників, формування цифрової грамотності, розвиток аналітичних та стратегічних навичок. Лідерство у сфері контролінгу стає критично важливим для забезпечення координації між різними підрозділами підприємства та інтеграції інформаційних потоків у єдину систему управління.

Не менш важливим є аспект адаптації стратегічного контролінгу до змін регуляторного середовища та вимог цифрової економіки. Стандарти звітності, вимоги до прозорості та безпеки даних, а також нормативи у сфері корпоративного управління вимагають від підприємств гнучкого та адаптивного підходу до стратегічного контролінгу. Сучасний контролінг має забезпечувати не лише відповідність нормативним вимогам, а й підтримувати стратегічні цілі підприємства, сприяючи його інноваційній та конкурентній спроможності.

У підсумку, еволюція стратегічного контролінгу в контексті цифрової трансформації бізнес-моделей характеризується інтеграцією цифрових технологій, розвитком аналітичних і прогностичних функцій, адаптацією організаційних структур та підвищенням компетенцій персоналу. Такий стратегічний контролінг дозволяє підприємствам забезпечувати ефективне управління в умовах швидкоплинних змін, підвищувати гнучкість та конкурентоспроможність, а також створювати стійкі переваги в умовах економіки знань і цифрової трансформації.

Список використаних джерел

1. Ciacci, A., et al. Optimising business models through digital alignment and strategic flexibility: Evidence from the manufacturing industry. *Journal of Management & Organization*, 29(5), 2023, pp. 723–744.
2. Kraus, S., et al. Digital transformation in business and management research. *Technological Forecasting and Social Change*, 174, 2022.
3. Verhoef, P. C., et al. Digital transformation: A multidisciplinary reflection and research agenda. *Journal of Business Research*, 122, 2021, pp. 889–901.

4. Vučković, M. Digital Transformation and Evolution of Business Models. *Transactions on Innovation and Research*, 1(1), 2021, pp. 6–15.

*Линник Віталій Миколайович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,*

ІННОВАЦІЙНІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Сучасний етап розвитку України характеризується кардинальними змінами у системі публічних фінансів, пов'язаними з реалізацією реформи бюджетної децентралізації. Трансформація фінансових відносин між різними рівнями публічної влади актуалізує потребу у пошуку та впровадженні інноваційних підходів до забезпечення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування.

Інноваційні фінансові інструменти місцевого самоврядування визначаються як сукупність сучасних механізмів, методів та технологій мобілізації, розподілу та використання фінансових ресурсів, що базуються на принципах фінансової самостійності, прозорості та ефективності управління публічними коштами. Концептуальну основу їх функціонування становлять теорії фіскального федералізму, нового публічного менеджменту та цифрової трансформації.

Систематизація підходів до класифікації інноваційних фінансових інструментів дозволила виокремити п'ять основних груп: боргові інструменти (муніципальні облігації, зелені бонди); партнерські механізми (державно-приватне партнерство, концесії); цифрові технології (блокчейн-платформи, краудфандинг); екологічні інструменти (вуглецеві кредити, екологічні податки); кооперативні форми (міжмуніципальна співпраця, спільні інвестиційні фонди). Критеріями ефективності інноваційних фінансових інструментів визначено: фінансову результативність (збільшення обсягу залучених ресурсів), економічну ефективність (оптимізація витрат на обслуговування), соціальну значущість (покращення якості публічних послуг) та екологічну сталість (досягнення цілей сталого розвитку) [5,10].

Особливої уваги заслуговує досвід Естонії у сфері цифровізації муніципальних фінансів, де впроваджена система електронного бюджетування та он-лайн участі громадян у бюджетному процесі. Данська практика "зелених" муніципальних облігацій демонструє можливості залучення приватного капіталу для фінансування екологічних проектів на місцевому рівні.

Скандинавські країни демонструють успішний досвід міжмуніципального співробітництва, де понад 60% комунальних послуг надаються через спільні міжмуніципальні компанії, що дозволяє досягти ефекту масштабу та зниження витрат [15,17,23]. Адаптація зарубіжного досвіду до українських реалій вимагає поетапного впровадження інноваційних фінансових інструментів з урахуванням специфіки правового середовища та рівня розвитку фінансових ринків.

Компаративний аналіз міжнародного досвіду засвідчив високу ефективність цифровізації муніципальних фінансів в Естонії, де система електронного бюджетування та онлайн участі громадян у бюджетному процесі забезпечує транспарентність та підзвітність фінансового управління. Данська модель "зелених" муніципальних облігацій демонструє перспективи залучення приватного капіталу для фінансування екологічних проектів, що особливо актуально в контексті Європейського зеленого курсу. Скандинавський досвід міжмуніципального співробітництва, де понад 60% комунальних послуг надаються через спільні міжмуніципальні компанії, підтверджує можливості досягнення ефекту масштабу та оптимізації витрат.

Адаптація зарубіжного досвіду до українських реалій вимагає поетапного впровадження інноваційних фінансових інструментів з урахуванням специфіки правового середовища та рівня розвитку фінансових ринків. Пріоритетними напрямками запропоновано розвиток ринку муніципальних облігацій через створення спеціалізованої біржової платформи та запровадження системи кредитного рейтингування територіальних громад. Цифровізація муніципальних фінансів має здійснюватися шляхом впровадження платформ електронного бюджету, системи он-лайн моніторингу витрат та краудфандингових ініціатив для фінансування громадських проектів. Розширення механізмів державно-приватного партнерства у сферах енергоефективності, транспорту та цифрової інфраструктури передбачає акцент на залученні приватних інвестицій для модернізації комунального господарства. Запровадження екологічних фінансових інструментів включає місцеві екологічні податки, систему торгівлі вуглецевими кредитами та зелені муніципальні бонди для фінансування проектів енергетичного переходу. Інституціоналізація міжмуніципального співробітництва передбачає створення спільних інвестиційних фондів, консорціумів для реалізації масштабних проектів та міжмуніципальних агенцій розвитку.

Впровадження інноваційних фінансових інструментів є ключовим чинником посилення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування в умовах бюджетної децентралізації. Системний підхід до їх застосування дозволить збільшити фінансові ресурси територіальних громад та підвищити ефективність використання публічних коштів та забезпечити сталий розвиток місцевих спільнот. Успішність реалізації запропонованих заходів залежить від створення відповідного нормативно-правового середовища,

розвитку інституційної спроможності органів місцевого самоврядування та формування культури фінансової прозорості й підзвітності на місцевому рівні.

Важливим кроком має стати запровадження пілотних проектів державно-приватного партнерства у сфері енергоефективності та цифрової інфраструктури з подальшим масштабуванням успішних практик. Доцільно створити спеціальний фонд підтримки міжмуніципального співробітництва для стимулювання об'єднання зусиль малих громад у реалізації спільних проектів.

Стратегічним напрямом розвитку має стати формування системи фінансової підтримки місцевого самоврядування, що включатиме спеціалізовані фінансові інститути, регулятивні механізми та інформаційно-аналітичну інфраструктуру. Це дозволить забезпечити комплексний підхід до фінансування потреб територіальних громад та створити умови для сталого економічного зростання регіонів. Особливого значення набуває розробка спеціалізованих фінансових інструментів для підтримки внутрішньо переміщених осіб, відновлення соціальної інфраструктури та реінтеграції деокупованих територій.

Успішність впровадження інноваційних фінансових інструментів детермінується створенням відповідного нормативно-правового середовища, розвитком інституційної спроможності органів місцевого самоврядування та формуванням культури фінансової прозорості й підзвітності на місцевому рівні. Критичним фактором є запровадження пілотних проектів з подальшим масштабуванням успішних практик, що дозволить мінімізувати ризики та забезпечити поступовий перехід до нової моделі фінансування територіальних громад.

Стратегічним пріоритетом розвитку визначено формування комплексної системи фінансової підтримки місцевого самоврядування, що включатиме спеціалізовані фінансові інститути, регулятивні механізми та інформаційно-аналітичну інфраструктуру. Такий системний підхід забезпечить синергетичний ефект від застосування різних груп інноваційних фінансових інструментів та створить передумови для сталого економічного зростання регіонів в умовах поглиблення бюджетної децентралізації.

Список використаних джерел

1. Амунько А. Сучасні фінансові інструменти розвитку громад: відхід від бюджетного патерналізму. Економіка та публічне адміністрування. 2023. Вип. 1. С. 154-161. URL: <https://journals.academ.vinnica.ua/index.php/eco-pa/article/view/53>
2. Білозерський Л. Муніципальні облігації як інструмент фінансування місцевих проектів. Фінансовий ринок України. 2022. № 3. С. 45-52.
3. Іванченко О. Цифрова трансформація публічного управління в Україні: виклики та перспективи. Публічне адміністрування. 2024. № 2. С. 23-31. URL: <https://pa.journal.in.ua/index.php/pa/article/view/136>

4. Кириченко О. Теоретичні засади фіскального федералізму та їх застосування в Україні. *Фінанси України*. 2023. № 11. С. 67-85.

5. Кобільник В.С. Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування: склад та шляхи оптимізації. *Західноукраїнський національний університет*. 2024. 156 с.

6. Лютий І. Роль цифровізації у розвитку публічних фінансів. Теоретичні та прикладні питання державотворення. 2023. Вип. 45. С. 134-148. URL: <https://periodicals.karazin.ua/tpdu/article/download/25817/23194>

7. Мельник В. Зелені облігації як інструмент фінансування сталого розвитку громад. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 18. С. 89-95.

8. Петренко С. Публічно-приватне партнерство органів місцевого самоврядування та малого і середнього бізнесу: інноваційні підходи в українських громадах. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2024. № 14. С. 45-53. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2024-14-02-05>

9. Розвиток цифрових компетентностей у сфері публічних фінансів як передумова ефективного публічного управління в умовах надзвичайних ситуацій та воєнного стану. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія "Державне управління"*. 2024. Вип. 45. С. 134-148. <https://doi.org/10.26565/2618-0065-2024-45-12>

10. Семенов А. Блокчейн-технології в управлінні публічними фінансами: світовий досвід та перспективи для України. *Економіка та держава*. 2023. № 8. С. 112-119.

11. Традиційні та інноваційні механізми фінансування публічних інвестицій: як підвищити спроможність територіальної громади в їх ефективному використанні. *Центр соціальних інновацій*. 2025. URL: <http://www.csi.org.ua/books/tradycijni-ta-innovacijni-mehanizmy-finansuvannya-publichnyh-investycij-yak-pidvyshhyty-spromozhnist-terytorialnoyi-gromady-v-yih-efektyvnomu-vykorystanni/>

12. Чернявський В. Інклюзивна стратегія зеленої трансформації регіонів України: принципи, інструменти та перспективи впровадження. *Інклюзивна економіка*. 2024. № 4. С. 78-92. URL: https://journals.kpdi.in.ua/index.php/inclusive_economics/article/view/251

13. Цифрові дивіденди цифровізації системи управління публічними фінансами. *Black Sea Economic Studies*. 2024. № 88. С. 67-75. URL: http://bses.in.ua/journals/2024/88_2024/10.pdf

14. Digital budgeting mechanisms in the system of public financial management: global experience and national challenges. *Економіка та публічне управління*. 2025. № 15. С. 67-85. URL: <https://kpu-journal.com.ua/index.php/journal/article/view/74>

15. Digital transformation in education: a comparative analysis of Moldova and Estonia and recommendations for sustainable financing. *Eastern European Journal of*

Regional Studies. 2023. Vol. 9. Issue 2. P. 96-107. URL: https://csei.ase.md/journal/files/issue_92/7_EEJRS_Issue92_96-107.pdf

16. How to digitalise local governments? e-Estonia. 2023. URL: <https://e-estonia.com/how-to-digitalise-local-governments/>

17. KommuneKredit Green Bond Framework 2022. February 2022. 24 p. URL: <https://www.kommunekredit.dk/media/avmnizki/introduktion-til-kommunekredits-green-bond-framework-2022.pdf>

18. Krenjova J., Raudla R. Policy Diffusion at the Local Level: Participatory Budgeting in Estonian Local Governments. Urban Affairs Review. 2017. Vol. 54. № 2. P. 350-380. URL: <https://www.oidp.net/docs/repo/doc635.pdf>

19. Managing State Budget in Digital World. e-Estonia X. 2020. URL: <https://e-estoniax.com/practical-demo/managing-state-budget-in-digital-world/>

20. Participatory budgeting: Tartu, Estonia. EBRD Green Cities. URL: <https://www.ebrdgreencities.com/policy-tool/participatory-budgeting-tartu-estonia/>

21. Performance-Based Budgeting in Estonia. European Institute of Public Administration. URL: <https://www.eipa.eu/epsa/performance-based-budgeting-in-estonia/>

22. Quality management in public services: lessons for municipal governance and citizen-centric administration. Lex Localis. 2025. Vol. 23. № 3. P. 445-472. [https://doi.org/10.4335/23.3.445-472\(2025\)](https://doi.org/10.4335/23.3.445-472(2025))

23. Sandberg K. The effect of intermunicipal cooperation on costs and service quality in Swedish upper secondary education. Journal of Economic Policy Reform. 2024. Vol. 27. № 3. P. 225-248. <https://doi.org/10.1080/17487870.2024.2327845>

*Литвинов Іван Юрійович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»*

ПОРЯДОК ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ СТРЕС-ТЕСТУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ У ЙОГО ДІЯЛЬНІСТЬ

Стрес-тестування фінансової стійкості комерційного банку є одним із важливих інструментів банківського ризик-менеджменту та регуляторного контролю, що набуває все більшої значущості в умовах зростаючої волатильності фінансових ринків та глобальної економічної нестабільності. Воно дозволяє детально оцінити вразливість банку до виняткових, але потенційно ймовірних шоків шляхом симуляції впливу різних несприятливих сценаріїв на основні фінансові показники та капітал установи [1]. Такий підхід забезпечує системний аналіз за різними видами ризиків – кредитними, ринковими, процентними, валютними тощо - і дозволяє не лише передбачити можливі збитки, а й оцінити адекватність внутрішніх процедур управління ризиками і резервів для покриття потенційних втрат.

Саме тому стрес-тестування є ключовим елементом системи забезпечення фінансової стійкості банку, здатним значно підвищити рівень прозорості та довіри як з боку регулятора, так і з боку вкладників, акціонерів та інвесторів.

Однією з головних переваг стрес-тестування є його прогностичний характер: воно допомагає банкам підготуватися до найгірших сценаріїв розвитку подій, розробити стратегії реагування, а також своєчасно вжити заходів для мінімізації негативних наслідків. Наприклад, правильна інтерпретація результатів може вплинути на необхідність збільшення капіталу, внесення змін у кредитну політику, оптимізацію активів і пасивів, удосконалення системи внутрішнього контролю. У разі виявлення критичних недоліків у фінансовій стійкості банк зобов'язаний подати регулятору план капіталізації або реструктуризації, що є важливим запобіжним механізмом для забезпечення стабільності всієї банківської системи.

Крім того, стрес-тестування забезпечує комплексну інформаційну базу для прийняття управлінських рішень на всіх рівнях і є невід'ємною складовою сучасної системи корпоративного управління банком. Воно створює умови для чіткого визначення зон підвищеного ризику, оптимізації капіталу, а також підвищення якості фінансового планування і бюджетування. Ефективне застосування стрес-тестування сприяє зниженню системних ризиків, запобігає кризовим явищам і зміцнює загальну надійність банківської системи в цілому.

Для Національного банку України стрес-тестування відіграє особливу роль у контексті післякризового відновлення та забезпечення фінансової стабільності в умовах триваючої військової агресії та економічної невизначеності. Зокрема,

регулярне проведення стрес-тестів дозволяє оцінити готовність банків реагувати на потенційні негативні зміни на макрорівні, а також коригувати нормативи і рекомендації для підвищення ефективності банківського нагляду. Статистичні дані, оприлюднені НБУ, свідчать, що результатом проведених заходів стало значне покращення капіталізації банків та зниження потреби у додатковому капіталі на третину порівняно з попередніми роками, що демонструє підвищення стійкості банківської системи загалом.

У сучасних умовах зростаючої економічної нестабільності, посилення геополітичних ризиків та численних зовнішніх викликів, порядок впровадження результатів стрес-тестування фінансової стійкості комерційного банку є одним із ключових чинників забезпечення ефективності банківського нагляду та управління ризиками.

Стрес-тестування виступає інструментом оцінки здатності банку витримувати несприятливі економічні та фінансові шоки, ґрунтуючись на прогностичній моделі балансового стану та прибутковості за різними макроекономічними сценаріями.

У 2025 році Національний банк України відновив повноцінне стрес-тестування банків із застосуванням не лише базового, а й несприятливого сценарію, що моделює глибоку та тривалу кризу, з падінням ВВП на 3,1% у перший рік дослідження. Процедурою охоплено 21 банк, які разом контролюють понад 90% активів банківської системи країни [2].

Імплементація результатів стрес-тестування у практику діяльності комерційного банку починається з офіційного представлення висновків вищому керівництву та радам директорів, що формує основу для прийняття стратегічних та тактичних управлінських рішень. Цей процес включає глибокий аналіз виявлених вразливих точок банку за кредитними, процентними, валютними та операційними ризиками. Наступним кроком є перегляд і коригування внутрішніх політик, положень і процедур управління ризиками з метою усунення виявлених недоліків і оптимізації профілю ризиків. Особлива увага приділяється адаптації бізнес-моделі банку та фінансового планування, що забезпечує баланс між прибутковістю та стійкістю.

Статистичні дані НБУ за 2025 рік свідчать про значне покращення фінансового стану банківської системи: потреба в додатковому капіталі скоротилась утричі порівняно з 2021 роком, що свідчить про посилення капіталізації та покращення якості управління ризиками. Як показали результати стрес-тестування, більшість банків залишаються капіталізованими та ліквідними навіть у разі реалізації несприятливого сценарію, що підтверджує їх здатність протистояти кризовим явищам. Для установ, що не відповідають нормативам, передбачено розроблення й виконання планів капіталізації та заходів з підвищення фінансової стійкості, які контролюються регулятором.

Впровадження результатів забезпечується також через розробку уніфікованих внутрішніх документів, документування процедур аналізу

результатів та моніторингу виконання коригувальних заходів. Забезпечення прозорості і системності в процесі реалізації рекомендацій дозволяє оптимізувати роботу служб ризик-менеджменту і контролю ефективності заходів. Водночас щорічне оновлення методології стрес-тестування з урахуванням сучасних викликів та рекомендацій міжнародних організацій гарантує адекватність оцінок і своєчасність реакції банківської системи на зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі.

Крім того, результати стрес-тестування виступають важливим інструментом взаємодії з органами банківського нагляду і міжнародними партнерами, сприяють підвищенню довіри інвесторів і клієнтів комерційних банків, а також формують основу для стратегічного планування розвитку системи державного регулювання. Такий системний підхід забезпечує комплексний контроль ключових аспектів фінансової стійкості банків, знижує ймовірність системних ризиків і підтримує стабільність банківської системи України в цілому.

В цілому, впровадження результатів стрес-тестування є складним багатоетапним процесом, що вимагає тісної координації між усіма функціональними підрозділами комерційного банку, а також ефективної взаємодії з регулятором. Успішна реалізація цього процесу забезпечує підвищення якості управління ризиками, зміцнення капіталу і ліквідності, а також адаптацію банку до стрімких змін фінансової кон'юнктури як вітчизняного, так і світового ринку.

Список використаних джерел

1. Щербатих Д.В. Сучасні методи стрес-тестування банківської системи України. *Економіка і суспільство*. 2018. № 19. С. 1210-1218.
2. Затверджено технічне завдання для здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи у 2025 році. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zatverdjeno-tehniche-zavdannya-dlya-zdiysnennya-otsinki-stiykosti-bankiv-i-banki-vskoyi-sistemi-u-2025-rotsi>

*Ліневич Сергій Аркадійович,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
науковий керівник:
Виклюк Мар'яна Іванівна,
кандидат економічних наук, доцент;
ПВНЗ «Європейський університет»*

ВИКЛИКИ ВИХОДУ УКРАЇНСЬКИХ КОМПАНІЙ НА МІЖНАРОДНИЙ ФОНДОВИЙ РИНОК

У контексті трансформації глобальної економіки, зумовленої цифровізацією, зміною геополітичного порядку денного та пріоритетністю принципів сталого розвитку (ESG), вихід компаній на міжнародні фондові ринки розглядається як стратегічний інструмент залучення капіталу, підвищення прозорості та інтеграції у світові ланцюги створення вартості. Для України, яка з 2022 року функціонує в умовах повномасштабної війни, ця тема набуває особливої актуальності. Підприємства з високим потенціалом зростання (зокрема у сфері ІТ, агроекспорту, енергетики) мають обмежений доступ до ресурсів розвитку й водночас демонструють готовність до інтеграції у міжнародне середовище.

Метою цієї роботи є виявлення ключових викликів, які стримують українські компанії від виходу на міжнародні фондові ринки, а також визначення можливих шляхів подолання цих бар'єрів.

1. Економічні бар'єри

В умовах воєнного стану макроекономічна стабільність залишається хиткою. Хоча міжнародна фінансова підтримка частково компенсує втрати, українські компанії стикаються з обмеженим доступом до внутрішнього капіталу, високою вартістю боргових інструментів та знеціненням національної валюти. У таких умовах фондовий ринок України втрачає інституційну привабливість, а його інтеграція у глобальний капітал залишається мінімальною [1, с. 5–7].

2. Юридичні та регуляторні труднощі

Українське корпоративне право, незважаючи на реформування, ще не повною мірою адаптоване до вимог лістингу на міжнародних біржах (LSE, NASDAQ тощо). Проблеми виникають із корпоративним управлінням, вимогами до прозорості, публічності фінансової звітності, ESG-комплаєнсу та захисту прав міноритарних акціонерів. Зокрема, впровадження стандартів IFRS залишилось декларативним для значної частини підприємств, а аудит – дорогим і недоступним переважно великому бізнесу [2, с. 24].

3. Політичні ризики та воєнний фактор

Інвестори оцінюють суверенний ризик України як надзвичайно високий. Страху щодо мобілізації, пошкодження інфраструктури, непередбачуваності регуляторних змін, та ймовірності дефолту створюють стримуючий ефект навіть для стабільних компаній. Вихід на IPO вимагає довготривалого інвесторського кредиту довіри, якого наразі обмежено.

4. Адаптація до глобальних трендів (ESG, цифровізація)

Міжнародні ринки дедалі частіше використовують нефінансові метрики – сталий розвиток, етичність ланцюгів постачання, цифрову прозорість. Частина українських компаній (наприклад, Grammarly, Ajax Systems, DTEK) впроваджують ESG-звітування, але для більшості МСБ ці стандарти залишаються далекими. Недостатній рівень цифрової трансформації також обмежує готовність компаній до виходу в середовище з підвищеними вимогами до кібербезпеки, автоматизації звітності та прозорості операцій [3, с. 18].

5. Інституційні та інфраструктурні виклики

В Україні відсутня сформована екосистема підтримки компаній, які планують міжнародне IPO: немає спеціалізованих державних програм, акселераторів, консалтингових хабів чи гарантійних інструментів. Успішні кейси – це радше винятки, реалізовані завдяки іноземним інвесторам або релокації бізнесу.

Українським компаніям надзвичайно складно інтегруватися у міжнародні фондові ринки через комбінацію воєнно-політичних, регуляторних та інфраструктурних бар'єрів. Проте наявність високотехнологічного сектору, активного агроекспорту та цифрових фінансових рішень дає підґрунтя для створення нової економічної стратегії.

Реформа регулювання: спрощення процедур корпоративної реструктуризації, публічної звітності та ESG-комплаєнсу.

Державна підтримка: створення інституцій (фондів гарантування, хабів IPO-консалтингу) та запровадження державно-приватного партнерства у підтримці стратегічних компаній.

Міжнародна співпраця: залучення до програм ЄС, OECD, World Bank для менторства, навчання та технічної допомоги.

Роль банків і фінтеху: Universal Bank, Monobank та інші установи можуть стати ключовими платформами для первинної підготовки бізнесу до виходу на зовнішні ринки – зокрема, через емісію облігацій, пілотування токенизованих активів і платформ для краудфандингу.

Поступова адаптація українських компаній до глобальних вимог має стати частиною стратегії післявоєнного економічного відновлення.

Список використаних джерел

1. World Bank. Ukraine Economic Update: Spring 2024. Вашингтон: World Bank Group, 2024. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/ukraine-economic-update>

2. OECD. Capital Markets Development in Emerging Economies. Paris: OECD Publishing, 2023. 72 с.

3. KPMG Ukraine. IPO Readiness Report for Ukrainian Companies. Київ: KPMG, 2023. 40 с. URL: <https://home.kpmg/ua>

*Малихін Артем Геннадійович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Національний університет «Чернігівська політехніка»*

РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ: СУТНІСТЬ ТА РОЛЬ У ФУНКЦІОНУВАННІ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

Ринок фінансових послуг у сучасному світі відіграє важливу роль у функціонуванні фінансової системи і загалом національної економіки. Всі без винятку економічні суб'єкти використовують фінансові послуги у своїй господарській діяльності. Уявити сучасний економічний розвиток суспільства без функціонування зазначеного ринку не можливо.

Розвиток ринку фінансових послуг є складним і залежить від значної кількості факторів. Назва «ринок фінансових послуг» є узагальнюючим поняттям, яке в собі відображає відносини які відбуваються між економічними суб'єктами з приводу продажу, створення та споживання значної кількості різних фінансових послуг. Велика кількість таких послуг, їхні види, типи обумовлюють і функціонування різних сегментів ринку фінансових послуг. У цілому кожна фінансова послуга пов'язана з купівлею-продажем певного виду фінансового активу. Це і обумовлює наявність значною кількості підсистем в системі ринку фінансових послуг. Відповідно це також ускладнює процес дослідження цього ринку, визначення теоретичних, методологічних положень його функціонування.

Високий рівень залежності ринку фінансових послуг від впливу екзогенних чинників, які формуються як в межах країни, так і на світових ринках капіталу, від впливу ендогенних чинників, які обумовлюються специфікою формування попиту, пропозиції, ціни на фінансові ресурси, визначає складну природу його розвитку. Важливу роль у функціонуванні такого ринку також відіграють і поведінкові моделі різних типів економічних суб'єктів в різних його сегментах. Серед основних складових ринку фінансових послуг прийнято виділяти в цілому такі: ринок кредитних послуг, ринок депозитних послуг, ринок інвестиційних послуг, ринок страхових послуг і ринок платіжних послуг. Такий розподіл є досить умовним, тому що в межах ринку фінансових послуг можна виокремити і інші сегменти, існування яких пов'язано із наявністю різних типів

фінансових активів, різних клієнтів фінансових установ, які зацікавлені у їх продажу або придбанні.

Ринок фінансових послуг з теоретичної точки зору доцільно розглядати як систему складних економічних відносин, які виникають між господарюючими суб'єктами у процесі споживання або надання фінансових послуг. Безпосередньо фінансова послуга є об'єктом на такому ринку і вона в конкретний момент часу одними економічними суб'єктами споживається, а іншими надається або виробляється. Саме нематеріальний тип фінансові послуги як будь-якої послуги обумовлює одночасно її споживання і надання. У переважній кількості випадків надання фінансових послуг здійснюється фінансовими установами, специфіка функціонування яких обумовлюється сутністю і особливостями надання конкретних видів таких послуг.

Специфіка ринку фінансових послуг полягає в тому, що на цьому ринку відбувається обіг фінансових ресурсів між їхніми власниками, якими виступають основні економічні суб'єкти, а саме: домогосподарства, суб'єкти підприємницької діяльності, органи державної влади, місцевого самоврядування. З однієї сторони ці суб'єкти мають фінансові ресурси, які вони готові надати в користування фінансовим установам на певних умовах для отримання, в першу чергу, додаткових коштів, тобто винагороди за власні фінансові ресурси. З іншої сторони, ці економічні суб'єкти використовують послуги фінансових установ для підтримки власної господарської діяльності, забезпечення стабільності та формування умов для подальшого розвитку.

Особливістю ринку фінансових послуг є також і те, що фінансові установи як суб'єкти, які надають фінансові послуги і створюють фінансові продукти, одночасно можуть виступати і суб'єктами, які їх використовують у своїй діяльності. Наприклад, страхові компанії, надаючи страхові послуги різним економічним суб'єктам, в тому числі банківським установам для страхування фінансових ризиків, використовують послуги тих же комерційних банків для здійснення платіжних операцій, зберігання власних фінансових ресурсів, переказу коштів. Складність формування та трансформації економічних відносин на ринку фінансових послуг обумовлює і складність дослідження таких відносин. Наявність значних мотивів як у споживачів фінансових послуг, так і у їх виробників, також ускладнює процес розуміння тих складних економічних, інституційних, поведінкових процесів, які відбуваються в межах цього ринку [1, с. 40-42; 2].

Як вже зазначалося, ринок фінансових послуг є невід'ємною частиною функціонування фінансової системи. Досить часто цей ринок ототожнюють з поняттям «фінансового ринку». Проте, на наше переконання, між цими ринками є досить значні відмінності. Незважаючи на те, що в межах кожного з окреслених ринків відбувається рух фінансових ресурсів між економічними суб'єктами з приводу придбання, продажу різних типів активів, різниця, в першу чергу, полягає в об'єктах дослідження. Якщо в межах фінансового ринку основним

об'єктом дослідження є фінансовий актив, його вартість, особливості продажу, придбання, то об'єктом дослідження в межах ринку фінансових послуг є фінансова послуга, тобто нематеріальної форми результат взаємодії економічних суб'єктів, в результаті якого фінансові установи задовольняють фінансові потреби домогосподарств, суб'єктів підприємницької діяльності, органів державної влади та місцевого самоврядування. [3, с. 10-11].

Важливу роль ринок фінансових послуг відіграє у функціонуванні фінансової системи. Це полягає в першу чергу в тому, що в межах такого ринку відбувається активний процес взаємодії між фінансовими установами та їхніми клієнтами у процесі руху фінансових ресурсів між ними. Окреслене дозволяє таким установам функціонувати, формувати власний дохід, надаючи кредитні, інвестиційні послуги економічним суб'єктам для підтримки їхнього розвитку. Саме на ринку фінансових послуг відбувається задоволення фінансових потреб економічних суб'єктів. Особливу роль ринок фінансових послуг відіграє в процесах трансформації тимчасово вільних коштів у кредитні, інвестиційні ресурси, які в подальшому економічні суб'єкти використовують у власній діяльності. Відповідно розвиток ринку фінансових послуг є важливим елементом забезпечення функціонування фінансової системи, підтримки стабільності її роботи, розвитку системи національного господарства в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел

1. Дубина М.В. Механізм розвитку ринку фінансових послуг на основі формування інституту довіри: теорія, методологія, практика : монографія. Чернігів : ЧНТУ, 2018. 668 с.
2. Дубина М.В., Гонта О.І. Особливості впливу ринку фінансових послуг на розвиток національної економіки. Вісник Хмельницького національного університету. 2017, № 6, Т.3 (253). С. 94-100.
3. Слав'юк Н. Р., Глущенко С. В. Ринок фінансових послуг : навч. посіб. Київ : НаУКМА, 2022. 206 с.

*Матвійчук Анастасія Олексіївна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;*

*науковий керівник:
Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНИХ ФАКТОРІВ НА БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Економічний розвиток держави є ключовою передумовою її конкурентоспроможності на глобальному ринку та основою для забезпечення сталого зростання. В умовах динамічних змін світового середовища, зумовлених технологічними проривами, кліматичними викликами, пандемічними наслідками та воєнними конфліктами, питання сталого розвитку набуло нової ваги. Для України це питання має подвійне значення – не лише як стратегічний орієнтир, а й як інструмент післявоєнного відновлення економіки, модернізації інфраструктури та підвищення якості життя населення.

Підтримуючи цілі, проголошені Генеральною Асамблеєю ООН у Резолюції № 70/1 «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», Україна інтегрує принципи сталості у власні стратегії економічного та фінансового розвитку [1]. Йдеться про поєднання економічного зростання з соціальною рівністю, охороною навколишнього середовища та забезпеченням міжпоколінної справедливості.

Одним із ключових інструментів досягнення сталого розвитку є банківська система, зокрема – банківське кредитування [2, 3]. Завдяки кредитним ресурсам банки стимулюють розвиток малого й середнього бізнесу, підтримують інвестиційні проекти, інфраструктурні ініціативи, інноваційні технології та «зелені» проекти, спрямовані на екологічну модернізацію. У свою чергу, споживче кредитування сприяє підвищенню рівня добробуту населення, забезпечує доступ до освіти, охорони здоров'я, житла й енергоефективних товарів.

Результати наукових досліджень, зокрема, праці Ю. І. Стрільчук [4] засвідчують, що зростання обсягів банківського кредитування прямо впливає на валовий внутрішній продукт через збільшення обсягів споживання та роздрібного товарообігу. При цьому важливо зберігати баланс між кредитуванням населення і фінансуванням бізнесу, щоб не допустити надмірної концентрації банківських ресурсів у споживчому секторі.

На ефективність процесу кредитування населення впливає сукупність економічних, інституційних і соціально-психологічних факторів:

Макроекономічні умови – рівень інфляції, безробіття, обмінний курс, економічне зростання визначають платоспроможність позичальників.

✓ Монетарна політика НБУ – зміни в обліковій ставці, регуляторних нормах і вимогах до резервування впливають на доступність кредитів.

✓ Рівень заборгованості населення – надмірна кредитна залежність знижує фінансову стійкість домогосподарств.

✓ Законодавчі зміни – нові податкові або банківські регулювання формують умови доступу до кредитних ресурсів.

✓ Розвиток фінансових технологій (FinTech) – цифрові сервіси, скоринг на базі big data, мобільні додатки спрощують доступ до кредитів.

✓ Соціально-психологічні чинники – рівень довіри до банків, сприйняття ризиків та очікування щодо майбутнього.

Сьогодні банківське кредитування в Україні відбувається у складних умовах війни [5], коли порушені логістичні, виробничі та фінансові зв'язки. Ризики для кредиторів (банків) і позичальників (населення) зросли [6]: підвищилися витрати на оцінку ризиків, ускладнився доступ до банківської інфраструктури на тимчасово окупованих територіях, знизилася платоспроможність населення. Разом із тим, за даними Звіту про фінансову стабільність НБУ, попит на споживчі кредити продовжує зростати, а банки активно розширюють пропозицію незабезпеченого кредитування.

НБУ зазначає, що співвідношення обсягів кредитів до витрат на споживання населення наближається до історично високих значень, а це свідчить про відновлення економічної активності та довіри громадян до банківської системи. Однак, паралельно зростає потреба в зміцненні системи управління кредитними ризиками, підвищенні фінансової грамотності населення та формуванні відповідального кредитування.

Отже, банківське кредитування залишається важливим чинником забезпечення сталого розвитку економіки України. Воно не лише стимулює внутрішнє споживання, а й сприяє підвищенню фінансової інклюзії, розширює можливості для соціально-економічної адаптації громадян у післявоєнний період. Сучасна кредитна політика має бути спрямована на досягнення збалансованості між прибутковістю банків і соціальною відповідальністю, що відповідає стратегічним орієнтирам сталого розвитку України до 2030 року.

Список використаних джерел

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України № 722/2019 від 30.09.2019р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

2. Бондарук Т. Г., Лукашук М. В., Особливості та перспективи банківського кредитування сільського господарства на сучасному етапі розвитку

економіки України. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2020. №3. С. 84-92. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/5413>

3. Бондарук Т. Г., Дубас Ю. А. Аналіз кредитної діяльності банків в умовах пандемії. *Science and education: problems, prospects and innovations: The 7th International scientific and practical conference*, April 1-3, 2021. Kyoto, Japan: CPN Publishing Group, 2021. С. 323-327

4. Стрільчук Ю.І. Банківське кредитування населення у забезпеченні сталого розвитку URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/232118>

5. Бондарук Т. Г., Богріновцева Л. М., Бондарук О. С. Шахрайство із використанням банківських платіжних карток як спосіб фінансування тероризму та сепаратизму. *Статистика України*. 2023. №2 (101). С. 4-13. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/7711>

6. Кужелєв М.О., Нечипоренко А.В. Розвиток ринку споживчого кредитування в умовах воєнного стану/ URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/325/261>

Матвійчук Наталія Миколаївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів;
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ОСНОВНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

Багатогранність категорії ефективності банківської діяльності та її тісний взаємозв'язок із зовнішнім середовищем зумовлюють існування значної кількості чинників, що здійснюють істотний вплив на ефективність функціонування банківських установ.

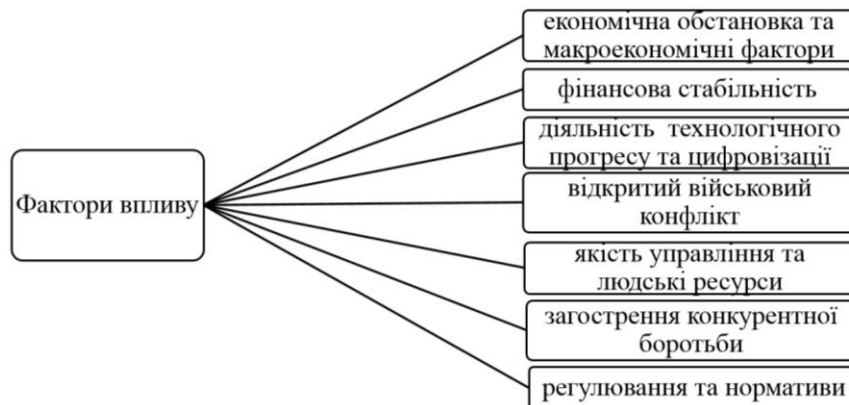


Рис. 1. Основні фактори впливу на ефективність діяльності банків*

Джерело: побудовано автором

Визначальний вплив на ефективність банківської діяльності здійснює економічна кон'юнктура та сукупність макроекономічних чинників, серед яких основними є:

- рівень інфляції, оскільки її зростання знижує реальну вартість довгострокових кредитів та може призводити до дестабілізації фінансового стану банків;
- процентні ставки, зміни яких безпосередньо впливають на прибутковість банківських операцій, здатність залучати депозити та активізувати кредитування;
- темпи зростання валового внутрішнього продукту, адже економічне піднесення стимулює активність банків і зумовлює підвищений попит на фінансові послуги [1; 2].

Значущим чинником впливу є фінансова стабільність, що визначається такими складовими [2, с. 21]:

- достатній рівень капіталізації, який захищає банк від можливих втрат та підтримує його кредитоспроможність;
- ліквідність, нестача якої може призвести до фінансових ускладнень, а тому оптимальний обсяг ліквідних активів має фундаментальне значення;

- ефективне управління активами й пасивами, яке забезпечує контроль над ризиками та можливість своєчасного виконання зобов'язань.

У сучасних умовах істотно зростає значення технологічного розвитку та цифровізації в забезпеченні ефективної діяльності банків та інших фінансових установ. *Основними аспектами їх впливу є [3, с. 28]:*

- інноваційні технології, завдяки яким банки оптимізують бізнес-процеси, зменшують витрати та підвищують якість клієнтського обслуговування;
- розвиток онлайн-банкінгу, що забезпечує доступність і зручність фінансових послуг, підвищуючи лояльність клієнтів та розширюючи клієнтську базу.

Важливою групою факторів залишаються регуляторні вимоги та норми, зокрема [4, с. 14]:

- банківський нагляд, що визначає межі операційної свободи банків, рівень ризиків і вимоги до капіталу;
- дотримання обов'язкових нормативів щодо ліквідності, достатності капіталу й управління ризиками, що безпосередньо впливає на фінансову стійкість банківських інституцій.

У період глобальних кризових явищ, зумовлених пандемією COVID-19 та воєнними діями на території України, суттєвим чинником впливу стає зростання конкурентної боротьби. *Це актуалізує значення конкуренції та ринкової позиції банків, зокрема:*

- конкурентного середовища, яке визначає рівень відсоткових ставок, умови кредитування та попит на банківські продукти;
- інноваційної активності та диференціації, що дозволяє банкам формувати унікальні продукти, утримувати клієнтів і залучати нових користувачів фінансових послуг [5].

Не менш важливим фактором є якість управління та кадровий потенціал банку. *Серед основних аспектів виокремлюють:*

- компетентне керівництво та результативне стратегічне управління, що визначає ефективність функціонування банківської установи та його успішний розвиток;
- рівень професійної підготовки й мотивації персоналу, адже компетентні та мотивовані працівники забезпечують належне обслуговування клієнтів і сприяють мінімізації ризиків.

Сучасні умови функціонування українського суспільства актуалізували вагомий вплив відкритого військового конфлікту, що зумовлює [6]:

- підвищений ризик дестабілізації, оскільки воєнні дії руйнують економічну та фінансову стабільність країни, в якій працює банк;
- зниження ділової активності, що супроводжується падінням інвестицій, обсягів виробництва й оборотів бізнесу, обмежуючи банківську діяльність;
- зростання кредитних ризиків, пов'язаних із підвищеною невизначеністю та можливими втратами банківських активів;

- обмеження доступу до ресурсів і ліквідності, що ускладнює виконання фінансових операцій.

Таким чином, збройний конфлікт справляє комплексний вплив на банківську систему, формуючи нові виклики, що вимагають адаптивного управління та ефективних стратегій захисту фінансової стійкості та інтересів клієнтів [7].

Водночас варто підкреслити, що жоден із зазначених чинників не діє ізольовано. Вони перебувають у взаємозв'язку та змінюють силу свого впливу залежно від динаміки зовнішнього середовища й обраної стратегії розвитку банку. Науково обґрунтований аналіз та оцінка цих факторів дають змогу банківським установам забезпечувати стабільність і високу ефективність діяльності навіть за умов невизначеності та високого рівня ризику.

Список використаних джерел

1. Крихівська, Н. О., Данилюк-Черних, І. М., Тришак, Л. С., Орищин Т. М., Ромашко О. М. Оцінювання ефективності діяльності банківських установ за методикою PRREL. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 6(41). 2021. С. 56-65. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3494/3403> (дата звернення: 29.09.2025).
2. Леонов С. В., Васильєва Т. А., Буряк А. В. Ефективність банківського бізнесу в Україні: стохастичний фронтірний аналіз. *Вісник Національного банку України*, 2013. № 6. С. 19-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2013_6_10 (дата звернення: 29.09.2025).
3. Хуторна М. Е., Костогриз В. Г. Ефективність діяльності банків в умовах цифровізації. *Вісник Університету банківської справи*. 2020. №. 2 (38). С. 27–34.
4. Карчева Г. Т., Огородня Д. В., Опенько В. А. Цифрова економіка та її вплив на розвиток національної та міжнародної економіки. *Фінансовий простір*, 2017. № 3 (27). С. 13-21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2017_3_4 (дата звернення: 29.09.2025).
5. Feyen E, Frost J., Gambacorta L, Natarajan H. and Saal M. Fintech and the digital transformation of financial services: implications for market structure and public policy. The Bank for International Settlements and the World Bank Group 2021. URL: <https://www.bis.org/publ/bppdf/bisrap117.pdf> (дата звернення: 29.09.2025).
6. Черкашин І. Банківська система України в умовах війни: ключові виклики та важливі трансформації заради виживання. *Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному вимірі*: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, 2023. С. 87-90.
7. Левандівський О. Т., Криховецька З. М., Кохан І. В. Сучасні тенденції функціонування банківської системи України. *Агросвіт*. № 3-4. 2023. URL: <http://hdl.handle.net/123456789/15464> (дата звернення: 29.09.2025).

Миколенко Тетяна Михайлівна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність "Облік і оподаткування";
Лега Ольга Василівна,
кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри обліку і оподаткування;
Полтавський державний аграрний університет

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ: МЕТОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПОДОЛАННЯ ФІНАНСОВИХ ЗАГРОЗ

Антикризове управління набуває особливої актуальності в умовах економічної нестабільності, оскільки підприємства стикаються з підвищеними фінансовими ризиками, зниженням платоспроможності та посиленням конкуренції. Своєчасне впровадження системи діагностики кризових явищ та розробка превентивних заходів дозволяють мінімізувати загрози банкрутства, зберегти стабільність господарської діяльності та підвищити конкурентоспроможність підприємства [1; 2].

Причини виникнення фінансових криз на підприємстві мають як зовнішній, так і внутрішній характер. До зовнішніх факторів належать економічна нестабільність, інфляція, коливання валютних курсів, зростання відсоткових ставок, часті зміни законодавства та посилення конкуренції, що знижує ринкову частку підприємства. Внутрішні причини пов'язані з неефективним менеджментом, відсутністю чіткої стратегії розвитку, помилками у фінансовому плануванні, зниженням ліквідності та надмірним борговим навантаженням. Додатково кризу можуть спричиняти кадрові проблеми, низька інноваційна активність і слабка корпоративна культура [3; 4].

Усе це створює умови, за яких підприємство ризикує втратити фінансову стійкість і конкурентоспроможність. Саме тому виникає необхідність впровадження антикризового управління – системи, що дозволяє своєчасно виявляти ознаки кризових явищ, приймати ефективні управлінські рішення та запобігати подальшому погіршенню фінансового стану. До ключових методів попередження належать система раннього попередження та фінансового моніторингу, раціональна фінансова стратегія, а також диверсифікація діяльності та джерел фінансування. Для наочності ці заходи можна представити у вигляді таблиці 1.

Таблиця 1

Основні методи попередження фінансових загроз

Метод попередження фінансових загроз	Суть методу	Очікуваний ефект
Система раннього попередження та фінансового моніторингу	Відстеження ключових фінансових показників: ліквідності, платоспроможності, рентабельності	Своєчасне виявлення негативних тенденцій, можливість коригуючих дій

Продовження таблиці 1

Раціональна фінансова стратегія	Оптимізація витрат, управління оборотним капіталом, формування резервів	Підтримка фінансової стабільності та ефективного використання ресурсів
Диверсифікація діяльності та джерел фінансування	Розширення видів продукції, ринків збуту, кредиторів; залучення різних джерел фінансування (кредити, інвестиції, партнерські програми)	Зменшення залежності від одного ринку або джерела фінансування, підвищення фінансової гнучкості

Джерело: побудовано за [1-6]

Застосування методів попередження фінансових загроз дозволяє підприємству створити міцний фундамент антикризового управління, мінімізувати ризики та забезпечити стабільність діяльності. Система раннього попередження та фінансового моніторингу дає змогу своєчасно виявляти негативні тенденції, аналізувати ключові показники ліквідності, платоспроможності та рентабельності, що дозволяє керівництву оперативно реагувати на зміни фінансового стану підприємства. Раціональна фінансова стратегія, яка передбачає оптимізацію витрат, ефективне управління оборотним капіталом і формування резервів, сприяє підтримці фінансової стабільності та раціональному використанню ресурсів [5; 6]. Диверсифікація діяльності та джерел фінансування дозволяє знизити залежність від одного ринку або кредитора, підвищити фінансову гнучкість і адаптивність до коливань зовнішнього середовища. Саме ці превентивні методи є ключовими, оскільки своєчасне виявлення проблем завжди дешевше та ефективніше, ніж подальше подолання наслідків кризи. Вони не лише допомагають запобігти фінансовій нестійкості, а й створюють умови для збереження конкурентоспроможності підприємства [1; 4].

Проте навіть за наявності ефективних превентивних заходів іноді виникає необхідність застосування основних методів подолання фінансової кризи, які дозволяють відновити платоспроможність і стабілізувати діяльність підприємства. До таких методів належать реструктуризація боргів і капіталу, фінансова санація, організаційні зміни та продаж непрофільних активів, що забезпечує комплексне реагування на негативні фінансові явища. Для кращого сприйняття ці методи представлені в табл. 2.

Таблиця 2

Основні методи подолання фінансової кризи

Методи	Суть методу	Очікуваний ефект
Реструктуризація боргів і капіталу	Зміна умов погашення кредитів, зниження процентних ставок, часткове списання боргів	Зменшення фінансового навантаження, відновлення ліквідності
Фінансова санація (внутрішні та зовнішні джерела)	Використання внутрішніх ресурсів (резерви, оптимізація витрат) та зовнішніх (інвестиції, кредити, державна підтримка)	Відновлення фінансової стійкості, можливість продовження діяльності

Продовження таблиці 2

Організаційні зміни (зміна керівництва, реінжиніринг бізнес-процесів)	Оновлення управлінської команди, оптимізація бізнес-процесів, зміна стратегії	Підвищення ефективності управління та адаптивності до ринку
Продаж непрофільних активів	Реалізація активів, які не входять до основної діяльності підприємства	Отримання додаткових фінансових ресурсів для погашення боргів, концентрація на ключовому бізнесі

Застосування таких методів подолання фінансової кризи є критично важливим для відновлення платоспроможності підприємства та стабілізації його діяльності у складних фінансових умовах. Реструктуризація боргів і капіталу дозволяє змінити умови погашення кредитів, знизити відсоткові ставки або частково списати борги, що суттєво зменшує фінансове навантаження та відновлює ліквідність. Цей метод особливо ефективний, коли підприємство має значну заборгованість і ризикує дефолтом перед кредиторами. Фінансова санація, що передбачає залучення внутрішніх ресурсів (резервів, оптимізації витрат) та зовнішніх джерел (інвестиції, кредити, державна підтримка), дозволяє відновити фінансову стійкість та забезпечити можливість продовження діяльності [5; 6]. Цей метод доцільно застосовувати у випадках серйозного дефіциту обігових коштів або загрози зупинки операційної діяльності. Організаційні зміни, включно зі зміною керівництва та реінжинірингом бізнес-процесів, спрямовані на підвищення ефективності управління, оптимізацію внутрішніх процесів і адаптацію до змін зовнішнього середовища. Їх застосовують, коли існуюча структура управління або процеси є неефективними і перешкоджають стабілізації фінансового стану. Продаж непрофільних активів дозволяє швидко отримати додаткові фінансові ресурси для погашення боргів і зосередитися на ключовому бізнесі [1; 4]. Цей метод доцільний, коли підприємство має активи, які не приносять прибутку або відволікають ресурси від основної діяльності. Комплексне використання цих методів забезпечує підприємству можливість не лише подолати наслідки фінансової кризи, а й створити умови для стабільного розвитку та підвищення конкурентоспроможності.

Таким чином, антикризове управління виступає системою безперервного моніторингу та реагування на фінансові загрози, що дозволяє підприємству своєчасно виявляти ознаки нестійкості та приймати необхідні управлінські рішення. Ефективна антикризова політика ґрунтується на комбінації методів попередження та подолання фінансових криз, включно з раннім фінансовим моніторингом, раціональною стратегією, диверсифікацією діяльності та джерел фінансування, а також реструктуризацією боргів, фінансовою санацією, організаційними змінами та продажем непрофільних активів.

Список використаний джерел

1. Близнюк Т., Овсюченко Ю., Пересада О. Фінансова безпека підприємств у контексті антикризового управління та стратегічного управління ризиками. *Modeling the Development of the Economic Systems*. 2025. № 1. С. 95–100. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2025-15-13>
2. Заїчко І. В., Різник Д. В., Павленко Н. В. Антикризове управління фінансами: стратегії та інструменти для подолання кризових ситуацій. *Причорноморські економічні студії*. 2024. Вип. 86. С. 146–152. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/entities/publication/181fbc04-dc04-476a-83c8-9c0eed633133> (дата звернення: 01.10.2025).
3. Іванова Н. А., Куруч О. В., Ченаш В. С. Оцінювання ефективності внутрішнього аудиту в системі антикризового фінансового управління. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 15. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17173801>
4. Верзун А., Войнич Л. Антикризове управління в системі менеджменту сільськогосподарських підприємств. *Економіка та суспільство*. 2025. № 75. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-75-88>
5. Перерва П. Г., Лега О. В., Тютюнник С. В., Тютюнник Ю. М. Прибуток як основа фінансової стійкості та стратегічного розвитку підприємства. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 7. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14790464>
6. Перерва П. Г., Лега О. В. Податковий консалтинг: інструмент для фінансової безпеки. *Сучасний стан та перспективи розвитку обліку, аудиту, оподаткування та аналізу в умовах міжнародної інтеграції : зб. матеріалів 4-ї Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф.* Херсон : ФОП Вишемирський В. С., 2024. С. 141–143. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/84562> (дата звернення: 01.10.2025).

*Мирончук Юрій Володимирович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Державний податковий університет*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СТРАХУВАННЯ ТА БЕЗПЕКОВІ ВЛАСТИВОСТІ ІНШУРТЕХ

Цифровізація страхування та безпекові властивості Іншуртех (InsurTech) стає ключовим чинником модернізації страхового ринку, підвищуючи ефективність операцій, прозорість і довіру клієнтів. Іншуртех вже не опція, а необхідність, що впливає на фінансову стійкість компаній та безпеку ринку загалом. Водночас успіх цифровізації залежить від грамотного менеджменту: без стратегій та контролю можливі нові ризики. Для України впровадження Іншуртех є надзвичайно важливим з огляду на цифрову трансформацію фінансового сектору та потребу посилення фінансової безпеки в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів.

Страховий ринок є ключовим елементом фінансової системи, перерозподіляючи ризики та акумулюючи ресурси для стабільності економіки. Стреси у страховому секторі можуть викликати системні дисбаланси, що загрожують цілісності фінансового ринку. Фінансова безпека окремих страховиків визначає стійкість ринку, а безпека страхового ринку – безпеку фінансової системи та економічну безпеку держави. Ланцюг «страховики → страховий ринок → фінансовий ринок → держава» підкреслює системний характер взаємозв'язків і роль страхового сектору як фундаменту фінансової стабільності.

Страховий ринок, будучи гнучким і здатним до адаптації, може ефективно перерозподіляти ризики через страхування та перестраховування, що підкреслює важливість його розвитку. Водночас учасники ринку повинні бути готові до підвищеної ризикованості, інакше зростання їхньої активності може концентрувати ризики та загрожувати фінансовій безпеці ринку [1].

Цифровізація та Іншуртех не обмежуються безпековими функціями, але відіграють важливу роль в цьому контексті. Фінансову безпеку страхового ринку слід розглядати як захищеність від ризиків, здатних значно вплинути на стійкість страховиків. Вона залежить від фінансової безпеки держави та взаємодії з іншими секторами фінансової системи, зокрема банківським і небанківським. У ширшому сенсі фінансова безпека страхового ринку є частиною економічної безпеки держави, визначаючи її здатність протидіяти викликам і забезпечувати стабільний розвиток [2].

Поняття Іншуртех є багатогранним та розглядається як інноваційний модус фінансового ринку, який поєднує в собі передові технології та стратегічні підходи для трансформації страхового сектору, вдосконалення бізнес-моделей, підвищення ефективності страхового бізнесу, покращення якості страхових

послуг та зміцнення фінансової безпеки. Науковці та практики фокусують увагу на функціональному призначенні Іншуртеху, виокремлюючи різноманітні комбінації, що описують економічне значення. У загальному вигляді *Іншуртех забезпечує* [3]:

- покращення клієнтського досвіду;
- забезпечення індивідуального підходу;
- підвищення ефективності послуг;
- гнучкість пропозиції;
- скорочення операційних витрат;
- зниження рівня шахрайства.

Цифрові технології в страхуванні впливають не лише на послуги, а й на управління, ідентифікацію та мінімізацію ризиків, підвищуючи ефективність діяльності страховиків. Це обґрунтовує виділення функціональних модусів трансформації ринку під впливом Іншуртеху (табл. 1).

Таблиця 1

Функціональні модуси іншуртеху та їх наповнення

Інноваційний модус	Управлінський модус
– Впровадження штучного інтелекту для аналізу даних і прогнозування ризиків. – Використання блокчейну для забезпечення прозорості та безпеки транзакцій. – Розробка цифрових платформ для спрощення взаємодії клієнтів зі страховими продуктами.	– Автоматизація процесів андеррайтингу для швидшого прийняття рішень. – Оптимізація ланцюжків постачання страхових послуг через інтеграцію технологій. – Вдосконалення CRM-систем для кращого управління відносинами з клієнтами.
Безпековий модус	Модус ефективності
– Персоналізація страхових продуктів на основі даних клієнтів для зниження ризиків. – Використання IoT (Інтернету речей) для моніторингу та запобігання страховим випадкам. – Впровадження кібербезпеки для захисту даних страхувальників.	– Скорочення витрат на адміністрування через автоматизацію рутинних процесів. – Прискорення обробки страхових вимог за допомогою цифрових інструментів. – Підвищення якості клієнтського досвіду через інтуїтивні інтерфейси та швидке обслуговування.

Джерело: побудовано автором.

Інноваційний модус використовує передові технології (ШІ, блокчейн, big data) для створення нових продуктів і послуг. Управлінський модус підвищує ефективність бізнес-процесів і моделей страхових компаній. Безпековий модус зміцнює фінансову безпеку клієнтів через точніше управління ризиками та персоналізовані рішення. Модус ефективності оптимізує витрати, прискорює процеси та покращує якість послуг, підвищуючи конкурентоспроможність ринку.

Іншуртех навіть поза безпековим модусом, знаходить своє позитивне відображення на стані фінансової безпеки окремих страховиків та страхового

ринку загалом. У цьому контексті доречним є твердження: «новітні технології створюють нові можливості для учасників страхового ринку, сприяючи підвищенню ефективності ризик-менеджменту, цінової політики страховиків, покращенню їх взаємодії з клієнтами в контексті забезпечення гарантій страхового захисту та збалансування інтересів усіх суб'єктів страхової діяльності» [4].

Важливу роль в активізації безпекового модусу Іншуртеху відіграє належна організація регуляторної інфраструктури. Впровадження норм Digital Operational Resilience Act (DORA) дозволяє страховим компаніям тестувати смарт-контракти та системи оцінки ризиків у контрольованому середовищі, знижуючи потенційні юридичні та кіберзагрози та підвищуючи стійкість цифрових процесів. Також важливу роль в гармонізації цифрового регуляторного середовища України до стандартів ЄС відіграють й інші нормативні акти, зокрема MiCAR та AI Act [5].

Цифровізація страхування та розвиток Іншуртеху є не просто проявом технологічного прогресу, а визначальним напрямом модернізації страхового ринку, який формує його нову архітектуру.

Отже, у системному вимірі Іншуртех відіграє роль багатофункціонального модусу фінансової трансформації, адже поєднує інноваційність, ефективність та безпекові властивості, створюючи нові можливості для учасників ринку. Його вплив виходить за межі страхової галузі, адже фінансова безпека страховиків безпосередньо корелює зі стійкістю фінансового ринку та економічною безпекою держави. Цифровізація страхування – це не лише технологічний тренд, а й ключова передумова підвищення конкурентоспроможності, фінансової стабільності та економічного розвитку країни в умовах глобальних і внутрішніх викликів.

Список використаних джерел

1. Мирончук Ю. В. Фінансова безпека страхового ринку в умовах воєнного стану. *Трансформація фіскальної політики в умовах євроінтеграції* : зб. матеріалів XV Міжнар. наук.-практ. конф., Ірпінь, 22 листопада 2024 року. Ірпінь: Державний податковий університет, 2024. С.430. URL: <https://omr.dpu.edu.ua/catalog/view/661/1057/8674#page=430>
2. Богріновцева Л. М., Вергелюк Ю. Ю. Аналіз показників фінансової безпеки страхового ринку України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. № 31. С. 174-179. URL: <https://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/395>
3. Полчанов А. Ю., Галатюк К. О. Інновації InsurTech та телематика як «драйвери» змін у страховій індустрії. *Економіка, управління та адміністрування*. № 4 (110). С. 86-93. URL: <https://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8809/86.pdf>

4. Кнейслер О., Кулина Г., Федорович І. Трансформація світового страхового ринку в умовах запровадження нових бізнес-моделей та сучасних страхових технологій. *Світ фінансів*. 2024. № 2(79). С. 41-54. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1692>

5. Verheliuk, Y., Hantsiak, M., Fomov, D. Digital transformation of the banking system: global guidelines for Ukraine. *Finance of Ukraine*. 2025. No 3. P. 45-57. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2025.03.045>

Мізай Наталя Борисівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, обліку і підприємництва;
Тарасюк Вікторія Вікторівна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Економіка»;
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

СУЧАСНІ МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ТА ПІДХОДИ ЇХ АДАПТАЦІЇ ДО ОСОБЛИВОСТЕЙ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Актуальність проблеми діагностики фінансового стану сільськогосподарських підприємств, на сьогоднішній день, відіграє ключову роль в національній економіці України. У сучасних умовах високої конкуренції, нестабільності ринкового середовища та зростаючих ризиків, пов'язаних із кліматичними змінами, ефективне управління фінансами є однією з основ сталого розвитку підприємства. Своєчасна та якісна оцінка фінансового стану дозволяє не лише виявляти проблеми у функціонуванні підприємства, а й прогнозувати потенційні загрози, запобігати кризовим явищам та приймати обґрунтовані управлінські рішення [1, с. 6].

Сільськогосподарські підприємства мають специфічні особливості, які потребують адаптації традиційних методів фінансового аналізу. До таких особливостей належать сезонність виробництва, залежність від природно-кліматичних умов, високий рівень ризиків, обмежений доступ до довгострокового фінансування та субсидій. Усе це ускладнює застосування уніфікованих методів аналізу та вимагає розробки інструментів, що враховують галузеву специфіку [2, с. 90].

Діагностика фінансового стану сільськогосподарського підприємства, як правило, базується на оцінці фінансових показників, які формуються за даними бухгалтерської та фінансової звітності. Серед основних методів, що використовуються, можна виділити: аналіз фінансових коефіцієнтів,

горизонтальний і вертикальний аналіз, динамічний аналіз та використання спеціалізованих моделей, зокрема, моделі прогнозування банкрутства.

Аналіз фінансових коефіцієнтів є найпоширенішим методом, що дозволяє оцінити рівень ліквідності, платоспроможності, рентабельності, фінансової стійкості та ділової активності підприємства. Однак цей метод має обмежену ефективність, коли йдеться про сільське господарство, оскільки не враховує сезонні коливання грошових потоків і специфіку формування прибутку в аграрному секторі [3, с. 103].

Динамічний аналіз, що передбачає вивчення змін фінансових показників у часі, дозволяє виявити загальні тенденції розвитку підприємства, проте не завжди дає змогу оперативно реагувати на кризові явища. Значну цінність становлять також моделі фінансового аналізу, які передбачають прогнозування ризику банкрутства на основі інтегральних індикаторів (модель Альтмана, модель Спрінгейта та ін.). Водночас їх застосування в аграрному секторі є обмеженим через потребу в якісних статистичних даних та адаптацію до галузевих особливостей [5, с. 47].

Порівняння основних методів фінансової діагностики відображені в таблиці.

Таблиця 1

Переваги та недоліки основних методів фінансової діагностики

Метод	Переваги	Недоліки
Аналіз фінансових коефіцієнтів	Простота застосування, наочність, універсальність	Не враховує сезонності, може спотворювати результати
Динамічний аналіз	Виявлення довгострокових тенденцій	Може не відображати поточних фінансових труднощів
Прогностичні моделі	Дозволяють прогнозувати фінансову нестійкість	Вимагають адаптації під специфіку аграрного виробництва

Суттєвою проблемою в оцінці фінансового стану аграрних підприємств є відсутність уніфікованих методик, які б комплексно враховували галузеві ризики, структуру активів і пасивів, вплив зовнішнього середовища. Крім того, фінансова звітність сільськогосподарських підприємств не завжди є прозорою або своєчасною, що ускладнює проведення якісного аналізу. Багато показників не дають реального уявлення про платоспроможність або ефективність, оскільки не враховують агротехнічний цикл, наявність незавершеного виробництва чи форвардні контракти [4, с. 62].

Удосконалення методів діагностики фінансового стану сільськогосподарських підприємств має базуватися на впровадженні сучасних підходів, зокрема автоматизації аналізу за допомогою спеціалізованих програмних продуктів, застосуванні прогнозних моделей із врахуванням

сезонності та аграрної специфіки, а також використанні комбінованих показників для оцінки ефективності управління активами. Зокрема, перспективним є впровадження фінансових інформаційних систем, які дозволяють у реальному часі оцінювати стан ліквідності, прибутковості, забезпеченості ресурсами та контролювати динаміку змін [1, с. 24].

Окрему увагу слід приділити використанню нефінансових індикаторів, таких як ефективність використання земельного банку, продуктивність техніки, енергоефективність та рівень дотримання агротехнічних вимог. У сукупності з фінансовими показниками вони формують цілісну картину функціонування підприємства, дозволяючи комплексно оцінити ризики та потенціал його розвитку [2, с. 100].

На основі проведеного аналізу доцільно надати низку практичних рекомендацій для підвищення ефективності фінансового аналізу на сільськогосподарських підприємствах. *По-перше*, доцільно впроваджувати адаптовані моделі оцінки фінансової стійкості, що враховують циклічність виробництва. *По-друге*, необхідно забезпечити прозорість фінансової звітності та своєчасність її формування. *По-третьє*, варто залучати сучасні аналітичні інструменти для прогнозування фінансових ризиків, зокрема засоби бізнес-аналітики (ВІ-системи), що дозволяють моделювати сценарії розвитку підприємства залежно від зміни ринкової кон'юнктури [7, с. 66].

Таким чином, удосконалення діагностики фінансового стану сільськогосподарських підприємств є важливим напрямом забезпечення стабільності та конкурентоспроможності аграрного сектору. Адаптація традиційних методів аналізу до галузевих особливостей, впровадження інноваційних інструментів та систематичний підхід до оцінки фінансових показників дозволяють не лише об'єктивно оцінити поточний стан підприємства, а й сформулювати стратегічні пріоритети його розвитку [3, с. 115].

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці галузевих моделей фінансової діагностики, які враховуватимуть сучасні тенденції цифровізації аграрного бізнесу, екологічні фактори та глобальні виклики продовольчої безпеки [4, с. 68].

Сучасна діагностика фінансового стану аграрних підприємств потребує адаптації традиційних методів до галузевих особливостей. Урахування сезонності, високих ризиків та специфіки формування прибутку є ключовими для забезпечення об'єктивної оцінки. Ефективність фінансового аналізу зростає за умови застосування прогнозних моделей, автоматизованих систем та інтеграції нефінансових індикаторів. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку галузевих моделей, що враховують цифровізацію, екологічні фактори та виклики продовольчої безпеки.

Список використаних джерел

1. Куницька-Іляш М. Оцінювання фінансової безпеки аграрного сектору України. *Сільське господарство та ресурсна економіка: міжнародний науковий електронний журнал*. 2023. Т. 9, № 1. С. 5–27.
2. Васильців Т., Мульська О., Грабинська І., Іванюк У., Шопська Я. Фінансово-економічна безпека аграрного бізнесу: специфіка, методика аналізу та заходи стабілізації. *Сільське господарство та ресурсна економіка: міжнародний науковий електронний журнал*. 2023. Т. 9, № 2. С. 88–110.
3. Легенчук С., Рабошук А., Жиглей І., Захаров Д., Федоришина Л. Детермінанти фінансових результатів українських аграрних підприємств у довоєнний період. *Сільське господарство та ресурсна економіка: міжнародний науковий електронний журнал*. 2023. Т. 9, № 4. С. 102–118.
4. Цеслів О., Дунаєва Т., Єрешко Я., Цеслів А. Дослідження прибутковості аграрних підприємств України в умовах воєнної агресії. *Системні дослідження та інформаційні технології*. 2024. № 1. С. 60–69.
5. Андрєєва Л. В. Фінансовий аналіз та діагностика підприємств аграрного сектору. Київ : КНЕУ, 2018. 208 с.
6. Бондаренко М. М. Фінансові стратегії для сільськогосподарських підприємств. Харків : Фінансове право, 2020. 154 с.
7. Коваленко В. А. Теорія та практика фінансового аналізу: теоретичні та прикладні аспекти. Львів: Новий світ, 2017. 320 с.

*Міняйло Анна Олександрівна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Економіка»;
науковий керівник:
Климаш Наталія Іванівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та фінансів підприємства;
Державний торговельно-економічний університет*

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЛІКВІДНОСТІ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Сучасні умови господарювання характеризуються високим рівнем невизначеності та нестабільності, що проявляється у валютних коливаннях, зростанні інфляції, кризових явищах на фінансових ринках, а також у зниженні купівельної спроможності населення. У таких умовах підприємства стикаються з підвищеними ризиками ведення бізнесу, що безпосередньо впливає на їх фінансовий стан. Одним із ключових завдань менеджменту стає підтримання належного рівня ліквідності та платоспроможності, оскільки саме ці показники визначають здатність підприємства функціонувати у коротко- та довгостроковій перспективі.

Дослідження методичних підходів до оцінки ліквідності та платоспроможності має велике практичне значення, адже від правильності аналізу залежить ефективність прийняття управлінських рішень, визначення стратегії розвитку та залучення інвесторів. В умовах економічної нестабільності потреба у використанні сучасних методик зростає, оскільки класичні підходи не завжди відображають реальну картину. Левкович О. та Воробйова А. стверджують, що понятійні ознаки ліквідності і платоспроможності взаємопов'язані, але при цьому мають відмінності, і крім того поняття ліквідності носить більш ширший характер, ніж платоспроможність [1].

Отже, можна стверджувати, що платоспроможність підприємства безпосередньо залежить від рівня його ліквідності: зі зростанням ліквідності зростає і здатність компанії своєчасно погашати свої борги. Саме ці два показники – ліквідність і платоспроможність – визначають фінансове «здоров'я» підприємства та його стійкість у ринковому середовищі. Компанія може вважатися платоспроможною лише тоді, коли має достатній власний капітал, що перевищує зобов'язання, а також коли боргове навантаження є оптимальним і піддається ефективному управлінню. З іншого боку, підтримання належного рівня ліквідності підтверджує здатність підприємства вчасно розраховуватися за рахунками й уникати фінансових ускладнень.

У фінансовому аналізі найбільш поширеним підходом є розрахунок коефіцієнтів ліквідності (табл. 1), що дозволяють порівняти обсяг поточних активів підприємства з його короткостроковими зобов'язаннями.

Таблиця 1

Основні коефіцієнти ліквідності підприємства

Назва коефіцієнта	Формула розрахунку	Характеристика
Коефіцієнт поточної ліквідності (Current Ratio)	Поточні активи/Поточні зобов'язання	Показує загальну забезпеченість підприємства оборотними ресурсами для покриття боргів
Коефіцієнт швидкої ліквідності (Quick Ratio)	(Поточні активи – Запаси)/Поточні зобов'язання	Враховує тільки ті активи, які можна швидко перетворити на грошові кошти
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (Cash Ratio)	Грошові кошти та їх еквіваленти/Поточні зобов'язання	Відображає частку короткострокових боргів, які підприємство може негайно погасити

Джерело: сформовано автором на основі [2]

У стабільних умовах такі методи дають достатньо точну картину. Проте, в умовах економічної нестабільності їхня інформативність знижується, оскільки різке падіння вартості активів або зростання кредитного навантаження може миттєво змінити співвідношення показників.

Класичні коефіцієнти та показники у кризових умовах мають суттєві обмеження. Наприклад, через інфляцію реальна вартість активів може значно відрізнятись від балансової. Валютні ризики також ускладнюють оцінку платоспроможності, оскільки підприємство може бути прибутковим у національній валюті, але збитковим у перерахунку на валютні кредити. У таких умовах доцільним є використання stress-testing – методики, що передбачає моделювання кризових сценаріїв (наприклад, падіння попиту на продукцію, підвищення відсоткових ставок чи різке зростання собівартості). Це дозволяє заздалегідь оцінити, чи здатне підприємство залишатися ліквідним і платоспроможним у випадку несприятливих змін.

Останнім часом підприємства все частіше застосовують інтегровані системи фінансового аналізу, що поєднують класичні коефіцієнти з новітніми методами бізнес-аналітики. Залучення інструментів Big Data, машинного навчання та прогнозного моделювання дозволяє виявляти приховані тенденції та формувати більш реалістичні прогнози. Також важливу роль відіграють зовнішні індикатори: ринкова капіталізація, кредитні рейтинги, індекси інвестиційної привабливості.

Таким чином, сучасний підхід до оцінки ліквідності та платоспроможності підприємств полягає не у використанні одного універсального методу, а в комбінуванні різних інструментів, що дозволяє досягти більшої об'єктивності.

Отже, в умовах економічної нестабільності підприємствам необхідно застосовувати розширені та комплексні методичні підходи до оцінки свого фінансового стану. Традиційні коефіцієнти ліквідності та платоспроможності залишаються важливими, проте вони повинні доповнюватися аналізом грошових потоків, прогнозними моделями та сценарним плануванням. Особливу роль відіграють методи stress-testing, які допомагають виявити потенційні ризики ще на етапі їх зародження. Поєднання класичних та сучасних підходів створює основу для формування надійної системи моніторингу, яка дозволяє підприємствам не лише виживати у кризових умовах, але й забезпечувати подальший розвиток.

Список використаних джерел

1. Левкович О. В., Воробйова А. О. Аналітичні основи ліквідності та платоспроможності підприємства. *Ефективна економіка*. 2022. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10307> (дата звернення: 19.09.2025).
2. Кисельов І. Система показників платоспроможності та ліквідності, їх взаємозв'язок з фінансовою стійкістю. *Економіка та суспільство*. (75). 2025. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-75-41> (дата звернення: 22.09.2025).

Москаленко Наталія Віталіївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансових ринків та технологій;
Герман Яна Ігорівна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність "Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок";
Державний податковий університет

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СФЕРІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

У сучасних умовах глобалізації та цифровізації економіки питання протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму набуває особливої актуальності. Фінансовий моніторинг виступає важливим інструментом забезпечення фінансової безпеки держави та стабільності банківської системи. З огляду на зростання обсягів фінансових операцій, поширення електронних платежів і криптовалют, традиційні методи контролю стають недостатніми. Саме тому дедалі більшого значення набуває впровадження сучасних технологій, таких як штучний інтелект, машинне навчання, аналіз великих даних (Big Data), блокчейн та автоматизовані системи моніторингу. Використання цих інноваційних інструментів дозволяє підвищити ефективність виявлення підозрілих транзакцій, знизити ризики зловживань та адаптувати систему фінансового моніторингу до нових викликів цифрової економіки. Також вони автоматизують процеси ідентифікації клієнтів, аналізу джерел коштів, контролю підозрілих фінансових операцій та передачі відповідної інформації до органів фінансового моніторингу [3].

В Україні останніми роками активно розвиваються рішення у сфері фінансового моніторингу. Наприклад, український RegTech-стартап AML.point пропонує автоматизацію процедур KYC та перевірки клієнтів, що дозволяє значно скоротити час на підготовку звітності та знизити ризик помилок, оскільки під норми фінансового моніторингу наразі підпадають не лише фінансові установи, а й бухгалтери, аудитори, нотаріуси, адвокатські асоціації, організатори лотерей та інші, це є неабияк актуальним. *Продукт складається з трьох основних модулів:*

- збереження результатів перевірки клієнтів, формування електронних анкет і списків, перевірка на відповідність санкційним перелікам та оцінка рівня ризику;
- облік фінансових операцій і моніторинг транзакцій як у режимі реального часу, так і в агрегованому вигляді за визначений період;
- автоматизоване формування статистичної звітності – наразі AML.point підтримує чотири типи звітів, для яких система самостійно збирає дані та створює їх у потрібному форматі.

Такі рішення стали можливими завдяки оновленню законодавства та вимогам Національного банку України до суб'єктів первинного фінансового моніторингу, а також попиту бізнесу на швидкі та надійні інструменти відповідності [1].

Ще одним прикладом є впровадження автоматизованих систем на базі рішень FinMonitor від компанії *Finport Technologies*. Вони дозволяють збирати й аналізувати великі обсяги транзакційної інформації, відслідковувати підозрілі операції та формувати необхідні звіти для внутрішнього фінмоніторингу. Успіх цих систем забезпечується чіткою нормативною базою та готовністю банків адаптувати нові IT-рішення, проте проблемами залишаються висока вартість впровадження та потреба у спеціально підготовленому персоналі [4].

За кордоном досвід застосування сучасних технологій ще масштабніший. Так, компанія Google Cloud розробила інструмент для виявлення відмивання грошей на основі штучного інтелекту. За оцінками ООН, щороку у світі відмивається від 2% до 5% глобального ВВП, що становить близько 2 трильйонів доларів. Попри мільярдні інвестиції в системи протидії відмиванню грошей протягом останніх десятиліть, понад 95% повідомлень, згенерованих такими системами, на початковому етапі перевірки визнаються «хибнопозитивними» [5].

Альтернативний підхід пропонує Google Cloud, використовуючи машинне навчання для формування консолідованої оцінки ризику. У цьому процесі аналізуються транзакційні моделі, мережеві взаємозв'язки та дані «Знай свого клієнта», що дозволяє точніше виявляти клієнтів із підвищеним рівнем ризику як серед бізнесу, так і серед фізичних осіб.

Завдяки такому підходу, за даними Google Cloud, банк HSBC зміг скоротити кількість отриманих сповіщень більш ніж на 60%, водночас збільшивши число справді підтверджених випадків у 2–4 рази, що свідчить про значне підвищення точності роботи системи.

Наступним прикладом є *ComplyAdvantage* – це британська компанія у сфері RegTech, яка спеціалізується на автоматизації процесів боротьби з відмиванням коштів (AML) та фінансуванням тероризму (CFT). Її ключова перевага полягає в поєднанні кількох інструментів:

- моніторинг транзакцій у реальному часі. Система автоматично відстежує фінансові операції клієнтів, використовуючи машинне навчання для виявлення нетипових або ризикових дій.
- КУС та КУВ-перевірки. Завдяки інтеграції з глобальними базами даних компанія допомагає банкам та фінтех-установам швидко ідентифікувати клієнтів, юридичних осіб та кінцевих бенефіціарів.
- санкційний та PEP-скринінг. Платформа постійно оновлює дані про санкційні списки, політично значущих осіб (PEP), а також негативні згадки у ЗМІ. Це дозволяє зменшити ризики співпраці з підозрілими контрагентами.

- аналіз великих даних (Big Data). Використання алгоритмів обробки даних забезпечує швидкість та гнучкість системи, що особливо важливо для великих банків з мільйонами клієнтів.

Головною відмінністю ComplyAdvantage є можливість знизити кількість «хибних позитивів», тобто ситуацій, коли система сигналізує про проблему там, де її немає. Це дозволяє фінансовим установам економити ресурси та концентруватися на реальних загрозах. Завдяки такому підходу компанія вже співпрацює з сотнями банків, платіжних систем і криптовалютних бірж у понад 70 країнах світу.

ThetaRay – це ізраїльська технологічна компанія, яка створила платформу для виявлення складних фінансових злочинів за допомогою штучного інтелекту. Її розробки ґрунтуються на патентованому алгоритмі «Intuitive AI», що аналізує величезні обсяги транзакційних даних у пошуках аномалій, які часто залишаються непоміченими традиційними правилами.

Особливості підходу ThetaRay:

- виявлення складних схем. Платформа може знаходити приховані зв'язки між транзакціями, навіть якщо злочинці спеціально «дроблять» платежі чи використовують транскордонні канали для маскування.

- адаптивність. Алгоритми здатні самонавчатися, що робить систему ефективною навіть у випадках нових, раніше невідомих схем відмивання грошей.

- міжнародний рівень. Компанія працює з глобальними банками, зокрема у сфері кореспондентських відносин між банківськими установами, де найбільші ризики фінансових злочинів.

- зниження операційних витрат. Завдяки більш точному аналізу фінансові інститути зменшують час, витрачений на перевірку «помилкових сигналів» [2].

ThetaRay активно співпрацює з провідними банками світу, серед яких Santander та ABN AMRO, допомагаючи їм ефективніше контролювати транскордонні платежі й підвищувати довіру клієнтів.

Успіх міжнародних прикладів зумовлений доступом до масштабних масивів даних, потужною обчислювальною інфраструктурою та великими інвестиціями у наукові дослідження. Водночас і в Україні, і за кордоном спільними викликами залишаються питання захисту персональних даних, прозорості моделей штучного інтелекту, інтеграції нових рішень у старі системи та необхідність підготовки кваліфікованих кадрів.

Таким чином, і Україна, і світ демонструють позитивну динаміку у впровадженні сучасних технологій у фінансовому моніторингу. Якщо вітчизняний досвід поки більше орієнтований на адаптацію локальних рішень та міжнародну допомогу, то закордонні практики показують приклади масштабного використання штучного інтелекту й глобальних RegTech-сервісів.

Список використаних джерел

1. AML.point: Інноваційне-рішення для ефективного фінмоніторингу. URL: <https://aifintech.ua/blog/innovatsiyne-rishennya-dlya-efektyvnoho-finmonitorynnyu> (дата звернення 26.09.2025)
2. Офіційний сайт Вікіпедія. URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Comply Advantage?utm_source](https://en.wikipedia.org/wiki/Comply_Advantage?utm_source)
3. Москаленко Н., Дідківська К. Фінансовий моніторинг в Україні. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*. 2025. (1). С. 51– 58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2617-5940.1.2025.8>
4. Система автоматизації фінансового моніторингу «FinMonitor». URL: <https://www.finport.com.ua/ua/products/finmonitoring.html> (дата звернення 26.09.2025)
5. Investopedia. «Google Cloud запускає інструмент для боротьби з відмиванням грошей на базі штучного інтелекту для банків». URL: https://www.investopedia.com/google-ai-anti-money-laundering-tool-7550923?utm_source

*Москаленко Наталія Віталіївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансових ринків та технологій;
Семенова Олександра Володимирівна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
Державний податковий університет*

ВПЛИВ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ НА РОЗВИТОК ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ УКРАЇНИ

Актуальність впливу фінансового моніторингу на розвиток інвестиційного клімату України зумовлена необхідністю забезпечення прозорості фінансових операцій, запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, що є ключовими умовами формування довіри іноземних та вітчизняних інвесторів. В умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки роль фінансового моніторингу зростає, адже його ефективне функціонування сприяє стабільності фінансової системи, підвищенню рейтингу інвестиційної привабливості держави та інтеграції України у світову фінансову систему. Вдосконалення механізмів фінансового контролю, цифровізація процесів моніторингу та гармонізація національного законодавства з міжнародними нормативними актами та стандартами FATF є важливими чинниками формування сприятливого інвестиційного середовища та підвищення економічної безпеки країни.

Проблематику впливу фінансового моніторингу на розвиток інвестиційного клімату України досліджували як науковці так і практики, які у своїх працях акцентують увагу на взаємозв'язку між ефективністю системи фінансового моніторингу та рівнем довіри інвесторів до національної економіки. Дослідники підкреслюють, що належна протидія відмиванню коштів та фінансуванню тероризму є необхідною умовою формування позитивного інвестиційного іміджу держави, забезпечення прозорості фінансових операцій та зміцнення фінансової безпеки. Водночас науковці відзначають низку проблем – недосконалість нормативно-правової бази, недостатній рівень координації між контролюючими органами та потребу в цифровізації процесів моніторингу, що стримує формування сприятливого інвестиційного середовища в Україні.

Фінансовий моніторинг розкривається через наукові підходи та визначення вчених, які розглядають його як систему заходів, спрямованих на забезпечення прозорості фінансових операцій і запобігання тінізації економіки. У працях дослідників акцентується увага на його ролі як важливого інструмента фінансової безпеки держави та формування сприятливого інвестиційного середовища.

Фінансовий моніторинг на думку Дропа Я., Тесля С., Піхоцька М. – це система організаційних і правових заходів, спрямованих на виявлення, запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму [1, с. 36].

Автори Серeda Є., Сокирко О., Шепиленко В. фінансовий моніторинг розглядають як механізм державного контролю за фінансовими операціями, що забезпечує прозорість руху капіталу, мінімізацію ризиків фінансових злочинів та зміцнення фінансової безпеки держави [3].

Науковці трактують Юрій Е., Грубляк М. фінансовий моніторинг – це комплекс аналітичних, інформаційних та контрольних дій суб'єктів фінансової системи, спрямованих на виявлення підозрілих фінансових операцій і забезпечення законності у сфері фінансово-економічних відносин [4, с. 127].

Проаналізувавши наукову літературу, вважаємо, що сутність фінансового моніторингу полягає у забезпеченні прозорості фінансових потоків, запобіганні легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, протидії фінансуванню тероризму та зброї масового знищення. Фінансовий моніторинг – це комплексна система заходів, що поєднує державний контроль, аналітичну діяльність та використання сучасних інформаційних технологій для виявлення ризикових або підозрілих фінансових операцій. Він виконує як превентивну, так і регулятивну функцію, спрямовану на підтримання стабільності фінансової системи, підвищення довіри до банківських та фінансових установ, а також формування сприятливого інвестиційного клімату. Його сутність відображає взаємозв'язок між економічною безпекою держави, ефективністю фінансового контролю та розвитком легального бізнес-середовища.

Інвестиційний клімат – це сукупність політичних, економічних, правових та соціальних умов, що визначають рівень привабливості країни або регіону для здійснення інвестиційної діяльності. Його сутність полягає у створенні сприятливого середовища для залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій шляхом забезпечення стабільності законодавства, ефективності фінансової системи, прозорості державного управління та захисту прав інвесторів. Інвестиційний клімат формується під впливом макроекономічних показників, рівня розвитку інфраструктури, податкової політики, політичної стабільності та рівня корупції. Від його якості залежить динаміка економічного зростання, конкурентоспроможність національної економіки та обсяг надходжень інвестиційного капіталу в державу [2, с. 47].

Фінансовий моніторинг відіграє ключову роль у формуванні інвестиційного клімату держави, забезпечуючи прозорість фінансових операцій, стабільність банківської системи та захист прав інвесторів. Водночас ефективність його впливу залежить від оптимізації процедур контролю та цифровізації процесів. У таблиці 1 наведено основні позитивні та негативні аспекти впливу фінансового моніторингу на розвиток інвестиційного

середовища в Україні, що дозволяє наочно оцінити його роль у стимулюванні легального бізнесу та залученні інвестицій.

Вплив фінансового моніторингу на розвиток інвестиційного клімату України проявляється у двох взаємопов'язаних аспектах – підвищенні прозорості та стабільності фінансової системи та формуванні довіри інвесторів до національного ринку. Ефективна система фінансового моніторингу сприяє зменшенню ризиків появи нелегальних фінансових операцій, відмивання коштів та фінансування тероризму, що створює сприятливі умови для залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій.

Таблиця 1

**Вплив фінансового моніторингу
на розвиток інвестиційного клімату України**

Напрямок впливу	Позитивний вплив	Негативний вплив
Прозорість фінансових операцій	Підвищує довіру інвесторів, сприяє залученню легальних інвестицій	Може збільшувати адміністративне навантаження на бізнес через додаткові звіти та контроль
Фінансова стабільність	Зменшує ризики відмивання коштів та фінансування тероризму, підвищує стабільність банківської системи	Надмірна регуляторна суворість може стримувати швидкі інвестиційні рішення
Розвиток легального бізнесу	Стимулює дотримання законодавства та формування прозорого ринку	Складність процедур фінансового моніторингу може бути перешкодою для малих і середніх підприємств
Правова відповідальність та дисципліна	Підвищує ефективність контролю, забезпечує дотримання правових норм	Ризик суб'єктивного тлумачення нормативних вимог може створювати додаткові ризики для інвесторів
Інвестиційна привабливість	Формує позитивний імідж країни для зовнішніх інвесторів	Надмірна бюрократія та тривалі процедури знижують конкурентоспроможність інвестиційного середовища

Джерело: складено на основі [4, с. 178].

Таким чином, аналіз впливу фінансового моніторингу на інвестиційний клімат України демонструє, що він відіграє ключову роль у формуванні прозорого, стабільного та безпечного фінансового середовища. Позитивний ефект проявляється у підвищенні довіри інвесторів, зміцненні фінансової стабільності, стимулюванні розвитку легального бізнесу та покращенні корпоративного управління, що загалом підвищує інвестиційну привабливість країни. Водночас надмірна регуляторна суворість, бюрократичні процедури та складність внутрішніх контрольних процесів можуть ускладнювати діяльність підприємств, збільшувати витрати та створювати певні бар'єри для інвесторів. Таким чином, ефективність фінансового моніторингу залежить від балансу між

превентивним контролем і забезпеченням зручних умов для бізнесу та інвестицій.

Фінансовий моніторинг є одним із ключових інструментів забезпечення стабільності фінансової системи та прозорості економічних процесів, що набуває особливого значення в умовах воєнного стану. У сучасних умовах загострення економічних та безпекових ризиків ефективний фінансовий контроль стає необхідним для підтримки довіри інвесторів, захисту легального бізнесу та формування сприятливого інвестиційного клімату. Війна створює додаткові виклики для української економіки, включно з ризиками відмивання коштів, фінансування тероризму та зброї масового знищення та стабільності банківської системи, що вимагає модернізації, адаптації системи фінансового моніторингу.

Напрями розвитку фінансового моніторингу та його вплив на інвестиційний клімат включають:

1) Цифровізація та автоматизація процесів контролю є ключовими напрямками розвитку фінансового моніторингу, особливо в умовах підвищених ризиків для економіки. Впровадження сучасних програмних рішень дозволяє автоматично відстежувати підозрілі фінансові операції, мінімізуючи вплив людського фактору та підвищуючи швидкість обробки інформації. Аналітичні системи, що використовують алгоритми штучного інтелекту, здатні прогнозувати ризикові операції, визначати потенційні загрози та забезпечувати проактивне реагування на них. Крім того, онлайн-доступ до баз даних сприяє оперативному обміну інформацією між державними органами та фінансовими установами, що підвищить ефективність контролю та зменшить час реагування на підозрілі транзакції.

2) Посилення перевірки клієнтів та контрагентів є невід'ємною складовою ефективного фінансового моніторингу. Встановлення обов'язкової перевірки осіб у міжнародних санкційних списках дозволяє своєчасно виявляти потенційно ризикових учасників ринку. Аналіз структури власності та участі в міжнародних компаніях допомагає визначати непрозорі фінансові схеми та запобігати ризиковим операціям. Окрему увагу приділяють контролю операцій з віртуальними валютами та іншими високоризиковими інструментами, які мають особливу схильність до використання у незаконних схемах.

3) Покращення координації між державними органами та фінансовими установами сприятиме підвищенню оперативності та ефективності фінансового моніторингу. Створення єдиної комунікаційної платформи, що забезпечить швидкий обмін даними та синхронізацію дій усіх учасників системи. Впровадження спільних алгоритмів реагування на підозрілі операції дозволить стандартизувати процеси контролю та зменшити ризики помилкових рішень. Залучення міжнародних асоціацій та партнерів сприяє обміну досвідом, впровадженню передових стандартів та підвищенню професійного рівня фінансових установ.

4) Підвищення прозорості фінансових процесів та довіри інвесторів є одним із головних ефектів модернізації системи моніторингу. Регулярне оприлюднення звітів про результати фінансового контролю забезпечує відкритість інформації та сформує позитивний імідж національного ринку. Впровадження механізмів захисту прав інвесторів гарантуватиме законність інвестиційних процесів і зменшує ризики для вкладників. Створення стимулів для легального бізнесу, включно зі спрощенням процедур проведення прозорих фінансових операцій, сприяє залученню нових інвестицій та розвитку економіки.

5) Навчання персоналу та підвищення кваліфікації є важливими та дієвим для ефективного впровадження нових стандартів фінансового моніторингу. Проведення тренінгів і навчальних програм дозволяє співробітникам фінансових установ швидко адаптуватися до змін у регуляторних вимогах. Розробка методичних матеріалів і рекомендацій забезпечує єдину методологію контролю, враховуючи особливості воєнного часу. Формування спеціалізованих аналітичних груп для моніторингу ризикових секторів економіки дозволяє своєчасно ідентифікувати загрози та мінімізувати негативні наслідки для інвестиційного клімату країни.

Отже, фінансовий моніторинг відіграє ключову роль у формуванні стабільного та прозорого інвестиційного клімату України, особливо в умовах воєнного стану. Його ефективне впровадження сприяє зниженню ризиків нелегальних фінансових операцій, зміцненню довіри інвесторів, підвищенню прозорості бізнес-процесів та стандартів корпоративного управління. Водночас надмірна регуляторна суворість та складність процедур можуть ускладнювати діяльність установ та підвищувати операційні витрати. Отже, для максимального позитивного впливу на інвестиційний клімат необхідне поєднання строгого контролю з адаптованими цифровими інструментами, підвищенням кваліфікації персоналу та забезпеченням прозорості і ефективності всіх елементів системи фінансового моніторингу.

Список використаних джерел

1. Дропа Я.Б., Тесля С.М., Піхоцька М.Р. Розвиток системи фінансового моніторингу як складової частини формування ефективного контролю й безпеки в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Випуск 37. С. 35–43.

2. Лоза С. П. Інвестиційний клімат в Україні: стан, проблеми та можливі шляхи покращення. *Збірник наукових праць ДУІТ. Серія «Економіка і управління»*. 2024. Вип. 5. С. 46–58.

3. Середа Є., Сокирко О., Шепиленко В. Фінансовий моніторинг в системі національної безпеки України. *Економіка та суспільство*. 2024. №62. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-82> (дата звернення: 06.10.2025).

4. Фінансовий моніторинг : навч. посіб. / укл. Е.О. Юрій, О.М. Грубляк. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. 368 с.

*Мунько Анна Юрївна,
кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри менеджменту,
публічного управління та адміністрування;
Дніпровський державний аграрно-економічний університет*

МАКРОПРУДЕНЦІЙНІ ТА ФІСКАЛЬНІ ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Розвинені економіки опираються на багаторівневу систему інструментів, що поєднує макропруденційні механізми, фінансові буфери та інструменти управління державним боргом, розвинутий набір інструментів ліквідності й механізмів реструктуризації, стійку інфраструктуру платіжних і розрахункових систем, системи страхування депозитів і порядку банкрутства з чіткими правилами упорядкованої ліквідації, а також комплекс заходів кібербезпеки і операційної стійкості.

Ключовим для запобігання виникненню системних ризиків є ефективна макропруденційна політика, що використовує комбіновані інструменти, як-от вимоги до капіталу й капіталових буферів, контрциклічні буфери, обмеження співвідношення кредит/вартість активу (LTV), нормативи платоспроможності банків для ризиків ліквідності і концентрації, а також макропруденційні вимоги до фінансових посередників поза банківським сектором.

Емпіричні дослідження та огляди практики свідчать про позитивний вплив таких заходів на стійкість фінансової системи при одночасному зниженні циклічності кредитування, проте їх ефективність залежить від якості нагляду та координованості з монетарною і фінансовою політикою [2].

Фінансові інструменти фінансової безпеки в розвинених державах включають наявність «фінансових простинів» і правил, що обмежують надмірну циклічність бюджетної політики, механізми автоматичного стабілізатора та накопичувальні фонди (sovereign wealth funds, stabilization funds) для перерозподілу надходжень у періоди надзвичайних шоків; такі інструменти дозволяють зменшити вразливість до зовнішніх шоків і підтримувати доступ держави до ринків запозичень за сприятливіших умов. Водночас на тлі зростання сукупного боргу глобальні стратегії управління державним боргом підкреслюють важливість диверсифікації джерел фінансування, продовження середнього терміну погашення та активного менеджменту ризиків рефінансування як складових фінансово-економічної безпеки [4;6].

Ліквідні механізми центральних банків і системи «lender-of-last-resort», включно з чіткими правилами доступу до тимчасової ліквідності, квазі-фінансовими інструментами підтримки ринку у випадку криз, механізмами обміну цінними паперами та спроможністю до форвардного надання ліквідності,

є критичними для гасіння паніки та запобігання хвилеподібному поширенню банківських невдач. У поєднанні з рамками щодо вирішень це дозволяє мінімізувати фіскальні витрати і звести до мінімуму переривання надання фінансових послуг населенню й бізнесу.

Сучасні підходи до операційної і кібернетичної стійкості фінансового сектора включають стандартизовані процедури звітування про інциденти, регулярні «стрес-тести» на цифрові ризики, вимоги до управління ІТ-постачальниками і сценарії відновлення після інцидентів. Міжнародні огляди останніх років показують, що кібератаки становлять дедалі більшу загрозу макрофінансовій стабільності, тому практики регуляторів у розвинених юрисдикціях орієнтуються на поєднання наглядового підходу з механізмами публічно-приватної координації [3; 5].

Окрему роль відіграють інструменти сприяння фінансовій інклюзії і розбудови фінансового ринку капіталу як механізми диверсифікації джерел фінансування та підвищення стійкості господарських агентів; програми страхування кредитних ризиків для малих суб'єктів підприємництва, дерегуляторні ініціативи для розвитку ринку корпоративних та муніципальних облігацій, а також податкова й інституційна підтримка розвитку ринків капіталу. Усе це знижує залежність економіки від короткострокових зовнішніх запозичень і підвищує загальну маневреність політик у кризових умовах.

Методологічно важливою складовою є система раннього попередження на основі консолідованої звітності та інтегрованого наглядового аналізу (включно з використанням сучасних аналітичних підходів і великих даних) для оперативного і передбачуваного реагування регуляторів на накопичення системних ризиків. Міжінституційна координація (центральный банк, міністерство фінансів, регулятор ринку цінних паперів, антимонопольні органи) та прозора система взаємного інформування є базою для скоординованої політики.

Практичні шляхи впровадження перерахованих інструментів в Україні потребують поетапного та контекстно чутливого підходу. *По-перше*, необхідно формально закріпити макропруденційну рамку на законодавчому рівні з чітким розподілом повноважень і механізмів координації між Національним банком України, Міністерством фінансів України і іншими регуляторами, запровадити контрциклічні буфери та правила прозорого їх уведення та скасування. *По-друге*, слід побудувати фіскальний буфер та механізми управління державним боргом, які передбачають стратегічне накопичення резервів або створення стабілізаційного фонду, удосконалити менеджмент боргових портфелів шляхом подовження строків запозичень і диверсифікації інвесторської бази. *По-третє*, варто посилити нагляд за кібербезпекою у фінансовому секторі [1] через стандартизовані вимоги до політик ІТ-ризиків, обов'язкове звітування про інциденти, регулярні сценарні перевірки і централізовані засоби координації під час великих атак, а також розвивати внутрішній ринок кіберпослуг і

компетенцій. *По-четверте*, доцільно розвивати інфраструктуру ринків капіталу та інструменти, що сприяють фінансовій інклюзії (гарантії кредитів малих суб'єктів підприємництва, стимулювання локального інвестування), щоб зменшити зовнішню вразливість і підвищити стійкість фінансування реального сектору. *По-п'яте*, слід впровадити сучасні механізми ліквідності центрального банку з чіткими умовами доступу й прозорими процедурами реструктуризації та ліквідації фінансових установ, щоб мінімізувати фіскальні ризики під час криз. *По-шосте*, потрібно інвестувати в системи раннього попередження, підвищити якість даних держорганів і інтегрувати моделі стрес-тестування, включно з оцінкою кліматичних і цифрових ризиків, оскільки трансфер ризиків через кліматичні та технологічні шоки збільшує ймовірність системних подій.

Усі вищезазначені заходи мають супроводжуватися підвищенням прозорості державних фінансів, регулярним публічним обговоренням стратегій фінансової безпеки та поступовим нарощуванням експертиз у спроможних інституціях через міжнародну технічну допомогу й обмін найкращими практиками з міжнародними організаціями. Прагматична послідовність, орієнтована на укріплення інституційних рамок і нарощування оперативних спроможностей, дозволить Україні адаптувати перевірені інструменти фінансово-економічної безпеки до її наслідків війни, структурних викликів та інтеграції в європейські ринки.

Фінансово-економічна безпека у розвинених країнах ґрунтується на комплексному використанні макропруденційних, фіскальних, боргових, інституційних та технологічних інструментів, які діють синергійно, створюючи багаторівневу систему захисту від криз і шоків. Їхня ефективність підтверджується досвідом країн ЄС, США та інших економік із розвиненими ринками, де поєднання стабілізаційних фондів, механізмів раннього попередження, стійких платіжних інфраструктур і цифрової безпеки мінімізує системні ризики. Для України критично важливо не лише формально імплементувати ці інструменти, а й вибудувати інституційну спроможність їх застосування, що вимагає законодавчої конкретизації, прозорості та політичної узгодженості.

Список використаних джерел

1. Мунько А.Ю. Кібербезпека як складник політики фінансової безпеки держави. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2023. № 7. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-7-02-09>.
2. Arakelyan M., Gersl A., Schindler M. Macroprudential Policies and Capital Controls Over Financial Cycles. IMF Working Paper. WP/23/171. 2023. URL: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WP/2023/English/wpia2023171-print-pdf.ashx>.

3. Cyber risk: a growing concern for macrofinancial stability. Global Financial Stability Report. IMF, 2024. 26 p.

4. Global Debt Report 2024: Bond Markets in a High-Debt Environment / OECD. Paris : OECD Publishing, 2024. 150 c.

5. Kryshchanovych M., Storozhev R., Malyshev K., Munko A., Khokhba O. State Management of the Development of National Cybersecurity Systems. IJCSNS. International Journal of Computer Science and Network Security. 2022. Vol. 22 № 5 pp. 11-16. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.5.3>.

6. OECD Economic Outlook, Volume 2023 Issue 2 / OECD. Paris : OECD Publishing, 2023. 150 c.

Назарова Тетяна Василівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і фінансів;
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ФІЛОСОФСЬКІ ТА СИСТЕМНІ ЗАСАДИ ХОЛІСТИЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Сучасний етап розвитку фінансового менеджменту характеризується необхідністю переходу від фрагментарних підходів до цілісного сприйняття фінансових процесів, що актуалізує впровадження холістичної парадигми в систему управління фінансами підприємств та фінансових установ. Високий рівень невизначеності зовнішнього середовища, посилення взаємозв'язків між різними сегментами фінансової системи та зростаюча складність фінансових інструментів формують об'єктивні передумови для застосування холістичного підходу, який дозволяє розглядати фінансову систему як єдине ціле, де всі елементи перебувають у тісній взаємодії та взаємовпливі.

Філософські засади холістичного управління фінансами беруть свій початок від давньогрецької філософії, зокрема від ідей Геракліта, який у V столітті до нашої ери стверджував принцип єдності всього суцього, формулюючи його як "з одного – все, із усього – одне". Платон розвинув цю концепцію, визначаючи ціле як ідеальну єдність, що не містить внутрішніх суперечностей, і наголошуючи, що ціле складається з необмеженої кількості елементів, проте не є їх простою арифметичною сумою. Формальне введення терміна "холізм" у науковий обіг здійснив південноафриканський філософ Ян Смутс у 1926 році в роботі "Еволюція особистості", сформулювавши ключовий онтологічний принцип, згідно з яким ціле завжди є чимось більшим, ніж проста сума його частин. Цей принцип набуває особливого значення у фінансовому менеджменті, оскільки фінансова система підприємства демонструє емерджентні властивості,

які не можуть бути виведені шляхом простого додавання характеристик окремих фінансових процесів чи інструментів.

Застосування холістичного підходу в управлінні фінансами передбачає реалізацію системних засад через шість ключових аспектів, що формують методологічну основу цілісного фінансового менеджменту. Елементний аспект спрямований на виявлення всіх складників фінансової системи підприємства, включаючи грошові потоки, фінансові активи, зобов'язання, ризики та інструменти їх управління, стан та дії яких безпосередньо впливають на функціонування фінансової системи як цілого. Структурний аспект концентрується на вивченні взаємозв'язків між усіма складниками фінансової системи, їх динаміки та впливу на фінансову стійкість підприємства, що особливо важливо в контексті управління ліквідністю та платоспроможністю. Функціональний аспект передбачає визначення функцій кожного елемента фінансової системи, аналіз їх узгодженості та спроможності виконувати покладені завдання у контексті досягнення стратегічних фінансових цілей підприємства. Інтегративний аспект холістичного управління фінансами спрямований на виявлення та усунення протиріч у взаємодії різних фінансових процесів щодо досягнення загальних цілей, що є критично важливим для підтримання життєздатності фінансової системи та забезпечення її довгострокової стабільності. Комунікативний аспект забезпечує перевірку та підтримання необхідного рівня безпечності зв'язків між фінансовою системою підприємства та зовнішнім фінансовим середовищем, включаючи взаємодію з банками, інвесторами, кредиторами та іншими стейкхолдерами. Історичний аспект передбачає відстеження динаміки фінансових процесів у часі та прогнозування розвитку фінансової системи з урахуванням циклічності економічних явищ.

Сучасний холістичний підхід до управління фінансами ґрунтується на визнанні того, що фінансова система підприємства є не просто сукупністю грошових потоків та фінансових операцій, а складною адаптивною системою, здатною до саморегулювання та набуття нових властивостей у відповідь на зміни зовнішнього середовища. У контексті фінансового менеджменту це означає необхідність інтеграції всіх аспектів фінансової діяльності – від бюджетування та управління грошовими потоками до інвестиційного планування, управління ризиками та податкової оптимізації – в єдину систему, де кожен елемент доповнює та підсилює інші. Холістичне управління фінансами передбачає комплексний характер формування управлінських рішень, що враховують взаємовплив різних фінансових інструментів та їх синергетичний ефект, а також багатоваріантність підходів до розробки фінансових стратегій.

Особливістю холістичного фінансового менеджменту є орієнтація на створення вартості через інтеграцію всіх аспектів фінансової діяльності та забезпечення їх узгодженості зі стратегічними цілями підприємства. Сучасний етап розвитку управління, орієнтованого на вартість (Value-Based Management),

еволюціонує до холістичного (всебічного) управління, яке передбачає врахування не лише фінансових показників, але й впливу фінансових рішень на всі аспекти діяльності організації та її стейкхолдерів. Це передбачає застосування принципів інтегрованості з загальною системою управління підприємством, динамізму управління та систематичного аналізу взаємозв'язків між фінансовими та операційними процесами. Холістичний підхід у фінансовому менеджменті характеризується залученням усіх учасників до розроблення та реалізації фінансових рішень, підтриманням постійного зворотного зв'язку, зменшенням дистанції між рівнями фінансового управління та децентралізацією прийняття фінансових рішень у межах встановлених лімітів і повноважень.

Методологічна основа холістичного управління фінансами включає інтегральну концепцію, що поєднує елементи системного аналізу, синергетики та теорії складних адаптивних систем для створення комплексного підходу до фінансового планування та контролю. Застосування холістичного підходу в управлінні фінансами дозволяє досягти персоналізації фінансових стратегій відповідно до унікальних характеристик та цілей підприємства, забезпечити узгодженість фінансових цілей та стратегій на всіх рівнях управління, підвищити фінансову безпеку та стабільність через комплексне врахування всіх факторів ризику, а також покращити якість фінансових рішень через цілісне сприйняття фінансової ситуації. Холістичне управління фінансами охоплює всі ключові аспекти фінансової діяльності, включаючи управління грошовими потоками та бюджетування, ризик-менеджмент та страхування фінансових ризиків, інвестиційне планування та управління портфелем активів, податкове планування та оптимізацію податкового навантаження, а також довгострокове фінансове планування з урахуванням стратегічних цілей розвитку.

Впровадження холістичного підходу в систему управління фінансами вимагає формування відповідних компетенцій фінансових менеджерів, які повинні володіти здатністю до цілісного сприйняття всіх змін у фінансовій системі, розуміння взаємозв'язків між різними фінансовими процесами та прогнозування каскадних ефектів від прийняття фінансових рішень. Холістичне управління фінансами економічною безпекою підприємства передбачає розроблення комплексної системи моніторингу фінансових загроз та ризиків, що охоплює всі аспекти фінансової діяльності та забезпечує своєчасне виявлення дисбалансів і протиріч у фінансовій системі. Це дозволяє підприємствам не лише реагувати на виклики зовнішнього середовища, але й проактивно формувати стратегії фінансової адаптації, що забезпечують стійкість та життєздатність у довгостроковій перспективі.

Таким чином, філософські та системні засади холістичного управління фінансами формують нову парадигму фінансового менеджменту, яка дозволяє поєднувати ефективність із адаптивністю, фінансову стабільність із інноваційним розвитком, а також забезпечує цілісність у сприйнятті фінансових

процесів через інтеграцію та синергію всіх елементів фінансової системи. Подальший розвиток холістичного управління фінансами потребує розширення понятійного апарату, розроблення специфічних методологічних підходів для різних типів фінансових установ та удосконалення інструментарію оцінки ефективності холістичних фінансових стратегій.

Список використаних джерел

1. Бабець Є. К. Філософські засади гібридного менеджменту: від технократизму до гуманістичних підходів у сучасному управлінні. *Культурологічний альманах*. 2024. № 4. С. 221–228. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.4.25>
2. Багацька К. В. Теоретичні основи і практичні аспекти вартісно-орієнтованого підходу в управлінні фінансами. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2014. Т. 20, № 6. С. 112–120. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/456800e2-ff50-47b4-a9ba-1e8ade9a8116/content> (дата звернення: 08.10.2025).
3. Головня О. М., Бойко Н. Є. Стратегії управління фінансами підприємства з урахуванням персоналу. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-132>
4. Лапіна І. С., Гончаренко О. М. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. / за заг. ред. І. С. Лапіної. Одеса : Атлант, 2016. 313 с. URL: <https://dspace.oneu.edu.ua/bitstreams/73089b78-76c8-4524-948b-b0ef88ceddfe/download> (дата звернення: 08.10.2025).
5. Попова Ю. М., Кириченко М. О. Холістичне управління адаптивністю підприємства в умовах циклічної економіки. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2021. № 21. С. 1–8. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.21.2021.247229>
6. Снігур Х. А. Холістична модель управління персоналом. *Економіка та держава*. 2016. № 12. С. 47–50. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2016/12.pdf (дата звернення: 08.10.2025).
7. Тарасенко І. О. Теоретичні основи холістичного управління підприємствами сфери послуг у сучасних умовах. *Економіка та регіон*. 2020. № 5 (80). С. 46–53. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2020.5\(80\).2059](https://doi.org/10.26906/EiR.2020.5(80).2059)
8. Чобіток В. І. Інтелектуалізація управління холістичним розвитком підприємств : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Харків, 2020. 519 с. URL: <https://kart.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/doktorska-na-sajt-chobitok.pdf> (дата звернення: 08.10.2025).
9. Stewart C. Holistic financial planning: the power of a comprehensive approach to finances. *Revisor Group*. 2024. URL: <https://revisorgroup.com/holistic-financial-planning/> (дата звернення: 08.10.2025).

*Нечипоренко Аліна Володимирівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів;
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка*

РОЛЬ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У РЕГУЛЮВАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Фінансова система є основою функціонування економіки будь-якої держави. Вона забезпечує акумуляцію, розподіл та ефективне використання фінансових ресурсів, сприяючи соціально-економічному розвитку. У сучасних умовах роль фінансових інструментів у регулюванні економічних процесів в Україні набуває особливого значення. Вони виступають не лише інструментами стабілізації, але й засобами стимулювання інвестиційної активності, модернізації виробництва та інтеграції у світову економіку.

Розуміння механізмів впливу фінансових інструментів на економічні процеси дає змогу ідентифікувати напрями фінансової політики держави, яка має поєднувати антикризові заходи та довгострокові інструменти розвитку, які спрямовані на стабілізацію економіки та стимулювання інвестиційної активності. В Україні існує необхідність трансформації фінансової системи зважаючи на те, що традиційні підходи не можуть забезпечити належного рівня стійкості та динаміки зростання. В умовах воєнного стану відбувається зниження валового внутрішнього продукту, руйнування виробничих потужностей, скорочення надходжень до бюджету. Водночас зростають соціальні видатки, що вимагає пошуку нових джерел фінансування.

Фінансові інструменти виконують важливу роль у регулюванні економічних процесів, адже здатні забезпечити [1; 2]:

- стабілізацію державних фінансів через бюджетно-податкову політику;
- залучення міжнародної допомоги у формі грантів, кредитів та інвестицій;
- підтримку бізнесу через податкові стимули та кредитні програми;
- стимулювання інноваційного розвитку шляхом впровадження інвестиційних механізмів і державно-приватного партнерства.

Фінансові інструменти – це методи, механізми та засоби, за допомогою яких держава впливає на розподіл ресурсів, інвестиційні процеси та економічну активність.

Бюджетно-податкова політика забезпечує перерозподіл фінансових ресурсів в економічній системі відповідно до цілей розвитку країни та сприяє регулюванню фінансово-економічних відносин. Бюджетно-податкова політика України в умовах війни зазнала трансформацій. У 2022 році було тимчасово запроваджено пільги для малого та середнього бізнесу, спрощені процедури звітності, мораторій на деякі перевірки. Це дало змогу зменшити адміністративний тиск на бізнес і водночас зберегти його економічну активність.

Варто відмітити, що податкові інструменти мають бути спрямовані не лише на фіскальне наповнення бюджету, а й на стимулювання інвестицій. У цьому контексті важливим є впровадження податкових кредитів, відтермінування сплати податків для інноваційних підприємств тощо. Відповідно пильна увага має приділятися тим інструментам, що пов'язані з поліпшенням бізнес-середовища та стимулюванням інвестиційної діяльності [3].

З огляду на значний бюджетний дефіцит, Україна активно використовує боргові інструменти. Зокрема, випуск військових облігацій став засобом залучення фінансових ресурсів. Крім того, вагоме значення має міжнародна фінансова допомога, яка забезпечує покриття бюджетних потреб та фінансування критичних сфер. Проте зростання боргового навантаження формує ризики для боргової безпеки країни, що потребує продуманої стратегії управління державним боргом.

Монетарна політика Національного банку України реалізується через комплекс інструментів, що включають облікову ставку, операції відкритого ринку, нормативи обов'язкового резервування та валютні інтервенції. НБУ активно використовує інструменти монетарної політики для забезпечення стабільності національної валюти та контролю інфляції. Підтримання високої облікової ставки дозволило стримати відтік капіталу та стабілізувати національний фінансовий ринок. Водночас, у майбутньому важливим завданням стане поступове зниження ставок для стимулювання кредитування бізнесу та відновлення інвестиційної активності.

Особливої уваги потребують фінансові інструменти, які пов'язані з розвитком ринку капіталу, державно-приватного партнерства та «зелених» фінансів [4]. Відбудова України потребує значних інвестицій, тому використання міжнародних механізмів фінансування (наприклад, зелених облігацій чи грантових програм ЄС) є перспективним напрямом. Це дозволить не лише мобілізувати необхідний капітал, але й стимулювати впровадження екологічно чистих технологій, модернізацію енергетичної інфраструктури та підвищення стійкості економіки до зовнішніх шоків.

Інноваційні фінансові інструменти сприяють ефективному перерозподілу капіталу, мінімізації ризиків та стимулюванню економічного зростання завдяки цифровізації та інтеграції фінансових ринків. Використання таких інструментів, як блокчейн чи краудфандинг, розширює можливості доступу до капіталу, знижує витрати на фінансування та посилює конкуренцію на ринку [1].

Питання економічного розвитку України тісно пов'язане з підвищенням її інвестиційної привабливості, оскільки ефективне використання фінансових інструментів створює сприятливі умови для залучення інвестицій (як внутрішніх, так і зовнішніх), необхідних для відновлення економіки та стимулювання інноваційного розвитку [5].

Таким чином, фінансові інструменти відіграють важливу роль у регулюванні економічних процесів в Україні. В умовах війни вони забезпечують

стабілізацію державних фінансів, мобілізацію ресурсів та підтримку соціальної сфери. У перспективі повоєнного відновлення такі фінансові інструменти мають трансформуватися у потужний механізм стимулювання економічного зростання.

Список використаних джерел

1. Свистун А.О., Генкельман Є.С., Скороход І.П. Оцінка впливу інноваційних фінансових інструментів на економічний розвиток України. *Економіка та суспільство*. 2025. №72. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-116>
2. Кужелєв М. О. Управління публічними фінансами в умовах реформування економіки України. *Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України* : зб. матер. III Міжн. наук.- практ. конф., 26-27 березня 2020 р. Ірпінь, 2020. С. 42–44.
3. Нечипоренко А.В. Зарубіжний досвід використання фінансових інструментів стимулювання регіонального розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. Вип. 25. С. 97–101.
4. Варченко О., Варченко О., Драган О., Ткаченко К., Рибак Н., Зубченко В. «Зелені фінанси» в повоєнному відновленні України: організаційно-фінансові аспекти. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2024. №3(56). С. 75–85.
5. Кужелєв М. О. Механізм реалізації регіональних інвестиційних програм як фінансовий інструмент стимулювання регіонального розвитку. *Схід*. 2017. Вип. 6 (152). С. 22–27.

Онишко Олег Володимирович,
*кандидат юридичних наук, доцент,
докторант кафедри публічних фінансів;
Державний податковий університет*

ПЕРСПЕКТИВИ НАРОЩУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ФІНАНСОВОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ У РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН

Фінансова теорія та практика створили велику сукупність фінансового інструментарію для забезпечення функціонування і регулювання фінансових відносин. Кожний вид такого інструментарію має свої специфічні риси та функціональне призначення, забезпечуючи одночасно його перетворення в ресурс виконання фінансами їх суспільної ролі.

Разом з тим, узагальнення досягнень фінансової думки та практики засвідчує обмежене використання потенціалу фінансового інструментарію через недостатнє його співвідношення з поведінковими факторами в системі управлінських рішень. Проте такі фактори є дуже чутливими до процесів нарощування потенціалу такого інструментарію та ефективності його застосування. Це зумовлює необхідність поглиблення розуміння цілісності механізмів використання фінансового інструментарію у теоретичному і практичному форматах.

Висвітлення впливу поведінкових факторів на динаміку і ефективність розвитку фінансових відносин крізь призму застосування різноманітного фінансового інструментарію потребує насамперед застосування методології системного аналізу. Тут першочергового значення набувають взаємозв'язки у частині реалізації взаємообумовленості зазначених факторів та обраного фінансового інструментарію, а також синергійний підхід, як двигун та результат їх впливу на розвиток фінансових відносин.

Природно, що в основі практичного використання будь-якого фінансового інструментарію лежить певна потреба, інтерес досягти запланованих результатів. Ці фактори обумовлюють відповідну поведінку конкретного суб'єкта (суб'єктів) у процесах вибору та застосування того чи іншого фінансового інструмента. Адже фінансова поведінка – це сукупність дій та рішень суб'єкта в сфері фінансів, що відображає унікальні характеристики особистості, рівень знань, емоційний стан, вплив зовнішніх та внутрішніх мотиваційних чинників [1].

Відтак, можна припустити існування спільної методологічної основи в частині потреб і інтересів в ході вирішення проблем вибору фінансового інструментарію та обрання моделі фінансової поведінки. До інших складових цієї методологічної основи важливо віднести також наступне положення. Мова йде про те, що ефективна реалізація поставлених завдань не може обумовлюватися лише спонтанними рішеннями. Останні повинні мати

спрямований характер, не ігноруючи існуючу або можливу систему стримування і противаг. Така постановка висуває на порядок денний питання фінансово-відповідальної поведінки. Мова йде про здатність оцінювати ризики, створювати резерви, планувати свій бюджет тощо, сприяючи прийняттю раціональних рішень, які враховують не лише поточну вигоду, а й довготривалі наслідки [2]. Зазначене окреслює та поєднує всі поведінкові складові у спільний поведінковий ланцюг: «потреби – інтереси – поведінка - відповідальність». Управління змінами у такому ланцюгу є вкрай важливим для сфери фінансових відносин як чинника мінімізації ризиків, у тому числі, за рахунок оптимізації вибору та механізмів використання фінансового інструментарію. Цього потребує і поява нових класів продуктів, послуг, технологічних процесів, нових способів адаптації та взаємозв'язків, внаслідок всеохоплюючого прискореного розвитку інформаційних та комунікаційних новацій у суспільних відносинах. Тому, погоджуючись з переліком основних бар'єрів до розгортання поведінкових підходів у фінансовій політиці України, а саме: «відсутність спеціалізованих аналітичних структур на рівні уряду; недостатній рівень знань серед держслужбовців про методологію поведінкових інтервенцій; відсутність партнерства між урядом та академічною спільнотою» [4], зазначеним у контексті реформ публічного управління, він, на наш погляд, потребує доповнення механізмами відповідальності усіх учасників фінансових відносин.

Продовжуючи контекст загальнометодологічних основ ефективного вибору і використання фінансового інструментарію, це також, що нами вже зазначалося [3], важливість представлення поведінки та відповідальності, по-перше, як мережі подій і процесів, що формуються індивідуально і під впливом зовнішніх чинників та, по-друге, як системи, що включає певні типи поведінки та форми відповідальності. Саме притаманні системі властивості дозволяють вирішити наскільки її окремі елементи пов'язані та співставні для досягнення поставлених цілей при прийнятті конкретного управлінського рішення та оцінювання спрямованості обраного інструментарію.

Отже, зазначене дозволяє віднести фінансові поведінку та відповідальність до важливих інструментів розвитку фінансових відносин у напрямку повнішого використання їх потенціалу для досягнення поставлених цілей. Щодо перспектив подальшого розвитку, то вони лежать у площині узгодження та функціональної взаємодії різних типів поведінки та форм відповідальності з вибором та використанням конкретних фінансових інструментів із його чисельного арсеналу, наданих фінансовими теорією і практикою.

Список використаних джерел

1. Thaler R. Misbehaving: The Making of Behavioral Economics. *The Review of Austrian Economics*. 2015. Т. 30, № 1. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11138-015-0330-z>.

2. Нікіфоров П. О., Марич М. Г. Поведінкові фінанси: *навч. посібник*. Чернівці: Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 144 с.

3. Онишко, О. В. (2025). Наукові підходи до визначення і управління змінами поведінкових факторів у сфері фінансових відносин. *Актуальні питання економічних наук*, (15). URL: <https://a-economics.com.ua/index.php/home/article/view/821>

4. Бицюра Ю. Використання поведінкових інструментів у системі публічних фінансів: зарубіжний та вітчизняний досвід [*«Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України»*] : XVIII Міжнародна науково-практична конференція. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 22. 05. 2025. С. 19-21.

Онищук Сніжана Олександрівна,
здобувачка (другого) магістерського рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
науковий керівник:
Приймак Ірина Ігорівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту;
Львівський національний університет імені Івана Франка

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЗАЛУЧЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ

В умовах нинішніх соціально-економічних змін питання забезпечення сталого фінансування соціальних ініціатив набуває особливої актуальності. Традиційні джерела підтримки, такі як державне фінансування чи благодійні внески, часто не покривають потреби соціальних проєктів у повному обсязі. Тому все більшої ваги набувають інноваційні технології залучення коштів, що базуються на принципах відкритості, цифровізації та співучасті громадян.

Сучасні інструменти, такі як краудфандинг, соціальні інвестиції, грантові платформи, імпакт-інвестування та блокчейн-технології, відкривають нові можливості для фінансової підтримки соціально значущих проєктів. Вони дозволяють підвищити прозорість, ефективність використання ресурсів та залучити ширше коло учасників до реалізації суспільно важливих ідей.

Потреба в адаптації міжнародного досвіду та впровадженні сучасних фінансових технологій в Україні зумовлює важливість дослідження механізмів залучення фінансування соціальних ініціатив. Українські науковці, як-от Л. Лігоненко, В. Гейць, О. Садченко, досліджували фінансове забезпечення

соціальної сфери та інновації в соціальних проектах [3]. Серед іноземних авторів М. Юнус [1] сформулював концепцію мікрофінансування, а Р. Патнем і Дж. Елерс аналізували зв'язок соціального капіталу з фінансовими інструментами. Проте недостатньо висвітлено інтеграцію цифрових фінансових платформ у локальну практику, їх ефективність та адаптацію до умов воєнної економіки й інформаційного суспільства.

Соціальні ініціативи є важливим інструментом забезпечення соціального захисту населення, спрямованим на підтримку вразливих верств суспільства, зменшення соціальної нерівності та підвищення якості життя громадян. Вони охоплюють широкий спектр дій, що реалізуються як державними інституціями, так і громадськими організаціями, бізнесом та місцевими громадами.

За своїм змістом соціальні ініціативи поділяються на державні, громадські та корпоративні. Державні орієнтовані на реалізацію базових соціальних гарантій, громадські – на швидке реагування на актуальні потреби, корпоративні – на поєднання бізнес-інтересів із суспільною користю, а локальні – на підтримку невеликих спільнот [7]. Така класифікація демонструє системний характер ініціатив, які охоплюють усі рівні соціальної взаємодії.

Роль соціальних ініціатив у системі соціального захисту полягає у виконанні трьох основних функцій: компенсаторної (зменшення розриву між потребами населення та можливостями держави), підсилювальної (підвищення ефективності державних програм завдяки адресності) та мобілізаційної (стимулювання громадянської активності й формування соціального капіталу). Як зазначає В. Гейць, саме громадські та локальні ініціативи є каталізатором соціальних трансформацій у кризових умовах [3].

Нормативно-правова база соціальних ініціатив в Україні формується на основі Конституції та законів «Про соціальні послуги», «Про благодійну діяльність та благодійні організації», «Про громадські об'єднання» [4, 5]. Проте реалізація ініціатив часто ускладнюється бюрократичними процедурами й нестачею фінансування, що потребує розробки нових фінансових механізмів і партнерських моделей.

Бюджетне фінансування соціальних ініціатив традиційно є основним інструментом державної політики у сфері соціального захисту населення. Воно забезпечує виконання базових соціальних стандартів і виконує стабілізуючу функцію в умовах економічної нестабільності. Водночас ефективність використання бюджетних коштів залишається дискусійною через невідповідність між потребами суспільства й можливостями державних фінансів, що проявляється у дефіциті бюджету, нерівномірному розподілі ресурсів і обмеженості соціальних програм.

За даними Міністерства фінансів України, у структурі державного бюджету видатки на соціальну сферу становлять понад 40 % усіх витрат. Найбільше фінансування спрямовується на пенсійне забезпечення, охорону здоров'я, освіту та соціальні трансферти. Водночас, значна частина коштів

використовується неефективно, що знижує результативність соціальної політики.

Таблиця 1

**Динаміка видатків державного бюджету України
на соціальну сферу (2020–2025 рр.)**

Рік	Обсяг видатків, млрд грн	Частка у загальних видатках, %	Основні напрями фінансування
2020	498,3	41,6	Пандемійні програми, медицина, субсидії
2021	514,2	40,2	Пенсії, освіта, соціальна допомога
2022	472,5	36,7	Військові потреби, підтримка переселенців
2023	589,4	43,1	Пенсії, медицина, соціальні трансферти
2024	635,8	42,4	Пенсії, цифровізація освіти, охорона здоров'я
2025	682,0	41,7	Підтримка ветеранів, пенсійне забезпечення

Джерело: створено на основі [6]

Як видно з табл. 1, у 2024 році видатки на соціальну сферу зросли на понад 46 млрд грн порівняно з 2023 роком, що пов'язано з розширенням програм цифровізації освіти та медичних гарантій. У 2025 році прогнозується подальше збільшення фінансування до 682 млрд грн, хоча частка у структурі бюджету дещо зменшується через пріоритетність оборонних витрат.

Важливим критерієм ефективності є співвідношення обсягів фінансування та реальних результатів. За дослідженнями В. Опаріна [7], низька результативність зумовлена відсутністю системної оцінки соціального ефекту. Узагальнені показники наведено на рис.1.

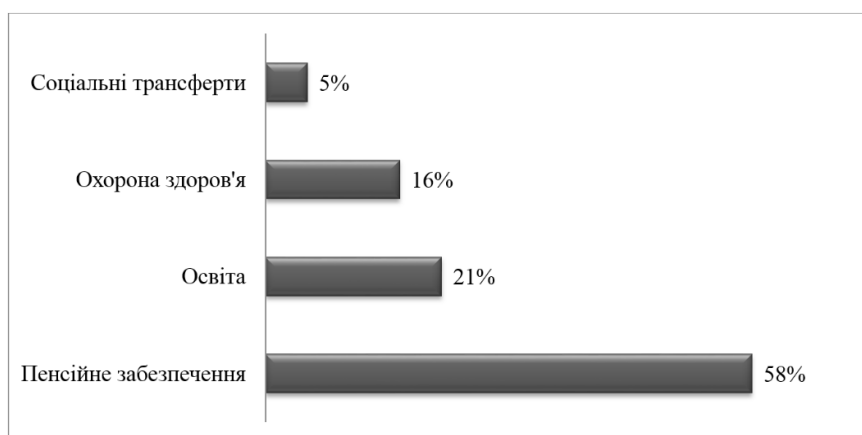


**Рис. 1. Структура видатків на соціальний захист населення
за основними напрямками, %**

Джерело: створено автором на основі [2]

Найвищу ефективність демонструють освітні програми та адресні трансферти, які мають чітко визначених отримувачів і використовують цифрові інструменти розподілу коштів. Натомість найбільші за обсягами витрати на пенсійне забезпечення не дають суттєвого соціального ефекту, а медична сфера залишається структурно незбалансованою.

Причинно-наслідковий аналіз показує, що надмірна орієнтація на пенсійні витрати обмежує можливість фінансування напрямів із більшим мультиплікативним ефектом, таких як освіта чи охорона здоров'я. З іншого боку, інвестиції в освіту та інноваційні соціальні програми формують довгострокові позитивні результати – підвищення продуктивності праці, зайнятості та якості життя населення.

Фінансове забезпечення соціальних проєктів у контексті інформаційного суспільства трансформується завдяки впровадженню інноваційних ІТ-рішень, які відкривають нові канали залучення ресурсів, підвищують прозорість і знижують транзакційні витрати. Після 2014 року українські волонтерські організації активно використовують онлайн-платежі, мобільні додатки та QR-пожертви, що зробило ці інструменти невід'ємною складовою системи фінансування соціальних ініціатив.

Електронні платіжні системи (LiqPay, Portmone, Приват24) дозволяють швидко здійснювати пожертви через мобільні пристрої чи інтернет-банкінг. Так, фонд «Повернись живим» приймає донати через LiqPay, що значно спрощує процес і стимулює участь громадян.

Краудфандинг є ще одним важливим інструментом – платформи «Спільнокошт» та GoFundMe забезпечують децентралізований збір коштів, залучаючи широке коло учасників. З 2012 року «Спільнокошт» акумулював понад \$1,5 млн на соціальні проєкти. Основними бар'єрами розвитку краудфандингу залишаються низький рівень довіри, відсутність правового регулювання та культура довгострокового благодійництва.

У правовому полі Україна не має спеціального законодавства щодо цифрових пожертв, електронних платформ чи криптофінансування, що створює правову невизначеність у питаннях оподаткування, захисту даних і відповідальності. Попри це, війна показала зростання довіри до цифрових інструментів: користувачі охоче підтримують проєкти через перевірені платформи на кшталт «Повернись живим» та United24.

Отже, соціальні ініціативи є важливим чинником підвищення соціальної стійкості суспільства. Вони поєднують ресурси держави, бізнесу й громадян, забезпечуючи гнучкість і результативність соціального захисту. Подальший розвиток цих ініціатив в Україні потребує вдосконалення правового середовища, підвищення прозорості фінансування та формування культури партнерства між усіма суб'єктами соціальної політики.

Список використаних джерел

1. Bacq S., Janssen F. The multiple faces of social entrepreneurship: A review of definitional issues based on geographical and thematic criteria. *Entrepreneurship & Regional Development*, 2011.
2. Видатки держбюджету України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2023/>
3. Геєць В. М. Соціалізація та соціальна якість як інструменти державної політики соціально-економічного розвитку. *Економіка України*. 2020. № 10. URL: <https://nasuperiodicals.org.ua/index.php/economyukr/article/view/2020-10-1/2020-10-1>
4. Про громадські об'єднання : Закон України від 03.09.2024 № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>
5. Про соціальні послуги : Закон України від 27.09.2025 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
6. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2024/>
7. Опарін В. М. Передумови та чинники розбудови ефективної бюджетної системи в Україні. *Фінанси України*. 2000. № 9. С. 126–133.

Павленко Ілля Леонідович,
*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;*

науковий керівник:
Бондарук Таїсія Григорівна,
*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Державний бюджет є центральною ланкою фінансової системи будь-якої країни, виступаючи основним інструментом реалізації фінансової політики, забезпечення економічної незалежності та соціальної стабільності держави. Через бюджет здійснюється перерозподіл фінансових ресурсів між різними секторами економіки, формується фінансова основа для виконання стратегічних завдань розвитку, підтримується функціонування оборонної, соціальної, освітньої, медичної та правової сфер. Ефективне управління бюджетними ресурсами дозволяє не лише фінансувати першочергові потреби держави, а й стимулювати ділову активність, створювати умови для інвестиційного зростання та забезпечувати соціальний захист населення.

В умовах повномасштабної агресії російської федерації проти України роль державного бюджету значно зросла. Саме через нього акумулюються кошти для забезпечення обороноздатності, фінансування Збройних Сил, підтримки територіальних громад, функціонування системи освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та правопорядку. Від своєчасного наповнення бюджету і раціонального розподілу ресурсів залежить не лише стійкість економіки, але й спроможність держави протистояти воєнним викликам. Ефективність виконання бюджетних завдань нині визначається двома ключовими чинниками – обсягом доступних фінансових ресурсів та рівнем результативності їх використання, що потребує посилення бюджетного контролю, прозорості й відповідальності у сфері публічних фінансів.

Згідно зі статтею 2 Бюджетного кодексу України [1], бюджет визначається як план формування і використання фінансових ресурсів для реалізації завдань та функцій, що здійснюються органами державної влади та місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду. У структурі державного бюджету видатки є основним інструментом реалізації функцій держави, відображаючи соціально-економічні відносини через спрямування централізованих коштів за визначеними напрямками, затвердженими законом про Державний бюджет на відповідний рік. Доходи бюджету, у свою чергу, становлять фінансову базу, за рахунок якої здійснюється покриття державних

видатків, і характеризують економічні взаємовідносини держави з підприємствами, установами, організаціями та населенням у процесі мобілізації обов'язкових платежів.

Таким чином, у сучасних умовах державний бюджет виступає не лише фінансовим планом, а й стратегічним механізмом забезпечення життєздатності країни. Його збалансованість, прозорість і ефективність використання ресурсів визначають здатність держави гарантувати економічну безпеку, зберігати соціальну стабільність [2] та створювати підґрунтя для післявоєнного відновлення України.

Пропонуємо розглянути як початок повномасштабного вторгнення росії на територію нашої країни вплинув на динаміку доходів та видатків зведеного бюджету України (рис. 1 та рис. 2)

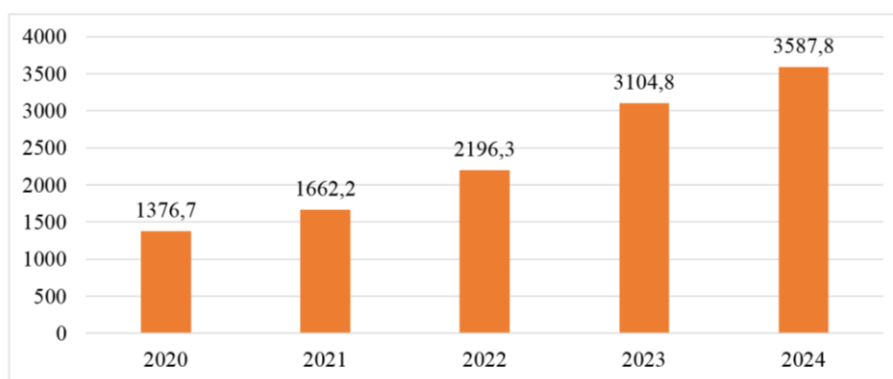


Рис. 1 Динаміка доходів Зведеного бюджету України з 2020 по 2024 рр. (у млрд. грн.)

Джерело: побудовано на основі [3]

Як бачимо з рис. 1 динаміка доходів зведеного державного бюджету України з 2020 по 2024 рр. була позитивною. Загалом за період з 2020 по 2024 рр. відбулося зростання дохідної частини зведеного бюджету. Важливо зауважити, що найбільш суттєві зростання спостерігалися в період з 2021 р. по 2023 р.

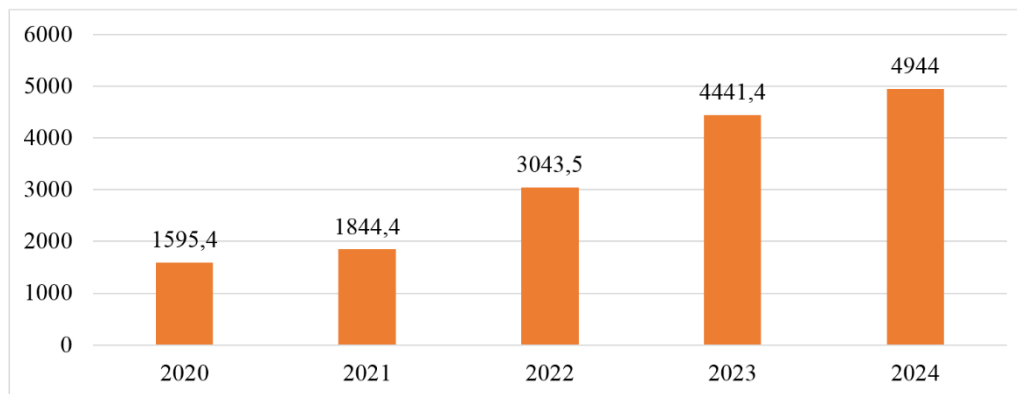


Рис. 2 Динаміка видатків Зведеного бюджету України з 2020 по 2024 рр. (у млрд. грн.)

Джерело: побудовано на основі [3]

Проте якщо звернути увагу на рівень зростання видатків (див. рис. 2), то можна побачити що зростання видатків перевищує зростання доходів на загальну суму в 1 137,5 млрд. грн за період з 2020 р. по 2024 р. За даними Міністерства фінансів та аналітичних оглядів, у 2024 році доходи Державного бюджету України склали приблизно 3,12 трлн грн, що на 16,9 % перевищує показники попереднього року. Водночас видатки досягли рівня 4,49 трлн грн, що на 11,8 % більше, ніж у 2023 р. Дефіцит бюджету за звітним роком перевищив 1,35 трлн грн.

У 2025 році значна частина бюджетних коштів залишається орієнтованою на оборонну сферу: за даними на 1 вересня 2025 року, на оборону спрямовано понад 55 % загальних видатків бюджету, а витрати на захист, безпеку і правопорядок – ще додатково близько 14–15 %. За перше півріччя 2025 року витрати загального фонду лише на безпеку й оборону склали 1,2 трлн грн (тобто 62,5 % всіх витрат загального фонду).

Такі дані ілюструють, що бюджет в умовах війни характеризується високим темпом зростання як доходної, так і видаткової частин, проте структурування коштів залишається надзвичайно «військовоцентричним». Це створює значний тиск на фінансову систему та підкреслює необхідність підвищення ефективності управління бюджетними ресурсами, перегляду пріоритетів фінансування, збалансування соціальних і оборонних потреб, а також пошуку нових джерел доходів при стабілізації й поступовому зменшенні дефіциту.

Отже, у сучасних умовах державний бюджет України виконує не лише фінансову, а й стратегічну функцію, слугуючи основним механізмом забезпечення обороноздатності, соціальної стійкості та економічного відновлення держави. Його роль суттєво зросла у зв'язку з воєнними викликами, що потребують оперативної мобілізації фінансових ресурсів для підтримки армії, сектору безпеки та критичної інфраструктури. Водночас збалансованість бюджету залишається одним із найскладніших завдань державної фінансової політики, що потребує його реформування [4]. Стрімке зростання видатків на оборону та соціальну сферу, за обмежених можливостей внутрішніх надходжень, формує стійку залежність від зовнішньої фінансової допомоги та міжнародних запозичень, що створює ризики боргового навантаження [5] в середньостроковій перспективі.

Подальше забезпечення фінансової стабільності потребує зміцнення доходної бази бюджету, підвищення ефективності адміністрування податків, запровадження сучасних інструментів бюджетного контролю та цифрових механізмів прозорості публічних фінансів. Необхідним є поступовий перехід від антикризової моделі фінансування до інвестиційно-орієнтованої, що забезпечить структурну модернізацію економіки, стимулювання виробництва та розширення внутрішнього ринку. Збалансування оборонних, соціальних і економічних

пріоритетів стане ключовою умовою збереження макрофінансової стабільності й формування основ сталого післявоєнного розвитку України.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України. Закон України. № 2456-VI. 2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
2. Бондарук Т. Г., Бондарук І. С. Соціальні аспекти економічної безпеки держави. *Економічні горизонти*. 2018. №2(5). С. 76-86. URL: <http://eh.udpu.edu.ua/article/view/140678/137749>
3. Державний бюджет. Міністерство фінансів України : веб-сайт. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2024-698
4. Бондарук Т. Г. Місцеве самоврядування та місцеві фінанси в умовах адміністративного реформування. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 5(119). С. 162-169. URL: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57219844998>;
5. Бондарук Т.Г., Бондарук О.С., Мельничук Н. Ю. Державний борг України та видатки бюджету на його обслуговування. *Статистика України*. 2018. № 1. С. 30-39. URL: <https://su-journal.com.ua/index.php/journal/article/view/169/148>

*Паєглє Поліна Ігорівна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Менеджмент»;
Кужелев Михайло Олександрович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів;
Національний університет «Києво-Могилянська академія»*

Е-ГРИВНЯ ТА ЇЇ РОЛЬ У МОДЕРНІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ

Сучасний стан розвитку суспільних відносин неможливий без використання цифрових технологій. Це стосується всіх сфер людського життя, зокрема й фінансової системи держави. Сучасні технології та активна цифровізація стають підґрунтям для трансформування фінансової системи. Одним із можливих шляхів є розвиток цифрових валют центральних банків або Central Bank Digital Currency (CBDC). Саме тому з вересня 2021 року Національний Банк України розпочав проєкт по дослідженню доцільності впровадження, а вже у листопаді 2022 року представив е-гривню – нову цифрову форму української валюти, яка має стати невід’ємною формою розрахунку, доєднавшись до готівки та безготівкових розрахунків.

У Законі України «Про платіжні послуги» від 30.06.2021 № 1591-IX (із змінами) дано таке визначення цифрових грошей Національного банку України – це «електронна форма грошової одиниці України, емітентом якої є Національний банк» [1].

Проєкт цифрової гривні з’явився в Україні в контексті трендів Європейського центрального банку (далі – ЄЦБ), який розпочав свій проєкт цифрового євро в липні 2021 року. Метою ЄЦБ є створення центральноєвропейської валюти, яка використовуватиметься в усіх країнах Єврозони [2].

Як і будь-яка інша цифрова валюта, українська розробка має відповідати трьом постулатам CBDC:

- валюта має бути електронною (цифровою);
- вона має бути доступною для всіх фізичних та юридичних осіб;
- регулювання валюти має проводитися лише центральним банком [3].

В Україні пропонують одну з двох можливих моделей функціонування е-гривні – централізована та децентралізована (Таблиця 1).

Проте з моменту реєстрації НБУ торговельної марки «е-гривня» і «e-hryvnia» та презентації суспільству концепції проєкту в мережі тривають дискусії щодо логіки та доцільності введення нової форми електронної національної валюти за умов наявності безготівкових розрахунків. З одного боку, е-гривня базується на технології блокчейн, яка за своєю сутністю є децентралізованою системою, що має дозволяти здійснювати безпечні та швидкі

фінансові операції. Саме технологію блокчейн мають використовувати для створення реєстру всіх транзакцій, які будуть здійснювати з е-гривнею [4].

Таблиця 1

**Порівняння централізованої та децентралізованої моделей
функціонування е-гривні**

Ознаки	Централізована модель	Децентралізована модель
Емітент	Центральний банк	Банки або небанківські установи
Регулювання	Центральний банк	Банки або небанківські установи
Складність реалізації та ефективність	Висока ефективність, швидкі зміни, централізоване управління	Повільний механізм через складну архітектуру та довге узгодження
Надійність	Єдиний емітент робить систему вразливою	Наявність резервних «вузлів» посилює систему
Ідентифікованість	Ідентифікована, анонімна, частково анонімна	Ідентифікована, анонімна, частково анонімна
Ліміти на операції	Є	Є
Дотримання CBDC	Так	Ні

Джерело: створено авторами на основі [3]

Такий цифровий реєстр може забезпечити прозорість операцій. Наприклад, транзакції зберігатимуться в незмінному виді, а історія транзакцій не може бути змінена заднім числом без відома мережі. Такі позитивні зміни, як зазначає НБУ, і є причиною розробки е-гривні [5].

З іншого боку технології блокчейн притаманні певні загальновідомі недоліки: обмеженість масштабування, відносно низька швидкість транзакцій, проблеми з безпекою тощо.

Цифрова валюта може значно спростити операції купівлі-продажу. Якщо зараз ланцюг безготівкової оплати має такий вигляд у спрощеному інтерпретуванні (Рис.1), то із запровадженням е-гривні потреба в комерційних банках зникає (за умови використання централізованої моделі, що є більш імовірним). А отже, покупець не витратить додаткові кошти на комісії.

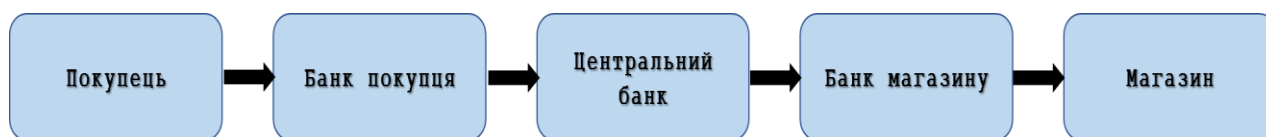


Рис.1. Схематичне зображення руху грошей від покупця до магазину

Джерело: побудовано на основі [3]

Слід зазначити, що вихід е-гривні на ринок стає можливим ще й за рахунок її перспектив у модернізації національних фінансових ринків – е-гривню можна розглядати як інструмент внутрішнього впливу та її запровадження зможе осучаснити систему. Окрім прозорості, зміни можливі й у монетарній політиці держави. Національному банку буде легше моніторити швидкість обігу грошей

та грошову масу, оскільки він матиме більше інструментів для цього. Наприклад, таргетування, кількісні або часові обмеження щодо е-гривні (яку випускатиме тільки він).

Платежі B2B, P2P можуть стати значно швидшими, адже операції відбуватимуться без посередників, і будуть менш затратними в частині операційних витрат. Е-гривня може слугувати поштовхом для стрімкого розвитку фінтех-інновацій та галузі електронної комерції [6].

НБУ наголошує на тому, що електронна гривня може стати засобом посилення безпеки фінансового ринку [7]. Неможливість створення фальшивих е-гривень, постійний моніторинг, контроль та здатність відслідковувати цифрову валюту від її створення і до крайнього одержувача підкріплюють цю думку.

Помітним буде також вплив на банківську систему. Е-гривня може сприяти для розвитку інноваційних продуктів та послуг. Банки зможуть використовувати цифрову валюту для автоматизації процесів, здійснення надшвидких міжбанківських переказів, покращення ефективності управління ліквідністю [8]. Ще одним важливим аспектом є збільшення довіри до національної валюти, що має непрямий, але ефективний вплив на покращення фінансової сфери України та активізацію інноваційних процесів в країні [9]. Варто зазначити й суттєвий недолік цифрової гривні – надмірний контроль з боку держави.

Отже, проект е-гривні має певний потенціал у сприянні цифровій трансформації національної економіки та модернізації фінансового сектору. Але успіх е-гривні буде залежати від спільної роботи всіх зацікавлених сторін – регуляторів, фінансових установ, бізнесу та споживачів.

Список використаних джерел

1. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення: 26.09.2025).
2. Central Bank Digital Currency Tracker. Atlantic Council. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/cbdctracker/> (дата звернення: 26.09.2025).
3. Вальд Б. Цифрова валюта центрального банку: що це таке, чому всі про це говорять та як працюватиме е-гривня. URL: <https://ucap.io/czyfrova-valyuta-centralnogo-banku-shho-cze-take-chomu-vsi-pro-cze-govoryat-ta-yak-praczuuvaty-me-e-gryvnya/> (дата звернення: 26.09.2025).
4. Присяжнюк Н. Що таке е-гривня та чим вона відрізняється від безготівкової. URL: <https://speka.ua/crypt/shho-take-e-grivnya-ta-cim-vona-vidriznyajetsya-vid-bezgotivkovoyi-pyjlgr> (дата звернення: 26.09.2025).
5. Е-гривня. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/e-hryvnia> (дата звернення: 26.09.2025).
6. Kuzheliev M., Zherlitsyn D., Rekunen I., Nechyporenko A., Stabias S. Expanding portfolio diversification through cluster analysis beyond traditional volatility. *Investment Management and Financial Innovations*. 2025. №22(1). P. 147–159.

7. Analytical Report on the E-Hryvnia Pilot Project. Kyiv, 2019. 42 p. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Analytical%20Report%20on%20E-hryvnia (дата звернення: 26.09.2025).

8. Лазоренко А. Що таке CBDC та чи корисно запроваджувати цифрову валюту в Україні під час війни. URL: <https://forbes.ua/innovations/shcho-take-cbdc-ta-chi-korisno-zaprovadzhuvati-tsifru-valyutu-v-ukraini-pid-chas-viyni-20102022-9180> (дата звернення: 26.09.2025).

9. Інноваційна модернізація менеджменту в умовах глобальної нестабільності : монографія / за заг. ред. А. Ю. Горбового; Ун-т державної фіскальної служби України. Ірпінь-Білосток, 2018. 305 с.

Пентелейчук Мирослав Георгійович,
*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Національний університет «Чернігівська політехніка»*

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ

Сучасні підходи, що використовуються менеджментом банківських установ, ґрунтуються на активному впровадженні у процес надання фінансових послуг цифрових технологій, що забезпечують багатофункціональну трансформацію операційних процесів банку. Основними напрямками цифровізації процесу надання послуг споживчого кредитування виступають біометрична ідентифікація громадян під час оформлення кредиту та здійснення онлайн-платежів та переказів з використанням сайту і мобільного застосунку. Обидва напрямки забезпечують зручність та швидкість процесу обслуговування, проте потребують додаткового захисту даних, що формує умови для використання цифрових технологій і у сфері кіберзахисту.

У сучасних умовах розвиток споживчого кредитування вже є невід'ємною складовою функціонування банківської установ і як правило цей напрям дозволяє банкам отримати значні доходи від здійснення такого кредитування. Відповідно такі послуги супроводжуються і значними фінансовими ризиками. Саме використання цифрових технологій дозволяє значним чином зменшити такі ризики шляхом покращення оцінки фінансового стану потенційних позичальників, аналізу їхньої кредитної історії, загалом моделі фінансового і зокрема кредитної поведінки. З іншого боку цифровізації дає змогу також змінити підходи до надання таких позик, зробити їх більш персоналізованими, що позитивно може вплинути на рівень конкурентоспроможності банківської установи [1; 3].

Широке використання цифрові технології отримали на першому етапі надання послуги споживчого кредитування, а саме під час аналізу ринку потенційних споживачів та прогнозів збільшення прибутковості банківської діяльності за рахунок впровадження нових кредитних послуг та модернізації процесу комунікацій із клієнтами. Дотримання зазначеного бізнес-тренду сприятиме отриманню конкурентної переваги на ринку споживчого кредитування тими банками, які впроваджують адаптивні інструменти в умовах зовнішніх змін та планують реалізацію цифрових механізмів розвитку.

Попри прибутковість споживчого кредитування, воно має достатньо високий ступінь ризику, що пояснюється швидкими змінами фінансового стану клієнта внаслідок певних непередбачуваних обставин, які не належать до форс-мажорних та пов'язані зі зміною соціального статусу (розірвання шлюбу, зміна або втрата роботи), що доводить важливість обліку індивідуальних психологічних та етичних особливостей позичальника з метою подальшого зменшення ступеня ризику. В умовах розвитку процесів цифровізації громадяни мають право на швидке, зручне та якісне задоволення потреб у споживчому кредиті, у свою чергу банки мають забезпечити надання своєчасної та достовірної інформації про позику, з метою зменшення ступеня ризику оцінювати платоспроможність клієнта, сприяти своєчасному погашенню кредиту. Використання цифрових технологій сприятиме розвитку нових каналів продажу кредитної послуги, проте формує вигідну конкурентну позицію по кожному напрямку, що допомагає розширити кошик пропозицій для клієнта. Водночас можливе збільшення операційних ризиків внаслідок недостатнього рівня компетентності персоналу щодо використання цифрових технологій.

Свідченням переходу традиційної моделі управління банківською установою до цифрової та трансформації процесу надання кредитних послуг виступає швидкість інтеграції цифрових технологій у всі сфери функціонування ринку фінансових послуг. Поширення технологій штучного інтелекту дозволяє надавати якісні кредитні послуги з одночасною оптимізацією витрат. Персоніфікація як принцип цифрового кредитування передбачає розвиток особистого кабінету клієнта, де відображається вся інформація про кредит, розмір, умови, термін погашення, а також у режимі онлайн відображається рух грошових коштів.

Нестабільність зовнішнього середовища зумовлює впровадження підходів стратегічного управління, що визначається розробкою ключових напрямків, дій довгострокового характеру в умовах високого ступеня невизначеності умов функціонування. Пріоритетними стратегічними напрямками, що реалізуються в межах політики цифровізації банку, вважаються оптимізація процесу взаємодії «банк-клієнт» на основі цифрових інструментів, а також цифровізація процесу управління наданням послуги споживчого кредитування, що передбачає трансформацію управління комплексом бізнес-процесів банку.

Процеси бізнес-аналітики, що отримали поштовх до розвитку в умовах цифровізації, використовують додаткові джерела інформації в процесі надання споживчого кредиту. Алгоритми кредитного скорингу, що використовують технології «великих даних», підвищують точність оцінювання платоспроможності клієнтів на основі обробки більш деталізованої інформації в порівнянні з інформацією, отриманою із традиційних каналів [2]. Банк отримує доступ до даних операцій страхування, розмірів страхових відшкодувань, стану комунальних рахунків, записів у соцмережах, що дозволяє сформувати комплексний пакет інформації про клієнта. З одного боку, використання подібних технологій порушує конфіденційність споживача, проте клієнти, що мають коротку кредитну історію, мають більше шансів отримати кредит. Особливе значення кредитний скоринг має для кредитів ФОП та кредитів на придбання вартісних товарів, у тому числі іпотечних кредитів. При цьому зростає запит на спеціальні програми обробки та аналізу інформації, а також програми захисту інформації.

Таким чином процес цифровізації сфери банківського споживчого кредитування вже сьогодні відбувається високими темпами і вже трансформував цей напрям банківської діяльності. Значний потенціал цифрових технологій саме у сфері споживчого кредитування призвів до того, що цей напрям став одним з пріоритетних у банківській діяльності, який, поряд із сферою платіжних послуг, зазнає найбільшого впливу цифрових технологій. Ця тенденція буде продовжуватися і у подальшому. Цифрові технології все глибше будуть проникати у кредитні відносини. Відповідно це обумовлює важливість оцінки і загроз цифровізації сфери банківського споживчого кредитування з метою їхнього уникнення та попередження.

Список використаних джерел

1. Дубина М., Кравченко А. Сутність та основні риси незабезпеченого споживчого кредитування. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2021. No 3(27). С. 165-175. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2021-3\(27\)-165-175](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2021-3(27)-165-175)
2. Bouis R. Banks' Holdings of Government Securities and Credit to the Private Sector in Emerging Market and Developing Economies. *IMF Working Paper*. 2019. no. WP/19/224.
3. Maksym Dubyna, Olha Popelo, Artur Zhavoronok, Inna Lopashchuk, Maiia Fedyshyn. Development of the credit market of Ukraine under macroeconomic instability. *Public and Municipal Finance*. Volume 12 2023, Issue #1, pp. 33-47. [http://dx.doi.org/10.21511/pmf.12\(1\).2023.04](http://dx.doi.org/10.21511/pmf.12(1).2023.04)

*Перебзяк Сніжана Володимирівна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Менеджмент»;
науковий керівник:
Внукова Наталія Миколаївна,
доктор економічних наук, професор;
Ужгородський торговельно-економічний інститут*

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ

Готельний бізнес є однією з ключових складових туристичної індустрії, яка відіграє важливу роль у розвитку економіки України. Проте ця сфера є високо ризиковою через сезонні коливання попиту, валютні ризики, інфляційні процеси, воєнні дії та інші непередбачувані фактори. За даними Державної служби статистики 2023 року колективними засобами розміщення скористалися близько 2,7 млн туристів, що на 12% більше, ніж 2022 року [1]. Однак показник все ще суттєво нижчий від довоєнного рівня (2019 р. – понад 5 млн осіб). Це свідчить про вразливість готельного бізнесу до зовнішніх шоків та підтверджує актуальність розширення використання фінансових інструментів для управління ризиками.

Мета дослідження – проаналізувати основні фінансові інструменти управління ризиками у готельному бізнесі, визначити їх практичне застосування та розкрити перспективи розвитку в Україні.

Готельні підприємства стикаються з різними видами ризиків, серед яких ключовими є:

- валютний ризик – зумовлений різкими коливаннями курсу національної валюти. У 2022–2023 рр. він перевищував 40%, що призводило до значних витрат при закупівлі імпортного обладнання та товарів [2];
- ризик ліквідності – у періоди низького туристичного сезону завантаженість готелів в Україні знижується до 30–40%, тоді як у піковий сезон сягає 70–80% [6];
- інвестиційний ризик – загроза недоотримання прибутку від інвестицій у розвиток готельної інфраструктури;
- недостатність капіталу, непередбачувані витрати: Ремонт обладнання, покупка нових пристроїв або інші незаплановані витрати можуть призвести до нестачі фінансів;
- втрата клієнтів: якщо ресторан не може утримати клієнтів, це призводить до зниження доходів та загального фінансового стану [9].

Фінансові інструменти є важливим механізмом зменшення впливу цих ризиків, адже дозволяють забезпечити стійкість готельного бізнесу в умовах

невизначеності. *До основних фінансових інструментів управління ризиками автором пропонується віднести:*

1. Страхування, яке залишається одним із найпоширеніших інструментів у готельному бізнесі. За даними Ліги страхових організацій України на кінець I півріччя 2025 року на страховому ринку здійснюють діяльність 62 страховика. За останній квартал з Реєстру виключено 1 Non-life страхову компанію [3].

2. Хеджування. Валютні коливання є особливо небезпечними для готелів, орієнтованих на іноземних туристів. За оцінками Deloitte, близько 45% світових готельних компаній використовують хеджування для захисту від валютних і цінових ризиків [4]. В Україні цей інструмент застосовується обмежено через недостатній розвиток ринку деривативів, але потенціал його використання є значним.

3. Фінансові резерви та стабілізаційні фонди. В умовах сезонності та кризових явищ формування резервів є ключовим інструментом. Наприклад, мережа Premier Hotels & Resorts у 2022–2023 рр. змогла зберегти фінансову стабільність завдяки створенню резервного фонду, що покривав близько трьох місяців операційних витрат [7].

4. Диверсифікація доходів – готелі, що поєднують проживання з додатковими сервісами (SPA, конференц-зали, ресторани), демонструють на 20–25% вищу рентабельність [5; 8].

5. Кредитні та банківські інструменти. Використання факторингу, фінансового лізингу, банківських гарантій дає змогу готелям підтримувати ліквідність і зменшувати ризики касових розривів. Проте висока вартість кредитних ресурсів в Україні обмежує можливості малого та середнього готельного бізнесу.

Світовий досвід демонструє активне використання комплексних фінансових стратегій ризик-менеджменту. Так, міжнародні мережі *Hilton*, *Marriott* і *Radisson* впроваджують багаторівневі страхові програми, що охоплюють майнові ризики, відповідальність перед клієнтами та страхування перерв у діяльності.

В Україні під час воєнного стану основний акцент робився на формуванні фінансових резервів та диверсифікації доходів. Багато готелів, орієнтованих на внутрішнього туриста, розширили спектр послуг, що дозволило компенсувати падіння попиту з боку іноземних відвідувачів.

Незважаючи на значний потенціал, використання фінансових інструментів у готельному бізнесі має низку проблем:

- висока вартість страхових і банківських послуг;
- низький рівень обізнаності менеджерів в Україні щодо сучасних інструментів управління ризиками;
- нерозвиненість ринку деривативів в Україні;
- нестабільність економіки, що ускладнює довгострокове планування.

У майбутньому розвиток фінансових інструментів у готельному бізнесі пов'язаний із:

- активнішим використанням фінтех-рішень (онлайн-страхування, електронні платіжні сервіси, автоматизовані системи ризик-менеджменту та ін.);
- розширенням співпраці з банками та страховими компаніями для розробки доступних продуктів для малого та середнього готельного бізнесу;
- впровадженням міжнародних стандартів фінансової безпеки;
- зростанням ролі державних і міжнародних програм підтримки туризму.

Фінансові інструменти управління ризиками є невід'ємною складовою стабільності та розвитку підприємств готельного бізнесу. Їх застосування дозволяє знизити валютні, кредитні та операційні ризики, підвищити стійкість у кризові періоди та забезпечити конкурентоспроможність на ринку. Статистичні дані підтверджують, що диверсифікація доходів підвищує рентабельність готелів на 20–25%, а формування резервних фондів забезпечує безперервність роботи навіть у кризових умовах. Таким чином, системне впровадження страхування, хеджування, резервних механізмів та банківських інструментів має стати ключовим напрямом управління ризиками у готельному бізнесі України.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. Діяльність колективних засобів розміщування. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Національний банк України. Офіційний курс гривні до іноземних валют у 2022–2023 рр. URL: <https://bank.gov.ua>.
3. Ліга страхових організацій України. Звіт про розвиток страхового ринку України, 2023 р. URL: <https://uainsur.com/lou-pro-osnovni-tendentsii-strakhovoho-rynku-ukrainy-za-pidsumkamy-i-pivrichchia-2025->
4. Deloitte. Global Hospitality Industry Outlook 2023. URL: <https://www.deloitte.com>.
5. Європейська Бізнес Асоціація. Аналітичний звіт про стан готельного бізнесу в Україні, 2023 р. URL: <https://eba.com.ua>.
6. UNWTO (World Tourism Organization). Tourism Highlights 2023 Edition. URL: <https://www.unwto.org>.
7. Premier Hotels & Resorts. Офіційні новини та звіти мережі, 2022–2023 рр. URL: <https://www.phnr.com>.
8. PwC. Hospitality Directions Europe, 2023. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/services/alliances.html>
9. Business-Broker.com.ua. Як ефективно управляти ризиками в готельно-ресторанному бізнесі. URL: <https://business-broker.com.ua/blog/iak-efektyvno-upravliaty-ryzykamy-v-hotelno-restorannomu-biznesi/>

*Періста Єлизавета Андріївна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
науковий керівник:
Тесля Софія Миколаївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту
Львівський національний університет імені Івана Франка*

СТРАХОВИЙ РИНОК ЯК ФІНАНСОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Розвиток страхового ринку України в умовах воєнного стану набуває особливої ваги в контексті забезпечення фінансової стабільності та економічної безпеки держави. Страхування виконує важливі функції перерозподілу ризиків, підтримання ділової активності, компенсації збитків та формування довіри до фінансової системи. У період глибоких соціально-економічних потрясінь, спричинених воєнними діями, саме страховий ринок стає одним із механізмів зниження негативного впливу зовнішніх шоків на економіку країни [1, с. 12].

Повномасштабне вторгнення у 2022 році суттєво змінило динаміку страхового ринку України порівняно з довоєнним періодом. Якщо у 2021 році валові страхові премії становили понад 46 млрд грн, то вже у 2022 році цей показник знизився до 38,6 млрд грн, що свідчило про втрату фінансової стійкості сектору. Зниження обсягів страхування та скорочення кількості компаній зумовлене як економічними, так і територіальними чинниками. Частина страховиків припинила діяльність через окупацію або втрату клієнтської бази, інші – через відсутність платоспроможного попиту на послуги.

Починаючи з 2023 року, ринок поступово відновлюється, демонструючи зростання ключових показників. У 2024 році обсяг страхових премій перевищив 53 млрд грн, що навіть більше за довоєнний рівень. Прибутковість страховиків також зросла – чистий прибуток ризикових компаній досяг 2,5 млрд грн, що на третину більше, ніж у 2023 році. Активи страховиків збільшилися як у секторі ризикового страхування, так і у сфері страхування життя. У 2025 році тенденція зростання зберігається: лише за перше півріччя чисті страхові премії становили 33,1 млрд грн, що на понад 50 % більше, ніж за аналогічний період попереднього року. Активи ризикових страховиків зросли на 8 % квартал до кварталу та на 16 % у річному вимірі, тоді як активи компаній зі страхування життя збільшилися на 3 % і 12 % відповідно. Кількість страхових компаній після скорочення у перші роки війни стабілізувалася – станом на початок 2025 року в Україні функціонує 55 non-life страховиків та 10 life-страховиків. Попри воєнні

виклики, сектор демонструє високу адаптивність і здатність до відновлення, підтверджуючи роль страхування як важливого фінансового інструменту підтримки економічної стійкості держави. [3, с. 25].

Серед важливих факторів стабілізації ринку визначальним є ефективність державного регулювання. Закон України «Про Національний банк України» визначає забезпечення стабільності фінансової системи як одну з головних цілей державної політики у сфері фінансів. Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» метою державного регулювання є створення умов для розвитку ринків фінансових послуг, забезпечення прозорості та надійності діяльності учасників ринку, захист прав споживачів фінансових послуг, а також гармонізація українського фінансового законодавства з нормами ЄС [4].

Державне регулювання страхового ринку здійснюється через систему органів, до якої належать Національний банк України, Міністерство фінансів та інші уповноважені структури. Основними напрямками державного впливу є нормативно-правове регулювання діяльності страховиків, нагляд за дотриманням ліцензійних вимог, моніторинг фінансової стійкості компаній, застосування заходів впливу у разі порушень, а також ведення державних реєстрів фінансових установ [5, с. 10].



Рис.1. Законодавче регулювання страхового ринку України

Джерело: побудовано за [4,5]

Форми державного регулювання охоплюють ведення державних реєстрів фінансових установ, нормативно-правове забезпечення діяльності страховиків, нагляд за дотриманням законодавства, застосування санкцій, а також проведення інших заходів контролю. Ці інструменти покликані забезпечити стабільність фінансової системи та підвищити довіру до страхових компаній [6, с. 7].

Після початку війни особливого значення набули питання адаптації страхового законодавства до воєнних умов. У листопаді 2021 року було ухвалено нову редакцію Закону України «Про страхування», яка передбачає підвищення вимог до платоспроможності страховиків, запровадження нових механізмів нагляду та гармонізацію українського законодавства з європейськими стандартами Solvency II [7, с. 3]. Цей закон став важливою основою для подальшої стабілізації ринку, зокрема в умовах зростання ризиків, пов'язаних із воєнними діями.

Серед сучасних тенденцій розвитку страхового ринку в умовах війни слід виокремити активізацію сегментів страхування майна, здоров'я, життя та транспорту. Зростає попит на страхування об'єктів критичної інфраструктури, логістичних маршрутів, військових ризиків і гуманітарних вантажів. Попри це, для більшості страховиків актуальною залишається проблема низької платоспроможності населення, що зумовлює зниження попиту на добровільні види страхування.

Важливо зазначити, що в Україні існує значний потенціал розвитку страхування життя, однак цей сегмент залишається недостатньо розвиненим через макроекономічну нестабільність, низький рівень фінансової грамотності населення та відсутність довіри до фінансових установ [8, с. 9].

Для відновлення повноцінного функціонування страхового ринку необхідне подальше посилення державного контролю, впровадження механізмів гарантування страхових виплат, стимулювання розвитку перестрахування та залучення іноземних компаній. Одним із перспективних напрямів є розробка державних програм співстрахування воєнних ризиків у партнерстві з міжнародними фінансовими інституціями.

Після завершення війни страховий ринок може відіграти провідну роль у відбудові економіки, оскільки саме страхові компанії здатні забезпечити фінансовий захист підприємств, підтримати інвестиції та знизити ризики інфраструктурних проєктів. Для цього держава має створити сприятливі умови для залучення іноземного капіталу, розширення спектра страхових продуктів, цифровізації процесів страхування та підвищення фінансової грамотності громадян [9, с. 11].

Отже, розвиток страхового ринку України в умовах війни є одним із ключових факторів зміцнення фінансової безпеки держави. Попри складні виклики, галузь демонструє стійкість і потенціал до адаптації. Ефективна державна політика, посилення регулювання та розвиток нових інструментів

страхового захисту сприятимуть не лише стабілізації фінансової системи, а й післявоєнному відновленню економіки.

Список використаних джерел

1. Василик О. Державні фінанси. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 320 с.
2. Національний банк України. Огляд небанківського фінансового сектору. Київ : НБУ, 2023. 45 с.
3. Національний банк України. Огляд небанківського фінансового сектору за I півріччя 2025 року. Київ : НБУ, 2025. 25 с.
4. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14.12.2021 №1953-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. №19. С. 145–162.
5. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 №679-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. №29. С. 238–255.
6. Національний банк України. Звіт про діяльність страхових компаній в Україні. Київ : НБУ, 2023. 58 с.
7. Про страхування : Закон України в редакції від 18.11.2021 №1909-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. №7. С. 35–44.
8. Дяченко Т. Страхування життя: сучасний стан та перспективи розвитку. Економіка і держава. 2023. №2. С. 8–13.
9. Соколовська І. Перспективи розвитку страхового ринку України після війни. Фінанси, облік і аудит. 2024. №1. С. 9–14.

Плиса Володимир Йосипович,
*кандидат економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту;*
Цюпка Антон Вікторович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Мунтян Богдан Валентинович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Рибачук Назарій Тарасович,
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;*
Львівський національний університет імені Івана Франка

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ДІАГНОСТИКИ ПОТЕНЦІАЛУ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЗАПОРУКА ЗМІЦНЕННЯ ЙОГО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ Й ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Не викликає сумнівів той факт, що «рівень фінансової стійкості підприємства є індикатором ефективності управління його фінансовими ресурсами» [6, с. 37]. Належний рівень фінансової стійкості дає змогу підприємству підтримувати стабільний розвиток і гарантує економічну безпеку. Рівень фінансової стійкості також дозволяє судити про вміння господарюючого суб'єкта здійснювати основну та супутню діяльність в умовах динамічного бізнес-середовища й підприємницьких ризиків, орієнтуючись на зростання добробуту власників, посилення конкурентних позицій та врахування інтересів суспільства й держави. Ще варто зазначити, що фінансова стійкість – це спроможність підприємства підтримувати оптимальну структуру капіталу, забезпечувати достатній рівень ліквідності, виконувати фінансові зобов'язання вчасно та мати резерви для подолання несподіваних викликів.

Проблемами забезпечення фінансової стійкості вітчизняних підприємств займалася низка науковців, серед яких варто виокремити таких як: Гаврик А.А. [4], Калашнікова Ю.М. [2], Левкович О.В. [2], Назарова Т.Ю. [4], Плиса В.Й. [5; 6; 8], Стригуль Л.С. [11], Ткаченко Є.Ю. [12], Фатюха В.В. [12], Яришко О.В. [12].

Проблеми оцінки рівня й діагностики потенціалу фінансової стійкості підприємства розглянули у своїх працях Костирко Л.А. [16], Кремень В.М. [1], Плиса В.Й. [7], Щепетков С.Я. [1].

Проблеми економічної безпеки підприємств розглядали в своїх працях Грабар Д.О. [3], Девезенко С.В. [6], Дяченко К.С. [9], Єрмілов Р.В. [13], Лисенко А.О. [3], Прохорова В.В. [9], Співак С.М. [10], Ткаченко О.С. [13], Томакова І.В. [14], Чернуха О.В. [13].

Враховуючи велику кількість наукових напрацювань у даному напрямі, малодослідженими все ж залишаються питання взаємозв'язку фінансової стійкості та економічної безпеки підприємства в умовах війни (підприємства стикаються з нестачею оборотного капіталу, порушенням логістичних ланцюгів та обмеженим доступом до фінансування) й повоєнного відновлення економіки нашої країни.

Не викликає заперечень точка зору низки науковців які вважають, що «діяльність підприємства в сучасних умовах господарювання супроводжується впливом чисельних факторів зовнішнього середовища, які діють (впливають) на різні напрями його діяльності, в тому числі на процеси фінансового забезпечення. Тому підприємству треба вміти пристосуватися до зовнішніх факторів та своєчасно реагувати на будь які їх зміни. Фінансова стійкість підприємства, з одного боку, характеризує ефективність управління фінансовою діяльністю підприємства, а з іншого боку, його спроможність протидіяти зовнішнім негативним факторам» [12].

На думку одних учених «фінансова стійкість підприємства це такий стан фінансових ресурсів, їх розподіл і використання, який забезпечує розвиток підприємства на основі зростання прибутку і капіталу при збереженні платоспроможності та кредитоспроможності в умовах допустимого рівня ризику. Найважливішою формою стійкості підприємства є його спроможність розвиватися в умовах внутрішнього і зовнішнього середовища. Для цього підприємство повинно володіти гнучкою структурою фінансових ресурсів і при необхідності мати можливості залучати позикові кошти, тобто бути кредитоспроможним. Кредитоспроможним є підприємство при наявності в нього передумов для отримання кредиту і спроможності своєчасно повернути отриману позику зі сплатою йому відсотку за рахунок прибутку або інших джерел. Із цього випливає ще один аспект фінансової стійкості – розвиток підприємства, зростання прибутку та капіталу» [11, с. 65]. Інші загострюють увагу на тому, що фінансова стійкість це «здатність (спроможність) підприємства зберігати нормальний режим функціонування за найважливішими фінансово-економічними показниками і має розглядатися як результуюча категорія, що характеризує рівень стійкості роботи підприємства, його здатність забезпечити стабільні показники діяльності й ефективно адаптуватися до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі» [1, с. 108]. Треті наголошують на тому, що «складовими елементами фінансової стійкості є ресурсний потенціал, який включає в себе всі наявні ресурси підприємства, як матеріальні, так і нематеріальні активи, які використовуються для досягнення цілей, покладених підприємством; фінансовий стан, що в основному визначається через аналіз балансу, показники ліквідності, рентабельності, оборотності активів та капіталу. Лише коли в підприємства є здатність забезпечити покриття своїх зобов'язань та підтримувати позитивний грошовий потік, можна говорити про його стійкість; внутрішні та зовнішні фактори, що включають ефективність управління,

структуру капіталу, виробничі процеси, інноваційність, економічну ситуацію в країні, ринкові умови, зміни в законодавстві, доступ до фінансування та динаміку конкурентного середовища, їхній вплив на фінансову стійкість є значним; платоспроможність це один із найважливіших індикаторів фінансової стійкості. Підприємство повинне бути спроможним своєчасно виконувати свої фінансові зобов'язання перед постачальниками, кредиторами, працівниками та державою; гнучкість та здатність до змін, тобто швидка адаптація підприємства, воно повинно бути готовим до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі» [2; 4].

Проаналізувавши підходи до тлумачення поняття «фінансова стійкість підприємства» пропонуємо трактувати фінансово стійким підприємство яке спроможне стабільно функціонувати (володіти достатніми обсягами фінансових ресурсів й ефективно ними керувати (налагодити ефективну систему управління активами, зобов'язаннями, доходами та витратами, яка використовуватиме інструменти стратегічного планування, регулярного фінансового аналізу та механізму адаптації до змін зовнішнього середовища), розвиватися та виконувати власні фінансові зобов'язання у коротко й довгостроковій перспективі, навіть за умови впливу на нього зовнішніх і внутрішніх змін (як довгострокового так і короткострокового характеру).

Слушною є позиція вітчизняних учених, які вважають, що «повномасштабна війна стала важким випробуванням для українських підприємств, адже поряд з наявними проблемами забезпечення їх ефективного господарювання з'явилися і нові виклики. Суб'єктам господарювання довелося, оговтавшись від шоку початку повномасштабного вторгнення, підлаштовуватися до нових суворих і нестабільних умов господарювання. Посилення кризових явищ і нестабільності потребують від суб'єктів господарювання виваженого підходу до забезпечення економічної безпеки, а саме урахування небезпечних дій, процесів та явищ, розуміння логіки їх розвитку і взаємовпливу, що дозволяє сформулювати кращі уявлення про напрями і заходи подолання ризиків та виходу із криз. Від економічної безпеки залежить захист, реагування на чинники ринкового середовища, ефективність фінансово-господарської діяльності, стабільність роботи суб'єктів господарювання» [14, с. 88].

Розглядаючи сутність економічної безпеки підприємства через призму фінансової стійкості варто наголосити на тому, що рівень економічної безпеки є індикатором спроможності підприємства зберігати стабільне функціонування, захищати свої фінансові інтереси та ефективно реагувати на внутрішні й зовнішні загрози, що можуть вплинути на його фінансовий стан. Ключовими завданнями економічної безпеки підприємства є: «забезпечення фінансової ефективності функціонування підприємства; максимальне використання технологічного потенціалу підприємства і підвищення його конкурентоспроможності; досягнення ефективної організаційної структури та

управління підприємством; забезпечення високого рівня кваліфікації кадрів; високий рівень екологічності підприємства, тобто мінімізація шкідливих викидів у навколишнє середовище; забезпечення надійності правового захисту функціонування підприємства; інформаційний захист» [3, с. 104]. У складних умовах воєнного стану та й в умовах повоєнного відновлення національної економіки «система економічної безпеки підприємства має бути адаптивною, застосовуючи гнучкі підходи до управління, методи оперативного реагування на зовнішні виклики тощо, адже в кризових умовах швидкість реакції і оперативний позитивний ефект може виявитись значно кориснішим за виважені та всебічно обґрунтовані, але відтерміновані рішення, оскільки може бути вже пізно» [9].

З метою підвищення ефективності управління підприємством важливо своєчасно виявляти умови та ситуації, за яких потенційні ризики можуть перетворитися на загрози фінансовій стабільності підприємства [7], а згодом і його економічній безпеці. Оскільки в процесі господарської діяльності підприємства постійно зіштовхуються з різноманітними ризиками, що негативно впливають на їх фінансову стійкість та безпеку функціонування, виникає необхідність у проведенні діагностики (оцінки та ідентифікації загроз діяльності «з метою формування оперативного механізму коректування методів фінансового управління на основі відповідного інструментарію, які допомагатимуть створити інформаційну структуру на підприємстві таким чином, щоб вирішувати базові проблеми його сталого розвитку не тільки сьогодні, а й у майбутньому» [15, с. 5]) потенціалу фінансової стійкості підприємств як запоруки зміцнення їх економічної безпеки в умовах війни та повоєнного відновлення економіки України.

Фінансова стійкість є основою фінансової безпеки підприємства, яка, своєю чергою, входить до структури його загальної економічної безпеки й реалізується через власний, відмінний від інших підсистем, механізм. Водночас фінансова безпека тісно пов'язана з іншими аспектами економічної безпеки, оскільки є об'єднуючою основою для формування передумов сталого розвитку підприємства.

Список використаних джерел

1. Кремень В.М., Щепетков С.Я. Оцінювання фінансової стійкості підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 1. С. 107-117. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/141461094.pdf>.
2. Левкович О.В., Калашнікова Ю.М. Фінансова стійкість як передумова інноваційного розвитку підприємства. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. URL: https://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2021/78.pdf6.
3. Лисенко А.О., Грабар Д.О. Аналіз сутності поняття економічної безпеки підприємства. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2020. № 1 (24). С. 101-109.
4. Назарова Т.Ю., Гаврик А.А. Фінансова стійкість підприємства в

сучасних умовах. *Енергозбереження, енергетика, енергоаудит*. 2021. № 5-6. С. 159-160. URL: <https://eee.khpi.edu.ua/article/view/2495867>.

5. Плиса В.Й. Зміцнення фінансової сталості підприємства. *Фінанси України*. 1998. № 5. С. 86-90.

6. Плиса В.Й. Стратегія управління фінансовою стійкістю підприємства. *Фінанси України*. 1999. № 11. С. 36-41.

7. Плиса В.Й. Управління ризиком фінансової стійкості підприємства. *Фінанси України*. 2001. № 1. С. 67-72.

8. Плиса В.Й., Цюпка А.В., Мунтян Б.В. Фінансова стійкість як запорука економічної безпеки підприємства в умовах повоєнного відновлення економіки. *Сталий розвиток економіки*, № 3 (54), С. 81-86. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-54-12>.

9. Прохорова В.В., Дяченко К.С. Економічна безпека підприємств України в умовах дестабілізаційного розвитку. *Адаптивне управління: теорія і практика. Економіка*. 2022. № 14 (28). URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/607/515>.

10. Співак С.М. Оцінка та управління ризиками як інструмент підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. № 4 (3). С. 159-162.

11. Стригуль Л.С. Теоретико-методичне забезпечення визначення фінансової стійкості підприємств різних організаційно-правових форм в умовах мінливого середовища. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. № 6 (3). С. 64-67.

12. Ткаченко Є.Ю., Фатюха В.В., Яришко О.В. Фінансова стійкість підприємства : сутність та основи управління. *Інфраструктура ринку*. 2021. № 56. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2021/56_2021/24.pdf.

13. Ткаченко О.С., Єрмілов Р.В., Чернуха О.В. Фінансово-економічна безпека як складова системи управління підприємством. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 4 (51). С. 110-115. URL: <https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/view/1089/1042>.

14. Томакова І.В., Девезенко С.В. Економічна безпека суб'єктів господарювання в умовах війни. *Via Economica*. 2023. № 3. С. 88-93.

15. Костирко Л.А. Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства : Монографія. Харків : Фактор, 2008. 336 с.

Прозоров Юрій Володимирович,
*науковий співробітник відділу економічної теорії;
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»*

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ МЕТАВСЕСВІТУ: БАНКИ У ЦИФРОВОМУ ГІБРИДНОМУ ПРОСТОРІ-ЧАСІ

Виходячи із напрацювань наукової школи академіка НАН України А.А.Гриценка, метавсесвіт представляє собою цілісну систему, в якій матеріальний і віртуальний світи комплексно та комплементарно, находячись у діалектичній взаємодії, утворюють складну реальність, де «люди вирішують свої життєві проблеми, долаючи певною мірою просторово-часові обмеження» [1, с. 45].

У гонитві за перевагами міграції у теоретично не лімітовані інституційними межами розширення щодо обсягів ринкової частки та норми потенційних прибутків простори Метавсесвіту банківським установам прийдеться якісно змінити та адаптувати свої поточні операційні моделі до впровадження цифрових фінансових інструментів на блокчейні, інвестувати в новітні хмарні технології та системи віддаленої аутентифікації клієнтів, постійно посилювати рівень кібербезпеки в новому метапросторі MetaFi.

Концепція MetaFi дорівнює позапросторовому втіленню інституційних множин базисного DeFi, локалізованому у екосистемі фінансового метапростору. Метасвіт, за прогнозами *Citibank*, стане незалежним від пристроїв і буде доступний через персональні комп'ютери, ігрові консолі та смартфони, що призведе до створення великої екосистеми. Використовуючи таке широке визначення Metaverse, фахівці *Citibank* передбачають, що «загальний обсяг ринку метавсесвіту до 2030 року може становити від 8 до 13 трильйонів доларів США [2], а загальна кількість користувачів Метавсесвіту «у широкому розумінні» досягне близько 5 мільярдів осіб.

Вибуховий зріст Штучного інтелекту у 2024-2025 роках та його глибоке проникнення у гібридну фінансову екосистему після 2026 року виступатиме основним інституційним рушієм фінансіалізації метавсесвіту. Так, В.Корнівська відмічає, що у сфері фінансового забезпечення економіки «світ динамічно рухається в бік панування безготівкової економіки, цифрових валют центральних банків, цифрових фінансових платформ та відкритого банкінгу» [3, с. 34]. Натомість, В.Міщенко в своїх дослідженнях акцентує увагу на інституалізації фінансової екосистеми Метавсесвіту та попереджає про ризики «нерівномірності доступу до цифрових технологій окремих груп населення, що може поглибити соціально-економічні розриви, цифрову та економічну нерівність [4, с. 76].

Індійські дослідники С.Кедла та ін. вважають, що розробляючи імерсивні віртуальні середовища, банки можуть творчо взаємодіяти з клієнтами, які

виросли в цифровому просторі, надаючи їм персоналізовані послуги та фінансові освітні програми у ігровому вигляді. Потенціал нових фінансових продуктів, партнерства з децентралізованими фінансовими організаціями та вдосконалене навчання співробітників надає банкам можливість використовувати метавсесвіт як платформу, що сприяє системній трансформації. При цьому, «приймаючи ці технологічні інновації та заглиблюючись у метавсесвіт, банки повинні знайти баланс між інноваційністю та ефективним стратегіями управління ризиками» [5, с. 65].

О.Мант та К.Джертеску з Румунії дійшли висновку, що «метавсесвіт у банківській сфері є концепцією з революційним потенціалом, але реалізація цього потенціалу залежить від таких ключових факторів: дозрівання технологій, розробка узгодженої етичної та правової бази, а також емпірична перевірка моделей впровадження» [6, с. 26]. Наразі метавсесвіт у банківському секторі знаходиться між двома крайнощами, як новий напрямок на критичному переломному етапі. Він має суттєвий трансформаційний потенціал, на їхню думку, але також ризикує бути маргіналізованим, якщо наявні виклики та ризики не будуть конкретно вирішені на наступному етапі впровадження.

Три джерела подальшого революційного проникнення метавсесвіту в фінансовий мейнстрім, як ми показали раніше – це «високошвидкісний планетарний Інтернет, технології блокчейну та штучний інтелект, які не можуть розвиватися без ноо-економіки як економіки знань» [7, с. 112]. Мета-всесвіт, на нашу думку, як цифрова платформа принципово нового покоління виражає себе як «цифровий великий вибух» у кіберпросторі фінансової екосистеми. Імерсивні проривні технології заміни банківських працівників штучним інтелектом та віртуальним ботами ще недостатньо інтегровані у просторі-часі, але вони є комплексно взаємопов'язаними.

Банки як інститути виступатимуть базовими елементами глокальних фінансових екосистем метавсесвіту, в яких за допомогою агентських ШІ та цифрових систем миттєвої ідентифікації будуть синергетично згруповані у крос-платформах відкритого банкінгу. У віртуальних особистих кабінетах банківські клієнти – як фізичні, так і юридичні особи – безшовно обслуговуватимуться ШІ-чатботами та програмними супер-застосунками в режимі проведення миттєвих безготівкових платежів, видачі он-лайн кредитів та залучення мультивалютних депозитів у реальному часі 24/7 без обмежень рамок операційного дня банку.

Завдяки поєднанню характеристик деривативних продуктів фінансової інженерії та цифрових послуг виникають новітні цифрові фінансові інструменти, що у синергії поєднують риси своїх попередників з реального часу-простору. Такі фінансові інструменти, як, наприклад, депозитні токени відзначаються підвищеною ефективністю у застосуванні в Метавсесвіті, швидкістю обігу, можливістю персоналізації інвестиційних та інноваційних депозитних стратегій за допомогою моделей штучного інтелекту. Ці метаверсійні фінансові інструменти також вирізняються доступністю для широкого кола користувачів у

мережі та демонструють змінну прибутковість з урахуванням нових неелімінованих ризиків. Депозитні токени матимуть інші поведінкові характеристики, ніж традиційні – не настільки волатильні за прибутковістю банківські депозити, оскільки вони мають нові вбудовані функції і можуть бути прийняті певною групою користувачів. Наприклад, «технічні характеристики депозитних токенів, такі як їх програмованість і миттєве врегулювання, ймовірно, збільшать швидкість обігу депозитних токенів у порівнянні з традиційними депозитами» [8, с. 22].

Однак це збільшення швидкості не обов'язково змінює вимоги центробанків та мегарегуляторів фінансового ринку до ліквідності банків-емітентів таких токенів, забезпечених депозитами. У метавсесвіті наявна вже екосистема використання токенізованих грошей комерційних банків. Підсилені технологічною ефективністю, депозитні токени, за думкою експертів консалтингової компанії *Oliver Wyman* у дослідженні, зробленому для *JPMorgan Chase*, «можуть стати фактичним засобом платежу, засобом збереження вартості та оборотним капіталом» [8, с. 23]. При цьому, як прогнозує відома американська євангелістка блокчейну, засновниця та голова Правління *Custodia Bank* К.Лонг, емітовані комерційними банками токени, забезпечені резервами на депозитах у центральних банках, «доповнювали б, а не конкурували би з існуючими зусиллями центральних банків щодо здійснення валових розрахунків у режимі реального часу» [9, с.310].

Як було показано нами у попередніх публікаціях, завдяки інституціоналізації часово-просторових характеристик метавсесвіту банки будуть мати можливість надавати індивідуалізовані, надійні консультаційні послуги в сфері випуску та обігу депозитних, інвестиційних та розрахункових інструментів наступного покоління, які «охоплюють фінансове планування, аналіз інвестиційного портфеля та рекомендації щодо банківських продуктів через інтеракцію з віртуальними аватарами» [10, с.262]. Також вирішення потребує нагальна проблема ефективного розв'язання наростаючих протиріч між різними поколіннями споживачів банківських послуг в умовах глобальної міграції фінансів у метавсесвіт.

Основні шляхи цифрового переходу банківських інститутів із реального у віртуальний простір-час метавсесвіту будуть реалізовуватися через механізми поєднання у доповненій (а згодом і віртуальній) реальності традиційних застосунків комерційних банків, необанків, фінтех-небанків, клієнтських баз нефінансових брендів, соціальних мереж, мобільних і поштових операторів, логістичних, торгівельних і технологічних компаній. Визначення перспектив взаємодії у базовій тріаді інституційних акторів метавсесвіту: «людина – хмара – машина» та їх комплементарність із наступним поколінням штучного інтелекту через вбудовані нано-мікросхеми-мозкові імпланти та інші просунуті трансгуманітарні нейро-технології цифро-аналогового вводу-виводу ЦАП/АЦП

будуть напрямками подальших досліджень траєкторії проникнення банків у дану область.

Список використаних джерел

1. Звіт ДУ "Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України" за 2024 рік. URL: <https://ief.org.ua/files/activity/204/zvit2024.pdf>
2. Citibank GPS: Global Perspectives & Solutions. (2022). *Metaverse and Money*. Decrypting the Future. URL: https://www.citigroup.com/global/insights/metaverse-and-money_20220330
3. Корнівська, В.О. (2025). Цифрові фінанси у світлі ідеології. *Економічна теорія*, (3), 69–84. DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2025.03.069>
4. Міщенко, В.І. (2025). Промислово-цифровий розвиток як структуроутворюючий чинник формування сучасного технологічного укладу. *Економічна теорія*, (2), 23–44. DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2025.02.023>
5. Kedla, S., Nair, R.J., & Asha, N. (2025). Technological Innovation in Banking: Opportunities and Challenges of MetaVerse in Banking Business Model. *European Journal of Management, Economics and Business*, 2(2), 61-66. DOI: [https://doi.org/10.59324/ejmeb.2025.2\(2\)](https://doi.org/10.59324/ejmeb.2025.2(2))
6. Manta, A.G. & Ghertescu, C. (2025). Banking on the Metaverse: Systemic Disruption or Techno-Financial Mirage? *Systems*, 13, 624. DOI: <https://doi.org/10.3390/systems13080624>
7. Prozorov, Yuriy & Koliada, Tetiana. (2025). Specifics of The Interaction of Real And Virtual Economic Processes at the Transition of Local Communities to Sustainable Development in Metaverse // International Scientific Conference *Economic Transformation in the Context of Global Challenges*: Conference Proceedings (February 7-8, 2025. Klaipeda, Lithuania) : Baltija Publishing, 111-114. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-529-7-31>
8. Ozcan, G. at al. (2022). Deposit Tokens. A foundation for stable digital money. *Oliver Wyman & Kinexys by JPMorgan Chase*. pp.37. URL: <https://www.jpmorgan.com/kinexys/documents/deposit-tokens.pdf>
9. Long, C. (2021) Ten Stablecoin Predictions and Their Monetary Policy Implications *Cato Journal* , Vol. 41, No. 2. 307-319. DOI: <https://doi.org/10.36009/CJ.41.2.9>
10. Коляда, Т., & Prozorov, Ю. (2025). Оцінка впливу детінізації обігу віртуальних активів на фінансову безпеку в умовах цифрової економіки. *Цифрова економіка та економічна безпека*, (3 (18)), 260-265. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.18-39> .

Прокопюшина Олена Вікторівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та права;
Арендар Андрій Анатолійович,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Економіка»;
Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах динамічних змін та зростання рівня невизначеності зовнішнього середовища підприємства, посилення конкуренції та загострення соціально-політичної ситуації в Україні та світі, ефективне управління фінансами надуває особливе значення і стає основою забезпечення стійкості підприємства та його розвитку. Центральне місце у системі фінансового менеджменту займає фінансова стратегія, що визначає довгострокові орієнтири діяльності, напрями використання фінансових ресурсів та способи досягнення фінансової стійкості.

Формування фінансової стратегії є складним процесом, що поєднує аналітичні, прогностичні та управлінські аспекти, а її ефективність залежить від дотримання певних принципів, що виступають теоретико-методологічною основою стратегічного фінансового управління. Збалансованість, гнучкість, обґрунтованість, комплексність, адаптивність та орієнтація на вартість підприємства – це базові принципи, що визначають якість фінансових рішень та здатність компанії реалізовувати свої стратегічні цілі. Незважаючи на велику кількість наукових досліджень у сфері стратегічного фінансового управління, проблема обґрунтування принципів формування фінансової стратегії залишається актуальною і має суттєве практичне значення.

Проблемам стратегічного фінансового менеджменту присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Наукові роботи І. Ансоффа, М. Портера, Г. Мінцберга доводять значення фінансової стратегії для утримання конкурентних переваг і трендів довгострокового розвитку підприємства. Важливість узгодження фінансової стратегії з загальною корпоративною стратегією підприємства та позиціонування в рамках управління капіталом компанії засвідчують наукові здобутки Е. Брігхема, Дж. Ван Хоран, Р. Майерса та інших науковців.

Більшість вітчизняних авторів розглядає принципи формування фінансової стратегії в рамках системного підходу, виділяючи принципи цільової спрямованості, комплексності, збалансованості, гнучкості, безперервності та узгодженості з іншими функціональними стратегіями підприємства. Проте у науковій літературі спостерігається розбіжність у визначенні сутності цих принципів, їхньої ієрархії та взаємозв'язків.

За своєю природою фінансова стратегія є довгостроковим курсом цілеспрямованого управління фінансовими ресурсами та потоками з метою досягнення стратегічних цілей підприємства.

Процес розробки фінансової стратегії визначає необхідність формування специфічних фінансових цілей довгострокового розвитку підприємства, які повинні забезпечувати реалізацію місії та цілей корпоративної його стратегії, з одного боку, та підтримувати цілі інших функціональних стратегій та стратегій господарських одиниць, з іншого. Фінансова стратегія підприємства охоплює всі сторони діяльності підприємства, у тому числі оптимізацію оборотних та необоротних активів, розподіл прибутку, безготівкові розрахунки, податкову та цінову політику, політику в галузі цінних паперів та ін. Фінансова стратегія забезпечує відповідність наявних фінансово-економічних ресурсів цілям фінансово-господарської діяльності підприємства, умовам внутрішнього та зовнішнього середовища та прогнозам змін.

При розробці фінансової стратегії доцільно враховувати динаміку макроекономічних процесів, тенденцій розвитку вітчизняних та міжнародних фінансових ринків, можливостей диверсифікації діяльності підприємства.

Фінансовий стратегічний менеджмент, завданням якого є досягнення цілей фінансово-господарської діяльності забезпечує реалізацію:

- поточного та перспективного фінансового планування, що визначає на перспективу всі надходження коштів підприємства та основні напрями їх витрачання;
- централізації фінансових ресурсів, їх концентрації на основних напрямках виробничо-господарської діяльності та формування фінансових резервів, що забезпечують стійку роботу підприємства в умовах можливих коливань ринкової кон'юнктури на реалізації воєнно-політичних та соціальних ризиків та загроз;
- безумовного виконання фінансових зобов'язань перед партнерами;
- обґрунтування та запровадження амортизаційної політики підприємства;
- організації та ведення фінансового обліку, складання фінансової звітності підприємства та сегментів діяльності на основі чинних стандартів;
- організації та ведення фінансового аналізу та фінансового контролю діяльності підприємства та його підрозділів.

Аналіз результатів досліджень зарубіжних та вітчизняних науковців дозволяє визначити систему принципів, які складають основу формування ефективної фінансової стратегії та визначають логіку, спрямованість і методи стратегічного управління фінансовими ресурсами підприємства. *Система принципів формування фінансової стратегії підприємства включає:*

- принцип цільової спрямованості, сутність якого полягає в орієнтації фінансової стратегії на досягнення стратегічних цілей підприємства. Фінансова стратегія повинна виступати інструментом реалізації місії фінансово-

господарської діяльності підприємства, забезпечення його конкурентоспроможності та зростання ринкової вартості. У межах цього принципу визначаються довгострокові фінансові цілі (зростання прибутковості, забезпечення фінансової стійкості, оптимізація структури капіталу, підвищення інвестиційної привабливості), які мають бути чітко пов'язані із загальною корпоративною стратегією;

- принцип комплексності передбачає усвідомлення менеджментом взаємопов'язаності усіх елементів фінансової діяльності підприємства в системах управління капіталом, інвестиціями, грошовими потоками, ризиками і фінансового контролінгу і прийняття рішень з урахуванням взаємозв'язків між об'єктами управлінського впливу;

- принцип збалансованості полягає у гармонізації інтересів усіх стейкхолдерів підприємства (власників, менеджерів, кредиторів, держави, персоналу) у процесі формування та реалізації фінансової стратегії та пошуку оптимального співвідношення між прибутковістю і ризиком, між власним і позиковим капіталом, між коротко- і довгостроковими цілями;

- принцип гнучкості забезпечує здатність підприємства швидко реагувати на зміни у зовнішньому середовищі шляхом корегування фінансових рішень відповідно до нових умов господарювання без втрати стратегічних орієнтирів, що дозволяє зменшити негативний вплив зовнішніх загроз і використати нові можливості;

- принцип безперервності затверджує постійний та циклічний характер процесів стратегічного фінансового управління таким чином, що формування, реалізація, моніторинг, оцінка та коригування фінансової стратегії здійснюються на регулярній основі, принцип запобігає фрагментарності рішень і забезпечує поступове вдосконалення фінансової політики відповідно до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі;

- принцип узгодженості з іншими функціональними стратегіями затверджує розуміння фінансової стратегії як інтегрованої складової загальної системи стратегічного управління підприємством, узгодженою з виробничою, маркетинговою, інноваційною, кадровою, логістичною та іншими функціональними стратегіями підприємства, що забезпечує єдність цілей і ресурсів, запобігає конфліктам між підрозділами та створює умови для ефективної реалізації корпоративної стратегії.

Реалізація наведених принципів формування фінансової стратегії в практичній роботі вітчизняних підприємств забезпечується шляхом:

- формування цільової системи фінансових показників, узгоджених із місією компанії;

- розроблення довгострокових цільових орієнтирів прибутковості, ліквідності, вартості бізнесу;

- вибору фінансової політики відповідно до стратегічних пріоритетів розвитку;

- узгодження фінансової, інвестиційної, кредитної, податкової та дивідендної політик;
- використання інтегрованих моделей фінансового планування;
- обґрунтування фінансових рішень за системою взаємопов'язаних показників;
- побудови і використання збалансованої системи фінансових показників;
- визначення оптимальної структури капіталу;
- забезпечення пропорційності між фінансовими результатами та рівнем прийнятих ризиків;
- створення альтернативних сценаріїв фінансового розвитку;
- застосування стрес-тестування і сценарного аналізу;
- підтримання достатнього рівня ліквідності для маневрування фінансовими ресурсами;
- періодичного перегляду фінансової стратегії;
- використання процедур фінансового контролінгу для відстеження результатів;
- участь фінансового менеджменту у формуванні загальної корпоративної стратегії;
- координація фінансових планів із маркетинговими та виробничими програмами;
- застосування інтегрованих інформаційно-аналітичних систем для узгодження стратегічних показників.

Отже, фінансова стратегія є системоутворюючим елементом стратегічного управління підприємством, оскільки забезпечує раціональний розподіл і використання фінансових ресурсів, формує основу для стабільного зростання вартості бізнесу та підвищення його конкурентоспроможності. Її ефективність безпосередньо залежить від дотримання базових принципів формування, які визначають логіку, послідовність і взаємозв'язок фінансових рішень на всіх рівнях управління.

Серед ключових принципів фінансової стратегії виокремлено цільову спрямованість, що забезпечує узгодження фінансових цілей із місією підприємства; комплексність, яка інтегрує всі напрями фінансової діяльності; збалансованість, спрямовану на гармонізацію інтересів стейкхолдерів і оптимізацію співвідношення прибутковості та ризику; гнучкість, що дозволяє адаптуватися до змін зовнішнього середовища; безперервність, яка гарантує сталість і циклічність стратегічного процесу; а також узгодженість з іншими функціональними стратегіями, що забезпечує єдність управлінських рішень у межах корпоративної стратегії розвитку.

Дотримання зазначених принципів створює основу для побудови ефективної системи стратегічного фінансового управління, яка здатна забезпечити стабільне зростання фінансових результатів, підтримання

ліквідності, інвестиційну привабливість та економічну безпеку підприємства в довгостроковій перспективі.

У подальших дослідженнях доцільно зосередитися на розробленні методичного інструментарію оцінювання рівня відповідності фінансової стратегії підприємства цим принципам, а також на вивченні впливу цифровізації та ESG-факторів на процес стратегічного фінансового управління.

Список використаних джерел

1. Гужва, І., Калінкін, А. Особливості формування фінансової стратегії підприємства в умовах євроінтеграційного курсу України. *Економіка та суспільство*. 2024. № 70. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-39>

2. Орел А. М. Фінансові стратегії та організація внутрішньовиробничих відносин в умовах антикризового функціонування підприємств. *Наука і техніка сьогодні*. 2025. № 1(42). С. 357–367. URL: <https://stud.knutd.edu.ua/handle/123456789/29382>

3. Швиданенко, Г., Пономаренко, О., Швиданенко, В. Концептуальні засади формування і вдосконалення фінансової стратегії та політики суб'єкта господарювання в умовах глобальної нестабільності. *Економіка та суспільство*. 2024. № 65. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-22>

4. Melnyk, O., Kushchova, T. Enterprise financial strategy formation. *Агросвіт*. 2020. № 1. С. 69-76. URL: <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=3060&i=9>

Пуцентела Олег Ігорович,
*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»*

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ

У процесі реалізації інвестиційних та інноваційних проєктів їх учасники неминуче стикаються з багатоваріантним спектром ризиків, що зумовлює необхідність їх системного аналізу та управління. Слід підкреслити, що процес управління ризиками характеризується високим ступенем складності, оскільки передбачає багаторівневу оцінку, постійне вдосконалення методів та інтеграцію новітніх інструментів у практику прийняття управлінських рішень.

Управління проєктними ризиками доцільно розглядати як комплексну систему методів, заходів та механізмів, спрямованих на зниження ймовірності прийняття неефективних рішень і мінімізацію негативних наслідків реалізації ризикових подій [1; 2]. У наукових дослідженнях пропонуються численні підходи та інструменти регулювання ризиків [1–8], серед яких ключовими є:

- розподіл ризику між усіма учасниками проєкту, що передбачає закріплення відповідальності за окремі види ризиків за тими суб'єктами, які мають найвищу компетентність у їх нейтралізації;
- диверсифікація як розподіл виробничих та фінансових зусиль між непов'язаними видами діяльності;
- формування резервних фондів для покриття непередбачуваних витрат;
- збирання додаткової релевантної інформації для підвищення точності параметрів проєкту;
- страхування ризиків.

Особливе значення має механізм розподілу ризику, який оформлюється в процесі фінансового планування та укладення контрактів. Водночас варто враховувати, що надмірне перекидання ризиків на інвесторів ускладнює залучення капіталу. Гнучкість учасників у розподілі ризиків часто виступає визначальним чинником ухвалення інвестиційного рішення, оскільки готовність сторін прийняти частку ризику справляє істотний вплив на довіру досвідчених інвесторів.

Суттєвим напрямом зниження ризику виступає диверсифікація, яка передбачає оптимальне поєднання видів діяльності та інвестиційних об'єктів із від'ємною або слабо вираженою кореляцією. Для вимірювання взаємозв'язку між видами діяльності застосовується коефіцієнт кореляції, що відображає ступінь залежності між ними: позитивна кореляція свідчить про односпрямовану динаміку, тоді як від'ємна – про протилежні тенденції.

Найпоширенішим способом компенсації непередбачуваних втрат виступає резервування фінансових ресурсів. Визначення структури резервних фондів

може здійснюватися за двома підходами: перший передбачає формування загального та спеціалізованого резерву, тоді як другий базується на встановленні резервів за конкретними статтями витрат. У будь-якому випадку резервування не повинно використовуватися для покриття наслідків, спричинених незадовільною роботою учасників проєкту.

Важливим чинником зниження ризику також є удосконалення інформаційного забезпечення, що дозволяє уточнити ключові параметри проєкту та підвищити достовірність розрахунків. Вирішальним інструментом управління ризиками в сучасній практиці є страхування [6; 8], яке фактично означає передачу окремих ризиків страховим компаніям на контрактних засадах. До найбільш поширених форм належать майнове страхування, страхування відповідальності та страхування ризиків підрядного будівництва, транспортування обладнання й вантажів.

Ризики виробничого та маркетингового характеру знижуються через проведення додаткової технічної експертизи, укладення довгострокових договорів постачання й збуту, створення компенсаційних фондів, а також за допомогою методів хеджування. Країнові політико-економічні ризики доцільно мінімізувати шляхом використання державних гарантій, страхового захисту експортно-імпортних агентств, створення спільних підприємств та застосування ескроу-рахунків. Водночас ризики затримки введення об'єкта в експлуатацію можуть бути зменшені завдяки штрафним санкціям, фіксації кошторису або покладанню обов'язку компенсації витрат на позичальника.

Сучасна світова практика підтверджує ефективність упровадження корпоративних інтегрованих систем управління ризиками, що дозволяють поєднувати різні інструменти: усунення ризику (відмова або модифікація проєкту), запобігання та контролювання ризику (організаційні й технічні заходи з мінімізації ймовірності реалізації ризикових подій), поглинання ризику (прийняття збитків учасниками діяльності з можливістю внутрішнього перерозподілу) та страхування (компенсація збитків за рахунок страхових фондів).

Таким чином, кожна методика управління ризиками має власні переваги й обмеження. Тому при ухваленні рішень щодо реалізації проєктів необхідним є поєднання різних підходів, із особливим наголосом на верифікацію ризиків, комплексність оцінювання та інтеграцію систем управління, що уможливило підвищення ефективності інвестиційного процесу.

Список використаних джерел

1. Чумаченко О., Нескородько О. Вдосконалення системи управління ризиками як спосіб підвищення фінансової стійкості підприємств. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2025. №. 1 (77). С. 89-95.
2. Близнюк Т., Овсяченко Ю., Пересада О. Фінансова безпека підприємств у контексті антикризового управління та стратегічного управління ризиками.

Modeling the development of the economic systems. 2025. №. 1. С. 95-100.

3. Світовий О., Солом'яний О. Особливості застосування стратегій управління ризиками на підприємствах в умовах економічної нестабільності. *Економіка та суспільство*. 2025. №. 74. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/6078>

4. Мирошнік Д., Зачосова Н. Управління ризиками в реалізації інноваційних проєктів на прикладі малого та середнього бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2025. №. 74. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5972>

5. Пешко М. І., Мельник О. Г. Управління ризиками в ІТ-галузі в умовах цифровізації економічних систем. *Problemy Ekonomiky*. 2025. №. 1. С. 193-198.

6. Прокопчук Л., Бурикін О. Комплексний підхід до формування системи управління ризиками на підприємствах. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. 2025. Т. 338. №. 1. С. 617-622.

7. Башинська І. О., Макарець Д. О. Управління ризиками в проєктах. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. №. 5 (2). С. 38-40.

8. Горго І. О. Концепція формування системи управління ризиками на підприємстві. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. №. 11. С. 134-147.

*Редзюк Євгеній Васильович,
кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
сектору міжнародних фінансових досліджень;
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»*

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ, ІНСТРУМЕНТИ ТА РІШЕННЯ

Сучасний розвиток української економіки визначається не лише масштабом воєнних руйнувань, а й глибиною структурних деформацій, які відображають багаторічні диспропорції у розподілі фінансових ресурсів, надмірну залежність від зовнішнього фінансування та обмеженість внутрішніх джерел капіталу. В умовах повномасштабної війни та післявоєнного відновлення Україна вступає у фазу, коли фінансові інструменти стають не лише технічними засобами фіскальної політики, а й визначальними чинниками національної безпеки, стійкості суспільства та конкурентоспроможності майбутньої економіки. Отже, концептуальна рамка фінансування відновлення та розвитку економіки України в екстремальних умовах 2022-2025 рр. визначається діалектичним зв'язком між двома першочерговими, хоч і дещо суперечливими, завданнями: по-перше, забезпеченням макрофінансової стабільності та покриттям колосального дефіциту державного бюджету для підтримки обороноздатності та виконання соціальних функцій української держави; по-друге, мобілізацією безпрецедентних капітальних інвестицій для відбудови зруйнованих активів та структурної модернізації економіки. Ця подвійність завдань формує імператив для побудови багаторівневої та синергетичної фінансової архітектури, де різні за своєю природою інструменти не просто доповнюють, а й взаємно підсилюють один одного.

Відзначимо, що у 2022-2025 рр. зовнішні запозичення і донорська допомога були і є життєво необхідними для утримання державних функцій та фінансування відновлення; водночас державний борг істотно зріс. Так, за даними Міністерства фінансів України державний борг збільшився в цей складний період часу з 49% до майже 100% ВВП й складає 192,71 млрд дол. США (станом на 31.08.2025), із домінуванням зовнішньої складової – 145,17 млрд дол. США; внутрішній борг – 47,54 млрд дол. США. Європейські програми допомоги, МВФ та інші міжнародні банки також забезпечували фінансування на умовах програм, які вимагали фіскальної дисципліни і структурних реформ. Висока волатильність грошового ринку, дисбаланс в експортно-імпортних операціях й необхідність стримувати інфляційні очікування диктують обережність у застосуванні державних інструментів, що суттєво збільшують короткострокові витрати бюджету (зростання процентних виплат). Тому фінансові інструменти мають бути спрямовані на мінімізацію валютного ризику, бути диверсифікованими,

включати в себе розумне поєднання грантів і довгострокових пільгових кредитів, а також бути націленими на створення стимулів для приватних інвесторів, щоб зменшити навантаження на держбюджет [1].

На даний момент часу приватний капітал в більшості своїй паралізований через екзистенційні ризики, а внутрішні фінансові ринки значною мірою дисфункціональні. У зв'язку з цим тягар фінансування лягає на публічний сектор, що спирається на зовнішню підтримку. Міжнародна фінансова допомога у цьому контексті перестає бути лише інструментом розвитку, а й перетворюється на ключовий елемент забезпечення національної безпеки та економічного виживання. Її надходження від країн G7, ЄС та міжнародних фінансових інституцій дозволяє вирішувати критичне завдання – неемісійне фінансування дефіциту бюджету, що є запобіжником розкручування гіперінфляційної спіралі. Однак, виключна опора на зовнішні джерела є стратегічно вразливою позицією, оскільки ставить економіку в залежність від політичної волі партнерів та глобальної кон'юнктури. Ефективність цього інструменту прямо корелює зі спроможністю України забезпечити абсолютну прозорість використання коштів, для чого такі механізми, як Міжвідомча донорська координаційна платформа і регулярні двосторонні зустрічі з партнерами, набувають статусу критичної інфраструктури довіри [2].

Паралельно із залученням зовнішніх ресурсів, критично важливим є процес мобілізації внутрішнього фінансового потенціалу. У цьому аспекті військові облігації продемонстрували свою унікальну ефективність. Вони є не лише фіскальним інструментом для стерилізації грошової маси та фінансування оборонних видатків, але й виявились потужним суспільно-політичним механізмом консолідації нації, дозволяючи кожному громадянину та бізнесу стати прямим інвестором у перемогу. Їх подальший розвиток може трансформуватись у підвищенні доступності для нерезидентів, зокрема української діаспори, та у сек'юритизації під конкретні проєкти відбудови.

Окремим, унікальним за своєю природою фінансовим джерелом є репарації та доходи від конфіскованих активів країни-агресора. Цей інструмент виходить за межі суто фінансової логіки, реалізуючи принцип "агресор повинен заплатити" та встановлюючи міжнародно-правовий прецедент. Хоча політико-юридичний механізм передачі Україні заморожених суверенних активів РФ (близько 300 млрд дол. США) досі перебуває на стадії розробки і політичних узгоджень, його потенційна реалізація здатна кардинально змінити фінансовий ландшафт відновлення. Створення підзвітного міжнародній спільноті компенсаційного фонду, що акумулюватиме ці кошти, є безальтернативним шляхом їх легітимного використання. Крім того, на думку автора, найбільш доцільним було б використання цих коштів, як довгострокового фінансово-інвестиційного інструменту підтримки і розвитку соціально-економічного середовища в Україні. Тобто необхідне створення Українського фонду відновлення (Ukrainian Reconstruction & Sovereign Fund – URSF) за зразком

суверенних фондів (Norway GPFG, що формується з доходів від продажу нафти і газу), але адаптованого під особливі ризики та завдання України. Це має бути державний (але незалежний) суверенний інвестиційний фонд, створений для забезпечення стабільного довгострокового потоку фінансування від відокремлених активів (здійснення професійного інвестування в міжнародні найкращі активи світу /акції, облігації, індексні фонди, нерухомість/), що надаватимуть Україні регулярні дивідендні виплати (payouts), які доцільно спрямовувати на: а) поступове зниження державного боргу (buy-down); б) стратегічні інвестиції в обороноздатність і безпеку (ring-fenced tranche); в) розвиток людського капіталу та інфраструктуру України. Так, аналогічний норвезький інвестиційний фонд щорічно системно збільшується і при цьому спрямовує до 3% фонду на потреби країни. По аналогії, від заморожених російських активів український інвестиційний фонд акумулював би більше 9 млрд. дол. США на потреби України. Це показник на рівні найкращих прямих іноземних інвестицій в Україні за 30 років незалежності (2007-2008 pp.) [3].

Перехід до моделі інвестиційного зростання України під час повоєнної відбудови є найбільш доцільною, що обумовлює формування імперативу залучення приватного капіталу у вітчизняну економіку. Так, масштаби руйнувань за різними експертними оцінками станом на 10.2025 року вимагали понад 520 млрд дол. США на відновлення, що об'єктивно перевищують фінансові можливості публічного сектору та міжнародних донорів. Отже, стає очевидним, що довгострокова відбудова та, що важливіше, модернізаційна трансформація економіки можливі лише за умови масового притоку приватних інвестицій. Саме приватний капітал є носієм сучасних технологій, управлінських компетенцій та ринкової ефективності. Це, у свою чергу, актуалізує фундаментальну проблему: як залучити приватних інвесторів у країну, де рівень воєнних ризиків є абсолютно неприйнятним для стандартних моделей інвестиційного аналізу.

Вирішення цієї проблеми лежить у площині застосування змішаних (гібридних) фінансових інструментів, основна мета яких – перерозподіл та мінімізація ризиків. Центральним елементом цієї системи має стати комплексний механізм страхування воєнних ризиків. Без такого "щита" будь-які розмови про масштабні приватні інвестиції залишатимуться теоретичними. Створення пулу гарантій від провідних міжнародних фінансових організацій, таких як MIGA [4], та експортно-кредитних агентств країн-партнерів у синергії з національною програмою страхування дозволить покривати ризики фізичного знищення активів та переривання бізнесу, тим самим знижуючи вартість капіталу для інвесторів до прийняттого рівня.

Наступним логічним кроком є активізація державно-приватного партнерства (ДПП), особливо у сфері відновлення критичної інфраструктури. Модель ДПП дозволяє поєднати стратегічне бачення держави з операційною ефективністю та фінансовими ресурсами приватного сектору. Адаптація

законодавства про ДПП та концесії до умов воєнного часу, що передбачатиме гнучкіші умови та надання державних гарантій, здатна перетворити цей інструмент на дієвий драйвер відбудови доріг, портів, енергетичних та комунальних об'єктів.

Водночас необхідно стимулювати й вітчизняний бізнес, який вже демонструє надзвичайну стійкість. Існуючі програми, по типу: «Доступні кредити 5-7-9%», потребують якісної трансформації. З інструменту широкої підтримки вони мають перетворитися на інструмент структурних змін, пріоритетно фінансуючи підприємства на деокупованих територіях, експортоорієнтовані виробництва та проекти з високим рівнем локалізації і рівнем доданої вартості. Посилення компонента державних гарантій у таких кредитах знизить ризики для банківського сектору та розширить доступ до фінансування для бізнесу, що працює в умовах підвищеної невизначеності.

Таким чином, формується цілісна, логічно пов'язана система. Публічні та міжнародні кошти створюють фундамент макрофінансової стабільності та фінансують першочергові гуманітарні й інфраструктурні потреби. Ця стабільність, підкріплена інструментами страхування ризиків та державними гарантіями, створює сприятливіші умови для залучення приватного капіталу через механізми ДПП та цільового кредитування, який, у свою чергу, стає основним двигуном довгострокової модернізації та економічного зростання.

Макропруденційні заходи і хеджування валютного ризику відіграє ключову роль для відкритої малої економіки України з негативним балансом по експортно-імпортним операціям й слабким валютним ринком. Критично важливо для України в таких умовах активізувати використання макропруденційних інструментів: підвищені вимоги до ліквідності банків, стимулювання довгострокового фінансування, розвиток кредитних реєстрів і stress-testing. Розвиток місцевих ринків деривативів для хеджування валютного ризику і впровадження механізмів страхування ризику (включаючи часткове перестрахування в міжнародних інституціях) мінімізують ймовірність системних криз у разі відтоку капіталу. НБУ у 2022–2025 рр. декларував пріоритет підтримки фінансової стабільності, що має супроводжуватися інституційними кроками щодо моніторингу та регулювання банківського сектору.

Запровадження податково-фіскальних стимулів для інвестицій особливо в критичну інфраструктуру, у виробництво з високою доданою вартістю, в інноваційно орієнтовану сферу є потужним інструментом залучення в Україну іноземного капіталу, технологій, ноу-хау тощо. Серед оперативних інструментів – тимчасові податкові пільги на імпорт обладнання, прискорена амортизація, спрямовані інвестиційні кредити. Вони можуть швидко підвищити інвестиційний попит, але повинні бути селективними і обмеженими у часі, оскільки постійні пільги підривають фіскальну базу. Комбінація податкових

стимулів із державними гарантіями або співфінансуванням з боку донорів створює ефективні «кооперативно-фінансові» моделі [5].

Надважливим є й інституційні та процедурні умови при реалізації інфраструктурно-приватних проєктів в Україні. Жоден з наведених інструментів не спрацює без адекватних інституційних рамок: нормативна ясність щодо ДПП, стандарти прозорості для випуску «зелених» і «відновлювальних» облігацій, незалежні аудити, електронні платформи для звітності про використання коштів, а також політика залучення і захисту приватних інвесторів. Паралельно держава повинна ввести системи оцінки ефективності проєктів (CBA – cost-benefit analysis) і моніторингу мультиплікативних ефектів. Міжнародні партнери (EBRD, World Bank, EIB) можуть надати стандарти і технічну допомогу з побудови таких систем. Фундаментальною передумовою успіху будь-яких економічних та інфраструктурних проєктів є забезпечення верховенства права, захист прав власності та створення прозорого інвестиційного клімату. Без розбудови міцних та надійних правових інституцій європейського зразка навіть найдосконаліші фінансово-інвестиційні моделі не зможуть забезпечити стале зростання. Відтак, відновлення України – це, перш за все, інституційна трансформація, яка має відбуватися паралельно з фізичною відбудовою [6;7].

Виходячи з обмежених ресурсів і значних потреб України, доцільно застосовувати багаторівневу стратегію фінансового забезпечення відновлення економіки України, її логіка застосування наступна: у короткостроковому періоді – гранти і соціальні витрати, пільгові кредити і аварійні виплати, інституційні реформи і запуск державного інвестиційного фонду; у середньому періоді – зниження рівня боргового навантаження, облігації відновлення і програми державних гарантій для приватних інвестицій, а також фінансування сучасної інфраструктури; у довгостроковій перспективі – структурні реформи, що знижують ризик і вартість капіталу, розвиток місцевих ринків капіталу і стимулювання інновацій. Така послідовність мінімізує ризики передчасного накопичення дорогого боргу й одночасно стимулює сталий відновлювальний цикл економіки України.

Підсумовуючи відзначимо, що оптимальний набір фінансових інструментів для системного розвитку економіки України у період відновлення має базуватися на поєднанні: 1) зовнішніх грантів і пільгових кредитів для покриття негайних потреб і великих довгострокових інвестицій; 2) запуску державного суверенного інвестиційного фонду для інвестування на міжнародних ринках капіталу (від коштів з репарацій) та цільових внутрішніх інструментів, запуску зокрема ОВДП/облігацій відновлення і «зелених» облігацій, що мобілізують внутрішні ресурси без невинновданого нарощення валютного ризику; 3) державних гарантій і механізмів ризик-шерінгу для приватного сектору; 4) макропруденційних заходів та інструментів хеджування валютних ризиків; 5) селективних фіскальних стимулів для прискорення приватних інвестицій. Наведені інструменти мають супроводжуватися суворими

стандартами прозорості, незалежним аудитом та інституційними гарантіями, що підвищують довіру донорів і знижують вартість капіталу. Втілення такої комплексної стратегії потребує скоординованої політики уряду, центрального банку та міжнародних партнерів. Інституційна спроможність стає визначальним фактором успішного фінансування відновлення і залучення інвестицій в економіку України. За її відсутності ризики боргової, фіскальної та макрофінансової нестійкості значно зростають [5;6;7].

Список використаних джерел

1. Міністерство фінансів України. Державний борг та гарантований державою борг (дані та звіти). URL: <https://mof.gov.ua/en/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg>
2. Річний звіт Національного банку за 2024 рік: стійкість як фундамент для відновлення економіки. НБУ, 2025. URL: <https://bank.gov.ua/en/news/all/richniy-zvit-natsionalnogo-banku-za-2024-rik-stiykist-yak-fundament-dlya-vidnovlennya-ekonomiki>
3. The Government Pension Fund Global. Debt (data and reports). 2025. URL: <https://www.nbim.no/en/investments/the-funds-value/>
4. MIGA's Ukraine Response. World Bank Group. Multilateral Investment Guarantee Agency. 2025. URL: <https://www.miga.org/migas-ukraine-response>
5. Редзюк Є.В. Формування конкурентних кластерів України в умовах глобальних викликів. Збірник наукових праць "Стратегія економічного розвитку України", КНЕУ ім. В.Гетьмана. Т 53. Київ, 2023. С.63-77
6. Redziuk, Y. (2024). Mechanisms of external financing of the Ukrainian economy during war and approaches to their optimization. *Economy of Ukraine*. 2024. Volume 68, No. 12 (757), P.51-66
7. Redziuk, Y. (2024). Leading risks of geopolitical and geoeconomics for business activity in Ukraine during the war. *Actual problems of International Relations*. Vol. 1 No. 159 (2024), P.138-145

Рибіна Лариса Олександрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Сумський національний аграрний університет

ПОДАТКОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Забезпечення сталого розвитку економічних систем передбачає перехід до ресурсозберігаючого типу економічного зростання, який, у свою чергу, потребує фінансових ресурсів. До ключових факторів такого зростання та акумуляції коштів для його реалізації можна віднести податкову політику та використання її інструментів.

У світовій практиці податкові інструменти не розглядаються як окремі інструменти регулювання інвестиційних та інноваційних процесів, які безперечно, спрямовані на досягнення цілей збереження навколишнього середовища і ресурсів за умов задоволення поточних і майбутніх потреб населення розвитку. Вони вбудовані в систему таких заходів, як пряме бюджетне фінансування, державні і приватні гранти, створення корпорацій з державною участю, субсидіювання відсоткових ставок, амортизаційна політика, митні преференції, державні гарантії, державні замовлення.

Під інструментальним забезпеченням сталого розвитку фінансових та економічних систем розуміється взаємозалежна сукупність засобів, за допомогою яких досягаються пріоритетні цілі сталого розвитку: закріплення результатів кожного циклу відтворення, забезпечення ефективного взаємозв'язку між фінансовими ринками та ринками реального сектора економічної системи; відтворення системної якості зв'язків елементів економічної системи та її здатності до подальшого саморозвитку [1].

Від того, наскільки доцільно та ефективно використовуються інструменти податкової політики, залежить стан фінансової системи та економіки країни в цілому. *В основі їх впливу на державну фінансову систему лежить очікування реалізації одного з двох можливих сценаріїв:*

1) ослаблення податкового навантаження, що повинно сприяти створенню сприятливих умов для росту та розвитку пріоритетних галузей та секторів економіки;

2) посилення податкового навантаження, що повинно призводити до появи додаткових бар'єрів, які знижують інвестиційну активність і погіршують діловий клімат, що ускладнюють бізнес-процеси для тих сфер, галузей та видів економіки, які вступають у протиріччя із цілями сталого розвитку і створюють бар'єри для їх досягнення.

Для податкового навантаження як особливого інструменту податкової політики характерні:

- зв'язок із використанням інших податкових інструментів (податкові пільги, податкові санкції, знижені ставки податків, екологічні податки тощо);
- застосування як на мікро- (вплив на окремого платника податків – фізичну або юридичну особу), так і на макроекономічному рівнях (щодо окремих видів економічної діяльності або в межах певних територій);
- можливість перекладання тягаря податків на плечі інших учасників оподаткування як адміністративним (передбаченим нормами права), так і неадміністративним (ініційованим платниками податків та не передбаченим законодавством) шляхами.

На макроекономічному рівні податкове навантаження демонструє, яка частина виробленого суспільством продукту перерозподіляється за допомогою бюджету, і може бути обчислена через відношення суми сплачених податків і зборів до валового національного продукту.

На мікроекономічному рівні податкове навантаження розглядається як частка вилучення доходів конкретних фізичних або юридичних осіб і є економічним обмеженням, створюючи відволікання коштів з інших можливих напрямів їх використання на користь сплати податків. Сплата податків емпірично обумовлює залежність фінансових показників діяльності економічних суб'єктів від обмежень, що виникають за допомогою податкових інструментів.

Використання податкових інструментів призводить до варіювання податкового навантаження, яке можна вважати головним інструментом податкової політики для реалізації сталого розвитку:

- податкові пільги та преференції сприяють її мінімізації для екологічних видів діяльності, виробництва та реалізації безпечних товарів, робіт, послуг;
- податкові санкції максимізують її для екологічно небезпечних видів діяльності;
- зміна пропорцій сплачуваних податків та диференціація податкових ставок для видів діяльності, які мають вплив на екологічне середовище і пов'язані із таким впливом, забезпечує справедливість його розподілу.

До податкових інструментів стимулювання сталого розвитку Л. Ю. Мельник та В. П. Удовиченко [2] відносять:

- податковий науковий кредит, під яким розуміють «вирахування з оподатковуваної суми місячного доходу юридичних осіб, що здійснюють НДДКР, витрат на науково-дослідну діяльність». Використання цього інструменту стимулює «розвиток нових технологій та втілення наукових досягнень задля досягнення сталого розвитку»;
- податковий інвестиційний кредит, під яким розуміють «вирахування з оподатковуваної податком суми місячного доходу юридичних осіб, що здійснюють інноваційне інвестування» в соціальній, екологічній та економічній сферах діяльності задля досягнення сталого розвитку;
- податкові преференції для наукоємних та екологічно орієнтованих підприємств, діяльність яких шляхом часткового звільнення від оподаткування

спрямовується на розвиток екологічної продукції та послуг, що забезпечить «екологічну рівновагу, досягнення сталого розвитку».

Таким чином, перелічені податкові інструменти стимулювання сталого розвитку спрямовуються на поступове зменшення оподаткування доходів економічних суб'єктів, і переорієнтацію оподаткування на «екологічно орієнтоване». Грамотне використання податкових інструментів виступає способом максимізації доходів бюджету як основи фінансування екологічно чистих, енергоефективних проєктів, науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт у галузі раціонального природокористування (включаючи державне фінансування, кошти для якого акумулюються за допомогою екологічного оподаткування).

Вітчизняні науковці вважають, що «зелені» податки слід розглядати у вузькому і широкому сенсі [3]. На їх думку, у вузькому аспекті «зелені» податки – це, по суті, екологічні податки – обов'язковий платіж, що сплачується з фактичних обсягів різних викидів, скидів, розміщення відходів у довкіллі [4]. У широкому розумінні «зелені» податки слід розглядати як фіскальні заходи, які включають як стримуючі інструменти «у вигляді еко-податків, податків на охорону довкілля, зборів за забруднення», так і стимулюючі «у вигляді податкових знижок, грантів, субсидій, компенсацій податкових витрат тощо» [3].

У світовій практиці «зелені» податки розглядали виключно з фіскальної точки зору підвищення доходності бюджету за рахунок «брудних» виробництв. Але надалі почали віддавати перевагу нейтральному «нульовому» підходу до фіскальних можливостей екологічного оподаткування. Такий підхід призвів до оформлення екологічної функції як «функції з обов'язковим рециклінгом доходів», що надходять до державного бюджету з метою отримання більш суттєвих економічних ефектів для економічних систем. Це дозволило забезпечити довгострокові ефекти зниження надлишкового податкового навантаження, підвищення зайнятості, зниження податків на оплату праці та в результаті підвищити у довгостроковому періоді перспективи сталого економічного зростання [5].

Отже, саме податковим інструментам відводиться головна роль в досягненні цілей сталого розвитку. Крім екологічної функції, це пов'язано із їх фіскальною функцією, оскільки податкові надходження є основним джерелом коштів для фінансування заходів досягнення цілей сталого розвитку. Також це пов'язано із їх регулюючою функцією, тобто використання податкових інструментів для скорочення нерівності і вирівнювання можливостей, просування позитивних моделей сталого розвитку [6]. Регулююча функція податкових інструментів спрямована як на реалізацію конкретних цілей сталого розвитку, так і на створення вихідних передумов для їх досягнення. Вона може, зокрема, проявлятися у стимулюванні продовольчого та сільськогосподарського секторів для ліквідації голоду, податковій підтримці медичної сфери та малого бізнесу (для забезпечення гендерного рівня у вигляді більш активного залучення

жінок), введенні акцій на товари, які не сприяють здоровому способу життя тощо.

Список використаних джерел

1. Кривенко Л.В. Соціально-економічні інструменти забезпечення сталого розвитку. *Механізм регулювання економіки*. 2011. №2. С. 33-37. URL: https://mer.fem.sumdu.edu.ua/content/articles/issue_13/L_V_KryvenkoSocio_economic_tools_for_sustainable_development.pdf (дата звернення 18.09.2025)
2. Мельник Л.Ю., Удовиченко В.П. Економічні інструменти реалізації механізму стимулювання сталого розвитку регіонів. *Ефективна економіка*. 2018. №4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2018/15.pdf (дата звернення 18.09.2025)
3. Самарічева Т., Самарічев Д., Прокопов В. «Зелене» оподаткування підприємств як ключовий фінансовий інструмент екоінновацій в Україні. *Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку*. №4(15) 2024. С. 53-66. DOI: 10.26565/2786-4995-2024-4-05
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 06.10.2025).
5. Patuelli R., Nijkamp P., Pels E. (2005) Environmental tax reform and the double dividend: A meta-analytical performance assessment. *Ecological Economics*. 55. 564-583. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.ecolecon.2004.12.021>
6. United Nations Tax Committee. The Role of Taxation and Domestic Resource Mobilization in the Implementation of the Sustainable Development Goals. 2018. 16 p. URL: <https://www.un.org/development/desa/financing/what-we-do/ECOSOC/tax-committee/thematic-areas/taxation-and-sdgs> (дата звернення: 06.10.2025)

*Ринжук Денис Ярославович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Національний університет «Чернігівська політехніка»*

СТРАТЕГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Попри військові дії та режим воєнного стану, банківський сектор активно розвивається, а банки поступово нарощують свій цифровий портфель. З часом відбувається ускладнення цифрових технологічних процесів, що пов'язане із збільшенням обсягів інформації, поширенням комунікацій у соціальних мережах, появою нових мобільних додатків. Відповідно подальше управління впровадженням цифрових інновацій в діяльність банківських установ передбачає використання нових підходів та методик, серед яких актуальності набуває розробка стратегічних програмних документів, що мають врахувати нестабільність зовнішніх умов, турбулентність економічних процесів та можливості трансформації технології надання банківських послуг.

Цифрові технології у банківській сфері виступають не тільки механізмом пошуку ефективних рішень для реалізації виваженої ефективної фінансової політики банку, а засобом швидкої взаємодії банківської установи, громадян, представників бізнесу на основі онлайн-платформ для формування клієнтоорієнтованих фінансових продуктів. Насамперед цифрова трансформація банків спрямована на краще розуміння своїх клієнтів: населення та організації прагнуть взаємодіяти з банками простіше та дешевше, тому в умовах функціонування цифрової економіки банківський сектор повинен мати можливість запропонувати найсучасніші послуги [3].

Згідно з дослідженнями, проведеними науковцями [1; 2], можна зробити висновок, що цифровий банкінг посідає провідне місце серед інших видів цифрових технологій. При цьому для 93 % банків найбільш популярною способом надання послуг цифрового банкінгу є мобільні додатки, 69 % – електронний гаманець, 66 % – інструменти управління персональними фінансами [2]. Найбільш поширеними цифровими технологіями є штучний інтелект, великі дані. Специфіка впровадження цифрових технологій пов'язана із розвитком партнерства між банківською сферою та ІТ-компаніями, оскільки трансформація бізнес-процесів потребує відповідного програмного забезпечення.

Цифрова стратегія банку спрямована на створення якісного цифрового продукту, який здатен задовольнити потреби споживача в умовах існуючої системи цінностей, забезпечити повноцінну комунікацію між банком та клієнтом та дистанційну взаємодію з регулятором. Реалізація стратегії цифрової трансформації є складним процесом, оскільки передбачає максимальну згуртованість всіх бізнес-процесів банківської установи та їхніх складових при забезпеченні синхронності змін в напрямку досягнення конкретної цілі. При

цьому заходи стратегічного управління мають забезпечити максимальну адаптацію в умовах мінливості ухвалення рішень, несприйнятті персоналом управлінських змін. Важливим є системне бачення розвитку, що передбачає реалізацію заходів в одному напрямку із залученням відповідних цифрових інструментів. У контексті зазначеного виокремимо наступні ключові напрямки стратегії цифрової трансформації банківської установи.

Розробка стратегії цифрової трансформації передбачає обґрунтування концептуальних засад до її формування на основі сучасних наукових підходів, що є актуальними за сучасних умов розвитку економічних процесів. Вважаємо доцільним розглядати системний та інституціональний підходи як основу формування методологічних положень розробки та реалізації стратегії цифрової трансформації банківських установ. Використання системного підходу в процесі розробки стратегічних рішень надає можливість сформувати систему дій банківської установи на ринку цифрових фінансових послуг, а одночасне впровадження інституційного підходу сприятиме налагодженню комплексу взаємовідносин з усіма зацікавленими сторонами з урахуванням потреб та запитів споживачів банківських послуг. Усі напрямки та дії, закладені в стратегію, мають бути спрямовані на максимальне задоволення бажань і потреб клієнта із можливістю отримання запланованого фінансового результату для банку з одночасною оптимізацією транзакційних витрат.

Для успішної реалізації стратегії цифрової трансформації важливою є розробка заходів із мінімізації ризиків, що актуалізує питання розробки відповідного механізму ризик-менеджменту, що надасть можливість врахувати негативні наслідки цифровізації, зумовлені недостатнім рівнем розвитку інтелектуального капіталу банківських установ, неспроможністю забезпечити своєчасну комунікацію за форс-мажорних обставин, а також сприятиме впровадженню превентивних заходів з одночасною оцінкою потенційних загроз та їх наслідків. Оскільки зазначені напрямки механізму ризик-менеджменту передбачають обробку великих масивів інформації з одночасним її структуруванням за системою критеріїв, ефективним є використання технологій Big Data. Основною їх характеристикою є швидкість обробки даних у режимі реального часу. Прийняття рішень топменеджментом банку на основі технологій Big Data сприятиме оптимізації управління бізнес-процесами банку. В умовах високого ступеня невизначеності зазначені технології надають можливість мінімізації та попередження ризиків.

Список використаних джерел

1. Popelo O., Tulchynska S., Andriushchenko O., Shepelenko S., Falko M., Shut S. Blockchain technologies as a factor of the financial sustainability management of the enterprise and the e-commerce development. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*, 2024. № 102(17). Pp. 6302-6316. https://www.jatit.org/volumes/Vol102No17/1_Vol102No17.pdf.

2. Bernini F., Ferretti P., Angelini A. The digitalization-reputation link: a multiple case-study on Italian banking groups. *Meditari Accountancy Research*. 2022. № 30(4). С. 1210–1240.

3. Khanboubi F., Boulmakoul A. Digital transformation in the banking sector: Surveys exploration and analytics. *Int. J. Inf. Syst. Chang. Manag.* 2019. № 11. Pp. 93–127.

Санницька Анна Іванівна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність "Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок";
Тесля Софія Миколаївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту;
Львівський національний університет імені Івана Франка

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ У СТАБІЛІЗАЦІЇ ГОТІВКОВОГО ГРОШОВОГО ОБІГУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Готівковий грошовий обіг є фундаментальною складовою фінансової системи, яка забезпечує стабільність розрахунків та ліквідність економіки. В умовах воєнного стану, коли банківська інфраструктура в окремих регіонах зруйнована або функціонує з перебоями, роль готівки зростає, адже вона залишається найбільш надійним засобом платежу для населення та бізнесу. Саме тому ефективне регулювання цього процесу Національним банком України (НБУ) набуває стратегічного значення для збереження фінансової стійкості держави.

З початком повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року Національний банк запровадив делеговану модель організації готівкового обігу, за якою значні резерви готівки передавалися на зберігання уповноваженим банкам, серед яких АТ «Ощадбанк», АТ КБ «ПриватБанк», АТ «Райффайзен Банк» та АТ «ПУМБ». Це дало змогу уникнути дефіциту готівки навіть у прифронтових регіонах, забезпечити своєчасні виплати населенню, військовослужбовцям та підприємствам критичної інфраструктури. Така система довела свою ефективність у найкритичніші періоди 2022 року, коли порушення логістики та панічні настрої населення могли спричинити колапс грошового обігу.

Динаміка обігу готівки у цей час підтверджує підвищений попит на ліквідні засоби. У 2022 році обсяг готівки в обігу зріс на 88,5 млрд грн, що становило приріст у 14,1%, а станом на початок 2023 року він досяг 716,1 млрд грн. У структурі готівки переважали банкноти високих номіналів – 500 та 1000

гривень, що пояснюється інфляційними процесами та зручністю використання великих купюр у розрахунках. При цьому Національний банк продовжував політику вилучення з обігу дрібних монет і банкнот низьких номіналів (1, 2, 5, 25 копійок та старих 1–2 гривень), що дозволило оптимізувати структуру грошових знаків і скоротити витрати на їх обслуговування.

Особливу увагу НБУ приділив організації безпечного зберігання і транспортування готівки, створюючи додаткові резерви у відносно стабільних регіонах, а також впроваджуючи мобільні каси та пересувні банкомати у деокупованих і прифронтових зонах. Це дало змогу уникнути соціальної напруги, пов'язаної з можливими перебоями у доступі до грошових ресурсів. Важливим завданням регулятора залишалося також забезпечення високого рівня захисту національної валюти. Упродовж останніх років було оновлено дизайн банкнот та посилено їхні захисні елементи, що суттєво ускладнило діяльність фальшивомонетників.

Водночас високий рівень готівкових розрахунків сприяв збереженню значної частки тіньової економіки, яка, за оцінками Міністерства економіки, у 2024 році становила близько 32% офіційного ВВП. Для мінімізації цих ризиків Національний банк поєднував традиційні монетарні інструменти з обмеженням готівкових розрахунків між суб'єктами господарювання, стимулював розвиток безготівкових платежів і водночас розпочав тестування цифрової гривні як інноваційного інструменту, що здатний посилити прозорість фінансових потоків і скоротити витрати на обслуговування готівки.

Таким чином, у воєнних умовах НБУ довів здатність забезпечувати стабільність готівкового обігу, використовуючи комплексні інструменти регулювання. Поєднання делегованої моделі резервів, вилучення низьколіквідних номіналів, підтримки банківської інфраструктури, посилення контролю за грошовими потоками та впровадження цифрових інновацій дозволило уникнути системної кризи у сфері грошового обігу. У перспективі головним завданням стане поступове зменшення залежності економіки від готівки та гармонійне поєднання традиційних і цифрових інструментів, що сприятиме зміцненню фінансової стабільності та забезпечить більш прозорий розвиток національної економіки у післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/679-14>

2. Національний банк України. Грошово-кредитна та фінансова статистика, грудень 2024 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/groshovo-kreditna-ta-finansova-statistika-gruden-2024-roku>

3. Міністерство економіки України. Рівень тіньової економіки у 2024 році : аналітична довідка. Київ : Мінекономіки, 2025. URL: <https://me.gov.ua/download/74e86de5-126a-4849-94d5-7d4ea048e4b8/file.pdf>

4. Концепція організації готівкового обігу в Україні. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/ua/file/download?file=Cash_management_strategy_pr_2016-08-08.pdf

Семенов Костянтин Олександрович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

В умовах воєнних, посткризових трансформацій та необхідності інтеграції до європейських стандартів ринку, що обумовлює зростаючу складність функціонування корпоративного сектору України, дослідження організаційно-правових особливостей формування фінансової стратегії акціонерного товариства стає дедалі більш значущим як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Збереження високої невизначеності та постійний вплив зовнішніх ризиків вимагають від акціонерних товариств побудови гнучких і прозорих моделей фінансового управління, які здатні забезпечити стабільність, швидке реагування на зміни ринкової кон'юнктури та довіру інвесторів. Водночас актуалізація стратегічних пріоритетів у фінансовому секторі України, закріплена в Оновленій Стратегії розвитку фінансового сектору, посилює вимоги щодо корпоративного управління, прозорості, якості захисту прав акціонерів та розкриття фінансової інформації відповідно до міжнародних стандартів [1].

Удосконалення організаційно-правового регулювання акціонерних товариств є ключовою умовою для підвищення їх конкурентоспроможності, можливості залучення критично необхідних інвестицій, забезпечення сталого розвитку і зростання ринкової вартості бізнесу, особливо в інституційному й трансформаційному середовищі України.

Формування фінансової стратегії акціонерного товариства здійснюється в суворих межах правового регулювання, закріпленого Законом України “Про акціонерні товариства” та супутніми нормативними актами. Від створення статутного капіталу, ідентифікації правового статусу учасників, укладання договірних відносин із Центральним депозитарієм цінних паперів, акціонерні товариства мають орієнтуватися на вимоги щодо корпоративного управління, розкриття інформації про фінансову діяльність і балансу інтересів усіх

учасників. Важливим аспектом є адаптація українського законодавства до міжнародних стандартів задля підвищення прозорості, захисту прав інвесторів і іміджу компанії на глобальних ринках.

Організаційна структура акціонерного товариства визначає розподіл повноважень у процесі формування фінансової стратегії. Стратегічні рішення щодо інвестиційної політики, емісії цінних паперів, виплат дивідендів тощо ухвалюються загальними зборами акціонерів, а їхнє виконання контролюється наглядовою радою, ревізійною комісією чи корпоративним секретарем. Це забезпечує гармонізацію інтересів різних груп учасників, запровадження корпоративної відповідальності й прозорого управління фінансовими потоками товариства.

При формуванні фінансової стратегії акціонерного товариства важливо враховувати очікування як мажоритарних, так і міноритарних акціонерів. Законодавство передбачає права на участь у зборах, одержання дивідендів, доступ до інформації та механізми захисту (судове оскарження, скарги до НКЦПФР та інші). Дієвість цих механізмів підсилює інвестиційну привабливість товариства, сприяє вирішенню конфліктів і знижує ризики втрати капіталу акціонерами.

Акціонерне товариство зобов'язане забезпечувати прозорість фінансової діяльності, регулярно розкривати інформацію про управлінські рішення, стан активів, здійснювати публічну звітність перед державними органами й інвесторами. Відкритість і доступність фінансових звітів, дотримання вимог до корпоративного управління є ключовими для збереження довіри, запобігання корупції, підвищення вартості бізнесу та забезпечення сталого розвитку товариства [2].

Організаційно-правова модель передбачає наявність багаторівневої системи контролю за виконанням фінансової стратегії. Наглядова рада, внутрішні ревізори й зовнішній аудит забезпечують відповідальність посадових осіб за прийняття стратегічних фінансових рішень, моніторинг виконання планів, своєчасну корекцію у разі виявлення порушень чи змін на ринку. Ефективний контроль мінімізує фінансові й репутаційні ризики, гарантує дотримання корпоративних стандартів.

Фінансова стратегія акціонерного товариства базується на використанні диверсифікованих джерел – емісія акцій, залучення боргового капіталу, стратегічні інвестиції. Законодавство забезпечує свободу вибору стратегічних напрямів фінансування, визначає критерії оптимізації структури капіталу, зобов'язує враховувати фінансову стійкість та інтереси всіх акціонерів при розробці стратегічних планів. Це підвищує гнучкість й ефективність діяльності акціонерного товариства, сприяє його конкурентоспроможності на фінансовому ринку.

Організаційно-правові особливості розробки фінансової стратегії акціонерного товариства включають вимоги до використання фінансових

ресурсів в інтересах сталого розвитку та підвищення ринкової вартості компанії. Чітке правове регулювання, розвинуті механізми контролю й захисту інтересів акціонерів створюють умови для довготривалої стабільності, інноваційності та ефективності діяльності товариства на національному й міжнародному рівнях.

Ці організаційно-правові аспекти є основою забезпечення результативності та довготривалого успіху акціонерного товариства на фінансовому ринку.

Список використаних джерел:

1. Оновлена Стратегія розвитку фінансового сектору України: збереження стабільності, залучення інвестицій та євроінтеграція. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/onovlena-stratehiia-rozvytku-finansovoho-sektoru-ukrainy-zberezhennia-stabilnosti-zaluchennia-investytsii-ta-ievrointehratsiia>

2. Дехтяр Н. А., Пігуль Н. Г., Кулик Є. М. Особливості фінансового менеджменту акціонерних товариств. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2022. № 4. С. 72–82.

Сербінов Олексій Михайлович,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти;
науковий керівник:
Кир'язова Тетяна Олександрівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів;
Одеський національний економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОЩАДБАНКУ В УМОВАХ ВІЙНИ

З початком масштабного вторгнення рф в Україну у 2022 році Ощад, як банк критичної інфраструктури, перш за все сконцентрував зусилля на забезпеченні стабільної і безперебійної роботи на всіх рівнях. Це – робота відділень, банкоматів, мобільного додатку, чат-боту, Контакт-центру та мережі терміналів. Менеджери завжди були на зв'язку. Люди впевнились, що банк попри все працює. Тим самим було збережено довіру не лише до Ощадбанку, а й до всієї банківської системи.

В умовах повномасштабної війни банк зіткнувся з безпрецедентними викликами, що значно ускладнили його діяльність, але водночас продемонстрували його стратегічне значення для держави. Передусім серйозні труднощі виникли в організаційній сфері. Частина відділень була зруйнована або пошкоджена внаслідок бойових дій, інші опинилися на тимчасово окупованих територіях. Це призвело до втрати частини клієнтської мережі та зниження доступності банківських послуг. Персонал банку змушений був евакуюватися, а багато працівників мобілізовані до лав Збройних Сил України. У цих умовах виникла необхідність швидко перебудовувати роботу на дистанційний формат, розширювати можливості онлайн-банкінгу та створювати мобільні відділення у відносно безпечних регіонах.

Фінансові проблеми стали не менш гострими. Через різке падіння платоспроможності населення і бізнесу значно зросли кредитні ризики, багато позичальників не мають змоги своєчасно обслуговувати кредити. Це призводить до зниження доходів банку та потреби у реструктуризації позик. Водночас держава покладає на Ощадбанк завдання забезпечувати стабільність виплат і підтримку громадян, що вимагає значних фінансових ресурсів. Додатковим тягарем стали витрати на резервні офіси, забезпечення роботи генераторів, зв'язку та резервних серверів [1].

Надважливим для банку є якнайшвидше відновлення роботи на деокупованих територіях, тому Ощад заходить до звільнених міст одразу після ЗСУ. На початок 2023 року українці можуть отримувати банківські послуги в близько 1 140 відділеннях Ощаду. Це 94% мережі банку.

У травні 2022 року Ощадбанк першим на ринку розпочав відновлення роздрібного кредитування і протягом наступних місяців підтвердив лідерські позиції на ринку авто- та іпотечного кредитування. Протягом року 2300 позичальників стали власниками автомобілів завдяки Ощаду. Загальна сума наданих ним кредитів становить 1,5 млрд грн. Банком надано близько 900 іпотечних кредитів на загальну суму понад 917 млн грн. Ощад також є лідером за державною програмою пільгового іпотечного кредитування «Оселя». Загалом профінансовано 359 пільгових кредитів на загальну суму 484,5 млн грн [4].

З початку війни Ощадбанк надав аграріям кредитну підтримку на загальну суму 9 млрд грн, що вдвічі більше аніж у 2021 році. Особливо важливо це було в період посівної кампанії протягом квітня-травня 2022 року. Практично 70% профінансованих клієнтів звернулись до Ощаду вперше, адже він не мав обмежень щодо банку землі та форми власності, а також лібералізував внутрішні кредитні процеси [3].

Станом на початок вересня 2025 року активи Ощаду сягнули 452,2 млрд грн, що становить 13% від загального обсягу активів українських банків. У 2024-му Ощад отримав 18,6 млрд грн. прибутку до оподаткування – вдвічі більше за показник 2023 року. За прогнозом, за результатами 2025 року показник буде вище – 19 млрд грн.

Перший драйвер – чистий процентний дохід, який зріс на 29% або на 5,5 млрд грн. Також враховуємо комісійні доходи, які зросли на 0,9 млрд грн. Переоцінка фінансових інструментів принесла близько 4 млрд грн, тоді як у 2023 році вона, навпаки, була негативна – 2,8 млрд грн.

Ощадбанк єдиний має 10 мобільних броньованих відділень для роботи у прифронтових і віддалених районах – там, де не працює жоден інший банк. Вони надають послуги в Сумській, Чернігівській, Донецькій, Одеській, Харківській, Миколаївській, Запорізькій, Дніпропетровській і Херсонській областях [2].

Попри всі труднощі, банк поступово знаходить шляхи подолання проблем. Використовуються мобільні відділення, створюються резервні офіси у відносно безпечних регіонах, розширюються можливості онлайн-сервісів. З фінансового боку держава підтримує ліквідність банку, а також запускаються пільгові кредитні програми для бізнесу та населення. У технологічному вимірі посилюється кіберзахист, розгортаються резервні сервери, застосовуються альтернативні джерела зв'язку. В соціальній площині Ощадбанк спрощує процедури відкриття рахунків для внутрішньо переміщених осіб і співпрацює з волонтерами та міжнародними організаціями.

Таким чином, функціонування Ощадбанку в умовах війни супроводжується значними організаційними, фінансовими, технологічними та соціальними викликами. Проте банк продовжує виконувати свої ключові функції та доводить свою здатність працювати навіть у найскладніших обставинах.

Список використаних джерел

1. Ощадбанк: безперешкодний доступ до послуг навіть під час війни. URL: <https://share.google/Cwe6uP7IWLEG1JW80>
2. Ощадбанк надаватиме послуги на прифронтових територіях у мобільних відділеннях на базі автофургонів. URL: <https://share.google/vSTD1f1wDNTW2lnxT>
3. Ощадбанк щодня видає 200 млн грн кредитів аграріям. Ощадбанк. URL: <https://share.google/RSMjJ0bl2ecGTrjDv>
4. Ощадбанк видав понад 7 тисяч кредитів за програмою «Оселя та продовжує утримувати лідерство на ринку доступного житла. Ощадбанк. URL: <https://share.google/auRGXLUQLZUq3AKHK>

*Сергієнко Тетяна Олексіївна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Менеджмент»;
науковий керівник:
Кужелев Михайло Олександрович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів;
Національний університет «Києво-Могилянська академія»*

РОЛЬ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Грошово-кредитна політика України у період війни є ключовим інструментом підтримки економіки, стабілізації фінансової системи та збереження довіри до національної валюти. Як зазначає Глущенко С.В., «грошово-кредитна сфера активно впливає на всі галузі та стадії економічного розвитку в країні» [1, с. 5].

Грошово-кредитна політика – це сукупність взаємозв'язаних заходів, що здійснюються центральним банком для регулювання грошової маси, кредиту, процентних ставок і валютного курсу. Ключовими цілями грошово-кредитної політики є економічне зростання, забезпечення високої зайнятості стабілізація цін, збалансування платіжного балансу [2, с. 153].

Ефективність грошово-кредитної політики значною мірою залежить від використання набору інструментів: прямого регулювання кредитної активності банків, встановлення облікової ставки та контролю за резервними вимогами.

В Україні грошово-кредитну політику проводить Національний банк України (далі – НБУ) [3, с. 93]. Реалізація грошово-кредитної політики має

важливе значення для забезпечення стабільності економіки та соціально-економічного розвитку країни. Під час війни грошово-кредитна політика має бути гнучкою та швидко реагувати на зміни в економіці, адже адаптивність у використанні монетарних інструментів уможливорює врегулювання економічних викликів, що виникають внаслідок воєнного стану [4, с. 140].

Основним завданням центрального банку є забезпечення стабільності національної валюти. Для цього він використовує інструменти монетарного регулювання, а саме: регулювання процентних ставок, інтервенції валют, адміністративні обмеження, регулювання грошової маси тощо [5, с. 227].

В умовах воєнного стану Національний банк України змушений застосовувати жорсткі монетарні інструменти. Наприклад, було запроваджено фіксований курс гривні до долара США, посилено валютний контроль і підвищено облікову ставку, щоб стримати інфляцію та стабілізувати фінансову систему країни. Посилення регулятивної ролі НБУ у кризові періоди спрямоване на мінімізацію ризиків для банківської системи.

Під час воєнного стану облікова ставка Національного банку України стала одним із основних інструментів грошово-кредитної політики. Облікова ставка – це базова процентна ставка, за якою центральний банк кредитує комерційні банки та визначає мінімальний рівень процентних ставок на грошовому ринку. У червні 2022 року НБУ різко підвищив облікову ставку з 10 % до 25 % для стримування інфляційного тиску та стабілізації валютного ринку (рис. 1). Надалі, у міру стабілізації макроекономічної ситуації, регулятор поступово знижував її – до 13 % у 2024 році.

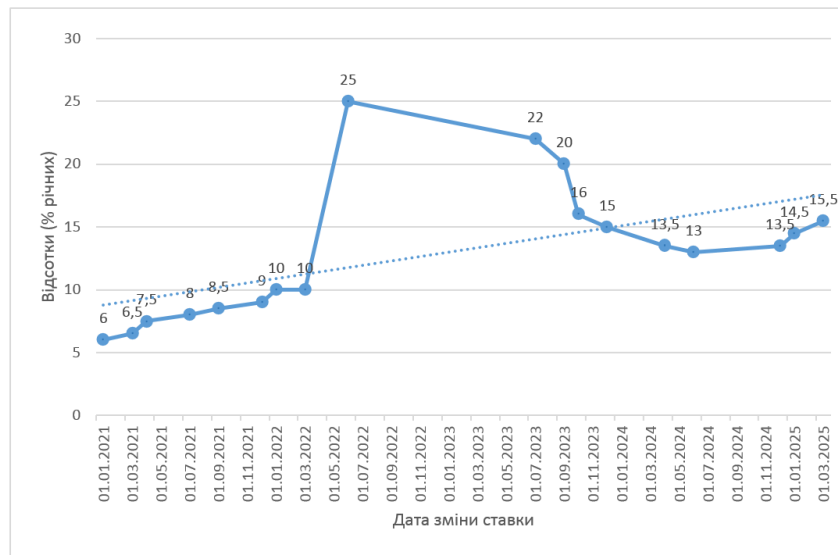


Рис. 1. Динаміка облікової ставки НБУ (2021–2025 рр.)

Джерело: складено за даними Національного банку України [6]

Такий крок відповідає світовій практиці, коли під час кризових або воєнних ситуацій центральні банки застосовують жорстку монетарну політику для підтримання довіри до національної валюти та захисту фінансової

стабільності. У свою чергу, у період повоєнного відновлення доцільним є поступове пом'якшення облікової ставки з метою активізації кредитування економіки та стимулювання інвестиційної діяльності.

У повоєнний період очікується поступовий перехід від жорстких заходів до стимулювальної політики. Важливим чинником є розвиток кредитного ринку та посилення ролі фінансових посередників, що забезпечать реальний сектор економіки ресурсами для інвестицій. НБУ у фазі відновлення має забезпечити доступність кредитних ресурсів для підприємств та домогосподарств, знижуючи облікову ставку та стимулюючи довгострокове кредитування.

Серед ключових викликів грошово-кредитної політики у післявоєнному періоді варто виділити наступне: високий рівень інфляції, ризики девальвації, потреба у відновленні довіри до національної валюти, потреба у синхронізації монетарних та фіскальних заходів. Стратегічним напрямом має стати розвиток фінансових інструментів, підвищення ролі кредитних програм та співпраця з міжнародними фінансово-кредитними організаціями.

Таким чином, грошово-кредитна політика України у період воєнного стану – це насамперед політика стабілізації та підтримки, спрямована на збереження платоспроможності держави та довіри до фінансової системи. У післявоєнному відновленні вона має трансформуватися у стимулювальний інструмент розвитку економіки, орієнтований зокрема й на відновлення інвестиційної активності. Поєднання монетарних важелів і структурних реформ дозволить забезпечити стійке економічне зростання та інтеграцію України у світові фінансові ринки.

Список використаних джерел

1. Глущенко С.В. Гроші. Кредит. Кредитний ринок : навч. посіб. Київ : НаУКМА, 2015. 204 с. URL: <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/9082> (дата звернення: 19.09.2025)
2. Гроші та кредит : підручник. М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко та ін.; за наук. ред. М. І. Савлука. 6-те вид., перероб. і доп. Київ : КНЕУ, 2011. 589 с.
3. Банківська система : навч. посібник. О.І. Береславська, М.О. Кужелєв, Л.А. Ключко, О.В. Пернарівський та ін.; за заг. ред. О.І. Береславської. Ірпінь : Університет ДФС України, 2018. 486 с.
4. Кужелєв М.О., Нечипоренко А.В. Вплив монетарних інструментів на ринок праці України в умовах війни. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2023. № 2(12). С. 135–143.
5. Baranovskyi O. I., Kuzheliev M. O., Zherlitsyn D. M., Nechyporenko A. V., Sokyрко O. S. Econometric models of monetary policy effectiveness in Ukraine. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2019. Vol 3. № 30. P. 226–235.
6. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 19.09.2025)

Синчак Віктор Петрович,
доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів, банківської справи,
страхування та фондового ринку;
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

МИТНІ ПЛАТЕЖІ ЯК ОБ'ЄКТИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОГО ТА МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Після закінчення Україною та Європейською комісією процесу офіційного двостороннього скринінгу, як повідомила 30 вересня 2025 року на соціальній платформі Х єврокомісарка з питань розширення Марта Кос [1], по суті, завершилася інституційна перевірка відповідності українського законодавства праву Європейського Союзу. Безумовно, українськими та європейськими фахівцями спільно проведена значна за витратами інтелектуальна праця та за матеріально-технічним обсягом масив роботи (створено понад 700 презентацій та 9000 сторінок відповідей на опитувальники Єврокомісії [2]). Причому такі заходи здійснено у найкоротші терміни (сумарна тривалість склала 66 днів у період яких відбулося 34 двосторонніх зустрічей [2]) порівняно з іншими країнами-кандидатами, які у свій час проходили процедуру скринінгу.

Однак поряд із проведеною роботою потребує уваги й внутрішня гармонізація вітчизняного законодавства, зокрема податкового та митного. Ідеться про назви і види митних платежів і їх відповідність у нормативно-правових актах, зокрема у Податковому кодексі України (далі – ПК України) та Митному кодексі України (далі – МК України). Означене й актуалізує визначений напрям у нашому дослідженні.

Відразу наголосимо на фіскальній вагомості митних платежів у формуванні доходів Державного бюджету України. При цьому, зауважимо, що через продовження російсько-української війни у період 2022 року і по 2024 рік включно (за який здійснювалися підрахунки) спостерігалось фактичне недовиконання індикативного показника. Це було особливо характерно для 2022 року, в якому його було виконано лише на 56,9%. Натомість у наступних двох роках (2023 – 2024 рр.), завдяки проведеним заходам у податковому та митному регулюванні й, насамперед активності бізнесу, виконання індикативного показника, хоча і не було забезпечене у повній мірі, але мало тенденцію до зростання у вказаних роках і вже складало 94,4% і 93,9% відповідно.

З огляду на зазначений аналіз, очевидно, що наведене недовиконання, пов'язане з російським широкомасштабним вторгненням і військовою агресією проти нашої країни. Безумовно, незабезпечення індикативного показника з митних платежів впливає загалом на доходи Державного бюджету України. Однак навіть за таких умов не зменшується науковий інтерес до їх гармонізації при подвійному регулюванні обчислення та сплати, що передбачено ПК України

та МК України. Тому звернемося до цих двох нормативно-правових актів, у першу чергу для усвідомлення законодавчого тлумачення поняття «митні платежі».

Так відповідно до пункту 14.1.113. статті 14 ПК України «митні платежі» [3] – це, по-перше, «податки...» [3]. По-друге, відповідно до пункту 6.1 статті 6 ПК України «податком є обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету...» [3] тобто як обов'язкова і безумовна дія у процесі сплати, що властива і для «збору (плати, внеску)» [3], які як поняття ототожнюються на підставі пункту 6.2. статті 6 ПК України.

Отож, оскільки митні платежі – це податки за визначенням ПК України (пункт 14.1.113. стаття 14), а їх перелік наведений у пункті 27 частини першої статті 4 МК України [4], то, на нашу думку, у податковому законодавстві їх доцільно також виокремити у певну групу з властивою їй назвою. Мовиться і про назву самої групи, і найменування властивих їй непрямих податків, що наведені у вказаному пункті 27 частини першої статті 4 МК України [4] та мають відповідне узагальнення [5].

Нагадаємо, що до узагальненого переліку з відповідними назвами нами віднесено акцизний податок і ПДВ із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) та/або безакцизних (безакцизної) відповідно, а також мито [5]. На останньому платежу варто додатково акцентувати увагу крізь призму положень МК України та з урахуванням необхідності гармонізації фіскального законодавства. Натомість у пункті 1 статті 271 МК України, прописано, по-перше, що «мито – це загальнодержавний податок», і по-друге, «встановлений ПК України та цим Кодексом, який нараховується та сплачується відповідно до цього Кодексу ...» тобто як митний платіж і одночасно загальнодержавний податок.

Із погляду наведеного визначення мита як загальнодержавного податку, його фіксація у статті 9 ПК України є цілком унормованою, як і нарахування за положеннями МК України. Тож у даному випадку спостерігається чітка гармонізація між вказаними двома нормативно-правовими актами.

Однак, якщо звернутися до пункту 2 статті 270 МК України і статті 9 ПК України, то зазначена гармонізація уже є сумнівною. Тому для наглядного порівняння процитуємо пункт 2 статті 270 МК України. Із його змісту стає зрозуміло, що правила оподаткування товарів у сфері ЗЕД [5], «іншими (крім мита) митними платежами встановлюються Податковим кодексом України» [4].

Очевидно, що за такого відсилання МК України до положень ПК України ці «інші митні платежі» з урахуванням наведених вище назв, на нашу думку, повинні знаходитися серед загальнодержавних податків і зборів. Мається на увазі стаття 9 ПК України. Причому з виокремленням їх у притаманну їм групу з назвою «Митні платежі (податки)». Вважаємо, що у складі утвореної групи доцільно навести три види непрямих податків (митних платежів) за порядком, наведеним у МК України: а) акцизний податок із ввезених на митну територію

України підакцизних товарів (продукції); б) податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (продукції); в) мито.

Отже означене виділення у переліку загальнодержавних податків та зборів окремої групи з назвою «Митні платежі (податки)» не порушить концепцію оподаткування переміщення товарів через митний кордон України. Більше того, за прийняття таких змін посилиться гармонізація між митним і податковим законодавством, що сприятиме його розумінню суб'єктами ЗЕД. Насамперед це стосуватиметься тих осіб, які вперше вступатимуть в економічні відносини у сфері зовнішньоекономічної діяльності з зарубіжними контрагентами або належатимуть до неактивних платників митних платежів (податків). При цьому, як правило, вони матимуть більший досвід у сплаті непрямих податків із операцій у середині країни, а відтак об'єктивно віддаватимуть перевагу ПК України.

Тож, коли у переліку загальнодержавних податків і зборів з'явиться група з назвою «Митні платежі (податки)» з виокремленням їх назв, то такі особи матимуть достатнє уявлення і про оподаткування товарів у сфері ЗЕД. Означене матиме ще одну перевагу, яка сприятиме зростанню кількості платників податків з високим рівнем добровільного дотримання податкового законодавства, що важливо з погляду розвитку податкової культури як у нинішній складний воєнний час, так і у період післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Today marks an important step on Ukraine's path to the EU. URL: https://x.com/MartaKosEU/status/1972931249519087925?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1972931249519087925%7Ctwgr%5E3ee9897ea174899c946c9400a7df3cd145628391%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2Fsuspilne.media%2F1127177-ukraine-oficijno-zakincila-skrining-zakonodavstva%2F (Назва з екрана. Дата звернення: 08.10.2025 року).

2. Офіс Віцепрем'єра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. URL: https://www.facebook.com/UA.EU.NATO/posts/pfbid02WdxNiEfJTTuPBCZjjmzDbBA3Hs6Xy9hoddKkJbSj9b9cjQLC6ccqN7tbN4uxCvZil?ref=embed_post (Назва з екрана. Дата звернення: 08.10.2025 року).

3. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. № 2755-VI (із змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17?find=1&text=%D0%BC%D0%B8%D1%82%D0%BD%D1%96+%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B6%D1%96+#w1_1 (Дата звернення: 09.10.2025 року).

4. Митний кодекс України від 13.03.2012 року №4495-VI (із змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17?find=1&text=%D0%BC%D0%B8%D1%82%D0%BE#w1_1 (Дата звернення: 09.10.2025 року).

5. Синчак В. П. Митні податки (платежі) як елементи податкової системи України. *Матеріали VI Всеукр. наук.-практ. інтернет конф. «Розвиток фінансово-кредитних систем: виклики сьогодення»* (24 червня 2025 р.

Уманський національний університет). м. Умань, 2025. С. 9 – 10. URL: <https://finance.udau.edu.ua/assets/files/zbirniki-naukovih-prac/zbirnik-konferencii-20251.pdf> (Дата звернення: 09.10.2025 року).

*Сташук Олена Олександрівна,
здобувачка фахової передвищої освіти,
спеціальність «Геодезія та землеустрій»;
Вавричук Оксана Степанівна,
викладач вищої категорії, старший викладач;
Галицький фаховий коледж імені В'ячеслава Чорновола*

ЗЕМЕЛЬНИЙ ПОДАТОК І ОРЕНДНА ПЛАТА: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ

Плату за землю в Україні було введено в 1992-му році із прийняттям Закону України «Про плату за землю» [1], який проголосив платність використання землі в Україні та встановив, що названий обов'язковий платіж справляється у вигляді земельного податку або орендної плати за земельні ділянки, що знаходяться в державній або комунальній власності. Необхідно відзначити, що за період свого існування Закон «Про плату за землю», зазнавав суттєвих змін, які стосувалися переважно зміни підходів щодо механізмів оподаткування, зміни об'єктів оподаткування, податкових ставок, переліку пільг тощо. На сьогодні цей Закон втратив чинність, а його положення інтегровані до чинного Податкового кодексу України.

Плата за землю є обов'язковим платежем, що стягується у формі земельного податку (для власників та постійних користувачів) та орендної плати (за землі державної та комунальної власності). Ці інструменти, регульовані Податковим кодексом України [2], виконують подвійну функцію: забезпечують фінансову самостійність територіальних громад і є важелем для раціонального та ефективного землекористування. Основою для нарахування обох платежів слугує нормативна грошова оцінка (НГО) земельної ділянки, а органи місцевого самоврядування (ОМС) мають широкі повноваження у встановленні ставок та наданні місцевих пільг.

Остання хвиля трансформацій, що включає завершення реформи децентралізації та запуск ринку землі, кардинально змінила фінансовий ландшафт територіальних громад. Збільшення частки надходжень від орендної плати стало стійкою тенденцією, витісняючи традиційний земельний податок як основне джерело плати за землю. *Цей процес живиться трьома основними взаємопов'язаними факторами:*

1. Фінансова мотивація ОМС та інвентаризація земель.

Передача усіх земель комунальної власності у розпорядження ОМС зробила громади прямими бенефіціарами орендних платежів. Ця фінансова зацікавленість стала каталізатором активної інвентаризації земель. ОМС почали систематично виявляти:

- неоформлені ділянки (землі, що фактично використовувалися агровиробниками, але не мали належно оформлених договорів оренди, що призводило до "тіньового" обігу);
- нерозподілені та невитребувані паї (ці ділянки були консолідовані та передані в оренду на конкурентних засадах).

Результатом стало значне розширення легальної податкової бази та пряме зростання доходів від укладення нових або переукладення існуючих договорів оренди за вищою ставкою.

2. Вплив ринку землі та посилення конкуренції.

Відкриття ринку землі для сільськогосподарських угідь суттєво змінило економіку оренди. Зокрема:

- зростання ринкової вартості. Посилення конкуренції між великими та середніми агрохолдингами за право користування якісними угіддями, а також очікування власників щодо капіталізації їхніх активів, спричинило значне підвищення середніх орендних ставок. Власники та ОМС (як орендодавці) мають тепер більший важіль для максимізації доходу.
- економічна ефективність. Оскільки орендарі змушені платити більше, це стимулює їх до оптимізації сівозміни та підвищення продуктивності земель, що є позитивним регуляторним наслідком.

3. Посилення фіскального адміністрування.

Зростання надходжень підтримується і централізованими механізмами, націленими на ліквідацію тіньових схем:

- мінімальне податкове зобов'язання (МПЗ). Запровадження МПЗ створило фінансовий бар'єр для тіньової оренди та мінімізації податків [3]. Якщо сума сплачених податків і зборів (земельний податок, податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), військовий збір) є меншою за МПЗ, платник доплачує різницю. Це стимулює легалізацію орендних відносин та їх офіційне відображення.
- цифровізація реєстрів. Поступове вдосконалення Державного земельного кадастру (ДЗК) та його інтеграція з іншими реєстрами покращує відстеження прав користування та своєчасність нарахування платежів, роблячи ухилення від сплати складнішим.

Таким чином, збільшення частки орендної плати є комплексним результатом поєднання фінансової зацікавленості місцевої влади, ринкових факторів та удосконалення державного податкового адміністрування, що загалом свідчить про оздоровлення земельних фінансових відносин.

Ключовим регуляторним кроком стало запровадження Мінімального податкового зобов'язання (МПЗ) для сільськогосподарських угідь [3]. Цей

механізм спрямований на боротьбу з тіньовою орендою та мінімізацією податків, гарантуючи мінімальний рівень фіскального навантаження з кожного гектара землі. Крім того, податкова політика використовує пільги для стимулювання інвестицій, дозволяючи застосування знижених ставок для земель, задіяних у реалізації значних інвестиційних проєктів.

Повномасштабна військова агресія суттєво змінила фіскальне поле, запровадивши низку екстрених інструментів підтримки. Було встановлено територіальне звільнення від сплати – плата за землю не нараховується та не сплачується за ділянки, розташовані на територіях активних бойових дій та тимчасової окупації [4].

Також було запроваджено пільги для пошкоджених та забруднених земель. Власники ділянок, на яких розташовані знищені або пошкоджені об'єкти нерухомості, а також ділянки, забруднені вибухонебезпечними предметами, звільняються від оподаткування на період розмінування [3]. Орендні відносини були спрощені: договори оренди сільськогосподарських земель, термін яких закінчився під час воєнного стану, автоматично продовжуються на один рік, а також діє тимчасовий порядок передачі земель в оренду зі стелею орендної плати (не більше 8% НГО). Формується судова практика щодо застосування норм Цивільного кодексу про звільнення орендаря від плати через неможливість використання майна в умовах форс-мажору.

В умовах воєнного стану інструменти плати за землю були використані для підтримки виживання економіки:

- підтримка постраждалих територій. Звільнення від сплати на територіях бойових дій та для земель, забруднених вибухонебезпечними предметами (ВНП), є прямим інструментом зменшення фінансового навантаження на бізнес та власників у найбільш постраждалих регіонах, допомагаючи їм зберегти капітал для повоєнного відновлення.

- стабільність оренди. Автоматичне продовження договорів оренди сільськогосподарських земель запобігло колапсу орендних відносин та забезпечило продовольчу безпеку, дозволивши аграріям працювати, не відволікаючись на бюрократію.

- цінове регулювання. Введення стелі орендної плати (не більше 8% НГО) для земель, переданих у тимчасову оренду в період воєнного стану, захистило аграріїв від спекулятивного зростання цін у найбільш кризовий період.

Вплив інструментів плати за землю на аграрний сектор в умовах воєнного стану набув характеру кризового регулювання, спрямованого на забезпечення продовольчої безпеки та мінімізацію втрат виробників.

Насамперед, було запроваджено ключові фіскальні послаблення, що прямо вплинули на фінансове навантаження аграріїв. Це стосується територіального звільнення від сплати земельного податку та орендної плати для ділянок, розташованих на територіях активних бойових дій та тимчасової окупації [4]. Це був критично важливий захід, який зменшив фінансові зобов'язання для

виробників, що втратили доступ до землі або можливість збирати врожай, фактично звільняючи їх від податкового тягара на невикористовувані або небезпечні активи.

Аналогічну роль відіграло звільнення від оподаткування ділянок, які виявилися забрудненими ВВП [3]. Цей механізм не лише знімає податкове зобов'язання з непридатної для обробітку землі, але й слугує фіскальним стимулом для держави та власників до проведення розмінування, прискорюючи повернення земель у господарський обіг, що є стратегічно важливим для сектора.

Проте ефективність інструментів податкової політики у сфері землекористування знижується через низку системних проблем.

Найбільш гострою є проблема недосконалості інформаційної бази. Велика кількість земельних ділянок залишається неідентифікованою або має застарілі дані у Державному земельному кадастрі та Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно (ДРРП), що створює значні "дірки" у податковій базі та призводить до втрат місцевих бюджетів. Ця проблема посилюється слабкою міжвідомчою взаємодією та відсутністю єдиної цифрової платформи для обміну даними між Державною податковою службою, ОМС та Держгеокадастром.

Існують також економічні проблеми: НГО часто не відповідає ринковій вартості землі, що спотворює справедливість податкового навантаження, а проблема тіньової оренди залишається актуальною, незважаючи на запровадження МПЗ. Крім того, нечіткість критеріїв для застосування "воєнних" пільг створює юридичну невизначеність.

Шляхи вдосконалення системи лежать у площині цифровізації та гармонізації: необхідно завершити інвентаризацію земель, забезпечити повну інтеграцію та автоматичний обмін даними між реєстрами, а також перейти до більш гнучкої методики масової грошової оцінки, заснованої на актуальних ринкових даних.

Список використаних джерел

1. Про плату за землю: Закон України від 03.07.1992 № 2535-XII (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2535-12>
2. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень (щодо запровадження мінімального податкового зобов'язання, МПЗ) : Закон України від 30.11.2021 № 1914-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1914-20>
4. Плата за землю: які податкові пільги діють під час воєнного стану. URL: https://tax.gov.ua/nove-pro-podatki--novini-/878684.html?utm_source=chatgpt.com.

Степаненко Юлія Юрївна,
*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;*

Бондарук Таїсія Григорівна,
*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

СУЧАСНІ ТРЕНДИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

Сучасні процеси цифрової трансформації банківського сектору супроводжуються активним упровадженням широкого спектра інноваційних фінансових продуктів, сервісів і каналів взаємодії з клієнтами, що ґрунтуються на новітніх цифрових технологіях. Ці зміни докорінно трансформують бізнес-моделі банків і формат їхньої присутності на ринку.

До ключових інновацій, що визначають тенденції розвитку банківського сектору, належать мобільний та інтернет-банкінг, які забезпечують дистанційне управління рахунками та проведення фінансових операцій у цілодобовому режимі [1]. Лише в Україні, за даними НБУ, кількість активних користувачів мобільного банкінгу перевищує 9 млн осіб.

Важливим напрямом є розвиток чат-ботів і голосових асистентів, що функціонують на основі штучного інтелекту та машинного навчання [2]. Вони дозволяють банкам підтримувати клієнтів у режимі 24/7, надавати консультації та виконувати типові операції через природну мовну взаємодію. Паралельно поширюються безконтактні платіжні технології – NFC, QR-коди, біометричні рішення, які підвищують комфорт і безпеку розрахунків без використання карток чи готівки [3].

Цифрові гаманці (e-wallets) виступають електронним аналогом традиційного портмоне, об'єднуючи в одному застосунку платіжні інструменти, купони, абонементи та інші документи. Концепція відкритого банкінгу (Open Banking) створює можливість об'єднання різних фінансових провайдерів на спільних платформах, забезпечуючи користувачам доступ до комплексних сервісів і персоналізованих продуктів.

Цифровізація спричинила також переосмислення традиційних каналів обслуговування. Онлайн- і мобільний банкінг дедалі частіше замінюють філійну мережу, а банки активно використовують соціальні мережі, месенджери та контекстну рекламу для комунікації з клієнтами. Зростає увага до безпеки та зручності користування – удосконалюються інтерфейси, розвивається

біометрична ідентифікація, кіберзахист, використання хмарних сервісів і систем штучного інтелекту [4].

Серед технологічних трендів провідну роль відіграють штучний інтелект, Big Data та хмарні технології. Штучний інтелект застосовується для автоматизованої обробки даних, виявлення шахрайських схем, оцінювання кредитних ризиків, персоналізації продуктів. Чат-боти, створені на базі ШІ, виконують функції цифрових консультантів, а прогнозна аналітика допомагає у стратегічному плануванні.

Технології Big Data забезпечують збір і аналіз великих масивів даних про клієнтів, що дає змогу покращити якість обслуговування, запроваджувати адресні пропозиції та вчасно виявляти ризикові операції. Хмарні рішення, своєю чергою, дозволяють банкам зменшити витрати на ІТ-інфраструктуру, підвищити масштабованість і безперервність роботи систем.

Швидко розвиваються віртуальні, біометричні та безконтактні технології, які формують новий рівень клієнтського досвіду. Біометрична ідентифікація за відбитками пальців, обличчям чи голосом поступово замінює паролі, підвищуючи захист від шахрайства. Паралельно банки впроваджують сервіси на основі доповненої (AR) та віртуальної (VR) реальності, що сприяють покращенню дистанційного обслуговування, навчання персоналу та візуалізації фінансових продуктів.

Визначальним напрямом є формування цифрових екосистем і поширення відкритого банкінгу, який передбачає інтеграцію різних фінансових і нефінансових сервісів у межах єдиної платформи. Така взаємодія через відкриті API створює нові можливості для клієнтів, розширює асортимент продуктів і знижує операційні витрати банків [5]. Водночас актуальними залишаються питання кібербезпеки, сумісності систем та належного регулювання.

Окрему групу інновацій становлять цифрові валюти – як приватні криптоактиви (Bitcoin, Ethereum тощо), так і цифрові валюти центральних банків (CBDC). Вони можуть стати альтернативою готівковим коштам, зменшити трансакційні витрати та підвищити фінансову інклюзію. Проте впровадження CBDC потребує вирішення питань безпеки, сумісності платіжних систем і захисту даних. В Україні НБУ розглядає можливість запровадження «цифрової гривні» в перспективі 2025–2030 рр.

Усі ці інновації визначають стратегічні напрями розвитку банківського сектору, вимагаючи від установ постійного вдосконалення технологічної інфраструктури, кіберзахисту та кваліфікації персоналу. Ті банки, які здатні своєчасно адаптуватися до нових технологічних викликів, отримають стійкі конкурентні переваги у майбутньому цифровому фінансовому середовищі.

Список використаних джерел

1. Бондарук Т. Г., Лукашук М. В., Особливості та перспективи банківського кредитування сільського господарства на сучасному етапі розвитку

економіки України. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2020. №3. С. 84-92. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/5413>

2. Бондарук Т.Г., Богріновцева Л.М. Роль ринку цінних паперів як джерела фінансування державного боргу. *Інтернаука. Серія: Економічні науки*. 2023. №7. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16905405619086.pdf>

3. Кузьменко О. В., Овчаренко В.О. Тенденції розвитку сучасних банківських технологій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 24. Ч. 2. С. 98-103.

4. Бондарук Т. Г., Богріновцева Л. М., Бондарук О. С. Шахрайство із використанням банківських платіжних карток як спосіб фінансування тероризму та сепаратизму. *Статистика України*. 2023. №2 (101). С. 4-13. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/7711>

5. Бондарук Т. Г., Дубас Ю. А. Аналіз кредитної діяльності банків в умовах пандемії. *Science and education: problems, prospects and innovations: The 7th International scientific and practical conference*. April 1-3. 2021. Kyoto, Japan: CPN Publishing Group, 2021. С. 323-327

Степанова Олена Вікторівна,
*доктор економічних наук,
старший науковий співробітник відділу публічних фінансів;
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»*

ФІНАНСОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ НОВОЇ ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ КИТАЮ ТА ЕСКАЛАЦІЯ ГЕОЕКОНОМІЧНОЇ КОНФРОНТАЦІЇ

Ескалація геоекономічної конфронтації та уповільнення темпів економічного зростання стали каталізаторами глибинних трансформацій моделі китайської економіки. Одним із вагомих напрямів таких трансформацій став перехід до нової моделі економічного розвитку, основаної на високотехнологічних та інноваційно-орієнтованих галузях промисловості нового покоління. Механізми державного фінансового стимулювання забезпечують прискорення структурної модернізації китайської економіки та підвищення рівня технологічної автономії промислових систем. З цією метою протягом останніх років Китай реалізує концепцію «двох нових» [1] – нової індустріалізації та формування нових продуктивних сил. Наразі нова індустріалізація є стратегічним процесом структурної модернізації китайської економіки, спрямованим на формування та розвиток високотехнологічних, інноваційних і капіталомістких секторів промисловості нового покоління, який передбачає не лише заміну та модернізацію виробничих потужностей, а й підвищення технологічної складності продукції, інтеграцію інноваційних рішень у виробничі та управлінські процеси, функціонування інфраструктури. Пріоритетними сферами сучасного етапу нової індустріалізації в Китаї є: інтеграція штучного інтелекту, робототехніки, квантових технологій у потенційно можливі галузі економіки; розгортання комунікаційних систем шостого покоління (6G); розробка та виробниче використання нових джерел енергії, інфраструктури їх зберігання; виробництво та використання транспорту на нових джерелах енергії; розвиток біоінженерії, аерокосмічної галузі та авіації малих висот; розробка та виробництво напівпровідників; створення нових матеріалів тощо. Для практичної реалізації цих процесів відбувається формування нових продуктивних сил Китаю, які включають розвиток передових технологій, формування висококваліфікованої робочої сили з сучасними знаннями та навичками для реалізації стратегічних завдань нової індустріалізації.

Державне фінансове стимулювання програм та заходів розвитку нової індустріалізації в Китаї здійснюється через багатоканальну та багаторівневу систему, що забезпечує комплексну підтримку інноваційно-індустріальної трансформації економіки. Оскільки бюджетна система в Китаї базується не тільки на національному бюджеті, а й бюджеті фондів [2], то й фінансування програм нової індустріалізації здійснюється також і з бюджетів цих фондів.

Провідну роль у державному фінансовому стимулюванні відіграє державний бюджет, з якого фінансуються: державні програми розвитку провідних секторів науки, прискорення впровадження новітніх технологій, оновлення та актуалізація освіти, шляхом заміни фінансування переліку старих спеціальностей новими; нові масштабні пілотні та інфраструктурні проєкти, а також надаються субсидії й гранти для реалізації заходів нової індустріалізації.

Бюджет державних фондів забезпечує цільове фінансування розвитку індустріальних парків, технологічних кластерів, модернізації обладнання та екологічних проєктів за рахунок спеціальних зборів, місцевих облігацій і доходів від використання державної землі. З бюджету управління державним капіталом, доходи якого формуються за рахунок дивідендів і прибутків державних підприємств, здійснюються публічні інвестиції для реалізації проєктів нової індустріалізації та передбачають розвиток таких сфер, зокрема: робототехніки, мікроелектроніки, зеленої енергетики, штучного інтелекту. Крім того, з бюджету управління державним капіталом здійснюється підтримка державних венчурних фондів, що фінансують промислові інновації. З місцевих бюджетів здійснюється співфінансування національних програм нової індустріалізації, їх адаптація до специфіки територій, а також фінансування стратегічних проєктів в окремих провінціях та територіальних громадах. Таке багатоканальне фінансування створює фінансову основу для прискореного розвитку технологічних секторів, підвищення продуктивності та формування нової індустріальної структури економіки Китаю.

Крім того, вагомий внесок у фінансування реалізації програм та заходів нової індустріалізації Китаю здійснюють державні банки та фінансові інститути [3], забезпечуючи стабільне цільове та пільгове кредитування пріоритетних секторів. Зокрема, China Development Bank [4], China Industrial Bank [5], Export-Import Bank of China та інші державні кредитори є суб'єктами державної промислової політики, які надають пільгові, у тому числі довгострокові, кредити підприємствам, що впроваджують інноваційні технології, здійснюють структурну модернізацію та розвивають нові продуктивні сили. Через такі фінансові механізми державні банки сприяють формуванню ефективної інвестиційної екосистеми, що поєднує державне регулювання з ринковими підходами до впровадження інновацій. Для підтримки та прискорення реалізації проєктів нової індустріалізації в Китаї також використовується механізм публічно-приватного партнерства, який забезпечує додаткову мобілізацію фінансових, організаційних, управлінських ресурсів, поєднуючи при цьому державне фінансування, адміністративну підтримку, інституційну інфраструктуру з капіталом і технологічними можливостями приватного сектору. На засадах публічно-приватного партнерства реалізуються масштабні проєкти у сферах високотехнологічного виробництва, індустріальної інфраструктури, цифрової економіки та зеленої енергетики. Така синергія державних фінансових інституцій і приватного капіталу створює багаторівневу

систему фінансового стимулювання нової індустріалізації, яка не тільки розширює доступ промислових підприємств до фінансових ресурсів, а й прискорює структурні трансформації, необхідні для формування нових продуктивних сил та стійкого технологічного розвитку китайської економіки.

У 2025 році в Китаї продовжується реалізація проактивної фінансової політики, яка включає у тому числі збільшення фінансування програм та заходів нової індустріалізації. Так, бюджетні витрати на науку та технології у 2025 році продовжать збільшуватися на 10% та становитимуть 398,18 млрд.юанів [2], які поміж іншого включатимуть підтримку реалізації проекту «Науково-технічні інновації 2030 – Великий проект», що передбачають стимулювання наукових розробок інтегральних схем та штучного інтелекту, а також їх впровадження. У цілому, фінансування наукових розробок інтегральних схем та штучного інтелекту здійснюється в Китаї з різних джерел, яке становить 3 трлн.юанів (через Національний фонд промисловості інтегральних схем, фаза III) та 150 млрд.юанів (програма «AI +») відповідно.

Для підтримки фінансової стійкості та фінансування програм та заходів нової індустріалізації Китай у 2025 році продовжує політику випуску довгострокових спеціальних казначейських облігацій (ultra-long special treasury bonds) обсягом 1,3 трлн.юанів (близько 182 млрд.дол.США), що на 0,3 трлн.юанів більше ніж у 2024 році [6]. З цих коштів 800 млрд. юанів (112 млрд.дол.США), що на 100 млрд. юанів більше ніж у 2024 році, зарезервовано для фінансування програм та заходів нової індустріалізації, до яких зокрема включені програми оновлення промислового обладнання на заміну старому з метою сприяння підвищенню рівня інноваційної конкурентоспроможності та технологічної оснащеності підприємств.

Для фінансового стимулювання розвитку нових продуктивних сил в 2025 році також передбачені механізми зниження податкового навантаження для визначених груп економічних суб'єктів: для високотехнологічних підприємств передбачено зниження корпоративного податку з 25 % до 15%; повернення ПДВ передбачено при впровадженні нових технологій (розумні виробництва, штучний інтелект та ін); підприємства, які здійснюють розробки у сфері напівпровідників, штучного інтелекту, нових матеріалів, біотехнологій мають можливість зменшення бази оподаткування обсягом 100% витрат на НДДКР. За даними Аудиторської палати Китаю, загальний обсяг податкових пільг становив у 2024 році 2,8 трлн. юанів [7].

Однак, в умовах ескалації геоекономічної конфронтації, загострення тарифних війн та активізації декаплінгу, для Китаю посилюються ризики та зменшується потенціал подальшої реалізації окресленого багатоканального державного фінансового стимулювання нової індустріалізації та формування нових виробничих сил. Так, незважаючи на зростання зовнішньої торгівлі Китаю за січень – вересень 2025 року, на 4 % порівняно з аналогічним періодом 2024 року, зокрема експорту на 7,1%, відбулося посилення тиску на китайську

економіку геоекономічної конфронтації [8]. Імпорт за визначений період 2025 року зменшився на 0,2 %. Експорт машинобудівної продукції та електротехнічних товарів за січень – вересень 2025 року, які в тому числі включають ключові три інноваційні товари (електромобілі, літій-іонні акумулятори, фотоелектрична продукція) збільшився на 9,6 % та становить 60,5 % загального обсягу експорту Китаю. Разом з тим, за окремими географічними напрямками зовнішньої торгівлі Китаю відбулися суттєві зміни. В окремі місяці 2025 року відбулося зниження експорту до США та імпорту зі США, особливо за деякими групами товарів, які частково компенсувалися зростанням експорту до країн ASEAN, Латинської Америки. З боку США введені тарифні та нетарифні бар'єри для доступу китайської високотехнологічної продукції до США, а також накладені обмеження на імпортування різних груп товарів важливих для подальшого розвитку нової індустріалізації Китаю створюють прямі загрози для такого розвитку, а також посилюють невизначеність у глобальних ланцюгах поставок.

Таке геоекономічне загострення не сприяло суттєвому збільшенню бюджетних надходжень Китаю (на 0,1 %) протягом січня – вересня 2025 року, незважаючи на застосовані Міністерством фінансів Китаю заходи. У 2025 році бюджетний дефіцит в Китаї збільшився до 4,0% ВВП, що є найбільшим показником за останні декілька років.

Отже, ескалація геоекономічної конфронтації, тарифні війни та процеси технологічного та виробничого декаплінгу створюють суттєві виклики для подальшої реалізації програм та заходів нової індустріалізації Китаю. Посилення торговельних та інвестиційних обмежень з боку розвинених країн ускладнює доступ китайських компаній до критично важливих технологій, обладнання й зовнішніх ринків, що уповільнює процес формування нових продуктивних сил. Обмеження на постачання до Китаю компонентів для виробництва високотехнологічної продукції, передусім у галузях мікроелектроніки, штучного інтелекту та енергетичних технологій, знижуватимуть ефективність державних інвестиційних програм. У таких умовах, виникає необхідністю пошуку балансу між прискоренням формування в Китаї нових продуктивних сил та потребою подолання втрат від зростаючої зовнішньої економічної фрагментації.

Список використаних джерел

1. *Report on the work of the government in 2024. State Council of the People's Republic of China.* 2025. March 13. URL: https://npcobserver.com/wp-content/uploads/2024/03/2024-Government-Work-Report_EN.pdf
2. *Report on the execution of the Central and Local Budgets for 2023 and on the Draft of Central and Local Budgets for 2025. Ministry of Finance of the People's Republic of China.* 2025. March 13. URL: https://english.www.gov.cn/news/202503/13/content_WS67d2d817c6d0868f4e8f0c89.html

3. Government investment funds key to China's industrial plan. GovMedia. 2025. URL: <https://govmedia.com/in-focus/government-investment-funds-key-chinas-industrial-plan-sp-global>

4. China Development Bank. (2025). *CDB ups loans for infrastructure in Q1*. URL: https://www.cdb.com.cn/English/xwzx_715/khdt/202504/t20250423_12492.html

5. Industrial Bank Co., Ltd. (2025). *CIB implements multi-dimensional initiatives to support high-quality development of private sector*. URL: https://www.cib.com.cn/en/aboutCIB/about/news/2025/20250425_15.html

6. 2025年超长期特别国债发行 人民日报 2025年04月25号 URL: https://www.gov.cn/yaowen/liebiao/202504/content_7020923.htm?utm_source=chatgpt.com

7. 国务院关于2024年度中央预算执行和其他财政收支的审计工作报告 2025年06月 URL: <https://www.audit.gov.cn/n5/n26/c10619920/part/10690741.pdf>

8. China's foreign trade up 4% in first 9 months. China Daily. URL: https://global.chinadaily.com.cn/a/202510/13/WS68ec6a59a310f735438b4a53.html?utm_source=chatgpt.com

Стеценко Володимир Валерійович,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління персоналом,
економіки праці та економічної теорії;

Кондрєв Павло Володимирович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Полтавський університет економіки і торгівлі

МІКРОФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ ЯК ДРАЙВЕР ВІДНОВЛЕННЯ ПОВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Повоєнний період в Україні передбачає масштабне відновлення економічної системи, зокрема виробничих потужностей, фінансових потоків та соціальної інфраструктури. З огляду на обмеженість державних ресурсів та масштаб руйнувань, що спричинені війною, ефективність традиційних фінансових механізмів може бути недостатньою для швидкої підтримки підприємств і домогосподарств. У цих умовах мікрофінансові інструменти здатні забезпечити необхідну гнучкість і оперативність у фінансуванні локальних економічних ініціатив.

Мікрофінансування як економічний інструмент передбачає надання малих кредитів, грантів, субсидій та управління локальними фінансовими ресурсами для підтримки економічної діяльності на рівні домогосподарств і малого бізнесу. Ефективність мікрофінансування особливо висока у випадках, коли доступ до традиційних банківських послуг обмежений або затrudнений через руйнування фінансової інфраструктури та підвищені ризики неповернення кредитів.

Важливо підкреслити, що мікрофінансування не обмежується лише наданням коштів: воно передбачає системний підхід до підтримки підприємницької діяльності, включно з навчанням фінансової грамотності, консультаціями з управління бізнесом та моніторингом використання ресурсів. Такий комплекс заходів забезпечує більш ефективне використання наданих коштів та підвищує стійкість економічних процесів у громадах, які постраждали від війни.

Крім того, теоретична база мікрофінансування опирається на міжнародний досвід: успішні приклади з Південно-Східної Азії, Африки та Латинської Америки демонструють, що підтримка малого бізнесу через мікрокредити і гранти не лише сприяє економічному відновленню, але й формує соціальну згуртованість, підвищує зайнятість та стимулює локальні ринки праці. Це підтверджує, що мікрофінансування у повоєнний період України може стати не просто інструментом відновлення економіки, а основою для формування стійких і самодостатніх громад.

Мікрофінансові механізми у повоєнний період дозволять оперативно забезпечити фінансову підтримку підприємців і домогосподарств, що прагнуть

відновити або розширити економічну діяльність. Мікрокредити можуть стати основним інструментом для швидкого відновлення виробничих потужностей, закупівлі обладнання та матеріалів, а також запуску логістичних і збутових процесів. Гранти здатні стимулювати інноваційні та соціально значущі проекти, що впливатимуть на розвиток локальної інфраструктури та підвищення якості життя громад. Субсидії, у свою чергу, зменшують фінансове навантаження на підприємства і домогосподарства, дозволяючи їм спрямовувати ресурси на продуктивні інвестиції та довгострокове відновлення.

Особливу роль у відновленні відіграють локальні фінансові ініціативи, включно з кооперативними фондами та краудфандинговими платформами, які акумулюють ресурси громад для спільного відновлення підприємств і критичної інфраструктури. Така взаємодія локальних і централізованих механізмів забезпечує гнучке реагування на потреби конкретних секторів економіки та підвищує ефективність відновлювальних процесів. Поєднання державної підтримки, міжнародної допомоги та локальних ініціатив створює синергійний ефект, який дозволяє більш раціонально використовувати обмежені ресурси та пришвидшити економічне відновлення.

Очікуваний економічний та соціальний ефект від застосування мікрофінансових інструментів у повоєнний період є багаторівневим і взаємопов'язаним. *По-перше*, відновлення малого та середнього бізнесу сприятиме створенню нових робочих місць, підвищенню доходів домогосподарств та активізації внутрішнього попиту. *По-друге*, фінансова підтримка локальних ініціатив стимулюватиме розвиток малого підприємництва, що є ключовим фактором стійкості економіки і запорукою зменшення соціальної напруги у громадах. *По-третє*, доступ до ресурсів через мікрофінансові механізми може залучити додаткові інвестиції з боку приватного сектору та міжнародних донорів, створюючи ефект мультиплікації та підвищуючи масштаб відновлення економіки.

Соціальний аспект полягає у зміцненні довіри в громадах, формуванні культури відповідального використання фінансових ресурсів та підвищенні соціальної згуртованості. Підтримка локальних економічних ініціатив забезпечує не лише економічне відновлення, але й створює передумови для стабільного розвитку громад, що є критично важливим у контексті наслідків війни.

Ефективність мікрофінансових інструментів значною мірою залежатиме від впровадження систем контролю та управління ризиками. Для цього необхідне використання цифрових платформ, що забезпечують прозорий облік кредитів, грантів та субсидій, дозволяючи відстежувати ефективність їх використання та зменшувати ризики нецільового витрачання коштів. Регулярні аудити та незалежний нагляд сприятимуть своєчасному виявленню порушень і забезпечать надійність фінансових потоків. Крім того, програми підвищення фінансової грамотності для підприємців і домогосподарств підвищують

здатність ефективно використовувати надані ресурси, знижують ризики неповернення кредитів і забезпечують більш стабільну роботу мікрофінансових систем у масштабах повоєнного відновлення.

Таким чином, мікрофінансові механізми можуть стати ключовим інструментом відновлення соціально-економічного становища України у повоєнний період. Вони забезпечують швидкий та гнучкий доступ до фінансових ресурсів для малого та середнього бізнесу, сприяють створенню робочих місць і підвищенню доходів домогосподарств, а також стимулюють розвиток локальних економік. Комплексна взаємодія державної підтримки, міжнародної допомоги та локальних ініціатив дозволяє підвищити ефективність використання ресурсів і мінімізувати ризики, водночас формуючи умови для стабільного і стійкого економічного розвитку. У результаті мікрофінансові інструменти не лише відновлюють економічну активність, але й створюють передумови для соціальної стабільності та довгострокового розвитку громад, що постраждали від війни.

Список використаних джерел

1. Синенко О. О., Танклевська Н. С. Теоретичні аспекти мікрофінансування: форми, моделі та вплив на розвиток підприємництва. *Агросвіт*. 2021. № 13-14. С. 32–40. DOI: 10.32702/2306-6792.2021.13-14.32

Стець Ангеліна Юрійвна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Менеджмент»;

науковий керівник:
Гриценко Ольга Миколаївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи,
страхування та фондового ринку;
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТОМ: СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ ТА ДОСЯГНЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ

Управління бюджетом на основі KPI (ключових показників ефективності) це сучасний підхід, що дозволяє пов'язати фінансове планування з досягненням стратегічних цілей компанії. Замість орієнтації на минулі витрати, акцент робиться на результативність та ефективність діяльності. Такий метод має низку переваг, зокрема підвищення прозорості, мотивацію персоналу та оптимізацію витрат, але водночас несе й певні ризики, пов'язані з вибором KPI та їх впливом на поведінку працівників. У роботі розглядаються ключові переваги й виклики цього підходу.

Формування бюджету на основі KPI (Key Performance Indicators – ключові показники ефективності) – це підхід до бюджетування, який орієнтується не лише на витрати, а й на досягнення конкретних цілей бізнесу. Такий підхід забезпечує прозорість, стратегічну орієнтацію та ефективне використання ресурсів. Бюджет формується з урахуванням того, які результати (KPI) має досягти підрозділ або компанія в цілому. Ресурси розподіляються не просто «на діяльність», а «на досягнення конкретних результатів».

Етапи формування бюджету на основі KPI:

1. Визначення цілей. Визначити стратегічні та операційні цілі компанії на рік (або інший бюджетний період). Наприклад: збільшити продажі на 15%, зменшити витрати на логістику на 10%, підвищити задоволення клієнтів до 90%.

2. Формування KPI. Для кожної цілі встановлюються вимірювані показники ефективності (KPI). KPI мають бути SMART: конкретні, вимірювані, досяжні, релевантні, обмежені у часі (табл 1.)

Таблиця 1

Вимірювальні показники KPI (Key Performance Indicators – ключові показники ефективності)

Ціль	KPI	Одиниця виміру	Цільове значення
Збільшити продажі	Ріст виручки	%	+15%

Продовження таблиці 1

Оптимізувати витрати	Собівартість продажу	грн/од.	-10%
Поліпшити обслуговування	CSAT (Customer Satisfaction Score)	балів	≥90

Джерело: сформовано автором.

3. Оцінка ресурсів для досягнення KPI. Аналіз ресурсів (людських, фінансових, технічних), необхідних для досягнення кожного KPI. Складається прогнозований бюджет, що базується на потребах для досягнення цільових значень KPI.

4. Планування бюджету. Розподіл бюджету по підрозділах, проектах або напрямках відповідно до встановлених KPI. Можна використовувати метод Zero-Based Budgeting (нульового бюджетування) – кожен бюджетний запит має бути обґрунтованим на основі очікуваних результатів.

5. Моніторинг та контроль. Регулярний моніторинг виконання KPI і порівняння з фактичними даними. За потреби – коригування бюджету та/або KPI [1].

Щоб правильно сформувати систему KPI у компанії, необхідно пройти три ключові етапи: спочатку визначити глобальні цілі бізнесу та перевести їх у якісні й кількісні показники, окресливши при цьому необхідні ресурси (входи-ресурси та входи-механізми); далі – створити детальний план завдань для кожного підрозділу з чіткими строками та очікуваними результатами; і нарешті – розподілити підзавдання між співробітниками, призначити відповідальних осіб і регламентувати процес виконання, використовуючи інструкції та чеклісти, при цьому ефективність оцінюється як співвідношення виконаних завдань до запланованих.

Існують такі формули KPI:

1. CTR (Click-through rate) – це коефіцієнт клікабельності, який показує відношення кількості кліків до показів. $CTR = (\text{кількість кліків} \div \text{кількість показів}) \times 100 \%$.

2. CR (Conversion Rate) – це коефіцієнт конверсії, що показує скільки користувачів здійснили цільову дію. $CR = (\text{кількість цільових дій} \div \text{кількість відвідувань сайту}) \times 100 \%$.

3. CPC (Cost Per Click) відображає відношення кількості витрат на контекстну, таргетовану рекламу до кількості кліків. $CPC = \text{витрати на рекламну кампанію} \div \text{кількість кліків}$.

4. CPL (Cost Per Lead) – показник вартості ліда, тобто користувача, який виконав хоч одну з цільових дій. $CPL = \text{витрати на маркетинг} \div \text{кількість отриманих лідів}$.

5. LTV (LifeTime Value) відображає дохід з одного клієнта за весь час роботи з ним. $LTV = \text{дохід за конкретний період} \div \text{усі клієнти за цей період}$.

6. CPO (Cost Per Order) показує витрати компанії на залучення клієнта. $CPO = \text{витрати на рекламу} \div \text{кількість отриманих замовлень}$ [2].

Практичне застосування KPI у формуванні бюджету підприємства має низку вагомих переваг. Наприклад, у логістичній компанії, де ключовим показником є скорочення часу доставки на 15%, бюджет може бути сформований з урахуванням інвестицій у нові маршрутизатори, програмне забезпечення або оновлення автопарку. Це дозволяє спрямовувати фінанси саме на ті напрямки, які мають прямий вплив на досягнення стратегічних цілей, що підвищує ефективність використання ресурсів і забезпечує кращу віддачу від витрат.

Ще одна перевага полягає у підвищенні прозорості та підзвітності. Наприклад, у сфері продажів KPI можуть включати збільшення середнього чека або конверсії клієнтів. У такому випадку бюджет кожного відділу або менеджера чітко прив'язується до очікуваних результатів, що стимулює відповідальність і дозволяє виявити, які інвестиції приносять найбільшу користь. Такий підхід також сприяє покращенню мотивації працівників, оскільки фінансування та винагороди стають безпосередньо пов'язаними з результатами діяльності.

Наприклад у компанії Nestlé фінансове планування тісно пов'язане з KPI, що відображають продуктивність і ефективність. Наприклад, один із ключових показників – «вартість виробництва на одиницю продукції». Якщо показник демонструє перевищення запланованих меж, бюджет на наступний період переглядається з акцентом на енергоефективність, оптимізацію процесів і зменшення витрат на сировину. Завдяки цьому Nestlé змогла значно скоротити витрати на виробництво в деяких регіонах і підвищити маржинальність продукції.

В свою чергу у сфері логістики компанія DHL використовує KPI, такі як «середній час доставки» і «рівень задоволеності клієнтів». Ці показники безпосередньо впливають на формування бюджету: більше інвестицій спрямовується в цифрові рішення, GPS-навігацію та автоматизацію складів у регіонах із високим навантаженням. Такий підхід дозволив DHL не лише підвищити ефективність доставки, але й обґрунтовано планувати витрати, спираючись на реальні бізнес-потреби, що підтверджені даними KPI. Ці приклади демонструють, як провідні компанії використовують KPI для обґрунтованого бюджетування та досягнення стратегічних цілей.

Попри переваги, використання KPI у формуванні бюджету підприємств має і свої недоліки та бар'єри, які варто враховувати для уникнення помилок у управлінні.

1. Неправильний вибір або формалізація KPI. Коли підприємства обирають занадто загальні або складно вимірювані показники. Наприклад, компанія може поставити за KPI «покращення якості обслуговування», але без чітких метрик (час реагування, NPS тощо) це не вплине на бюджет ефективно. Як наслідок, бюджетні рішення ґрунтуються на припущеннях, а не на реальних даних.

2. Надмірна жорсткість бюджетування. KPI створюють ризик «заморожування» бюджету – коли фінансування обмежується лише тими напрямками, які прямо пов'язані з встановленими KPI. Це знижує гнучкість у

випадку непередбачених ситуацій або нових можливостей, що не вписуються у поточну систему показників.

3. Маніпуляції та викривлення даних. У деяких компаніях працівники або відділи можуть почати «грати» з KPI, щоб досягти формальних результатів без реального поліпшення. Наприклад, у банківській сфері спроби виконати план за кількістю виданих кредитів можуть призвести до зниження вимог до позичальників, що збільшує кредитні ризики в майбутньому.

4. Висока вартість впровадження. Побудова ефективної KPI-системи вимагає інвестицій у аналітику, автоматизацію, навчання персоналу. Малим і середнім підприємствам часто бракує ресурсів для впровадження повноцінної системи, тому KPI залишаються формальністю, а не реальним інструментом управління бюджетом.

Отже управління бюджетом на основі KPI дозволяє компаніям ефективно поєднати фінансове планування з досягненням стратегічних цілей, підвищуючи прозорість і відповідальність у використанні ресурсів. Правильний вибір та формалізація KPI забезпечують фокус на результатах, мотивацію персоналу та оптимізацію витрат, що сприяє підвищенню загальної ефективності бізнесу.

Водночас, для успішного впровадження такого підходу важливо уникати помилок у виборі показників, забезпечувати гнучкість бюджетування і контролювати можливі викривлення даних. Впровадження KPI-системи вимагає інвестицій і відповідального підходу, але при правильній організації цей метод стає потужним інструментом управління, здатним підтримати довгострокове зростання компанії.

Список використаних джерел

1. Суходольська Д. В. Новітні інструменти аналізу фінансово-господарської діяльності та впровадження системи ключових показників ефективності (KPI) у фінансово-господарському аналізі підприємства. *Облік і оподаткування: контрольно-аналітичний аспект* : зб. тез доповідей за матеріалами IV Всеукраїнської науковопрактичної інтернет-конференції, 18 травня 2023 року. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/12438/1/6.pdf#page=262>.

2. Система KPI : розробка та застосування показників бізнес-процесу. *Показники ефективності*. URL: <https://web-promo.ua/ua/blog/sistema-kpi-rozrobka-ta-zastosuvannya-pokaznikiv-biznes-procesu-pokazniki-efektivnosti/#>.

Страшна Інна Олександрівна,
*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
науковий керівник:*
Бондарук Таїсія Григорівна,
*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ

Бюджетна політика є ключовим інструментом реалізації державної фінансової стратегії, спрямованої на забезпечення економічної стабільності та соціального добробуту населення. В умовах воєнного стану її значення суттєво зростає, адже від ефективності бюджетних рішень залежить не лише економічний розвиток, а й обороноздатність держави та соціальний захист населення.

Повномасштабна війна зумовила радикальну трансформацію пріоритетів бюджетної системи України. Якщо у попередніх роках основними пріоритетами були економічне зростання, розвиток інфраструктури та децентралізація, то починаючи з 2022 року основний акцент зроблено на забезпеченні Збройних сил, фінансуванні сектору безпеки, підтримці внутрішньо переміщених осіб і соціально вразливих верств населення [1, с. 65-66].

Фінансова політика України у воєнний період базується на принципах гнучкості, збалансованості та пріоритетності. Процеси реформування системи місцевого самоврядування в Україні потребують посилення ролі місцевих фінансів у забезпеченні стійкого соціально-економічного розвитку територій, що є одним із ключових чинників децентралізації влади та підвищення ефективності управління на місцях [2]. Реформування місцевого оподаткування є ключовою умовою забезпечення фінансової стійкості органів місцевого самоврядування, адже саме ефективна податкова політика визначає спроможність територіальних громад реалізовувати власні повноваження та інвестиційні ініціативи [3]. В умовах надзвичайних викликів важливим є збереження фінансової дисципліни, підвищення ефективності видатків, залучення внутрішніх ресурсів, а також посилення контролю за виконанням бюджетних програм.

За офіційними даними Міністерства фінансів України, у 2022–2024 роках державний бюджет характеризувався безпрецедентним зростанням видатків і дефіциту (рис.1). Так, у 2022 році доходи бюджету становили майже 1,8 трлн грн, тоді як видатки перевищили 2,7 трлн грн. У 2023 році доходи зросли до понад

2,6 трлн грн, а видатки – до 4 трлн грн. За підсумками 2024 року обсяг доходів склав близько 3,1 трлн грн, тоді як видатки сягнули майже 4,5 трлн грн [4].

Такі диспропорції між доходами і видатками зумовлені об’єктивними причинами – необхідністю забезпечення оборонних потреб, гуманітарної підтримки, відновлення зруйнованої інфраструктури та соціальних виплат. Попри суттєве збільшення податкових надходжень та фінансову допомогу від міжнародних партнерів, рівень дефіциту бюджету залишається високим, що створює додаткове навантаження на державні фінанси.

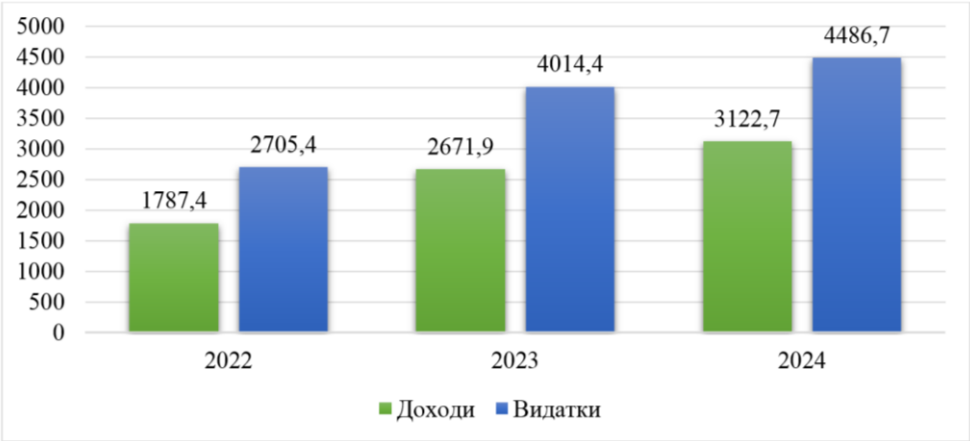


Рис. 1. Виконання державного бюджету України з 2022 по 2024 рр., млрд грн.

Джерело: [4]

Аналіз виконання державного бюджету у воєнний період дозволяє виокремити ключові проблеми, з якими стикається фінансова система країни. Ці виклики охоплюють як поточні фіскальні дисбаланси, так і довгострокові структурні ризики, що потребують комплексного підходу до їх вирішення (табл. 1).

Таблиця 1

Основні виклики бюджетної політики України в умовах війни

Виклик	Суть / Пояснення
Зростання військових видатків	Основна частина бюджету спрямовується на оборону та безпеку, що обмежує фінансування соціальної сфери та розвитку економіки.
Дефіцит державного бюджету	Через скорочення доходів (зокрема від податків) та збільшення витрат формується значний дефіцит, який покривається за рахунок зовнішньої допомоги та внутрішніх запозичень.
Інфляційний тиск	Емісійне фінансування дефіциту й воєнні ризики спричиняють зростання інфляції, що впливає на купівельну спроможність населення.

Продовження таблиці 1

Зниження податкових надходжень	Через руйнування підприємств, міграцію бізнесу та населення зменшується база оподаткування.
Залежність від міжнародної фінансової допомоги	Значна частина бюджету формується за рахунок кредитів і грантів від міжнародних партнерів, що створює ризики фінансової нестійкості у разі скорочення підтримки.
Необхідність післявоєнного відновлення	Потребує формування спеціальних фондів та довгострокової стратегії фінансування реконструкції економіки.

Джерело: складено автором

Ключовими напрямками фінансової політики на 2025 рік визначено: зміцнення обороноздатності, підвищення ефективності використання коштів, відновлення інфраструктури, підтримку реінтеграції територій та залучення міжнародних інвестицій [5]. Крім того, передбачено продовження середньострокового бюджетного планування, що дає змогу адаптувати державні фінанси до умов невизначеності.

Важливою тенденцією є підвищення прозорості бюджетного процесу через портал «OpenBudget», де громадяни можуть відстежувати надходження і витрати державних коштів у режимі реального часу [6]. Це зміцнює довіру суспільства та знижує ризики нецільового використання ресурсів.

Таким чином, сучасна бюджетна політика України є інструментом виживання та одночасно фундаментом для майбутнього відновлення. Вона гармонійно поєднує в собі короткострокові заходи підтримки оборони та соціальної сфери з довгостроковими завданнями відбудови та розвитку. Незважаючи на суттєві труднощі, держава демонструє здатність підтримувати макроекономічну стабільність завдяки диверсифікації джерел фінансування та ефективному управлінню ресурсами, що є запорукою її стійкості в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Русіна Ю. О. Вплив повномасштабної війни на бюджетну систему України. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2024. № 2(19). С. 65-73. URL: https://www.researchgate.net/publication/382689329_VPLIV_POVNOMA_SSTABNOI_VIJNI_NA_BUDZETNU_SISTEMU_UKRAINI (дата звернення 08.10.2025).

2. Бондарук Т. Г. Місцеве самоврядування та місцеві фінанси в умовах адміністративного реформування. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 5(119). С. 162-169. URL: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?AuthorId=57219844998>; <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000291508000022>

3. Бондарук Т. Г. Реформування місцевого оподаткування в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. №6. С. 213-221. URL:

<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57219844998>;

<https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000258280000024>

4. Державний бюджет України. *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/> (дата звернення 08.10.2025).

5. Уряд схвалив внесення змін до Держбюджету-2025 для збільшення фінансування сектору безпеки й оборони України. *Міністерство фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/uriad_skhvaliv_vnesennia_zmin_do_derzhbiudzhetu-2025_dlia_zbilshennia_finansuvannia_sektoru_bezpeki_i_oboroni_ukraini-5353 (дата звернення 08.10.2025).

6. Державний веб-портал бюджету для громадян. *Міністерство фінансів України*. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення 08.10.2025).

Сухомлин Василь Васильович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ХЕДЖУВАННЯ В УПРАВЛІННІ РИЗИКАМИ

Згідно з теоремами Модільяні-Міллера [1], акціонери можуть диверсифікувати свої портфельні ризики, а отже, на вартість фірми не повинен впливати її «сукупний» ризик [2]. Однак через недосконалість ринків капіталу в реальному світі вартість фірми можна збільшити шляхом управління її ризиками [3]. Основна причина, чому управління ризиками не приносить вигоди в рамках припущень Модільяні-Міллера, полягає у відсутності цих «недосконалостей». Податки та витрати, пов'язані з банкрутством, обмеження на запозичення чи кредитування, інформаційна асиметрія – усе це приклади «недосконалостей», що існують у реальному світі та обґрунтовують необхідність корпоративного управління ризиками. Згідно з попередніми дослідженнями, трьома основними мотивами для управління ризиками є зменшення податкових зобов'язань, пом'якшення проблеми недоінвестування та неохочість менеджерів до ризику.

Сміт та Штульц [4] стверджують, що хеджування, зменшуючи волатильність оподатковуваного доходу, знижує очікувані корпоративні податкові зобов'язання та збільшує очікувану вартість фірми після оподаткування. Ненс та ін. [5] надають емпіричне та теоретичне підтвердження тези Сміта та Штульца про те, що фірми, які стикаються зі зростаючою граничною податковою ставкою, схильні хеджуватися більше. Управління ризиками можна розглядати як заміник необхідності залучення акціонерного капіталу [2, 6, 7]. Знижуючи волатильність вартості фірми, компанія може задовольнити свої потреби в акціонерному капіталі для пом'якшення операційних ризиків і водночас знизити ймовірність виникнення фінансових труднощів. Шляхом зменшення

«інвестиційних викривлень» [2] та захисту чистих грошових потоків [6] управління ризиками може пом'якшити проблему корпоративного недоінвестування та знизити витрати, пов'язані з банкрутством, тим самим збільшуючи вартість фірми.

Несхильність менеджерів до ризику є ще одним обґрунтуванням участі фірми в цілеспрямованому управлінні ризиками [4, 8]. На основі емпіричного аналізу Туфано [9] припускає, що на політику управління ризиками впливає саме несхильність менеджерів до ризику. Причина хеджування полягає у високому ступені недиверсифікованості портфеля менеджера. Проте деякі стратегії хеджування реалізуються виключно в інтересах менеджерів, що може завдати шкоди акціонерам. Система винагороди є одним зі способів коригування стимулів менеджерів для пом'якшення конфлікту інтересів між ними та акціонерами. Бертрам [3] також стверджував, що управління ризиками є діяльністю, що «створює вартість», оскільки воно може усунути «шум» в оцінюванні результатів діяльності менеджерів, що підвищує ефективність стимулів у системі винагороди.

Після відповіді на питання, чому фірмам варто хеджуватися, виникає друге питання: як саме їм це робити. Типи та рівні схильності до ризику є основними детермінантами інтенсивності та масштабів хеджування.

Мінімізація дисперсії (варіативності) широко розглядається як мета стратегій хеджування фірми, оскільки зниження волатильності вартості компанії переважно вважається головним завданням управління ризиками. Показник «Вартість під ризиком» (Value at Risk, або VaR), що вимірює ймовірність негативних екстремальних результатів, широко використовується фінансовими установами та промисловими компаніями для моніторингу їхньої схильності до ризику.

Ан та Річардсон надають формальний аналіз оптимальної стратегії хеджування з використанням опціонів у спрощеній моделі шляхом мінімізації VaR компанії. Імітаційне моделювання грошових потоків для оцінки ймовірності дефолту, як інший варіант вимірювання ризику, було запропоновано Штульцем [7] на основі гіпотези про різні цілі управління ризиками. Він припустив, що головною метою хеджування має бути уникнення «негативних екстремальних результатів» при збереженні потенціалу зростання. Штульц також притримується стратегії вибіркового хеджування на протигагу стратегії повного покриття ризиків, стверджуючи, що фірми, які мають «порівняльну перевагу в прийнятті певних ризиків фінансового ринку», повинні брати ці ризики на себе.

Список використаних джерел

1. Modigliani F., Miller M. H. The cost of capital, corporation finance and the theory of investment. The American economic review. 1958. Т. 48. №. 3. Р. 261-297.
2. Nocco B. W., Stulz R. M. Enterprise risk management: Theory and practice.

Journal of applied corporate finance. 2022. T. 34. №. 1. P. 81-94.

3. Bartram S. M. Enhancing shareholder value with corporate risk management. Corporate Finance Review. 2002. T. 7. №. 3. P. 7.

4. Smith C. W., Stulz R. M. The determinants of firms' hedging policies. Journal of financial and quantitative analysis. 1985. T. 20. №. 4. P. 391-405.

5. Nance D. R., Smith Jr C. W., Smithson C. W. On the determinants of corporate hedging. The journal of Finance. 1993. T. 48. №. 1. P. 267-284.

6. Froot K. A., Scharfstein D. S., Stein J. C. Risk management: Coordinating corporate investment and financing policies. The Journal of Finance. 1993. T. 48. №. 5. P. 1629-1658.

7. Stulz R. M. Rethinking risk management. Journal of applied corporate finance. 1996. T. 9. №. 3. P. 8-25.

8. Mayers D., Smith Jr C. W. On the corporate demand for insurance. Foundations of insurance economics: Readings in economics and finance. Dordrecht : Springer Netherlands, 1982. P. 190-205.

9. Tufano P. Who manages risk? An empirical examination of risk management practices in the gold mining industry. The Journal of Finance. 1996. T. 51. №. 4. P. 1097-1137.

10. Ahn D. H. et al. Optimal risk management using options. The Journal of Finance. 1999. T. 54. №. 1. P. 359-375.

*Тесля Софія Миколаївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту;
Гоменюк Катерина Вікторівна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ТА РИЗИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА

В умовах обмежених бюджетних ресурсів, посилені війсьними та глобальними кризами, для реалізації соціально-економічних програм в Україні зростає потреба в залученні додаткових фінансових джерел. Ефективним інструментом стає державно-приватне партнерство, що поєднує ресурси й управлінські можливості держави та бізнесу задля реалізації суспільно важливих проєктів. Така модель дозволяє державі зосередитись на стратегічному плануванні, регулюванні та контролі, а приватному сектору – на операційному управлінні й практичній реалізації, забезпечуючи баланс інтересів, зниження бюджетного навантаження та підвищення ефективності розвитку.

Правовими засадами функціонування державно-приватного партнерства є Конституція України, Цивільний кодекс України, Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 р. № 2404-VI, ЗУ «Про угоди про розподіл продукції», ЗУ «Про концесії», ЗУ «Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг», ЗУ «Про особливості передачі в оренду чи концесію об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності» та інші законодавчі акти України, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Метою партнерства є поєднання найкращих аспектів державного і приватного секторів для спільної вигоди, а різноманітні видів, форм і сфер застосування державно-приватного партнерства роблять його універсальним механізмом для рішення низки довгострокових задач – від створення і розвитку інфраструктури до розробки та адаптації нових перспективних технологій.

У 2024 році ринок державно-приватного партнерства в Європі демонструє чітку концентрацію проєктів у ключових секторах, згідно з аналізом європейського ринку державно-приватного партнерства. За кількістю проєктів домінуючою країною є Франція, що має 49 активних проєктів, 26 з них належать до сектору охорони навколишнього середовища, а 13 – до транспортного сектору. Із 26 екологічних проєктів 16 стосуються централізованого

теплопостачання та 10 – водопостачання. Із 13 транспортних проєктів п'ять – це автомобільні дороги та міський транспорт, два – повітряний транспорт і шість – водний транспорт. За нею йдуть Італія з 41 проєктом, де основним сектором – є охорона здоров'я, що включає 10 проєктів, у тому числі сім нових лікарень і три заклади для літніх людей. Іншими помітними секторами є транспорт, житлово-комунальні послуги та відпочинок і культура, по шість проєктів у кожному. Далі йдуть Греція з 35, що включає 10 проєктів у секторі охорони навколишнього середовища, всі з яких зосереджені на управлінні відходами, а також він включає дев'ять освітніх проєктів, що охоплюють шкільні заклади та студентське житло, та Велика Британія з 33 проєктами. Це підкреслює їхні лідерські позиції в залученні приватних інвестицій для реалізації державних ініціатив (рис.1) [9, С.5].

Видатки на державно-приватне партнерство в Європі станом на 2024 рік зосереджені в кількох ключових секторах, що відображає спільні пріоритети та довгострокову стратегію інвесторів і уряду. Найбільша частка інвестицій, а саме 30%, спрямовується на транспорт, який є основою для економічного зростання і вимагає значних капіталовкладень. На другому місці знаходиться охорона навколишнього середовища, що становить 20%, і підкреслює зростаючу важливість екологічних проблем та потреби у впровадженні інноваційних рішень. Значні інвестиції також ідуть в освіту (12%) та житлово-комунальні послуги (9%), що свідчить про зацікавленість у розвитку соціальної інфраструктури. Така структура інвестицій дозволяє ефективно реалізовувати капіталоємні проєкти, знижувати боргове навантаження на уряд та залучати приватний капітал до критично важливих секторів економіки [9, С.6].

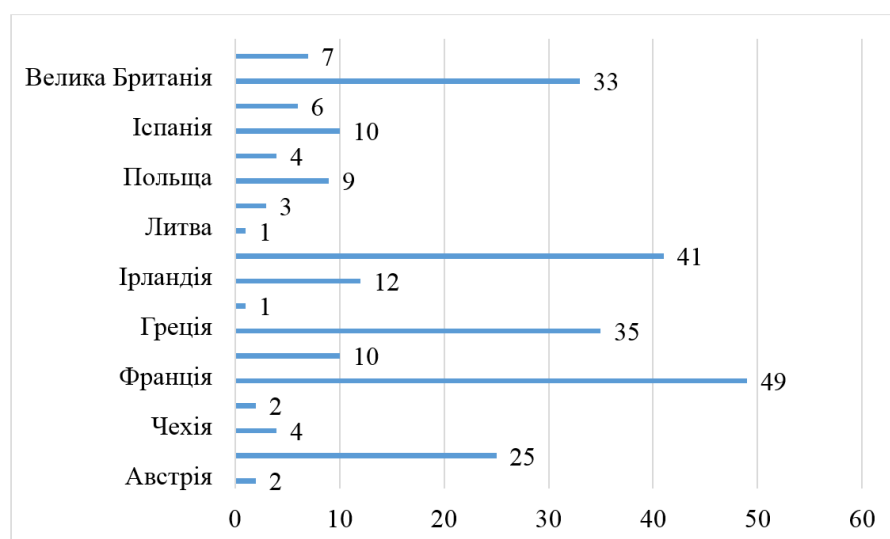


Рис 1. Кількість проєктів державно-приватного партнерства в розробці (за країнами) у 2024 році

Джерело: побудовано автором на основі [9]

Вітчизняний досвід впровадження проєктів ДПП за умов військового часу свідчить про наступне. Станом на 01.01.2023 р. на партнерських умовах було укладено 193 договори, проте реально реалізованими було лише 18 договорів ДПП, з них 9 – на основі концесії, 5 договорів про спільну діяльність. Усі інші або були призупинені внаслідок військової агресії та закінчення терміну дії, або не виконувались унаслідок нестачі фінансових коштів [4].

Однією з реальних історій успішного застосування державно-приватного партнерства (ДПП) в Україні є будівництво другої колії перегону Чорноморська-Берегова. У 2015 році за участі приватних інвесторів – компаній “ТІС” і “Бориваж” – була споруджена ділянка довжиною близько 5 км (між 12 та 18-м км перегону), з вкладанням приблизно 11 мільйонів доларів США. Важливо, що після завершення будівництва потужності були передані на баланс «Укрзалізниці», що підкреслює довгостроковий характер партнерства і невторчання бізнесу в управління державним активом [2].

Іншим важливим прикладом є партнерство в сфері створення регіональних діагностичних центрів. Так, у Полтавській області в рамках пілотного проєкту ДПП було відкрито сучасний діагностичний центр, що дозволив підвищити доступність медичних послуг для населення. Приватні інвестори надали фінансування для закупівлі обладнання, а держава забезпечила нормативну підтримку проєкту. У 2020 році в Україні було розпочато проєкт ДПП із залучення приватного сектору до надання послуг у сфері гемодіалізу. Зокрема, у Київській області було створено спеціалізовані центри гемодіалізу, де приватні компанії інвестували у закупівлю обладнання та організацію процесу лікування пацієнтів, а держава забезпечила фінансову компенсацію за лікування пацієнтів із державного бюджету [3].

Попри певний довоєнний досвід України у сфері державно-приватного партнерства, повномасштабна війна призупинила його розвиток, однак у період відновлення ДПП може стати ключовим механізмом відбудови через поєднання масштабних потреб у реконструкції інфраструктури та дефіциту бюджетних ресурсів, що зумовлює необхідність залучення приватного капіталу. У цьому контексті доцільним є впровадження передових міжнародних практик управління ДПП на основі аналізу досвіду країн із розвиненими моделями партнерства (зокрема Великої Британії та Чилі), а також держав, які після воєн успішно відновили інфраструктуру завдяки ДПП (наприклад, країн Балканського регіону).

Сполучене Королівство, засновник сучасної моделі державно-приватного партнерства (PFI), сформувало міжнародні стандарти управління ДПП, базовані на чіткому розподілі ролей, прозорості та ефективному проєктному менеджменті, хоча досвід цієї країни виявив і типові проблеми – складність контрактів, високу вартість приватного капіталу та недостатню гнучкість довгострокових угод, що зумовило перехід до нових інструментів (RAB, CfD, UK Guarantee Scheme) [6]. Для України цей досвід підкреслює важливість

створення професійної та прозорої інституційної системи, забезпечення стратегічної гнучкості через використання різних моделей для окремих секторів та орієнтації не лише на зниження витрат, а й на досягнення довгострокової соціально-економічної цінності, що є ключовим для повоєнної відбудови.

Боснія і Герцеговина демонструє приклад проблемної моделі ДПП у постконфліктних умовах. Головні виклики – фрагментація правового поля (12 різних законів), відсутність єдиного органу з питань ДПП, непрозорі процедури та високий рівень корупції. Наслідком є низька якість контрактів, неправильний розподіл ризиків і повна залежність від міжнародних фінансових інституцій. Позитивні проєкти існували (діалізні центри, енергетичні об'єкти), але масштабні інфраструктурні ініціативи, як коридор Vc, виявилися провальними [6].

Найбільша загроза – інституційна фрагментація. Україні слід створити єдиний закон про ДПП і центральний орган, що матиме мандат і компетенції для управління всіма проєктами. Також варто розвивати диверсифікований портфель інструментів (не лише концесії), забезпечити якісну контрактну документацію та прозоре управління ризиками. БіГ показує: без сильної централізації та прозорих правил ДПП ризикує перетворитися на хаотичний набір дрібних і неефективних проєктів.

У міжнародній практиці одним із яскравих кейсів вважається розвиток аеропорту «Чангі» в Сінгапурі. Тут ефективна комбінація державного управління та приватних інвестицій дозволила створити один із найкращих аеропортів світу, який став глобальним транспортним хабом. Держава забезпечила інституційну стабільність і стратегічне планування, тоді як приватні компанії залучаються до розвитку комерційних площ, логістичних сервісів і обслуговування пасажирів. Особливістю цієї моделі є диверсифікованість джерел доходу: аеропорт отримує прибутки не лише від тарифів на авіаперевезення, а й від розвиненої мережі торгових і сервісних площ. Це знижує ризики залежності від одного напрямку діяльності та забезпечує стійкий розвиток у довгостроковій перспективі [2].

Разом із тим, практика ДПП демонструє і приклади невдалих проєктів. Так, у США одним із найвідоміших проблемних кейсів став інфраструктурний проєкт «Big Dig» у Бостоні. Початкові оцінки вартості та строків реалізації виявилися суттєво заниженими, що згодом призвело до багаторазового перевищення бюджету і тривалих затримок. Серед причин невдачі дослідники виділяють недостатню підготовку техніко-економічного обґрунтування, приховування фактичних витрат, надмірну складність проєкту та проблеми з управлінням численними підрядниками. У результаті «Big Dig» став прикладом того, як відсутність прозорості та системного підходу до управління ризиками може призвести до значних фінансових та соціальних втрат [1].

Досвід Німеччини засвідчує, що основними проблемами у сфері державно-приватного партнерства є надмірна складність і закритість контрактів, які

нерідко супроводжуються конфіденційністю, що створює інформаційну асиметрію та підвищує ризики для держави. Високі витрати на зовнішніх консультантів збільшують загальну вартість проєктів, а фінансовий тягар часто перекладається на державний сектор, перетворюючи ДПП на приховану форму боргу [5]. Для України важливо забезпечити прозорість і відкритість умов договорів, посилити роль державних експертів та незалежного аудиту, а також чітко розподіляти ризики між сторонами, щоб запобігти їх односторонньому покладанню на державу.

Якщо йдеться про інфраструктурні проєкти, то існуючі ризики пропонується класифікувати таким чином [7]:

- технічний ризик – пов'язаний із можливою технічною несправністю, недовантаженням або перевантаженням виробничих потужностей;
- операційний ризик – передбачає можливість додаткових прямих та непрямих витрат, які можуть бути спричинені помилками в процесі реалізації проєкту, форс-мажорними обставинами, недосконалістю бізнес-процесів;
- управлінський ризик – пов'язаний із неефективним використанням наявних ресурсів, помилками в обранні стратегії управління проєктом;
- стратегічний ризик – обумовлений складністю врахування змін та умов інституційного середовища в довгостроковій перспективі;
- ціновий ризик – пов'язаний із зміною ринкових цін внаслідок нестабільності ринкового середовища, недобросовісної поведінки учасників ринку, процесами волатильності;
- модельний ризик – виникає внаслідок неправильно обраної моделі управління ризиками та несвоєчасністю її коригування.

Отже, для активізації роботи механізмів ДПП в Україні нормативно-правове забезпечення потребує узгодження та конкретизації деяких положень, зокрема відповідальності сторін в умовах ризику, розподілом ризиків між учасниками та оцінки ефективності реалізації проєктів.

У нашій державі механізми державно-приватного партнерства (ДПП) поки що перебувають на етапі становлення, а кількість успішно реалізованих інвестиційних проєктів на засадах ДПП залишається незначною. *Для активізації та ефективного розвитку цього інструменту в Україні, з урахуванням напрацьованого міжнародного досвіду, доцільним є впровадження таких заходів:*

- формування національної стратегії або дорожньої карти розвитку ДПП, яка враховуватиме потенційні ризики та бар'єри реалізації таких проєктів шляхом аналізу чинної нормативно-правової, політичної та правової бази;
- створення спеціалізованого органу з управління та моніторингу ДПП на національному рівні;
- прийняття законодавчих актів, що гарантуватимуть прозорі й конкурентні умови для реалізації ДПП;

- впровадження типових форм договорів щодо спільної діяльності, концесії, оренди та інших форматів партнерства, які б чітко визначали обов'язки сторін, розподіл ризиків і вигод між державним та приватним партнерами;
- запровадження механізму обліку проєктів ДПП у реєстрах об'єктів капітальних інвестицій та державних контрактів для здійснення ефективного контролю бюджетних витрат;
- забезпечення відкритості фінансової інформації у бюджетних документах і звітах, зокрема щодо майбутніх зобов'язань держави за проєктами ДПП, умов їх фінансування, наданих державних гарантій, а також оцінки впливу кожного проєкту на бюджетне сальдо та державний борг;
- налагодження сталого комунікаційного процесу між усіма зацікавленими сторонами ДПП на принципах прозорості та відкритості.

Масове запровадження проєктів ДПП в Україні в процесі відновлення її економіки потребує створення багатьох умов, до яких потрібно віднести перш за все наявність якісної законодавчо-нормативної бази, забезпечення верховенства права, надання певних гарантій інвесторам для мінімізації ризиків, що пов'язані з війною. Також, оскільки державно-приватне партнерство передбачає залучення не лише приватних інвесторів, а й урядових органів, то існує необхідність у державних інвестиціях у підготовку відповідних кадрів. Тобто потрібні компетентні люди, які будуть супроводжувати проєкти ДПП [8].

Державно-приватне партнерство сьогодні виступає важливим інструментом модернізації інфраструктури та залучення інвестицій, поєднуючи ресурси держави й бізнесу, знижуючи бюджетне навантаження та сприяючи впровадженню інновацій. Міжнародний досвід доводить, що ефективність ДПП залежить від зрілої інституційної бази, прозорості процедур і справедливого розподілу ризиків, тоді як українська практика демонструє як успіхи, так і проблеми, зумовлені правовими недоліками та ризиками воєнного часу. У період післявоєнної відбудови цей механізм може стати ключовим для відновлення інфраструктури, покращення якості суспільних послуг і формування позитивного інвестиційного іміджу України, що потребує створення прозорого та передбачуваного інституційного середовища для залучення приватного капіталу й забезпечення довгострокової ефективності партнерств.

Список використаних джерел

1. Ferdinand P. Boston's 'Big Dig' Buried in Cost Overruns. URL: <https://salo.li/9A4FFaF> (дата звернення: 20.09.2025)
2. Sayson Ian. Singapore's Mega Airport Project Pushes Forward With \$3.7 Billion Contracts Awarded. *Forbes*. 06.05.2025. URL: <https://salo.li/C675356> (дата звернення: 20.09.2025)
3. Вашев О.Є., Хижняк С.В. Державно-приватне партнерство: концептуальні засади та особливості впровадження в Україні. *Державне*

будівництво. № 2 (36)/2024. С.68-82. URL: file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/25911-Article%20Text-50947-2-10-20250325.pdf (дата звернення: 18.09.2025).

4. Офіційний сайт Європейського Союзу. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення: 19.09.2025).

5. Павлюк К.В., Олієвська М.Г., Камінська О.С. Фінансово-організаційні проблеми розвитку державно-приватного партнерства. *Фінанси України*. № 2. 2023. С. 114–128. URL:https://finukr.org.ua/docs/FU_23_02_114_uk.pdf (дата звернення: 19.09.2025).

6. Пивоварський А. 11 млн. доларів інвестицій в українську залізницю – вдалий приклад співпраці держави і бізнесу. 06.11.2015. URL: <https://salolii.com/da5DB3F> (дата звернення: 20.09.2025)

7. Роговий А.В., Забаштанська Т.В., Півень Я.В. Фінансові аспекти реалізації проєктів державно-приватного партнерства. *Проблеми і перспективи економіки та управління. Фінансові ресурси: проблеми формування та використання*. №1(41), 2025. С.313-322. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/329978/319723> (дата звернення: 18.09.2025).

8. Як співпраця держави та бізнесу допоможе відбудувати Україну. *Економічна правда*. 02.11.2023. URL: https://www.epravda.com.ua/cdn/cd1/2023/spivpratsia_derzhavy_ta_biznesu_dopomozhe/ (дата звернення: 19.09.2025)

9. Market update. Review of the european public-private partnership market in 2024. URL: Market Update – Review of the European public-private partnership market in 2024 (дата звернення: 24.09.2025)

Тіщенко Євген Олександрович,
PhD,
докторант кафедри економіки, фінансів та обліку;
ПВНЗ «Європейський університет»

МЕХАНІЗМИ СТИМУЛЮВАННЯ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Цифрова трансформація стала визначальним напрямом глобального економічного та соціального розвитку, завдяки якій відбуваються принципові зміни не лише в технологічній основі виробництва, а й у самій природі економічних відносин та взаємодій. Вона пронизує всі сфери життя людей, формуючи нову структуру економіки, засновану на даних, інтелектуальних системах, платформній кооперації та технологіях довіри. За оцінками окремих фахівців, внесок цифрової економіки у світовий ВВП становить від 4,5% до 15,5%, що свідчить про її системну роль у формуванні джерел доданої вартості та стимулюванні економічного зростання [1, с. 68].

Сьогодні Україна демонструє високий потенціал цифрового розвитку. Упродовж 2019–2024 рр. у світовому Індексі мережевої готовності наша країна піднялась із 67-го на 43-є місце, з покращенням усіх його складових: технології, управління, кадровий потенціал та технологічний вплив. У рейтингу готовності урядів до впровадження штучного інтелекту (AI Readiness Index) Україна посіла 61-ше місце серед 193 країн. На регіональному рівні цифровізація також набирає обертів: за Індексом цифрової спроможності регіонів, розрахованим Міністерством цифрової трансформації України, лідерами стали Львівська, Дніпропетровська та Одеська області. А відповідно до Індексу цифровізації громад, відбувається активна цифровізація в містах і селах, про що свідчить реалізація більш як 125 регіональних проєктів у сферах кібербезпеки, оборони та цифрової освіти [2].

На нашу думку, зазначені індекси цифровізації варто розглядати як інструменти стратегічного планування цифрової інфраструктури, розміщення дата-центрів, оптимізації інвестицій та подолання цифрових розривів між окремими громадами і регіонами. Їх аналіз також дозволяє виявляти критичні точки та впроваджувати технології там, де цифровізація здатна забезпечити найбільший соціально-економічний ефект. У зв'язку з цим необхідність посиленої уваги до формування механізму стимулювання цифрової трансформації набуває особливої актуальності [3, с. 145; 4, с. 77].

Реалізація процесів цифрової трансформації покликана забезпечити міжвідомчу координацію, прийняття економічних, фінансових, технологічних та управлінських рішень, розвиток ІТ-сектора, а також етичне і безпечне використання цифрових технологій. Ключові завдання цієї трансформації повинні включати формування нормативної бази, стимулювання інвестицій,

захист прав громадян, розвиток цифрової культури та кібербезпеки. Вона також має враховувати сучасні виклики, зокрема макроекономічну та геофінансову нестабільність, дефіцит фінансування, нестачу кадрів, високі кіберризики тощо [5, с. 147; 6, с. 59].

При цьому варто мати на увазі цифровізація змінює не лише функції, а й саму природу економічної діяльності, формуючи нові типи економіки: гіг-економіку, циркуляційну, розподілену, економіку спільного користування, віртуальну та економіку великих даних; з'являються нові ринки, наприклад, ринки даних, криптовалют, цифрової комерції, децентралізованих активів і послуг тощо. У свою чергу, це сприяє появі нових форм зайнятості, таких як фріланс, контрактна робота, платформна зайнятість, а також зміні структури власності, управління і характеру трудових відносин [7, с. 80; 8, с. 77; 9, с. 37].

Поява цифрових підприємств, включаючи стартапи і великі платформні корпорації, істотно змінює існуючі організаційні форми бізнесу. Зокрема, поширення набувають моделі «виробництва як послуги» (PaaS), віртуальні компанії, фінтех, е-комерція, цифрові агентства та кібербезпекові сервіси і компанії. Колаборативні платформи забезпечують широкий доступ до освіти, ресурсів і досвіду. Інтелектуальні системи управління дозволяють автоматизувати виробничі процеси, здійснювати моніторинг, аналіз даних, персоналізацію продуктів, оптимізацію витрат і пришвидшення виходу на ринок [10, с. 6].

Цифрова економіка породжує нові форми монополій, зокрема такі як платформні, даних, контенту, криптоактивів, а також соціальних мереж. Об'єктами конкуренції стають екосистеми, моделі штучного інтелекту, програмне забезпечення, цифрові активи, валюти, інтелектуальна власність тощо. При цьому провідні технологічні компанії можуть отримувати на ринку суттєві переваги перед своїми конкурентами завдяки контролю над даними, технологіями, апаратним і програмним забезпеченням, інвестиційними ресурсами, а також впливу на регуляторів. Найбільш складною формою монополізації є створення великими компаніями комплексних цифрових екосистем, що включають технології, сервіси, програмне забезпечення, контент і кадри. Потенційно це може створювати ризики для цифрового суверенітету держав і міжнародних інституцій [10, с. 9; 11, с. 118].

Управління цифровою трансформацією потребує інтегрованої системи індикаторів і показників, які дозволяють комплексно оцінювати ефективність цифрових рішень за головними сферами та напрямками діяльності: інфраструктура, інституційно-правова узгодженість, безпека, інклюзія, інновації та економічні результати. Всі показники цієї системи повинні мати чітке функціональне призначення та використовувати доступні джерела даних, що дозволить забезпечити чіткість вимірювання, регулярний моніторинг і стратегічне планування. Така система повинна бути відкритою до подальшої деталізації з урахуванням етапів повоєнного відновлення та модернізації

економіки, галузевих пріоритетів і темпів цифровізації окремих галузей і регіонів.

Центральним завданням такої трансформації повинно бути створення інтегрованої цифрової інфраструктури, яка повинна охоплювати системи штучного інтелекту, сенсорну інфраструктуру, хмарну екосистему та інфраструктуру довіри.

Найбільшого розвитку в Україні набула хмарна інфраструктура, що включає понад 30 комерційних центрів обробки даних, які підтримують ІТ-системи, е-комерцію, платежі, реєстри та кібербезпеку. Такі центри необхідно розглядати як технічну основу сучасної цифрової економіки та критичний елемент цифрового суверенітету. Їхній подальший розвиток потребує нових джерел енергії, модернізації енергетичної інфраструктури, встановлення екологічних стандартів, забезпечення нормативного регулювання, надання фіскальних стимулів, поліпшення кадрового забезпечення та інвестиційної підтримки [12, с. 343].

Сьогодні нагальним питанням є створення карти розміщення центрів обробки даних з урахуванням джерел генерації електроенергії, логістики та нормативного середовища. Для цього можна використати Індекс цифрової трансформації регіонів та Індекс цифровізації громад як аналітичні інструменти для пріоритезації інвестицій в регіональну цифрову інфраструктуру.

Позитивним прикладом є створення Міністерством цифрової трансформації України за підтримки консалтингової компанії Deloitte Центру передового досвіду з розробки та інтеграції штучного інтелекту (WINWIN AI Center of Excellence) – публічно-приватної платформи, призначеної для тестування та використання штучного інтелекту в державному секторі, з власною LLM-моделлю, що формує основу для підтримки AI-суверенітету України [2].

Удосконалення механізмів проведення цифрової трансформації національної економіки та суспільного життя передбачає, перш за все, формування належної правової та нормативної бази, розвиток ІТ-сектора, розширення системи електронного врядування, а також створення відкритих інноваційних екосистем, які здатні забезпечити конкурентоспроможність національної економіки, технологічну автономію та сприяти підвищенню рівня життя і добробуту громадян.

У контексті повоєнного відновлення, реконструкції та модернізації економіки цифрова трансформація набуває не лише технологічного, а й принципово важливого інституційного виміру. Вона вимагає переосмислення ролі держави як координатора цифрових процесів, інтегратора інфраструктурних рішень і гаранта технологічного та цифрового суверенітету. Формування цілісної моделі сучасної цифрової економіки передбачає узгодження технологічних рішень із пріоритетами соціально-економічної реконструкції та модернізації

управлінських систем, а також забезпечення інклюзивного доступу до цифрових сервісів, продуктів і послуг для бізнесу та широкого кола громадян.

На особливу увагу заслуговують питання етичного впливу та виміру процесів цифрової трансформації. Перш за все це стосується регулювання платформної зайнятості, захисту прав працівників, забезпечення безпечних умов праці, унормування алгоритмічного управління тощо, які є необхідними передумовами для формування справедливого цифрового середовища. Баланс між інтересами держави, бізнесу та громадян має стати основою нової цифрової соціальної угоди, що забезпечує рівномірний доступ до технологій та сприяє мінімізації цифрових ризиків і розривів [1, с. 54; 10, с. 11].

На шляху прийняття стратегічних рішень, що визначають головні риси сучасної цифрової економіки, надзвичайно важливою є роль держави, яка покликана забезпечити формування належної нормативно-правової бази та створення відповідних інститутів, які регулюють використання даних, штучного інтелекту, цифрових активів і платформ. Найбільш актуальними питаннями інституційного врегулювання цих питань є розробка та прийняття Законів України «Про штучний інтелект» і «Про дані», створення єдиного державного регулятора ринку даних і штучного інтелекту, а також узгодження вітчизняної нормативної бази з європейськими стандартами.

Інституційна трансформація має спиратися на стратегічні сценарії, які враховують темпи цифровізації, галузеві пріоритети, регіональні особливості та міжнародні тенденції і стандарти. Визначення таких сценаріїв дозволяє державним органам і бізнесу здійснювати ефективне планування, координацію та управління цифровими процесами, інтегруючи ключові технології та екосистеми в нову модель інноваційного економічного розвитку.

Успішна реалізація процесів цифрової трансформації потребує не лише технічних рішень, а й нових методів організації та управлінської культури, які повинні бути відкритими до змін і активного впровадження сучасних технологій, орієнтованими на дані, хмарні технології та штучний інтелект, а також бути здатними до швидкої адаптації в умовах невизначеності. У зв'язку з цим необхідне суттєве підвищення якості управлінських рішень, своєчасне реагування на економічні та соціальні виклики, посилення комунікацій з бізнесом і громадянами. Цифрова трансформація державного управління повинна стати не простою заміною чи модернізацією традиційних інструментів цифровими технологіями, а передбачати перегляд всіх принципів і підходів взаємодії між владою, суспільством і економікою, які були притаманні індустріальній епосі [12, с. 345; 13, с. 38].

Таким чином, механізми стимулювання процесів цифрової трансформації економіки та суспільного життя мають бути не просто багатовимірними, а чітко структурованими, здатними адаптувати технологічні інновації в інституційні рамки, регуляторні нормативи та обмеження, організаційні структури, бізнес-моделі, етичні принципи та соціальні очікування населення. Їхня ефективність

буде визначатися не лише здатністю впроваджувати цифрові рішення, а й умінням адаптувати їх до реальних потреб економіки, забезпечувати технологічну стійкість, інформаційну безпеку, інклюзивність доступу та прозорість управлінських процесів. Такі механізми повинні формувати стійку довіру користувачів до цифрових сервісів і цифрових продуктів, підтримувати легітимність цифрових інституцій, гарантувати захист прав громадян і сприяти утвердженню цифрового суверенітету держави як одного із ключових елементів її незалежності.

У зв'язку з цим процес цифрової трансформації варто розглядати не як інструментальний засіб модернізації економіки та суспільства, а як фундаментальну основу для формування нової економічної системи України, яка дозволяє поєднати відкритість до глобальних технологій із національною інституційною самодостатністю; інноваційність із нормативною узгодженістю; інклюзивність із цифровою справедливістю; а стійкість до викликів в умовах геоекономічної та геофінансової невизначеності з гнучкістю та адаптивністю до змін. Цифрова трансформація має стати не просто складовою технічної чи технологічної модернізації, а цивілізаційним переходом від індустріального до промислово-цифрового укладу, в якому дані, алгоритми, реєстрові системи довіри, платформи та інтелектуальні системи виступають не лише технологічними інструментами, а стають головними структуроутворюючими елементами нової інноваційної моделі економічного розвитку.

Список використаних джерел

1. Міщенко В. І., Науменкова С. В. Механізми державної підтримки використання штучного інтелекту для забезпечення стійкості економічного розвитку. *Економіка України*. 2024. № 67. 5(750). С. 30–56. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.05.030>
2. Цифровізація регіонів і громад: перші вимірювання 2025 року. Міністерство цифрової трансформації України. 13 травня 2025. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/tsifrovizatsiya-regioniv-i-gromad-pershi-vimiryuvannya-2025-roku>
3. Науменкова С., Міщенко С. Цифрова фінансова інклюзія: можливості та обмеження для України. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2020. № 1. С. 133–149.
4. Міщенко С. В., Міщенко В. І. Маркетинг цифрових інновацій на ринку банківських послуг. *Фінансовий простір*. 2018. № 1 (29). С. 75–79.
5. Тіщенко Є. О. Активізація інвестиційної діяльності в Україні на основі використання проектного фінансування. *Бізнес-навігатор*. 2019. № 2. С. 144–149.
6. Міщенко С., Науменкова С., Тіщенко Є. Синергія штучного інтелекту та блокчейн у фінансовому секторі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2025. № 2 (227). С. 54–64.

7. Naumenkova S., Tishchenko I., Mishchenko S., Mishchenko V., Ivanov V. Assessment and Mitigation of Credit Risks in Project Financing. Banks and Bank Systems. 2020. Vol. 15 (1). P. 72–84. DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/bbs.15\(1\).2020.08](http://dx.doi.org/10.21511/bbs.15(1).2020.08)

8. Міщенко В. І., Тіщенко Є. О. Методологічні засади формування механізму впливу цифровізації на забезпечення національно укоріненої стійкості та безпеки економічного розвитку. Підприємництво та інновації. 2024. № 32. С. 71–80. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/32.11>

9. Naumenkova S., Malyutin O., Mishchenko S. Transition to Inflation Targeting in Ukraine: New Tools for Monetary Policy. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2015. № 1 (166). С. 31–39.

10. Тіщенко Є.О., Міщенко В.І. Роль промислово-цифрового розвитку в трансформації системи економічних відносини. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». «Економіка». 2025. № 36 (64). С. 4–14. DOI: [https://doi.org/10.25264/2311-5149-2025-36\(64\)-4-14](https://doi.org/10.25264/2311-5149-2025-36(64)-4-14)

11. Mishchenko V., Naumenkova S., Mishchenko S., Tishchenko I. Formation and Functioning of Financial Metaverse Platforms. Financial and credit activities: problems of theory and practice. 2025. Vol. 1 (60). P. 111–122. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.60.2025.4689>

12. Міщенко В. І., Тіщенко Є. О. Інституційна роль дата-центрів у цифровій трансформації економіки України. Бізнес-навігатор. 2025. № 4. С. 342–347. DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.81-51>

13. Міщенко В. І. Промислово-цифровий розвиток як структуроутворюючий чинник формування сучасного технологічного укладу. Економічна теорія. 2025. № 2. С. 23–44. DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2025.02.023>

Трибусовська Наталія Ігорівна,
*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність "Менеджмент";*

науковий керівник:

Гриценко Ольга Миколаївна,
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи,
страхування та фондового ринку;*

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ: ВИКЛИКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах воєнних викликів підприємства України функціонують у середовищі підвищеної невизначеності та економічної нестабільності. Порушення логістичних зв'язків, зростання витрат, зниження платоспроможного попиту та фінансові ризики зумовлюють потребу в пошуку надійних інструментів управління ресурсами. За таких обставин саме фінансове планування виступає ключовим фактором забезпечення стійкості та адаптивності підприємств.

Ефективність діяльності компаній у сучасних умовах суттєво залежить від його якості. Чим вищий рівень невизначеності зовнішнього середовища, тим більшого значення набуває планування як інструмент оптимізації використання ресурсів, формування та розподілу фінансових потоків, а також отримання прибутку. Саме тому дослідження специфіки фінансового планування діяльності підприємств у час воєнних викликів є надзвичайно актуальним завданням, яке має як наукове, так і практичне значення.

Насамперед слід зазначити, що фінансове планування є однією з ключових функцій управління і відіграє провідну роль у забезпеченні розвитку організації. У науковій літературі можна знайти різні трактування цього поняття, однак, узагальнюючи, можна пояснити це визначення як процес прогнозування доходів, витрат та фінансових результатів, що базується на формуванні системи планів, норм і нормативів, спрямованих на досягнення стратегічних і тактичних цілей господарюючого суб'єкта [0, с.10; с.92].

Наголосимо, що особливе значення фінансове планування має в сучасних умовах воєнних викликів, коли підприємства діють у ситуації підвищеної невизначеності. Як влучно зазначили у своїх дослідженнях Кучин А. і Савіна С., існує пряма залежність: чим більше нестабільності у зовнішньому середовищі, тим вагомішим стає якісне фінансове планування [0; 0]. Воно дає змогу прогнозувати різні сценарії розвитку подій та оцінювати фінансові ризики, формувати оптимальні варіанти залучення та розподілу ресурсів. Завдяки цьому

суб'єкт господарювання здатний своєчасно реагувати на економічні виклики, зберігати фінансову стійкість та підтримувати конкурентоспроможність.

Доречно зауважити, що невід'ємною складовою фінансового планування є бюджетування, яке розглядається як управлінська технологія формування та використання бюджетів для окремих підрозділів чи підприємства в цілому [0; с.101]. Бюджет, по суті, є комплексним фінансовим планом, що дозволяє зіставляти доходи та витрати, узгоджувати фінансові потоки та забезпечувати ефективність операційної діяльності. Бюджетування виконує координаційну функцію, адже інтегрує різні плани підприємства у єдину систему управління.

В умовах сучасної турбулентності зовнішнього середовища воно стає інструментом адаптації компаній до змін, дозволяючи завчасно виявляти фінансові загрози та коригувати напрями використання ресурсів. Використання бюджетів підвищує прозорість фінансових процесів, формує основу для контролю та сприяє зміцненню довіри інвесторів, кредиторів і партнерів. Це набуває особливої ваги для підприємств у період кризових явищ, коли стратегічна стабільність та здатність до швидкої перебудови визначають їхню подальшу життєздатність [0].

Тобто, фінансове планування та бюджетування є взаємопов'язаними елементами системи управління підприємством, що забезпечують його економічну ефективність, фінансову стійкість і здатність адаптуватися до змінних умов господарювання. Їх раціональна організація виступає важливою передумовою довгострокового розвитку та формування конкурентних переваг.

Доречно підкреслити, що під час війни одним із головних викликів виступає нестабільність ринкових умов: зниження платоспроможного попиту, коливання цін, порушення логістичних ланцюгів та втрата окремих ринків збуту. Такі обставини зумовлюють необхідність постійного коригування прогнозів фінансових показників, пошуку резервів для зниження витрат та підтримання мінімального рівня беззбитковості діяльності. Додатковим обтяжуючим фактором є ризики безпеки, що охоплюють як загрози фізичним активам і персоналу, так і проблеми з постачанням сировини та реалізацією готової продукції [0].

Негативний вплив воєнних дій проявляється у зниженні чистого прибутку підприємств, скороченні капіталу та резервів, відтоку робочої сили й необхідності релокації бізнесу. Зростання витрат, пов'язаних із безпекою та відновленням пошкоджених виробничих потужностей, поглиблює фінансову нестабільність і посилює ризик збитковості. У результаті спостерігається погіршення ліквідності, платоспроможності та інвестиційної привабливості підприємств, що знижує їхню стійкість до зовнішніх шоків і підвищує ймовірність банкрутства.

За таких умов фінансове планування має ґрунтуватися на комплексному врахуванні ризиків та розробці адаптивних стратегій. Погоджуючись з Кучином А., зазначимо, що передумовами ефективного фінансового планування

виступають: діагностика впливу воєнного середовища на бізнес, диверсифікація джерел фінансування, забезпечення належного рівня безпеки та логістики, а також раціональне управління обмеженими виробничими ресурсами. Застосування альтернативних фінансових інструментів, таких як факторинг, лізинг чи партнерські форми співпраці, дозволяє частково компенсувати обмеження традиційних каналів фінансування [0].

У контексті воєнних ризиків і економічної нестабільності традиційні методи фінансового планування потребують суттєвої адаптації. Жорсткі, статичні плани втрачають актуальність через швидкі зміни у зовнішньому середовищі, тому підприємства змушені впроваджувати адаптивні інструменти, що базуються на гнучкості, сценарному підході та використанні сучасних цифрових технологій. Одним із ключових завдань є поєднання методів бюджетування й прогнозування, які дозволяють підприємствам не лише реагувати на кризові ситуації, але й завчасно готуватися до можливих сценаріїв їх розвитку [0].

Слід зазначити, що базові методи фінансового планування також зазнають трансформацій. Цій темі приділив увагу у своїй науковій роботі Мурчич В. В. [0]. Розглянувши дослідження автора, можна відзначити, що балансовий метод зосереджується переважно на підтриманні ліквідності та оперативному контролі грошових потоків, що вимагає частішого перегляду балансів і розробки аварійних сценаріїв.

Нормативний метод застосовується з урахуванням плаваючих норм та результатів бенчмаркінгу, які дозволяють адаптуватися до коливань цін, валютних курсів та податкових змін. Водночас розрахунково-аналітичний метод орієнтується на короткі часові горизонти з акцентом на факторному аналізі й експертних оцінках, що підвищує його чутливість до актуальних змін ринкового середовища.

Особливу роль у кризових умовах відіграють економіко-математичне моделювання та цільове планування. Завдяки сценарному підходу моделювання дозволяє формувати кілька альтернативних фінансових стратегій (оптимістичну, базову, песимістичну), враховуючи ризики та можливості.

Цільове планування в умовах війни зосереджується на критично важливих завданнях: збереженні персоналу, забезпеченні безперервності постачання та мінімізації збитків, розробці антикризових програм. При цьому змінюються критерії оптимізації – замість максимізації прибутку головними пріоритетами стають ліквідність, фінансова стійкість і безперервність діяльності підприємства [0, с.19-21].

Бачимо, що ефективне фінансове планування в умовах невизначеності має ґрунтуватися на комбінованому та адаптивному підході, що поєднує класичні методи з сучасними інструментами, забезпечуючи гнучкість, оперативність і здатність бізнесу до виживання у кризових умовах.

У цьому контексті особливої ваги набувають такі напрями вдосконалення, як застосування сценарного моделювання, впровадження систем раннього попередження та реагування, використання методів управління витратами (зокрема бюджетування з нульової бази та на основі бізнес-процесів), розширене бюджетування, а також застосування сучасних аналітичних технологій (табл. 1). Зазначені підходи та інструменти досліджували й рекомендували у своїх роботах Гринчишин Я., Коцупал О. В., Дема Д. І., Сус Л. В., Сус Ю. Ю., Новік Н., що дозволяє підкреслити їхню практичну значущість та ефективність для підвищення гнучкості планування, своєчасного контролю фінансових потоків, мінімізації ризиків та формування передумов для стійкого розвитку підприємств навіть у надзвичайно нестабільному середовищі [0; 0; 0; 0]. Нижче наведено таблицю, у якій узагальнено результати аналізу досліджень зазначених авторів.

Таблиця 1

Шляхи удосконалення та адаптації методів фінансового планування підприємств у сучасних умовах

№	Заходи та інструменти	Характеристика	Результат впровадження
1	Бюджетування на основі сценаріїв	Формування кількох альтернативних бюджетів (оптимістичного, песимістичного, базового) з урахуванням ризиків та невизначеності.	Підвищення адаптивності та готовності підприємства до кризових змін, мінімізація фінансових ризиків.
2	Гнучкі підходи до бюджетування	Регулярний перегляд і коригування бюджетів (щомісячно чи щотижня) відповідно до змін ринкових умов.	Забезпечення актуальності фінансових планів, своєчасне реагування на негативні фактори, підвищення точності прогнозів.
3	Система раннього попередження та реагування	Інтеграція прогнозних даних, моніторинг ключових показників і оперативне реагування на фінансові ризики.	Зниження ймовірності критичних відхилень, своєчасне виявлення загроз і підвищення стійкості бізнесу.
4	Бюджетування з нульовою базою та на основі бізнес-процесів	Повний перегляд витрат з обґрунтуванням кожної статті, орієнтація на ефективність бізнес-процесів.	Оптимізація витрат, усунення неефективних процесів, зростання фінансової результативності.
5	Пріоритетність інформації про грошові кошти і диверсифікація показників	Фокус на плануванні грошових потоків, використання як фінансових, так і нефінансових показників (якість, інновації, персонал).	Підвищення ліквідності, ширша оцінка стану бізнесу, формування комплексного підходу до планування.

Продовження таблиці 1

6	Розширене бюджетування	Деталізоване планування на короткі періоди (тиждень, місяць) з урахуванням змінних факторів.	Покращений контроль витрат і доходів у реальному часі, зниження ризиків касових розривів.
7	Сучасні аналітичні інструменти та технології	Використання штучного інтелекту, big data, машинного навчання, хмарних технологій для аналізу та прогнозування.	Підвищення точності фінансових прогнозів, швидкість прийняття рішень, зростання конкурентоспроможності підприємства.

Джерело: складено автором на основі аналізу [0;0;0;0]

Основними принципами сучасного планування мають бути гнучкість, оперативність, сценарність та постійний моніторинг, що дозволяє не лише реагувати на зміни, а й формувати фінансову стратегію, здатну забезпечити життєздатність підприємства навіть у кризових умовах [0, с. 20]. На нашу думку, саме інтегроване та взаємозалежне використання фінансових інструментів створює основу для забезпечення стійкості підприємства, зниження ризиків та підвищення його конкурентоспроможності.

Отже, фінансове планування є одним із ключових інструментів забезпечення стійкості та розвитку підприємств в умовах воєнних викликів та економічної нестабільності. Його ефективність значною мірою обумовлена комплексним застосуванням класичних методів та адаптивних підходів, зокрема сценарного моделювання, гнучкого бюджетування, системи раннього попередження та застосування аналітичних технологій. Раціональна організація процесів фінансового планування сприяє мінімізації ризиків і формуванню конкурентних переваг підприємств у динамічному середовищі.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на поглиблений аналіз кількісних взаємозв'язків між впровадженням сучасних методів фінансового планування та зростанням ефективності діяльності підприємств, а також у вивченні можливостей інтеграції цифрових технологій і штучного інтелекту в систему фінансового менеджменту для підвищення адаптивності бізнесу до кризових умов.

Список використаних джерел

1. Гринчишин Я.М. Вдосконалення процесу бюджетування підприємств в умовах невизначеності. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43.
2. Дема Д. І., Сус Л. В., Сус Ю. Ю. Формування механізму фінансового планування на підприємстві в умовах невизначеності та нестабільності зовнішнього середовища. *Бізнес Інформ*. 2021. № 9. С. 207–215.
3. Коцупал О. В. Фінансове прогнозування та бюджетування в умовах воєнного стану. *Актуальні питання економічних наук*. 2024. №6.
4. Кучин А. Фінансове планування діяльності суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану. *Світ фінансів*. 2023. Вип. 2. С. 56-63.

5. Мурчич В.В. Фінансове планування діяльності підприємства в умовах нестабільної економічної ситуації : кваліф. робота бакалавра зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Полтава : Нац. ун-т ім. Юрія Кондратюка, 2025. 114 с.

6. Новік Н. Сучасні підходи до організації фінансового планування на підприємстві. *Економіка і фінанси бізнесу. Фінансове забезпечення сталого розвитку підприємств*. 2023. С. 187-194.

7. Савіна С.С. Формування системи фінансового планування підприємства в умовах невизначеності. *Економіка та суспільство*. 2018. № 18. С. 531–537.

8. Ставерська Т. О., Андрущенко І. С. Фінансове планування та прогнозування в підприємствах і фінансових установах: навч. посібник; вид. 2-ге, доп. Харків: ХДУХТ, 2019. 144 с.

Утенкова Анастасія Анатоліївна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;

науковий керівник:
Азаренкова Галина Михайлівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри банківського бізнесу та фінансових технологій;
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС ФОРМУВАННЯ АНТИКРИЗОВОЇ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ БАНКОМ

Антикризовий менеджмент у банках України під час війни має виняткове значення для забезпечення фінансової стабільності та довіри до банківської системи. *У контексті банківської діяльності завдання антикризового менеджменту включають:*

1. Створення умов для збереження фінансової стійкості та довіри до банківського сектору: забезпечення достатнього рівня капіталу та ліквідності; дотримання вимог регулятора та міжнародних стандартів; прозора комунікація з клієнтами, інвесторами та партнерами для підтримки довіри.

2. Передбачення та прогнозування загроз кризових явищ: постійний моніторинг макроекономічної та політичної ситуації; використання інструментів стрес-тестування та сценарного моделювання; розробка планів реагування на потенційні ризики ще до їх виникнення.

3. Розробка та впровадження ефективних заходів з подолання або мінімізації негативних наслідків кризи: оперативне коригування кредитної,

інвестиційної та операційної політики; реструктуризація проблемних активів і зниження рівня неповернень; оптимізація витрат та підвищення ефективності внутрішніх процесів.

4. Формування та реалізація стратегії сталого розвитку банку в умовах нестабільності: диверсифікація джерел доходу та розширення продуктової лінійки; інвестиції у цифровізацію та безпеку банківських сервісів; розвиток партнерських зв'язків із міжнародними фінансовими інститутами.

У таких умовах фінансова стійкість банків досягається за рахунок виваженої стратегії антикризового управління. Антикризовий менеджмент має бути націлений і на виживання та розвиток банківської установи (у тому числі недопущення кризи), і на подолання самої кризи [1].

Головним завданням реалізації антикризової стратегії є забезпечення сталого функціонування банку та економіки загалом. Правильно підібрані заходи допомагають уникнути багатьох проблем, таких як запобігання знеціненню національної валюти, уникнення значних коливань обмінного курсу, запобігання відтоку капіталу, а також загальному банкрутству та ліквідації банку.

З позицій стратегічного підходу управління діяльністю банків можна систематизувати в розрізі чотирьох альтернативних варіантів [2-4] (рис.1).

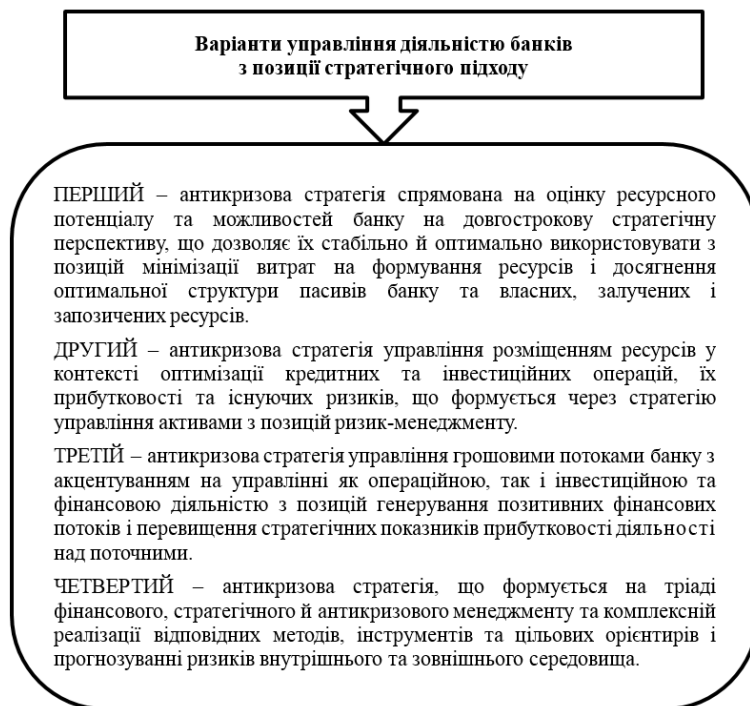


**Рис. 1. Варіанти управління діяльністю банків
з позиції стратегічного підходу**

Джерело: сформовано автором за матеріалами [2-4]

Балансування інструментів антикризового фінансового менеджменту з урахуванням перспективи довгострокової ефективності функціонування

банківської системи створює умови для формування альтернативних антикризових стратегій управління діяльністю банків. Такий підхід дає можливість не лише реагувати на вже наявні виклики та загрози, але й закладати фундамент для майбутньої стабільності й розвитку.

Сутність цього процесу полягає у пошуку оптимального співвідношення між короткостроковими заходами, спрямованими на локалізацію негативних наслідків кризи (наприклад, підвищення ліквідності, реструктуризація зобов'язань, зменшення витрат), та стратегічними діями, які формують основу для підвищення конкурентоспроможності та інноваційного розвитку банку у майбутньому.

Таким чином, збалансоване використання інструментарію антикризового менеджменту дозволяє не тільки забезпечити збереження фінансової стійкості в умовах невизначеності, але й сформувати одну з ключових альтернативних стратегій управління, яка орієнтована на довгострокову результативність, підвищення довіри клієнтів і партнерів, інтеграцію у глобальні фінансові процеси та стійкий розвиток банківської системи загалом.

Список використаних джерел

1. Рижонков І., Азаренкова Г. Антикризове управління діяльністю банку в умовах внутрішніх загроз. *Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку*. 2023. №3(10). С. 18-24. DOI: <https://doi.org/10.26565/2786-4995-2023-3-02>
2. Копилук О. І., Музичка О. М., Лозинська О. І. Стратегічний підхід до антикризового управління в банках України. *Бізнес-інформ*. 2019. № 10. URL: http://jnas.nbu.gov.ua/j-pdf/binf_2019_10_33.pdf
3. Vakhovych I., et al. Modelling of the anti-crisis management system in the banking sector of the Ukrainian economy to ensure its financial stability. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2023. № 5(52). С. 52–66. DOI: 10.55643/fcaptp.5.52.2023.4185
4. Drahan O. & Herasymenko, I. & Verniuk, N. Anti-crisis management of the bank in the conditions of financial market instability. *Collected Works of Uman National University of Horticulture*. 2021. № (2). С. 40-49.

Федина Віта Віталіївна,
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ТРАНСФОРМАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується інтенсивним упровадженням цифрових технологій, що докорінно змінюють моделі ведення бізнесу, структуру фінансових ринків і взаємодію між суб'єктами господарювання. Цифрова економіка формує нову парадигму банківської діяльності, у якій ключову роль відіграють інформаційно-комунікаційні технології, штучний інтелект, великі дані (Big Data), блокчейн, хмарні рішення та аналітика даних у реальному часі. Під впливом цих чинників традиційна модель банку як фінансового посередника поступово трансформується в клієнтоцентричну, технологічно орієнтовану бізнес-екосистему.

Умови цифрової економіки зумовлюють появу нових конкурентів – фінтех-компаній, необанків, платформ-агрегаторів фінансових сервісів, що спонукає банки до інновацій, оптимізації бізнес-процесів, упровадження RegTech- і SupTech-рішень, а також підвищення рівня кібербезпеки [1]. Водночас цифровізація зумовлює появу нових ризиків у складі операційних, інформаційних, репутаційних, які потребують удосконалення систем управління ризиками та адаптації регуляторних підходів [2, 3]. У цих умовах банківський бізнес поступово перетворюється на гнучку, аналітично керовану систему, що поєднує фінансові та технологічні інновації в єдину екосистему цифрових сервісів.

Трансформація банківського бізнесу є закономірним етапом еволюції фінансового сектору, який дедалі більше орієнтується на інтелектуалізацію процесів і аналітику даних. Банки перестають бути лише фінансовими посередниками і стають комплексними цифровими платформами, що поєднують функції управління фінансами, ризиками, клієнтськими відносинами та аналітикою у реальному часі. Ключову роль у цій трансформації відіграють великі дані (Big Data), які формують основу сучасної банківської стратегії. Вони дозволяють інтегрувати величезні масиви інформації з різних джерел – від фінансових операцій до поведінкових даних клієнтів, соціальних мереж і відкритих державних ресурсів. На основі таких даних банки створюють більш точні моделі прогнозування, визначають індивідуальні ризик-профілі та пропонують персоналізовані продукти.

Штучний інтелект і машинне навчання стають потужними інструментами трансформації бізнес-моделей. Вони забезпечують можливість аналізувати мільйони транзакцій і поведінкових сигналів у реальному часі, що дозволяє

швидко виявляти шахрайські операції, прогнозувати дефолти, оцінювати ліквідність і формувати стратегії управління активами. Алгоритми машинного навчання застосовуються у кредитному скорингу, AML/CFT-моніторингу, стрес-тестуванні та оцінюванні ринкових ризиків. III також удосконалює клієнтський сервіс: системи аналізують поведінку користувачів і пропонують індивідуальні рішення, що підвищує рівень задоволеності та лояльності клієнтів.

Хмарні технології забезпечують масштабованість і гнучкість цифрової інфраструктури банків. Вони дозволяють швидко обробляти великі обсяги даних, підтримувати складні аналітичні процеси, інтегрувати системи управління ризиками, комплаєнсом і фінансами. Завдяки роботизованій автоматизації процесів (RPA) банки мінімізують людський фактор у рутинних операціях, прискорюють моніторинг, звітність і контроль, що підвищує операційну ефективність та прозорість бізнесу.

Разом із тим цифровізація породжує нові виклики. Зростання залежності від ІТ-систем підвищує ризики кібератак, втрати даних і технологічних збоїв [5]. Проблемою стає якість інформації, адже будь-які похибки у даних можуть призвести до хибних прогнозів і помилкових управлінських рішень. Значну увагу необхідно приділяти етичним аспектам використання штучного інтелекту, захисту персональних даних і забезпеченню прозорості алгоритмів прийняття рішень. Крім того, банки стикаються з викликами регуляторного характеру, що потребують впровадження єдиних стандартів управління даними та підвищення відповідності міжнародним вимогам, зокрема принципам BCBS 239 щодо агрегації ризикових даних.

Цифрова трансформація банківської діяльності формує нову управлінську культуру, засновану на аналітиці, швидкості реакції та гнучкості процесів. Банки переходять від статичних моделей управління до динамічних, які працюють у режимі реального часу, поєднуючи ризик-менеджмент, маркетинг, комплаєнс і клієнтську аналітику в єдину цифрову екосистему [6]. Такі підходи підвищують фінансову стійкість банків, дозволяють швидко адаптуватися до ринкових змін і формують конкурентні переваги на глобальному ринку.

Для України ці процеси мають стратегічне значення. Упровадження інновацій у банківську сферу сприяє підвищенню прозорості, покращенню якості управління, розширенню фінансової інклюзії та інтеграції до європейського фінансового простору. Національний банк України підтримує цей напрям, розвиваючи цифрові регуляторні ініціативи, зокрема RegTech і SupTech [4], які забезпечують автоматизацію нагляду та вдосконалюють контроль за фінансовими установами. Цифровізація банківського бізнесу стає одним із ключових чинників підвищення довіри, ефективності й стійкості фінансової системи, відкриваючи нові можливості для розвитку українських банків у глобальній цифровій економіці.

Отже, трансформація банківського бізнесу в умовах розвитку цифрової економіки є комплексним процесом, що охоплює не лише технологічне

оновлення, а й зміну управлінської, організаційної та клієнтської логіки діяльності банків. Цифровізація зумовлює перехід від традиційних моделей функціонування до інтегрованих, даних-орієнтованих екосистем, у яких головним ресурсом стає інформація, а конкурентною перевагою – швидкість її обробки та якість аналітики.

Водночас цифровізація висуває нові вимоги до безпеки, етики й регулювання. Кіберризиками, проблема якості даних, модельні похибки та захист персональної інформації потребують системного контролю й впровадження міжнародних стандартів управління даними. Банки мають навчитися поєднувати інноваційність із надійністю, автоматизацію – із відповідальністю, а технологічний розвиток – із довірою клієнтів і регуляторів. Саме здатність ефективно використовувати цифрові технології, забезпечуючи прозорість, стабільність і клієнтоцентричність, визначатиме майбутнє банківського бізнесу у цифровій економіці та його конкурентоспроможність у глобальному фінансовому просторі.

Список використаних джерел

1. Федина В.В. Цифровий банкінг: сутність та перспективи розвитку України. *Економіка і управління*. 2021. № 3. С. 105–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econupr_2021_3_15
2. Богріновцева Л. М., Заїчко І. В., Федина В. В. Управління кредитними ризиками банків на фінансовому ринку: теоретичний аспект. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. №2(11). С. 283-289. URL: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/373/360>
3. Змінено окремі підходи до оцінки банками кредитного ризику. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zmineno-okremi-pidhodi-do-otsinkibankami-kreditnogo-riziku>
4. Зелена книга з розвитку регуляторних технологій на фінансовому ринку України. НБУ. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Zelena_knyga_2025_fin.pdf
5. Kryshthal H., Samofalova M., Sakhno L., Fedyna V., Mokiienko T., Yermolaieva M. Cyber risks in the financial and banking system: analysis of direct and systemic losses. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2025. Т. 2. №61. С. 125-140. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.61.2025.4672>; <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=58496421600>
6. Богріновцева Л. М., Федина В. В. Роль комплаєнсу в розвитку культури управління банківськими ризиками. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. №10. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15236915>

Фомов Дмитро Олегович,
*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Цифровізація банківської діяльності сьогодні виступає не лише рушійною силою економічних трансформацій, але й важливим чинником забезпечення фінансової безпеки. В умовах глобалізації та швидкого розвитку фінтех-рішень банки отримують нові можливості для оптимізації операцій, підвищення якості клієнтського сервісу та зниження трансакційних витрат. Водночас розширення цифрової інфраструктури супроводжується зростанням кіберзагроз, ризиками витоку даних, шахрайських операцій та технологічних збоїв. Це зумовлює потребу у комплексному підході до впровадження інновацій, який поєднує міжнародні практики цифрової трансформації із врахуванням національних особливостей правового поля, економічного середовища та рівня розвитку ІТ-інфраструктури. Таким чином, питання безпеки стає невід'ємною складовою успішної цифровізації банківської системи України, формуючи основу її стійкості та довіри з боку клієнтів і партнерів.

Процеси цифровізації банківської діяльності у світі відбувалися поетапно, і кожен із цих етапів супроводжувався суттєвими змінами у сфері фінансових технологій. Визначальним поштовхом до цифровізації стала поява інтернету та розширення доступу до нього. Наступним етапом стало масове поширення смартфонів і розвиток соціальних мереж. Починаючи з 2015 року, дедалі активніше розгортається конкуренція між фінансовими установами, які застосовують FinTech як інструмент посилення своїх ринкових позицій. 2022 рік вважають початком нового етапу цифровізації банківської діяльності, що ознаменувався масштабною цифровою трансформацією та поступовим витісненням традиційного банкінгу онлайн-сервісами. Ці процеси тривають і сьогодні, докорінно змінюючи парадигму банківського обслуговування. Втім, ризики диференціюються в розрізі етапів цифровізації, породжуючи нові виклики для банківських установ та регуляторів.

Функціонування сучасних банків ґрунтується на використанні складних ІТ-інфраструктур, що забезпечують виконання щоденних фінансових операцій. Для клієнтів це проявляється у зручності мобільних додатків та онлайн-платформ, які фактично замінили необхідність відвідувати відділення. Разом із тим, технічна база кожної установи має свої особливості, що визначають вибір обладнання та програмного забезпечення. Подібна інформація зазвичай має закритий характер і не розголошується, оскільки належить до сфери банківської безпеки.

Поява нових ризиків обумовлює швидку регуляторну відповідь, що проявляється у вдосконаленні існуючих та розробці нових нормативних актів спрямованих на усунення та мінімізацію ризиків цифровізації. В Європейському Союзі сформовано низку стратегічних нормативних актів, спрямованих на підвищення стійкості та надійності банківської системи. Серед них – Digital Operational Resilience Act (DORA), Markets in Crypto-Assets Regulation (MiCAR) та Artificial Intelligence Act (AI Act). Документ DORA встановлює єдині правила цифрової операційної стійкості для всіх учасників фінансового ринку, акцентуючи увагу на мінімізації ІТ-ризиків та реагуванні на кіберзагрози. Регламент MiCAR формує правове підґрунтя для функціонування ринку криптоактивів, що є актуальним для банків, які працюють із новими цифровими фінансовими інструментами. Водночас AI Act визначає етичні та безпекові рамки використання штучного інтелекту, який все ширше застосовується у сфері кредитування, скорингових систем і виявлення шахрайських операцій. У сукупності ці документи створюють комплексну регуляторну основу, яка поєднує інтереси фінансових установ і клієнтів, забезпечуючи стабільний та безпечний розвиток цифрового банкінгу [1, с.50].

Чимало науковців досліджують як позитивні, так і негативні безпекові аспекти цифровізації. Зокрема, особлива увага приділяється ризиковій поведінці учасників ринку банківських послуг, яка змінюється під впливом інтеграції цифрових технологій. До повномасштабного вторгнення у 2022 році цифрові трансформації банківської системи – зокрема, збільшення частки безготівкових операцій, поширення безконтактних терміналів та активне використання токенизованих електронних платіжних засобів – сприяли зростанню ефективності та прибутковості установ. З початком воєнних дій цей позитивний вплив значною мірою ослаб через зміни у фінансовій поведінці клієнтів та запровадження Національним банком України спеціальних заходів, спрямованих на адаптацію банківської сфери до умов воєнного часу [2]. Це означає, що цифрова трансформація банківської діяльності провокує два види ризиків: власні ризики цифровізації та системні ризики, які охоплюють макроекономічний контекст. До останніх, які вважаються більш загрозливими, належать: збільшення частки тіньової банківської системи; порушення фінансової стійкості системоутворюючих банків; банківські кризи.

Якщо досліджувати ризики безпосередньо, пов'язані з процесами цифровізації, слід виділити такі їхні види [3]: стратегічні ризики, фінансові ризики, операційні ризики, регуляторні ризики, ризики «зараження», ризики проциклічних коливань та волатильності, технологічні ризики, податкові ризики та кіберризики.

Сучасні банки активно впроваджують інноваційні підходи для підвищення безпеки як користувачів, так і самих систем. Для цього вони застосовують передові технології шифрування, сучасні біометричні методи для віддаленої

автентифікації клієнтів, а також алгоритми машинного навчання, що дозволяють виявляти та нейтралізувати різноманітні загрози [4].

У боротьбі за мінімізацію кіберризиків важлива роль відводиться державним регуляторам. НБУ встановлює вимоги до застосування сучасних заходів захисту, яких повинні дотримуватися банківські установи для убезпечення себе від можливих кіберзагроз. «Ключовим етапом у керуванні кіберризиками у банківській сфері є створення чіткої правової бази, що визначатиме параметри захисту та відповідальність для учасників електронних мереж. Додатково важливим аспектом забезпечення кібербезпеки є залучення надійних інвесторів для фінансування заходів з кіберзахисту, використання кіберстрахування, підготовка кваліфікованих кадрів у сфері кібербезпеки, своєчасне оновлення програмного забезпечення та розвиток міжнародного співробітництва» [5, с.78].

Таблиця 1

Систематизація ризиків цифровізації притаманні банківському сектору

№	Вид ризику	Характеристика
1	Стратегічні ризики	Ризик зміни конфігурації традиційної фінансової системи внаслідок витіснення цифровими послугами традиційних;
2	Фінансові ризики	Дефіцит фінансових ресурсів у споживачів послуг суттєво зменшує попит на послуги та їх споживання;
3	Операційні ризики	Розгалужені суб'єктні ланцюжки створення нових продуктів часто працюють незлагоджено.
4	Регуляторний ризик	Ризик полягає у неможливості швидкої адаптації продуктів та послуг до вимог регуляторів, особливо якщо це відбувається в межах нової юрисдикції;
5	Ризик «зараження»	Підвищена чутливість ринку до втрат системо-значущих компаній;
6	Ризик проциклічних коливань та волатильності	Окремі сегменти ринку піддаються надмірним волатильним коливанням, які неможливо контролювати;
7	Технологічний ризик	Пов'язаний із залежність ринку від сфери ІТ. До того ж нові фінансові продукти чи послуги можуть викликати певні технічні складнощі в їх наданні;
8	Податкові ризики	Транскордонний характер послуг може стати причиною застосування подвійного оподаткування, що здійснюватиметься у кожній юрисдикції, яку проходить послуга.
9	Кіберризики	Ризики, пов'язані із несанкціонованим втручанням у особисті дані користувачів, компаній, регуляторів із метою вчинення злочинних дій.

Джерело: [3]

Останні дослідження підкреслюють, що успішна цифровізація банківської діяльності значною мірою залежить від навичок і сприйняття змін самими працівниками банків. Зокрема, рівень освіти, досвід роботи та розуміння процесу цифрової трансформації (ЦТ) впливають на організаційну продуктивність і обсяги бізнесу. Недостатня підготовка персоналу або його опір нововведенням

можуть призводити до зниження ефективності та виникнення операційних ризиків, включаючи помилки в управлінні новими технологіями [6].

Отже, цифровізація банківської діяльності виступає ключовим чинником трансформації фінансової системи та водночас формує комплекс нових викликів у сфері безпеки. Розширення цифрової інфраструктури, поява інноваційних фінтех-рішень і поступовий перехід від традиційного банкінгу до онлайн-сервісів зумовлюють як підвищення ефективності та доступності банківських послуг, так і виникнення значних ризиків, серед яких стратегічні, фінансові, операційні, регуляторні та кіберзагрози.

Успішність цифрової трансформації залежить від балансу між інноваційністю та безпекою, що передбачає впровадження сучасних технологій захисту, адаптацію правового поля, підвищення кваліфікації банківських працівників та розвиток міжнародного співробітництва. Таким чином, формування комплексної системи управління ризиками цифровізації є необхідною умовою стійкого та безпечного розвитку банківської системи України.

Список використаних джерел

1. Verheliuk, Y., Hantsiak, M., & Fomov, D. (2025). Digital transformation of the banking system: global guidelines for Ukraine. *Finance of Ukraine*, (3), 45-57. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2025.03.045>
2. Шелудько, С. А. (2025). Цифровізація банківської діяльності в Україні як виклик і рушій у забезпеченні фінансової безпеки. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, (18). DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-18-08-07>
3. Вергелюк Ю. Ю., Ганцяк М. О., Фомов Д. О. Fintech як драйвер економічного відновлення України. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки"*. 2024. № 10. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-10-10402>
4. Трусова Н. В., Чкан І. О. Кіберзахист банківської системи України в умовах цифрових трансформацій. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (економічні науки)*. Запоріжжя. 2023. № 1 (47). С. 151–163. URL: <http://elar.tsatu.edu.ua/handle/123456789/17049>
5. Ситник Н. С., Половчак І. Р. Цифровізація та кібербезпека у забезпеченні фінансової безпеки банків в умовах війни // *ГЕВ*. Тернопіль: ТНТУ, 2024. Том 89. № 4. С. 70–81. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/46455>
6. Porfirio, J. A., Felício, J. A., & Carrilho, T. (2024). Factors affecting digital transformation in banking. *Journal of Business Research*, 171, 114393. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2023.114393>

Фролов Ігор Андрійович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ НА ЗАСАДАХ УПРАВЛІННЯ ДАНИМИ (DATA-DRIVEN FINANCE)

У сучасній парадигмі розвитку інформаційної економіки спостерігається системна трансформація стратегічних засад функціонування фінансових інститутів, зокрема страхових компаній, що дедалі більше інтегрують цифрові технології, аналітику даних і штучний інтелект у процеси стратегічного управління. Формування фінансової стратегії страхової компанії на засадах управління даними (Data-Driven Finance) передбачає перехід від традиційних методів фінансового планування, що базуються на історичних показниках, до динамічної моделі прийняття рішень, орієнтованої на обробку великих масивів структурованих і неструктурованих даних у реальному часі. Такий підхід забезпечує більш точну оцінку ризиків, підвищення ефективності використання капіталу, оптимізацію структури фінансових потоків і посилення конкурентоспроможності на ринку.

Концепція Data-Driven Finance у страхуванні формує новий рівень стратегічного мислення, у якому фінансове управління виступає не лише як інструмент контролю ресурсів, але й як інтелектуальний процес прогнозування та запобігання ризикам через аналітичну обробку даних. Використання технологій Big Data, Predictive Analytics, Machine Learning та Business Intelligence дозволяє страховим компаніям моделювати поведінку клієнтів, оцінювати платоспроможність, прогнозувати збитки та формувати оптимальні страхові продукти. Це, своєю чергою, змінює логіку формування фінансової стратегії: від статичної орієнтації на фінансові показники до адаптивного управління фінансовими рішеннями, що ґрунтуються на емпірично перевірених закономірностях, виявлених у масивах даних.

В умовах високої турбулентності фінансових ринків інформаційна економіка створює нову архітектуру взаємодії між ризиками, капіталом і даними. Фінансова стратегія страхової компанії, побудована на основі принципів управління даними, стає інтеграційним механізмом, що поєднує фінансовий аналіз, актуарні розрахунки, клієнтську аналітику та прогнозування макроекономічних тенденцій. Важливим аспектом цього процесу є перехід до концепції «Data Governance» – системи корпоративного управління даними, яка визначає політику збору, зберігання, безпеки, якості та доступності даних для прийняття фінансових рішень. Відповідно, фінансова стратегія страхової компанії у такій системі не лише враховує внутрішні фінансові показники, але й інтегрує зовнішні джерела інформації – макроекономічні індикатори, клієнтські

патерни, поведінкові дані, а також інформацію з відкритих платформ і цифрових екосистем.

Детермінантою ефективності Data-Driven Finance у страхових компаніях є здатність формувати та використовувати аналітичні моделі, що підтримують стратегічне планування. Пріоритетним напрямом є розвиток системи фінансового прогнозування, заснованої на машинному навчанні, яка дозволяє моделювати майбутні сценарії розвитку страхових портфелів, визначати оптимальні параметри перестрахування та управління капіталом. Таким чином, фінансова стратегія стає не просто інструментом досягнення прибутковості, а системою динамічної адаптації до змін зовнішнього середовища, що забезпечує довгострокову фінансову стійкість страхової компанії.

Одним із ключових наслідків переходу до Data-Driven Finance є зміна підходів до оцінки фінансової ефективності. Традиційні фінансові метрики, такі як рентабельність, ліквідність чи показники достатності капіталу, доповнюються індикаторами якості даних, швидкості прийняття рішень, точності прогнозів і рівня автоматизації процесів. У цьому контексті постає необхідність розроблення нових моделей фінансового контролю, які дозволяють поєднувати класичні принципи обліку та аудиту з інструментами інтелектуального аналізу даних. Такий підхід змінює роль фінансових підрозділів страхової компанії, перетворюючи їх на аналітичні центри прийняття стратегічних рішень.

Паралельно змінюється структура фінансових стратегій. Якщо раніше головний акцент робився на управлінні активами й пасивами, то сьогодні ключову роль відіграє управління інформаційними потоками, що визначають поведінку фінансових показників. У цифровій економіці дані розглядаються як новий стратегічний актив, який має власну вартість і генерує синергетичний ефект у поєднанні з фінансовими ресурсами. Інформаційні технології дозволяють забезпечити безперервний моніторинг ризиків, оптимізацію витрат, підвищення точності прогнозів збитковості та формування гнучких тарифних стратегій.

Фінансова стратегія, заснована на даних, також сприяє підвищенню рівня клієнтоорієнтованості. Завдяки аналізу поведінкових і транзакційних даних страховики можуть створювати персоналізовані страхові продукти, прогнозувати відтік клієнтів і своєчасно коригувати фінансові плани. Це формує нову логіку стратегічного управління, де центр ваги зміщується від традиційного фінансового контролю до управління знаннями, створеними на основі даних.

Водночас, упровадження Data-Driven Finance потребує вирішення низки методологічних і етичних проблем. Серед ключових викликів – забезпечення якості даних, їх безпеки та відповідності регуляторним вимогам (зокрема GDPR, Solvency II), а також інтеграція різномірних інформаційних систем у єдине фінансове середовище. Відтак стратегічне управління має включати політику цифрової відповідальності, яка поєднує фінансові цілі з принципами прозорості, кіберстійкості та етичного використання інформації.

Таким чином, формування фінансової стратегії страхової компанії на засадах управління даними є однією з ключових тенденцій розвитку сучасного фінансового менеджменту. Вона поєднує стратегічне бачення, аналітичну точність і технологічну інноваційність, що в сукупності забезпечує формування нової якості фінансової стійкості та конкурентоспроможності у глобальній цифровій екосистемі. У майбутньому саме здатність страхових компаній ефективно перетворювати дані на фінансові рішення стане визначальним фактором їхнього стратегічного розвитку, а управління даними – фундаментом формування їхнього фінансового потенціалу.

Список використаних джерел

1. Davenport, T. H., & Harris, J. G. *Competing on Analytics: The New Science of Winning*. Boston: Harvard Business School Press, 2007. 240 p.
2. Kim, Y., & Shin, H. Big Data Analytics in the Insurance Industry: Transformation Toward Data-Driven Decision Making. *Journal of Risk and Financial Management*, 2022, Vol. 15, No. 4, pp. 1-18.
3. Marr, B. *Data-Driven Business Transformation: How to Disrupt, Innovate and Stay Ahead of the Competition*. London: Kogan Page, 2021. 288 p.
4. Provost, F., & Fawcett, T. *Data Science for Business: What You Need to Know about Data Mining and Data-Analytic Thinking*. Cambridge, MA: O'Reilly Media, 2013. 384 p.
5. Wamba, S. F., Gunasekaran, A., & Akter, S. Big Data Analytics and Firm Performance: Effects of Dynamic Capabilities. *Journal of Business Research*, 2020, Vol. 120, pp. 328-339.

*Хом'як Мирослав Степанович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Державний податковий університет*

ДЕРЖАВНІ КРЕДИТНІ ПРОГРАМИ ЯК ЧИННИК СТІЙКОСТІ ТА ВІДНОВЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення росії завдало колосальних збитків українській економіці, оцінка яких сягає сотень мільярдів доларів лише від фізичного пошкодження інфраструктури. Загальні втрати, що враховують недоотримані доходи, скорочення виробництва та втрату інвестицій, є значно більшими. В умовах такого безпрецедентного виклику, мобілізація капіталу на рівні регіонів є критично важливою для відновлення. Кредитні інструменти, поряд із грантами та бюджетними асигнуваннями, є одним із ключових механізмів фінансування процесу регіонального економічного розвитку. Однак, в умовах війни банківський сектор зіткнувся з екстремальними ризиками, такими як руйнування майна, втрата платоспроможності позичальників та висока інфляція, що могло б призвести до повного колапсу кредитування. Ситуацію врятували своєчасні дії органів монетарного регулювання.

З початком повномасштабної війни Національний банк України (НБУ) відіграв ключову роль у підтримці фінансової стабільності країни. З перших днів вторгнення були ухвалені критичні рішення, спрямовані на забезпечення безперебійного функціонування банківської системи та підтримку Збройних Сил України та критичної інфраструктури. Одним із таких рішень була постанова НБУ № 18 від 24 лютого 2022 року, що забезпечила надійну та стабільну роботу фінансової системи. У середньостроковій перспективі НБУ має на меті привести інфляцію до цілі 5% протягом наступних трьох років, використовуючи гнучке таргетування інфляції до моменту, коли економіка нормалізується та відновиться повноцінний режим інфляційного таргетування з плаваючим курсом. Для досягнення цінової стабільності НБУ застосовує комбінацію процентної та курсової політик, а також валютні обмеження [1].

Аналіз діяльності НБУ в умовах воєнного стану свідчить про трансформацію його ролі з класичного регулятора на стратегічний інструмент економічної політики. Зазвичай, мандат центрального банку зосереджений на забезпеченні цінової стабільності, проте в умовах екстремальних викликів він став елементом державної оборонної та економічної стратегії. Ця розширена роль підтверджується тим, що НБУ також підтримує реалізацію урядової Стратегії розвитку кредитування, що має на меті стимулювання попиту та спрямування кредитної пропозиції на пріоритетні напрямки для забезпечення сталого відновлення. Таким чином, діяльність НБУ виходить за рамки

стандартних функцій, перетворюючись на активний інструмент цільового стимулювання економіки, а не лише її стабілізації.

Ключовим системним викликом для українського банківського сектору залишається війна та пов'язані з нею ризики. Крім того, банки стикнулися з додатковим ризиком у вигляді браку кваліфікованого персоналу, що є проблемою для всієї економіки. Війна призвела до значного погіршення платоспроможності позичальників та зростання частки проблемних кредитів (NPL), яка станом на кінець 2024 року становила 36,7 % [2]. Це створює серйозні перешкоди для відновлення кредитування, оскільки банки, стикаючись із високими ризиками, утримуються від надання позик нефінансовим корпораціям. Замість цього вони вважають за краще інвестувати надлишкову ліквідність у короткострокові депозитні сертифікати НБУ.

Важливим фактором для банків є також інфляція, яка прямо впливає на вартість кредитного ресурсу. Початкове підвищення облікової ставки НБУ з 10% на початок 2022 року до 20-25% у 2022-2023 роках, що було відповіддю на інфляційні ризики та економічну невизначеність, неминуче призвело до зростання вартості кредитів [3]. На тлі цих викликів спостерігається цікавий парадокс: незважаючи на обережність банків, загальний портфель кредитів реальному сектору економіки зріс більш ніж на 10% у порівнянні з довоєнним 2021 роком. Це розходження пояснюється явищем біфуркації кредитного ринку. З одного боку, класичне комерційне кредитування залишається обмеженим через ризики. З іншого – зростання портфеля відбувається завдяки субсидованим програмам, які компенсують негативну динаміку наданих кредитів. Фактично, понад 50% корпоративного кредитного портфеля становлять саме субсидовані кредити, що надаються за підтримки держави та міжнародних фінансових інституцій. Це свідчить про те, що ринок кредитування в Україні функціонує не завдяки, а всупереч комерційним засадам, і його зростання забезпечується цільовою підтримкою.

Програма «Доступні кредити 5-7-9%» є наймасштабнішим інструментом державної підтримки економіки під час воєнного стану. З початку повномасштабного вторгнення підприємці отримали 89 049 кредитів на загальну суму 334,4 млрд грн [4]. Програма зазнала суттєвої еволюції, адаптуючись до викликів війни: її фокус змістився на підтримку пріоритетних напрямків, таких як переробна промисловість, агросектор, енергетична незалежність та відбудова зруйнованих підприємств.

Однією з ключових стало подовження пільгового періоду для бізнесу, що працює в зонах високого воєнного ризику. Для них ставка в 1% річних була продовжена з двох до п'яти років, а надалі становитиме 5%. Це рішення мало значний вплив на регіональний розвиток, оскільки дозволило забезпечити більше стабільності для бізнесу і надало можливість інвестувати зекономлені кошти у розвиток. Як результат, регіони високого воєнного ризику залучають понад 20% всіх кредитів за програмою, а середньомісячні обсяги кредитування

там зросли вдвічі з початку 2025 року. Це підкреслює ефективність програми як інструмента стимулювання економіки в надскладних умовах [5].

Щодо регіонального розподілу наданих кредитів за програмою «Доступні кредити 5-7-9%», то він виявився достатньо рівномірним, хоча з вираженими регіональними особливостями. Лідерами за часткою виданих кредитів є м. Київ (9,9%), Львівська (8,2%) та Дніпропетровська (7,5%) області, що відповідає їхньому загальному економічному потенціалу. Водночас спостерігалось значне зниження частки кредитування в Харківській (з 8% до 5,5%), Запорізькій (з 5% до 3%) та Херсонській (з 3,2% до 1,3%) областях. Це відображає напругу між політикою підтримки постраждалих регіонів та природною міграцією економічної активності у більш безпечні зони. Незважаючи на спеціальні пільги для зон високого ризику, капітал та економічна активність природно переміщуються в регіони, де ризики є меншими. Це може створювати дисбаланс у розподілі кредитних ресурсів.

Для таких активних користувачів кредитних коштів агропідприємств також спостерігається регіональна специфіка. Найактивніше програмою скористалися агропідприємства в Одеській, Київській, Кіровоградській, Вінницькій, Чернігівській та Харківській областях. Це підтверджує, що, незважаючи на загальну регіональну динаміку, окремі сектори економіки продовжують ефективно працювати у прифронтових та близьких до них областях.

Російські атаки на енергетичну інфраструктуру поставили перед Україною безпрецедентний виклик, що вимагав швидкого та цільового фінансування. У відповідь на це, у липні 2024 року 19 найбільших банків України об'єдналися і підписали меморандум про пільгове кредитування проєктів з відновлення енергетичної інфраструктури [6]. Це партнерство є прикладом цільової взаємодії між державою та приватним сектором для вирішення стратегічної національної проблеми. Уряд, через Національний банк, створив сприятливі умови, зокрема, запровадивши підвищені коефіцієнти ліквідності забезпечення для енергетичного обладнання, що знизило ризики для банків.

Така ініціатива швидко набрала обертів. Згідно з опитуванням НБУ, за вісім місяців (з червня 2024 по лютий 2025 року) банки надали кредитів та відкрили лімітів для бізнесу на загальну суму 13,2 млрд грн. За цей період профінансована потужність генерації сягнула понад 530 мВт. Найбільші обсяги коштів було спрямовано на придбання та монтаж газопоршневих когенераційних установок, сонячних електростанцій та генераторів. Проєкти фінансуються у 21 області України, що свідчить про широке географічне охоплення. Це є яскравим прикладом того, як державні стимули та міжбанківська співпраця можуть залучити приватний капітал для вирішення ризикованих, але критично важливих завдань, що є занадто складними для звичайного комерційного кредитування [6].

Іпотечна програма «ЄОселя», ініційована Президентом України, є ключовим інструментом для вирішення житлового питання в умовах війни.

Програма надає пільгові кредити під 3% або 7% річних на строк до 20 років, з мінімальним початковим внеском від 10%. З початку дії програми у 2022 році було видано понад 15 тисяч кредитів, більшість з яких (понад 8 тисяч) отримали військовослужбовці. «єОселя» є ефективним механізмом стимулювання економіки. Створюючи стабільний попит на житло, програма підтримує будівельну галузь, яка, своєю чергою, має значний мультиплікаційний ефект для суміжних секторів економіки, таких як виробництво будівельних матеріалів та послуги [7].

Ще більш інноваційним є підхід, реалізований у рамках програми EU's Ukraine Facility, зокрема, через ініціативу Ukraine Investment Framework (UIF). Цей механізм використовує 9,3 млрд євро у вигляді гарантій, щоб знизити ризики для приватних інвесторів і залучити до 40 млрд євро у критичні сектори економіки. Це є стратегічним зрушенням від моделі прямого фінансування до моделі de-risking, що створює сприятливі умови для самостійного відновлення через залучення приватного капіталу [8]. Кейс будівництва електростанції у Волинській області, що мав мультиплікаційний ефект 3,6 до вкладених коштів, демонструє, що кожен вкладений євро може генерувати значні додаткові інвестиції та запускати економічні ланцюги. Це вказує на перехід від надання «грошей на відновлення» до створення умов для стимулювання економічного зростання.

Таким чином, в умовах воєнного стану кредитні інструменти в Україні продемонстрували свою гнучкість та адаптивність, ставши критично важливим механізмом підтримки та відновлення. Ринок кредитування трансформувався з комерційно орієнтованого на систему, що значною мірою управляється державою та міжнародними партнерами. Державні програми, такі як «5-7-9%» та «єОселя», ефективно компенсували ринкові недоліки, забезпечивши фінансування для ключових секторів економіки, енергетичної незалежності та житла. Міжнародна допомога, у свою чергу, зосередилася на відновленні критичної соціальної інфраструктури, що є основою для повернення та стабілізації населення.

Проте існує кілька ключових аспектів, які потребують подальшого вдосконалення:

✓ дисбаланс у регіональному розподілі кредитного портфелю банків: попри цільову підтримку, економічна активність та капітал все ще концентруються у відносно безпечних регіонах, що створює виклики для відновлення постраждалих територій;

✓ високі системні ризики внаслідок високого рівня проблемних кредитів та кадрового дефіциту, що залишаються основними викликами для банківського сектору, які стримують повноцінне відновлення комерційного кредитування;

✓ необхідність орієнтації на продукування мультиплікаційного ефекту та переходу від екстреного фінансування до довгострокової стратегії, яка стимулюватиме залучення приватних інвестицій.

Для вирішення цих проблемних питань можна сформулювати низку рекомендацій для органів державної влади, а саме:

✓ продовжити цільову підтримку бізнесу та населення у прифронтових регіонах, орієнтуючись на сектори, які мають найбільший потенціал для швидкого відновлення та створення робочих місць;

✓ посилити прозорість та звітність використання коштів, особливо у проєктах комплексного відновлення, щоб підвищити довіру інвесторів та забезпечити ефективне використання ресурсів;

✓ створити додаткові стимули для релокації бізнесу та економічної активності у постраждалих регіонах, наприклад, через податкові пільги або державні гарантії;

✓ збільшити обсяги залучення грантового фінансування для уникнення боргової пастки;

✓ спрямувати зусилля на масштабування інноваційних моделей, як Ukraine Investment Framework, для залучення приватного капіталу. Інструменти de-risking, такі як державні гарантії, можуть створити «мультиплікаційний ефект», що дозволить значно збільшити обсяги інвестицій.

Перспективи розвитку кредитного ринку в Україні будуть залежати від успішної імплементації цих рекомендацій. Повноцінна відбудова вимагатиме переходу від екстреного реагування до довгострокової стратегії, що поєднує фіскальні інструменти, міжнародні гарантії та розвиток комерційного кредитування, що є основою для сталого економічного зростання.

Список використаних джерел

1. Кафлик М. С. Фінансова система України в умовах воєнного стану. Економіка. Фінанси. Право. 2022. № 5. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/25291> (дата звернення: 25.09.2025).

2. Війна та брак персоналу – головні виклики для банківської системи. Економічна правда. 2024. 19 червня. URL: <https://epravda.com.ua/news/2024/06/19/715436/> (дата звернення: 25.09.2025).

3. Як інфляція в Україні впливає на умови кредитування та чому ставки по кредитах можуть зрости. FinX. URL: <https://finx.com.ua/news/kak-inflyaciya-v-ukraine-vliyaet-na-usloviya-kreditovaniya> (дата звернення: 25.09.2025).

4. Від початку повномасштабної війни портфель банківських кредитів реальному сектору економіки зріс більш як на 10% – аналітики. Асоціація українських банків. 2025. 03. URL: <https://aub.org.ua/104/ekspertna-dumka/15307-vid-pochatku-povnomasshtabnoi-viiny-portfel-bankivskykh-kredytiv-realnomu-sektoru-ekonomiky-zris-bilsh-iak-na-10protsent-analityky> (дата звернення: 25.09.2025).

5. Зміни в «Доступні кредити 5-7-9%» для бізнесу із зон високого воєнного ризику. 7eminar.ua/news. URL: 7eminar.ua/news/8337-zmini-v-dostupni-krediti-5-7-9-dlya-biznesu-iz (дата звернення: 25.09.2025).

6. В Україні запрацювали програми пільгового кредитування для громадян, а також для ОСББ та ЖБК для посилення енергетики. Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=cf11984b-0c6d-49ee-a6d7-59b0d824f4f4&title=ProgramiPilgovogoKredituvanniadiDliaPosilenniaEnergetiki> (дата звернення: 25.09.2025).

7. «Оселя». Програма доступного кредитування житла. Дія. URL: <https://eoselia.dia.gov.ua/> (дата звернення: 25.09.2025).

8. Ніцович Р. Бетлій О., Корогод А., Курило В. Інвестиції для відбудови : як працює Ukraine Investment Framework і що він може дати бізнесу. Європейська інтеграція. 2025. 27 травня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2025/05/27/7212247/> (дата звернення: 25.09.2025).

***Чередніченко Ігор Сергійович,**
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Національний університет «Чернігівська політехніка»*

ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Питання забезпечення ефективної фінансової діяльності підприємств є актуальними для них з позиції постійного пошуку напрямів підвищення ефективності використання доступних ресурсів, застосування того економічного потенціалу, якими вони володіють. Використання наявних можливостей є важливою основою для динамічного розвитку суб'єктів господарювання, раціонального використання власних та залучених фінансових ресурсів.

Будівельна галузь України характеризується складністю і розмежуванням галузевої структури, широким асортиментом продукції, активною участю в галузевому й територіальному поділі праці. Економічний ефект від розвитку цієї галузі полягає в мультиплікаційному ефекті коштів, вкладених у будівництво, адже з розвитком будівельної галузі розвивається: виробництво будівельних матеріалів, машинобудівна галузь, металургія і металообробка, нафтохімія, виробництво широкого кола будівельних матеріалів, транспорт, енергетика тощо [1, с. 132].

Будівельний сектор – це складна екосистема, що об'єднує регуляторні органи, девелоперів, підрядників, інвесторів, фінансові установи, технологічні стартапи, постачальників будівельних матеріалів та кінцевих споживачів [2, с. 498]. Відповідно і будівельні підприємства за своєю сутністю є

складними суб'єктами господарювання, робота яких пов'язана з необхідністю здійснення значних капітальних інвестицій у власну діяльність. Економічні особливості функціонування цих підприємств впливають і на специфічні риси їхньої фінансової діяльності й відповідно управління фінансовими ресурсами. Це своєю чергою формує і особливості побудови дієвих систем управління фінансовими ризиками.

Фінансова діяльність будівельних підприємств пов'язана з формуванням значної кількості фінансових ризиків, які формуються в зовнішньому щодо таких суб'єктів господарювання середовищі, у межах їхнього функціонування. Будівельні підприємства повинні вагому увагу приділяти питанням управління такими ризиками, побудови дієвих систем фінансового ризик-менеджменту. Це є дійсно важливим для забезпечення стабільності їхньої операційної діяльності, оскільки зупинка будівництва окремих об'єктів призводить до значних фінансових втрат, непередбачуваних витрат, які необхідно компенсувати для того, щоб будівництво було відновлено й завершено відповідно до нового графіка. Аналіз особливостей фінансової діяльності будівельних підприємств також дозволяє конкретизувати і специфічні риси управління їхніми фінансовими ризиками. *Серед таких специфічних рис визначимо такі:*

- управління фінансовими ризиками зумовлене передусім станом ринку нерухомості, зміною ринкової кон'юнктури, що в підсумку може впливати на попит, пропозицію, а відповідно й ціну на об'єкти житлової, нежитлової нерухомості; прогнозування потенційної вартості продажу таких об'єктів є важливим у процесі фінансового планування будівельних підприємств;

- важливим є управління кредиторською, дебіторською заборгованістю, особливо проведення аналізу ймовірності затримки платежів від контрагентів, замовників будівельних послуг;

- будівельні підприємства потребують забезпечення необхідного рівня постійної ліквідності для стабільності власної роботи, що значною мірою реалізується шляхом залучення зовнішніх ресурсів, а це вимагає аналізу вартості таких ресурсів, зміни їхньої ціни в довгостроковій перспективі, розгляду доступних варіантів залучення таких ресурсів, умов їх отримання;

- управління ціновими ризиками вимагає від будівельного підприємства постійного аналізу ринків будівельних матеріалів, диверсифікувати постачальників таких матеріалів;

- управління фінансовими ризиками може супроводжуватися пошуком різних джерел фінансування об'єктів нерухомості з метою розподілу таких ризиків між усіма потенційними інвесторами; це дозволяє значним чином зменшити ймовірність настання кризових ситуацій у роботі будівельного підприємства внаслідок виникнення непередбачуваних проблем із будівництвом конкретного об'єкта;

- важливо також ефективно використовувати наявні грошові кошти, аналізувати періоди їх витрачання, можливості їх короткострокового

використання з метою отримання додаткових доходів. Залучення коштів потенційних покупців через авансові схеми надає будівельному підприємству певний запас фінансової міцності і ці ресурси використовуються в процесі будівництва. Проте не одразу всі ресурси можуть використовуватися. Це відбувається поступово. Відповідно може виникати в певний період надлишок ліквідності, використання якої дає змогу отримати додаткові доходи;

– досить часто будівельні підприємства володіють різними виробничими, непрофільними об'єктами, земельними ділянками, які не завжди ефективно використовуються, і тому доцільно переглянути підхід до їх експлуатації, можливо здійснити перепрофілювання для отримання додаткових доходів;

– будівельні підприємства можуть надавати власну техніку субпідрядним організаціям, таким чином також отримувати також додатковий дохід, якщо така техніка тимчасово не потрібна;

– управління фінансовими ризиками повинно супроводжуватися використанням доступного спектра методів для запобігання, протидії настанню таких ризиків. Особливо доцільно використовувати методи страхування, диверсифікації та ін. Навіть впровадження нескладних механізмів превентивної дії для унеможливлення настання фінансових ризиків сприяє значному покращенню рівня фінансової стійкості підприємств. Наприклад, використання диверсифікації при побудові об'єктів нерухомості, виборі постачальників матеріалів, субпідрядних організацій, постачальників обладнання, фінансових установ, дає змогу знизити негативний вплив від невиконання економічними суб'єктами своїх зобов'язань. Відповідно будівельне підприємство при цьому не опиняється в кризовій ситуації, за якої не може стабільно продовжувати власну економічну діяльність;

– важливо в процесі управління ризиками у прогнозуванні власної фінансової діяльності аналізувати макроекономічну ситуацію в країні, враховувати потенційний позитивний, негативний вплив від зміни макроекономічних показників, наприклад, офіційного курсу валют, вартості позикових ресурсів [3; 4; 5; 6, с. 138-139; 7, с. 177-178].

Таким чином, управління фінансовими ризиками будівельних підприємств є складним процесом, який вимагає значної уваги та професійних дій від керівників, власників таких підприємств. Насамперед це зумовлено необхідністю оперативніше реагувати на нові виклики, загрози які виникають у зовнішньому середовищі, формувати запас фінансової міцності для протидії таким загрозам.

Списо використаних джерел

1. Литовченко О. Ю., Бабаєв А. Ю. Стратегічний підхід до управління фінансовими ризиками будівельного підприємства. Інновації в обліково-аналітичному забезпеченні та управлінні фінансово-економічною безпекою в

умовах діджиталізації : IX Міжнародна науково-практична конференція. 2020. URL: <https://surl.li/vmzrvj>

2. Гуменна О. В., Гончар В. В., Калінін О. В. Турбулентність, невизначеність і ризики в будівельному бізнесі: виклики та адаптивні стратегії. Трансформація бізнесу в контексті глобальних викликів сталого розвитку : монографія / під заг. ред. Храпкіної В. В., Пічик К. В. ; Національний університет "Києво-Могилянська академія". Київ : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2025. [Підрозділ] 7.3. С. 491-512. URL: <https://surl.li/tsroor>

3. Баланська О. І. Планування та регулювання ризиків інвестування у житлове будівництво : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.03 / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2021. 237 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2021/dissertation/16498/disertaciya-balanska.pdf>.

4. Педько І. А. Фінансові ризики підприємств індустрії будівельних матеріалів. Ефективна економіка. 2014. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3675>.

5. Шевчук Т. В. Особливості ризиків та методи їх мінімізації у житловому будівництві. Регіональна економіка. 2009. № 4. С. 109-116. URL: https://ird.gov.ua/pe/re200904/re200904_109_ShevchukTV.pdf.

6. Якушев О., Білан Є. Особливості управління діяльністю будівельних підприємств в умовах постконфліктної економіки. Економіка і організація управління. 2024. № 2(54). С. 134-142. DOI: <https://surl.li/pdhsfw>

7. Прав Ю. Г. Управління ризиками інвестиційно-будівельних проектів. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Державне управління. 2020. Т. 31 (70), № 3. С. 175-180. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/3_2020/32.pdf.

*Чигринець Сергій Вікторович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
ПВНЗ «Європейський університет»*

АДАПТАЦІЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ДО ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРАКТИКИ

Сільське господарство України опинилося серед найбільш уражених від повномасштабного вторгнення росії секторів економіки. Втрата понад 3,5 млн га посівних площ, руйнування техніки, складів, логістичної інфраструктури, замінування територій та нестача робочої сили істотно обмежують виробничий потенціал аграрної галузі. Збитки сектору за перший рік війни перевищили 10 млрд дол. США, не враховуючи наслідків підриву Каховської ГЕС, який призвів до втрати систем зрошення у південних регіонах.

Водночас сільське господарство залишається стратегічною галуззю як для економіки України, так і для глобальної продовольчої безпеки. До 2022 р. наша держава забезпечувала до 47% світового експорту соняшникової олії, а загальний продовольчий внесок дорівнював забезпеченню харчування близько 400 млн осіб у світі. Збереження 70–75% експортного потенціалу навіть в умовах війни підтверджує перспективність галузі за умови належної підтримки.

Міжнародна практика демонструє широкий спектр моделей відновлення сільського господарства у повоєнний період, серед яких найбільш показовими є приклади США (План Маршалла), Великої Британії, Німеччини, Італії, Японії, Південної Кореї та Ізраїлю.

План Маршалла (1948–1952) передбачав надання 13 млрд дол. США 17 країнам Європи, з яких до 50% спрямовувались на закупівлю аграрної техніки, насіння, добрив та пального. Умовами допомоги було: ведення прозорої звітності, заборона націоналізації, підтримка приватного сектору. Найбільші обсяги коштів отримали Велика Британія (24%) та Франція (21%), проте вагома частина була спрямована й до сільськогосподарських регіонів Греції та Італії. В Греції, де було знищено понад 2 тис. сіл, впроваджено пряму матеріальну підтримку фермерів (постачання мулів і коней), що дозволило швидко відновити базове виробництво.

Німеччина провела земельну реформу та модернізацію фермерства за умовами США, що дозволило вже у 1953 р. перевищити довоєнний рівень виробництва. Акцент робився на укрупненні господарств, доступі до сучасної техніки та кредитних ресурсів.

Велика Британія застосувала механізм стабільних гарантованих цін на аграрну продукцію (до 4 років), що забезпечило доходи фермерів та стимулювало інвестиції у модернізацію. Уряд також запровадив заборону на

різке зниження закупівельних цін (не більше 4% на рік), що створило довгострокову впевненість виробників.

Італія викувала великі землеволодіння для подальшого продажу малим фермерам за доступними умовами, сприяючи формуванню середнього фермерського класу та розширенню внутрішнього ринку постачальників техніки і матеріалів.

Японія зосередилася на антимонопольній реформі, земельному перерозподілі та залученні високих технологій, що дозволило швидко перейти від натурального господарства до інноваційного землеробства. У Південній Кореї реформа була подібною, однак через низьку закупівельну ціну на продукцію селяни переважно споживали її самостійно, що обмежило розвиток ринку.

Ізраїль є унікальним прикладом відновлення аграрного сектору в умовах постійного конфлікту. Після лібералізації економіки та модернізації системи оподаткування держава інвестувала у водопостачання, зрошення та індивідуальні фермерські господарства (кібуци та мошави). Встановлення квот на виробництво молока та високі стандарти якості дозволили країні перетворитися з імпортера на експортера молочної продукції.

Україна вже розробила власний план відновлення, який базується на аналогії з Планом Маршалла і оцінюється у 750 млрд дол. США. У межах національної програми «Розвиток секторів економіки з доданою вартістю» для агросектору визначено 12 ключових напрямів підтримки, серед яких - кредити для малих фермерів, компенсація вартості техніки, інвестиції у переробку та зрошення.

Пропозиції щодо адаптації зарубіжного досвіду до сучасних реалій України представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Адаптація зарубіжного досвіду до сучасних реалій України

Успішний елемент закордонного досвіду	Пропозиції щодо адаптації зарубіжного досвіду в Україні
Прозорий контроль використання коштів (США, План Маршалла)	Створення електронного трекінгу використання грантів і кредитів з умовою публічної звітності
Стабільні гарантовані ціни для фермерів (Велика Британія)	Запровадження мінімальних закупівельних цін на зерно, молоко, м'ясо на 2–3 роки вперед
Земельні реформи з переорієнтацією на середніх фермерів (Італія, Німеччина)	Викуп необроблюваних земель і передача їх фермерам-переселенцям з окупованих територій
Інвестиції у зрошення та водопостачання (Ізраїль)	Відбудова систем після підриву Каховської ГЕС на основі державно-приватного партнерства
Підтримка інноваційних та високотехнологічних форм господарювання (Японія, Ізраїль)	Стимулювання агростартапів, точного землеробства, біотехнологій, біогазу

Джерело: сформовано автором за основи [1-7]

Проведений огляд зарубіжних практик відновлення аграрного сектору в умовах війни та поствоєнного періоду засвідчив, що стійке зростання забезпечується поєднанням трьох взаємопов'язаних блоків політик: 1) інституційно-правових (прозорий контроль коштів, антикорупційні

запобіжники, антимонопольні заходи, земельні реформи); 2) ціново-ринкових (стабільні гарантовані ціни/квоти, довгострокові стимули для виробників, розвиток внутрішніх ринків; 3) інвестиційно-технологічних (масштабні капіталовкладення в техніку, насіння, добрива, зрошення, логістику та інновації). Позитивні результати Великої Британії, Німеччини, Італії, Японії, Південної Кореї та Ізраїлю підтверджують: підтримка малих і середніх фермерів, модернізація виробництва та гарантування збуту формують основу швидкої відбудови та підвищення продуктивності.

Для України релевантним є адаптивне впровадження зазначених інструментів із зосередженням на: відбудову зрошення й логістики, цільову кредитно-грантову підтримку малих/середніх господарств, установлення прогнозованих мінімальних закупівельних цін на ключові види продукції, прискорення рішень щодо земельних питань на користь ефективних виробників-переселенців та інституційну цифрову прозорість розподілу ресурсів. Синхронізація державної підтримки з приватними та міжнародними інвестиціями, а також поетапність реформ виступає важливою складовою при вирішенні вище означених питань.

Очікувані ефекти від запропонованої адаптації – це відновлення виробничих потужностей, зростання експортного потенціалу, підвищення продовольчої безпеки та стійкості сільських територій. Подальші дослідження доцільно зосередити на кількісній оцінці мультиплікативних ефектів окремих інструментів, їх регіональній диференціації та оптимальній послідовності впровадження.

Список використаних джерел

1. Негрей М.В., Тараненко А.А., Костенко І.С. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. Економіка та суспільство. Вип. 40. 2022. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1474/1420> (дата звернення 04.08.2023).

2. Танклевська Н.С., Синенко О.О. Можливості адаптації зарубіжного досвіду щодо покращення фінансового механізму функціонування аграрних підприємств. Таврійський науковий вісник. Серія: «Економіка». Випуск 2. 2020. с.221-232. URL: <http://www.tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/69/67> (дата звернення 04.08.2023).

3. Юлія Юрків. Від руїн до світового лідерства в економіці. Як зруйнована Німеччина після Другої світової війни завдяки реформам змогла вийти на олімп світової економіки? Українська правда. 27.06.2022 рік. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/27/688588/> (дата звернення 05.08.2023).

4. Як відбудовували агросектор після війни Німеччина, Італія та Велика Британія. Головний сайт про агробізнес Latifundist. 24.08.2022. URL:

<https://latifundist.com/spetsproekt/980-vidbuduyemo-yak-vidbudovuvali-agrosektor-pislya-vijni-nimechchina-italiya-ta-velika-britaniya> (дата звернення 05.08.2023).

5. Еліна Юрченко. 6 азійських уроків для України: як земельна реформа сприяє індустріальному розвитку. UCAB: Український клуб аграрного бізнесу. 12.12.2019. URL: https://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/blog/ellina_yurchenko/6_aziyskikh_urokiv_dlya_ukraini_yak_zemelna_reforma_spriyae_industrialnomu_rozvitku (дата звернення 05.08.2023).

6. Танклевська Н.С., Карнаушенко А.С., Петренко В.С. Ізраїльський досвід післявоєнного відновлення економіки. Науковий вісник Льотної академії. Серія: Економіка, менеджмент та право. Вип.6. 2022. с.20-28. URL: <https://fmnzb.sfa.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/4.pdf> (дата звернення 05.08.2023).

7. План Маршалла для агро: сільське господарство в плані відновлення України. Agroportal. 06.07.2022 URL: <https://agroportal.ua/news/ukraina/plan-marshalla-dlya-agro-silске-gospodarstvo-v-plani-vidnovlennya-ukrajini> (дата звернення 05.08.2023).

Чуднівцеь Анастасія Богданівна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
науковий керівник:
Нечипоренко Аліна Володимирівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів;
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

ДЕПОЗИТНА ПОЛІТИКА БАНКІВ УКРАЇНИ

Банківські установи України постійно працюють над оптимізацією своєї ресурсної бази. Для забезпечення стійкості банківської системи важливо, щоб ключовим джерелом фінансування залишалися кошти, залучені від клієнтів.

Для забезпеченні стабільності й надійності функціонування банків важливу роль відіграє депозитна політика [1]. Попри тривалі виклики, спричинені пандемією COVID-19 та військовими діями, депозитна політика банків України демонструє збільшення обсягу залучених коштів як від фізичних осіб, так і від підприємств (рис. 1). Ця позитивна тенденція, що зберігається і у 2025 році.

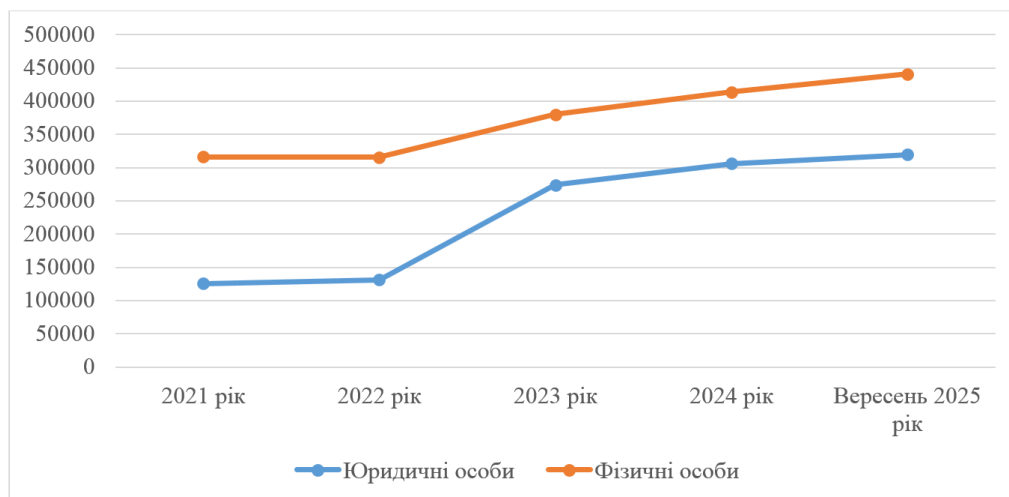


Рис. 1. Обсяги вкладів фізичних та юридичних осіб у банках у 2021–2025 рр., млн грн

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Аналізуючи дані рисунку 1, варто виокремити такі ключові моменти.

Обсяги вкладів обох категорій клієнтів демонструють зростання протягом досліджуваного періоду. Обсяг депозитів фізичних осіб стабільно перевищує обсяг вкладів бізнесу. У 2021–2022 роках цей обсяг був відносно стабільним. Починаючи з 2023 року, зростання суттєво прискорюється, досягаючи пікового

значення у вересні 2025 року.

Обсяг депозитів юридичних осіб зберігав відносну стабільність у 2021–2022 роках. Однак, 2023 рік став роком значного прориву, після якого зростання продовжилося, і до вересня 2025 року обсяг вкладів бізнесу досягнув позначки у 320 000 млн грн.

У квітні 2022 року парламент схвалив закон, який забезпечив повну гарантію відшкодування вкладів громадян Фондом гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) на час дії воєнного стану. Після завершення цього періоду, сума гарантії становитиме 600 тис. грн. Національний банк України (НБУ) також запровадив заходи для стабілізації, зокрема збільшивши ліміти на зняття іноземної готівки. Ці регуляторні рішення допомогли запобігти масовому виведенню коштів із фінансової системи країни.

У 2021 році зниження відсоткових ставок спровокувало перерозподіл коштів: клієнти переводили заощадження зі строкових вкладів на рахунки «до запитання». Таким чином, функція депозитів змістилася з примноження капіталу на його збереження.

Через вплив зниження облікової ставки та запровадження НБУ інструментів управління ліквідністю, банки мали можливість знижувати відсоткові ставки за гривневими депозитами. Варто відзначити, що інструменти грошово-кредитної політики мають вплив на економічний розвиток країни [3].

До середини 2022 року ставки були низькими, проте згодом вони почали демонструвати тенденцію до зростання. У результаті підвищення ставок, зросла зацікавленість населення у заощадженнях у національній валюті, що призвело до збільшення частки строкових вкладів. У 2023 році банки почали знижувати високі ставки після того, як НБУ скоротив свою облікову ставку.

Збільшення частки депозитів на вимогу у 2021–2022 роках було прямим наслідком низьких ставок і загальної нестабільності. Зберігання грошей на поточних рахунках дозволяє клієнтам оперативно керувати фінансами у непередбачуваних обставинах. Активна фаза бойових дій спричинила скорочення строкових вкладів громадян у першій половині 2022 року.

На прикладі АТ КБ «ПриватБанк» можемо побачити як змінювались суми депозитів фізичних та юридичних осіб за 2020-2024 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

**Депозити юридичних та фізичних осіб за 2020-2024 рр. в АТ КБ
«ПриватБанк», млн грн**

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	Абсолютне відхилення, млн грн	Відносне відхилення, %
Строкові депозити фізичних осіб	102374	88128	88584	76075	79503	-22871	-22,3

Продовження таблиці 1

Строкові депозити юридичних осіб	14813	12487	14209	12677	14691	-122	-0,8

Джерело: складено автором на основі [4]

Строкові депозити фізичних осіб показали значне зниження у довгостроковій перспективі, скоротившись більш ніж на 22 000 млн грн порівняно з 2020 роком. Найнижчий рівень зафіксовано у 2023 році, що може бути пов'язано з підвищеною потребою населення в ліквідності та економічною невизначеністю, спричиненою воєнними діями. Незважаючи на це, у 2024 році відбулося невелике, але помітне відновлення цього сегменту (рис. 2).

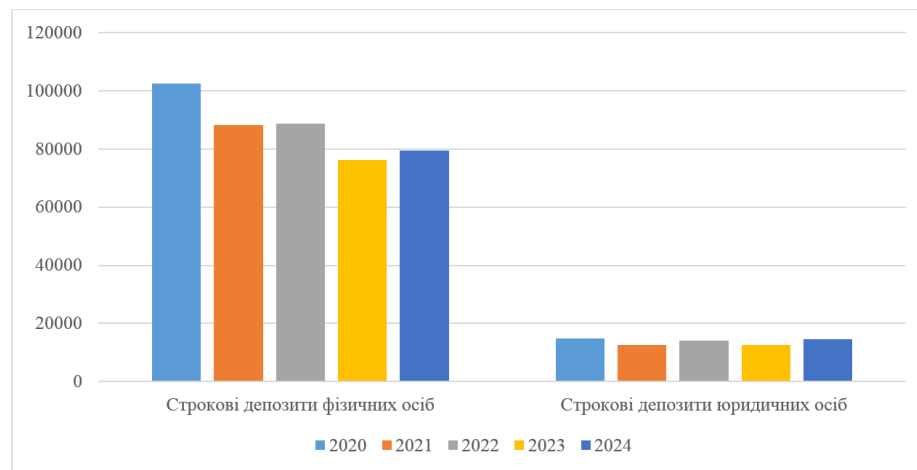


Рис. 2. Динаміка депозитів фізичних та юридичних осіб за 2020-2024 рр. в АТ КБ «ПриватБанк», млн грн

Джерело: складено автором на основі [4]

Натомість, строкові депозити юридичних осіб виявилися надзвичайно стійкими до зовнішніх шоків. Хоча обсяги коливалися, вони практично збереглися на початковому рівні 2020 року, про що свідчить лише незначне відносне відхилення (-0,8%). Більше того, у 2024 році цей сегмент показав найвищий обсяг за аналізований період.

Таким чином, можна констатувати, що довіра бізнесу до довгострокового розміщення коштів у банку є вищою і стійкішою, ніж у населення, яке схильне трансформувати заощадження у більш ліквідні форми (депозити «до запитання») в періоди кризи. Проте, зростання обох сегментів у 2024 році свідчить про загальне покращення очікувань і повернення інтересу до строкових інструментів.

Останніми роками банківська система України функціонує в умовах нестабільності й постійних структурних трансформацій [5]. На ринку банківських послуг простежуються такі тенденції [6]:

– загальний обсяг депозитів постійно збільшується, причому основним

джерелом ресурсів є вклади фізичних осіб. Водночас вклади підприємств продемонстрували підйом з 2023 року, що свідчить про відновлення ділової активності та фінансової стійкості бізнесу;

– у ранній кризовий період (2021–2022 роки) клієнти активно переводили довгострокові заощадження на поточні рахунки («до запитання»). Це перетворило депозитний інструмент із засобу примноження на засіб збереження коштів, оскільки люди прагнули мати негайний доступ до фінансових ресурсів в умовах високих ризиків;

– від низьких ставок середини 2022 року ринок перейшов до їх зростання, стимулюючи інтерес до строкових депозитів у гривні. Це підвищило мотивацію населення до національної валюти як засобу заощадження.

Таким чином, банківська система України продемонструвала високу адаптивність, успішно функціонуючи в умовах значної невизначеності, спричиненої повномасштабною війною. Законодавчі зміни, такі як запровадження повного гарантування вкладів громадян на період воєнного стану, стали ключовими чинниками, які запобігли панічному відтоку капіталу та підтримали довіру до банківської системи країни.

Список використаних джерел

1. Кужелев М. О., Волкова В. В., Волкова Н. І. Стратегія залучення депозитних ресурсів як вектор функціонування грошової системи країни. *Економічний вісник університету*. 2016. № 30/1. С. 169–178.
2. Основні показники діяльності банків. *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/>
3. Kuzheliev M., Zherlitsyn D., Rekunen I., Nechyporenko A., Nemsadze G. The impact of inflation targeting on macroeconomic indicators in Ukraine. *Banks and Bank Systems*. 2020. №15(2). P. 94–104.
4. Фінансова звітність АТ КБ «ПриватБанк». *Офіційний сайт ПриватБанку*. URL: <https://privatbank.ua/about/finansovaja-otchetnost>
5. Нечипоренко А.В. Діяльність банківських установ на фінансовому ринку України. *Економічний вісник університету*. 2023. №58. С. 46–53.
6. Матвійчук Н., Жигар Н. Сучасні тенденції залучення депозитів банками України. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2023. № 3. С. 87–94.

Шарапа Вадим Григорович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
ПВНЗ «Європейський університет»

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Динаміка актуальних подій та змін сучасного економічного простору сприяє трансформаційним процесам, що визначають вектори руху підприємств та оптимізують розширення кола питань та наукових досліджень, метою яких є прогнозування потенційних можливостей розвитку та формування стратегій розвитку підприємств України. Зважаючи на те, що підходи до оцінювання ефективності реалізації стратегій розвитку, зумовлені багатовекторністю процесів розвитку підприємств, важливим є усвідомлення та вибір для практичної реалізації конкретних методів та інструментів оцінювання обраної стратегії й отримання оптимального розвитку підприємства, що з різнобічних позицій висвітлено у значній кількості наукових праць авторів (таких як: Єпіфанова І. Ю. [1], Коваль З. О. [2], Кулиняк І. Я. [3], Шандова Н. В. [4], Яковенко Т. І. [5]), зокрема, зазначається, що «ефективність реалізації стратегії розвитку підприємств» [2, с. 98] уособлює певну оцінку якості досягнення запланованих стратегічних цілей конкретним підприємством, з урахуванням використання та наявності: ресурсів, матеріальних та трудових актуальних умов зовнішнього та внутрішнього середовища, впроваджених інновацій конкурентоспроможності та потенціалу розвитку [2, с. 98]. Таким чином, до провідних складових ефективності реалізації стратегії можливо віднести як фінансові складові (що характеризують прибуток та інвестиції), так і не фінансові (які уособлюють у своїй структурі: якість, надійність, інноваційність, сталість, задоволеність стейкхолдерів) тощо [3, с. 96].

Аналізування актуальних підходів в Україні щодо оцінювання ефективності реалізації стратегії розвитку підприємств дало можливість виокремити такі напрями:

1. Реалізація комплексного аналізу потенціалу підприємства, що реалізується завдяки оцінці конкурентоспроможності, інноваційного потенціалу, готовності підприємства до змін та оцінки умов зовнішнього середовища й в безпосередній оцінці з життєвим циклом підприємства.

2. Наявність системного підходу до продуктивності, що визначається безпосередньою оцінкою доданої вартості та співвідношення витрат і доходів в межах дослідження ефективності використання існуючих ресурсів.

3. Окреслений баланс фінансових та нефінансових показників, що враховують існуючу якість продукції, соціальні складові (такі як: попит, пропозиція, робоча сила, соціальні умови розвитку підприємств тощо) та

екологічні складові (стан довколишнього середовища, безпека та якість матеріалів), також беруться в розрахунок наявні інноваційні активи.

4. Збалансована система показників, що визначають основний базис, покладений в основу стратегії. Також обов'язковим є врахування: існуючої тактики, цілі, завдання та показники, що характеризують якість досягнення мети та відображають різноманітні перспективи розвитку підприємства в прив'язці до конкретного періоду часу з урахуванням фінансової складової внутрішніх процесів розвитку.

5. Таксономічний аналіз, в основі якого наявним є принцип кластеризації підприємств за існуючими рівнями досягнення різноманітних стратегічних цілей та порівняння існуючих стратегій між певними підприємствами, які мають схожий вектор розвитку та вихідні дані для оцінювання.

6. Оцінка інноваційної діяльності стратегії та проєктів з урахуванням методів чистої теперішньої вартості, оцінки адаптованих ставок дисконту та проведення аналізу існуючих ризиків [1, с. 116].

Враховуючи важливість якісної оцінки впровадження конкретної стратегії, фахівці використовують різноманітні інструменти, що дозволяють сформулювати чітке та надійне уявлення про: потенціал, ризик та перспективу впровадження [1, с. 122].

Серед методів можливо визначити такі:

- ключові показники ефективності – конкретний метод дозволяє встановити наявні вимірювані цілі та проводити моніторинг досягнень. До позитивних рис цього методу належить: простота, зрозумілість виконання. Проте, даний метод є і небезпечним оскільки є ризик проігнорувати важливі якісні показники;

- BSC, окреслює в собі поєднання різноманітних фінансових та нефінансових складових в єдиній системі, що дозволяє створювати певні стратегічні карти. Зазначений метод дає можливість сформулювати цілісне бачення узгодженості, в динаміці різноманітних процесів. Проте, в негативному полюсі, наявна складність у впровадженні та потреба у системній діяльності з оформлення звітності та оцінки динаміки в невеликі терміни;

- SWOT- та PEST – аналіз зовнішнього середовища – зазначені методи дозволяють оцінити слабкі та сильні сторони конкретної стратегії та визначити провідні орієнтири загроз існуючого макроекономічного оточення. Дані методи дозволяють адаптувати стратегію, проте можуть мати певну суб'єктивність та залежати від достовірності вхідних даних;

- метод кластеризації, дозволяє порівняти між собою існуючі підприємства, ідентифікувати лідерів ринку та компанії, що займають останні місця в конкретному секторі. Даний метод може бути в зоні ризику, особливо в «нішових» галузях коли важко знайти для порівняння підприємства, що були схожі між собою та могли б використовуватися в межах дослідження;

- методи оцінки ризиків та сценарний метод – дозволяють окреслити різноманітні аспекти чутливості та спрогнозувати потенційно можливі сценарії розвитку. Водночас, потребує конкретних даних та здатності прогнозувати й визначати певні перспективи динаміки розвитку;

- існуючі індикатори сталого розвитку, дозволяють окреслити відповідальність, стабільність, екологічну та соціальну достовірність. В своєму дослідженні дані індикатори потребують оцінки спеціальних показників, що ускладнює використання даного методу в широкій ініціативі [5, с. 124].

З метою оцінки окресленої стратегії розвитку підприємства зазвичай аналізуються такі критерії:

1. Аспекти досягнення існуючих стратегічних цілей оцінюють те, наскільки за результатами впровадження конкретної стратегії, були досягнуті цілі які були закладені на початковому етапі (прибутковість, ринок, зростання тощо).

2. Операційна ефективність, яка дозволяє оцінити чи вдалося оптимізувати існуючі внутрішні процеси і зв'язки, а також зменшити невинновдані витрати та підвищити продуктивність підприємства.

3. Наявність передумов, для забезпечення фінансової стійкості та динаміки показників фінансової діяльності. В даному аспекті досліджується: рентабельність, ліквідність, окупність інвестицій та потенційні ризики для інвесторів.

4. Інноваційність та адаптивність підприємства окреслює можливості для реагування на зміни ринку, використання певних інноваційних підходів технологій та власного усталеного розвитку в концепції досягнення окресленої мети.

5. Задоволення стейкхолдерів, які відіграють важливу роль у забезпеченні пізнаваності підприємства на ринку та безпосередньо впливають на співвідношення «попит-пропозиція» (клієнти, персонал, партнери, суспільство).

6. Аспекти ресурсозбереження та усталеного розвитку, враховує: наявність певних усталених практик організації діяльності, роль екологічних аспектів в діяльності та оцінку можливих витрат ресурсів.

7. Готовність підприємства гнучко та швидко реагувати на зміни вказує те, наскільки швидко підприємство може адаптувати стратегію або тактику в процесі відреагування на існуючі зовнішні шоки та бути готовим до різноманітних загроз [4, с. 58].

Вивчаючи можливості використання та реалізації конкретної стратегії, з метою, щоб вона ефективно оцінювала динаміку розвитку підприємства, важливо дотримуватися таких складових:

- формулювати конкретно окреслені чіткі стратегічні цілі, які б враховували конкретні показники і терміни досягнення мети;

- використовувати різноманітні комбінації системи показників, що дозволяли б мінімізувати ризики хибної оцінки потенціалу;

- встановлювати контрольні періоди, як проміжні контрольні точки щоб дозволяли систематично проводити необхідні перевірки, залучати до процесу реалізації усі ланки ключових стейкхолдерів (клієнтів, працівників, менеджерів), чия думка дозволила б скорегувати існуючі стратегії діяльності;
- важливо, також, проводити сценарне планування та аналізувати потенційно можливі ризики в різноманітних умовах та забезпечувати гнучкість стратегії діяльності з урахуванням потенційно можливих змін у середовищі [1, с. 189].

Таким чином, для визначення рівня розвитку та подальшого удосконалення системи стратегічного управління діяльністю, виникає потреба у своєчасному оцінюванні стратегічного рівня підприємства, особливо зважаючи на те, що кожне підприємство має можливість самостійно формувати власний стратегічний потенціал й це сприяє виявленню специфічних особливостей та визначенню надійних оптимальних перспектив майбутнього розвитку.

Список використаних джерел

1. Єпіфанова І. Ю. Управління інноваційною діяльністю промислових підприємств : теоретико методологічні аспекти фінансового забезпечення, монографія. Вінниця : ВНТУ, 2019. 384 с.
2. Коваль З. О. Застосування методу сценаріїв у дослідженні стратегій підприємств. *Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства : матеріали IV Міжнародної науково практичної конференції, 24-26 жовтня 2019 року*. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 98.
3. Кулиняк І. Я. Оцінювання та підвищення ефективності маркетингової діяльності підприємств. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. Мукачево : Вид-во МДУ, 2017. № 2(8). С. 94–100.
4. Шандова Н. В. Сценарний підхід до визначення напрямків розвитку підприємства. *Вісник ЖДТУ*, 2017. № 1 (79). С. 56–62.
5. Яковенко Т. І. Моделювання ефективності маркетингової діяльності на основі інтегрального показника розвитку підприємств рекламної галузі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2016. № 8(2). С. 123–127.

*Шелудько Сергій Андрійович,
кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри публічних фінансів;
Державний податковий університет*

ФІНАНСОВА ЦИКЛІЧНІСТЬ У ВИЗНАЧЕННІ КОНФІГУРАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ДЕРЖАВИ

Наукові здобутки останніх десятиліть надали в розпорядження органів державного регулювання масштабний комплекс конвенційних і не-конвенційних заходів впливу на ринкові механізми в різних сферах, у першу чергу – в фінансовій. Однак імпульси такого впливу призначені, головним чином, для розповсюдження в умовах криз, чий причини породжені протиріччями в самій економіці. Коли ж джерелом занепаду національного господарства є події неекономічної генези, наявні моделі антикризового реагування стають малоефективними, а державні регулятори – безпорадними. В теперішніх умовах глобальної фрагментації та геополітичної невизначеності розгортання неекономічних шоків у економічні та фінансові кризи є актуальним викликом і об'єктивною реальністю для забезпечення фінансової безпеки сучасної держави.

Хоча циклічність, як одну з фундаментальних закономірностей господарювання, ще на початку XIX ст. обґрунтував швейцарський економіст Шарль де Сісмонді, першої хвилі популярності ця тема набула в 1920-ті під впливом повоєнної рецесії та «Великої депресії»: були статистично доведені цикли Кондратьєва, Кітчіна, Кузнеця. Фінансові кризи кінця XX ст. актуалізували проблеми їхнього передбачення, зокрема з фіскальної перспективи: відповідні розвідки Ф. Кідланда та Е. Прескотта були відзначені Нобелівською премією 2004 року. Зрештою світова фінансова криза 2008 року змусила наукову спільноту сконцентрувати зусилля не лише на узгодженні економічної політики з об'єктивною циклічністю, але й на розробці дієвих інструментів попередження нових кредитних бумів, які згодом інтегрувалися в новий напрямок макропруденційного регулювання – контр-циклічні заходи, – висвітлені, зокрема, в публікаціях Нобелівських лауреатів 2022 року Б. Бернанке, Д. Даймонда та Ф. Дибвіга. У дослідженнях вітчизняних авторів обґрунтовано, що центральною ланкою в розповсюдженні кризових явищ у більшості випадків є саме фінансова сфера [8], а відправною точкою розвитку кризових явищ є протиріччя між фіскальною та грошово-кредитною політиками з одного боку та економічними механізмами з іншого [9, с. 45]. Визнаючи підрядність фінансових криз економічним, науковці, переважно, підкреслюють значний негативний вплив, що його чинять дестабілізуючі наслідки на здатність держави та її фінансової системи належно виконувати власні функції [7, с. 74], що відображає деструктивність кризових умов для публічної фінансової безпеки.

Ключовим явищем, яке відображає синхронні коливання макрофінансових показників і має значний вплив на економічний розвиток є фінансовий цикл. Він тісно взаємодіє з діловим циклом, підсилюючи його коливання та визначаючи тривалість і глибину економічних спадів, однак є самостійним феноменом, здатним справляти самостійний активний вплив на загальноекономічні процеси. Сама концепція фінансового циклу вважається молодого [4, с. 26], однак її засади викладені в класичних дослідженнях системних бумів і піднесенень фінансової системи у взаємодії з реальним сектором, яким присвячені публікації І. Фішера, Дж. М. Кейнса та Х. Мінскі.

У термінології Банку міжнародних розрахунків фінансовий цикл – це послідовність швидкого зростання цін на кредити та активи, що часто супроводжується послабленням цінових та нецінових умов доступу до зовнішнього фінансування, але в подальшому обертається та зрештою може призвести до фінансових труднощів. На відміну від економічного (ділового) циклу, фінансовий є значно довшим, має вищу амплітуду та нижчу частоту. Так, дослідження циклічності в країнах Великої сімки показало, що середня тривалість фінансового циклу становить близько 15 років, тоді як ділового циклу – 7-9 років [5, с. 26]; для самої Великої Британії ці індикатори становлять, в середньому, 11-17 років і 3-7 років відповідно [6, с. 913-914]. Різниця в тривалості циклів для України, за різними оцінками, становить від 6-8 [10, с. 97] до 20 років [3, с. 19].

Системні дослідження природи фінансового циклу та розробка методик його оцінки розпочалися в розпал Світової фінансової кризи 2008 р., однак ця категорія й досі перебуває в фокусі науковців центральних банків, оскільки темпи актуалізації практичного застосування випереджають становлення теоретичного підґрунтя. Зважаючи на триваючі дискусії, доцільно виділяти три основні концепції вимірювання фінансового циклу, націлені на екстракцію спільного середньострокового компонента в динаміці фінансових індикаторів: аналіз поворотної точки, статистична або частотна фільтрація та поєднання фільтру Калмана з багатовимірними моделями часових рядів. Українські економісти, переважно, концентруються на проблемах термінологічного співвідношення – чи не єдиною методологічною публікацією є нещодавно впроваджена НБУ методика визначення фінансового циклу для України, заснована на другому підході (двосторонній фільтр Ходріка – Прескотта) [3].

Практична значимість вимірювання фінансового циклу обґрунтована його властивістю відображати еволюцію системного ризику, а відтак – сигналізувати про моменти зміни напряму макрофінансових політик (у першу чергу, макропруденційної) з експансії на рестрикцію та навпаки. Емпіричний аналіз засвідчує, що ризик накопичується у фазі експансії, а реалізується в фазі занепаду [1, с. 54]. Така динаміка пояснює контраверсійність активного кредитування, високих цін на активи, низької ринкової волатильності та спредів саме напередодні фінансового потрясіння. Статистичний аналіз доводить, що

піки фінансового циклу тісно пов'язані з системними банківськими кризами, оскільки майже всі фінансові кризи внутрішнього походження відбуваються на піку фінансового циклу [2, с. 12].

Системний підхід до побудови методологічної основи управління фінансовою безпекою держави передбачає застосування управлінських дій в одному з чотирьох режимів: антикризовому, реактивному, реноваційному та проактивному. Ці режими відповідають стану фінансового сектору національної економіки та непрямо співвідносяться зі стадіями його розвитку. Антикризовий режим функціонує в період рецесії, реактивний задіяний у боротьбі з проявами депресії, реноваційний активізується у фазі поживавлення, а проактивний виконується на етапі експансії.

Переклад на топографію фінансового циклу дозволяє визначити належні інтервали застосування того чи іншого режиму управління фінансовою безпекою. Так, антикризовий режим (за якого управлінські зусилля спрямовуються на відкладання в часі моменту настання рецесії) доцільно активувати на відтинку, який включає пік – точку найвищого розгортання та, одночасно, завершення експансії на окремо взятій хвилі. Під час використання реактивного режиму пріоритетом в управлінні фінансовою безпекою держави є уповільнення депресії. Реноваційний режим спрямовується на пошук та активізацію резервів швидкого виходу з кризи, а проактивний режим має призначатися якомога довшому розтягненню експансії з одночасним уникненням пікової точки.

При цьому варто зауважити, що моменти переключення з одного режиму на інший не повинні співпадати зі стикувальними точками фаз циклу – іншими словами, існують певні проміжки, впродовж яких управління фінансовою безпекою держави вже перейшло на нову стадію, а фаза, що відповідає попередньому режиму, ще триває. Вказане є наслідком дії принципу еволюційності фінансової безпеки, згідно з яким остання забезпечується не лише шляхом активної протидії, а й адаптації об'єктів безпеки до актуальних і перспективних загроз з метою мінімізації невизначеності. Відтак ключовим критерієм ефективності управління фінансовою безпекою держави є своєчасність його здійснення в актуальному режимі.

Обмеженість традиційної парадигми циклічності фінансових та економічних процесів як ключового підґрунтя кризових явищ полягає в тому, що дослідження фінансового циклу, попри його значення для прогнозування системних потрясінь, охоплює насамперед кризові події ендогенного походження, що зумовлені внутрішньою економічною динамікою. Водночас сучасна фінансова реальність демонструє дедалі більшу роль екзогенних чинників, здатних ініціювати фінансові кризи поза межами логіки накопичення та реалізації системного ризику.

Список використаних джерел

1. Aldasoro, I., Avdjiev, S., Borio, C., & Disyatat, P. (2023). Global and Domestic Financial Cycles: Variations on a Theme. *International Journal of Central Banking*. Vol. 19. No. 5. P. 49-98.
2. Drehmann, M., Borio, C., & Tsatsaronis, K. (2012). Characterising the financial cycle: don't lose sight of the medium term! *BIS Working Papers*. No. 380. 37 p.
3. Geršl, A., Dadashova, P., Bazhenova, Yu., Hlazunov, A., & Krasovytskyi, D. (2025). The Financial Cycle Index of Ukraine. *NBU Working Papers*. No. 1. 35 p.
4. Karcheva, G. T., Chibisova, V. Yu., Pantieliieva, N. M., & Rogova, N. V. (2021). Liquidity Regulation of Banks in the Context of Financial Cycles. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. No. 1 (32). P. 23–33.
5. Schüler, Y. S., Hiebert, P. P., & Peltonen, T. A. (2017). Coherent financial cycles for G-7 countries: Why extending credit can be an asset. *ESRB Working Paper Series*. No. 43. 42 p.
6. Škare, M., & Porada-Rochoń, M. (2020). The Synchronisation Between Financial and Business Cycles: a Cross Spectral Analysis View. *Technological and Economic Development of Economy*. Vol. 26. No. 4. P. 907-919.
7. Возняк Г., Коваль В. Криза як форма прояву фінансової нестабільності: сутність та наслідки для місцевого економічного розвитку. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2022. Т. 4, № 32. С. 71–78.
8. Дубина М., Поцелуйко І. Сутність макроекономічної нестабільності, причини її виникнення та вплив на функціонування кредитних установ. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 69. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-82>
9. Козюк В. В., Баранчук В. В. Сутність світових фінансових криз та можливості їх попередження. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 1. С. 44–52.
10. Лактіонова О. А. Забезпечення гнучкості фінансової системи в умовах циклічного розвитку економіки : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08. Вінниця, 2016. 529 с.

Шибанова Марія Вячеславівна,
*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
спеціальність "Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок";
науковий керівник:*
Микуляк Олеся Володимирівна,
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту;
Львівський національний університет імені Івана Франка*

НАПРЯМИ ІНТЕГРАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ

Фінансова інфраструктура фондового ринку – це невід’ємний елемент національної економіки, який забезпечує ефективний рух капіталу, підвищує прозорість фінансових операцій та сприяє розвитку інвестиційного середовища. В Україні, попри початок процесу реалізації низки реформ, інфраструктура ринку цінних паперів все ще залишається недостатньо розвиненою: спостерігається низька ліквідність торгів, обмежений доступ інвесторів до ринкових інструментів та фрагментарність регуляторної бази.

Саме тому інтеграція України до європейського фінансового простору є надзвичайно важливою і потребує модернізації біржової, депозитарної та клірингової систем відповідно до стандартів ЄС (MiFID II, CSDR, EMIR). Відновлення та гармонізація фінансової інфраструктури фондового ринку є необхідним фактором для підвищення інвестиційної привабливості держави, формування конкурентного середовища та забезпечення довгострокового економічного зростання.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану фінансової інфраструктури фондового ринку України, виявлення основних проблем її функціонування та визначення пріоритетних напрямів інтеграції до європейського фінансового простору.

Фондовий ринок – це сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо емісії (видачі), обігу, виконання зобов’язань, викупу та обліку цінних паперів (у тому числі деривативних цінних паперів) [1].

На відміну від багатьох інших країн з ринковою або навіть перехідною економікою, в Україні формування інфраструктури фондового ринку відбувалось абсолютно іншим шляхом внаслідок багатьох історичних особливостей розвитку. Тому від самого початку створення фінансової системи України офіційні показники її ефективності вже були далекими від реальної ситуації.

Сьогодні, на жаль, ситуація не надто покращилася. Проаналізувавши дані, наведені на сайті Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку

(НКЦПФ, можна побачити, що деривативи державного боргу займають значну частку ринку цінних паперів, що, в свою чергу, суттєво зменшує попит на акції приватних компаній, і відповідно негативно впливає на загальну привабливість ринку для корпоративного сектора та ліквідність ринку, яка є критично низькою.

Крім цього, ринок стикається ще з низкою проблем, які значною мірою обмежують його функціонування та розвиток. Сюди належить слабка інфраструктура фондового сегмента, значні проблеми з технічною інтеграцією торговельних майданчиків та депозитарних і клірингових систем, що спричиняє уповільнення обміну інформацією та завищення операційних витрат.

Під час спроб щодо оновлення ринку виникають вже нові труднощі. Зокрема, адаптація внутрішнього законодавства до вимог європейських директив (MiFID II, CSDR, EMIR тощо) потребує глибоких змін у корпоративному, фінансовому, податковому та регуляторному праві. Це пов'язано і з великим обсягом технічної роботи, і з інерцією існуючих структур.

Проте завдяки ефективній діяльності Національного банку України та НКЦПФР сьогодні в українського фондового ринку з'явилися реальні шанси на відновлення, розширення та перспективу зайняти конкурентоспроможну позицію на європейській арені.

Програми реформування стартували ще у 2023 році і станом на сьогодні ринок перебуває у фазі повільного відновлення після тривалого спаду через повномасштабне вторгнення та, як наслідок, економічною нестабільністю.

Національний банк України, Європейський банк реконструкції та розвитку, Міністерство фінансів України, Міністерство економіки, екології та сільського господарства України та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку розпочали виконання Меморандуму про співробітництво у підтримці інтегрованої інфраструктури ринків капіталу в Україні [2].

У разі успішної реалізації можна очікувати зростання ліквідності, прозорості та привабливості ринку для інвесторів (внутрішніх і зовнішніх), спрощення процесів і кращий регуляторний контроль.

Проте успіх залежатиме не лише від обіцянок, а й від конкретної їх реалізації: адекватне фінансування, грамотне управління, справедливий розподіл ролей між державою, приватними та міжнародними партнерами є запоруками успіху цієї програми.

Паралельно триває адаптація законодавства до директив ЄС (MiFID II, CSDR, EMIR), що сприятиме гармонізації правил і зниженню бар'єрів для іноземних учасників.

Шляхом розробки надійної правової та регуляторної бази, посилення інституційних можливостей Національного банку України та Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, а також гармонізації фінансового регулювання з практикою ЄС, цей проект має на меті створити стійку фінансову систему, здатну задовольнити потреби України у відновленні, перебудові та модернізації. Реформи у секторі фінансових ринків зміцнять довіру інвесторів та

сприятимуть ширшому доступу до міжнародного капіталу. Реформи в таких сферах, як захист прав споживачів, фінансова грамотність та стає фінансування, покращать фінансову інклюзію та відповідність міжнародним екологічним та управлінським стандартам [3].

Проект створено з безпосереднім узгодженням з пріоритетами та інтересами України щодо фінансової реформи та євроінтеграції. *Планом для України передбачені реформи щодо:*

- відновлення оцінки стійкості та перевірки якості активів найбільших банків;
- зменшення державної власності в банківському секторі;
- покращення врегулювання проблеми непрацюючих кредитів банків;
- розвиток потенціалу в органі фінансового нагляду [3].

Отож, попри збереження високих ризиків, поступова стабілізація макрофінансової системи, підтримка з боку Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), Міжнародного валютного фонду (МВФ), Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) і ЄС, а також запровадження нової інституційної архітектури ринку створюють основу для його модернізації. Очікується, що у 2026–2027 рр. із реалізацією меморандуму з ЄБРР та гармонізацією регуляторних норм розпочнеться перехід до моделі “інтегрованого ринку капіталу”, здатного залучати іноземні інвестиції та фінансувати відбудову економіки.

Ключовим викликом залишається ефективна реалізація ухвалених рішень – потреба у реальному зміцненні інституційної спроможності НКЦПФР, модернізації клірингових і депозитарних систем, а також формуванні сприятливого інвестиційного середовища. Успішність інтеграції до європейського фінансового простору можлива лише за умови гармонійного поєднання законодавчих, технічних і освітніх змін: від адаптації норм і стандартів – до підвищення фінансової грамотності населення та довіри бізнесу до фондового ринку.

Таким чином, оновлення фінансової інфраструктури фондового ринку України є не лише технічною реформою, а стратегічним елементом економічного відродження країни. Його успішне впровадження забезпечить доступ до європейських стандартів, створить умови для активного розвитку корпоративного сектору, розширення можливостей інвестування та формування відкритої, прозорої й інтегрованої фінансової системи, здатної стати рушієм сталого економічного зростання України.

Список використаних джерел

1. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV (ред. від 01.01.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата звернення: 04.10.2025).

2. Розпочато реалізацію Меморандуму щодо співробітництва на підтримку інтегрованої інфраструктури ринків капіталу в Україні. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rozpochato-realizatsiyu-memorandumu-stosovno-spivrobitnitstva-na-pidtrimku-integrovanoyi-infrastrukturi-rinkiv-kapitalu-v-ukrayini> (дата звернення: 04.10.2025).

3. Further Regulatory Approximation with EU Legislation and International Standards in Financial Markets (Ukraine). URL: <https://www.dai.com/our-work/projects/ukraine-further-regulatory-approximation-with-eu-legislation-and-international-standards-in-financial-markets> (дата звернення: 04.10.2025).

***Шимко Соломія Іванівна,**
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
науковий керівник:
Тесля Софія Миколаївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту;
Львівський національний університет імені Івана Франка*

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна негативно впливає на стабільність функціонування фінансової системи держави, створюючи значні ризики для її розвитку. Банківська система є важливим елементом фінансової системи, відіграючи суттєву роль у забезпеченні економічної стійкості країни. Вона акумулює та перерозподіляє фінансові ресурси; дозволяє проводити фінансування найважливіших завдань та функцій держави; забезпечує надійну та належну роботу платіжної системи, що дозволяє населенню оплачувати товари, отримувати зарплати, пенсії та соціальні виплати, без чого неможливе нормальне функціонування економіки. Ефективна робота та надійність банківської системи є ключовою умовою стабільності, розвитку та відновлення економіки України.

Згідно із ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» банк – юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги [0]. Банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень цього Закону та інших законів України [0]. Отже, банківська система – це законодавчо визначена, чітко структурована та субординована сукупність фінансових

посередників, які здійснюють банківську діяльність на постійній професійній основі і функціонально взаємопов'язані у самостійну економічну структуру.

Банківський сектор України функціонує в умовах значних викликів, зумовлених повномасштабною війною, яка розпочалася у 2022 році. Повномасштабна війна призвела до окупації українських територій, руйнування інфраструктури, збоїв у ланцюгах постачання, масової міграції населення, глибокої економічної та фінансової кризи і в подальшому матиме довготривалі негативні наслідки для фінансового сектору. Аналізуючи діяльність банківської системи слід зазначити, що вона доволі успішно протистояла викликам війни завдяки значному запасу міцності, своєчасній реакції НБУ та багаторічній спільній роботі над реформою банківського сектору [0].

Банки зазнали значних втрат від повномасштабного вторгнення росії в Україну. Збитки банків від знищення нерухомості сягнули 750 млн грн вже на кінець 2022 року. За очікуваннями НБУ, втрати банків унаслідок війни можуть зрости до 20% довоєнного працюючого портфеля. Банки використовуватимуть капітал, аби покрити ці збитки. Запас капіталу перед початком повномасштабного вторгнення значно перевищував мінімально необхідні рівні, тож банки мали високий запас міцності.

Незважаючи на втрати, банки безперебійно надають послуги, підтримують роботу мережі, зберігають операційну ефективність, прибутковість та нарощують капітал. Зберігається довіра до банків, про що свідчить зростання загальної суми вкладів фізичних осіб (у тому числі фізичних осіб підприємців) у банках України. Припливи коштів клієнтів, передусім у гривні, до банків значні та стабільні, тож банки не потребують фінансування з інших джерел. Частка непрацюючих кредитів (NPL) у банківському секторі України становить 30,3% на 01 січня 2025 року. Проведена оцінка стійкості, яка включала AQR та оцінку показників діяльності 20 найбільших банків, за базовим сценарієм із визначенням необхідних рівнів нормативів достатності капіталу засвідчила, що більшість банків в Україні мали достатній капітал, а банківська система в цілому – високий запас міцності [0].

Кількість діючих банків з початком воєнних дій почала скорочуватися, також зменшилася мережа філій банків, що веде до поглиблення проблем доступності банківського обслуговування, зниження конкурентності, звільнення банківських працівників. Цей процес очищає банківську систему від неплатоспроможних та ненадійних банків, а отже підвищує стійкість банківської системи.

Таблиця 1

Динаміка кількості діючих банків

Назва показника	01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024	01.01.2025	01.09.2025
К-сть діючих банків	71	67	63	61	60
З них: з іноземним капіталом	33	29	27	26	26

Продовження таблиці 1

У т.ч. зі 100% іноземним капіталом	23	22	19	19	19

Джерело: складено за [0].

У воєнний період Національний банк України відіграв ключову роль у забезпеченні стабільного функціонування банківської системи, реалізувавши низку оперативних антикризових заходів. Зокрема, 24 лютого 2022 року Правління НБУ ухвалило Постанову № 18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану», якою визначено основні правила діяльності банків, зокрема вимогу забезпечувати безперебійну роботу відділень за умови відсутності загрози життю та здоров'ю населення [4]. У червні 2022 року НБУ підвищив облікову ставку до 25 % з метою підтримання курсової стабільності та стримування інфляції, а станом на вересень 2025 року знизив її до 15,5 %, що стало можливим завдяки уповільненню інфляції та зміцненню курсової стійкості. Важливим кроком також стала фіксація валютного курсу на рівні 29,25 грн/дол. (з липня – 36,6 грн/дол.), що дозволило уникнути паніки на валютному ринку та забезпечити передбачуваність для суб'єктів господарювання. Крім того, запроваджена програма довгострокового рефінансування банків із терміном до п'яти років надала необхідну ресурсну підтримку фінансовим установам в умовах скорочення депозитної бази.

Суттєву підтримку економіці України під час війни надають міжнародні організації (Світовий банк, МВФ) та країни-партнери, які взяли зобов'язання щодо виділення значних обсягів фінансування для зміцнення обороноздатності та розв'язання поточних гуманітарних питань [0].

Таким чином, незважаючи на значні трансформації, які зумовлювалися нестабільною ситуацією в країні, пандемічними тенденціями в державі та у світі, а також активними воєнними діями на значній території України, банківському сектору вдалося зберегти стабільні позиції на ринку. Ситуація щодо воєнного стану може мати довготривалий ефект, тому банківському сектору потрібно розуміти, яким чином діяти на перспективу, враховуючи очевидні та приховані ризики такої ситуації [0].

Отже, повномасштабна війна стала найбільшим випробуванням для банківської системи, поставивши перед нею низку критичних проблем. Але попри все, банківський сектор України продемонстрував здатність швидко адаптуватися до екстремальних умов, зберіг довіру населення та ліквідність, що свідчить про ефективність проведених реформ і дієву політику НБУ.

Банківський система має можливість використати війну як каталізатор для перетворень та змін і відіграти важливу роль у відбудові економіки та майбутньому зростанні України. *У післявоєнний період ключовими напрямками розвитку банківської системи мають стати:*

– поглиблення цифровізації банківських процесів, щоб забезпечити доступ клієнтам до фінансових послуг навіть в умовах фізичних обмежень;

- нарощування капіталу;
- модернізація інфраструктури та посилення кібербезпеки;
- відновлення кредитування у масштабах довоєнного періоду, щоб підтримати та втримати своїх клієнтів;
- забезпечення ефективного нагляду та регулювання банківського сектору;
- відновлення довіри клієнтів через підвищення прозорості та підзвітності банківської діяльності;
- продовження співпраці з МВФ та Світовим банком, а також активне залучення міжнародних інвестицій.

За допомогою ефективної та комплексної реалізації цих рекомендацій, банківський сектор може відіграти ключову роль у формуванні сильної та процвітаючої України в післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України № 2121-III від 07.12.2000р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
2. Грудзевич У. Я., Сідельник О. П., Нагорнюк О. П. Проблеми та напрями розвитку банківської системи України в умовах воєнного стану. *Фінансовий простір*. 2023. URL: <http://fp.lnu.edu.ua/index.php/fp/article/view/945/1220>
3. Стратегія розвитку фінансового сектору України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finsector_NBU.pdf?v=4
4. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова НБУ від 24.02.2022 № 18 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text>
5. Котік Б.С., Смолінська С.Д. Функціонування банківського сектору України в період воєнного стану. *Молодий вчений*. №10 (122). 2023. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5995/5864>
6. Наглядова статистика НБУ. Основні показники банківської системи України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#1>

*Ярошівич Анастасія Юріївна,
здобувачка фахової передвищої освіти,
спеціальність «Право»;
Вавричук Оксана Степанівна,
викладач вищої категорії, старший викладач;
Галицький фаховий коледж імені В'ячеслава Чорновола*

РОЗВИТОК НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Небанківський фінансовий сектор є важливою складовою фінансової системи України, що охоплює страхові компанії, кредитні спілки, фінансові компанії, небанківські платіжні установи, а також фінтех-компанії, які впроваджують інноваційні цифрові рішення у сфері фінансів.

Небанківські фінансові установи надають широкий спектр послуг – страхування, кредитування, лізинг, факторинг, управління активами тощо. Це дає змогу задовольняти фінансові потреби фізичних і юридичних осіб, які не охоплюються традиційними банками.

Небанківський фінансовий ринок України зазнав суттєвих змін після переходу його регулювання під контроль Національного банку України з 1 липня 2020 року: «Національний банк перейняв на себе функції регулятора ринку небанківських фінансових послуг: страхових, лізингових, факторингових компаній, кредитних спілок, ломбардів та інших фінансових компаній» [1]. Це стало важливим етапом реформування фінансового сектору з метою підвищення стабільності, прозорості та відповідності міжнародним стандартам. Найактивніші трансформації відбулися у 2024 році: посилено вимоги до капіталу страхових компаній, що вплинуло на їхню кількість і структуру. В умовах війни та економічної нестабільності ці зміни суттєво визначили сучасний стан небанківського фінансового ринку України [2, с. 2].

Небанківські фінансово-кредитні установи відіграють важливу роль у розширенні доступу до фінансових послуг, особливо для осіб, що мають обмежені можливості користування банківськими продуктами. Вони пропонують широкий спектр послуг, зокрема кредитування малого й середнього бізнесу, мікрокредитування та фінансові консультації [3, с. 3].

Бачо Р. Й., Сочка К. А., Потокі Г. Ф. зазначають, що у 2021-2024 роках структура небанківського фінансового сектору України зазнала значних змін: фінансові компанії стали його домінуючим сегментом із часткою близько 80% активів, тоді як роль кредитних спілок і ломбардів зменшилася. Попри війну, активи сектору зросли на 35,1%, що свідчить про його стійкість, хоча кількість установ скоротилася майже вдвічі. Найбільше втрат зазнали страхові компанії, кредитні спілки та ломбарди, відбулася консолідація ринку [4, с. 13].

Сучасний етап розвитку небанківських фінансових установ

характеризується необхідністю покращення не лише кількісних, а й якісних показників їх діяльності. Підвищення ефективності роботи небанківського фінансового посередництва є ключовим чинником розвитку національного фінансового ринку [5, с. 5].

Фінтех-стратегія НБУ до 2025 року передбачала розвиток цифрової фінансової екосистеми, стимулювання інновацій, безготівкових розрахунків та інтеграцію України до європейського фінансового простору [6].

Сучасний розвиток небанківських фінансових послуг в Україні супроводжується низкою серйозних викликів, які визначають темпи та напрями трансформації цього сектору. Одним із головних факторів є економічна нестабільність і воєнні ризики, що призводять до зниження ділової активності, втрати активів на окупованих територіях та загального уповільнення фінансових процесів.

Актуальним є питання кібербезпеки та захисту персональних даних. Збільшення кількості цифрових транзакцій робить небанківські установи вразливими до кібератак, витоків конфіденційної інформації та технічних збоїв, що є особливо критичним для малих та середніх бізнесів.

Погоджуємось із думкою Бороденко Т.М., Буряченко А.Є., Гапонюк М.А., що однією з ключових проблем розвитку небанківських фінансово-кредитних установ є обмежений попит на їхні послуги порівняно з банками. Для підвищення конкурентоспроможності необхідно розширювати спектр послуг і поглиблювати спеціалізацію в окремих напрямках, що сприятиме підвищенню їх якості та привабливості. Водночас низький рівень довіри населення до небанківських установ залишається серйозною перешкодою для їх розвитку. Найбільш відчутною конкуренція є у сферах, де банки та небанківські установи пропонують схожі фінансові продукти [3, с. 7].

Значним викликом для небанківських фінансових установ є регуляторні обмеження, що ускладнюють їхню діяльність і стримують розвиток. Додаткові труднощі створює нестабільність нормативно-правового середовища - часті зміни законодавства та регуляторних норм ускладнюють планування й ведення бізнесу, а тривалий і складний процес отримання дозволів і ліцензій обмежує доступ нових учасників на ринок та гальмує розвиток уже діючих установ.

Небанківські фінансові установи також гальмує і недостатність ресурсів для інвестування в сучасні технології та цифрові платформи, що зменшує їхню конкурентоспроможність порівняно з банками та фінтех-компаніями.

Небанківські фінансові компанії становлять невід'ємну частину фінансової системи України та відіграють значну роль у забезпеченні різноманітності фінансових послуг. На відміну від традиційних банків, вони не мають банківської ліцензії та, як правило, не здійснюють операцій із залучення депозитів чи надання класичних кредитів [5, с. 3].

Перспективи розвитку небанківського фінансового сектору в Україні є досить широкими та пов'язані насамперед із цифровізацією економіки,

інтеграцією у європейський фінансовий простір та підвищенням фінансової інклюзії населення. Одним із ключових напрямів подальшого зростання є впровадження системи відкритого банкінгу, яка дозволить споживачам отримувати фінансові послуги від різних постачальників через єдині цифрові платформи. Це сприятиме посиленню конкуренції, зниженню вартості послуг і створенню нових продуктів у сфері платежів, кредитування та страхування.

Ефективне функціонування ринку небанківських фінансових послуг можливе лише за умови постійного моніторингу його складових, інструментів та учасників. Це зумовлено тим, що розвиток цього ринку має ймовірнісний характер і перебуває під впливом численних економічних та соціальних коливань, що вимагає гнучкого підходу до його регулювання та адаптації до нових викликів [5, с. 3].

Серед важливих перспектив варто відзначити розширення ринку небанківських платіжних провайдерів та електронних грошей, що підвищить доступність фінансових послуг у віддалених регіонах. Це, своєю чергою, сприятиме зростанню фінансової інклюзії - залученню до фінансової системи тих громадян, які раніше не користувалися банківськими послугами.

Важливу роль у майбутньому розвитку відіграватимуть також підвищення рівня фінансової грамотності населення та посилення кібербезпеки. Створення державних програм з навчання цифровим фінансам, удосконалення систем захисту персональних даних і впровадження стандартів інформаційної безпеки є необхідними умовами для сталого розвитку ринку.

Небанківські фінансові установи в Україні нині стикаються з безпрецедентними викликами через воєнний стан. Ключовими факторами їхньої стійкості є ефективне управління ризиками, впровадження сучасних технологій, підтримка персоналу та тісна співпраця з державними органами. Не менш важливим є постійне адаптування до нових умов і впровадження інноваційних рішень для забезпечення розвитку в складних економічних і соціальних обставинах. Щоб підвищити ефективність і конкурентоспроможність небанківських фінансових установ, слід розробити комплексну стратегію, що охоплює інноваційні підходи, впровадження сучасних технологій, покращення регуляторних умов і підвищення стандартів обслуговування клієнтів.

Отже, для забезпечення стабільного розвитку та конкурентоспроможності небанківських фінансових установ необхідно створити передбачуване регуляторне середовище, поліпшити доступ до капіталу, підвищити фінансову грамотність населення та інвестувати в сучасні технології. Розвинений ринок небанківських фінансових послуг підвищує стійкість фінансової системи до ризиків і кризових ситуацій.

Список використаних джерел

1. Нагляд за ринком небанківських фінансових послуг. Національний банк України. URL : <https://bank.gov.ua/ua/supervision/nonbanks> (дата звернення

03.10.2025).

2. Бондаренко Л.П., Скоропад І.С. Стан та тенденції вітчизняного небанківського фінансового ринку під час війни. Економіка та суспільство. №76. 2025. С. 2. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/6234/6177> (дата звернення 03.10.2025).

3. Бороденко Т.М., Буряченко А.Є., Гапонюк М.А. Діяльність небанківських фінансових установ на ринку фінансових послуг. Економіка і суспільство. № 57. 2023. С. 3-7. UR: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3128/3051> (дата звернення 04.10.2025).

4. Бачо Р. Й., Сочка К. А., Потокі Г. Ф. Статистичний аналіз стану небанківського фінансового сектору України в умовах воєнного стану. Актуальні питання економічних наук. №12. С. 13. URL: <https://a-economics.com.ua/index.php/home/article/view/643/642> (дата звернення 04.10.2025).

5. Масюк Ю. В. Розвиток небанківських фінансових компаній на ринку фінансових послуг України. Ефективна економіка. № 4. 2024. С. 5. URL: https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/123456789/9867/1/%d0%9c%d0%b0%d1%81%d1%8e%d0%ba_%2b%d0%9f%d0%95%d0%a7%d0%90%d0%a2%d0%ac.pdf (дата звернення 05.10.2025).

6. Стратегія розвитку фінтеху в Україні до 2025 року. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finteh2025.pdf (дата звернення 05.10.2025).

СЕКЦІЯ 2

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

*Бей Сніжана Олександрівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Вінницький навчально-науковий інститут економіки ЗУНУ*

КАЗНАЧЕЙСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Казначейська система України є ключовим інструментом управління публічними фінансами та формування ефективного фінансового простору, забезпечуючи контроль за надходженням і цільовим використанням бюджетних коштів. В умовах реформування фінансової системи та підвищення вимог до прозорості й ефективності бюджетного процесу казначейська система стикається з викликами, такими як недостатня автоматизація, фрагментарність управлінських механізмів і обмеженість стратегічного планування. Водночас модернізація казначейських процесів, впровадження електронних платформ та удосконалення нормативно-правової бази відкривають перспективи формування збалансованого, прозорого та стабільного фінансового простору в державі.

Казначейська система України є центральним елементом державного управління публічними фінансами, що забезпечує організацію, контроль та ефективне адміністрування бюджетних коштів. Її сутність полягає у координації руху державних фінансових ресурсів, контролі за законністю та цільовим використанням видатків, а також у підтримці прозорості та фінансової дисципліни на всіх рівнях бюджетної системи [1, с.16]. Казначейство виступає механізмом реалізації принципів єдності та централізації казначейського обслуговування, що сприяє підвищенню ефективності фінансового управління та зниженню ризиків нецільового використання бюджетних коштів.

У контексті реформування фінансового простору роль казначейської системи набуває особливої актуальності. *По-перше*, вона забезпечує стабільність бюджетного процесу, сприяючи своєчасному надходженню доходів та оптимальному розподілу видатків, що є критично важливим для формування передбачуваного та збалансованого фінансового простору. *По-друге*, казначейська система виконує контролюючу функцію, запобігаючи витратам поза межами затвердженого бюджету, забезпечуючи прозорість фінансових потоків та підвищуючи довіру до державних фінансів.

Крім того, казначейство виступає інструментом модернізації публічних фінансів, інтегруючи сучасні технології електронного адміністрування та автоматизовані системи обліку, що дозволяє підвищити оперативність

бюджетних операцій, зменшити адміністративні витрати та підвищити ефективність управління державними ресурсами. У процесі реформування казначейська система також сприяє інтеграції України у міжнародні фінансові стандарти та практики, що відкриває нові можливості для ефективного управління фінансовим простором та підвищення його стабільності.

Тому сутність і роль казначейської системи України полягають у забезпеченні стабільності, прозорості та ефективності бюджетного процесу, у контролі за використанням фінансових ресурсів, а також у модернізації та інтеграції фінансової системи держави. Вона виступає ключовим інструментом формування сучасного фінансового простору, здатного ефективно реагувати на соціально-економічні виклики та забезпечувати фінансову стійкість держави.

В умовах повномасштабної війни росії проти України казначейська система зазнала суттєвих трансформацій, що обумовлені необхідністю оперативного реагування на безпрецедентні виклики фінансового характеру. Державна казначейська служба України стала ключовою ланкою у забезпеченні безперервності виконання державного і місцевих бюджетів, концентрації ресурсів на фінансування оборонних і безпекових потреб, а також соціальних видатків, критично важливих для збереження суспільної стабільності. Війна актуалізувала завдання щодо підвищення гнучкості казначейських процедур, зокрема спрощення механізмів проведення платежів, прискорення перерозподілу фінансових ресурсів і посилення контролю за їх цільовим використанням [2]. Водночас, під впливом воєнних ризиків зросла потреба у цифровізації казначейських операцій та розширенні можливостей дистанційного адміністрування бюджетних коштів для мінімізації загроз фізичного та кібернетичного характеру. Таким чином, війна не лише посилила навантаження на казначейську систему, а й стала каталізатором її адаптаційних змін, що спрямовані на забезпечення фінансової стійкості держави, прозорості бюджетних процесів та створення підґрунтя для подальшого реформування фінансового простору.

На сьогодні казначейська система України перебуває на етапі поступової трансформації, спрямованої на підвищення ефективності управління публічними фінансами та формування прозорого і стабільного фінансового простору. Система забезпечує централізоване адміністрування бюджетних коштів, контроль за надходженнями та цільовим використанням ресурсів, а також функції моніторингу виконання бюджету на всіх рівнях державної влади. Завдяки впровадженню окремих елементів електронного адміністрування та автоматизації бюджетних операцій зросла оперативність проведення фінансових потоків і частково підвищилася прозорість використання державних ресурсів.

Водночас казначейська система України, як ключовий елемент управління публічними фінансами, стикається з низкою комплексних викликів, що ускладнюють формування ефективного та збалансованого фінансового простору.

По-перше, системі притаманна недостатня автоматизація та цифровізація процесів, що обмежує оперативність бюджетних операцій, ускладнює контроль за цільовим використанням коштів і зменшує прозорість фінансових потоків. Впровадження сучасних електронних платформ залишається частково неповним, що створює додаткові адміністративні бар'єри та ризики затримок у виконанні бюджетних операцій.

По-друге, Казначейство України стикається з фрагментарністю управлінських процедур та недостатньою інтеграцією даних між різними рівнями бюджету та органами виконавчої влади. Це ускладнює планування та прогнозування фінансових потреб держави, а також підвищує ймовірність неузгодженості при розподілі бюджетних ресурсів.

По-третє, існують фінансово-економічні виклики, зумовлені коливаннями доходів бюджету, економічною нестабільністю та макрофінансовими ризиками, що впливають на платоспроможність держави та можливості своєчасного фінансування видатків. Додатково, демографічні зміни та структурні зрушення на ринку праці збільшують навантаження на систему казначейського обслуговування та потребують адаптації фінансових потоків до нових умов.

По-четверте, значною проблемою залишається недостатнє нормативно-правове забезпечення та адаптація до міжнародних стандартів. Фрагментація законодавства, відсутність єдиних методологічних підходів до адміністрування фінансових ресурсів та обмежена гармонізація з європейськими практиками створюють перепони для формування прозорого і стабільного фіскального простору.

Нарешті, казначейська система стикається з організаційними та кадровими викликами, зокрема низьким рівнем професійної підготовки персоналу, недостатньою координацією між підрозділами та обмеженими ресурсами для впровадження сучасних технологій управління фінансами.

Перспективи розвитку казначейської системи України тісно пов'язані з процесами модернізації публічних фінансів та формуванням прозорого, ефективного та стабільного фіскального простору.

Одним із ключових напрямів розвитку є цифровізація та автоматизація процесів бюджетного адміністрування. Впровадження електронних платформ, інтегрованих інформаційних систем та автоматизованих механізмів контролю дозволить підвищити оперативність бюджетних операцій, зменшити адміністративні витрати та забезпечити прозорість і ефективність фінансових потоків [3, с.22].

Другим перспективним напрямом є оптимізація управлінських процедур та інтеграція даних між різними рівнями бюджету та органами виконавчої влади. Це дозволить підвищити якість планування та прогнозування фінансових потреб держави, забезпечити своєчасне та цільове використання ресурсів, а також зміцнити контроль над виконанням бюджетних програм.

Третім аспектом є гармонізація нормативно-правової бази та інтеграція з міжнародними стандартами. Удосконалення законодавчих актів, уніфікація методологічних підходів та адаптація практик до європейських стандартів сприятимуть підвищенню довіри до казначейської системи, забезпечать прозорість фінансових потоків та сформуують умови для стабільного формування фінансового простору.

Крім того, розвиток казначейської системи передбачає підвищення професійного рівня кадрів та вдосконалення організаційних структур, що дозволить ефективніше впроваджувати сучасні технології управління фінансами та оперативно реагувати на соціально-економічні виклики.

Таким чином, казначейська система України є ключовим інструментом управління публічними фінансами та формування ефективного фінансового простору, забезпечуючи контроль за надходженням і цільовим використанням бюджетних коштів, прозорість фінансових потоків та стабільність бюджетного процесу. Незважаючи на значний потенціал, система стикається з викликами, зокрема недостатньою цифровізацією, фрагментарністю управлінських процедур, обмеженою інтеграцією даних та потребою гармонізації нормативно-правової бази. Перспективи розвитку пов'язані з модернізацією казначейських процесів, впровадженням сучасних електронних платформ, удосконаленням управлінських механізмів та підвищенням професійного потенціалу кадрів, що сприятиме формуванню прозорого, збалансованого та стабільного фінансового простору, здатного ефективно реагувати на соціально-економічні та фінансові виклики держави.

Список використаних джерел

1. Kurganskaya E. The System Of The Treasury In Ukraine: Actuality And Prospects Of Development. *Research Papers in Economics and Finance*. 2017. Vol. 2(3). P. 15-22.
2. Русін В. М. Особливості функціонування органів державної казначейської служби України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. №47. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2154/2083> (дата звернення: 20.09.2025).
3. Микитюк І. С. Теоретичні засади цифровізації казначейства України. *Економічний вісник університету*. 2022. Вип. 54. С. 19-23.

Валігура Володимир Андрійович,
кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри фінансів ім. С.І. Юрія;
Західноукраїнський національний університет

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПЕРЕВІРОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Податковий контроль традиційно посідає важливе місце у системі адміністрування податків, оскільки забезпечує стабільність бюджетних надходжень та дотримання податкової дисципліни. В Україні за останнє десятиліття відбулися суттєві трансформації у сфері адміністрування податків і діяльності контролюючих органів. Зокрема, у 2012 – 2018 рр. функції адміністрування виконувала Державна фіскальна служба України (ДФС), яка поєднувала податкову та митну компоненти. У 2019 р. відбулася реорганізація ДФС, в результаті якої створено Державну податкову службу України (ДПС), що стало важливим етапом у процесі еволюції контролюючих органів у сфері оподаткування.

Реформування ДПС супроводжується поступовим переходом від карально-контрольної до сервісно-аналітичної моделі адміністрування податків. Така трансформація передбачає зменшення кількості перевірок, посилення ризик-орієнтованого підходу, цифровізацію податкових процесів та розширення інструментів добровільного виконання податкових зобов'язань. Унаслідок цього перевірна діяльність набуває більш вибіркового та стратегічного характеру, а її ефективність дедалі частіше вимірюється не кількістю перевірок, а якістю аналітичної роботи та рівнем довіри платників до податкової системи.

На основі статистичних даних органів ДПС за 2014 – 2024 рр. (форма «Аудит-1») проаналізуємо динаміку кількості перевірок і сум донарахованих грошових зобов'язань, виявимо ключові тенденції та проведемо оцінку ефективності перевіркової діяльності в контексті сучасної трансформації адміністрування податків (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники перевіркової роботи органів ДПС України у 2014 – 2024 рр.

Роки	Кількість перевірок, результати яких узгоджено			Сума донарахованих грошових зобов'язань, яка підлягає погашенню, тис. грн.		
	Всього	у т.ч. планових	у т.ч. позапланових	Всього	у т.ч. по планових перевірках	у т.ч. по позапланових перевірках
2014	33 613	5 104	28 509	7 963 822	3 521 970	4 441 852
2015	21 663	3 609	18 054	4 611 007	1 777 802	2 833 206
2016	18 485	3 620	14 865	6 103 433	2 300 904	3 802 529
2017	19 169	4 085	15 084	16 300 557	8 225 206	8 075 351

Продовження таблиці 1

2018	18 357	4 516	13 841	13 232 296	3 213 009	10 019 287
2019	13 877	3 647	10 230	13 148 620	7 517 065	5 631 555
2020	7 449	1 069	6 380	6 865 358	2 869 607	3 995 751
2021	11 315	2 305	9 010	9 704 676	5 815 226	3 889 450
2022*	5 550	597	4 953	3 901 371	1 923 787	1 977 584
2023	13 733	445	13 288	10 403 086	3 936 819	6 466 267
2024	13 035	1 917	11 118	38 314 602	25 838 199	12 476 403

Примітка: * – дані за січень-листопад.

Джерело: складено автором за [1].

Упродовж 2014 – 2024 рр. в Україні спостерігається виразна тенденція до скорочення загальної кількості перевірок, результати яких були узгоджені між платниками податків та контролюючими органами. Якщо у 2014 р. таких перевірок було проведено близько 33,6 тис., то у 2024 р. їхня кількість зменшилася приблизно до 13,1 тис., тобто більше ніж у 2,5 рази. Ця тенденція є сталим відображенням переходу податкової служби від масового контролю до ризик-орієнтованої моделі перевірок.

У динаміці кількості перевірок, результати яких були узгоджені, простежується кілька періодів, що відхиляються від загальної тенденції поступового скорочення перевіркової активності. Так, 2015 – 2016 рр. характеризуються істотним спадом кількості проведених перевірок. Основними чинниками такого зниження стали законодавчі обмеження, пов'язані із запровадженням мораторію на проведення перевірок суб'єктів малого та середнього підприємництва (Закони України № 76-VIII та № 71-VIII), а також загальний економічний спад, спричинений наслідками політичної та соціально-економічної кризи 2014 р. У цей період ДФС переорієнтувала зусилля на роботу з великими платниками податків та на посилення камерального контролю.

Часткове відновлення перевіркової активності спостерігалось у 2018 р. Це пов'язано з поступовим поверненням планових перевірок у межах переходу до більш системного ризик-орієнтованого підходу в діяльності ДФС, що тимчасово зумовило зростання кількості узгоджених результатів перевірок.

2020 – 2021 рр. характеризуються повторним скороченням кількості перевірок. Причиною стала пандемія COVID-19 та запроваджений у цей період загальнодержавний мораторій на проведення більшості планових перевірконих заходів. Унаслідок цього відбулося тимчасове зменшення фактичної кількості перевірок, за результатами яких були донараховані й узгоджені грошові зобов'язання. Мінімальною перевірковою активністю також вирізняються 202 – 2023 рр., що пояснюється введенням воєнного стану та зосередженням діяльності ДПС на забезпеченні стабільності надходжень до бюджету. У цей період відбулося фактичне призупинення більшості планових перевірок та розширення практики дистанційного ризик-аналізу платників податків.

Початкові ознаки поступового відновлення перевіркової діяльності

спостерігаються у 2024 р. Часткове скасування обмежень і адаптація податкової служби до умов воєнного часу сприяли незначному збільшенню кількості перевірок, результати яких були узгоджені, що може свідчити про повернення до більш системного контролю з урахуванням нових управлінських підходів.

При майже трикратному скороченні кількості перевірок у 2014 – 2024 рр. відбулося п'ятикратне зростання загальної суми донарахованих зобов'язань (з 8 млрд грн до понад 38 млрд грн). Це означає, що середня результативність однієї перевірки за аналізований період зросла більш ніж у 12 разів – із 237 тис. грн у 2014 р. до 2,94 млн грн у 2024 р.

Аналіз динаміки свідчить про наявність зворотного кореляційного зв'язку між кількістю проведених перевірок та середнім обсягом донарахованих грошових зобов'язань, що припадають на одну перевірку. Зокрема, у періоди скорочення перевіркової активності (2016 – 2019 рр. та 2020 – 2021 рр.) спостерігається зростання результативності кожного контрольного заходу, тоді як у роки масовішого контролю (2014 – 2015 рр.) середні суми донарахувань були істотно нижчими.

Виявлена закономірність свідчить про підвищення ефективності ризик-орієнтованого підходу у діяльності податкової служби, який передбачає перехід від практики суцільного охоплення платників перевітками до аналітичного відбору суб'єктів господарювання з підвищеним ризиком порушення податкового законодавства.

Проте, спостерігається негативна ситуація щодо погашення донарахованих грошових зобов'язань. На підставі даних, поданих на рис. 1, простежується коливальна динаміка питомої ваги сплачених сум донарахованих грошових зобов'язань у 2017 – 2023 рр. Показник відображає фактичну ефективність стягнення донарахованих податків – тобто співвідношення між визначеними податковими зобов'язаннями за результатами перевірок і сумами, що реально надійшли до бюджету.

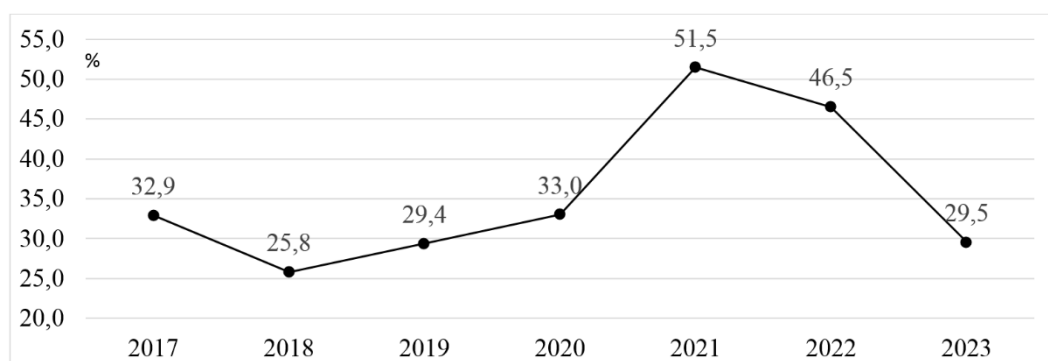


Рис. 1. Питома вага грошових зобов'язань, що фактично надійшли до бюджету у донарахованих грошових зобов'язаннях

Джерело: складено автором за: [1; 2]

У 2017 – 2019 рр. спостерігалось відносно низьке значення показника (у межах 25,8 – 32,9%), що свідчить про обмежену результативність контрольно-

перевірочної діяльності на етапі сплати донарахованих сум. Це можна пояснити наявністю значної частки оскаржених рішень, тривалими судовими процедурами та низьким рівнем платоспроможності окремих суб'єктів господарювання.

Починаючи з 2020 р., відбувається поступове зростання показника, а у 2021 р. його значення сягає максимуму – 51,5%, що свідчить про підвищення рівня добровільної сплати донарахованих податкових зобов'язань. Така динаміка може бути пов'язана з посиленням аналітичних функцій ДПС, впровадженням електронних сервісів контролю та орієнтацією на взаємодію з платниками у межах сервісного підходу.

У 2022 – 2023 рр. питома вага сплати знижується до 46,5% і 29,5% відповідно. Це пояснюється впливом воєнного стану та економічної нестабільності, які призвели до зниження платоспроможності бізнесу, зростання кількості відстрочених і безнадійних податкових зобов'язань, а також зміщенням акцентів податкових органів із фіскальних заходів на забезпечення стабільності податкового адміністрування.

Таким чином, комплексний аналіз динаміки кількості перевірок, сум донарахованих грошових зобов'язань та питомої ваги їх фактичного погашення засвідчує суттєву трансформацію підходів до податкового контролю в Україні у 2014 – 2024 рр. Зменшення кількості перевірок при одночасному зростанні обсягів донарахувань і підвищенні ефективності сплати свідчить про перехід від екстенсивної моделі перевірочної роботи до ризик-орієнтованої та аналітичної системи адміністрування податків. Податкові органи дедалі більше зосереджуються на перевірках суб'єктів із підвищеним ризиком ухилення від оподаткування, що забезпечує зростання фіскальної віддачі кожної перевірки. Водночас посилення сервісної складової діяльності ДПС сприяє зростанню рівня добровільної сплати донарахованих зобов'язань, особливо у періоди стабільної економічної активності. Таким чином, результати аналізу підтверджують підвищення інституційної спроможності податкової служби та її поступову адаптацію до сучасних принципів партнерського адміністрування й ефективного податкового контролю.

Разом із позитивними тенденціями, виявленими під час аналізу, дослідження засвідчує наявність низки проблемних аспектів, які обмежують ефективність податкового контролю в Україні та знижують результативність перевірочної діяльності.

По-перше, зберігається низький рівень фактичного погашення донарахованих сум: у середньому лише від чверті до половини донарахованих зобов'язань реально надходять до бюджету. Це свідчить про проблеми з виконанням податкових рішень, складність процедур стягнення й оскарження, а також про наявність системних затримок у судовому процесі.

По-друге, висока частка оскаржених результатів перевірок свідчить про недостатню якість доказової бази та методичного забезпечення податкових аудитів. Нерідко рішення податкових органів скасовуються через процесуальні

недоліки або неузгодженість підходів до визначення порушень.

По-третє, зберігається нерівномірність у розподілі контрольних заходів між категоріями платників. Основна увага приділяється великим платникам, тоді як малий і середній бізнес часто залишається поза системним ризик-аналізом, що створює потенційні «сірі зони» у сфері оподаткування.

По-четверте, перевірна діяльність демонструє низьку стійкість до зовнішніх шоків. Пандемія COVID-19 і воєнний стан показали, що система податкового контролю недостатньо адаптована до кризових умов, оскільки рівень цифровізації перевірок і дистанційного аудиту залишається обмеженим.

Подолання окреслених проблем потребує комплексного вдосконалення системи перевіркової роботи, зокрема:

- удосконалення механізму досудового врегулювання податкових спорів і запровадження публічного моніторингу виконання рішень про стягнення;
- підвищення ефективності діяльності працівників підрозділів податкового аудиту через уніфікацію методик, автоматизацію відбору ризикових платників та професійне навчання таких працівників;
- розширення ризик-аналітичних інструментів для суб'єктів малого та середнього бізнесу;
- впровадження технологій «безконтактного аудиту» з використанням електронних даних, big data та алгоритмів ризик-аналізу.

Список використаних джерел

1. Контрольно-перевірна робота / Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/kontrolno-perevirochna-robota>
2. Рада бізнес-омбудсмена. Податкові перевірки – перевіряй, але довіряй: звіт за результатами розслідування за власною ініціативою. URL: <https://boi.org.ua/wp-content/uploads/2023/11/podatkovyi-perevirky-v2.pdf>

Вінницька Оксана Анатоліївна,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки;

Чвертко Людмила Андріївна,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки;

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

РОЛЬ МОДЕЛЮВАННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ (BPM) У МОДЕРНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У сучасних умовах цифрової трансформації державного управління особливої ваги набуває застосування інноваційних підходів до оптимізації діяльності державних органів. Державна митна служба України відіграє ключову роль у забезпеченні митної безпеки, спрощенні зовнішньоекономічної діяльності та наповненні державного бюджету, тому ефективність її роботи є важливим чинником економічної стабільності країни. Моделювання бізнес-процесів (BPM) виступає сучасним інструментом управління, що дозволяє системно аналізувати, удосконалювати та автоматизувати митні процедури. Використання BPM сприяє підвищенню прозорості процесів, зменшенню бюрократичного навантаження, забезпеченню узгодженості дій між підрозділами та створенню передумов для формування «електронної митниці». Таким чином, модернізація діяльності Державної митної служби України є актуальним у контексті впровадження європейських стандартів управління, цифровізації публічного сектору та підвищення ефективності митного адміністрування.

Розвиток митної служби у світовій практиці спрямований на створення електронної митниці з подальшим переходом до повністю цифрової моделі. Зусилля митних органів повинні бути орієнтовані на впровадження системи електронних послуг для всіх учасників – як населення, так і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Основним завданням митної служби є скорочення матеріальних витрат і часу, необхідного для реалізації митних процедур. У сучасних умовах домінуючим напрямом міжнародної стратегії реформування митних систем є перехід до моделі митної служби як сервісної структури, від ефективності якої залежать умови та можливості розвитку зовнішньої торгівлі держави [1].

Програма «Цифрова митниця» спрямована на заміну традиційних паперових процедур електронними операціями, що дозволяє створити ефективніше та сучасніше митне середовище, яке відповідає тенденціям розвитку світової економіки. Митні органи зосереджують увагу на впровадженні інноваційних цифрових рішень і сервісів для спрощення роботи суб'єктів господарювання, прикордонних служб та працівників митниці. Подальший розвиток передбачає активне використання таких технологій, як великі дані,

телематика та хмарні обчислення, що сприяє підвищенню операційної ефективності та зручності ведення зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). Інформатизація економічних процесів сприяє значному скороченню часу на виробництво продукції, а в митній сфері – на проведення митних операцій. Вона також підвищує якість виконання основних функцій та забезпечує перехід на вищий рівень технологічного розвитку, що позитивно впливає на загальний рівень життя населення [2, с. 931].

Моделювання бізнес-процесів (BPM) є ключовим інструментом управління, що дозволяє системно аналізувати, удосконалювати та автоматизувати діяльність митних органів. *Застосування BPM-моделей сприяє:*

- підвищенню ефективності розробки та впровадження ІТ-систем;
- узгодженню функціональних вимог між усіма зацікавленими сторонами;
- створенню умов для реалізації концепції «електронної митниці» [3].

Удосконалення політики BPM у Держмитслужбі забезпечує перехід від бізнес-аналізу до розробки ІТ-рішень, підтримує гнучкість і наскрізну взаємодію між системами.

Бачення електронної митниці ґрунтується на таких цільових орієнтирах:

1. **Цифровізація митної діяльності** – автоматизація процедур митного оформлення з використанням штучного інтелекту та великих даних.

2. **Сприяння міжнародній торгівлі** – розширення експортних можливостей та зменшення термінів митних операцій.

3. **Прозорість і відкритість** – удосконалення умов ведення бізнесу та покращення інвестиційного клімату.

4. **Оптимізація адміністрування митних платежів** – створення єдиного особового рахунку для платників.

5. **Підтримка сумлінних учасників ЗЕД** – розвиток інституту авторизованих економічних операторів.

6. **Зменшення адміністративного навантаження** – впровадження системи митного аудиту та електронного контролю.

7. **Зміцнення інформаційної безпеки** – побудова захищеної ІТ-архітектури із впровадженням сучасних систем кіберзахисту (SIEM, XDR, DLP, MFA тощо).

Досягнення визначених цілей забезпечується шляхом розвитку Єдиної автоматизованої інформаційної системи (ЄАІС), реінжинірингу митних процесів, впровадження міжнародних стандартів обміну даними та створення сучасної правової бази. Використання Єдиної автоматизованої інформаційної системи (ЄАІС) у діяльності Державної митної служби України є надзвичайно доцільним, оскільки вона забезпечує комплексну автоматизацію митних процесів і централізований облік усіх операцій. ЄАІС сприяє уніфікації даних, підвищенню точності контролю та прозорості процедур, а також створює основу для ефективної взаємодії між структурними підрозділами митної служби та іншими державними органами. Завдяки цій системі забезпечується швидкий

доступ до актуальної інформації, що дозволяє оперативно приймати управлінські рішення та запобігати порушенням у сфері зовнішньоекономічної діяльності [4, 5].

Крім того, ЄАІС є важливим інструментом реалізації принципів електронного урядування та цифрової трансформації митної справи. Вона дозволяє впроваджувати сучасні аналітичні інструменти, інтегрувати технології штучного інтелекту та системи управління ризиками, що значно підвищує ефективність митного контролю. Використання ЄАІС сприяє спрощенню процедур для бізнесу, зменшенню адміністративного навантаження та забезпеченню прозорості й довіри до митних органів, що відповідає європейським стандартам роботи та сприяє інтеграції України у міжнародний економічний простір.

Використання BPM-моделей у діяльності митних органів сприяє підвищенню ефективності управління, зниженню ризиків, цифровій трансформації митних процедур і наближенню України до європейських стандартів у сфері митного адміністрування. Такий підхід забезпечує прозорість і контрольованість усіх етапів митних процесів, підвищує якість прийняття управлінських рішень і дозволяє оперативно реагувати на зміни у зовнішньоекономічному середовищі.

Впровадження BPM-моделювання створює умови для побудови сучасної електронної митниці, що функціонує на основі єдиних цифрових стандартів, інтегрованих інформаційних систем і автоматизованих процедур. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню конкурентоспроможності української економіки, розвитку міжнародної торгівлі та забезпеченню належного рівня митної безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Мацедонська Н., Коваленко В., Штефан Л. Модернізація митної діяльності з використанням інформаційних технологій. *Економіка та суспільство*, 2021. Вип. 27. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-16>
2. Новицький А. М., Новицька Н. Б. Передумови цифрової трансформації митних правовідносин. *Ірпінський юридичний часопис*. 2020. Вип. 2. С. 68-75.
3. Довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів на основі Багаторічного стратегічного плану електронної митниці ЄС (Multi-annual strategic plan for electronic customs, MASP-C) URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/225748_mnfn-skhhvaliv-strategchniy-plan-tsifrovzats-derzhavno-mitno-sluzhbi
4. Вінницька О. Цифровізація податкових відносин як інструмент досягнення цілей сталого розвитку. *Економічні горизонти*, 2025. №2 (31), С. 100–109. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(31\).2025.330130](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(31).2025.330130)
5. Проєкти цифрової трансформації. URL : <https://plan2.diia.gov.ua/projects>

*Герчаківський Святослав Дем'янович,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія;
Західноукраїнський національний університет*

КОНСТРУКТ МИТНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Митний простір України є ключовим елементом державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та забезпечення економічної безпеки держави. Незважаючи на складні умови повномасштабної війни з росією, конструкт митного простору України активно реорганізується. Ці зміни не лише допомагають реагувати на поточні складні виклики, але й створюють фундаментальну основу для інтеграції України в європейський митний простір, що є однією з ключових умов для післявоєнного відновлення та економічного розвитку.

Проблематика формування митного простору держави знаходиться в площині наукових досліджень багатьох українських вчених, зокрема: А. Войцещука, який акцентував увагу на розкритті основних детермінант митного простору України та вирішальну роль глобальних викликів та ризиків у його формуванні; Г. Сидор, яка досліджує проблематику збалансування вітчизняного митного простору та аналізує перешкоди, що унеможлиблюють ці процеси; І. Іващук, яка розглядала митно-просторові аспекти структуризації глобальних процесів; К. Сандровський характеризував дефініцію митного простору як сфери, де взаємодіють норми національного та міжнародного права для підтримання порядку перетину митних кордонів та розвитку співробітництва митних адміністрацій. Водночас актуальними є наукові дослідження в сфері зміни конструкту митного простору України, що викликані війною та євроінтеграційними викликами.

Єдиного тлумачення дефініції «митний простір держави» відсутній як в теоретичних напрацюваннях, так і в законодавчій базі. Так, в нормативно-правових актах України частіше вживається термін "митна територія", а поняття "митного простору" використовується в аналітичних і наукових працях для ширшого опису системи митного контролю, законодавчого регулювання, інфраструктури та процедур, які забезпечують рух товарів через державний кордон.

Згідно з чинним законодавством, а саме статтею 9 Митного кодексу України, митна територія України охоплює територію, зайняту сушею, внутрішні води, територіальне море та повітряний простір над ними, а також штучні острови, установки і споруди, що створені у виключній (морській) економічній зоні України, якщо на них поширюється юрисдикція держави. В межах цієї території Україна здійснює митний контроль, справляє мита, податки, а також регулює зовнішньоторговельні операції. Території вільних митних зон,

відповідно до норм Митного кодексу, в окремих випадках вважаються такими, що знаходяться поза межами митної території України – для цілей митного регулювання [1].

Доволі подібне трактування подане в проєкті Митного кодексу України, який був розроблений на основі митного законодавства ЄС фахівцями Мінфіну і Держмитслужби за підтримки експертів технічної підтримки ЄС: «Територія України, зайнята сушею, територіальне море, внутрішні води і повітряний простір, а також території вільних зон, штучні острови, установки і споруди, створені у виключній (морській) економічній зоні України, на які поширюється виключна юрисдикція України, становлять митну територію України» [2].

Таким чином, дефініція «митна територія» вважається юридично визначеною частиною державної території, де функціонують митні інституції держави та на яку поширюється дія митного законодавства. На практиці ж поняття "митний простір" охоплює не лише фізичну територію, а й усю систему митного адміністрування, митного оформлення, митного контролю, митну інфраструктуру, а саме пункти пропуску, прикордонні склади, митні зони, міжнародні угоди, зобов'язання та систему взаємодії з митними органами інших держав. У цьому розумінні конструкт митного простору можна трактувати як консолідовану функціональну систему забезпечення переміщення товарів, транспортних засобів, громадян через митний кордон різними видами транспорту відповідно до чинного українського законодавства та міжнародних норм.

Після проголошення незалежності у 1991 році Україна юридично закріпила свої державні кордони, зокрема з Росією, Білоруссю, Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією та Молдовою. Відповідно до Закону України «Про державний кордон» (1991 р.), державний кордон охоплював усю територію України, включаючи Автономну Республіку Крим, територіальне море, внутрішні води та повітряний простір над ними. У межах цих кордонів було сформовано митну територію України, на якій поширювалась дія митного законодавства [3].

Починаючи з 2014 року, а далі з 24 лютого 2022 року, після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, митний простір нашої держави зазнав значних змін, що вплинули на функціонування митних органів та режимів митного контролю. Насамперед, було закрито всі пункти пропуску на кордоні з росією та білоруссю. Це стало вимушеним кроком через безпекову ситуацію та втрату контролю над окремими ділянками кордону. Як наслідок, функціонування митних постів у цих регіонах було припинено, що ускладнило як легальний рух товарів, так і посилює ризики контрабанди.

В умовах активних бойових дій в прифронтових регіонах здійснена евакуація митної інфраструктури. Митні пункти пропуску, що раніше діяли у зоні бойових дій, були переміщені у більш безпечні регіони, зокрема на західну

та центральну частину України. Це дозволило зберегти безперервність митного контролю та забезпечити відповідність процедур чинному законодавству. У зв'язку з втратою контролю над кордонами на сході та півночі, основні торгові потоки були переорієнтовані на західний напрямок. На сьогодні активно використовуються пункти пропуску на кордонах з Європейським Союзом – Польщею, Румунією, Угорщиною, Словаччиною та Молдовою. Для прискорення торгівлі та полегшення перетину кордону були запроваджені спрощені митні процедури, зокрема для гуманітарної допомоги, яка надходить від міжнародних партнерів.

У зв'язку з втратою контролю над кордонами на сході та півночі, основні торгові потоки були переорієнтовані на західний напрямок. Активно використовуються пункти пропуску на кордонах з Європейським Союзом – Польщею, Румунією, Угорщиною, Словаччиною та Молдовою. Для прискорення торгівлі та полегшення перетину кордону були запроваджені спрощені митні процедури, зокрема для гуманітарної допомоги, яка надходить від міжнародних партнерів.

Аналізуючи ефективність діяльності Держмитслужби України в умовах війни, відзначимо, що впродовж 2023-2025 років можна прослідкувати позитивні тренди по деяких показниках. Хоча кількість персоналу у 2023 році, попри очікування, скоротилась, показники, які характеризують ефективність роботи зросли. Для прикладу, один із ключових результативних показників обсяг надходжень до дохідної частини Державного бюджету України, що контролюється ДМС у 2025 році очікується майже на 60% більшим ніж у 2023 році [4].

У 2024 році митні органи України спрямували до державного бюджету значну суму в розмірі 591,7 мільярда гривень, що склало 94% від запланованого рівня, визначеного на початок року. Цей результат став можливим завдяки ефективному виконанню завдань у першій половині року, коли митниця перевищила показники надходжень, встановлені планом. Однак у другому півріччі жодного місяця митні органи не досягли індикативних цільових показників, що вплинуло на загальний річний результат.

У 2024 році Україна досягла значного зростання експорту, який склав \$41,6 млрд, перевищивши показники 2023 року на \$6 млрд або 15%. Такий прогрес став можливим завдяки поступовому відновленню експортних процесів, що тривалий час були ускладнені, зокрема через логістичні проблеми, пов'язані з початком повномасштабного вторгнення.

У 2024 році митними органами було зареєстровано 9409 випадків порушення митних правил на загальну суму 18 мільярдів гривень. Основну частку порушень становило незаконне переміщення товарів через кордон із приховуванням від митного контролю, сума яких склала 17,6 мільярда гривень. Незважаючи на величезні масштаби виявлених порушень, надходження до державного бюджету лишаються вкрай низькими. Так, упродовж року накладено

штрафів на загальну суму 86 мільйонів гривень, з яких фактично сплачено лише 79 мільйонів. Із переданих до суду 5306 справ загальною сумою близько 18 мільярдів гривень вдалося стягнути лише 3,8 мільярда. Що стосується конфіскованого майна, переданого органам державної виконавчої служби, його оцінка склала 111,6 млн грн, проте реальна сума доходів від його реалізації для бюджету склала лише 15 млн грн.

У сучасних умовах, зважаючи на виклики, спричинені повномасштабною війною, перспективи розвитку нового конструкту митного простору України тісно пов'язані з припиненням війни, відновленням територіальної цілісності держави, подальшою інтеграцією з Європейським Союзом та модернізацією митної системи України. Домінантним завданням є відновлення контролю над усією територією України, включно з тимчасово окупованими районами Криму, Донеччини та Луганщини, Херсонщини та Запоріжжя. Це потребуватиме значних ресурсів і координації між військовими, митними та іншими державними органами. Відновлення контролю означатиме повернення під повноцінний митний режим усіх пунктів пропуску, відновлення їхньої роботи, що матиме великий вплив на безпеку держави та економічний розвиток. Водночас це створює серйозні виклики, зокрема у сфері боротьби з контрабандою та налагодженні ефективного контролю на нових ділянках кордону.

Другим важливим напрямом є поглиблення євроінтеграційних процесів через ухвалення проєкту Митного кодексу України, який відповідатиме вимогам та стандартам Європейського Союзу, передбачатиме гармонізацію митних процедур, впровадження сучасних цифрових технологій, спрощення митного оформлення та підвищення прозорості митних операцій. Наступним важливим аспектом формування нового конструкту митного простору України є післявоєнна відбудова митної інфраструктури. У багатьох регіонах, особливо на сході та півдні, митні пункти пропуску зазнали значних руйнувань або були евакуйовані. Відбудова передбачає не лише відновлення будівель і обладнання, а й модернізацію технологій, інтеграцію з європейськими системами митного контролю, а також навчання персоналу, що безпосередньо дозволить забезпечити ефективне управління митним простором в умовах нових викликів.

Список використаних джерел

1. Митний кодекс України. URL: <https://consultgroup.com.ua/ua/zakono-davstvo-ukrainy/kodeksy/mku/mku-stattya-9/>.
2. Кабмін підтримав проєкт нового Митного кодексу України. URL: <https://pravo.ua/kabmin-pidtrymav-proiekt-novoho-mytneho-kodeksu-ukrainy/>.
3. Про державний кордон України : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text>.
4. Тіньовий звіт щодо прогресу України у наближенні до Розділу 29 «Митний Союз» (2025). URL: <https://iaa.org.ua/portfolio/shadow-report2/>

*Гіць Уляна Зеновійвна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
науковий керівник:
Микуляк Олеся Володимирівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту;
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СТІЙКІСТЬ ФІНАНСОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Розуміння принципів функціонування податкової системи є ключовим елементом для аналізу фінансової стабільності держави, оскільки саме податкова політика визначає обсяг бюджетних ресурсів, регулює рівень економічної активності та формує фінансову спроможність суб'єктів господарювання. Як ключовий фіскальний регулятор, податкова система виконує перерозподіл національного доходу, безпосередньо формуючи бюджетні надходження та створюючи фінансову спроможність держави для реалізації її соціально-економічних та оборонних функцій.

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну у лютому 2022 року стало серйозним викликом для економічної та фінансової системи держави. Війна спричинила масштабні руйнування інфраструктури, скорочення виробництва, переміщення населення та різке збільшення державних витрат на оборону. Все це стало каталізатором трансформації національної податкової політики.

У той період в держави виникла потреба одночасного вирішення двох пріоритетних завдань: необхідність зберегти фіскальну стійкість, яка в свою чергу забезпечила б фінансування оборонних потреб та, водночас, створити умови для адаптації бізнесу в період економічної нестабільності.

Трансформація податкової політики під час війни стала одним з елементів фінансової стратегії держави, що мала на меті збереження бюджетної стабільності та одночасно забезпечення стійкості фінансової інфраструктури завдяки підтримці фінансової спроможності суб'єктів господарювання та громадян.

Одним із ключових напрямів змін у податковій сфері стало ухвалення низки законів, які передбачили тимчасові пільги та спрощення для бізнесу. Так на початку березня 2022 року внесені зміни до Податкового кодексу, які звільнили платників від штрафних санкцій за порушення податкового законодавства, передбачена можливість відтермінування подання звітності та

сплати податків для платників, які не можуть виконувати обов'язки через бойові дії. Проте всі податкові обов'язки необхідно виконати протягом шести місяців після завершення воєнного стану [1].

Важливим кроком стало запровадження спрощеної системи оподаткування зі ставкою 2% від доходу для суб'єктів господарювання, які раніше були платниками податку на прибуток або ПДВ [2]. Це мінімізувало ризики масового згорання економічної активності суб'єктів господарювання, але в той же час спричинило спад податкових надходжень до бюджету та призвело до зростання залежності від зовнішнього фінансування. Проте ці заходи опосередковано зміцнили стійкість банківського сектору, адже підтримуючи платоспроможність бізнесу вдалося захистити якість кредитних активів.

Також відбулися зміни щодо податку на додану вартість, а саме тимчасове звільнення від ПДВ та мита на ввезення товарів оборонного призначення. Крім того, запроваджено зниження ставки ПДВ до 7% та скасування акцизного податку для операцій із постачання пального.

Потужним економічним стимулом для підтримки обороноздатності країни стали зміни щодо податку на прибуток. Згідно із Законом України від 15 березня 2022 року № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», платники можуть не збільшувати фінансовий результат на суму благодійної допомоги ЗСУ та іншим військовим, чи гуманітарним організаціям понад ліміт 4% від прибутку попереднього року [1]. Цей закон став підтримкою для бізнесу та зменшив навантаження на фінансову інфраструктуру.

Наступні зміни до Податкового кодексу балансували фіскальну стабільність і прозорість, забезпечуючи контроль за фінансовими потоками та відновлення податкових надходжень до бюджету, адже відновили строки подання звітності для тих осіб, які можуть це зробити та посилили контроль за ризиковими операціями й ухиленням від сплати податків.

Таким чином, податкові послаблення на початку повномасштабного вторгнення стали не лише інструментом збереження економічної стійкості бізнесу, а й відіграли чималу роль у підтриманні фінансової інфраструктури держави, забезпечивши мінімальну ліквідність, стабільність податкового адміністрування та безперервність фінансових потоків.

Нормативним актом, який вніс суттєві зміни в податкове законодавство у 2023 році став Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану», який набрав чинності 1 серпня 2023 року.

Відповідно до закону скасовувалися більшість податкових пільг та частково почала відновлюватися довоєнна система оподаткування.

Для платників податків, які працюють у сфері реалізації підакцизної продукції, проводять азартні ігри в Україні та надають фінансові й платіжні послуги відновлено проведення документальних планових перевірок. Спрощена

система оподаткування зі ставкою 2% єдиного податку скасовувалася, що означало повернення підприємців до традиційних груп оподаткування та зобов'язань зі сплати ЄСВ і ПДВ. Платникам ПДВ зберегли право на податковий кредит за лютий – травень 2022 року за податковими накладними, за умови їх реєстрації в Єдиному реєстрі податкових накладних протягом 60 календарних днів з дня відновлення реєстрації платником ПДВ.

Внесені уточнення стосовно податку на прибуток для волонтерів. Волонтерські кошти, які пройшли через офіційну реєстрацію волонтера у Реєстрі, не повинні вважатися особистим доходом волонтера і, відповідно, їх не обкладають ПДФО.

З метою посилення фінансової дисципліни та повернення повного адміністративного контролю, з 1 серпня 2023 року відновлено обов'язок банків, інших надавачів платіжних послуг та емітентів електронних грошей негайно повідомляти податкові органи про відкриття/закриття рахунків і електронних гаманців платників податків. Також не пізніше 1 вересня 2023 року фінансові установи повинні були проінформувати Державну податкову службу про зміни всіх рахунків протягом періоду дії воєнного стану. Це сприяло підвищенню прозорості фінансових потоків та нормалізації податкового адміністрування після скасування певних податкових пільг [3].

Зміни, ухвалені у 2023 році, суттєво вплинули на фінансову інфраструктуру, спрямовуючи її на відновлення стабільності після періоду певних пільг. Відновлення обміну інформацією між банками й податковими органами підвищило прозорість фінансових операцій, а уточнення правил оподаткування волонтерських коштів сприяло соціальній стабільності. зміни забезпечили нормалізацію податкового адміністрування, зміцнення довіри до фінансових інститутів і формування передумов для стійкого розвитку фінансової системи України.

Низка важливих змін в Податковому кодексі, що внесенні протягом 2024 року, вплинула на стабільність фінансової інфраструктури та функціонування банківської та небанківської системи платежів.

Однією з ключових модифікацій стало підвищення ставки військового збору для фізичних осіб з 1,5 % до 5 %, що забезпечує зростання надходжень до державного бюджету в умовах воєнного стану та водночас впливає на ліквідність населення. Це, в свою чергу, змушує фінансові установи оптимізувати облік і адміністрування цих платежів.

Також було підвищено ставку податку на прибуток для банків до 50 %, а для інших фінансових установ – до 25 %. Підвищення ставки до 50% для банків було запроваджено зі зворотною дією за 2023 рік, а потім і за 2024 рік, як особлива, тимчасова міра, що перевищує стандартні 18% та вже раніше підвищені 25%.

Такі зміни щодо ставки на прибуток мали подвійний ефект, адже: з одного боку, збільшилися бюджетні надходження і фінансова стійкість держави, а з

іншого – змінилася структура прибутковості фінансових установ, що вимагало адаптації внутрішніх фінансових моделей для підтримання ліквідності та інвестиційної активності.

Значна увага приділялася удосконаленню адміністрування податків. Підвищено прозорість податкових процедур через запровадження з 2025 року щомісячного звітування для платників ПДФО, військового збору та ЄСВ, що також має зменшити ризики помилок у фінансовій звітності. У сфері місцевих податків і зборів оновлено механізм їх встановлення, надавши органам місцевого самоврядування право щорічно до 25 липня затверджувати ставки та пільги, що забезпечує необхідну гнучкість для формування місцевих бюджетів, зокрема, на постраждалих територіях [4].

Загалом податкові зміни 2024 року спрямовані на підвищення ефективності податкової системи, збільшення доходів бюджету, що зміцнює фінансову інфраструктуру держави, підвищує стійкість банківської системи і сприяє стабільності фінансових потоків у складних умовах воєнного стану.

Однією з важливих новацій податкового законодавства у 2025 році у сфері звітності став перехід на квартальний звітний період (замість місячного) для податкових агентів щодо ПДФО, військового збору та ЄСВ. Крім того, запроваджено звільнення ФОП від сплати ЄСВ “за себе”, якщо за них вже сплачує роботодавець.

Водночас посилено контроль за тіньовим сектором через інтеграцію податкової звітності з екологічними дозволами та введення жорсткіших вимог і штрафів у сфері ліцензування підакцизних товарів. Для підтримки критичної інфраструктури продовжено до 2028 року застосування касового методу ПДВ для постачальників комунальних послуг та надано гнучкість органам місцевого самоврядування у зниженні місцевих податків під час воєнного стану [5].

Трансформація податкової політики України в умовах воєнного стану стала ключовим чинником забезпечення фінансової стійкості держави. Поетапне реформування, від запровадження податкових пільг і спрощень у 2022 році до поступового відновлення контролю та підвищення ефективності адміністрування у 2023–2025 роках, дозволило не лише зберегти економічну активність бізнесу, а й зміцнити інституційну спроможність фінансової інфраструктури. Посилення прозорості звітності, збалансування фіскального навантаження та гнучкість місцевої податкової політики сприяли стабільності банківського сектору, наповненню бюджетів різних рівнів і підтримці критично важливих галузей економіки. Таким чином, податкова політика у воєнний період виконала не лише фіскальну, а й стратегічну функцію, оскільки стала інструментом фінансової стабілізації.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон

України від 15.03.2022 № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2142-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text>

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 30.06.2023 № 3219-IX. 30.06.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-20#Text>

4. Зміни у податковому законодавстві України у 2024-2025 роках: що потрібно знати бухгалтерам. Dilovod. 2024.1 грудня. URL: <https://dilovod.ua/blog/zminy-u-podatkovomu-zakonodavstvi-ukrayiny-u-2024-2025-rokah/>

5. BDO в Україні про податкові зміни 2025: нові правила для бізнесу і громадян. EBA. 2025. 30 вересня. URL: <https://eba.com.ua/bdo-v-ukrayini-pro-podatkovyi-zminy-2025-novi-pravyly-dlya-biznesu-i-gromadyan/>

Головач Наталія Анатоліївна,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри статистики та економетрії;

Хвостик Альбіна Віталіївна,

здобувачка (першого) бакалаврського рівня вищої освіти,

спеціальність «Фінанси, банківська справа,

страхування та фондовий ринок»;

Державний торговельно-економічний університет

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ

Цифровізація є процесом упровадження цифрових технологій у різні галузі з метою підвищення якості та ефективності роботи, її спрощення та збільшення прибутковості. В контексті податкових систем, цифровізація спрямована на модернізацію та оптимізацію процесів адміністрування податків, що включає використання сучасних інформаційних технологій для покращення прозорості, зручності та ефективності як для платників податків, так і для державних контролюючих органів.

В Україні досягнуто значного прогресу в цифровізації податкової системи. Одним із ключових результатів цього процесу є впровадження «Електронного кабінету платника податків», який забезпечує реалізацію прав і обов'язків платників, визначених Податковим кодексом України.

Такий електронний кабінет забезпечує можливість реалізації платниками податків прав та обов'язків, визначених Податковим кодексом України та іншими законами, зокрема, шляхом:

- перегляду інформації про платника податків;
- одержання такої інформації у вигляді документа, який формується автоматизовано шляхом вивантаження відповідної інформації з електронного кабінету з накладенням кваліфікованого електронного підпису посадової особи контролюючого органу;
- подання платником податків через електронний кабінет заяв, скарг та повідомлень, документів та податкової звітності, формування, а в окремих випадках – корегування та реєстрація таких документів, зокрема: повідомлення про використання та про відмову від використання єдиного рахунку; звернень та інших документів для отримання ліцензій; заяви про повернення помилково та/або надміру сплачених грошових зобов'язань та/або пені; заперечень на акт або довідку, якими оформлені результати перевірки; скарги на податкове повідомлення-рішення або інше рішення, дію або бездіяльність контролюючого органу чи посадової особи контролюючого органу тощо;
- визначення напряму використання суми помилково та/або надміру сплачених грошових зобов'язань і пені;
- проведення звірки розрахунків платників податків із державним та місцевими бюджетами;
- отримання платниками податків копій наказів про проведення перевірок, повідомлень про проведення перевірок, актів (довідок) перевірок, відповідних запитів та інших документів, складених у зв'язку з проведенням та за результатами перевірок і звірок, передбачених ПК України;
- подання звернення на отримання індивідуальної податкової консультації в електронній формі;
- автоматизованого визначення обов'язкових для заповнення та подання форм податкової звітності та рахунків для сплати податків і зборів конкретного платника податків;
- заповнення, перевірки та подання податкових декларацій, звітності до контролюючого органу;
- взяття на облік, внесення змін до облікових відомостей (включаючи, але не обмежуючись, внесення або зміну інформації про осіб, які мають право підписувати податкову звітність), зняття з обліку, переходу на спеціальні режими оподаткування та інших реєстраційних дій;
- отримання платником податків податкової інформації про інших платників податків за попередньо наданою згодою таких осіб, а також одержання такої інформації у вигляді документа [1].

Таким чином, Електронний кабінет – це інноваційне цифрове рішення, що дозволяє фізичним та юридичним особам подавати податкову звітність, перевіряти сплачені податки, взаємодіяти з контролюючими органами онлайн.

Указаний сервіс полегшує роботу підприємців, знижуючи навантаження з огляду на зменшення потреби в паперових документах і забезпечуючи доступ до даних у режимі реального часу.

Також на сьогодні одним із провідних напрямів удосконалення податкового адміністрування в умовах цифровізації є попереднє заповнення податкових декларацій. Попереднє заповнення податкових декларацій передбачає алгоритм, коли податкові органи заздалегідь отримують інформацію про доходи платників податків від третіх осіб, таких як роботодавці та фінансові установи, і використовують цю інформацію для заповнення податкових форм. *Цей підхід має кілька значних переваг:*

- зменшення ризику помилок при самостійному заповненні декларацій та спрощення процесу декларування для платника податків;
- економія часу та ресурсів платників податків, що особливо актуально для малого бізнесу та фізичних осіб;
- зменшення адміністративного навантаження на податкові органи, що сприяє підвищенню їхньої ефективності [6, с. 80-81].

Попереднє заповнення податкових декларацій стало поширеною практикою у багатьох країнах. Наприклад, у Фінляндії податкова адміністрація на основі попередньо заповненої декларації формує податкове рішення щодо розміру податку, який підлягає сплаті, з можливістю внесення платником коректив.

В Україні попереднє заповнення податкових декларацій є перспективним напрямом розвитку податкової системи. Однак для його успішного впровадження необхідно вирішити кілька ключових питань. *По-перше*, потрібно забезпечити належний рівень технічної підготовки та інфраструктури для обміну інформацією між податковими органами та третіми сторонами. *По-друге*, створити відповідну законодавчу базу, яка регулюватиме процес збору та обробки даних, а також захист персональної інформації платників податків. *По-третє*, платники повинні бути інформовані про правила та переваги попереднього заповнення декларацій, а також мати можливість отримати консультації з цього питання.

Окрім цього, прикладом впливу цифровізації на процес адміністрування податків є запровадження інформаційної системи «Е-резидент». Відповідно до ст. 14.1.56-6 Податкового кодексу України [1], електронний резидент (е-резидент) – іноземець, який досяг 18-річного віку, не є податковим резидентом України, отримав відповідні кваліфіковані електронні довірчі послуги та інформація про якого внесена до інформаційної системи "Е-резидент".

Статус е-резидента, дає право іноземцям:

- здійснювати підприємницьку діяльність (ФОП);
- дистанційно відкривати та управляти банківськими рахунками;
- користуватися надсучасними інструментами для управління бізнесом онлайн за допомогою ноутбука чи смартфона;

- підписувати документи електронним підписом;
- формування повністю автоматизованої звітності.

Іншими словами, це можливість для іноземних громадян зареєструвати бізнес в Україні онлайн, управляти ним і сплачувати податки через електронні сервіси, не будучи фізично присутніми в країні.

Також одним із прикладів цифровізації є портал «Дія», де платники податків мають можливість отримувати різноманітні послуги, такі як сплата податків, подання декларацій та інші функції, що значно спрощує взаємодію з державними органами.

Свій вплив має і розвиток Big Data (великі дані) та штучного інтелекту. Використання великих даних (Big Data) та алгоритмів штучного інтелекту дозволяє податковим органам більш ефективно здійснювати моніторинг економічної діяльності. Великі дані дають змогу податковим органам збирати, аналізувати й використовувати величезні масиви інформації для виявлення схем ухилення від оподаткування та оцінки ризиків. Крім того, використання алгоритмів штучного інтелекту може значно покращити роботу податкових органів у сфері прогнозування податкових надходжень. За допомогою аналізу великих даних штучний інтелект може моделювати й прогнозувати економічну активність на основі різноманітних факторів, таких як макроекономічні показники, динаміка ринку, попит на товари й послуги. Указане дозволить уряду більш точно планувати бюджет і підвищити ефективність управління державними фінансами.

Чат-боти, інтегровані в мобільні додатки або інші цифрові платформи, також забезпечують автоматизовану підтримку платників податків. Вони можуть відповісти на поширені запитання, надати консультації щодо заповнення декларацій та інформувати про актуальні податкові зміни.

Хоча цифрові системи автоматизують більшість роботи, деякі проблеми залишаються нерозв'язаними, і навіть з'являються нові виклики. *Наприклад:*

1. Збої на сайтах і в програмах: платники податків втрачають можливість своєчасно надати дані, а податкові службовці не можуть здійснити належний контроль;

2. Нестача висококваліфікованих фахівців. Податковим службовцям, які здійснюють податковий контроль, необхідно володіти знаннями програм, за допомогою яких здійснюється автоматизація даних, оскільки більшість документів знаходиться в електронному вигляді. Їм потрібно вміти заносити дані, аналізувати їх у цифровому форматі, переносити документи з паперового вигляду в електронний і навпаки, а також оперативно та якісно контактувати з платниками податків;

3. Питання кібербезпеки. Завжди присутній ризик хакерських атак та можливість використання даних платників податків у незаконних цілях [4, с. 5].

4. Рішеннями цих проблем може бути:

5. Підвищення якості інтернету та усунення системних помилок за допомогою опитувань щодо якості обслуговування та своєчасного виявлення недоліків;

6. Постійне підвищення кваліфікації службовців через проходження курсів та тренінгів;

7. Надійна система програмного забезпечення, антивірусного захисту та конфіденційності даних про платника податків. Використання технологій шифрування, багаторівневого доступу та інших сучасних засобів забезпечення безпеки інформації [4, с. 5-6].

Отже, цифрові технології активно пронизують сферу фінансових відносин, намагаючись зробити її комфортною, як для контролюючих органів, так і платників податків. Особливо це стало актуальним в період воєнних дій через перешкоди для безпосереднього відвідування податкових органів. Проте, цифровізація не замінює роботу посадових осіб контролюючих органів, а лише доповнює та удосконалює її.

Залучення автоматизованих систем обробки даних та електронного документообігу значно покращує результативність адміністрування податків, мінімізує ризики маніпуляцій з податковими даними та забезпечує оперативний контроль за діяльністю суб'єктів господарювання.

Не менш важливою складовою підвищення ефективності податкового адміністрування є міжнародне співробітництво та обмін інформацією. Впровадження міжнародних стандартів, таких як автоматичний обмін податковою інформацією, дає змогу ефективно протидіяти транснаціональним схемам ухилення від оподаткування.

Розвиток електронних сервісів, запровадження чат-ботів, мобільних додатків та технологій попереднього заповнення звітності сприятиме підвищенню ефективності оподаткування представників малого підприємництва. У цьому контексті варто активно розвивати інформаційно-консультативну підтримку платників податків. Проведення тренінгів, семінарів, надання доступу до актуальної інформації та консультування щодо змін у податковому законодавстві допоможе платникам податків краще розуміти свої обов'язки та уникати порушень.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України : 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

2. Мельник О.П., Полухович І.І., Сторожук А.О. Вплив цифрової трансформації на податкове адміністрування. *Наука і техніка сьогодні : електрон. версія журналу*. 2024. № 12 (40). URL: <https://api-ir.dpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/78cc4230-4901-4a19-8727-88c5ab2f8954/content>

3. Івановська А.М., Гаврік Р.О. Досвід впровадження електронного кабінету платника податків в контексті цифровізації діяльності органів публічної адміністрації в Україні та державах Європейського Союзу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. URL: http://lsej.org.ua/1_2025/69.pdf

4. Федорчак О. Є. Вплив цифровізації на ефективність податкових систем. *Академічні візії*. 2024. № 30. URL: <file:///C:/Users/ASUS/Downloads/%D1%962.pdf>

5. Чудак О.М. Вплив цифровізації на адміністрування податків і зборів в Україні. *Право та інновації*. 2022. № 2 (38). URL: <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/1b10852c-8fc5-45d6-854d-8459e6e86384/content>

6. Сідляр В.В., Герчаківський С.Д., Косс С.В. Цифровізація податкового адміністрування в контексті підвищення ефективності оподаткування малого та середнього бізнесу. *Світ фінансів*. 2024. № 4 (81). URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1747/1758>

*Гуцул Інна Анатоліївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи,
страхування та фондового ринку;
Вовк Альона Володимирівна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти;
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

ФІСКАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ У СИСТЕМІ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Стабільне функціонування державного бюджету є ключовою умовою забезпечення соціально-економічного розвитку країни. У структурі доходів бюджету важливе місце посідають митні платежі, які виконують не лише регуляторну, а й фіскальну функцію. В умовах глобалізації світової економіки, активізації зовнішньоекономічних зв'язків та інтеграції України до європейського економічного простору зростає значення ефективного управління митними надходженнями як джерела наповнення державного бюджету.

Фіскальна роль митних платежів полягає у формуванні стабільного потоку доходів, що забезпечують виконання державних зобов'язань, фінансування оборонного сектору, соціальних програм та інвестиційних проєктів. Водночас митні платежі виконують функцію економічного буфера, що дозволяє державі компенсувати коливання доходів від інших джерел, особливо у періоди нестабільності на внутрішньому чи зовнішньому ринку. Високий рівень ефективності митного адміністрування сприяє не лише поповненню бюджету, а й зміцненню фінансової стійкості держави, підвищенню інвестиційної привабливості країни та стабілізації макроекономічних показників.

Однак динаміка митних надходжень значною мірою залежить від стану зовнішньоторговельної кон'юнктури, рівня економічної активності країни, ефективності митного адміністрування та змін у законодавчому полі. Коливання обсягів імпорту та експорту безпосередньо впливають на розмір надходжень, а нестабільність на зовнішніх ринках чи економічні кризи можуть значно знижувати фіскальну ефективність митних платежів. Водночас удосконалення митного адміністрування, впровадження електронних систем декларування та автоматизації процедур дозволяє підвищити точність збору платежів, скоротити час оформлення товарів і мінімізувати втрати бюджету від незаконного обігу та тіньових схем. Тому оцінка фіскальної ролі митних платежів не лише відображає реальний стан бюджетних надходжень, а й служить важливим індикатором ефективності економічної політики держави та її здатності реагувати на зовнішньоекономічні та внутрішні ризики.

Протягом 2020–2024 років митні надходження до державного бюджету України демонстрували стійку тенденцію до зростання, що свідчить про

ефективність митної політики та покращення адміністрування митних платежів. Зокрема, у 2024 році надходження митних платежів до бюджету перевищили очікувані показники на 19,6 млрд грн, що свідчить про високий рівень виконання планових завдань [1].

Основними джерелами митних надходжень є податок на додану вартість (ПДВ) з імпорту, акцизний податок на імпортовані товари, мито та інші митні збори. За даними Держмитслужби, у I півріччі 2025 року ПДВ з імпорту становив близько 80% від загальних митних надходжень, що свідчить про значну роль цього платежу у формуванні доходів державного бюджету [1].

Впровадження електронного декларування та автоматизація митних процедур сприяли зменшенню корупційних ризиків та підвищенню прозорості митної діяльності. Це, в свою чергу, позитивно вплинуло на збільшення митних надходжень та покращення інвестиційного клімату в Україні.

На рис. 1 показано динаміку надходжень митних платежів до державного бюджету України за 2020–2024 роки. Як видно, після спаду у 2022 році спостерігається стабільне відновлення обсягів митних надходжень.



Рис. 1. Динаміка надходжень митних платежів до Державного бюджету України у 2020–2024 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі [2]

Згідно із даними рис. 1 у 2020–2021 роках спостерігалось поступове зростання митних надходжень, що відображає відновлення економічної активності після початкового впливу пандемії COVID-19 на зовнішню торгівлю. У 2022 році відбувся різкий спад обсягів надходжень, що безпосередньо пов'язано з початком військової агресії на території України. Зниження митних надходжень у цей період обумовлено, зокрема, обмеженнями експорту та імпорту, порушенням логістичних ланцюгів, зниженням обсягів міжнародної торгівлі та зміною структури зовнішньоекономічних операцій.

Водночас з 2023 року спостерігається стабільне відновлення обсягів митних платежів. Це свідчить про адаптацію економічних агентів до нових умов, відновлення зовнішньоекономічних зв'язків та активізацію імпорту і експорту товарів. Важливим фактором стабілізації стало вдосконалення митного адміністрування, впровадження електронного декларування та контроль за правильністю сплати податків і зборів.

На рис. 2 зазначено темпи річного зростання митних платежів. Вони демонструють значні коливання, що пов'язані із впливом зовнішніх економічних і соціально-політичних факторів. Так, у 2020 році темпи зростання були помірними через пандемію та глобальні обмеження торгівлі, тоді як у 2022 році спостерігалось різке негативне відхилення через війну. Починаючи з 2023 року, темпи зростання знову набирають позитивну динаміку, хоча вони залишаються нестабільними через високу волатильність зовнішньоторговельного середовища, коливання валютних курсів та зміни митного законодавства.



Рис. 2. Темпи річного зростання митних надходжень у 2020–2024 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі [3]

Аналіз динаміки показує суттєві коливання показників, обумовлені впливом зовнішніх факторів. Зокрема, у 2021 році темп зростання митних платежів перевищив 34 %, що відображає активне відновлення зовнішньоекономічної діяльності після спаду, спричиненого пандемією COVID-19 у 2020 році.

У 2022 році спостерігалось різке зниження темпу росту більш ніж на 40 %, що було наслідком початку повномасштабної військової агресії проти України. Це призвело до порушень у логістичних ланцюгах, зменшення обсягів імпорту та експорту, а також тимчасового призупинення деяких зовнішньоторговельних операцій.

Починаючи з 2023 року, темпи зростання митних надходжень демонструють ознаки стабілізації, що свідчить про відновлення

зовнішньоекономічної активності та адаптацію бізнесу до нових умов. У 2023–2024 роках позитивні темпи росту підтверджують ефективність заходів держави щодо підтримки торгівлі та вдосконалення митного адміністрування.

Фіскальна результативність митних платежів в Україні значною мірою залежить від впливу як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Серед основних проблем, що стримують ефективне наповнення державного бюджету, слід виділити коливання обсягів зовнішньої торгівлі та зміни світових цін на товари та енергоносії. Такі зовнішні фактори, як економічні кризи або військова агресія, призводять до зниження обсягів імпорту та експорту, що безпосередньо відображається на надходженнях митних платежів.

Адміністративні та організаційні проблеми також суттєво впливають на ефективність митної системи. Тривалі та складні процедури митного оформлення, недостатній рівень автоматизації процесів і неузгодженість інформаційних систем уповільнюють обробку зовнішньоекономічних операцій, що негативно позначається на своєчасності надходжень до бюджету. Крім того, наявність тіньових схем, незаконне заниження митної вартості товарів та корупційні ризики зменшують реальний фіскальний ефект митних платежів.

Законодавчі перепони також впливають на стабільність надходжень. Часті зміни митного законодавства, невідповідність українських нормативних актів міжнародним стандартам та тривала адаптація бізнесу до нових правил уповільнюють процес справляння митних платежів і створюють додаткові адміністративні витрати для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності [4].

Для підвищення ефективності митних платежів доцільно впроваджувати комплекс заходів. Автоматизація та цифровізація процесів, зокрема електронне декларування та інтеграція баз даних, сприятимуть скороченню часу оформлення товарів і зменшенню втрат надходжень. Посилення контролю, розвиток аналітичних інструментів та систем моніторингу торгових потоків дозволять зменшити тіньові схеми та ухилення від сплати мит.

Стабільне та прозоре законодавче середовище, гармонізоване з міжнародними стандартами, забезпечить прогнозованість доходів та знизить адміністративний тиск на бізнес. Додатково важливим є підвищення професійної кваліфікації митних працівників та вдосконалення етичних стандартів їхньої роботи, що зменшить корупційні ризики. Адаптація фіскальної політики до коливань зовнішньоекономічного середовища, валютних курсів та міжнародних ринків дозволить забезпечити стабільне надходження митних платежів навіть у кризових умовах.

Таким чином, фіскальна результативність митних платежів України визначається комплексом економічних, адміністративних та законодавчих факторів. Основними проблемами залишаються коливання зовнішньоекономічної активності, тіньові схеми та ухилення від сплати платежів, недостатня автоматизація митного адміністрування та часті зміни законодавчого середовища. Водночас аналіз показує, що ефективно застосування

заходів цифровізації, посилення контролю, гармонізація нормативно-правової бази та підвищення професійного рівня митних працівників здатні значно підвищити стабільність і прогнозованість митних надходжень. Реалізація цих напрямів дозволить не лише забезпечити повніше виконання фіскальної функції митних платежів, а й сприятиме зміцненню фінансової стійкості державного бюджету та підтримці соціально-економічного розвитку країни навіть у кризових умовах.

Список використаних джерел

1. Державна митна служба України. Офіційні статистичні дані за 2020–2024 рр. URL: <https://customs.gov.ua> (дата звернення: 04.10.2025).
2. Звітність. Статистика. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavno-go-byudzhetu>.
3. Статистика та реєстри. Офіційний сайт Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri>.
4. Податковий кодекс України: Закон від 02.12.2010 № 2755-VI. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

*Данилюк Соломія Юрївна,
здобувачка фахової передвищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
Вавричук Оксана Степанівна,
викладач вищої категорії, старший викладач;
Галицький фаховий коледж імені В'ячеслава Чорновола*

БОРОТЬБА З ТІНЬОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ ЧЕРЕЗ ФІСКАЛЬНІ ІНСТРУМЕНТИ

Однією з основних задач, яка постає перед державним апаратом, є забезпечення стабільного і сталого економічного розвитку країни. Проте однією з найбільших перешкод у досягненні її є тіньова економіка та корупція. Вони залишаються актуальними та нагальними в теперішній час і охоплюють не лише Україну, а й загалом світ. Ці явища створюють серйозні перешкоди і кидають виклик на шляху встановлення соціальної стабільності та економічного розвитку усіх країн світу.

Тіньова економіка є основною перешкодою на шляху до економічного процвітання та піднесення. Процес детінізації відіграє невимовну роль для розквіту будь-якої країни світу, вона також є важливою для України, оскільки тіньовий сектор в нашій державі займає доволі левову частку і виступає в негативному прояві. Зменшення цього сектору дозволяє стимулювати економічне зростання та інноваційний розвиток, залучення іноземних інвестицій, покращити рівень життя населення, підвищення рівня конкурентноспроможності поміж інших країни світу.

Тіньова економіка – це багатогранне явище, яке охоплює у собі багато різних елементів. Не існує, як такого, універсального та структурованого визначення, щоб описати, що саме вона включає в себе. Тіньова економіка виникла разом із зародженням держави та торгівельно-економічних відносин. Держава певним чином змушувала громадян виконувати закони, норми та обмеження. Це не подобалось тим, хто створював товар власною працею: виникала спокуса обманути владу. Після появи перших грошей з'явилися фальшивомонетники, які хотіли отримати вигоду. Коли відрахування до бюджету почали замінювати з товарів, на гроші – природно виникало бажання не віддавати частину прибутку державі. Оголошення монополій на виробництва та послуги призвело до появи контрабандистів. Згодом зростаючий бюрократичний апарат впровадив, як таку, корупцію в органах влади.

Тіньову економіку можна розглядати з різних підходів: юридичного, економічного, статистичного, соціологічного та комплексного.

Юридичний підхід окреслює її в плані незаконної діяльності, поза межами офіційного законодавства. Неточність полягає в тому, що деякі операції можуть

бути фіктивно оформлені, а угоди не включають всіх елементів. Економічний – визначає її як виробництво приховане від податків. Недоліком є те, що підприємство може мінімізувати податки, або ж не подати звіт про свою діяльність в органи статистики. Статистичний – ґрунтується на неврахуванні господарської діяльності органами статистики. Може бути недосконалою база розрахунків. Соціологічний – має прив'язку до соціальних моментів, неекономічної мотивації, також статусу учасників тіньової економіки. Цей підхід є обмеженим для методологічного визначення. Комплексний – об'єднує всі розглянуті вище підходи [1, с. 13].

Згідно з дослідженням частка економіки України, яка знаходиться в тіні – 19,3% ВВП. Тоді як до повномасштабного вторгнення цей рівень оцінювали у 30 – 32% ВВП [2]. Можна зробити висновок, що війна та похідні від неї, більше вдарили по тіньовій економіці, ніж по офіційній. Оскільки, «біла» економіка тримається на підприємствах критичної інфраструктури, секторі оборони та державних замовленнях, які є підкріплені зовнішнім фінансуванням. Тіньовий сектор, в свою ж чергу, страждає від зниження платоспроможності населення з низькими доходами, логістичні проблеми, фінансові обмеження та підвищену зацікавленість контролюючих органів, без опіки яких жодна «тінь» не проіснувала б і місяця. Все ж, якщо враховувати, що основним фактором детінізації економіки станом на зараз стала війна, а не дії уряду та контролюючих органів, то протягом одного – двох років після завершення бойових дій можна очікувати повернення до показника довоєнного [3].

Одним із основних напрямків легалізації тіньової економіки є податкове регулювання. Податкові злочини складають основу тіньової економіки, переважною причиною нелегальної економіки є невпевненість у стабільності нашої податкової системи та високі ставки податків. Розглядаючи теперішню податкову систему, то вона відповідає ринковим відносинам. Здавалося основна проблема, щодо оподаткування, була вирішена прийняттям у 2010 р. Податкового кодексу України, проте це не так. Так, певні моменти були вирішені, як-от, скорочення кількості податків і зборів. Проте, занурившись глибше не лише в законодавство, а й в практичний механізм реалізації, показує, що дана реформа зробила податковий клімат, ще більш складнішим як для вітчизняних, так і іноземних підприємців.

Досі залишається проблема сумісності бухгалтерського і податкового обліків. Вона мала вирішитись прийняттям даного кодексу, проте уніфікація обліків, яка декларована в Податковому кодексі, створила ще більші витрати часу на підготовку і здійснення і бухгалтерської, і податкової звітності. Усі без винятку підприємства надають податковим органам не лише податкову звітність, а ще й бухгалтерські звіти. Законодавчо закріпивши єдність цих двох обліків, влада не продумала механізм впровадження цієї норми.

Недосконалість податкової системи проявляється також у неекономічно обґрунтованих ставках податків. Це одностороннє волевиявлення держави

призводить до перетворення податків у непосильний тягар для товаровиробників. Інколи податки становлять приблизно 75 – 90 % отриманого прибутку підприємства. Підприємці вважають, що чесно вести бізнес взагалі неможливо, бо він не буде рентабельним, звідси високий рівень тіньової економіки. Найменшими проявами є відмова покупців від чеків, що дозволяє потім приховувати частку виручки і відповідно прибутків, далі йде корупція державної і місцевої влади, хабарництва в повсякденному житті [1, с. 78].

Часто законодавці у прийнятті відповідних нормативних документів спираються на досвід високорозвинених країн, умови підприємництва в яких відрізняються від вітчизняних. Потрібно вивчати досвід країн, що мали високий рівень тіньової економіки, наприклад Сінгапур, який вже вирішив дану перешкоду для досягнення прискореного розвитку своєї економіки. Країна використовувала систему державної підтримки виробничих підприємств, зокрема і через податкові пільги. Деякі підприємства мали категорію «податкових канікул» терміном до 5 років. Вітчизняна податкова реформа лише частково виконує функцію стимулювання виробництва і майже не сприяє скороченню тіньової економіки.

Податок на додану вартість також є причиною великих суперечок, оскільки підприємствам не вигідно працювати з постачальниками, які звільнені від сплати ПДВ, оскільки це скасовує можливість отримання відшкодування ПДВ за придбані товари, відповідно у бюджет слід сплатити більшу суму податку. Переважна більшість науковців в законодавчих і керуючих органах виступають за зниження ставки ПДВ з відміною всіх пільг. Але втілювати це не поспішають, оскільки саме даний податок є найбільшим джерелом доходу бюджету [1, с. 79].

Отже, можна зробити висновок, що для зменшення частки тіньової економіки і збільшення надходжень до бюджету необхідно зменшувати пряме та збільшувати непряме оподаткування. Зменшення прямих податків стимулюватиме зростання виробництва, а збільшення непрямих збільшуватиме надходження до бюджету.

Нестабільність українського податкового законодавства шкодить не лише підприємцям, які не встигають за даними змінами, а й також це створює несприятливі умови для залучення іноземних інвестицій. Також, це є причиною, чому підприємці не спішають легалізувати свій тіньовий бізнес. Відповідно, швидка зміна законодавцями кодексу і законів вводить їх сама в оману, оскільки потім створюються протиріччя та нечіткі формулювання. А отже, порушується основний принцип оподаткування – визначеність, згідно з яким терміни і ставки мають бути чітко визначені та зрозумілі платникові податків. Якщо ж брати до розгляду країни Західної Європи, то в них усі різночитання в текстах податкових законів тлумачать на користь платника податків та рівна відповідальність держави і платника податків у фінансових взаємовідносинах.

Одним із підвидів тіньової економіки є корупція. Вона з'явилася задовго до того, як була охарактеризована, проте завжди супроводжувала владу та державний механізм. *Можна виділити три ключові елементи корупції:*

- універсальність (не обмежується лише державними інституціями);
- зловживання владою (посадові обов'язки та повноваження використовуються для особистих цілей);
- отримання вигоди (отримання приватної вигоди без законних підстав).

На думку населення, протидія корупції є пріоритетом номер один для реформування країни. Також однією з ключових умов, щодо отримання Україною статусу кандидата в члени Європейського Союзу, є подолання корупції. Форм корупції є багато, але перелічимо основні: хабарництво, дарування, відмивання грошей, відкат, вимагання, виплати за сприяння, розкрадання, заступництво. Її можна подолати, але обов'язковою умовою є політична воля і підтримка населення. Також треба сформувати апарат, який окреслюватиме правові межі корупції, види, суб'єкти та встановлення відповідальності [1, с. 36].

Вагому роль у боротьбі з тіньовою економікою відіграє митний контроль, який є ключовим регуляторним та наглядовим механізмом. Повномасштабна війна не лише посилила корупцію в митних органах, а й додала нових проблем, які мають вплив на митний контроль. Оскільки перевезення вантажів морським і повітряним транспортом призупинено, основний акцент робиться на автотранспорті. Залишаються невирішеними такі проблеми, як: тривалість митних процедур, фальсифікація документів, транспортні та часові витрати, непрозорість у призначенні митних посадових осіб [1, с. 120].

Враховуючи вище перелічені проблеми щодо тіньової економіки, для досягнення стійкої та довгострокової детінізації Україні необхідна комплексна реформа. Вона має включати зниження прямого податкового тиску та спрощення адміністративних процедур, наслідуючи успішний досвід країн, що вирішили питання з високої частки тіньової економіки до одних з найнижчих показників, як-от, Сінгапур, одночасно з нещадною боротьбою з корупцією та забезпеченням прозорості у контролюючих органах. Лише такий двосторонній підхід – стимулювання бізнесу до легальної роботи через фіскальні інструменти та контроль/санкції проти неправомірної діяльності – може забезпечити реальну економічну стійкість держави, а згодом і розквіт та вихід на міжнародні ринки, як сильної економічно розвинутої країни.

Список використаних джерел

1. Організаційно-економічний механізм протидії тіньовій економіці та корупції : монографія / за заг. ред. А. В. Лісового. Державний податковий університет. Ірпінь, 2024. 246 с. URL: <https://dpu.edu.ua/images/Documents/NAUKA/Naukovi%20vidanna/Monografii/O/Organizacijno-ekonomicnij%20mehanism%20protidii%20tinovij%20ekonomici%20ta%20korupcii.pdf>

2. Муравський А. Яка частка економіки України знаходиться у тіні – дослідження. URL: <https://epravda.com.ua/biznes/yaka-chastka-ekonomiki-ukrajini-znahoditsya-u-tini-doslidzhennya-806960/> (дата звернення: 09.10.2025).

3. Куш О. Тіньова економіка України та її розмір. URL: <https://cripo.com.ua/processes/tinova-ekonomika-ukrayiny-ta-yiyi-rozmir/>

*Добіжа Наталія Володимирівна,
доктор економічних наук, професор, директор;
ВСП «Вінницький фаховий коледж економіки та підприємництва ЗУНУ»*

РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ У ФОРМУВАННІ СУЧАСНОЇ МОДЕЛІ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах розвитку держави трансформація фіскального простору стає ключовим фактором забезпечення стабільності та ефективності фінансової системи. Одним із важливих інструментів впливу на економічну безпеку та соціальну стабільність є державне соціальне страхування, яке забезпечує захист громадян від соціальних ризиків.

Державне соціальне страхування є одним із ключових засобів державної соціальної політики, спрямованим на забезпечення економічної та соціальної стабільності суспільства. Його зміст полягає у систематичному перерозподілі фінансових ресурсів для захисту громадян від соціальних ризиків, таких як втрата працездатності, хвороба, старість, безробіття або інші непередбачувані обставини, що можуть знизити рівень їх життєвого забезпечення. Відтак державне соціальне страхування реалізує функцію соціального страхування через механізми обов'язкових внесків, державних гарантій та страхових виплат, формуючи стабільну основу для підтримки соціального балансу в державі.

У контексті трансформації фіскального простору державне соціальне страхування виконує кілька ключових ролей. Так, воно є ефективним механізмом перерозподілу фінансових ресурсів, що забезпечує стабільне надходження коштів до державного бюджету та створює передбачувану фінансову базу для покриття соціальних витрат. Також державне соціальне страхування сприяє формуванню сучасної моделі фіскального простору, де соціальні витрати інтегруються у фінансову систему держави як стабілізуючий фактор, що підвищує ефективність бюджетної політики та мінімізує ризики фінансової нестабільності [1, с.109]. Крім того, державне соціальне страхування відіграє роль інструменту економічного стимулювання. Надання соціальних гарантій та страхових виплат підвищує споживчий попит, стимулює активність суб'єктів господарювання та формує умови для стійкого економічного зростання. У свою

чергу, це позитивно впливає на структуру фіскального простору, розширюючи базу оподаткування та підвищуючи фінансову спроможність держави.

Важливо зазначити, що сучасна модель фіскального простору формується на основі збалансованого співвідношення соціальних витрат і доходів державного бюджету, де державне соціальне страхування виступає не лише джерелом соціальної підтримки, а й механізмом фінансової стабілізації. Інтеграція останнього у фіскальну систему забезпечує прозорість бюджетного процесу, оптимізацію фінансових потоків і підвищення ефективності публічних фінансів.

Отже, роль державного соціального страхування у формуванні сучасної моделі фіскального простору є багатогранною: воно забезпечує соціальну захищеність громадян, створює передбачувану фінансову базу для державного бюджету, стимулює економічну активність і сприяє модернізації системи публічних фінансів. У контексті реформування фінансового та соціального секторів державне соціальне страхування виступає ключовим інструментом інтеграції соціальної політики та фіскальної стабільності, формуючи ефективний та збалансований фіскальний простір сучасної держави.

Як зазначалося, державне соціальне страхування є ключовим елементом системи соціального захисту та важливим інструментом забезпечення стабільності фіскального простору держави. Проте в Україні функціонування державного соціального страхування стикається з низкою комплексних викликів, що ускладнюють формування ефективної та збалансованої національної моделі фіскального простору.

По-перше, одним із головних викликів є недостатня фінансова спроможність страхових фондів. Часто надходження страхових внесків не забезпечують покриття всіх соціальних видатків, що зумовлено високим рівнем тіньової зайнятості, ухиленням від сплати внесків та структурними проблемами в економіці. Це створює дисбаланс між ресурсами державного соціального страхування і потребами населення, що обмежує можливості держави забезпечувати стабільні соціальні гарантії та передбачуване фінансування витрат у бюджетній системі.

По-друге, державне соціальне страхування стикається з проблемами адміністрування та управління, включаючи низький рівень автоматизації, недостатню прозорість обліку внесків і виплат, а також обмежені можливості контролю за ефективним використанням фінансових ресурсів. Відсутність сучасних управлінських технологій та аналітичних інструментів ускладнює прогнозування фінансових потреб системи та планування бюджету, що безпосередньо впливає на стабільність фіскального простору.

По-третє, існує соціально-економічний виклик, пов'язаний із демографічними змінами та структурними зрушеннями на ринку праці. Старіння населення, низький рівень зайнятості у формальному секторі економіки та

нерівномірний розподіл доходів створюють додаткове навантаження на систему соціального страхування та ускладнюють підтримку її фінансової стабільності.

По-четверте, важливим викликом є недостатнє законодавче та нормативне забезпечення інтеграції державного соціального страхування у сучасну фіскальну систему. Невизначеність у визначенні механізмів розподілу ресурсів, недостатня гармонізація нормативно-правової бази з міжнародними стандартами та практиками ускладнює формування прозорого і ефективного фіскального простору.

По-п'яте, державне соціальне страхування стикається з ризиками економічної нестабільності та макрофінансових коливань, включаючи інфляційні процеси, валютні коливання та негативні ефекти глобалізаційних чинників. Ці ризики впливають на платоспроможність фондів соціального страхування та здатність держави забезпечувати стабільне фінансування соціальних програм.

Нарешті війна стала одним із найсерйозніших викликів для функціонування системи державного соціального страхування України, оскільки вона радикально змінила соціально-економічні умови, фінансові можливості та потреби населення. Так, збройна агресія зумовила різке скорочення бази надходжень страхових внесків унаслідок руйнування підприємств, масової міграції населення та зростання рівня безробіття. Зазначене призвело до суттєвого дисбалансу між доходами та видатками соціальних фондів, які мають забезпечувати виплати з тимчасової непрацездатності, безробіття, нещасних випадків на виробництві тощо [2, с.109]. Також війна спричинила значне збільшення соціальних ризиків: зростання кількості осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб та громадян, які втратили джерела існування. Це сформувало додаткове навантаження на механізми соціального страхування, що функціонують в умовах обмеженості фінансових ресурсів. Крім того, війна виявила необхідність модернізації системи соціального страхування шляхом підвищення її гнучкості, інтеграції з іншими інститутами соціального захисту та впровадження цифрових технологій для оперативного адміністрування. Саме війна стала критичним випробуванням для державного соціального страхування України, актуалізувавши потребу в глибоких інституційних реформах, які здатні забезпечити його стійкість і адаптивність у надзвичайних умовах та у післявоєнний період.

Сучасна трансформація фіскального простору України вимагає підвищення ефективності державного соціального страхування як ключового механізму соціальної підтримки та фінансової стабілізації. Його реформування може здійснюватися через комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на оптимізацію фінансових потоків, модернізацію управлінських практик та підвищення соціальної ефективності системи.

Перш за все, доцільно оптимізувати фінансові механізми державного соціального страхування шляхом впровадження диференційованих страхових

внесків, що враховують рівень доходів та ризик соціальних випадків. Такий підхід дозволяє збалансувати надходження до страхових фондів і підвищити їх фінансову спроможність без надмірного навантаження на окремі категорії платників [3]. Крім того, варто розширювати джерела фінансування державного соціального страхування, залучаючи інноваційні інструменти державних гарантій та партнерства з приватним сектором, що забезпечує додаткову стабілізацію фіскального простору.

Другим напрямом є модернізація організаційних та управлінських процесів у сфері державного соціального страхування. Впровадження електронних платформ адміністрування внесків та виплат, автоматизованих систем обліку та прозорих процедур контролю дозволяє зменшити адміністративні витрати, підвищити ефективність розподілу коштів та знизити ризики нецільового використання фінансових ресурсів.

Третім аспектом є покращення соціальної ефективності державного соціального страхування, що передбачає розширення спектру соціальних послуг, інтегрованих у систему страхування, та підвищення їх доступності для населення. Це сприятиме не лише підвищенню рівня соціального захисту громадян, а й формуванню більш стабільної та передбачуваної структури фіскального простору, де соціальні витрати плануються та фінансуються на основі обґрунтованих даних.

Також важливим є впровадження стратегічного планування та аналітичного прогнозування у сфері державного соціального страхування. Використання сучасних методів фінансового моделювання та оцінки ризиків дозволяє передбачати потреби соціальної системи, адаптувати розподіл ресурсів до економічної ситуації та забезпечувати збалансоване наповнення державного бюджету.

Реалізація цих заходів сприятиме стабільності публічних фінансів, зміцненню соціальної захищеності населення та формуванню ефективного і збалансованого фіскального простору сучасної держави.

Таким чином, державне соціальне страхування виступає ключовим інструментом формування сучасної моделі фіскального простору, забезпечуючи соціальний захист громадян, стабільне фінансування соціальних витрат та ефективний перерозподіл фінансових ресурсів у державі. Його роль проявляється у підтриманні фінансової стабільності, стимулюванні економічної активності та інтеграції соціальних цілей у систему публічних фінансів. Водночас ефективність державного соціального страхування обмежується низкою викликів, зокрема недостатньою фінансовою спроможністю фондів, проблемами адміністрування та демографічними та економічними ризиками. Оптимізація фінансових механізмів, модернізація управління, підвищення соціальної ефективності та стратегічне планування дозволяють підвищити ефективність ДСС і сприяти формуванню збалансованого, прозорого та стійкого фіскального простору сучасної держави.

Список використаних джерел

1. Чічкань М. В. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування як основа сучасної системи соціального захисту в Україні. *Право і суспільство*. 2021. №1. С. 106-110.
2. Русіна Ю. О. Система соціального страхування України: актуальні проблеми в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми економіки*. 2025. №3 (285). С. 107-117.
3. Нечаєва І. А. Реформа системи соціального страхування як засіб зміцнення соціально-економічної безпеки України в умовах перманентної кризи. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. №4. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/60.pdf.

*Думич Даниїл Андрійович,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Економіка»;
науковий керівник:
Кміть Віра Мирославівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту;
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ПОКРАЩЕННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТИМУЛЮВАННЯ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ ТА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ

В Україні податкова політика супроводжується системними проблемами, що гальмують економічний розвиток. Вітчизняна система оподаткування є надмірною і є нестабільною внаслідок частих змін законодавства [1, с. 3]. Недосконалість адміністративних норм і процедур, висока роль людського фактора та непрозорість контролю створюють неузгодженість, викривлення та протиріччя у функціонуванні системи. Українська податкова політика має виразно фіскальний характер та часто нехтує функцією стимулювання розвитку бізнесу: надмірний фокус на фіскальні (бюджетні) завдання стримує соціальні і економічні цілі. Порушується баланс між збором доходів і підтримкою розвитку бізнесу: оптимальний рівень оподаткування має забезпечувати бюджетні надходження, але не стримувати ділову активність і інвестиції. Загалом, наявні такі недоліки – численні необґрунтовані пільги, дублювання норм, фрагментарність управління – усе це створює і сприяє корупційним ризикам та недобросовісній діяльності (наприклад, ухилення від сплати податків деякими підприємцями) [2, с. 2-4].

Особливо тяжкими є наслідки для малого і середнього бізнесу (далі МСБ). МСБ часто стикаються з надмірними вимогами контролю: податкові органи застосовують до них посилений моніторинг та, відповідно, тиск. З іншого боку, передумовою такого контролю слугує недобросовісна поведінка невеликої частини суб'єктів, проте система інколи карає всіх без розбору.

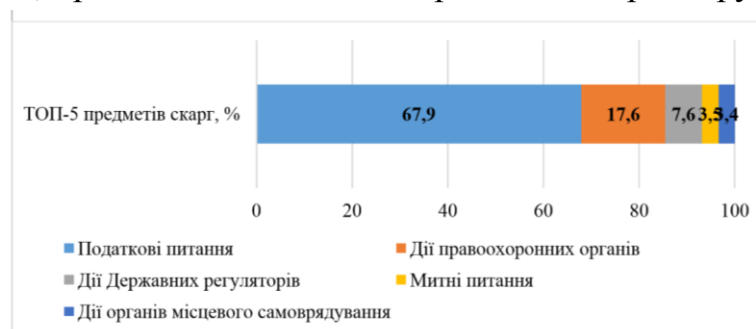


Рис. 1 Статистика скарг підприємців на порушення у 2025 році
Джерело: побудовано на основі [8]

Типовими скаргами МСБ є блокування реєстрації податкових накладних і внесення до «ризикових» списків без обґрунтування. Бізнес не отримує достатньо інформації щодо причин блокування, відмов та обвинувачень. Це призводить до фактичного зупинення електронного документообігу й паралічу фінансових операцій: підприємці не знають, які документи надати для зняття обвинувачень [4, с. 24-28].

Також бізнес скаржиться на постійні зміни у спрощеній системі (Єдиний податок). Наприклад, після введення тимчасової системи оподаткування з ПДВ 2% від 2022 р. до скасування її влітку 2023 р., деякі підприємці не були готові до раптових переходів на загальну систему [5]. Відсутність прогнозованості унеможливорює планування витрат, що особливо критично для МСБ з обмеженими ресурсами. У сукупності ці проблеми стимулюють підприємства до маніпуляцій: заниження доходів, несплати податків, нелегального працевлаштування тощо.

В результаті недосконалий податковий режим посилює «тінізацію» економіки, демотивує легальний бізнес до продовження діяльності, підриває інвестиційну привабливість та конкурентоспроможність вітчизняних підприємств. За оцінками, частка тіньового ВВП 2023 року сягнула понад 19 відсотків від загального ВВП країни.

Таблиця 1

Статистика частки тіньової економіки у країнах світу у 2023 році

Номер у рейтингу	Країна	Тіньова економіка до ВВП, %	Тіньова економіка, млрд. дол. США	ВВП, млрд. дол. США
1	Сьєрра-Леоне	64.5	\$4.1	\$6.4
60	Ліван	19.6	Н/Д	Н/Д
61	Україна	19.3	\$34.5	\$178.8
89	Польща	9.7	\$78.5	\$809.2
104	Німеччина	6.8	\$307.7	\$4,525.7

Джерело: складено на основі [9]

Податкові бар'єри гальмують зростання невеликих виробництв, позбавляючи бюджет потенційних надходжень у вигляді податку на додану вартість та податку на прибуток. Наприклад, блокування податкових накладних фактично створює затримки платежів для сотень компаній та зменшує рентабельність підприємств [4, с. 24-28]. Дослідження показують, що надмірне оподаткування доходів призводить до зменшення обсягів інвестицій, уповільнення зростання та високої долі тіньового сектора [2, с. 6-7]. Також, невідповідні правила оподаткування справляють враження високої невизначеності для іноземних інвесторів, що стримує притік капіталу, що критично для України, яке чекає на масштабне «відновлення» після війни.

В останні роки Україна частково реагує на виклики через реформи податкового законодавства. Важливим кроком стало приєднання до Плану дій BEPS ОЕСР: з 1 січня 2017 р. Україна формально приєдналася до «Рамкової угоди BEPS» (Inclusive Framework) та зобов'язалася імплементувати у законодавство деякі норми – зокрема розкриття фізичними особами-резидентами України своєї участі в іноземних компаніях, які вони контролюють (КІК), і правила оподаткування таких компаній, запобігання зловживанням у зв'язку із застосуванням договорів про уникнення подвійного оподаткування, правила звітності в розрізі країн для міжнародних груп компаній тощо [6]. Ці заходи мають на меті підвищити прозорість податкової системи.

У період повномасштабної війни держава тимчасово значно полегшила умови для бізнесу: введено низку пільг і особливостей: значну частину 2022–2023 рр. діяли пільгові ставки ЄСВ для ФОПів, податкові канікули, а також спрощені процедури адміністрування (відтермінування податків, відмова від перевірок тощо) [3, с. 3-4]. Водночас, держава поступово повертається до довоєнної моделі оподаткування: законом №3219-IX від 30.06.2023 передбачено скасування більшості воєнних пільг та відновлення звичного режиму для платників податків. Зокрема, з 1 серпня 2023 року перестали діяти «особлива система» ПДВ 2%, більшість ФОП I–II груп знову мають сплачувати єдиний податок за звичайними правилами (хоча суб'єкти у зонах бойових дій звільнено до кінця війни) [5]. Ідея кардинальної реформи «10-10-10» (зниження ставок ПДВ, податку на дохід фізичних осіб та прибуток до 10%) активно обговорювалася серед бізнесу (її підтримують представники IT- та промислового секторів), але так й не отримала законодавчої реалізації [7].

Загалом тенденції податкової політики 2022–2023 рр. характеризувалися «поверненням до довоєнної моделі податкової системи» та територіальною адресністю підтримки (пільги прив'язувались до відновлення регіонів). Держоргани акцентуються на співпраці з міжнародними фінансовими організаціями та прагнуть забезпечити зростання бюджетних надходжень, але такий підхід має ризики: надмірний фіскальний тиск може підірвати стимули для післявоєнного відновлення економіки [3, с. 6-9].

У висновку, варто оптимізувати податкові важелі на користь бізнесу, для посилення стимулюючого ефекту податкової політики. Зокрема, зниження податкових ставок і розширення пільгових умов для МСБ може підвищити економічну активність та інвестиційну привабливість. Водночас, в умовах війни, слід зберегти достатні надходження, тому пріоритетними є не стільки загальне зниження податків, скільки скорочення необґрунтованих пільг і зниження регуляторного тиску. Важливо покращити адміністрування податків: необхідна подальша цифровізація процесів (електронні сервіси для реєстрації накладних, подання звітності, автоматичне розблокування сумнівних операцій) і зменшення впливу людського фактора. Також, дуже важливим є запровадження принципу презумпції невинуватості для підприємців, публічність алгоритмів визначення

«ризиковості» і відкритий доступ до пояснень. Крім того, потрібно забезпечити стабільність податкового законодавства – раптові зміни негативно впливають на плани підприємців і призводять до того, що підприємці вдаються до приховування витрат на адаптацію. Загалом, «оптимізація податкових важелів» сприятиме зростанню економічної активності малого бізнесу, а модернізація адміністрування – підвищенню дисципліни в сплаті податків і зниженню практики ухилення та приховування доходів.

Список використаних джерел

1. Смирна К. Основні проблеми системи оподаткування України. Економіка та суспільство. 2024. № 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-132>
2. Андрієнко К., Артюх О. Проблемні аспекти сучасної податкової системи України. International science journal of management, economics & finance. 2023. Т. 2, № 4. С. 1–10. DOI: <https://doi.org/10.46299/j.isjmef.20230204.01>
3. Горин В. П., Була П. В., Чорноус В. С. Податкова політика України в умовах воєнного часу: реалії, безпекові виклики та перспективи подолання. Investytsiyi: praktyka ta dosvid. 2024. № 18. С. 23–31. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.18.23>
4. Рада бізнес-омбудсмена України (РБО) – офіційний сайт. URL: https://boi.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/3_2020_system_ua.pdf
5. Основні податкові зміни з 1 серпня 2023 року - GOLAW. Юридична фірма GOLAW – комплексні юридичні послуги та консультації. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/osnovni-podatkovyi-zmini-z-1-serpnya-2023-roku/>
6. План дій BEPS в Україні. #BEPsinUA. URL: <https://bepsinua.bank.gov.ua/beps/>
7. Мічковська Н. Податкова реформа «10-10-10»: усі деталі. KP.UA. URL: <https://kp.ua/ua/economics/a654756-podatкова-reforma-10-10-10-usi-detali>
8. Статистика – Рада бізнес-омбудсмена. Рада бізнес-омбудсмена. URL: <https://boi.org.ua/stats/>
9. Україна займає друге місце в Європі за тіньовою економікою – дослідження. Мінфін – все про фінанси: новини, курси валют, банки. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2025/05/21/151312410/>

Євченко Вероніка Володимирівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу та
торговельного підприємництва;
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

Цифровізація публічних закупівель стає ключовим інструментом трансформації фінансового простору сучасної держави. В умовах глобалізації та швидкого розвитку інформаційних технологій, ефективне управління державними фінансами неможливе без використання електронних платформ, які забезпечують прозорість, контроль і зменшення корупційних ризиків. Публічні закупівлі є основним механізмом розподілу бюджетних коштів, і саме вони визначають ефективність використання державних ресурсів. Перехід на електронні системи дозволяє зробити процес планування, оголошення, проведення тендерів та укладення контрактів більш відкритим і контрольованим, що сприяє підвищенню довіри з боку громадськості та міжнародних партнерів. Електронні платформи публічних закупівель забезпечують уніфікацію процедур і зменшення людського фактору в процесі прийняття рішень. Завдяки цифровим інструментам стає можливим автоматичне формування звітності, аналіз даних про виконання контрактів, моніторинг витрат і контроль за дотриманням законодавчих норм. Це дозволяє виявляти потенційні ризики на ранніх стадіях та запобігати неефективному використанню бюджетних коштів. Цифровізація сприяє оптимізації процесів, зменшенню бюрократії та скороченню часу на проведення тендерів, що безпосередньо впливає на якість державного управління та економічну ефективність публічних фінансів.

Одним із важливих аспектів цифровізації є підвищення прозорості. Електронні системи дозволяють усім учасникам ринку бачити всі етапи проведення закупівлі, оцінювати конкуренцію, подавати пропозиції та відстежувати результати. Це зменшує ризики корупційних дій і забезпечує рівні умови для всіх учасників процесу. Крім того, відкритий доступ до даних дозволяє аналітичним центрам та громадським організаціям контролювати витрати державних коштів, що підвищує підзвітність органів влади та стимулює ефективне планування бюджету [2].

Цифровізація робить процес державних закупівель більш прогнозованим і керованим, що є важливим елементом формування сучасного фінансового простору. Використання електронних систем також відкриває нові можливості для аналітики та управлінських рішень. Великі обсяги даних, що накопичуються в процесі закупівель, дозволяють формувати статистичні моделі, прогнозувати витрати, оцінювати ефективність закупівель і визначати стратегічні пріоритети

державних фінансів. Це сприяє більш раціональному розподілу коштів і підвищує якість державних послуг. Важливим результатом цифровізації є також зменшення витрат на адміністрування закупівель та спрощення процедур для підприємців, що підвищує їхню зацікавленість у участі у державних тендерах.

Цифровізація публічних закупівель впливає і на економічне середовище країни в цілому. Вона стимулює розвиток електронної комерції, створює нові ринки та сприяє розвитку малого та середнього бізнесу, який отримує рівні умови доступу до державних контрактів. Це, у свою чергу, сприяє збільшенню надходжень до бюджету, зменшенню тіньової економіки та зміцненню фіскальної дисципліни. Крім того, електронні системи дозволяють державі оперативно реагувати на зміни ринку, коригувати стратегії закупівель та ефективніше планувати фінансові потоки, що є ключовим для стабільності економіки та зростання інвестиційної привабливості країни. Важливим аспектом цифровізації є інтеграція публічних закупівель із іншими системами державного управління, такими як бюджетний облік, податковий контроль та аудит. Це створює єдиний інформаційний простір, у якому дані про витрати, доходи та виконання контрактів взаємопов'язані, що забезпечує комплексний контроль і дозволяє приймати обґрунтовані управлінські рішення. Така інтеграція сприяє підвищенню ефективності державного управління та формує сучасну модель фіскального простору, де державні ресурси використовуються раціонально і прозоро [1].

Сучасний досвід країн з розвиненою економікою демонструє, що цифровізація публічних закупівель підвищує ефективність використання бюджетних коштів, зменшує корупційні ризики та стимулює економічне зростання. Україна, впроваджуючи електронні системи державних закупівель, отримує можливість підвищити конкурентоспроможність підприємств, забезпечити прозорість витрат та сформувати довіру громадян до державних інститутів. Це дозволяє трансформувати фіскальний простір у сучасний ефективний механізм управління фінансами, де контроль, планування та аналіз бюджету здійснюються на основі достовірних і відкритих даних.

Цифровізація публічних закупівель є не просто технічним нововведенням, а стратегічним інструментом трансформації фіскального простору. Вона забезпечує прозорість, підзвітність і ефективність розподілу державних коштів, стимулює розвиток економіки, зменшує корупційні ризики та відкриває нові можливості для управління державними фінансами. Перехід до електронних систем закупівель формує сучасну модель фіскального простору, в якій державні ресурси використовуються раціонально, а процеси управління і контролю стають відкритими для громадськості та аналітичних центрів. Ефективне використання цифрових інструментів у публічних закупівлях сприяє підвищенню довіри до держави, розвитку підприємництва та створенню умов для сталого економічного зростання.

Список використаних джерел

1. Булуй, О., Плотнікова, М., & Яковенко, О. (2023). Цифрова економіка як елемент системи публічних закупівель. Економіка та суспільство, (58). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-6>
2. Кудь А. А. Методологічний підхід до формування механізму модернізації системи публічного управління на основі децентралізованих інформаційних платформ. Вісник післядипломної освіти. Серія : Соціальні та поведінкові науки. 2022. № 21 (50). С. 160–220. DOI: [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2022-21\(50\)-160-220](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2022-21(50)-160-220)

*Іванов Валерій Юрійович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Одеський національний економічний університет*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФІСКАЛЬНИХ ВАЖЕЛІВ І СТИМУЛІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах розвитку національної економіки підвищення ефективності фіскальних важелів і стимулів стає одним із ключових чинників забезпечення сталого розвитку суб'єктів господарювання в Україні. Фіскальні засоби виконують подвійну функцію: з одного боку, вони спрямовані на оптимізацію бюджетних надходжень, а з іншого – стимулюють інноваційний розвиток, модернізацію виробничих процесів і підвищення конкурентоспроможності економічних агентів. Особливо актуальною є інтеграція таких важелів і стимулів у стратегію сталого розвитку, що передбачає комплексний вплив на економічну, екологічну та соціальну складові діяльності бізнесу.

З огляду на економічну природу та характер впливу, фіскальні важелі та стимули розвитку суб'єктів господарювання в Україні доцільно класифікувати за трьома основними групами, що дозволяє оцінити їх ефективність як засобів стимулювання сталого розвитку.

Перша група – податкові важелі й стимули – містить засоби, що забезпечують формування дохідної бази бюджету через систему податків, зборів, митних платежів та інших надходжень, які спрямовані на безпосереднє зменшення витрат економічних агентів та створення сприятливих умов для інвестиційної активності. Зокрема, звільнення від оподаткування, зменшення податкових зобов'язань, застосування пільгових ставок з податку на прибуток або податку на додану вартість дозволяє господарюючим суб'єктам акумулювати додаткові ресурси, що можуть бути спрямовані на модернізацію виробництва, підвищення технологічного рівня або інноваційні проекти. Аналіз практики українського бізнес-середовища свідчить, що ефективність таких заходів значною мірою залежить від прозорості механізмів адміністрування та своєчасності застосування пільг, адже їх непослідовне або формальне впровадження знижує стимулюючий ефект [1, с.40].

Друга група – бюджетні важелі й стимули – включає засоби, пов'язані з розподілом і використанням бюджетних коштів, що охоплюють державні інвестиції, фінансування соціальної сфери, інфраструктурні проекти, офіційні трансферти, що стимулюють розвиток окремих секторів економіки. Дані засоби забезпечують цільове фінансування стратегічно важливих секторів економіки, зокрема високотехнологічних галузей та сфер, пов'язаних із зеленою економікою, що є складовою сталого розвитку. Практичний досвід показує, що ефективність даних заходів значною мірою визначається адекватністю оцінки

потреб підприємств, прозорістю конкурсних процедур та механізмів контролю за використанням отриманих коштів. Недосконалість регуляторного середовища або бюрократичні перепони можуть суттєво знижувати стимулюючий потенціал таких фінансових інструментів [2, с.333-334].

Третя група – боргові важелі й стимули – засоби управління державним боргом, що передбачають залучення внутрішніх і зовнішніх позик, випуск державних цінних паперів та обслуговування боргових зобов'язань. Такі засоби впливають на стабільність фінансової системи, рівень довіри до держави з боку інвесторів і кредиторів, а також на довгострокову стійкість економіки. Дослідження свідчать, що ефективність цих важелів і стимулів залежить від інтеграції боргової політики із загальною стратегією економічного розвитку та від здатності суб'єктів господарювання адаптуватися до вимог сталого розвитку [3, с.118].

У комплексі податкові, бюджетні та боргові важелі й стимули формують багаторівневий механізм державного стимулювання, який забезпечує економічну, соціальну та екологічну стабільність господарюючих суб'єктів. Це дозволяє не лише підвищити ефективність використання ресурсів і конкурентоспроможність суб'єктів господарювання, а й інтегрувати їх діяльність у національні та міжнародні системи сталого розвитку, що є основою збалансованого економічного зростання України.

Наразі фіскальні засоби у низці випадків не забезпечують достатньої мотивації для інноваційного розвитку, модернізації виробництва та підвищення конкурентоспроможності, що обмежує потенціал сталого економічного зростання. Власне підвищення ефективності фіскальних важелів і стимулів сталого розвитку суб'єктів господарювання в Україні потребує комплексного підходу, що ґрунтується на поєднанні податкової, фінансової та регуляторної політики з урахуванням сучасних економічних тенденцій та принципів сталого розвитку.

По-перше, доцільно вдосконалювати механізми податкового стимулювання, зокрема через введення диференційованих податкових пільг та зниження податкового навантаження на економічних агентів, які активно інвестують у технологічне оновлення, підвищення енергоефективності та інноваційні проєкти. Ефективність таких заходів значною мірою визначається прозорістю адміністрування та відсутністю бюрократичних перепон, що дозволяє господарюючим суб'єктам максимально використовувати надані податкові пільги.

По-друге, важливим напрямом підвищення ефективності є розвиток засобів прямого фінансового стимулювання, включаючи державні дотації, гранти та кредити для стратегічно важливих секторів економіки. Для оптимізації їх впливу доцільно удосконалювати процедури оцінки потреб підприємств та впроваджувати системи моніторингу цільового використання фінансових ресурсів. Це дозволяє забезпечити орієнтацію важелів і стимулів на інноваційний

розвиток та підвищення конкурентоспроможності економічних агентів без створення надмірних бюджетних навантажень.

По-третє, необхідно посилювати роль податково-правових і регуляторних важелів і стимулів, що формують непрямий вплив на сталий розвиток бізнесу. Сюди відносяться диференційовані ставки податку на прибуток або податку на додану вартість для підприємств, що впроваджують екологічно чисті технології, а також податкові преференції для суб'єктів господарювання, які активно реалізують соціально відповідальні проєкти. Ефективність цих заходів підвищується при інтеграції податкової політики з національною стратегією сталого розвитку та забезпеченні системи важелів і стимулів, яка враховує економічну, екологічну та соціальну складові розвитку.

Додатково, значущим фактором підвищення ефективності є розвиток електронного адміністрування податків і прозорих інформаційних систем для моніторингу реалізації фіскальних засобів. Це зменшує ризики корупції, підвищує швидкість обробки даних та забезпечує своєчасне надання підприємствам податкових преференцій і фінансової підтримки.

Таким чином, підвищення ефективності фіскальних важелів і стимулів сталого розвитку в Україні потребує системного підходу, який поєднує диференційовану податкову політику, прозоре фінансове стимулювання, регуляторні заходи та сучасні інформаційні технології. Така інтеграція дозволяє створювати сприятливі умови для сталого розвитку підприємств, підвищувати їхню конкурентоспроможність та сприяти довгостроковій стабільності національної економіки.

Список використаних джерел

1. Руденко В. В. Податкові пільги у забезпеченні інвестиційного розвитку суб'єктів господарювання в країнах ЄС та в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. №11-12. С. 39-46.
2. Kapaya S. M. Government expenditure impacts on financial development: Do population age structures moderations matter? *Review of Economics and Political Science*. 2023. Vol. 8 (5). P. 330-352
3. Кучер Г. В. Державні гарантії як інструмент суспільного розвитку. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2019. Вип. 42. С.113-128.

Кваша Тетяна Костянтинівна,
*науковий співробітник відділу публічних фінансів;
ДУ "Інститут економіки і прогнозування НАН України"*

ГЛОБАЛЬНІ ШОКИ ТА ФІСКАЛЬНИЙ ПРОСТІР

У 2022 році ОЕСР визнав три системні потрясіння – *COVID-19 та існуючий ризик* нової світової пандемії, зміна клімату та військові конфлікти, зокрема агресивна війна Росії проти України – переважаючими силами, які формували, а дві останніх продовжують формувати сьгоднішні кризи, що впливають на весь світ, а також формують загрози глобальним перспективам [1].

На початку 2025 року Всесвітній економічний форум визначив три основні глобальні кризи – збройний конфлікт, екстремальні погодні явища, пов'язані із зміною клімату, геоекономічне протистояння (санкції, тарифи, інвестиції). Протягом 2025 року добавився ще один ризик – економічна та політична невизначеність.

У світі, що характеризується економічною нестабільністю, глобальними зрушеннями сил та напруженістю, розуміння глобальних криз стає важливим для державного планування та врахування їхніх наслідків у бюджетних планах країни, довгострокових прогнозах тощо.

COVID-19 – найсерйозніша глобальна пандемія з часів іспанського грипу 1918/1919 років, і вона загрожувала мільйонам життів. Щоб боротися з пандемією та обмежити її смертність, уряди всього світу вживали рішучих заходів – часткові та повні локдауни, економічні наслідки яких були драматичними: зростання безробіття та державного боргу і зниження ВВП. Пандемія *COVID-19* зменшила податкові надходження через зниження прибутків бізнесу та доходів фізичних осіб.

Щоб пом'якшити економічні потрясіння уряди оголошували про фінансові стимули, що фінансувалися за рахунок державного боргу. Станом на кінець 2020 року загальний обсяг оголошених фінансових витрат становив понад 10% ВВП у таких країнах, як США, Японія, Німеччина, Австралія та Сінгапур. Однак подібні заходи були нездійсненними у значній частині країн, що розвиваються. Такі країни спочатку мали обмежений фінансовий простір, який потім зазнав краху внаслідок глобального впливу *COVID-19* на ціни на сировинні товари, туризм, грошові перекази та потоки капіталу [2].

Шок *COVID* та аномальна динаміка *COVID* значною мірою зникли до кінця 2022 року. Макродинаміка повернулася до норми, а структурні зрушення – перерозподіл зайнятості та споживання, спричинені пандемією, мали обмежений вплив на основні ключові показники, за виключенням зростання державного боргу, що є найбільшою фінансовою спадщиною *COVID*. Ця спадщина посилює існуючі ризики та обтяжує економічний та соціальний прогрес у країнах, що розвиваються.

Збройні конфлікти викликають зниження зростання ВВП, призводять до втрат життів та руйнування ресурсів, які могли б бути використані у виробництві та відновленні [3], і мають далекосяжні наслідки для тих, хто виживає, впливаючи на багато поколінь, які втрачають роки навчання та залишають психологічні травми. Військові витрати, підвищені процентні платежі та нижчі темпи зростання підтримують високий рівень державного боргу та його зростання.

Збройний конфлікт породжує страх перед майбутнім і руйнує стимули для інвестування в людський та фізичний капітал. Навіть ризик насильства або його очікування може спричинити економічну невизначеність, яка пригнічує економіку [4], знижує ціни на активи [5], заощадження та інвестиції.

Наслідки війни в Україні, крім того, включають:

- втрату частини території;
- міграцію населення та скорочення робочої сили;
- зменшення доходів громадян та їхньої купівельної спроможності;
- скорочення обсягів зовнішньої торгівлі;
- руйнацію інфраструктури та нестабільність роботи енергетичної системи;
- зростання інфляції тощо.

Все це викликає зниження надходжень до державного бюджету від податку на прибуток, ПДВ, податку на доходи фізичних осіб, збільшення витрат на закупівлю зброї, відновлення пошкодженої інфраструктури, підтримку найбільш незахищених верств населення, і загалом – до зростання державного боргу.

Військові витрати у довгостроковій перспективі посиляться постійними витратами, пов'язаними з пом'якшенням наслідків зміни клімату та адаптацією до нього, а також старінням населення, що також сприятиме росту державного боргу.

Зміна клімату викликає екстремальні погодні явища, втрату біорізноманіття та руйнування екосистем, критичні зміни в системах Землі та дефіцит природних ресурсів, що впливає на всі сектори економіки – на сферу охорони здоров'я, енергетичний сектор, водні ресурси, транспорт, а також бізнес і промисловість. Наприклад, наслідки для енергетичного сектору включають перебої в електро- та газопостачанні, перебої у виробництві ядерної та гідроелектроенергії, для екологічної сфери – збільшення викидів парникових газів і т.д.

Наслідки зміни клімату – це зменшення темпів зростання ВВП та обсягів виробництва, продуктивності праці, зміни або перебої у зовнішній торгівлі, фізичні пошкодження державних та приватних активів, руйнація критичної інфраструктури, приватних та публічних будівель, зростання цін, збільшення вартості запозичень, що може погіршити суверенні кредитні рейтинги, тим самим обмежуючи доступ до фінансування.

Загалом це призводить до скорочення надходжень від податку на прибуток, акцизного податку та податку на додану вартість, обсягів митних зборів, збільшення бюджетних витрат з обслуговування державного боргу та державних закупівель імпортованих товарів та послуг, на відновлення об'єктів критичної інфраструктури, ремонт і реконструкцію урядових будівель та державних активів, надання державної допомоги населенню і до зростання державного боргу.

Геоелекономічне протистояння, посилене у 2025 році різким підвищенням імпортованих тарифів та зростанням невизначеності в торгівлі та політиці, може посилити фінансові ризики, сповільнюючи економічне зростання, насамперед через їхній негативний вплив на інвестиції.

Невизначеність можуть спонукати підприємства бути обережними щодо інвестицій та найму. Населення може легко відкласти рішення щодо купівлі товарів тривалого користування, таких як житло, автомобілі та меблі. Інвестори хочуть отримати компенсацію за вищий ризик, і оскільки більша невизначеність призводить до вищих премій за ризик, це підвищує вартість позик. Враховуючи, що запобіжні заощадження впливають на сторону попиту, а небажання комерційних та фінансових фірм ризикувати впливає на сторону пропозиції економіки, податкові надходження, ймовірно, постраждають разом з економічною невизначеністю. Невизначеність також збільшує ймовірність дефолту. Геополітичний протистояння і невизначеність економічної політики негативно впливають і на показники експорту шляхом зниження рівня споживання та інвестицій і створення потенційної необхідності реорганізації ланцюгів постачання [6].

Нові аналізи показують, що значне зростання геоелекономічної невизначеності, що відображає різкі зміни в торговельній політиці, інвестиціях, ланцюгах постачання, фінансах та технологічних потоках, пов'язане зі збільшенням державного боргу приблизно на 4,5 % ВВП у середньостроковій перспективі [7].

Висновки. Фінансовий простір визначається МВФ як «ступінь, до якої уряд може генерувати та розподіляти ресурси для певної мети без шкоди для ліквідності чи довгострокової стійкості державного боргу». Для забезпечення відновлення економіки України необхідні достатні фінансові ресурси, які мають бути розумно й ефективно розподілені у рамках відповідного фінансового простору.

Відношення обсягу боргу до ВВП є одним з найпоширеніших показників фінансового простору, що використовується у відповідній літературі [8]. Тому зростання державного боргу внаслідок дії всіх розглянутих глобальних ризиків є серйозною причиною зниження фінансового простору.

Для його відновлення необхідним є впровадження реформ із підвищення податкових надходжень та оптимізації витрат державного бюджету та наявних ресурсів, зокрема стимулювання зростання та створення робочих місць, що

базуються на приватному секторі, покращення управління боргом, використовувати інструменти державно-приватного партнерства, державних закупівель, ризикового фінансування через страхування, випуск облігацій або забезпечення доступу до глобальних фондів адаптації, стимулювання інвестицій у розроблення нових технологій із зменшення забруднення навколишнього середовища та тощо. Багатостороння співпраця залишається важливою для подолання глобальних викликів.

Список використаних джерел

1. STATES OF FRAGILITY 2022. OECD Publishing, Paris. 2022. DOI: <https://doi.org/10.1787/c7fedf5e-en>.
2. Horrible trade-offs in a pandemic: Poverty, fiscal space, policy, and welfare. World Development. 2022, Volume 153. 105819. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2022.105819>.
3. Hannes Mueller, Christopher Rauh, Benjamin Seimon, Raphael Espinoza. The Urgency of Conflict Prevention – A Macroeconomic Perspective. IMF Working Paper, Institute for Capacity Development, 2024. WP/24/256.
4. García-Uribe Sandra, Hannes Mueller, Carlos Sanz, Economic Uncertainty and Di – visive Politics: Evidence from the dos Españas, The Journal of Economic History, 2024. Vol. 84 (1), pp. 40–73.
5. Tapsoba Augustin, The cost of fear: Impact of violence risk on child health during conflict, Journal of Development Economics, 2023. Voil. 160, 102975.
6. Constantinescu Cristina, Aaditya Mattoo, Michele Ruta. Policy Uncertainty, Trade and Global Value Chains: Some Facts, Many Que. 2020.
7. Fiscal Monitor: Fiscal Policy Under Uncertainty. IMF. 2025.
8. Romer CD, Romer DH. Fiscal space and the aftermath of fnancial crises: How it matters and why. Brookings Papers on Economic Activity, 2019, pp 239–313.

*Кікवादзе Денис Арчілович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»*

ПОДАТКОВІ ІНСТРУМЕНТИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Повномасштабна агресія російської федерації проти України призвела до кардинальної трансформації системи публічних фінансів та бюджетної архітектури держави. У 2024 році місцеві бюджети акумулювали 451,1 млрд грн доходів загального фонду, що підтверджує їх критичну роль у забезпеченні функціонування територіальних громад. Водночас структура податкових надходжень характеризується надмірною концентрацією: ПДФО формує 58% усіх податкових надходжень (257,5 млрд грн), єдиний податок – 16% (69,1 млрд грн), податок на майно – 12% (50,2 млрд грн) [10].

Актуальність дослідження визначається критичною необхідністю формування інноваційної податкової архітектури, спроможної гарантувати фінансову самодостатність територіальних громад в умовах масштабної повоєнної реконструкції України. Досвід постконфліктної трансформації економік Хорватії, Руанди, В'єтнаму та Південної Кореї демонструє, що саме диверсифікація місцевих податкових інструментів, поєднана з механізмами прискореної амортизації (до 50% у перший рік), податковими кредитами на капітальні інвестиції (15-25% від обсягу вкладень) та преференційними режимами для стратегічних галузей, створює фундамент для стійкого економічного відновлення. За оцінками Київської школи економіки, прямі збитки інфраструктури України перевищують 155 млрд дол. США, з яких 65% припадає на об'єкти комунальної та соціальної інфраструктури місцевого значення [8]. Водночас, падіння реальних доходів місцевих бюджетів у 2022-2024 роках становило 23-68% залежно від близькості до лінії фронту, що актуалізує пошук альтернативних фінансових механізмів для компенсації втрачених надходжень та формування інвестиційного ресурсу відбудови.

Аналіз динаміки податкових надходжень до місцевих бюджетів України за 2022-2024 роки демонструє парадоксальну ситуацію: попри загальне падіння економічної активності, окремі регіони змогли наростити власні доходи завдяки адаптивним фінансовим стратегіям. Зокрема, місцеві бюджети західних областей збільшили надходження від єдиного податку на 34% через масштабну релокацію бізнесу, тоді як прифронтові території втратили до 70% довоєнної податкової бази [3]. Така асиметрія актуалізує необхідність диференційованого підходу до формування податкової політики на місцевому рівні з урахуванням специфіки кожного регіону.

Аналіз структури доходів місцевих бюджетів за 2020-2024 роки засвідчив високий рівень залежності від міжбюджетних трансфертів: субвенції становлять

19,0% (134,8 млрд грн), дотації – 7,5% (53,1 млрд грн) [5,9,10]. Це свідчить про недостатню податкову автономію територіальних громад та потребу диверсифікації дохідної бази.

Запровадження механізму зарахування ПДФО з військовослужбовців до державного бюджету кардинально змінило традиційні пропорції розподілу податкових надходжень між рівнями бюджетної системи. За 2024 рік до державного бюджету надійшло 326,1 млрд грн ПДФО, що на 68,6 млрд грн більше, ніж до місцевих бюджетів [4,14].

Система податкових інструментів формування доходів місцевих бюджетів України потребує кардинального реформування з урахуванням викликів повоєнного відновлення. Ключовими напрямками оптимізації є: диверсифікація дохідної бази громад, посилення ролі майнових податків, запровадження стимулюючих механізмів для інвестиційної діяльності, удосконалення системи міжбюджетних відносин.

Для України перспективними напрямками розширення податкової бази регіонів у повоєнний період вбачаються: запровадження прогресивного оподаткування нерухомості з диференціацією ставок залежно від ринкової вартості об'єктів; трансформація туристичного збору в повноцінний туристичний податок з розширенням бази оподаткування; впровадження екологічного податку на локальному рівні з правом громад встановлювати додаткові ставки за забруднення; легалізація та оподаткування криптоактивів на місцевому рівні через механізм ліцензування криптообмінників; запровадження податку на цифрові послуги для нерезидентів, що здійснюють діяльність на території громади.

При цьому критично важливим є забезпечення балансу між фіскальними цілями та стимулюванням економічної активності, особливо в контексті залучення інвестицій для відбудови.

Інституційні передумови ефективної реалізації розширеної податкової автономії включають: цифровізацію податкового адміністрування на місцевому рівні; створення міжмуніципальних фіскальних агенцій для малих громад; запровадження системи фіскального бенчмаркінгу для оцінки ефективності податкової політики; розвиток аналітичної спроможності органів місцевого самоврядування щодо прогнозування та моделювання податкових надходжень.

Таким чином, трансформація податкових інструментів формування доходів місцевих бюджетів має стати наріжним каменем стратегії повоєнного відновлення України. Розширення фіскальної автономії територіальних громад через диверсифікацію податкової бази та надання більших повноважень у сфері податкового регулювання створить передумови для стійкого економічного зростання на місцевому рівні. Водночас, успішність таких реформ залежатиме від спроможності центральної влади забезпечити баланс між децентралізацією та збереженням макроекономічної стабільності, а також від готовності місцевого

самоврядування взяти на себе відповідальність за результати власної податкової політики.

Формування нової парадигми податкового забезпечення місцевого самоврядування в умовах повоєнного відновлення України вимагає системної трансформації фінансового інструментарію на основі синтезу міжнародного досвіду постконфліктної реконструкції та національних особливостей територіальної організації влади. Визначена стратегія диверсифікації фінансних джерел розширення податкової бази територіальних громад надходжень, впровадження прогресивних механізмів оподаткування нерухомості, екологічну фіскалізацію, цифровізацію податкового адміністрування та диференційований підхід до різних категорій громад створює передумови для досягнення фінансової самодостатності місцевого самоврядування як ключового фактору сталого регіонального розвитку. Водночас, ефективність імплементації розроблених пропозицій детермінується інституційною спроможністю органів місцевого самоврядування, рівнем координації між різними рівнями публічної влади, а також здатністю забезпечити оптимальний баланс між фінансовою децентралізацією та макроекономічною стабільністю.

Розробка інноваційної системи податкового забезпечення місцевої влади в контексті відновлення України після конфлікту вимагає комплексного реформування фінансних механізмів. Цей процес має поєднувати кращі світові практики реконструкції після воєнних дій з унікальними характеристиками української системи територіального управління.

Для успішного впровадження розширених податкових повноважень на місцевому рівні потрібно створити міцну інституційну базу. Основними елементами такої системи є модернізація цифрових технологій у сфері місцевого оподаткування, формування спільних податкових служб для малих муніципалітетів, розробка механізмів порівняльної оцінки фінансової ефективності та підвищення аналітичних можливостей місцевих органів влади. Відсутність цих інституційних механізмів значно знизить ефективність будь-яких спроб реформування податкової системи, оскільки лише комплексний розвиток усіх складових інституційної структури забезпечить повноцінну реалізацію потенціалу фінансової децентралізації та створить умови для стабільних позитивних змін у системі муніципальних фінансів

Список використаних джерел

1. Грицишен Д., Гречко А. Бюджетно-податкові інструменти в умовах воєнного стану: досвід України та міжнародна практика. Збірник наукових праць Державного педагогічного університету імені Олександра Довженка. 2024. URL: <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/collectioneconomy/article/view/503>
2. Дорожня карта реформ 2024 – податкова та бюджетна політика. Економічна думка. 2024. URL: <https://economics.org.ua/index.php/blog/402-dk-2024>

3. Звіт про виконання місцевих бюджетів України за 2022-2024 роки / Державна казначейська служба України. Київ, 2024. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/misczevi-byudzheti> (дата звернення: 25.09.2025).

4. Куди перенаправлять кошти з податків військових і чому цього не зробили раніше. Громадський простір. 2024. URL: <https://gluzd.org.ua/articles/kudy-perenapravliat-koshty-z-podatkov-viiskovykh-i-chomu-tsoho-ne-zrobyly-ranishe/>

5. Місцеві бюджети: сучасний стан та особливості формування. Економіка та суспільство. 2024. № 61. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3880>

6. Місцеві податки і збори та їх роль у фінансовому забезпеченні реалізації власних повноважень органів місцевого самоврядування. Подільський вісник. 2024. URL: https://journals.pdu.khmelnitskiy.ua/index.php/podilian_bulletin/article/view/322

7. Негода Ю. Роль місцевих бюджетів у фінансуванні повоєнного відновлення комунальної сфери. Економіка та суспільство. 2022. № 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-59>

8. Оцінка прямих збитків інфраструктури України від повномасштабної війни: аналітичний звіт / Київська школа економіки; Проект Russia will pay. Київ, 2024. URL: <https://kse.ua/russia-will-pay/> (дата звернення: 25.09.2025).

9. Фінансова спроможність громад: особливості в умовах сучасних викликів. Публічне управління. 2024. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/article/view/4604>

10. Фурик І.І. Податкові імперативи формування доходів місцевих бюджетів України та їх вплив на розвиток регіонів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Економіка. 2023. Вип. 2 (62). С. 141-150. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2023.2\(62\).141-150](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2023.2(62).141-150)

11. Fiscal policy of post-war economic recovery and its impact on the development of the territorial economy. Економічні горизонти. 2024. URL: <http://eh.udpu.edu.ua/article/view/309548>

12. Resilience of territorial communities amid the war against Ukraine: The role of budgetary instruments. Public and Municipal Finance. 2024. Vol. 13. Issue 1. <https://www.businessperspectives.org/index.php/journals/public-and-municipal-finance/issue-453/resilience-of-territorial-communities-amid-the-war-against-ukraine-the-role-of-budgetary-instruments>

13. Ukraine's fiscal developments and needs for economic recovery, reconstruction, and European integration. WIIW Policy Report. 2024. URL: <https://wiiw.ac.at/ukraine-s-fiscal-developments-and-needs-for-economic-recovery-reconstruction-and-european-integration-dlp-7090.pdf>

14. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2024 рік. Децентралізація. 2024. URL: <https://decentralization.ua/news/19387>

*Луніна Інна Олександрівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач відділу публічних фінансів;
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»*

НАПРЯМИ РОЗШИРЕННЯ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Широкомасштабна агресія РФ проти України завдала величезних втрат та збитків національній економіці, призвела до виникнення надзвичайно гострих проблем у сфері публічних фінансів. До важливих передумов їх вирішення належить розширення фіскальних можливостей держави для фінансування пріоритетних бюджетних потреб воєнного часу.

В умовах війни (2022-2024 рр.) спостерігається суттєве погіршення ключових середньорічних індикаторів стану Державного бюджету України порівняно із відповідними показниками попередніх трьох років (2019-2021 рр., таблиця 1), зокрема:

- зростання (щорічних) видатків державного бюджету (вкл. кредитування) у середньому до 56,9% ВВП проти 28,4% у попередні роки;
- стрімке збільшення видатків на оборону – до 27,9% ВВП, тобто більш ніж у 10 разів порівняно із 2019-2021 рр., коли вони щороку становили у середньому 2,6% ВВП;
- зменшення власних доходів державного бюджету (доходів без грантової допомоги Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ, а також без власних надходжень бюджетних установ) на 1,2% ВВП до 22,1% ВВП;
- зменшення податкових надходжень – головного джерела власних доходів державного бюджету – на 0,9% ВВП до 19,3% ВВП, у т.ч. податку на додану вартість (ПДВ) на 0,5% ВВП до 9,1% ВВП;
- збільшення розриву між доходами і видатками державного бюджету (дефіциту державного бюджету) у середньому до 18,4% ВВП.

Воєнні витрати України – за даними та методологією SIPRI (Стокгольмського інституту дослідження проблем миру) – зросли з 5,9 млрд дол. США у 2021 р. до 44,0 млрд дол. США у 2022 р. та приблизно до 64,8 млрд дол. США у 2023-2024 роках [1; 2]. Крім того, Україна додатково отримала величезні обсяги міжнародної військової допомоги – від 30 млрд дол. США у 2022 р. [3] до 60 млрд дол. США у 2024 році.

Збільшення загального обсягу доходів державного бюджету із 24,8 до 38,4% ВВП було забезпечено завдяки зростанню щорічних надходжень грантової допомоги (щороку у середньому на 7,28% ВВП). Доходи державного бюджету без урахування грантової допомоги та власних надходжень бюджетних установ покривали у середньому менше 39% видатків проти 82% у 2019-2021 рр.

Таблиця 1

**Ключові індикатори стану Державного бюджету України до та під час
широкомасштабної агресії рф, % ВВП**

Індикатори	У середньому за 2019-2021 рр.	У середньому за 2022-2024 рр.	Відхилення
Доходи державного бюджету, у т.ч.	24,8	38,4	13,6
Податкові надходження	20,2	19,3	-0,9
<i>Податок на додану вартість</i>	9,6	9,1	-0,5
Власні надходження бюджетних установ	1,5	9,0	7,5
Грантова допомога Від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	0,026	7,3	7,28
Доходи без грантової допомоги від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ, а також без власних надходжень бюджетних установ	23,3	22,1	-1,2
Видатки вкл. кредитування	28,4	56,9	28,5
<i>Оборона</i>	2,6	27,9	25,2
Дефіцит державного бюджету	3,7	18,4	14,7

Джерело: складено та розраховано автором за даними Міністерства фінансів України, Національного банку України

Необхідність фінансування під час війни безпрецедентних обсягів бюджетного дефіциту спричинила швидке зростання державного боргу – станом на кінець 2024 р. – до 6692,5 млрд грн або до 87,4 % ВВП. Якщо у 2019-2021 рр. державний борг щороку зростав у середньому на 9,2%, то у 2022-2024 рр. – більш ніж на 42%. Одночасно зросла середньозважена доходність розміщення ОВДП на первинному ринку (таблиця 2): у гривні – із 13,1 до 17,7%; у євро – із 2,8 до 3,0%; у дол. США – із 4,3 до 4,4%.

Таблиця 2

**Доходність розміщення ОВДП на первинному ринку до та під час
широкомасштабної агресії рф: 2019-2024 рр.**

Показники	У середньому за 2019-2021 рр.	У середньому за 2022-2024 рр.	Відхилення
Обсяг державного боргу, % ВВП	47,0	78,9	31,9
Середньозважена доходність розміщення ОВДП на первинному ринку, %:			
<i>ОВДП, номіновані у гривні</i>	13,1	17,7	4,6
<i>ОВДП, номіновані у іноземній валюті (долари США)</i>	4,3	4,4	0,1
<i>ОВДП, номіновані у іноземній валюті (євро)</i>	2,8	3,0	0,2

Джерело: складено та розраховано автором за даними Національного банку України

Фактором зменшення бюджетних можливостей щодо фінансування пріоритетних соціально-економічних завдань є, зокрема зростання бюджетних зобов'язань щодо обслуговування державного боргу. У 2022-2024 рр. на такі

видатки становили щороку у середньому 18,7% податкових доходів державного бюджету, зокрема у 2023 р. – до 21,0% проти 14,3% у трирічний період до широкомасштабної агресії рф. Крім того, необхідність збільшення витрат на обслуговування та рефінансування державного боргу в умовах війни призведе до виникнення додаткових потреб в нових запозиченнях та відповідно подальшого погіршення стану публічних фінансів.

Отже, в умовах війни стратегічним пріоритетом сфери публічних фінансів України є фінансове забезпечення обороноздатності держави. Це потребує розширення фіскальних можливостей уряду, а отже – пошуку резервів збільшення фіскального простору для фінансування пріоритетних соціально-економічних завдань.

Узагальнення міжнародного досвіду (країн із різним рівнем доходів, державного боргу, умовами державних запозичень тощо) дозволяє виокремити різні підходи до вирішення завдань трансформації фіскального простору у коротко- та середньостроковому періодах.

В Україні до початку широкомасштабної агресії рф експертами МВФ було рекомендовано передбачати у бюджетних планах резерв коштів – фіскальний простір для технічного коригування граничних показників видатків, що залежать від зміни процентних ставок та обмінних курсів, зокрема, видатків з обслуговування державного боргу; виплат, які залежать від інфляції, зміни умов на ринку праці тощо [4, Р.11-12.]. У Бюджетній декларації України на 2022-2024 рр. фіскальний простір було визначено як резерв бюджетних коштів, які мають забезпечувати здатність держави протистояти фіскальним ризикам, реагувати на можливі потреби у фінансуванні додаткових видатків, здійснювати послідовну реалізацію галузевих реформ [5]. У 2022-2024 рр. такий резерв мав становити від 0,33 до 3,03% видатків державного бюджету.

Західні експерти при вирішенні перспективних економічних завдань використовують розширене трактування поняття фіскальний простір. А. Шик визначає фіскальний простір як доступні уряду фінансові ресурси для реалізації нових середньострокових рішень у сфері економічної політики [6, Р. 2]. При цьому П. Хеллер акцентує увагу на отриманні таких ресурсів без порушення стійкості фінансової позиції уряду як у середньо, так і довгостроковій перспективі [7, Р.3]

У документах Світового банку пошук резервів (джерел) збільшення фіскального простору для фінансування розвитку, зокрема включає [8, Р.14-15]:

- збільшення податкових та неподаткових бюджетних доходів як шляхом збільшення темпів економічної динаміки, так й зменшення втрат податкових надходжень;

- отримання міжнародної допомоги у вигляді грантів, що дозволяє фінансувати витрати без негативних наслідків для платоспроможності уряду, але потребує передбачуваності обсягів та строків отримання такої допомоги;

- залучення нових державних запозичень, але з урахуванням того, що

розмір фіскального простору, що може бути створено за рахунок нових запозичень, визначається показниками первинних бюджетних профіцитів (поточного і майбутнього);

– розширення доходної бази бюджетів різних рівнів, зокрема завдяки заходам щодо покращення податкового адміністрування, підвищення прогресії оподаткування тощо.

Проте, можливості використання потенційних резервів розширення фіскального простору є різними для країн із різним поточним станом публічних фінансів.

Для країн з розвинутою економікою, які зазвичай мають усталену систему державних доходів та ефективне адміністрування податків, пошук можливостей розширення фіскального простору базується на визначенні «межі (ліміту) державного боргу», наприклад, виходячи із минулого практичного досвіду змін бюджетної політики, що відображаються, перш за все, у змінах первинного балансу бюджету, у відповідь на збільшення державного боргу [9]. В рамках такого підходу розмір фіскального простору є різницею між поточним рівнем державного боргу і лімітом боргу та визначає можливості (резерви) його зростання без порушення фіскальної стійкості, тобто враховуючи здатність уряду обслуговувати свій борг і фінансувати бюджетний дефіцит без суттєвого збільшення вартості запозичень та витіснення приватних інвестицій [10, Р.2].

Україна в умовах війни потребує не лише нових державних запозичень та коштів міжнародної допомоги (міжнародних грантів), але й використання внутрішніх резервів збільшення бюджетних ресурсів. Це забезпечуватиме зменшення залежності публічних фінансів від зовнішньої допомоги та від негативних наслідків зростання державних запозичень.

Розширення фіскального простору України в умовах війни потребує зміни концепту фіскальної політики, зокрема в частині переорієнтації податкової політики зі збільшення податкового навантаження на бізнес на зниження втрат податкових надходжень (мінімізації податкових розривів з податку на додану вартість, податку на прибуток, податку на доходи фізичних осіб) шляхом запровадження нових інструментів податкового адміністрування на основі цифрових технологій, а також збільшення податкових доходів за рахунок додаткового оподаткування доходів та майна заможних громадян. Такій підхід базується на визначенні фіскального простору як доступних органам влади різних рівнів фінансових ресурсів (завдяки заходам щодо збільшення бюджетних надходжень), що залучаються завдяки створенню сприятливого управлінського, інституційного та економічного середовища [11].

Успішний досвід використання додаткового податку з отримувачів високих доходів у ситуаціях гострої фіскальної необхідності має Німеччина, яка з 1995 р. застосовує «податок солідарності» для фінансування витрат, пов'язаних з об'єднанням Німеччини. З 2021 р. його сплачують лише 10% громадян, дохід яких перевищує певну суму.

Цифрова трансформація системи адміністрування податків [12] дозволяє отримувати широку інформацію про діяльність суб'єктів господарювання у режимі реального часу. Перехід до нових інструментів адміністрування ПДВ, як свідчить досвід постсоціалістичних країн ЄС [13], забезпечив успішну боротьбу з податковим шахрайством завдяки завчасному виявленню випадків податкових зловживань та ухилень від оподаткування, що дозволило мінімізувати бюджетні втрати ПДВ та отримати додаткові податкові надходження. В умовах воєнного часу розширення фіскального простору шляхом збільшення податкових надходжень завдяки розширенню бази оподаткування є важливою передумовою підвищення фінансової надійності держави й зменшення потреб у нових державних запозиченнях.

Список використаних джерел

1. SIPRI Arms Industry Database. URL: <https://www.sipri.org/databases/armsindustry>
2. Global military spending surges amid war, rising tensions and insecurity. 22 April 2024. URL: <https://www.sipri.org/media/press-release/2024/global-military-spending-surges-amid-war-rising-tensions-and-insecurity>
3. Xiao Liang and Dr Nan Tian. Military spending and development aid after the invasion of Ukraine 18 January 2024. URL: <https://www.sipri.org/commentary/topical-backgrounder/2024/military-spending-and-development-aid-after-invasion-ukraine>
4. Sayegh A., Stone M., Allford J., Romhanyi B. Ukraine: Enhancing the Medium-Term Budget Framework and Preparing Expenditure Baselines. Technical Report. August 2019. P.11-12.
5. Про схвалення Бюджетної декларації на 2022-2024 роки. Постанова Кабінету міністрів України від 31.05.2021 № 548.
6. Schick A. Budgeting for Fiscal Space. OECD Journal on Budgeting. 2009. Vol. 9 No. 2. URL: <http://www.oecd.org/gov/budgetingandpublicexpenditures/45361746.pdf>
7. Heller P. Understanding Fiscal Space // IMF Policy Discussion Paper 05/4. International Monetary Fund, Washington, DC. 2005. P.2. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/pdp/2005/pdp04.pdf>
8. Fiscal Policy for Growth and Development: An Interim Report. Development Committee Meeting is a background report. Attached for the April 23, 2006.
9. Ostry, J.D., A.R. Ghosh, J.I. Kim, and M.S. Qureshi, 2010, "Fiscal Space," IMF Staff Position Note No. 10/11 (Washington: International Monetary Fund).
10. A Cross-Country Database of Fiscal Space. World Bank Group. 2017. p.2.
11. Roy R., Heuty A., Letouzé E. Fiscal space for what? Analytical issues from a human development perspective. Paper for the g-20 workshop on fiscal policy. Istanbul, june 30-july 2, 2007

12. Gupta, S., Keen, M., Shah, A., Verdier, G. (eds.) (2017). Digital Revolutions in Public Finance. Washington, DC: International Monetary Fund. DOI: <https://doi.org/10.5089/9781484315224.07116>

13. Луніна І.О. Інституційні передумови розширення дохідної бази податку на додану вартість. *Ефективна економіка*. 2023. № 10. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.10.2>

*Малишкін Олександр Іванович,
доктор економічних наук, професор;
Київський електромеханічний фаховий коледж*

ПОДАТКОВА ГРАМОТНІСТЬ СТУДЕНТА І ШКОЛЯРА: АНАЛІЗ ПРОГРАМ І ПОСІБНИКА

Сьогодні вивченню основ економіки, фінансів, оподаткування приділяється чимала увага не лише у ВНЗ, а й у середніх школах України. Аналіз програм економічних та фінансових дисциплін у ВНЗ та у закладах загальної середньої освіти свідчить про наявність паралельних процесів.

Актуальність питання щодо обізнаності школярів і студентів (переважно неекономічних спеціальностей) визначається тим, що на думку багатьох експертів та викладачів шкільна освіта в Україні поки що не дає юним підприємцям достатніх знань ані з фінансової грамотності, ані з менеджменту. Дітям часто бракує навичок комунікації, вміння співпрацювати й створювати партнерства, а також брати на себе відповідальність. Батьки, учителі й інші дорослі можуть демотивувати або не надавати моральної підтримки [1].

Не випадково, а можливо й запізно, з 2025 року у середніх школах України започатковано нову дисципліну «Підприємництво і фінансова грамотність». Це відбувається у рамках реалізації проекту «Нова українська школа». За даними дослідження Нацбанку 79 % батьків хочуть, аби їхні діти вивчали в школах основи фінансової грамотності; 86 % підлітків від 11 до 18 років вважають, що обговорення тем, які стосуються грошей і управління ними, є необхідним елементом здобуття освіти [2]. Для впровадження дисципліни фахівці НБУ вже створили модельну програму, на основі якої розробляють необхідні навчальні матеріали для школярів і педагогів.

При цьому школам рекомендовано спеціальний посібник «Економіка», що виданий 2023 року у Києві під авторством фахівців з Литви (Ж. Шіленс, М. Вишняускайте) та України (Н. Майбогіна) у перекладі з англійською Н. Мельник. За основу українського видання узято англomовну версію 2015 року. На титулі книжки зазначено, що спонсорами видання виступили Фондація «Фридріх Хауман» та «Центр Бендукідзе» (Україна). Передбачений як посібник

для учнів 8(9) класів закладів загальної середньої освіти (і для майбутніх підприємців) на основі підручника «Економіка за 31 годину» [3].

Курс охоплює наступні теми: вступ до економіки, ринок, особисті фінанси, бізнес, держава, міжнародна торгівля, проект «Шкільне підприємництво» – від ідеї до реалізації (практичний кейс). Автори вважають, що курс надає можливість засвоїти основні поняття та зрозуміти принципи управління фінансами.

Незважаючи на присутність в навчальних програмах ВНЗ базових економічних дисциплін, таких як економічна теорія або її різновидів (основи економічної теорії, політекономія), окремі університети для бакалаврського рівня підготовки також вводять дисципліну «Фінансова грамотність». Як вибіркова дисципліна пропонується здобувачам освіти у таких ВНЗ як Житомирська політехніка, Львівський національний університет, Західно-Український національний університет [4].

Метою дисципліни у ВНЗ зазначено формування у здобувачів освіти компетентностей щодо основних інструментів управління особистими фінансами та оволодіння навичками грамотного розпорядження власними коштами, планувати особистий бюджет і захищатися від ризиків, приймати зважені та вірні фінансові рішення. Перелік тем приблизно такий: теоретичні основи фінансової грамотності; зайнятість і підприємництво; фінансове планування особистих надходжень і видатків; податки і податкова культура; банківські послуги; криптовалюти; основи страхування; інвестування коштів та ведення бізнесу [4].

Аналіз змісту посібника «Економіка», яким рекомендують користуватися у школах, вказує на невідповідності тексту вимогам українського, зокрема, податкового законодавства. Так, у розділ «Держава» виявлено наступні невідповідності.

Перл перший. Щодо єдиного соціального внеску. Автори стверджують, що «із зарплати Павла стягується ЄСВ 2200 грн» [4, 103]. Насправді, за нормою п. 4.1 Закону України «Про облік та збір єдиного внеску на загальнообов'язкове соціальне страхування» платником ЄСВ є роботодавець, а не працівник.

Перл другий. При аналізі непрямих податків зазначається, що «платник податку сплачує, витрачаючи гроші, а не отримуючи дохід» [4, с. 104]. Формулювання не є коректним, адже непрямий податок, зокрема, ПДВ чи то акциз, виникає не тоді, коли платник податку сплачує, витрачаючи гроші, не отримуючи дохід. Насправді, за нормою ст. 212 ПКУ суми ПДВ і акцизу нараховує продавець підакцизних або ПДВ-товарів під час операцій продажу (постачання).

Перл третій. «ПДВ 20 % (4 грн) сплачує Павло» [4, с. 104]. Мається на увазі, коли Павло зайшов у магазин і купує морозиво, то він, як покупець сплачує ПДВ. Тут очевидно є нісенітниця і підміна понять: за нормою п.185.1а ПКУ цей податок нараховують і сплачують (до бюджету) особи, які здійснюють

операції постачання (продажу) товарів, послуг, а не фізособа Павло під час купівлі морозива в крамниці.

За таких тлумачень авторів у читача складається враження, що пересічні покупці товарів виступають платниками непрямих податків. Коректніше було б вказати, що в ціну реалізації товару закладаються суми непрямих податків і кожен покупець у складі ціни покупки товару сплачує ці податки продавцю, а той у свою чергу, до бюджету. Тому громадянам важливо вимагати у крамницях видачу фіскального чеку, як підтвердження акту купівлі-продажу і відповідно, оподаткування. Саме фіскалізації операцій у роздрібній торгівлі і послугах варто було б приділити більше уваги у посібнику. Таким чином виховується податкова культура молодшої людини.

У посібнику присутні також некоректні формулювання на рівні податкових термінів. Зокрема, термін «податковий тягар» визнається шляхом порівняння сплачених податків та отриманих доходів [3, с. 104].

По-перше, не пояснюється, що означає порівняння? Яка математична дія – вирахування чи ділення? На практиці суму нарахованих податків до сплати ділять на дохід підприємства-платника. Наприклад, суму податків нарахованих платника податків за місяць (1000 тис. грн), аналітики ділять на сума доходу (10000 тис. грн), отже, «податковий тягар дорівнює 10 % (1000/10000).

По-друге, потрібно розрізняти поняття «сплата» і «нарахування» податку. Якщо для школярів поняття «нарахування» є складним, то можна замінити словом «визначена сума» або «розрахована сума» або «задекларована сума». Саме у площині термінів, як це вимагається податковим законодавством України. Та й податковим законодавством країн ЄС також. У такому разі можна говорити, що посібник дійсно закладає цеглини фінансової / податкової / економічної грамотності молодшої людини.

Безумовно, якість посібника впливає також на рівень сприйняття та викладання матеріалу вчителем/викладачем. На нашу думку, вітчизняні вчителі є недостатньо обізнаними у нюансах економіки та оподаткування України та європейських країн. Тому скоріш за все не будуть критикувати авторів посібника, як це робимо ми, викладачі ВНЗ. Хоча місія критичного мислення і відповідальності за якість навчального матеріалу завжди лежить на викладачеві.

Як висновок. Популяризація податкової культури у спрощеній формі для нефахівців не повинна базуватися на викривленні норм податкового законодавства, як би привабливим це не виглядало.

Список використаних джерел

1. Від перших 400 гривень до тисяч доларів: історії українських підлітків, які вже стали бізнесменами. URL: <https://hromadske.ua/osvita/252625-vid-pershykh-400-hryven-do-tysiach-dolariv-istoriyi-ukrayinskykh-pidlitkiv-iaki-vze-staly-biznesmenamy>).

2. «Фінансова грамотність і підприємництво»: якою буде нова дисципліна для 8-9 класів «НУШ». URL: <https://nus.org.ua/2024/03/20/finansova-gramotnist-i-pidpryyemnytstvo-yakoyu-bude-nova-dystsyplina-dlya-8-9-klasiv-nush/>

3. Шіленс Ж., Вишняускайте М., Майбогіна Н. Економіка (для 8-9 класів закладів загальної середньої освіти і для майбутніх підприємців). Київ: 2023, 224 с.

4. Ел. ресурс: https://econom.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/03/5_7_DVVS_25-26_DEN_AN.pdf

Мельник Віктор Миколайович,
доктор економічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи;
Національна академія статистики, обліку та аудиту;
Гребеножко Вадим Олексійович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
кафедра фінансів;
Гребеножко Руслан Олексійович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
кафедра фінансів;
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

МОДЕРНІЗАЦІЯ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Проведені нами дослідження запропонованої теми дають можливість презентувати такі основні висновки:

- сталий розвиток, трактований як самопідтримуваний, самовідновлювальний, самогенеруючий, концептуально передбачає збалансовану єдність економічної, соціальної та екологічної складових. Він окреслює можливості задоволення потреб теперішніх поколінь без загрози для здатності прийдешніх поколінь задовольняти свої власні потреби [2];

- виходячи зі своєї сутності, сталий розвиток не може не передбачати певних обмежень споживання (особливо ресурсного) і вжиття додаткових заходів природоохоронного спрямування. Останнє вимагає розширення державного втручання та програмування поведінкових змін суб'єктів соціально-економічних відносин. [4, с. 14];

- одним з найефективніших засобів такого впливу є фіск, дієвість якого забезпечується через спеціальні організації і правила, усталені функціональні взаємозв'язки (тобто фіскальний механізм);

- в умовах війни пріоритети сталого розвитку та його фіскального регулювання інколи ставляться під сумнів з огляду на першочергову необхідність вирішення проблем забезпечення фронту та постійних відновлювальних заходів щодо зруйнованих виробничих об'єктів. Однак аналіз періоду 2014-2025 років показує навіть у цих умовах орієнтування фіскального механізму на досягнення цілей сталого розвитку, зумовлене паралельними євроінтеграційними процесами. Зокрема, продовжується фіскальна децентралізація, перманентно впроваджуються європейські стандарти, посилюються механізми державного впливу на соціально-економічні і екологічні процеси, поглиблюється цифровізація податкової, митної, казначейської систем. Фіскальна система в цілому демонструє збереження

режиму стабільного функціонування, підвищення рівня прозорості і транспарентності, стійкості у протидії кризовим ризикам;

- при цьому слід визнати, що у воєнний період фінансовий механізм переважно орієнтується на мобілізацію ресурсів для забезпечення життєздатності держави. Пріоритетом бюджетного фінансування є сектори безпеки та оборони, а інструменти фінансового регулювання сприяють перелаштуванням економіки на воєнні рейки. Фінансовий механізм все більше набуває антикризових рис у частині протидії масштабному економічному колапсу, а заходи стимулювання економічного зростання та запобігання екологічним екстерналіям стають другорядними;

- зазначене зумовлює необхідність задіяння специфічних інструментів протидії негативним екологічним екстерналіям (переважно у повоєнний період). Поряд з іншими, на всіх рівнях бюджетної системи для протидії негативним екологічним екстерналіям та адаптації до кліматичних змін слід активізувати застосування державних і муніципальних кредитів та інвестицій у об'єкти зеленої економіки, субсидювання зеленої економіки. Важливим є застосування неподаткових дохідних інструментів (від аукціонів з продажу дозволів на викиди), позичкових інструментів екологічного спрямування (зелених облігацій, облігацій сталого розвитку, кліматичні облігацій, емітовані державними та місцевими органами влади), квазіфінансових інструментів (міжнародні і міжурядові грантів і допомог (у тому числі в рамках міжнародних кліматичних ініціатив), національні кліматичні ініціативи) [1];

- важливим є те, що Україна визнала стратегічне значення цифрової економіки, зокрема сектору ІТ-послуг, як основного драйвера економічного зростання та забезпечення досягнення цілей сталого розвитку. У зв'язку з цим також очікується, що ініціативи уряду щодо вдосконалення ІТ-інфраструктури та створення сприятливого регуляторного середовища приведуть до значного зростання в цьому секторі. Ці зусилля мають вирішальне значення для залучення іноземних інвестицій, сприяння інноваціям і створення високоцінних робочих місць;

- застосування цифрових технологій поширюється на фінансову політику та фінансовий механізм регулювання, зокрема у стягненні податків та фінансовому адмініструванні. Запровадження електронних марок акцизного податку є яскравим прикладом того, як цифрові рішення можуть оптимізувати податкове адміністрування, зменшити ухилення від сплати податків і збільшити державні доходи. Крім того, розробка єдиної цифрової системи зв'язку для цілей оподаткування є значним кроком вперед у спрощенні процесів збору податків;

- взаємодія між цифровізацією та фінансовою політикою через фінансовий механізм має далекосяжні наслідки не лише в окремих країнах, а й у всьому світовому економічному ландшафті. Для України інтеграція цифрових технологій у фінансові стратегії є значним кроком до модернізації її економіки та приведення у відповідність із світовими стандартами. Цей крок до

цифровізації має ключове значення для підвищення ефективності збору податків, фундаментального аспекту, який лежить в основі фінансового здоров'я держави;

- оскільки Україна продовжує долати труднощі, пов'язані з інтеграцією цифрових інновацій у свою фіскальну політику, стає дедалі очевиднішим, що цей шлях має ключове значення для вдосконалення фіскальних операцій країни і механізму регулювання, створення надійної основи для сталого розвитку [3].

Список використаних джерел

1. Melnyk, V. & Hrebenozhko, V. 2024. Fiscal Mechanism for Countering Negative Environmental Externalities. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 11, 4 (Dec. 2024), 111–121.

2. World Commission on Environment and Development (1987). *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press. p. 45.

3. Мельник В.М., Гребеношко Р.О. Формування фіскальної політики сталого розвитку в Україні. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2025. Випуск 21. Т.2, С. 80-88.

4. Сучасна парадигма фіскальної політики України в умовах формування суспільства сталого розвитку: моногр. / за наук. ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль : ТНЕУ, 2015. 460с.

Микуляк Олеся Володимирівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту;
Львівський національний університет імені Івана Франка

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ СПІВПРАЦІ МИТНИЦІ ТА БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах діджиталізації цифрові рішення, такі як електронне декларування, автоматизовані системи обміну даними, електронні черги та онлайн-сервіси митниці, дають змогу мінімізувати людський вплив, зменшити корупційні ризики та прискорити проходження товарів через кордон. Використання цифрових технологій сприяє створенню зручного бізнес-середовища, полегшує контроль за дотриманням митного законодавства і зміцнює довіру між державою та підприємцями.

Згідно затвердженого Міністерством фінансів України довгострокового національного стратегічного плану цифрового розвитку, цифрової трансформації та цифровізації Державної митної служби України до 2026 року [1] зроблено наступні кроки в контексті підготовки України до вступу до Європейського Союзу та виконання Угоди про асоціацію щодо гармонізації митних процесів з європейськими стандартами. Національний план цифровізації української митниці базується на Багаторічному стратегічному плані ЄС щодо електронної митниці (MASP-C), а команда програми EU4PFM з управління державними фінансами в Україні надала експертну підтримку в процесі його підготовки. План до 2026 року, зокрема, передбачає впровадження принципів кіберзахисту, запровадження безпаперових процедур, а також побудову надійних та сучасних митних ІТ-систем.

Ключовими принципами ІТ-стратегії є сервісно-орієнтована архітектура, централізоване впровадження єдиної автоматизованої інформаційної системи митних органів України, гармонізований інтерфейс з ЄС та єдине вікно для міжнародної торгівлі.

Безперечно, що цифровізація інструментів для бізнесу дає змогу автоматизувати внутрішні процеси і оптимізувати логістику. Це сприяє підвищенню ефективності роботи компаній, посиленню контролю міжнародної торгівлі, можливості оперативного реагування на ризики та загрози, а також суттєво полегшує підготовку підприємств до отримання авторизацій або до митного аудиту [2].

Аналізуючи інформаційні новації, на сьогодні можна виділити такі результати впровадження цифрових сервісів у митну діяльність:

— електронне митне оформлення, зокрема, поштових відправлень. Міжнародні посилки оформлюють електронно, повністю відмовилися від паперових форм;

- API-доступ до митних декларацій. Бізнес отримав можливість автоматично через API інтегруватися з системами митниці (безпосередньо “Єдиного вікна для міжнародної торгівлі”), отримувати інформацію про свої декларації без запитів чи затримок [2];

- спільний транзит NCTS (“митний безвіз”). Активне використання NCTS (New Computerized Transit System) з 1 жовтня 2022 року сприяє спрощенню логістики, зниженню часу митного оформлення;

- інтеграція портових систем із митницею. Укладено угоду про інтеграцію “єдиного вікна” з портовою логістичною системою DocPort. Це опосередковуватиме автоматичний обмін даними про прибуття суден, про початок вантажних операцій, завершення митного очищення без ручного введення даних;

- штучний інтелект і системи управління ризиками. Використання алгоритмів ШІ у системі управління ризиками, наприклад, при розмитненні автомобілів, щоб відсіювати потенційно ризикові вантажі чи операції.

Водночас ці досягнення супроводжуються певними ризиками та вимогами: належна компетенція фахівців митної служби та суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності; нерівномірність розвитку IT-інфраструктури у пунктах митного оформлення; тривала у часі процедура імплементації відповідних нормативних положень у митне законодавство України; необхідність захисту інформації та стійкість системи до кібератак; нестабільність функціонування з огляду на військові дії тощо.

Перспективи розвитку цифрових інструментів на митниці пов’язані з подальшою автоматизацією та інтеграцією митних процесів у європейський цифровий простір. У найближчі роки очікується розширення застосування штучного інтелекту для аналізу ризиків і виявлення порушень, розвиток системи “єдиного вікна” для бізнесу, впровадження електронного документообігу на всіх етапах митного контролю та використання блокчейн-технологій для забезпечення прозорості даних. Такі новації сприятимуть скороченню часу оформлення вантажів, зменшенню бюрократичних процедур, підвищенню довіри до митних органів і зміцненню позицій України у світовій торговельній системі.

Список використаних джерел

1. Мінфін схвалив стратегічний план цифровізації Держмитслужби. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_skhvaliv_strategichnii_plan_tsifrovizatsii_derzhmitsluzhbi-4448

2. PwC та Держмитслужба: Прозорий B2G-діалог про цифровізацію митниці. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/press-room/2025/pwc-derzhmytsluzhba-b2g-dialoh-pro-tsyfrovizatsiiu-mytntysi.html>

3. Презентація / звіт Державної митної служби про цифрову трансформацію та “єдине вікно”. URL: [unec.org](https://www.unec.org)

4. Митний огляд «Українська митниця: розвиток попри війну» за I квартал 2025 року. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/mitnii_ogliad_ukrainska_mitnitsia_rozvitok_popri_viinu_za_i_kvartal_2025_roku_prezentatsiia-5118?

*Мітченко Костянтин Федорович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»*

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ФІСКАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ: СИНЕРГЕТИЧНИЙ ЕФЕКТ В ЕКОНОМІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ ДЕРЖАВИ

Дослідження розкриває концептуальні засади синергетичної взаємодії бюджетно-податкового регулювання та реалізації фінансового потенціалу територій у системі державної економічної політики. Обґрунтовано механізми координації фінансових інструментів для максимізації їх впливу на соціально-економічний розвиток регіонів в умовах посилення децентралізації. Сучасний етап трансформації української економіки характеризується кардинальними змінами у системі бюджетно-податкового регулювання, спричиненими воєнним станом та необхідністю мобілізації значних фінансових ресурсів.

Фінансовий потенціал України, що становить близько 32,3% ВВП, значно поступається європейським стандартам (45-50% ВВП), що свідчить про недостатню мобілізацію податкових ресурсів та потребу удосконалення механізмів бюджетно-податкового регулювання. Централізація ПДФО з військовослужбовців у державному бюджеті (326,1 млрд грн у 2024 році) кардинально змінила традиційні пропорції розподілу фінансових ресурсів між рівнями публічної влади [1].

Синергетичний ефект у бюджетно-податковому регулюванні являє собою складний економічний феномен, що виникає внаслідок системної взаємодії та координованого застосування бюджетних видатків та податкових інструментів, результуючи у створенні мультиплікативного впливу на економічне зростання, який перевищує арифметичну суму ефектів від окремого використання кожного інструменту.

Мультиплікативний канал функціонує як первинний механізм синергетичного ефекту, базуючись на класичній кейнсіанській теорії мультиплікатора, де бюджетні видатки створюють первинний імпульс сукупного попиту в економіці, який надалі підсилюється завдяки скоординованому застосуванню податкових стимулів для приватних інвестицій.

Структурно-трансформаційний канал реалізується через координацію бюджетного фінансування пріоритетних галузей з адресними податковими

пільгами, що прискорює структурні зміни в економіці та підвищує її конкурентоспроможність шляхом створення "коридорів розвитку". Цей канал функціонує через механізм селективної підтримки, коли державні інвестиції в стратегічні сектори (інновації, інфраструктура, енергетика) поєднуються з цільовими податковими преференціями для підприємств цих галузей, створюючи ефект "подвійного стимулювання". Результатом є не лише збільшення обсягів виробництва, але й якісні зміни у структурі економіки, підвищення продуктивності праці та технологічний прогрес. Синергетичний ефект проявляється у тому, що бюджетні інвестиції створюють фізичну та інституційну інфраструктуру для розвитку галузі, тоді як податкові стимули забезпечують фінансові умови для залучення приватного капіталу та інновацій.

Поведінковий канал діє через синхронізацію фіскальних сигналів, що формує стабільні очікування економічних агентів, знижує інвестиційні ризики та стимулює довгострокове планування. Психологічний аспект цього каналу полягає у тому, що координовані дії держави у бюджетній та податковій сферах створюють "ефект довіри", коли підприємства та домогосподарства отримують чіткі сигнали про довгострокові пріоритети державної політики. Це знижує невизначеність, зменшує премію за ризик у інвестиційних розрахунках та підвищує схильність до довгострокових інвестицій. Синергетичний ефект виникає внаслідок того, що позитивні очікування, сформовані узгодженими фіскальними діями, самі по собі стають фактором економічного зростання, підсилюючи вплив безпосередніх бюджетних та податкових заходів через канали споживання, інвестицій та інновацій.

Сучасна практика державного фінансового управління демонструє численні приклади успішного застосування координованих бюджетно-податкових інструментів, що створюють синергетичний ефект і забезпечують мультиплікативний вплив на економічне зростання. Особливо показовим є досвід України у формуванні інноваційної екосистеми через проект "Дія City", де бюджетні інвестиції в розбудову цифрової інфраструктури органічно поєднуються з комплексною системою податкових преференцій для резидентів ІТ-кластера. Цей механізм включає зниження податку на прибуток з 18% до 9%, пільгове оподаткування ПДФО та звільнення від ПДВ на експорт ІТ-послуг, що у поєднанні з державними інвестиціями в освітні програми та міжнародну сертифікацію створило умови для залучення понад 200 міжнародних компаній та зростання експорту ІТ-послуг на 35% протягом 2023-2024 років. [4].

Особливо виражений синергетичний ефект спостерігається у трьох ключових сферах економічної діяльності. У сфері інноваційного розвитку координація державних інвестицій в НДДКР, освітню інфраструктуру та технологічні парки з адресними податковими пільгами для інноваційних підприємств створює самопідтримувальну екосистему. Приклад проекту "Дія City" в Україні демонструє, як поєднання бюджетного фінансування цифрової

інфраструктури з податковими пільгами для ІТ-компаній призвело до 35% зростання експорту ІТ-послуг [4].

У сфері енергетичного переходу синергетичний ефект проявляється через координацію бюджетних програм енергоефективності з податковими кредитами на "зелені" інвестиції. Європейський досвід засвідчує, що країни, які застосовували комплексні програми (бюджетні субсидії + податкові стимули + регуляторна підтримка), досягали на 25-30% кращих результатів у впровадженні відновлювальної енергетики порівняно з країнами, що використовували лише окремі інструменти.

Регіональний розвиток демонструє найвищий потенціал синергетичного ефекту завдяки можливості територіальної концентрації різних інструментів. Створення спеціальних економічних зон, де бюджетні інвестиції в інфраструктуру поєднуються з податковими канікулами та митними пільгами, генерує самопідтримувальні процеси економічного зростання через залучення приватних інвестицій, створення робочих місць та формування промислових кластерів.

Ключовим механізмом формування самопідтримувальних процесів є петля позитивного зворотного зв'язку: державні інвестиції створюють базову інфраструктуру → податкові стимули залучають приватний капітал → зростання економічної активності збільшує податкову базу → додаткові бюджетні надходження дозволяють розширити програми підтримки. Ця циклічність забезпечує довгострокову стійкість ефекту навіть після завершення початкових стимулювальних заходів.

Критично важливим для України є формування самопідтримувальних процесів економічного зростання через петлю позитивного зворотного зв'язку, де державні інвестиції створюють базову інфраструктуру, податкові стимули залучають приватний капітал, зростання економічної активності збільшує податкову базу, а додаткові бюджетні надходження дозволяють розширити програми підтримки. Ця циклічність забезпечує довгострокову стійкість ефекту навіть після завершення початкових стимулювальних заходів та створює передумови для переходу від екстенсивної до інтенсивної моделі економічного зростання.

Стратегічними пріоритетами оптимізації бюджетно-податкового регулювання для України визначено комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на максимізацію синергетичного ефекту фіскальної політики. Фундаментальним напрямом є інституціоналізація механізмів фіскальної координації через запровадження системи спеціалізованих органів та процедур узгодження бюджетних та податкових рішень на всіх рівнях публічної влади. Така інституційна архітектура має включати створення Ради фіскальної координації при Кабінеті Міністрів України, формування міжвідомчих робочих груп з питань узгодження бюджетних програм та податкових ініціатив, а також

розробку регламентів взаємодії між Міністерством фінансів, Державною податковою службою та органами місцевого самоврядування.

Технологічним імперативом сучасного етапу розвитку є цифровізація процесів податкового планування та контролю, що дозволить підвищити ефективність координації та суттєво скоротити адміністративні витрати. Цифрова трансформація передбачає запровадження інтегрованих платформ бюджетного планування, створення єдиної системи моніторингу фіскальних індикаторів, впровадження штучного інтелекту для прогнозування податкових надходжень та розробку мобільних додатків для взаємодії з платниками податків.

Критично важливим аспектом є розширення податкової автономії регіонів при збереженні макроекономічної стабільності через запровадження диференційованих податкових інструментів залежно від специфіки територій. Така диференціація має базуватися на об'єктивних показниках економічного розвитку, демографічної ситуації, географічного розташування та особливих потреб територій. Механізм має включати надання регіонам права встановлювати додаткові ставки місцевих податків, запроваджувати цільові податкові пільги для пріоритетних галузей та створювати спеціальні податкові режими для депресивних територій.

Системоутворюючим елементом стратегії є формування дієвої системи фінансових стимулів для міжмуніципального співробітництва та спільної реалізації інвестиційних проектів. Така система має передбачати створення спеціальних міжбюджетних фондів розвитку, запровадження додаткових коефіцієнтів при розподілі міжбюджетних трансфертів для громад-учасників кооперативних проектів, розробку механізмів спільного фінансування інфраструктурних об'єктів та формування правових основ для створення міжмуніципальних корпорацій розвитку.

Список використаних джерел

1. Аналітичний центр «Децентралізація». Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2024 рік. URL: <https://decentralization.ua/news/19387>
2. Бабич Л. М. Формування податкових надходжень в системі бюджетів України. Актуальні проблеми економіки. 2025. № 4. С. 23–31
3. Грицишен Д.; Гречко А. Бюджетно-податкові інструменти в умовах воєнного стану: досвід України та міжнародна практика. Збірник наукових праць ДПУ ім. О. Довженка. 2024. С. 112–119
4. Дія City: законодавча та нормативна база. URL: <https://diia.gov.ua/city>
5. European Commission. Green Deal: Energy Efficiency First – Progress Report. Brussels, 2024
6. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 рр. : Постанова Кабінет Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

7. Кириченко О. Теоретичні засади фіскального федералізму та їх застосування в Україні. Фінанси України. 2023. № 11. С. 67–85
8. Міністерство фінансів України. Інформація про фіскальні ризики (умовні зобов'язання) на 2024 рік URL: https://mof.gov.ua/storage/files/FR__2024.pdf
9. Податкові надходження в доходах місцевих бюджетів України та їх фіскальний потенціал. Бізнес-Інформ. 2024. № 2. С. 210–220
10. Рада ЄС. Regulation (EU) 2023/955 про зелені облігації. Офіційний журнал ЄС. 2023.
11. Хом'як М. С. Оцінка фіскального простору місцевих бюджетів у контексті бюджетної децентралізації: дис. ... канд. екон. наук. Тернопіль, 2017. 267 с.
12. Шовкун І. Вплив податків на інвестиції у відновлювальну енергетику. Economics of Development. 2023. № 2. С. 56–63

Назукова Наталія Миколаївна,
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу публічних фінансів;
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ В УМОВАХ ПОЛІКРИЗИ

Освіта є функцією держави, забезпечення якої особливо важливе в кризових умовах, з якими стикаються держави і суспільство – війни, хвороби, кліматичні зміни та пов'язані з ними екологічні наслідки, і водночас освіта є основою формування людського капіталу для забезпечення економічного зростання та подолання перелічених проблем. Державне фінансування освіти трансформувалося у відповідь на кризу пандемії коронавірусної хвороби та війну рф проти України. Запровадження дистанційного навчання (у тому числі пристосування технологій, підготовку вчителів, матеріали для онлайн-навчання), забезпечення санітарних норм, засоби захисту, адаптація шкіл до нових умов вимагали додаткових витрат. Так, в межах заходів із подолання наслідків пандемії в освітній сфері у 2021 р. було спрямовано 896 млн грн субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на заходи, спрямовані на боротьбу з гострою респіраторною хворобою COVID-19 та її наслідками під час навчального процесу у закладах загальної середньої освіти. Реалізація дистанційного навчання в умовах пандемії значною мірою покладалась, зокрема, на програму «Спроможна школа для кращих результатів», що фінансувалась за рахунок державного бюджету у сумі 1367 млн грн протягом 2020–2021 рр. і

передбачала, у тому числі, придбання комп'ютерного та мультимедійного обладнання.

Незважаючи на зусилля країн щодо фінансування освіти під час пандемії та одразу після неї, розмір освітніх втрат оцінюється в обсязі знань, які учні могли б отримати за чверть – півроку, залежно від країни і тривалості закриття шкіл.

Військові дії призводять до руйнування освітньої інфраструктури України. Згідно даних МОН, відбулося часткове або повне руйнування 4296 закладів освіти [1]. Втрати від руйнування освітньої інфраструктури станом на початок війни (на 02.05.2022 р.) вже дорівнювало сумі капітальних інвестицій в освітню сферу України за 12 років. У зв'язку з необхідністю відбудови, відновлення освітніх закладів і будівництва укриттів, відбувається пріоритизація капітальних інвестицій в освіту, які у 2024 р. зросли на 35% у реальному вираженні, порівняно з 2022 р.

Криза війни, що слідує одразу за пандемією, посилює негативний ефект від втрати знань, яких зазнали учні протягом закриття шкіл: продовжується дистанційне навчання, практикується навчання в укриттях, відбувається відтік учнів та учителів закордон тощо. Втрати знань поглиблюються: до 57 % вчителів повідомляють про погіршення знань учнів з української мови, до 45 % – про зниження рівня знань з математики, а до 52 % – про зниження рівня знань з іноземних мов.

Ситуацію, в якій численні різні кризи взаємодіють і підсилюють одна одну, роблячи загальну ситуацію набагато гіршою, ніж сукупність окремих проблем, описує концепція «полікризи» [2]. Взаємодія різних потрясінь, таких як пандемія COVID-19, війна в Україні, зміна клімату та енергетична криза, створює нову, складну та взаємопов'язану глобальну проблему.

У світі існує різний досвід реагування освітніх систем на окремо взяті виклики і кризи [3]. Так, у відповідь на безпекову кризу освітні системи змінюють свої вертикальні і горизонтальні інфраструктури взаємодії.

Зіни у вертикальній взаємодії відбуваються між освітнім сектором та різними рівнями державного управління та навіть різними гілками влади через:

- інтеграцію принципів інклюзивного розвитку, чутливості до конфліктів та миротворення в плани та навчальні програми сектору освіти з одночасним включенням освіти в політику миротворення;
- зміцнення освітніх установ за допомогою знань та інструментів для забезпечення гендерно- та соціально-інклюзивної освіти, чутливої до конфліктів, одночасно зі зміцненням національних механізмів правосуддя для захисту дітей;
- залучення та розвиток навичок громадян для участі в процесах формування освітньої політики;
- розширення доступу до освітніх послуг для маргіналізованих та виключених груп (взаємодії освітньої і соціальної політики).

Зіни у горизонтальній взаємодії відбуваються в межах певного рівня (місцевого, регіонального, державного):

- перегляд навчальних програм закладами освіти окремих громад з метою адаптації до різноманітності учнів;
- надання повноважень органам захисту дітей на рівні громади з метою підвищення стійкості до насильства;
- сприяння рівноправному діалогу та взаємодії на рівні громади, між групами та всередині груп за допомогою формальних та неформальних освітніх можливостей не тільки для учнів, а й для батьків та громади.

Резильєнтність освітньої системи в умовах безпекової кризи також забезпечує індивідуальний рівень взаємодії, спрямований на посилення індивідуальних можливостей до відновлення, який включає детальний перегляд та адаптацію навчальних програм під індивідуальні потреби вразливих учасників освітнього процесу; навчання членів громади вирішенню конфліктів; розширення позашкільних заходів, альтернативної освіти або навчання професійних навичок, а також психосоціальної підтримки для реінтеграції у суспільство дітей та молоді, які постраждали від конфлікту.

Натомість реагування на полікризу потребує трансформації підходів до фінансування освітньої сфери. *До фінансових заходів забезпечення резильєнтності системи освіти в умовах полікризи, що склалась в Україні, належать:*

- фінансування програм і проектів публічних інвестицій, спрямованих на забезпечення безпечного освітнього середовища для учнів і студентів в Україні, у тому числі з урахуванням потреб ВПО, інклюзивності та безбар'єрності;
- фінансування програм державної підтримки сімей з дітьми;
- фінансування розробки і удосконалення освітніх програм з урахуванням потреб досягнення Цілей сталого розвитку, у тому числі щодо кліматичних змін і навколишнього середовища, інклюзивності та гендерної рівності;
- забезпечення шкіл, закладів професійно-технічної освіти і закладів вищої освіти комп'ютерами, інтерактивними дошками, доступом до широкосмугового інтернету;
- фінансування розробки і удосконалення освітніх програм, спрямованих на формування учнівських навичок щодо орієнтування в суспільстві постправди та відповідних програм підвищення кваліфікації вчителів.

Список використаних джерел

1. Міністерство освіти і науки України запускає інтерактивну мапу зруйнованих і пошкоджених закладів освіти. URL: <https://saveschools.in.ua/>.
2. Tooze A (2022a) Welcome to the world of the polycrisis: today disparate shocks interact so that the whole is worse than the sum of the parts. Financial Times. October 28. URL: <https://www.ft.com/content/498398e7-11b1-494b-9cd3-6d669dc3de33>.

3. Shah, R. (2019, October). Transforming systems in times of adversity: Education and resilience [White paper]. USAID's Education in Crisis and Conflict Network. URL: <https://inee.org/resources/transforming-systems-times-adversity-education-and-resilience>

4. Koenig, O., Subasi-Singh, Ş., & McCluskey, G. (2023, September). Vulnerabilities in times of crises in different educational contexts: Comparing and problematizing. Presentation at the European Conference on Educational Research (ECER 2023).

*Погрішук Галина Борисівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Вінницький навчально-науковий інститут економіки ЗУНУ*

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

Фінансова безпека України є ключовим елементом стабільності держави та ефективного функціонування її економіки, що передбачає захист державних фінансів від внутрішніх і зовнішніх ризиків, забезпечення платоспроможності бюджету та стабільності фіскального простору. У контексті трансформації фіскальної системи виникає потреба в удосконаленні механізмів управління фінансовими ресурсами, підвищенні прозорості та ефективності бюджетного процесу, а також інтеграції сучасних інструментів прогнозування та контролю. Забезпечення фінансової безпеки держави в умовах реформування фіскального простору є необхідною передумовою для підтримки соціально-економічної стабільності та довгострокового розвитку країни.

Фінансова безпека держави є ключовим елементом національної безпеки, що забезпечує стабільність економічного розвитку, збереження платоспроможності державних фінансів і ефективне управління публічними ресурсами. У науковій літературі фінансова безпека розглядається як комплексний стан економіки, при якому державні фінанси захищені від внутрішніх та зовнішніх загроз, бюджетне планування і виконання є ефективним, а фінансові потоки прозорими та контрольованими. В умовах трансформації фіскального простору її сутність набуває особливого значення, оскільки зміни в структурі доходів і видатків, інтеграція до європейських стандартів та модернізація бюджетного адміністрування вимагають підвищеної здатності держави протистояти ризикам фінансової нестабільності.

Значення фінансової безпеки полягає насамперед у забезпеченні стійкості бюджетної системи, що дозволяє своєчасно фінансувати пріоритетні державні

програми, гарантувати соціальні виплати та підтримувати економічну активність. Вона також виступає механізмом захисту державних фінансів від економічних, політичних і соціальних ризиків, зокрема від тіньової економіки, коливань валютних курсів, інфляції, неплатежів та інших макрофінансових загроз. Крім того, фінансова безпека забезпечує передбачуваність та прозорість фіскального простору, що сприяє довірі міжнародних і внутрішніх інвесторів, зміцнює податкову дисципліну та сприяє ефективному перерозподілу ресурсів у суспільстві.

У воєнних умовах фінансова безпека України набуває екзистенційного значення, оскільки публічні фінанси опинилися під одночасним тиском надзвичайних видатків на оборону та безпеку й зменшенням економічної активності в окремих секторах. Фінансова безпека виступає як здатність держави забезпечувати платоспроможність бюджету, стабільність макрофінансових показників, безперервність фінансування критичних державних функцій і мінімізацію системних ризиків, що загрожують платоспроможності та соціальній стабільності [1, с.133].

В умовах війни фінансова безпека України стикається з комплексом викликів, які ускладнюють процеси трансформації фіскального простору та обмежують потенціал держави щодо забезпечення макроекономічної стабільності. Передусім, суттєво загострюється проблема збалансованості публічних фінансів, адже зростання військових видатків і соціальних трансфертів відбувається на тлі скорочення податкових надходжень, пов'язаних із руйнуванням виробничих потужностей, втратою територій та зменшенням економічної активності. Це призводить до значного розширення бюджетного дефіциту та зростання боргового навантаження, що підвищує вразливість фінансової системи до зовнішніх і внутрішніх шоків. Крім того, війна актуалізує ризики для стабільності національної валюти та банківської системи, оскільки підвищений рівень інфляційного тиску та необхідність залучення додаткових зовнішніх фінансових ресурсів формують загрози для довгострокової стійкості економіки. Водночас виникають виклики у сфері інституційного забезпечення фінансової безпеки, адже ефективність механізмів управління публічними фінансами знижується під впливом воєнних ризиків, що послаблює контроль за використанням бюджетних коштів і створює передумови для зростання корупційних ризиків. Особливого значення набуває проблема гармонізації короткострокових завдань виживання держави із довгостроковими цілями відновлення та розвитку, адже без формування стратегічних орієнтирів щодо інвестицій у критичну інфраструктуру, освіту та охорону здоров'я фінансова безпека залишається під постійною загрозою. Отже, ключовими викликами у сфері фінансової безпеки України в умовах війни є необхідність забезпечення стійкості бюджетної системи, підтримання довіри до національних фінансових інститутів та пошук балансу між поточними потребами оборони і відновленням потенціалу для сталого розвитку в майбутньому.

Подолання викликів фінансової безпеки України в умовах трансформації фінансового простору вимагає комплексного, послідовного і взаємопов'язаного підходу, який поєднує оперативні антикризові заходи з середньо- та довгостроковими інституційними реформами. На оперативному етапі першочерговим завданням є збереження ліквідності держави й забезпечення безперервності виконання критичних функцій. Зазначене досягається через чітку пріоритизацію видатків, тимчасові механізми спрямування зовнішньої допомоги на оборонні та соціальні потреби, а також через прозоре й обґрунтоване використання позабюджетних інструментів. Водночас така тимчасова фінансова політика має бути інтегрована у середньострокові фінансові рамки, які передбачають сценарне планування (оптимістичний, базовий та песимістичний сценарії) і дають змогу балансувати між необхідністю негайного реагування та вимогою збереження фінансової дисципліни задля уникнення довгострокової боргової нестійкості.

У середньостроковому періоді важливим напрямом є посилення управління державним боргом та диверсифікація джерел фінансування. Це передбачає формування прозорої стратегії обслуговування та рефінансування боргу з акцентом на продовження середньої тривалості боргового портфеля, зниження валютної експозиції й активне використання грантових та пільгових інструментів, водночас розробляючи механізми поступового переходу від зовнішньої допомоги до сталих джерел фінансування, зокрема шляхом залучення інвестицій приватного сектору через публічно-приватне партнерство, випуск «зелених» чи відбудовних облігацій та створення спеціалізованих фондів реконструкції з прозорими правилами управління. Критично важливим є також узгодження боргової політики з макроекономічною стратегією для мінімізації тиску на валютний курс й інфляцію та забезпечення узгодженої політики із центральним банком.

Інституційна модернізація системи публічних фінансів становить ядро довгострокової стратегії підвищення фінансової безпеки. Це означає запровадження та зміцнення середньострокових бюджетних рамок, перехід на бюджетування, орієнтоване на результат, вдосконалення системи моніторингу та оцінки ефективності витрат, а також широке впровадження цифрових рішень для адміністрування бюджетних доходів і контролю видатків. Розвиток інтегрованих інформаційних систем (єдині державні реєстри, електронний бюджет, публічні портали відкритих даних) сприятиме оперативному аналізу ризиків, зниженню адміністративних витрат і зменшенню потенційних корупційних загроз, адже прозорість і підзвітність – ключові передумови довіри платників податків.

У сфері податкової політики необхідно одночасно забезпечити мобілізацію стійких доходів і мінімізувати навантаження на відновлення економічної активності. Це передбачає реформи митних і податкових органів, цифровізацію процедур збору податків, упровадження механізмів адресної підтримки найбільш уразливих категорій при одночасному збереженні стимулів для

формалізації бізнесу. Особливу увагу варто приділити відновленню й розширенню податкової бази та боротьбі з тіньовою економікою через комбінований пакет легалізаційних стимулів і посиленої фіскальної прозорості.

Щодо бюджетно-видаткової політики, важливо сформувати чітку архітектуру пріоритизації, яка поєднує гарантування мінімальних соціальних стандартів і поступове відновлення капітальних інвестицій у критичну інфраструктуру, освіту й охорону здоров'я [2, с.145]. Політика має ґрунтуватися на принципах стійкості до шоків і адресної соціальної підтримки, що враховує потреби вразливих груп населення. Відтак система соціального захисту повинна бути гнучкою та здатною швидко реагувати на нові потреби, але при цьому сконструйованою таким чином, щоб не створювати постійного фіскального тягаря після стабілізації. У довгостроковій перспективі інвестиції в людський капітал і відновлювальну інфраструктуру повинні мати прозору логіку фінансування та критерії ефективності, що дозволить поєднати соціальну інклюзивність зі стійким економічним зростанням.

Питання прозорості, підзвітності та антикорупційного менеджменту мають вирішальне значення для збереження фінансової безпеки. У цьому контексті необхідне посилення процедур державних закупівель, запровадження відкритих електронних торгів, повсюдне застосування зовнішнього аудиту донорських і державних програм, а також громадського контролю через доступ до даних і незалежні моніторингові механізми [3]. Такий підхід зменшить ризики нецільового використання ресурсів, підвищить ефективність допомоги та відновлення й зміцнить довіру міжнародних партнерів, що є вирішальним для тривалої зовнішньої підтримки.

Не менш важливими є заходи з підвищення кадрового та аналітичного потенціалу публічного сектору: інвестування у професійне навчання, розвиток аналітичних центрів у міністерствах та місцевих органах влади, створення міжвідомчих координаційних механізмів і процедур швидкого реагування на фінансові ризики. Це забезпечить здатність держави не лише формувати адекватні політики, а й ефективно реалізовувати їх у мінливих умовах. Паралельно необхідно розвивати статистичну інфраструктуру та аналітичні інструменти, які дозволяють здійснювати сценарне моделювання, оцінку впливу політик і своєчасне виявлення фіскальних дисбалансів.

На міжнародному рівні пріоритетом є координація донорської допомоги та її гармонізація з національною стратегією відбудови; доцільним є розвиток прозорих механізмів погодження проєктів, стандартизованих процедур звітності і аналізу результатів, що дозволить уникнути дублювання, підвищить ефективність витрачання коштів і зменшить ризики залежності від окремих джерел. Україна має послідовно працювати над посиленням своєї переговорної позиції шляхом демонстрації внутрішніх реформ у сфері публічного фінансового менеджменту, що посилює її кредитоспроможність і знижує вартість запозичень у майбутньому.

Загалом, шляхи подолання викликів фінансової безпеки в умовах війни та в повоєнний період мають поєднувати вимоги оперативної життєздатності держави з принципами прозорості, підзвітності та довгострокової сталості. Така стратегія має бути поетапною, заснованою на чітких середньострокових бюджетних рамках, спрямованою на відновлення фіскального простору так, щоб створити стійку платформу для інклюзивного і стійкого економічного зростання в майбутньому.

Таким чином, фінансова безпека України в умовах трансформації фіскального простору є ключовим фактором стабільності держави, що забезпечує платоспроможність бюджету, ефективне управління ресурсами та захист від фінансових ризиків. В умовах війни та післявоєнного відновлення її зміцнення потребує поєднання антикризових заходів, інституційних реформ, прозорості бюджетних видатків і адресної соціальної підтримки, що створює основу для стійкого економічного розвитку та довіри до державних фінансових інститутів.

Список використаних джерел

1. Доцяк І., Плєць І. Фінансова безпека України в умовах війни. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія. 2025. Вип. 20. С. 130-138.
2. Будник Л., Ронська О., Лісецька Л. Фінансова безпека держави в умовах воєнного стану. Галицький економічний вісник. 2022. №4 (77). С. 138-147.
3. Карлін М. І., Привиденець І. Я., Демчук І. В. Проблеми та перспективи забезпечення фінансової та банківської безпеки України в умовах війни та відбудови. Економіка та суспільство. 2024. №62. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3924/3847>

Радчук Юрій Ігорович,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
науковий керівник:
Іванова Анна Миколаївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія;
Західноукраїнський національний університет

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОДАТКОВО-БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ І ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Післявоєнний період розвитку України визначатиметься не лише масштабами фізичного відновлення зруйнованої інфраструктури та виробничого потенціалу, а й якістю інституційних реформ, що мають забезпечити довгострокову економічну стійкість. Одним із ключових інструментів у цьому процесі виступає податково-бюджетна система, трансформація якої повинна відповідати сучасним глобальним викликам, тенденціям європейської інтеграції та потребам внутрішньої економічної відбудови.

Війна спричинила глибоку дисфункцію державних фінансів: скорочення податкових надходжень через падіння економічної активності, одночасне зростання видатків на оборону та гуманітарну підтримку, посилення боргового навантаження. *На тлі цього формуються й глобальні виклики:*

- інтеграційні процеси, що вимагають гармонізації фіскальної політики України зі стандартами ЄС;
- цифрова трансформація, яка змінює характер оподаткування та адміністрування;
- посилення конкуренції за інвестиції на глобальних ринках;
- загрози економічної безпеки, пов'язані з нестабільністю фінансових потоків та зростанням боргових ризиків [1].

Таким чином, трансформація податково-бюджетної системи повинна відбуватися в умовах багатовекторного тиску: внутрішніх потреб відновлення, зовнішніх вимог інтеграції та глобальних економічних змін. Податкова система має стати основою створення передбачуваного бізнес-середовища, здатного стимулювати інвестиційну активність і водночас забезпечувати достатні надходження до бюджету. *Основні напрями реформування, на нашу думку, є:*

1. оптимізація податкового навантаження – досягнення балансу між фіскальною достатністю та стимулюючим ефектом податків.
2. розширення податкової бази за рахунок детінізації економіки, удосконалення механізмів ПДВ, акцизів та податку на прибуток.

3. сприяння розвитку малого та середнього бізнесу через спрощені режими оподаткування, але з урахуванням євроінтеграційних вимог.

4. цифровізація податкового адміністрування – використання big data, автоматизації звітності та прозорих електронних сервісів.

5. адаптація до стандартів ЄС у сфері оподаткування капіталу, трансфертного ціноутворення та боротьби з ухиленням від сплати податків [2].

Таким чином, податкова система після війни повинна не лише виконувати класичну фіскальну функцію, а й стати інструментом економічного розвитку.

З іншого боку, бюджетна політика також потребує суттєвих змін, оскільки бюджетна система України зазнала суттєвого тиску у воєнний час: частка оборонних витрат різко зросла, інші статті фінансувалися переважно за рахунок міжнародної допомоги. *Тому, в умовах відбудови ключовими напрямками трансформації є:*

- переналаштування бюджетних пріоритетів: перехід від воєнних витрат до фінансування відбудови інфраструктури, підтримки освіти, науки, медицини та соціального захисту;

- посилення програмно-цільового підходу – орієнтація бюджетних програм на вимірювані результати;

- ефективне управління міжнародною фінансовою допомогою, зокрема її інтеграція у національну бюджетну систему та прозора звітність;

- удосконалення боргової політики – оптимізація структури державного боргу, зниження його вартості та підвищення рівня внутрішнього фінансування;

- підвищення фінансової дисципліни органів влади, впровадження сучасних практик аудиту та контролю [3].

Таким чином, бюджетна політика має поєднувати соціальну спрямованість, інвестиційний характер і раціональне управління ресурсами. Окрім того, у стратегічному вимірі трансформація податково-бюджетної системи повинна забезпечити кілька ключових цілей: відновлення макроекономічної стабільності, стимулювання економічного зростання, інституційне зміцнення фінансової системи, гармонізацію політики з нормами ЄС та формування основ для сталого розвитку.

Отже, післявоєнне відновлення України неможливе без комплексної трансформації податково-бюджетної системи, яка повинна стати не лише інструментом акумуляції ресурсів, а й драйвером соціально-економічного розвитку. В умовах глобальних викликів така трансформація має поєднувати стабілізаційну, стимулюючу та інтеграційну функції, забезпечуючи макроекономічну стійкість і формуючи підґрунтя для модернізації економіки. Успіх залежатиме від комплексності реформ, політичної узгодженості дій та активної міжнародної співпраці.

Список використаних джерел

1. Berlin Economics. Ukraine's Fiscal Challenges. Policy Brief. Berlin, 2024. URL: <https://berlin-economics.com/en/ukraines-fiscal-challenges-an-analysis-by-berlin-economics>
2. State Tax Service of Ukraine. National Revenue Strategy until 2030. Kyiv, 2023. URL: <https://tax.gov.ua/en/sts-activity/national-revenue-strategy/826999.html>
3. WHO; World Bank. Joint WHO–World Bank Report Outlines Steps for Ukraine to Strengthen Financing of Health System, Improving Equity and Efficiency. Geneva, 2024. URL: <https://www.who.int/europe/news/item/20-11-2024-joint-who-world-bank-report-outlines-steps-for-ukraine-to-strengthen-financing-of-health-system--improving-equity-and-efficiency>

*Руденко Вікторія Василівна,
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Вінницький навчально-науковий інститут економіки ЗУНУ*

БАЛАНС ФІСКАЛЬНИХ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ У СИСТЕМІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У сучасних умовах глобалізації та посилення соціально-економічних викликів проблема узгодження фіскальних та соціально-економічних пріоритетів набуває особливої актуальності. Система сталого розвитку вимагає від держави формування ефективної податково-бюджетної політики, яка не лише забезпечує наповнення бюджету, але й створює стимули для економічного зростання, соціальної справедливості та збереження довкілля. Досягнення балансу між фіскальною ефективністю та соціально-економічними орієнтирами дозволяє мінімізувати ризики дисбалансів, сприяє підвищенню конкурентоспроможності національної економіки та забезпечує гармонізацію національних цілей розвитку з глобальними Цілями сталого розвитку ООН. Саме пошук оптимальної моделі поєднання податкових, соціальних та економічних інструментів стає ключовим завданням сучасної фінансової науки та практики державного управління.

Баланс фіскальних та соціально-економічних пріоритетів у системі сталого розвитку — це узгоджена, взаємно збалансована політика держави щодо мобілізації і розподілу публічних ресурсів, яка одночасно забезпечує [1, с.83]:

- фіскальну стійкість (довгострокову платоспроможність бюджету і керованість державного боргу);
- макроекономічну стабільність і стимулювання стійкого росту;
- соціальну справедливість і захист вразливих верств населення;

– екологічну стійкість та трансформацію економіки у низьковуглецеву й ресурсо-ефективну модель.

Інакше кажучи, йдеться про таку фіскальну стратегію й оперативні рішення, які не роблять пріоритети одного виду (наприклад, максимального фіскального наповнення) ціною руйнування інших (соціальної згуртованості, довгострокової конкурентоспроможності або довкілля).

Баланс фіскальних та соціально-економічних пріоритетів у системі сталого розвитку спирається на поєднання кількох класичних принципів публічних фінансів та концепцій сталого розвитку [2, с.359-360]:

1) ефективність – бюджетні видатки та податки мають максимізувати суспільну віддачу від обмежених ресурсів;

2) рівність (справедливість) – розподіл тягаря оподаткування та вигод від бюджетних видатків має враховувати соціальні нерівності;

3) стабільність – фіскальна політика має пом'якшувати цикли та не породжувати макроекономічних коливань;

4) екологічна внутрішня вартість – фіскальна політика має враховувати зовнішні ефекти (вуглецеві викиди, деградацію ресурсів);

5) попередження та послідовність – фіскальна політика має бути передбачуваною й послідовною, щоб формувати основу очікувань для інвесторів і домогосподарств.

Баланс фіскальних та соціально-економічних пріоритетів у системі сталого розвитку є не лише бажаною умовою економічної політики, а й фундаментальною передумовою довгострокової стійкості держави.

По-перше, такий баланс забезпечує гармонізацію короткострокової макрофінансової стабільності з довгостроковими інвестиційними цілями: без належної фіскальної дисципліни держава втрачає фінансовий простір для інвестування в критичну інфраструктуру, освіту та охорону здоров'я, а без адекватних соціально-економічних пріоритетів економічне зростання стає менш інклюзивним і вразливим до соціальної напруги [3, с.15]. Отже, баланс дозволяє поєднати дві, на перший погляд, протилежні функції бюджету – стримування макроекономічних дисбалансів і сприяння структурній модернізації економіки – шляхом розумного розмежування ресурсів між поточними бюджетними видатками, захистом вразливих верств та капітальними інвестиціями з високою мультиплікативною віддачею.

По-друге, необхідність такого балансу впливає з економіко-теоретичних міркувань про трансмісійні механізми фіскальної політики. Надмірне нарощування дефіциту та державного боргу підвищує ризики фінансової нестабільності, збільшує ризикові премії й подорожчання запозичень, що стримує приватні інвестиції та знижує потенційне економічне зростання. Водночас одностороннє скорочення соціальних видатків у прагненні до бюджетної консолідації за умов дефіциту знижує попит, посилює нерівність і підриває людський капітал, що також працює проти довгострокової

конкурентоспроможності. Отже, баланс між фіскальними обмеженнями та соціальними інвестиціями є необхідним, аби уникнути як короткострокових макроекономічних шоків, так і довготривалих структурних втрат.

По-третє, соціально-політичний вимір підтверджує роль балансу як умови легітимації державної політики. Справедливий розподіл ресурсів і наявність механізмів соціального захисту підвищують суспільну підтримку реформ, чому сприяє прозоре обґрунтування фіскальних рішень та таргетовані компенсації для найбільш уразливих груп. В умовах відсутності такого балансу реформи ризикують зіткнутися з опором, невиконанням або інституційною саботажем, що послаблює їхню ефективність і підвищує політичні витрати трансформаційних заходів.

По-четверте, екологічна й структурна трансформації, що лежать в основі концепції сталого розвитку, вимагають спеціального поєднання фіскальних стимулів і соціальних компенсаторів. Перехід до низьковуглецевої економіки, модернізація енергетичної інфраструктури та підтримка інноваційних секторів потребують значних початкових інвестицій і відповідної фіскальної підтримки. Водночас такі заходи можуть створювати перехідні витрати для окремих галузей та регіонів, адже ігнорування соціального аспекту трансформації підриває її стійкість. Тому баланс дозволяє комбінувати інвестиції в «зелені» проекти з цільовими політиками перекваліфікації, мережами соціального захисту та стимулюючими податковими режимами, що разом забезпечують прийнятність та ефективність переходу.

По-п'яте, інституційна перспектива підкреслює важливість збалансованого підходу для підвищення якості управління публічними фінансами. Прозоре планування середньострокових бюджетних рамок, інструменти оцінки ефективності бюджетних видатків і механізми моніторингу дозволяють узгоджувати фіскальні цілі із соціальними пріоритетами, мінімізуючи ризик неефективних або корупційно вразливих витрат бюджетних коштів [4, с.3-4]. Без такого узгодження видатки на соціальні програми можуть бути розпорошені або спрямовані не на ті напрями, які створюють найбільший соціально-економічний результат; відповідно, баланс також виступає гарантом раціонального розподілу обмежених ресурсів.

По-шосте, аргумент справедливості між поколіннями додає вимір довгострокової відповідальності до аргументів на користь балансу. Стабільна фіскальна політика, яка водночас інвестує в людський капітал і капітальні проекти, зменшує необхідність віддавати майбутнім поколінням непропорційно великий тягар обслуговування державного боргу або відновлення інфраструктури після її деградації. Таким чином, баланс фіскальних і соціально-економічних пріоритетів корелює з принципом справедливості між поколіннями, що є центральним для концепції сталого розвитку.

Нарешті, прагматичний аспект балансу пов'язаний із підвищенням стійкості до зовнішніх шоків і непередбачуваних подій. Країни, які

дотримуються збалансованих фіскально-соціальних стратегій, краще зберігають доступ до міжнародних фінансових ринків, мають більші резерви й гнучкість у політичних інструментах реагування, а також менш уразливі до циклічних спадів. У результаті баланс стає не просто теоретично обґрунтованим ідеалом, а практичним механізмом забезпечення економічної, соціальної та екологічної стійкості держави в довгостроковій перспективі.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що баланс фіскальних та соціально-економічних пріоритетів у системі сталого розвитку є необхідністю, оскільки тільки він дозволяє поєднати фінансову дисципліну, соціальну справедливість, інвестиційну привабливість та екологічну відповідальність у комплексну політичну стратегію, здатну забезпечити стійке й інклюзивне зростання.

Покращення балансу фіскальних та соціально-економічних пріоритетів у системі сталого розвитку в сучасних глобальних умовах передбачає комплексний підхід, що поєднує ефективність управління публічними фінансами з орієнтацією на інклюзивність та довгострокову стійкість. У світовій практиці дедалі більше визнається необхідність трансформації фіскальної політики від суто інструменту наповнення бюджету до важеля, здатного формувати якісні соціально-економічні зміни. Це означає, що держави повинні не лише забезпечувати макроекономічну стабільність і контроль над борговим навантаженням, а й спрямовувати бюджетні ресурси на підтримку інновацій, розвиток людського капіталу та подолання соціальної нерівності. В умовах глобальної нестабільності, спричиненої воєнними конфліктами, пандеміями, фінансовими кризами та кліматичними змінами, здатність держав досягати збалансованості у фіскально-соціальних пріоритетах стає ключовим чинником стійкості та конкурентоспроможності.

Одним із напрямів удосконалення цього балансу є переорієнтація податкових систем у бік більшої прогресивності та справедливості. Податкові надходження повинні формуватися так, щоб не підривати економічну активність, але водночас забезпечувати достатній ресурс для фінансування базових соціальних потреб і стратегічних інвестицій. У цьому контексті набуває особливого значення боротьба з агресивним податковим плануванням, ухиленням від сплати податків та офшоризацією капіталу, оскільки саме ці явища позбавляють держави фінансової бази для реалізації політики сталого розвитку. Досвід міжнародних ініціатив на кшталт BEPS свідчить про те, що глобальна координація податкових політик може суттєво зміцнити баланс між потребами держав та інтересами бізнесу, сприяючи справедливішому розподілу ресурсів.

Водночас важливим чинником є підвищення ефективності бюджетних видатків. Навіть за обмежених фінансових можливостей країни можуть покращити баланс фіскальних та соціально-економічних пріоритетів завдяки оптимізації видатків, запровадженню програмно-цільового методу та системи оцінювання ефективності бюджетних програм. Це дозволяє спрямовувати

ресурси на ті напрями, що мають найбільший соціально-економічний ефект, зокрема розвиток освіти, науки, охорони здоров'я та інфраструктури. Важливу роль відіграє і цифровізація публічних фінансів, яка підвищує прозорість видатків, знижує корупційні ризики та створює умови для кращої підзвітності влади суспільству.

Не менш суттєвим аспектом є поєднання фіскальної політики з екологічними пріоритетами. Світові тенденції засвідчують, що так звані «зелені податки» та механізми стимулювання екологічних інновацій здатні не лише забезпечити додаткові надходження до бюджету, а й сприяти формуванню нових ринків та інвестиційних можливостей. Це відкриває перспективу для створення економічних систем, у яких економічне зростання не суперечить екологічним обмеженням, а ґрунтується на їх урахуванні. Баланс фіскальних та соціально-економічних пріоритетів у такій парадигмі означає інтеграцію екологічних витрат і вигод у бюджетне планування, що є важливою умовою реалізації концепції «зеленого» переходу.

Важливим механізмом зміцнення цього балансу виступає й міжнародна співпраця. У глобалізованому світі ефективність національних фіскальних стратегій значною мірою залежить від координації зусиль із міжнародними організаціями та партнерами. Фінансова допомога, програми підтримки від МВФ, Світового банку, ЄС чи регіональних банків розвитку дозволяють країнам з обмеженими ресурсами проводити структурні реформи, інвестувати у соціальну сферу та водночас утримувати фіскальну стабільність. Тому міжнародна солідарність стає важливим інструментом збереження балансу у світовій системі сталого розвитку.

Узагальнюючи проведені міркування, слід зазначити, що баланс фіскальних та соціально-економічних пріоритетів у системі сталого розвитку виступає ключовою умовою формування стійкої та інклюзивної моделі розвитку держави. Ефективна податкова політика та раціональне управління бюджетними ресурсами повинні поєднуватися із забезпеченням соціальної справедливості, зниженням рівня нерівності та стимулюванням економічного зростання. Такий баланс сприяє не лише підвищенню фінансової стабільності, а й зміцненню довіри громадян до державних інститутів, створює умови для інноваційного оновлення економіки та захисту довкілля. У сучасних умовах глобальних викликів, пов'язаних із воєнними, енергетичними та кліматичними кризами, здатність держави гармонізувати фіскальні інтереси та соціально-економічні цілі визначає її конкурентоспроможність і перспективи сталого розвитку. Відтак досягнення такого балансу є не лише стратегічним завданням фінансової політики, а й необхідною передумовою довгострокового розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Мельник В. М., Гребеношко Р. О. Формування фіскальної політики сталого розвитку в Україні. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*.

2025. Вип. 21. Т. 2. С. 80-88.

2. Kyrylenko O., Gavkalova N., Shashkevych O., Humen V., Onyshchuk S. Utilising Public Finance to Foster Sustainable Growth in Local Communities. *European Journal of Sustainable Development*. 2025. Vol. 14(2). P. 345-363.

3. Єфименко Т. І. Фіскальний простір і стабілізація державних фінансів. *Фінанси України*. 2017. №9. С. 7-28.

4. Curristine T. R., Adenauer I., Alonso-Albarran V., Grinyer J., Koon Hui Tee, Wendling C. P, Moretti D. How to Develop and Implement a Medium-Term Fiscal Framework. Washington : International Monetary Fund, 2024. 46 p.

Савка Оріся Павлівна,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Львівський національний університет імені Івана Франка

МЕХАНІЗМИ ГЛОБАЛЬНОГО МІНІМАЛЬНОГО ОПОДАТКУВАННЯ (PILLAR TWO) ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОДАТКОВІЙ СИСТЕМІ

У 2021 році Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у межах другого етапу Плану дій із протидії розмиванню податкової бази та виведенню прибутку з-під оподаткування (Base Erosion and Profit Shifting) BEPS 2.0 представила Pillar Two [1] – глобальну ініціативу із впровадження мінімального корпоративного податку (Global Minimum Tax) на рівні 15% для транснаціональних груп із доходом понад 750 млн євро. Основною метою ініціативи є зниження мотивації ТНК до переміщення прибутків у низькоподаткові юрисдикції та забезпечення мінімального рівня корпоративного оподаткування незалежно від юрисдикції здійснення діяльності. Ці правила встановлюють єдину методику розрахунку ефективної податкової ставки (Effective Tax Rate, ETR) для кожної юрисдикції, в якій діє компанія групи, та передбачають механізм донарахування податку (top-up tax), якщо така ставка є нижчою за встановлений глобальний мінімум – 15%.

Глобальні правила протидії розмиванню податкової бази (Global Anti-Base Erosion Rules, GloBE), реалізують за допомогою двох ключових інструментів:

– правило зарахування доходу (Income Inclusion Rule, IIR) [2] – держава-резидент материнської компанії отримує право донараховувати податок на прибуток контрольованих іноземних компаній, якщо в юрисдикції дочірньої компанії прибуток оподатковано за ставкою менше ніж 15%;

– правило недостатньо оподаткованого прибутку (Undertaxed Profits Rule, UTPR) [2] – правило, що дозволяє юрисдикціям нижчого рівня в ієрархії групи донараховувати податок, якщо держава, яка мала пріоритетне право, не

реалізувала IIR. Іншими словами, якщо держава, в якій розташована материнська компанія, не застосувала IIR, то інші держави, де діють пов'язані компанії цієї ж групи, можуть донарахувати податок (тобто розподілити між собою право на оподаткування).

Інституційне впровадження Pillar Two в Європейському Союзі регламентує Директива 2022/2523 [2], яка також містить супутні ініціативи, спрямовані на спрощення процедур звітності та обміну інформацією. Важливим елементом цієї системи є оновлення Директиви 2011/16/ЄС (так звана DAC9) [3], яка встановлює централізовану систему обміну інформацією між податковими органами держав ЄС та передбачає впровадження єдиної стандартизованої декларації для транснаціональних груп підприємств (Multinational Enterprises, MNEs) та великих внутрішніх груп (Large-Scale Domestic Groups, LSDG). Імплементация положень цієї директиви в ЄС має бути завершена до 31 грудня 2025 року, перша звітність – подана до 30 червня 2026 року, а обмін інформацією – забезпечено до 31 грудня 2026 року [4].

Станом на початок 2025 року понад 40 юрисдикцій, зокрема держави Європейського Союзу, Сполучене Королівство, Австралія та Японія, повідомили про впровадження або завершення адаптації правил Pillar Two у своєму законодавстві [5]. Водночас, Сполучені Штати Америки, які брали участь у формуванні концепції глобального податку, оголосили про призупинення зобов'язань щодо впровадження Pillar Two, аргументуючи це потребою захисту національного фіскального суверенітету [6]. Цей крок зумовив додаткову невизначеність у сфері глобального податкового співробітництва і може призвести до асиметрії в оподаткуванні та потенційних конфліктів між юрисдикціями, які впроваджують Pillar Two і США.

Україна зараз опинилася перед вибором: або долучатися до нової архітектури глобального оподаткування, фокусуючись на довгостроковій інтеграції з європейським правовим полем, або зберігати чинну модель, адаптовану до внутрішніх фіскальних реалій. Хоча Україна ще не імплементувала положення Pillar Two на нормативному рівні, національне податкове законодавство вже містить низку положень, які функціонально наближені до концепції глобального мінімального податку. Насамперед ідеться про механізми оподаткування контрольованих іноземних компаній (КІК), запроваджені Законом України №466-IX від 16.01.2020 [7]. Відповідно до пп. 392.4.1 (б) [7] Податкового кодексу України (ПКУ), прибуток КІК підлягає зарахуванню до оподатковуваного доходу контролюючої особи, якщо така компанія оподатковується в іноземній юрисдикції за ефективною ставкою менше ніж 13% (“... ставку податку на прибуток підприємств в Україні, визначену пунктом 136.1 статті 136 цього Кодексу ... є меншою за таку ставку не більше ніж на п'ять відсоткових пунктів...”). Цей критерій ефективної ставки фактично є аналогом мінімального порогу оподаткування, встановленого модельними правилами GloBE, відповідно до яких top-up податок (тобто доплата, яку

материнська компанія має внести у своїй юрисдикції, якщо прибуток її дочірніх структур був оподаткований нижче за глобальний мінімум у 15%) підлягає донарахуванню у випадку, якщо податкове навантаження на рівні дочірньої компанії є нижчим за 15% [8].

Крім того, згідно з пп. 392.2.2 ПКУ [7], оподаткуванню підлягає частина скоригованого прибутку КІК, пропорційна частці контролюючої особи, незалежно від того, чи було ухвалене рішення про виплату дивідендів, що кореспондує з принципом Income Inclusion Rule (IIR) у GloBE Rules, який передбачає зарахування нерозподіленого прибутку контрольованих компаній до доходу материнської структури за місцем її резидентства [2]. Таким чином, чинний український режим КІК у певних аспектах вже виконує роль запобіжника від надмірного зниження податкового навантаження через низькоподаткові юрисдикції та забезпечує відповідність ключовим ідеям Pillar Two.

Утім, повноцінне узгодження з модельними правилами GloBE потребує впровадження низки додаткових механізмів, які в Україні відсутні. Маємо на увазі, зокрема, правило недостатньо оподаткованого прибутку UTPR, яке дозволяє донараховувати податок у юрисдикції отримувача, якщо інша країна не забезпечує мінімального рівня оподаткування, а також про Qualified Domestic Minimum Top-up Tax (QDMTT) – внутрішній top-up податок, який дозволяє державі зберігати оподаткування в межах власної юрисдикції [1, с.28]. Введення цих механізмів потребує не лише законодавчої адаптації, а й значного інституційного та технічного доопрацювання.

З огляду на поточну економічну ситуацію, воєнний стан та адміністративну обмеженість, імплементація повного пакету правил Pillar Two в Україні на цьому етапі не виглядає доцільною. *Водночас, з урахуванням євроінтеграційних орієнтирів та зобов'язань у межах Плану дій BEPS, стратегічно виправданим є поступове узгодження національної моделі оподаткування КІК із положеннями Pillar Two шляхом поетапного розширення вимог до їх прозорості, звітності та структури з урахуванням таких чинників:*

- невизначеності глобального середовища міжнародного податкового планування (зокрема вихід США з домовленостей);
- потреби збереження конкурентоспроможності української юрисдикції;
- фіскальних цілей у воєнний та післявоєнний період.

На наш погляд, запровадження механізмів Pillar Two та модельних правил GloBE, хоча й сприятиме гармонізації з міжнародними стандартами, водночас створює низку інституційних викликів для України. *Зокрема:*

- у короткостроковій перспективі основні ризики зводяться до зростання обліково-аналітичного навантаження на платників податків та контролюючі органи. Це пов'язано з тим, що GloBE Rules вимагають стандартизованого підходу до визначення ефективної ставки оподаткування, застосування спеціальних податкових коригувань (adjustments) та обчислення top-up податку на основі трансформованої фінансової звітності. На відміну від чинного режиму

оподаткування КІК, який оперує здебільшого номінальними ставками, модель Pillar Two вимагає глибшої фіскальної аналітики. Проте цей формат не замінює чинного режиму КІК, а доповнює його, формуючи інший рівень податкового контролю – на рівні мультинаціональних груп.

– хоч Україна приєдналася до Плану BEPS і підписала угоду про автоматичний обмін інформацією за стандартом (Common Reporting Standard, CRS), повноцінний запуск цього механізму очікують лише після завершення процедур впровадження, зокрема підключення до глобальних платформ обміну. Відсутність стабільної інформаційної інфраструктури обмежує можливості ефективного моніторингу транснаціональних структур та підготовки до застосування GloBE.

Отже, для плавної реалізації пакету правил GloBE в Україні оптимально буде зберегти чинний режим КІК як основний інструмент боротьби з ухиленням від оподаткування, поступово вдосконалюючи критерії ефективної ставки та звітності відповідно до положень GloBE. Також доцільно запровадити пілотний механізм внутрішнього top-up податку (QDMTT) у вибіркових структурах транснаціональних груп із українським контролем, що дасть змогу протестувати ефективність моделі без значного навантаження на всю систему. Додатково варто поглибити участь у багатосторонніх інструментах обміну інформацією, зокрема завершити повну імплементацію стандарту CRS та активізувати подальшу роботу в межах програми Fiscalis для отримання технічної допомоги та аналітичної підтримки.

Водночас варто відтермінувати запровадження Undertaxed Profits Rule (UTPR) до завершення війни, а також геополітичної стабілізації та погодження позицій із ключовими економічними партнерами. У контексті зменшення адміністративного навантаження й забезпечення уніфікованої звітності на етапі адаптації GloBE, доцільно вивчити практики реалізації поправки до Директиви 2011/16/ЄС (DAC9) як потенційної моделі для гармонізації з європейськими механізмами обміну інформацією, що передбачають централізовану систему звітності та обміну інформацією для багатонаціональних груп і можуть стати якісною моделлю для гармонізації української податкової архітектури із системою податкового адміністрування ЄС. Такий підхід може стати релевантною моделлю для адаптації національного податкового середовища до європейських стандартів із мінімальними витратами ресурсів в умовах воєнної економіки та забезпечить баланс між фіскальною стабільністю, міжнародною прозорістю та поступовою інтеграцією України у глобальне прозоре податкове середовище.

Список використаних джерел

1. Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy – Consolidated Commentary to the Global Anti-Base Erosion Model Rules (2025):

Inclusive Framework on BEPS, OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project, OECD Publishing, Paris. DOI: <https://doi.org/10.1787/a551b351-en>

2. Directive (EU) 2022/2523 of 14 December 2022 on ensuring a global minimum level of taxation for multinational enterprise groups and large-scale domestic groups in the Union. Official Journal of the European Union. 2022. L 328. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2523/oj/eng>.

3. Council Directive 2011/16/EU of 15 February 2011 on administrative cooperation in the field of taxation and repealing Directive 77/799/EEC. Official Journal of the European Union. 2011. L 64. P. 1–12. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/16/oj/eng>.

4. European Commission. Administrative cooperation in the field of taxation – new measures adopted. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/news/administrative-cooperation-taxation-2024-10-28_en.

5. Pillar Two Implementation Tracker. OECD. URL: <https://oecdpillars.com/pillar-two-tracker>.

6. The Times. Donald Trump risks tax war with global minimum tax pullout. 2025. URL: <https://www.thetimes.co.uk/article/donald-trump-risks-tax-war-with-global-minimum-tax-pullout-9cgs6l05r>.

7. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві: Закон України від 16 січня 2020 року № 466-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#Text>.

8. Global minimum tax. OECD, 2024. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/global-minimum-tax.html>.

Сімак Сергій Васильович,
*професор, доктор наук з державного управління,
професор кафедри публічного управління, туризму
та готельно-ресторанної справи навчально-наукового;
Інститут управління, економіки та природокористування
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ

Війна, що триває в Україні з 2022 року, докорінно змінила не лише безпекове середовище, а й фінансово-економічну систему держави. У цих умовах фінансовий простір набуває нового змісту – як здатність держави мобілізувати ресурси для забезпечення оборони, соціальної стабільності та післявоєнного відновлення. Водночас завдання полягає не лише у збалансуванні поточних видатків, а й у формуванні довгострокової стійкості фінансів.

Фінансовий простір визначається сукупністю можливостей держави для фінансування стратегічних пріоритетів без створення надмірних ризиків для макроекономічної стабільності.

В умовах воєнного стану ця категорія набуває особливого значення, оскільки традиційні механізми доходів і витрат зазнають істотної трансформації.

З одного боку, скорочення економічної активності, падіння виробництва та обмеження експорту призводять до зменшення податкових надходжень; з іншого – зростання витрат на оборону, гуманітарну допомогу, енергетичну безпеку створює рекордний дефіцит бюджету [1, с. 25].

За оцінками Світового банку, у 2023–2024 рр. Україна стикнулася з фінансовим дефіцитом понад 20% ВВП, що стало найвищим показником за період незалежності [2, с. 7]. Покриття цього дефіциту здійснюється за рахунок зовнішніх грантів, кредитів та внутрішніх запозичень.

Міжнародний валютний фонд надав Україні програму підтримки Extended Fund Facility, спрямовану на стабілізацію бюджету та реформування фінансового сектору [3, с. 11]. Разом із тим залежність від зовнішнього фінансування створює ризики для фінансового суверенітету, адже значна частина видатків забезпечується позиковими коштами.

В умовах війни бюджетна система України зазнала суттєвої адаптації. Пріоритети фінансування зміщено у бік оборони, безпеки, енергетичної інфраструктури та соціального захисту. У структурі видатків державного бюджету частка оборонних потреб перевищує 50%, що є безпрецедентним рівнем за всю історію незалежності [4, с. 9]. Такі зміни вимагають переосмислення принципів бюджетного планування, переходу від річного до середньострокового планування з урахуванням макрофінансових ризиків.

Одним із ключових напрямів трансформації є цифровізація бюджетних процесів. Застосування електронних систем управління державними фінансами, автоматизованого контролю витрат, публічних порталів звітності дозволяє підвищити прозорість і підзвітність уряду [5, с. 18].

У поєднанні з міжнародною технічною допомогою це створює умови для запровадження сучасних стандартів фіскального управління відповідно до практик Європейського Союзу. Важливим аспектом трансформації фіскального простору є зміцнення доходної бази. Україна продовжує реформу податкової системи, спрямовану на зниження податкових ризиків, спрощення процедур та стимулювання інвестиційної активності.

Зокрема, розширюється використання електронних сервісів Державної податкової служби, запроваджуються інструменти ризик-орієнтованого аудиту, що дає змогу мінімізувати ухилення від сплати податків [3, с. 17].

Паралельно відбувається перегляд механізмів міжбюджетних трансфертів, що має забезпечити більш справедливий розподіл ресурсів між центральним і місцевим рівнями влади. Проблемним залишається питання боргового навантаження. У 2024 році державний борг перевищив 90% ВВП, що є критичним рівнем для країн із економікою, яка відновлюється [2, с. 15].

У цьому контексті важливою є політика реструктуризації зовнішніх боргових зобов'язань і заміщення короткострокових запозичень довгостроковими інструментами.

МВФ рекомендує поступове скорочення дефіциту бюджету до 3% ВВП до 2028 року, що має відновити довіру інвесторів і кредиторів [3, с. 20].

Після завершення бойових дій фіскальна стратегія України повинна спрямовуватися на поєднання стабілізаційних і відновлювальних заходів. Передусім це стосується створення умов для залучення інвестицій, відновлення податкових надходжень і зменшення залежності від зовнішніх джерел.

Ключову роль відіграватимуть грантові програми ЄС та Світового банку, зокрема ініціатива Ukraine Facility, що передбачає багаторічне фінансування реформ і проєктів реконструкції [4, с. 11].

Перспективною є концепція “зеленого” відновлення, відповідно до якої фінансування має спрямовуватися на енергоефективність, відновлювальну енергетику, інновації та екологічну модернізацію промисловості.

Такі підходи дозволять поєднати фіскальну стабілізацію з довгостроковим економічним зростанням.

Згідно з аналітичними матеріалами OECD, фіскальна політика в післявоєнний період повинна стати каталізатором структурної трансформації економіки, орієнтованої на інтеграцію в європейський простір [5, с. 22].

Не менш важливим є питання прозорості управління державними фінансами. Підзвітність, аудит і моніторинг використання коштів – необхідні умови для підтримки довіри міжнародних партнерів.

Система “Відкритий бюджет”, електронні реєстри видатків і онлайн-доступ до тендерів сприяють мінімізації корупційних ризиків і підвищенню ефективності розподілу ресурсів [1, с. 31].

Значну роль у трансформації фіскального простору відіграє місцеве самоврядування. Розширення фінансової автономії громад, зокрема за рахунок податку на доходи фізичних осіб, плати за землю та місцевих зборів, забезпечує стабільність територіальних бюджетів і зменшує навантаження на центральні фінанси.

Проте регіональні дисбаланси залишаються суттєвими: у постраждалих від бойових дій областях податкові надходження скоротилися вдвічі, тоді як у західних регіонах спостерігається їх приріст завдяки релокації бізнесу [2, с. 19].

Формування ефективного фіскального простору у повоєнний період вимагатиме системної модернізації бюджетної архітектури. Йдеться про впровадження середньострокового бюджетного планування, програмно-цільового підходу до витрат і оцінювання ефективності використання коштів.

Реформування державного фінансового контролю, гармонізація з європейськими директивами та посилення парламентського нагляду сприятимуть підвищенню ефективності управління фінансовими потоками [4, с. 14].

Отже, трансформація фіскального простору України є ключовою передумовою її стійкості в умовах війни та майбутнього відновлення. Забезпечення збалансованості бюджету, оптимізація боргового навантаження, модернізація податкової системи та підвищення прозорості фінансів мають формувати основу нової фіскальної архітектури. Така стратегія не лише зміцнить економічну безпеку держави, а й сприятиме інтеграції України до європейського економічного простору, створюючи передумови для сталого розвитку в повоєнний період.

Список використаних джерел

1. Світовий банк. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment. Washington, 2024. URL: <https://documents1.worldbank.org>.
2. KSE Institute. Total Financial Aid to Ukraine: Tracker. Kyiv School of Economics, 2024. URL: <https://kse.ua>.
3. IMF. Extended Fund Facility for Ukraine: Staff Report. Washington, 2024. URL: <https://www.imf.org>.
4. Brookings Institution. Financing and governing the recovery and reconstruction of Ukraine. Washington, 2024. URL: <https://www.brookings.edu>.
5. OECD. Fostering Macroeconomic Stability and a Sustainable Recovery in Ukraine. Paris, 2025. URL: <https://www.oecd.org>.

*Ткачик Леся Петрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту;
Сичова Світлана Юрївна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ОПОДАТКУВАННЯ ЦИФРОВИХ ПОСЛУГ ДО УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ

Стрімка цифровізація економіки радикально змінює способи створення доданої вартості. Електронна комерція, що розвивається завдяки розширенню ринкових кордонів і зниженню трансакційних витрат, надає істотні переваги як бізнесу, так і споживачам, а саме безперервний доступ до глобального ринку, зростання продажів і доходів, створення нових робочих місць для кваліфікованої робочої сили, широкий вибір продукції, нижчі ціни та економія часу на пошук товарів і послуг. Розвиток дистанційних сервісів відкриває доступ до нових сфер, а телекомунікаційні технології знижують витрати на обмін інформацією. Водночас зростає прозорість безготівкових платежів і потенціал податкових надходжень від електронних розрахунків.

Поряд із цим існують суттєві бар'єри на шляху розвитку цифрової комерції, зокрема неповна цифрова інклюзія через недостатню комп'ютерну грамотність і фінансові обмеження, недовіра частини потенційних користувачів до онлайн-сервісів, логістичні труднощі тощо. Для регуляторів виникають нові специфічні види ризику, пов'язані з мобільністю активів, децентралізованістю операцій і транснаціональним характером цифрових платформ. Сукупність зазначених аспектів ускладнює традиційні підходи до податкового адміністрування та ставить перед державою завдання адаптації міжнародних рішень до національних реалій [1].

Україна перебуває на етапі активного розвитку електронної комерції. Базові організаційно-правові засади цієї сфери закріплені Законом України «Про електронну комерцію», який унормував раніше фрагментарні відносини, а саме порядок реалізації електронних правочинів у середовищі інформаційно-телекомунікаційних систем, права та обов'язки учасників й окремі гарантії для споживачів. Втім, саме податковий блок тривалий час залишався недостатньо адаптованим до особливостей цифрової економіки. Актуальність проблеми зростає з огляду на євроінтеграційний курс України та потребу гармонізації з підходами ЄС та OECD [2, с. 158-160].

Сучасний підхід до оподаткування електронної комерції бере початок із Рамкових умов оподаткування, вироблених на конференції OECD в Оттаві

(1998). Закладені тоді принципи залишаються своєрідним методологічним «фреймом» для державних рішень у цій сфері, а саме [3, с. 337-342]:

Нейтралітет. Податкова система не повинна спотворювати конкуренцію між цифровою та традиційною моделями бізнесу. Суб'єкти, що здійснюють схожі операції, мають нести порівнювані податкові зобов'язання незалежно від каналу збуту.

Адміністративна економність. Витрати дотримання податкових правил для платників і витрати адміністрування для держави мають бути мінімальними. Це особливо важливо в умовах великої кількості дрібних транзакцій у мережі.

Визначеність і простота. Правила повинні бути зрозумілими та прогнозованими: місце, момент виникнення податкового зобов'язання та порядок обчислення.

Ефективність і справедливість (у сенсі повноти сплати). Норми мають забезпечувати своєчасне й коректне нарахування податків і мінімізувати можливості ухилення, там, де існує найбільша ймовірність і/або масштабність втрат для бюджету.

Гнучкість. Регулювання має швидко адаптуватися до технологічних змін, не створюючи зайвого тиску на інновації.

Реалізація цих принципів у різних юрисдикціях відрізняється. США дотримуються підходу «мінімального втручання» – застосовують наявні інструменти (податок із продажу на рівні штатів, корпоративне оподаткування) без запровадження окремого «цифрового податку». Це зменшує регуляторний тиск і підтримує інновації. Натомість Європейський Союз спирається на ПДВ як головний інструмент нейтрального оподаткування споживання, відповідно до якого податок має сплачуватися там, де фактично відбувається споживання послуги або товару. Із 2021 року в ЄС запроваджено пакет спрощень для електронної торгівлі, орієнтований на автоматизацію процесів – від реєстрації до звітності, а також на протидію шахрайству з ПДВ. Паралельно тривають дискусії щодо оподаткування великих транснаціональних цифрових корпорацій, які використовують розбіжності між юрисдикціями для мінімізації глобального податкового навантаження [4].

Правове регулювання електронної комерції в Україні складається з «ядра» у вигляді Закону «Про електронну комерцію» та низки норм Цивільного кодексу й підзаконних актів. Однак Податковий кодекс тривалий час був зорієнтований на «офлайнові» моделі господарювання й не містив послідовного механізму оподаткування електронних поставок. Це породило кілька системних проблем [5, с. 96-98]:

Тінізація операцій і розмитість суб'єктності. Попри те, що продавцями за законом мають бути суб'єкти господарювання (юридичні особи або ФОП), істотна частина пропозицій у мережі надходить від незареєстрованих фізичних осіб. Через відсутність постановки на податковий облік та належного бухгалтерського обліку доходи таких продавців важко ідентифікувати й оцінити,

що веде до втрат бюджету та недобросовісної конкуренції з легальними підприємцями.

Технологічна мобільність активів. У цифровій економіці ключовими є нематеріальні активи (програмне забезпечення, бази даних, торговельні марки, алгоритми). Вони легко переміщуються між юрисдикціями без необхідності фізичної присутності, що ускладнює застосування традиційних критеріїв податкової юрисдикції.

Обмеженість концепції постійного представництва. Для нерезидентів, які надають електронні послуги українським споживачам, довгий час єдиним механізмом оподаткування залишалася наявність постійного представництва. Такий підхід не відповідає реаліям онлайн-постачань, коли провайдер може отримувати дохід у країні без її фізичної присутності. Хоча Закон України «Про електронну комерцію» частково унормував цю проблему, поширюючи свої норми на іноземних суб'єктів електронної комерції навіть, якщо вони не мають фізичного представництва, але надають послуги на території України. Проте ці положення потребують додаткового регулювання з боку фіскальних органів [6].

Нерівність умов оподаткування для резидентів і нерезидентів. Резиденти, які працюють у правовому полі, сплачують податки (зокрема ПДВ за загальними правилами), тоді як нерезиденти до 2021 року фактично уникали ПДВ на електронні послуги, що створювало асиметрію конкурентних умов.

Значущим кроком до вирівнювання умов стало прийняття у 2021 році змін до Податкового кодексу, які зобов'язали нерезидентів (постачальників електронних послуг фізичним особам в Україні) зареєструватися платниками ПДВ і сплачувати 20% податку. Практичний ефект цього рішення полягав у легалізації податкової присутності великих глобальних провайдерів на українському ринку електронних послуг і частковому відновленні податкової нейтральності щодо резидентів.

Разом із тим залишилися певні перепони [5, с. 97]:

Класифікаційні межі. Визначення «електронних послуг» доповнено переліком типових операцій (доступ до інформаційних і розважальних ресурсів, баз даних, хмарні обчислення, онлайн-реклама тощо), але на практиці виникають «прикордонні» кейси на стику постачання ПЗ, ліцензування, хмарних сервісів і технічної підтримки.

Взаємодія з чинними пільгами. Поставки окремих видів програмної продукції звільнені від ПДВ, натомість запровадження ПДВ на електронні послуги нерезидентів створює ризик неоднозначного трактування для змішаних моделей постачання.

Переклад податкового тягаря на споживачів. Існує ризик, що нерезиденти повністю або частково інкорпоруєть ПДВ у кінцеву ціну для українських користувачів, що впливає на доступність цифрових сервісів без прямого збільшення бюджетного ефекту.

Адміністративна спроможність. Потреба у цифрових інструментах ідентифікації, реєстрації та моніторингу нерезидентів, а також у механізмах обміну інформацією з платіжними посередниками та маркетплейсами залишається високою.

При проведенні порівняльного аналізу підходів США і ЄС потрібно враховувати, що адаптація зарубіжних моделей вимагає врахування як їхніх переваг, так і обмежень.

Американська модель мінімальної модифікації існуючих податків спрощує адміністрування, утім менш ефективна для юрисдикцій із ПДВ як головним непрямим податком. Для України пряме перенесення цієї логіки несумісне, оскільки національна система побудована на ПДВ як універсальному податку на споживання.

Європейська модель ПДВ краще корелює з українською системою. Орієнтація на місце споживання як критерій виникнення ПДВ забезпечує нейтральність і дозволяє включити нерезидентів у коло платників. Водночас європейський досвід супроводжується розвиненими процедурами спрощеної реєстрації та звітності для нерезидентів, а також автоматизованим обміном інформацією. Це ті елементи, які мають бути відтворені в Україні з урахуванням національної інфраструктури [1].

Ключовий урок ЄС – пріоритет простоти для добросовісного платника: чим легше зареєструватися та відзвітувати, тим вищою буде добровільна податкова дисципліна. Для України це означає необхідність подальшої цифровізації сервісів ДПС, створення інтуїтивних онлайн-кабінетів для нерезидентів, уніфікації довідкових матеріалів англійською мовою та швидкого супроводу звернень платників.

Тепер виділимо чотири групи проблем, які потребують вирішення для подальшої імплементації міжнародних підходів:

1. Інституційно-правові

Фрагментарність регулювання, яка полягає у тому, що правові норми щодо провадження електронної комерції розпорошені між різними актами. Існує брак цілісної «податкової карти» електронних поставок, що створює ризики подвійного трактування (особливо для змішаних моделей поставання ПЗ, послуг доступу та реклами). Необхідне також системне закріплення підходів, які відображають «економічну присутність» нерезидента через об'єктивні ознаки поставання в Україну без фізичного офісу.

2. Адміністративно-технологічні

Для ідентифікації платників і транзакцій потрібні надійні механізми постановки на облік суб'єктів е-комерції (у т. ч. фізичних осіб, що здійснюють систематичні продажі) і канали отримання агрегованих даних від платіжних сервісів та маркетплейсів. Важливо забезпечити повний цифровий цикл: від спрощеної реєстрації нерезидента до подання звітності та сплати податку з мінімальними контактами з органами ДПС.

3. Економічні

Тінізація, недобросовісна конкуренція, нерівномірна податкова дисципліна між зареєстрованими ФОП або юридичними особами та незареєстрованими продавцями призводить до викривлення ринку й втрат бюджету. Частина міжнародних провайдерів може агрегувати ПДВ у кінцеві тарифи, що знижує доступність цифрових послуг для споживачів і МСП.

Таким чином, для України найефективнішим є не копіювання окремої моделі, а формування гібридної стратегії, яка поєднуватиме переваги різних систем. Синтез кращих практик здатен створити підґрунтя для побудови сучасної, прозорої й ефективної податкової системи, що відповідатиме як національним потребам, так і глобальним викликам.

Найбільш оптимальним варіантом для нас буде орієнтуватися на досвід ЄС, який запропонував власну модель гармонізації через механізми BEPS та цифрового ПДВ, що дозволяє ефективніше контролювати транснаціональні компанії й електронну комерцію. Для України важливо адаптувати ці правила, адже це не лише сприятиме зростанню податкових надходжень, а й наблизить національне законодавство до європейських стандартів, що є важливою умовою інтеграційних процесів.

Список використаних джерел

1. Українська правда. Колонка від 09.05.2024. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/05/9/7454979/>
2. Давиденко Г. Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація. Вінниця: ТВОРИ, 2023. 240 с.
3. Hrytsai S. Taxation of profits from operations with "Virtual assets" - legal analysis of the draft law on changes in the tax code of Ukraine. Scientific journal of Polonia University. 2023. Vol. 1. No 56.
4. Волокіта В. Скільки сплатили податку на Google в Україні. *Економічна правда*. URL: <https://pravda.com.ua/finances/skilki-splatili-podatku-na-google-v-ukrajini-801714/>
5. Солдатенко О., Брунько В. Спрощена система оподаткування в Україні в умовах цифрової трансформації. 2022. Вип. 72(2). С. 94-99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2022_72%282%29__17
6. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>

*Халавчук Валерій Олегович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМИ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ФІСКАЛЬНОЇ СИСТЕМИ

Діджиталізація фінансової політики є однією з ключових складових трансформації державного управління в умовах цифрової економіки. Вона покликана зробити податкову систему більш прозорою, ефективною і зручною як для платників податків, так і для фінансових органів. Однак, процес цифрової трансформації супроводжується низкою системних викликів, які стримують її реалізацію.

Недостатній розвиток законодавчої бази, обмежене фінансування, прояви корупції, слабка матеріально-технічна база та недостатній рівень кібербезпеки, а також спротив змінам з боку чиновників і платників податків – усе це становить серйозні перешкоди для цифровізації податкової сфери. Крім того, ускладнює ефективне впровадження сучасних технологій обмежений доступ до інноваційних рішень та ризик недостатньої мобілізації внутрішніх фінансових ресурсів. Розвиток та впровадження інформаційних технологій у сфері діяльності фінансових органів України протягом останніх десятиліть, як зазначає к.е.н., доцент Т. В. Донченко, здійснювалися за децентралізованим підходом, орієнтованим на вирішення локальних задач окремих структурних підрозділів, пов'язаних з автоматизацією окремих бізнес-процесів [3, с. 59]. Однак, це спричинило низку проблем, таких як фрагментарність та відсутність узгодженості між різними державними органами фінансового контролю, що створюють дублювання функцій, ускладнюють обмін інформацією та знижують загальну ефективність управління, модернізацію та оновлення інформаційно-технічних систем, захист інформації платників податків тощо.

У 2018–2019 роках було проведено комплексний аудит інформаційних технологій, що використовуються у Міністерстві фінансів, Державній казначейській службі та Державній податковій службі України. За його результатами було прийнято рішення про розмежування інформаційно-телекомунікаційних систем на два окремі напрями: «Митний блок» та «Податковий блок» [4]. В нашому дослідженні ми розглянемо «Податковий блок».

Інформаційно-телекомунікаційна система «Податковий блок» – це централізована автоматизована система, що забезпечує комплексну обробку, зберігання, аналіз і контроль податкової інформації в Україні. Вона є технічною основою функціонування Державної податкової служби (ДПС) та використовується для адміністрування податків, зборів і платежів, ведення електронних реєстрів, обміну даними з іншими державними органами та сервісного обслуговування платників податків. Ключові функції системи – це

обробка та зберігання податкової інформації: ведення електронних реєстрів платників податків, облік податкових декларацій, звітів, платіжних документів [4, с.113].

Водночас взаємодія платників податків з органами фінансового контролю, зокрема з Державною податковою службою України, в електронному форматі відкриває нові можливості для підвищення якості обслуговування та забезпечує зручну дистанційну комунікацію. З цією метою були впроваджені такі електронні платформи: Електронний кабінет платника, система онлайн-декларування, механізм анулювання реєстрації платників, система електронного адміністрування податку на додану вартість, мобільний додаток «Моя податкова» та ін. Кожен сервіс має свої функції та важливе призначення [2].

Таблиця 1

**Характеристика основних електронних сервісів, що надаються
платникам податків**

Е-послуга	Характеристика
Електронний кабінет платника податків	Надання повного спектру онлайн-сервісів для платників: подання звітності, перегляд рахунків, отримання повідомлень, запитів і довідок, листування з податковими органами.
Реєстрація та ведення РРО / програмних РРО (e-Receipt)	Реєстрація та використання програмних РРО, формування електронних чеків, ведення касових операцій без фізичних касових апаратів
Електронна звітність (ЄСВ, ПДВ, ПДФО тощо)	Подання обов'язкової звітності в електронному вигляді для всіх видів податків та зборів.
Електронні довідки та витяги	Замовлення і отримання офіційних довідок (наприклад, про доходи, реєстрацію, сплату податків) у цифровому форматі.
Реєстрація платника єдиного податку (ЄП), ПДВ, зміни в реєстраційних даних	Онлайн-реєстрація платником єдиного податку чи ПДВ, подання заяв про зміну реєстраційної інформації.
Реєстр публічної інформації ДПС	Відкритий доступ до публічної інформації, зокрема аналітичних звітів, статистики, нормативної документації.
Сервіс перевірки фіскального чека	Перевірка дійсності електронного розрахункового документа за допомогою QR-коду або реквізитів.
Податковий бот у месенджерах	Автоматизований чат-бот для отримання довідкової інформації та нагадувань через Telegram, Viber тощо.
Портал "Дія" (сервіси для ФОП і громадян)	Доступ до податкових послуг (реєстрація ФОП, сплата податків, звітність) через інтегрований державний сервіс.

Продовження таблиці 1

Інформаційно-довідковий ресурс ДПС (ЗІР)	Онлайн-база податкових знань з офіційними роз'ясненнями, нормативними актами, поширеними запитаннями.

Джерело: складено автором на основі: [1, 2]

Упровадження електронних сервісів у фіскальній системі України стало важливим кроком до модернізації, прозорості та зменшення адміністративного навантаження на платників податків. Таблиця 1 демонструє широку палітру е-послуг, що наразі надаються Державною податковою службою, — від електронної звітності до інтеграції з платформою «Дія». Проте, попри очевидні переваги цифровізації, процес діджиталізації фіскальної системи стикається з низкою суттєвих проблем.

*Таблиця 2***Основні проблеми діджиталізації фіскальної системи України**

Проблема	Характеристика
Нерівний доступ до цифрових послуг	Не всі платники податків мають однаковий рівень цифрової грамотності та доступу до інтернету. Це особливо актуально для підприємців у сільській місцевості або людей похилого віку. Як наслідок, частина користувачів не може повною мірою скористатися електронними сервісами, що створює цифрову нерівність.
Технічні збої та нестабільність систем	Частими є випадки технічних збоїв у роботі електронного кабінету, сервісу електронної звітності або підпису електронними ключами. Це не лише ускладнює взаємодію з податковими органами, а й може призводити до порушення термінів подання звітності чи сплати податків.
Проблеми з кібербезпекою та захистом персональних даних	Оскільки електронні сервіси передбачають обмін конфіденційною інформацією, важливо забезпечити високий рівень інформаційної безпеки. У разі витоку або несанкціонованого доступу до даних це може спричинити як фінансові втрати, так і втрату довіри до фіскальної системи.
Недостатній рівень інтеграції між державними платформами	Попри наявність порталу «Дія» та електронного кабінету, користувачі іноді змушені дублювати інформацію або користуватися кількома платформами одночасно. Відсутність єдиного уніфікованого простору ускладнює роботу платників податків та створює бюрократичні бар'єри.
Людський чинник і опір змінам	Усередині самої податкової служби спостерігається певний опір діджиталізації з боку окремих працівників, що звикли працювати за старими схемами. Це гальмує реформу, а в окремих випадках — залишає місце для зловживань.
Потреба в постійному навчанні та адаптації	Запровадження нових цифрових рішень потребує постійного підвищення кваліфікації як працівників податкових органів, так і платників податків. Без якісного навчання навіть найзручніші сервіси можуть бути неефективними або недоступними для широкого кола користувачів.

Джерело: складено автором

Діджиталізація фіскальної системи є незворотним і необхідним процесом на шляху до сучасної, прозорої та ефективної державної податкової політики. Проте для повноцінного розкриття потенціалу електронних сервісів слід системно вирішувати проблеми доступності, безпеки, інтеграції та людського чинника. Лише за умови комплексного підходу цифрова трансформація фіскальної сфери зможе стати справжнім інструментом покращення податкового адміністрування в Україні.

Список використаних джерел

1. Державна податкова служба України. Інформаційно довідковий ресурс ДПС (ЗІР). Офіційний веб-портал ДПС України. URL: <https://zir.tax.gov.ua>
2. Державна податкова служба України. Сучасні сервіси ДПС. Офіційний веб-портал ДПС України. 2023. URL: <https://lg.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/924362.html>
3. Донченко Т. В., Олійник А. В. Етапи становлення податкової системи України в контексті розвитку цифрової економіки. Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2019. № 1. С. 45–62.
4. Цюцяк А. С., Цюцяк І. А., Цюцяк В. І. Цифровізація податкової системи: сучасний стан, проблеми та перспективи. Галицький економічний вісник. 2023. № 4 (83). С. 112–119.

Шелест Олексій Леонідович,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу та торговельного підприємництва;
Навчально-науковий інститут «УІПА» ХНУ імені В. Н. Каразіна

МИТНА ПОЛІТИКА ЯК ЕЛЕМЕНТ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВОЄННИЙ ЧАС

Запровадження воєнного стану та супутні йому обмеження істотно трансформували динаміку зовнішньоторговельних потоків України, що відчутно позначилося на функціонуванні національних підприємств, передусім експортоорієнтованих. Приєднання України до системи спільного транзиту призвело до зміни структури експортно-імпортних операцій, відкривши додаткові можливості для розширення географії збуту українських товарів. Водночас ефективна реалізація цього потенціалу потребує від суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності неухильного дотримання регламентованих процедур та забезпечення належних фінансових гарантій.

Додатковим чинником тиску на українську економіку в умовах війни виступає несприятливе зовнішнє середовище, зокрема:

- подальше зниження темпів зростання світової економіки, що особливо відображається на діловій активності Європейського Союзу – ключового торговельного партнера України, де окремі країни офіційно перебувають у стані рецесії;
- запровадження ЄС та/або його окремими державами-членами обмежувальних заходів щодо імпорту української аграрної продукції, що ускладнює розвиток національного експорту [1].

На сучасному етапі глобалізації світове господарство характеризується високою динамікою розвитку та постійним ускладненням міжнародних економічних зв'язків. Держави активно укладають багатосторонні й двосторонні угоди, що регламентують умови співпраці у сфері торгівлі товарами та послугами, визначають параметри митно-тарифної політики, механізми надання преференцій і режимів сприяння. Водночас вплив глобальних кризових явищ, воєнних конфліктів, політичної нестабільності та торговельних обмежень створює додаткові зовнішні ризики для національних економік, зокрема через обмеження доступу до фінансових і виробничих ресурсів та посилення дисбалансів між учасниками міжнародних економічних відносин.

Україна, подібно до багатьох держав світу, здійснила трансформацію до моделі відкритої ринкової економіки, що зумовило необхідність ефективного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та інтеграції у світові ринки. У цьому контексті митне регулювання виступає ключовим інструментом державної політики, покликаним забезпечувати макроекономічну стабільність,

збалансованість бюджетних надходжень та захист національних інтересів у сфері економічної безпеки.

Розгортання широкомасштабної агресії проти України призвело до суттєвих трансформацій у всіх сферах суспільного та економічного життя, актуалізувавши роль митної політики як ключового інструмента економічної безпеки держави. У цих умовах митні інституції опинилися у центрі протидії економічним загрозам, взявши на себе комплекс завдань, що потребували оперативних і водночас стратегічно виважених рішень.

Сучасна система митного регулювання формує необхідність глибокого аналізу різноманітних чинників, які визначають її ефективність. Йдеться не лише про своєчасну адаптацію до зовнішніх викликів, але й про створення цілісної системи митної безпеки, що передбачає захист національних економічних інтересів. Важливими напрямками у цьому контексті є вдосконалення правового забезпечення, чітке формування пріоритетів митної політики, розроблення індикативних показників для оцінювання рівня безпеки у митній сфері, а також запровадження комплексу інституційних і практичних механізмів, спрямованих на посилення ефективності державного регулювання у сфері зовнішньоекономічних відносин [2].

Слід підкреслити, що в умовах воєнного стану оцінювання результативності митного регулювання здійснюється за складних обставин, зумовлених впливом як внутрішніх макроекономічних детермінант, так і факторів глобальної політики. Актуалізується проблема митної політики щодо суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з країн-агресорів, що передбачає повне припинення будь-яких фінансових та торговельних відносин. Водночас надзвичайно важливим завданням є забезпечення гармонізації національних економічних інтересів з інтересами міжнародних партнерів України.

Ключовим механізмом реалізації захисту митних інтересів держави виступають митні платежі, серед яких особливу роль відіграють мито, акцизний податок та податок на додану вартість. Вони виконують подвійну функцію: з одного боку – є інструментом регулювання зовнішньоекономічних процесів, а з іншого – формують значну частину доходної частини Державного бюджету. За своєю природою ці податки відносяться до категорії непрямих, що визначає їх специфічний фіскальний характер: обов'язок їх сплати фактично переноситься на кінцевого споживача шляхом включення податкових сум у вартість товарів та послуг.

Таким чином, можна констатувати, що як довоєнний, так і воєнний етапи розвитку української економіки супроводжувалися значними труднощами у сфері митного регулювання. Сукупний вплив глобальної пандемії COVID-19 та військової агресії російської федерації спричинив суттєві деструктивні зміни у функціонуванні фінансової системи та митної інфраструктури держави.

Аналіз динаміки надходжень від митних платежів свідчить про наявність негативних тенденцій у 2020 та 2022 роках. Водночас у 2023 році спостерігалось

помірне відновлення обсягів митних доходів, що стало наслідком більш жорсткого курсу уряду у сфері фіскальної політики. Особливістю 2022 року була орієнтація державної політики на підтримку партнерських відносин із бізнесом шляхом надання податкових пільг, що мало на меті стабілізацію економічного середовища та зміцнення фінансової й митної безпеки країни.

Список використаних джерел

1. Захожай К. В., Рудик Н. В., Сивульська Н. М. Митне регулювання в Україні у довоєнний та воєнний періоди. *Проблеми економіки*. 2024. № 1 (59). С. 112-120. URL: https://www.problecon.com/article/?year=2024&abstract=2024_1_0_112_120 (дата звернення 15.09.2025).
2. Шолом А. С. Пріоритетні напрями вдосконалення митно-тарифного регулювання України в умовах євроінтеграції. *Ефективна економіка*. 2024. №3. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/3345> (дата звернення 16.09.2025).

Шепиленко Вікторія Юрївна,
старший викладач кафедри публічних фінансів;
Державний податковий університет

ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

Категорія фіскального простору в економічній літературі трактується з різних точок зору. Проте в основі даного поняття закладено здатність держави та органів місцевого самоврядування мобілізувати та розподіляти бюджетні ресурси використовуючи наявні інструменти податкової політики та державного регулювання. Фіскальний простір тісно пов'язаний з процесом взаємодії держави та суб'єктами фінансових відносин в процесі забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства.[1, с. 77]

Зважаючи на динамічний та безперервний розвиток економічних процесів інструменти та методи, які є визначальними для формування фіскального простору змінюються відповідно до навколишніх змін та зростаючих потреб основних фінансових суб'єктів. *З огляду на це варто визначити основних суб'єктів фіскального простору, а саме:*

- держава як головний суб'єкт фіскального простору здатна активізувати чи сповільнювати процеси економічного розвитку галузей або регіонів залежно від стадії економічного циклу чи фінансової стратегії. Вплив держави видозмінюється залежно історичної епохи, однак незмінною залишається функція наповнення бюджету на центральному та місцевому рівнях. Економічні кризи на світовому рівні, епідемії та різноманітні важко передбачувані фактори

здатні створити передумови для повної або часткової трансформації елементів фіскального простору. Прикладом таких видозмін можна вважати електронне адміністрування податків, електронні податкові декларації, перехід на повне касове обслуговування суб'єктів підприємництва тощо.

- платники податків – суб'єкти фіскального середовища, яких умовно можна поділити на активні та пасивні групи. Пасивні платники податків – вважають сплату податків безумовним процесом, не очікують зворотної віддачі з боку органів державної влади. До активних платників податків можна віднести тих, хто очікує від держави суспільних благ, що будуть еквівалентні розміру сплачених податків. Податки як інструмент фіскального простору мають зворотну форму у вигляді забезпечення суспільних благ нематеріальної природи, що викликає певне невдоволення серед окремих груп платників. З огляду на це можна стверджувати, що важливе місце у розвитку фіскального простору посідає податкова культура. Податкова культура має стати одним з визначальних факторів у процесі формування податкової свідомості потенційних платників податків.

- інструменти фіскального простору – елементи податкової системи, які дозволяють мобілізувати фінансові ресурси до бюджету.

Варто пам'ятати, що в основі фіскального простору історично закладено формування державної скарбниці за участю органів державної влади [2, с. 78]. Тому видатки державного та місцевого бюджетів доречніше вважати складовою бюджетного простору. *Для поліпшення якості та структури фіскального простору варто дотримуватись наступних рекомендацій:*

- використання середньострокового податкового планування, яке дозволить стабілізувати економічне становище держави та платників податків
- використання податкових пільг та інших преференцій для стимулювання розвитку платників податків
- диверсифікація податкових ставок у напрямку доходів фізичних осіб шляхом використання прогресивної шкали оподаткування
- збільшення адміністративної та кримінальної відповідальності з метою мінімізації випадків ухилення від сплати податків або приховування оподатковуваних доходів
- посилення розвитку рівня податкової культури серед молоді.

Список використаних джерел

1. Криган Ю. М. Сутність та архітектоніка фіскального простору держави. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*. №23 2020. С. 74-79.
2. Якушко І. В. Фіскальний простір національної економіки. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. №11-12. 2022. С. 75-81. URL: <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2022/300-301/pdf/75-81.pdf>

Шкулка Андрій Миколайович,
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»;
науковий керівник:*
Микуляк Олеся Володимирівна,
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту;
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОBOB'ЯЗКИ МИТНОГО БРОКЕРА У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИНАХ

Митний брокер є важливою ланкою між бізнесом і державою у сфері зовнішньоекономічної діяльності. У сучасних умовах глобалізації та зростання міжнародної торгівлі митне законодавство постійно змінюється й ускладнюється. Митний брокер допомагає підприємствам швидко та правильно оформлювати вантажі, уникати штрафів і простоїв, зменшувати ризики фінансових втрат. Його діяльність забезпечує законність, ефективність і прозорість митних операцій, що особливо актуально в умовах інтеграції України до світового економічного простору [1;3].

Основним завданням митного посередника є сприяння законному та швидкому переміщенню товарів через митний кордон, забезпечуючи правильність оформлення необхідної документації та дотримання митного законодавства [1].

Митний брокер є професійним учасником ринку, який забезпечує якісне та своєчасне оформлення експортно-імпортних операцій. Завдяки своєму досвіду та знанням митного законодавства, він значно спрощує процедури проходження товарів через кордон, що, своєю чергою, сприяє розвитку міжнародної торгівлі [2;3].

Основні функції митного брокера охоплюють:

- консультування щодо митного оформлення та застосування митних тарифів;
- підготовку та подання митної декларації від імені клієнта;
- взаємодію з митними органами з метою узгодження питань, пов'язаних з оформленням товарів;
- організацію розрахунків митних платежів та контроль за їх правильністю;
- забезпечення дотримання всіх вимог митного законодавства;
- аналіз змін у митному законодавстві та адаптація процедур відповідно до актуальних вимог [1;4];

– надання послуг з логістики та оптимізації маршрутів перевезення товарів [3].

Для глибшого розуміння митного посередництва у міжнародній діяльності митні брокери можуть бути класифіковані за кількома критеріями: типом послуг, рівнем акредитації, способом надання митних послуг [3]. (табл. 1).

Митні брокери діють у межах нормативно-правового поля, яке визначає їх права, обов'язки та відповідальність. В Україні їх діяльність регулюється Митним кодексом, законами про зовнішньоекономічну діяльність та іншими підзаконними актами [1;2].

Таблиця 1

Класифікація митних брокерів

Ознака класифікації	Види митних брокерів
За типом послуг	- брокери, що надають повний комплекс митно-логістичних послуг (декларування, складське зберігання, страхування вантажів тощо); - спеціалізовані брокери, які займаються лише оформленням певного виду товарів
За рівнем акредитації	- сертифіковані митні брокери, які мають відповідну ліцензію та можуть проводити декларування на всій території країни; - локальні брокери, які працюють у певних митних зонах
За способом надання митних послуг	- традиційні брокери, які провадять діяльність у фізичних офісах і через особисті контакти з митними органами; - цифрові брокери, які використовують електронні платформи для спрощення митних процедур і автоматизації процесів оформлення товарів

Постійний розвиток міжнародних відносин висуває вимоги до роботи митного брокера. *Найважливішими серед них є:*

- наявність відповідної ліцензії (авторизації), виданої митними органами;
- дотримання встановлених процедур та часу оформлення вантажів;
- відповідальність за правильність поданої митної документації;
- дотримання міжнародних стандартів та нормативів у сфері митного оформлення [3;4].

Митні брокери є важливими учасниками міжнародної торгівлі, адже вони допомагають компаніям мінімізувати ризики, пов'язані з помилками в оформленні документів, затримками товарів на митниці та надмірними митними витратами. Завдяки їхній роботі підприємства можуть більш ефективно планувати свою зовнішньоекономічну діяльність, що позитивно впливає на загальний економічний розвиток країни [3].

У сучасних умовах глобалізації митні брокери дедалі частіше впроваджують нові технологічні рішення, зокрема електронне декларування, що значно спрощує процес митного оформлення [4]. Такі інновації сприяють підвищенню прозорості та швидкості проходження митних процедур, що є

ключовим фактором для розвитку міжнародної торгівлі та залучення іноземних інвестицій.

Завдяки автоматизації процесів та впровадженню штучного інтелекту митні брокери можуть значно скоротити час оформлення товарів, зменшити витрати для бізнесу та сприяти зниженню рівня корупції у митних органах.

Таким чином, митний брокер є стратегічно важливим елементом системи зовнішньоекономічних відносин, забезпечуючи ефективну взаємодію між бізнесом та державою, а також сприяючи спрощенню міжнародних торговельних операцій. Його діяльність спрямована на підвищення конкурентоспроможності національного бізнесу, залучення нових інвесторів та розвиток сучасної логістичної інфраструктури країни.

Список використаних джерел

1. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI // Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44–48. Ст. 552.
2. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 29. Ст. 377.
3. Кузьменко В. В. Митна справа та митна політика України : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 352 с.
4. Державна митна служба України. Офіційний веб-сайт. <https://customs.gov.ua/>](<https://customs.gov.ua/>).

Яценко Людмила Олександрівна,
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник,
державний експерт експертної групи
з питань макроекономічного прогнозування;
Директорату стратегічного планування,
Міністерство фінансів України;
доцент кафедри статистики та математичних методів в економіці;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

РОЛЬ МІЖНАРОДНОЇ ДОПОМОГИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІСКАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ: РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У період воєнної агресії російської федерації проти України міжнародна допомога стала ключовим фактором макрофінансової стабільності України, визначаючи можливість держави підтримувати базові функції управління, соціального захисту та обороноздатності. В умовах різкого падіння податкових надходжень, зростання воєнних видатків та обмеженого доступу до ринкових запозичень саме зовнішня підтримка дозволила зберегти платоспроможність бюджету та запобігти фінансовій дестабілізації.

Період 2021 – 2024 років характеризується радикальною трансформацією ролі міжнародної допомоги у системі державних фінансів України. В довоєнний період частка міжнародної допомоги у ВВП становила менше за 0,05%. У 2022 році вона зросла до 0,18%, а в 2023 та 2024 роках її частка у ВВП перевищила 6%.

Отже, якщо у довоєнний 2021 рік обсяги зовнішньої підтримки залишалися відносно незначними і виконували, переважно, допоміжну функцію у фінансуванні окремих інвестиційних та соціально-економічних програм, то починаючи з 2022 року, структура державних фінансів зазнала істотної перебудови: частка міжнародної допомоги в доходах бюджету різко зросла, тоді як внутрішні джерела фінансування зменшилися через скорочення економічної активності та податкової бази. У цих умовах гранти та пільгові кредити від міжнародних партнерів стали основою для покриття дефіциту бюджету, фінансування соціальних видатків та забезпечення критичних потреб державного сектору.

Уже у 2023 році міжнародна допомога стала системним джерелом доходів бюджету, охоплюючи як грантові, так і кредитні компоненти. Особливої уваги заслуговує грантова складова міжнародної допомоги, оскільки саме вона не створює боргового навантаження і дозволяє уникнути надмірного зростання державного боргу у середньостроковій перспективі. Водночас пільгові кредити від міжнародних фінансових інституцій надають змогу підтримувати критичні

державні програми за умов відтермінованих виплат і низьких відсоткових ставок, що мінімізує фінансові ризики.

Кульмінаційним етапом у цій динаміці став 2024 рік, коли за офіційними даними Міністерства фінансів України обсяг бюджетної підтримки з боку міжнародних партнерів перевищив 41 млрд доларів США, з яких 30% у грантовій формі [1]. Ці кошти були спрямовані передусім на фінансування соціальних програм, виплату пенсій і зарплат у бюджетному секторі, а також на покриття дефіциту державного бюджету. Таким чином, міжнародна допомога набула не лише фінансового, а й стратегічного значення, перетворившись на системоутворюючий чинник макроекономічної стабільності держави в умовах воєнної економіки.

Варто зазначити, що міжнародна допомога має і політичний вимір, адже вона засвідчує високий рівень довіри міжнародного співтовариства до України та готовність партнерів підтримувати її у боротьбі за суверенітет і стабільність. Таким чином, зовнішнє фінансування виступає інструментом геополітичної солідарності, що водночас зміцнює внутрішню економічну стійкість держави.

Вагому частку зовнішнього фінансування формують уряди країн Європейського Союзу, які реалізують довгострокові програми бюджетної підтримки через механізми макрофінансової допомоги (Macro-Financial Assistance – MFA) та програму Ukraine Facility. Значний внесок у забезпечення фінансової підтримки України здійснюють Сполучені Штати Америки, Канада та Велика Британія, які надають грантові ресурси та пільгові кредитні інструменти, спрямовані на покриття поточних потреб державного бюджету. Поряд із цим, міжнародні фінансові інституції – Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Європейський інвестиційний банк, Європейський банк реконструкції та розвитку – реалізують комплексні програми макроекономічної стабілізації, структурних реформ та підтримки стійкості державного сектору.

Посилення ролі міжнародної допомоги створює двоїсту динаміку фінансової стабільності. З одного боку, міжнародна допомога дозволяє забезпечити виконання бюджетних зобов'язань і підтримати економічну життєздатність держави в умовах війни. З іншого – така залежність формує вразливість бюджету до зовнішніх чинників, зокрема до рішень донорських країн, політичних змін або затримок у переказах коштів.

До ключових викликів фінансової залежності України належать кілька взаємопов'язаних факторів, що формують як короткострокові, так і довгострокові ризики для стійкості бюджетної системи.

По-перше, нестабільність зовнішніх потоків фінансування залишається одним із найбільш чутливих аспектів фінансової політики. Її зумовлюють коливання у міжнародному політичному контексті, зміни стратегічних пріоритетів країн-донорів, а також циклічність ухвалення рішень у парламентах і фінансових інституціях партнерів. Затримки або перегляд програм допомоги можуть безпосередньо впливати на своєчасність виконання бюджетних

зобов'язань, що підвищує ризики касових розривів і ускладнює середньострокове планування державних фінансів.

По-друге, зростання боргового навантаження створює додаткові обмеження для фіскальної маневреності уряду. У випадках, коли кредитні інструменти переважають над грантовими ресурсами, формується тенденція до накопичення зовнішнього боргу, що підвищує ризики боргової стійкості у середньо- та довгостроковій перспективі. Це потребує впровадження виваженої боргової політики, орієнтованої на мінімізацію вартості запозичень, оптимізацію структури боргу та підвищення частки пільгового фінансування.

По-третє, умовність отримання міжнародної допомоги є важливим інституційним викликом. Значна частина зовнішніх надходжень пов'язана з виконанням Україною структурних реформ, антикорупційних ініціатив, дерегуляційних заходів або посилення інституційної спроможності органів державного управління. З одного боку, така умовність сприяє підвищенню ефективності використання коштів та інституційній модернізації; з іншого – може обмежувати автономність національної фіскальної політики, особливо в умовах воєнного часу, коли пріоритети держави часто мають оперативний, а не реформаторський характер.

По-четверте, інституційна неоднорідність системи донорської підтримки створює проблеми координації, прозорості та підзвітності у використанні залучених ресурсів. Відмінності у процедурах, стандартах звітності та механізмах моніторингу між окремими донорами ускладнюють інтеграцію зовнішньої допомоги у національну бюджетну архітектуру. Це, в свою чергу, знижує ефективність фінансового управління, створює ризики дублювання проєктів і зменшує стратегічну узгодженість програм міжнародної підтримки з національними пріоритетами розвитку.

У сукупності ці фактори знижують автономність фіскальної політики України, ускладнюють процес середньострокового бюджетного планування та підвищують вимоги до прозорості державного управління. Подолання зазначених викликів потребує переходу до інтегрованої моделі управління міжнародною допомогою, яка передбачатиме координацію донорських потоків, вдосконалення аналітичних інструментів прогнозування, а також посилення інституційної спроможності органів публічних фінансів.

На сьогодні Україна здійснила низку прогресивних кроків в цьому напрямі – створено цифрову платформу моніторингу донорських потоків, запроваджено механізми узгодження міжбюджетних програм і проєктів міжнародної технічної допомоги, а також налагоджено процедури звітності відповідно до вимог міжнародних партнерів. Зокрема, 12 грудня 2022 року було створено Спільну платформу координації донорів для України (The Ukraine Donor Platform), яка об'єднує представників ЄС, країн G7, міжнародних фінансових інституцій та українського уряду [2].

Окрім того, впроваджено моніторинг ефективності використання ресурсів за допомогою інформаційної системи «Матриця реформ» (Reforms Matrix), що слугує аналітичною базою для контролю виконання структурних реформ, пов'язаних із міжнародною фінансовою підтримкою [3]. «Матриця реформ» є стратегічним елементом у процесі управління міжнародною допомогою, оскільки вона поєднує фінансові, економічні та інституційні пріоритети державної політики з умовами надання фінансування від донорів. У ній відображено понад 100 ключових реформ та індикаторів, розподілених за секторами (державне управління, антикорупційна політика, енергетика, фінансовий сектор, судова система тощо). Система забезпечує прозорість, узгодженість і підзвітність у відносинах між урядом України та міжнародними партнерами, а також дозволяє відстежувати динаміку реалізації реформ у режимі реального часу. Завдяки використанню інформаційної системи «Матриця реформ» процес залучення та розподілу зовнішніх ресурсів став більш структурованим і прогнозованим, що підвищує довіру міжнародних кредиторів і донорів. Ця система також сприяє інтеграції зовнішньої підтримки у середньострокове бюджетне планування, дозволяючи пов'язати конкретні результати реформ із виділенням фінансування.

Проте, навіть за наявності цих механізмів, залишається актуальним завдання підвищення ефективності управління допомогою. Зокрема, необхідно забезпечити регулярний аудит результативності використання зовнішніх ресурсів, запобігти дублюванню фінансування окремих проєктів, посилити координацію між центральними та місцевими органами влади. Інституціоналізація управління міжнародною допомогою повинна стати невід'ємною складовою реформування системи публічних фінансів, орієнтованої на стратегічну результативність і прозорість.

У післявоєнний період перед Україною постане стратегічне завдання переходу від моделі фінансової підтримки до моделі фінансової самодостатності, що передбачає сутнісну трансформацію підходів до формування та використання державних фінансових ресурсів.

Цей перехід вимагатиме переосмислення структури фінансової політики та зміцнення внутрішніх джерел наповнення бюджету. *Ключовими напрямками цієї трансформації мають стати:*

- розширення внутрішньої податкової бази за рахунок відновлення економічної активності, детінізації бізнесу та цифровізації адміністрування податків;
- оптимізація боргової політики, спрямованої на зменшення вартості запозичень і скорочення частки зовнішніх зобов'язань у загальній структурі боргу;
- інтеграція грантових ресурсів у стратегію післявоєнного відновлення відповідно до принципів сталого розвитку;

- розвиток партнерських форматів взаємодії з міжнародними фінансовими інституціями на основі довгострокових стратегічних угод.

Отже, якщо в умовах війни міжнародна допомога виступала базовим інструментом виживання держави та забезпечення її поточної платоспроможності, то в нових реаліях вона має набути якісно іншої ролі – стати каталізатором економічного розвитку, модернізації та інституційного відновлення, сприяючи інституційному зміцненню держави та відновленню довіри інвесторів.

Список використаних джерел

1. Міністерство фінансів України. У 2024 році Мінфін України залучив \$41,7 млрд зовнішнього фінансування, із яких 30% у грантовій формі. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/the_ministry_of_finance_of_ukraine_attracted_417_billion_in_external_financing_including_30_in_the_form_of_grants-4972
2. Українська Платформа Донорів для України. URL: <https://ukrainedonorplatform.com/uk/about-ua/>
3. Міністерство фінансів України. Інформаційна система «Матриця реформ». URL: <https://reformmatrix.mof.gov.ua/>

Наукове видання

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ:
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТИ

МАТЕРІАЛИ XII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Підписано до друку 28.11.2025 р.
Формат 60x84/16. Друк офсетний
Гарнітура TimesNewRoman. Умов. друк. арк.: 35.9
Наклад прим.: 100. Замовлення №

Видавець: ТОВ «НВП «Інтерсервіс»
м. Київ, вул. Бориспільська, 9
Свідоцтво: серія ДК № 3534 від 24.07.2009 р.

Виготовлювач: ТОВ «НВП «Інтерсервіс»
м. Київ, вул. Бориспільська, 9
Свідоцтво: серія ДК № 3534 від 24.07.2009 р.